ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ
2
MARDI
2 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

62ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.498 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.498

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԸՆԿԵՐԱՑԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ բացը պոգելու համար, կառավարութիւնը «սոցիալական միջոցներ» ձեռք առաւ, որոնք 21,3 միլիառ ֆրանքի հասոյթ պիտի ապահովեն: Նախ աշխատաւորներու ընկերային տուրքերու սակերը յաւելում կը կրեն: Հիւանդութեան ապահովութեան վրայ՝ 0·4% Յուլիս 1–էն կը կսկսի (սկզբունքով բացառիկ եւ առժամեայ որոշում մըն է, որ պէտք չէ տեւէ 1988 Յուլիս 1–էն ետք): Այս կարգադրութիւնը 8 միլիառ պէտք է բերէ: Նաեւ «բացառիկ եւ առժամեայ», միւս յաւելումն է՝ աշխատաւորներու ծերութեան սակերու 0·2%, որ 2·4 միլիառ պէտք է բերէ: Ակն զատ, կառավարութիւնը որոշեց 1%–ի յաւելեալ դանձում մը (միշտ՝ առժամեայ...) ելմտական եւ անշարժ կալուածներու եկամուտներուն վրայ, պահպանում 0·4% յաւելեալ դանձումին բոլոր եկամուտներուն վրայ: Եթէ, երեւութապէս, այս կարգադրութիւնները արդարութեան պիտակ մը ունին, այն ատ պատուրութիւնը ձգելով թէ ամէն մարդ պիտի վճարէ, յստակ է որ ծանրապոյն բեռը աշխատաւորներուն կը վերաբերի, ինչ որ արդէն պատճառ դարձաւ որ Սէ – Ժէ – Թէ–ի հակազդեցութիւնը բուռն ըլլայ: Ցիշենք նաեւ թէ ծախսատը 2% յաւելում պիտի կրէ Օգոստոս 1–էն, մինչ Թէ – Վէ – Ա–ն 7–էն 5·5%–ի պիտի իջնէ դեղերուն վրայ: Կառավարութիւնը, իր այս որոշումներով, չի հեռեւիր «իմաստուններու» առաջարկներուն, մինչ Պալատիւր խոստացած էր որ տուրքերը զեղչ պիտի կրեն...

ՄՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ համայնավար կուսակցութեան Քաղաքական Բիւրոն ժամանակ չկորնցուց երկու կարեւոր պաշտօնաղրկումներ կատարելու համար: Արդարեւ, վերման երիտասարդին քաղաղծութիւնը տակնուվրայ ըրաւ Կրեմլինը եւ ցոյց տուաւ թէ խորհրդային հակապաշտպանութիւնը բաւական խախուտ է: Ուրեմն, անմիջապէս պաշտօնանկ եղաւ նախ՝ Պաշտպանութեան նախարարը՝ մարեշալ Սոքոլով, ապա՝ հաղորդային պաշտպանութեան հրամանատարը՝ մարեշալ Կոլտունով: Այս պատիժները մաս կը կազմեն կորբաչովեան նոր – կլազնոստի – (թափանցկութիւն) քաղաքականութեան, որ նոյնիսկ երախտապարտ է այդ 19–ամեայ Գերմանացիին, որու շնորհիւ յայտնուեցան խորհրդային պաշտպանութեան թերի կողմերը: Դալով երիտասարդին, որ հերոսի մը նման կը փառաւորուի իր հայրենիքին մէջ, կրնայ 1–էն 10 տարի բանտարկութեան դատապարտուիլ, բայց, հաւանական կը նկատուի որ դատապարտումէ վճիռէն անմիջապէս առք երկրէն արտաքսուի: Մորհրդային պաշտօնաղրկուած նախարարին տեղը նշանակուած է զօրավար Եազով, ինչ որ նաեւ ղգայացո՛ւնց բնոյթ մունի, քանի որ Կորբաչով կ'անտեսէ երեք վոխ նախարարները եւ մարեշալի մը աթոռին՝ զօրավար մը կը նատեցնէ:

ՄԵԾՆ – ԲՐԻՏԱՆԻՈՑ Արտաքին նախարարութեան համար, Թեհրան առեւանդուած, ապա ազատ արձակուած դիւանագիտին միջադէպը չէ փակուած: Անգլիացիներուն համար, վոխ վրէժի արարք մըն էր, ինչ որ Պարսիկները ըրած էին, բայց չէր արդարացուներ, որովհետեւ Մանչէսթըը ձերբակալուած եւ ճիշդ այդ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀՐԱԺԱՐԵԱԼ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ

ՌԱՇԻՏ ՔԱՐԱՄԷ ՁՈՀ ԳՆԱՑ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻ ՄԸ

Երկուշաբթի առաւտ կը հաղորդուէր թէ Ռաշիտ Քարամէ, Լիբանանի սիւննի վարչապետը, որ հրաժարականը տուած էր վերջերս, զոհ գացած է մահափորձի մը: Նախկին վարչապետը թռանով Պէյրութ կը վերադառնար եւ կը թուի որ իր նստած տեղն իսկ զրուած էր այն ռումբը, որ պիտի պայթէր ճամբու ընթացքին: Թռանը էջք մը կը կատարէր անմիջապէս, բայց Քարամէ արդէն մեռած էր, մինչ թռանին մէջ գտնուող օդաչուն եւ ներքին նախարարը վիրաւորուած էին: Երկուշաբթի, մինչեւ ժամը 11·30, ոչ ոք տէր եղած էր մահափորձին: Ռաշիտ Քարամէ 66 տարեկան էր:

օրը դատի քաշուած պարսկական հիւպատոսարանի պաշտօնեան քրէական յանցանքի համար կը դատուէր (գողութիւն խանութներու մէջ, եւայլն):

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐՆի մէջ, երկուշաբթի օր, 5000 դիտնականներ հաւաքուած են ՍԻՏԱ–ն ունենալով իբրեւ օրակարգ: Հիւանդութիւնը աւեր կը գործէ եւ կանոնաւոր կերպով վարակուողներու թիւը կրկնապատկուի աշխարհի վրայ: Ֆրանսայի մէջ, նոր հարցախոյզ մը (Ֆիկարօ – Սոֆրէս) կը պարզուի որ ժողովուրդին 67%–ը մտահոգ է, բայց եւ այնպէս 94%–ը չէ փոխած սեռային իր սովորութիւնները:

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ կուսակցութեան քարտուղարը՝ Ֆ· Լէոթար, Փուէնի տուած իր հարցազրոյցին մէջ, կը հաստատէ իր իսկ անձնական փառամոլութիւնները, յայտարարելով թէ Ա· Հ·ի ընտանին Շիրաքի զօրավիգ պիտի չըլլայ, Պաոի զօրավիգ կրնայ ըլլալ, առանց սակայն բաց չէք մը տալու անոր, հակառակ պարագային մի–այն իր թեկնածութեան զօրավիգ կ'ըլլայ: Նման յայտարարութիւններ կրկին ցոյց կուտան թէ որքան պառակտուած պատկեր մը կը պարզէ մեծամասնութիւնը, որու պարագլուխները չեն կրնար քօղարկել իսկ իրենց ախորժակները: Անդին, Կիրակի օր, Ռուանի մէջ, ուր կ'ոգեկոչուէր Ժանն տ'Առքի մահուան 556–րդ տարելիցը (1431, Մայիս 30) Շիրաք եւ Լը Քանեւէ միութեան կոչ ըրին:

ՆՈՐ – ՔԱԼԵՏՈՆԻՈՑ անկախապաշտպանութեան պարագլուխը՝ Զիպաու առաջարկեց չմասնակցիլ Ֆրանսական կառավարութեան որոշած հանրավճիռին, երկրին ապագային համար:

ՀԱՐԱՒ – ԼԻԲԱՆԱՆի մէջ, չատ ծանր բախումներ տեղի ունեցած են լիբանանեան բանակին (Իսրայէլի օժանդակ) եւ չիի ծայրայեղներու միջեւ: 11 Լիբանանցի մեռած են եւ 26 ուրիշներ ալ վիրաւորուած:

ՇԵՎՉԵՆԿՕ, չարժանկարի խորհրդային բեմադիրը, որ առաջինը ֆիլմ պատրաստած էր Չերնոբիլի արկածին վրայ, մեռաւ, զոհ չոզպզոթօն տարրերուն: Կ'ըսուի թէ 2 ամիս առաջ մեռած է եւ նոր կը տրուի լուրը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԹՈՒՐՔԻԱ ՁՈՒԼ Կ'ԱՐՏԱԾ�է

Հարաւային Անատոլուի երկու պետերը Սիհոն ու Ճիհոն ջուր արտածող երկրի մը պիտի վերածեն Թուրքիան: Երկու պետերն ալ Միջերկրական կը թափին Սուրիոյ սահմանին մօտ: Անդարա վաւերացուցած է չարթուան սկիզբը ծրագիր մը, որ այս երկուորեակ գետերէն տարեկան երկու միլիառ խորանարդ մեթր ջուրի արտածում կը նախատեսէ դէպի Սաուտի – Արաբիա եւ արաբական իշխանապետութիւնները: Այս նպատակին իրագործումին համար պէտք է կառուցանել 2200 եւ 2400 քիլոմեթր երկարութեամբ ջրմուղ խողովակաշարներ 3 մեթր տրամադիծով:

Առաջինը անցնելէ ետք Սուրիայէն, Այսրյորդանանէն եւ Յորդանանէն պիտի հասնի Մէջքէ որ Սուրբ քաղաքն է մահմետականներու: Երկրորդ խողովակաշարը Իրաքէն, Քուէյթէն ու Պարսից Ծոցի սաուտական ափէն իջնելով դէպի հարաւ, պիտի հասնի մինչեւ Շարժայի իշխանապետութիւնը: Այս խողովակաշարները պիտի արժեն 15 – 20 միլիառ տոլար, մինչ որ կը հաւատարի Թուրքիոյ արտաքին պարտքերու երկու երրորդին: Սակայն ծրագիրը կրնայ հետաքրքրել Սաուտի Արաբիոյ նման երկիրներ, որոնք վիթխարի դումարներ կը ծախսեն գետնոտ հարմար ազի ջուրը: Տակաւին յայտնի չէ, թէ ինչպէս պիտի ապահովուի անհրաժեշտ նիւթականը, սակայն Սաուտի–Արաբիա եւ Քուէյթ յայտնած են թէ «չահագրգռուած են» այս ծրագրով: Վաշինկթըն Իոզալ Ա.Ֆ.Փ գործակալութեան յայտնած է, թէ ջրմուղ գիծը կրնան նոյնիսկ մինչեւ եմէն երկարել: Ան այս մասին երկարօրէն խօսած է նաեւ Նախագահ Ռեյկընի հետ, Ամերիկա կատարած իր վերջին այցելութեան ընթացքին:

Ռազմավարական ու դիւանագիտական կարեւորութիւնն ալ մեծ է այս խողովակաշարին. ան կրնայ միաւորել երկրամաս մը, որ չատ անկայուն է հոն պտտուող քարիւղի մթերքին պատճառով: Ցետոյ, ան նաեւ խորհրդանշան մըն է Թրքական տնտեսական հետզհետէ չեչտուող ներկայութեան այս շրջանին մէջ: Արդարեւ Միջին – Արեւելք ու Պարսից Ծոցը Թուրքիոյ արտածումին 35%–ը կը կազմէին 1984–ին, մինչ այս համեմատութիւնը 1985–ին բարձրացած է 41%–ի:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՏՈՒԹ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՄԱՅԻՍ 20 – 22)

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԵՐԱԽՏԱՒՈՐ
ԳԷՈՐԳ ԶՄՇԿԵԱՆԻ
ԾՆՆԴԵԱՆ 150–ԱՄԵԱԿԸ ՆՇՈՒԱԾ

Երեւանի Դերասաններու Տան մէջ նըշուած է հայ թատրոնի երախտաւորներէն Գէորգ Զմշկեանի ծննդեան 150–ամեակը: Երեկոյթին բացումը կատարած է Հրաչեայ Ղափլանեան: Զմշկեանի թատերական գործունէութեան մասին խօսելով ակադ· Ռուբէն Զարեան ի մէջ այլոց ըսած է, թէ պատմական մեծ դեր խաղացած է Գէորգ Զմշկեան: Անցեալ դարու 60–ական թուականներու սկիզբները հիմնելով հայկական արհեստավարժ թատրոնը արեւելահայ իրականութեան մէջ, իր չուրջ համախմբելով համախոհ դերասաններ, Գէորգ Զմշկեան ստեղծեց թատրոն մը՝ որուն նպատակն էր պատկերացնել կեանքը ինչպէս որ է, բարձրացնել հասարակութիւնը յուզող սուր հարցեր, մերկացնել անհատասար կեանքի երեւոյթները, միւս կողմէ քարոզել մարդկային բարձր ա–

SEPT / SEPT

Henri VERNEUIL

– ԱՇՈՏ ՄԱԼԱՔԵԱՆ –

Ինչպէս ծանուցուած էր, Կիրակի, Մայիս 31–ին, Թէ – էճ – 1–ի ժամը 19–ի յարատգրին հիւրն էր՝ Անրի Վերնէօյլ (Աշոտ Մալաքեան):

Ժան Լանգլ ներկայացուց իր հիւրը՝ յայտնելով թէ Մալաքեանները եկած էին իրենց հայկական ծննդավայրէն 1924–ին: Թէ այսօր 350 հազարի կը հասնէր Ֆրանսահայութեան թիւը, անդրադարձաւ «Մայրիկ» հատորին, մանաւանդ հիշեց այն օրը որ նուիրուած էր Մայրերուն: Լանգլ յիշեց թէ այդ ընտանիքին զաւակն էր՝ Աշոտ, Հայ թագաւորի մը անունը եւ արդիական սիրոյ այդ չատ զեղեցիկ պիրքին մէջ, կը պատմէ իր ընտանիքին պատմութիւնը, որ պատմութիւնն է ժողովուրդի մը ողբերգութեան, ողբերգութիւնը ժողովուրդի մը զոր Թուրքերը ուզեցին բնաջնջել:

Լրագրողը, ապա, ոգեկոչեց չարժանըկարի բեմադիրին ասպարէզը, որ 35 երկար ժապաւէններ զարձուցած է, յիշելով քանի մը խորագրեր, ի չարս որոնց կապէնի նախընտրածը՝ Լը Ֆլաճ տէ Սիսիլիէն: Հակառակ բազմաթիւ ֆիլմերու, ոչ միայն մեծագոյն դերասաններու այլեւ համբաւաւոր գրուցագիրներու հետ (Ժանսոն, Օտիառ, եւայլն), Հանրի Վերնէօյլ ոսկի մրցանակներու մարդը չէ: Աւելի առիթ տուաւ որ Վերնէօյլ արտայայտուի Քաննի փառատօնին մասին, ուր ամբոխին ներկայութիւնը բացառական դեր կը խաղայ, քանի որ քաղաքի մը մէջ, որ 72 հազար բնակիչ ունի, երբ, ուր 40 հազար հոգի կ'աւելնայ, կարելի չէ լուրջ բան մը ընել:

Ըստ ընկալեալ սովորութեան, Մալաքեան մեկնաբանեց չարաթեական դէպքերը եւ Պարպիի դատավարութիւնն էր, անշուշտ, որ առիթ տուաւ իրեն ծանրանալու Հայերու ցեղասպանութեան վրայ եւ մատնանշելու «ընտրովի յիշողութիւնը»:

Շեշտեց թէ երբ կը լսէր Իպիէօյի 44 հրեայ մանուկներու Գողգոթան, կը յիշէր հայ մանուկներու եւ հայ ժողովուրդին բազմաթիւ իպիէօները, բայց 3 տարի է, Եւրոպայի Խորհրդարանը կը դնէր կը վերցնէր, քաղաքական իր յանձնախումբին 50 անդամներու միջոցաւ, բառի մը՝ ցեղասպանութիւն ոգորմութեան համար:

Միշտ այս առընչութեամբ, Լանգլի վերջին անդրադարձ մը ունենալով հայութեան պարզած ներկայ պատկերին վրայ, յիշեց խորհրդային Հայաստանը, աւելցնելով սակայն թէ բոլոր Հայերը հոն համախմբուած չեն: Ու ակնարկելով Ֆրանսահայութեան, ներկայացուց անոր երկու օրաթերթերը՝ «Յառաջ» եւ «Կամք» զոր սրակեց «տարբեր հոսանքի» ... հոգ չէ թէ տարբերութիւնը հոդ չըլլայ:

Վերնէօյլ չարունակեց մինչեւ ժամը 19·50 խօսիլ չարթուան դէպքերուն մասին, զլխաւորաբար Պատերնակի եւ այն փոքրիկ օդանաւին, որ այնքան մեծ ազմուկ հանեց առօք փառօք բազմելով կարմիր հրապարակին վրայ:

ռաքինութիւններ՝ ազնուութիւն, արդարութիւն, ազատասիրական զաղափարներ: Զմշկեան մեծ նպատակ բերած է Գաբրիէլ Սունդուկեանի եւ Միքայէլ Տէր – Գրիգորեանի ասպարէզ զալուն: Իր կեանքի վերջին տարիները, երբ այլեւս ի վիճակի չէր բեմ ելլելու, Զմշկեան նուիրեցաւ դրականութեան. գրեց յուշեր՝ պատմելով 60ական թուականներու թատրոնի ու դերասաններու զոհողութիւններով լեցուն կեանքը եւ խանդավառ գործունէութիւնը: Գէորգ Զմշկեան հայ թատրոնի առաջին Պէպօն էր, որուն խաղարկութիւնը մնաց անզերազանցելի: Իր մեծ հօր մասին յուշեր պատմած է երջուհի Մարիա Զմշկեան:

ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄ, ԽՈՀԵՐ, ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

ԱՍԵԼ ՃՇՄԱՐԻՏԸ

ՌԱՋՄԻԿ ԴԱՒՈՑԵԱՆ

Մատաղ սերնդի կրթութեան ու դաստիարակութեան մասին վերջերս այնքան շատ է գրւում ու խօսւում, այնքան բազմապիսի ձեւեր ու հնարքներ են առաջարկւում անհաշուելի յօդուածներում, ուսումնասիրութիւններում ու որոշումներում, որ որեւէ ուսուցիչ կամ ծնող եթէ կամենար թէկուզ մակերեսօրէն ծանօթանալ դրանց, թերեւս մի կեանքը չբաւարարէր...:

Ամէն գործ ունի իր յաջող սկիզբը, որ եթէ վատ չարունակութիւն է առանում, կարելի է վերադառնալ այն յաջող սկիզբին եւ նորից չարունակել, եթէ ի հարկէ աւերածութիւնն այնքան շատ չէ, որ անհրաժեշտ լինի ի սպառ ջնջել եւ նորից սկսել: Իսկ եթէ յատակ տեսդութիւնը յուշում է որ անհրաժեշտ է ի սպառ ջնջել եւ նորից սկսել սկզբից, ապա պէտք չէ վրանալ դա անելու, քանի որ սխալների մրցավազքում կործանուողը մարդն է, եւ հէնց նա է վրկելու արժանին՝ իր իսկ նմանների ձեռքով:

«Սխալների մրցավազք» արտայայտութեան վրայ ես կրկին յիշեցի դաստիարակութեան մասին այն ահռելի բառաւլեռնաշղթաները, որոնք կամաց – կամաց չրջափակում են մարդկային դաստիարակութեան հորիզոնը փակ մի տարածութեան մէջ, կենսագրութիւնից ու պատմութիւնից կարուած, իւրօրինակ օրինաչափութիւններ ու կլիմաներ ստեղծելով նոր տիպի կամ տեսակի մարդու ձեւաւորման համար: Մրցավազքի մէջ մեխանիկական գործօնն առանում է առաջնահերթ նշանակութիւն, եւ վերանում է խղճի ու բարոյականութեան արգելքը, որոնք (խիղճն ու բարոյականութիւնը) կոչուած են ապահովելու կապը նախահիմքերի հետ: Չէ՞ որ երբ ասում ենք՝ նոր տիպի մարդ, ի նկատի ունենք դոնէ մի քիչ աւելի լաւը, քան եղել է, ճի՞շդ է: Իսկ ինչպէ՞ս ենք պատկերացնում այդ նոր տիպի մարդու դաստիարակութեան կազմակերպումը, երբ նրա ստեղծման բոլոր միջոցները հին են, մեզ չափազանց սիրելի եւ սրբապղծութիւն կը լինէր մեր զգացմունքներն ուրիշ առարկայի մէջ պատկերացնելը: Ես պարզապէս չեմ կարողանում հաշտուել մեխանիկական գործօնի հետ, որի ստեղծած մրցավազքը խելքի հետ բոլորովին կապ չունի: Եթէ ասենք Ամերիկայում մէկ ամսում երկու հարիւր յօդուած է հրատարակուել կրթութեան ու դաստիարակութեան մասին, իսկ մեզ մօտ հարիւր լինուսն, ապա մենք նրանցից յետ ենք տասը տարով, եւ հարկաւոր է չտալ գրութիւնը չտկել: Բայց կարո՞ղ է, չէ որ Ամերիկայում երկու հարիւր վատ յօդուած գրուած լինի, մեզ մօտ՝ հարիւր լինուսն լաւը, կամ՝ ընդհակառակը... նրանք մեզ իրենց երկու հարիւր վատով չեն կարող անդամ վնասել, բայց մենք մեր տասը վատով կարող ենք կործանել մեզ, քանի մեր մտքինն այն է, որ այդ տասը վերածենք հազարի:

Մենք անվերջ անհանգստացել ենք՝ չիմանում թէ ո՞ր չտապող քարավանից յետ ընկնելու մասին, մեր գոյի իմաստի վրայ մեր մտքի արթնացող աչքն անընդհատ փակելով, որ իրականութիւնը բայ աչքով չտեսնենք յանկարծ: Ուրիշներից յետ մնալու դաղափարն անընդհատ հալածել է մեզ, եւ ես չեմ կարողանում հասկանալ, թէ նրանք ինչո՞ւ են մեր առաջն ընկել, կամ յամենայն դէպս՝ ինչո՞ւ ենք մենք այդպէս համարում, երբ նիւթական ամբողջ բազան (բոլոր նախորդ ժամանակների ու կացութաձեւերի) ներդրուել է աշխարհակալ դաղափարներ ստեղծելու համար, իսկ ամենամարդասիրական դաղափարները մերն են: Դրա պատճառն ո՞ւմն է, որ մենք մեր ունեցած ոչ մի բանը չենք կարողանում լիարժէք օգտագործել, թէ՞ էլի ինչ – որ պատճառներ կան: Եւ սակայն այս անդադրելի վազքից յետոյ, ամենաառաջադիմելին այն կը լինի, որ յանկարծ չուռ դանք ու տեսնենք, որ ամենամարդկայինը եղել է մեր կողքին, նրա վրայ ուղղուած մատներ են եղել, որ ցոյց տան մեզ, իսկ մենք կարել ենք այդ մատները՝ համարելով մեր ուշադրութիւնը հիմնական նպատակից չեղող հանգամանք: Այդ ձեւով սերնդի մէջ, անշուշտ, կը խախտուի հաւասարակշռական անդունդ բացելով դաստիարակութեան գործի մէջ:

Եթէ կրթութեան վերաբերեալ նոր միջոցների առաջարկութիւնները անխուսափելի են, քանի որ կատարած գիտելիքները, պատմութիւնը եւ ժամանակակից անսխալ ինֆորմացիան ու տեխնիկական զերյայտնագործութիւնները համապարբերը, սիստեմատորելը, ջոկելը եւ հաղորդելը չափազանց բարդ խնդիր է, ապա ի՞նչ է նշանակում դաստիարակութեան համար նորանոր մեթոդներ յօրինելն ու առաջարկելը, երբ մարդուն իրրեւ մարդ բնութագրող բոլոր յատկանիշները պարզապէս ձեւով ճշդուած ու սահմանուած են հազարամեակներ առաջ:

Դպրոցում երեխայի վրայ ազդելու մեծ հնարնական միջոցը խօսքն է (վերջին ժամանակներս հակում ունէր դառնալու միակ միջոցը), սակայն խօսքի ազդեցութիւնը երեխայի վրայ ի զօրու է որոշ ժամանակ, մինչեւ այնքան, քանի դեռ նրա միտքը ձեռք չի բերել քննելու համեմատելու եւ ընդհանրացնելու կարողութիւն, այսինքն՝ քանի դեռ նրա կենսափորձը սակաւ է: Նա ուղղակի հաւատում է մեր խօսքին, որ մենք ճարպկօրէն յարմարեցնում ենք նրա երազանքներին, խաղում ենք նրա վառվռուն երեւակայութեան հետ, փչելով ձգտումների քուրայի վրայ՝ կարծես հէնց միայն նրա համար, որ բորբոքեցրէ, ուղում ենք հմայիչ հանդցնել: Մենք մատաղ սերնդի մէջ փորձում ենք մեր երազանքները տեղաւորել, այն, որ ինքներս կ'ուզենայինք իրականացած տեսնել, բայց պարզորոշ տեսնում ենք, որ պատանու հասունացման մի կարճ ժամանակից յետոյ, նիւթը պիմագրում է, նիւթը մեզ առած անունդը չի ընդունում: Ակնյայտ է, որ այդ մեծագոյն կառոյցը, որպիսին մանուկն է կամ պատանին, կեանքը, մեզնից թաքուն, երկար ու կարճ դասամիջոցներին, լցրել է իր կեանքային գաժան ռէալիզմը, որի առեղծուածները նոյնպէս մենք ենք մեր առօրեայ կեանքով: Գարգում է, որ նրա միտքը դեռ այնքան վախեցած չէ, որ մեզ ների այդ հակասութիւնը, եւ առանձին – առանձին ամէն մէկի յետագայ ճակատագիրը կատեղն անհնար է, բայց կրկին ակնյայտ է, որ նրանցից ոմանք բռնում են վրիժառութեան ճանապարհը, մեծ մասը հեշտութեամբ խառնւում է նիւթական կեանքի ապրելու, հեշտ ապրելու ճանապարհներ է փնտռում՝ չարախնդալով ոչ այնքան վաղ անցեալի ռամանական քարոզների վրայ, ոմանք էլ (սա հէնց ամբողջի ամենացաւալի մասն է) կատարում են վերջնականապէս, եւ ռոմանտիկ դաստիարակութեան փայլուն չեղրով կիսած նրանց կեանքին այլեւս անհնար է կպցնել: Սա դաստիարակութեան ու իրական կեանքի ներդաշնակութեան հիմնական փորձաքարն է:

Արանից հետեւում է, որ մենք պարտաւոր ենք ճիշդն ասել երեխաներին: Աւել ճիշդը: Իսկ եթէ ճիշդն ասելը չի համապատասխանում դպրոցական դաստիարակութեան ծրագրի՞ն ու կանոնադրութեանը: Եթէ երեխաների հետ մէկտեղ անարդարութիւնը քննարկելը, վերլուծելն ու դատապարտելը կարող են խեղաթիւրած ձեւով դիտուել իրրեւ հակադաստիարակութիւն: Չէ՞ որ նրանք պիտի դաստիարակուեն լաւի եւ հերոսականի օրինակի վրայ: Բայց երեխան ինքը դիտի, չէ՞, թէ որքան ծիծաղելի է այն հերոսականը, որ խուսափում է կեանքի հնչմարտութիւնից, եւ որքան խղճուկ է այն լաւը, որ յօրինուվի է, աչքակապութիւն: Այս դէպքում արդէն երեխան աչ թէ նա է, որ իր սուր աչքով տեսնում եւ իր սուր ուղեղով ընկալում է այս ամէնը, այլ մենք, որ երեխաների փորձում ենք թաքցնել ճշմարտութիւնը՝ իրրեւ թէ նրա ոչ հասուն միտքը խնայելով փորձութիւններից:

*Իմ կարծիքով, արդէն վաղուց ժամանակն է, եւ կեանքը դրա համար հիմք է տալիս, որ մենք երեխային սկսինք դաստիարակել նաեւ կեանքի անարդարութեան օրինակի վրայ, նրա հետ վերլուծելով, քննարկելով ու քննադատելով օրական մէջ մեզ հետ պատահած նուաստացուցիչ դէպքը, դիպուածը, մեր զժուարութիւններին տեղեակ պահելով նրան, բացայայտ ասել, թէ ոմանք ինչո՞ւ են չաշխատելով վայելում լշխանութիւնը, որովհետեւ կեանքի դլխաւոր հակասութիւնը չաշխատելով ապրելու եւ աշխատելով ապրելու մէջ է, – ո՞ւմ կողմից են հովանաւորւում, ինչպէս է պատահել, որ նրանք անպատիժ են իրենց արարքների մէջ, դուցէ ո՞յն պատճառով, որ իրենք են պատժողները, կամ պատժողների սպասարկուներն են... Պէտք է փորձել նրանց մէջ ամուր պահել մարդկային արժանապատուութեան սորուկտուրան՝ անարդարութեան դիմաց չկոտրուելու, չնահանջելու, տեղի չտալու համար, եւ կարճ ժամանակ յետոյ, այդ սերունդն իր ձեռքը վերցնելով կառավարման լծակները, կարող է մեզ զրահան անակնկալներ մատուցել: Կարո՞ղ է: Սկսած մանկապարտէզից, ապա դպրոցներում ու բուհերում մենք ամէն բան անում ենք, որպէսզի մեր երեխաները միատեսակ մտածեն, լինի միաճոյլ հասարակութիւն, որ նրանց միջից ջոկուող կառավարողն ու կառավարուողը չարունակութեան մէջ հակասութիւն չունենան: Նրանց բոլորին մենք դաստիարակում ենք հերոսականի ու լաւի օրինակով, որ կառավարողը հեռուսար եւ լաւ կառավարի, իսկ կառավարուողը հերոսաբար եւ լաւ կառավարուի: Բայց չափազանց կարճ ժամանակում բացայայտում է, որ կառավարողը, ըստ կրած արտաղրական ամենացածր օղակներից, մինչեւ ամենաբարձր պաշտօնները, յանկարծ յայտնւում է զերակայ վիճակի մէջ, անկախ ընդունակութիւններից, անձնական ծառայութիւնների չափից ու մարդկային որակներից, օժտուում է մնացածների վրայ անվերապահ իշխանութեամբ: Դուրս է գալիս, որ դործարանի դիրեկտորն ասելին դեսի, քան նոյն դործարանի լաւագոյն վարպետը, դրպրոցի դիրեկտորն աւելի լաւ դիտի բոլոր առարկաները, քան նոյն դպրոցի չարքային ուսուցիչները, պետչինն ու շինբանկն աւելին դիտեն ճարտարապետութիւն, քան ինքը՝ ճարտարապետը, կինոկոմիտէի նախագահը ֆիլմ աւելի լաւ է հասկանում, քան սցենարիստն ու ռեժիսորը, իսկ դերասանի մասին խօսք անդամ լինել չի կարող... Հոդի մասին խոկական հոդագործի դիտելիքները եւ փորձը կասկածի տակ կարող են առնել օդաչուի, բրիդադավարը, դիւդ – սովիտի նախագահը, կոլմարչութեան նախադահը, քննիչը, դատաւորը, դատախազը, պրոֆեսորը, միլպետը, եւ այսպէս չարունակ: Իսկ մեզ մօտ ամէն բան որոշում է ձայների մեծամասնութեամբ, եւ մի լաւ հոդագործն ի՞նչ է, որ վերոյիշեալ չգիտցին դիմանայ: Թող մտայղ չհնչի, եւ ընդունենք, որ խօսքը մասնաւոր դէպքի մասին է. ահա այդ հոդագործն իր երեխայի առաջին դասախարակն է եւ նրան պիտի կեանքի ճանապարհ դուրս բերի, ի՞նչ էք կարծում, ո՞ր ուղղութեամբ, նա մնացած իր ողջ կեանքը պատրաստ է պահպանելու, որ իր զաւակը հոդագործ չդառնայ, այլ մտնի չգիտցի մէջ, թէկուզ ամենացածր օղակում, միայն թէ չգիտանան նրան չխեղդի: Ներա բոլոր ձգտումների կիսդակէտը հիմա միայն մի բան է, անել այնպէս, որ իր աշխատանքով չվիրաւորի չաշխատողներին (նրանք չատ են եւ ուժեղ) եւ բոլորի հետ հաւասար չաշխատի որ բոլորի հետ հաւասար առանայ չաշխատավարձ, (որ չափազանց աւելի չատ է, քան աշխատավարձը) ... Նրա համար, անշուշտ, առանձնապէս է հոդագործի իր հանդամեայ յիշողութիւնը խեղդելը, բայց դերադասում է խեղդել ինքն իր ձեռքով, քան ուրիշների: Հոդը նրա յիշատակից լայ չի լինում, հոդը դրոշ ժամանակ վայրի մացառ է պտղաբերում իրեւ անէծք կամ հայհոյանք (նայած՝ հարեւանցիք է, թէ՞ տիէիսու) եւ յետոյ դանդաղ չորանում ու, անյուսութիւնից ճաքճքելով, մեռնում է:

(Շար. 1)

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ 11-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – («Յառաջ»). – Այս տարի, Հայ Մշակոյթի Տան ըստ ման տարեդարձը, 11–րդը, նշուեցաւ զոյդ ձեռնարկներով: Առաջինը՝ գիտարուեստական, մշակութային եւ երկրորդը՝ աւելի ժողովրդական եւ աւանդական:

ՆԿԱՐՉԱԿԱՆ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍ

Մայիս 15–էն 25, մարսէյլարնակ եօթը նկարիչներ ցուցադրեցին, Տարօն սրահին մէջ, իրենց գործերէն քանի մը նմոյշներ:

Եօթը նկարիչներ տարբեր իրենց ոճով, նկարչական արուեստին տուած նկարագիրով, ներշնչումով, տարբեր իրենց աշխարհահայեացքով, նկարչութեան ըմբռնումով, սակայն ունենալով որպէս հասարակաց դիծ իրենց ծագումը քանի եօթն ալ Հայեր են՝ Եւա Աբո, Մեսճեան – Խաչիկեան, Ագասա, Պերճ, Մեսիքեան, Սմբատեանն եւ Մելիք: Այս վերջինը, ինքնատիպ նկարիչ մը եղաւ, եւ՛ որպէս արուեստագէտ, եւ՛ որպէս մարդ: Եղաւ կը դրենք որովհետեւ մահացաւ 1973–ին, աւելի ճիշդ ինքզինքը տրեց Քաղրիէլի իր դղեակին մէջ, ուր

(Շար. 1)

կ'ապրէր կատարեալ ճգնաւորի կեանք մը, ղեկակ մը որ վերածած էր բերդի մը, ուրկէ չատ քիչ անգամ դուրս կ'ելլէր: Այժմ, այդ ղեկակը զարձած է թանգարան քաղաքակեաւթեան կարպատ – րութեամբ: Մեկնելէն առաջ վազուց անցած է չորեքի սահմանները: Միւս վեց նկարիչները (բոլորն ալ ողջ) ծանօթ ա– նուններ են, որոնք յաճախած են Մարսէյլի գեղարուեստից դպրոցը, ստացած մրցանակներ եւ ցուցադրած իրենց գործերը ոչ միայն Մարսէյլի «կալերի»նե– րուն մէջ, այլեւ շրջակայ քաղաքները, ո– մանք փարիզ, Միացեալ – Նահանգներ եւ նաեւ Երեւան:

Բացումը տեղի ունեցաւ, Ուրբաթ, Մայիս 15–ին, հայ եւ օտար հոծ հաւա – րակութեան մը ներկայութեամբ որուն մէջ երեսփոխան՝ Միշէլ Փըզէ: Նկարիչ– ները ներկայացուց Մշակոյթի Տան վար– չութեան անդամ՝ Ժաք Աւտոյեան:

***

ՀԱՅԿԵՐՈՑԹ

Կիրակի Մայիս 17–ին, Վատպուրական սրահին մէջ, տեղի ունեցաւ տարեկան հայկերոյթը: Պարզ հայկերոյթ մը որ սակայն վարչութեան առիթ կուտայ իր շուրջը հաւաքելու հիմնադիր անգամ – ներ, առաջին եւ տեւական նուիրատու– ներ, բարեկամներ, համակիրներ, Հայ Մշակոյթը եւ հայ հաւաքական կեանքը ապրողներ: Այլ խօսքով, հաւատարիմ– ներ, որոնք տարիներու երկայնքին, վար– չութեան հետ ուրախացած, տոնախտած ու բաժնած են տաք ու պաղ օրեր:

Մակար Եպկր. Քհնյ. Նաճարեանի սե– ղանօրհնութենէ յետոյ, Խաչիկ Երզմազ– եան՝ Սահակ Մեսրոպ երկչախումբի խմբավարը կատարեց սեղանապետի պաշ– տօնը: Նախ, հակիրճ խօսքերով, բնո– րոշեց տարեդարձի մը խմաստը եւ չեշտը դրաւ երկու կէտերու վրայ՝ չէնք մը պա– հելու եւ ոգի մը տալու Մշակոյթի ընդ– հովթին, անհրաժեշտութեան: Ապա, բուռ տօնական եղան երգեր, արտասա– նութիւններ, ճառեր եւ հայկական պա– րեր:

Տիկին Եւա Արթինեան, Սահակ – Մես– րոպ երգչախումբի մենակատարներէն, երգեց՝ «Լեռներ հայրենի», «Անոյշ» օպե– րայէն հատուած մը, «Կռունկ», եւ «Գա– րուն»: Կարօ Յովսէփեան, բաւ թէ տա– րեկան այս հայկերոյթը վարչութեան համար ունի մեկ աւելի խմաստներ: Նախ, վերյիշել Մշակոյթի Տան համա – զգուեթային բնոյթը համաձայն հիմ– նադիր ժողովին դրած ուղղութիւննե – րուն, որոշումներուն, առած յանձնա– ռութիւններուն եւ կատարած կոչերուն զգուեթին առջեւ: Ապա, կրկնել թէ այս Տունը ժողովուրդին համեստ խա– չերուն հաւատքովը, կամքովը, նուի– րումովը, քիչովը եւ չատովը հաստատած է եւ այդ խոկ պատճառաւ առարկայ է ժողովուրդի գուրգուրանքին, կենդանի հետաքրքրութեան, հպարտութեան: Նա– եւ առանց հաշուեկշիռ մը ներկայացը– նելու, ըսել թէ նուիրատու վարչութիւնը չնորհիւ ժողովուրդի օժանդակութեան իր տարեկան պիւտճէն կը փակէ, թէկուզ թէ ծայրէ ի ծայր հասցնելով· իսկ բարո– յական պետնի վրայ կ'ընէ այն ինչ որ իր միջոցները, իր կարողութիւնները կը նպրեն, քալ պիտնալով թէ ըրածը անբա– ւարար է: Եւ հուսկ, խօսիլ ապագայի ծրագիրներու եւ հեռանկարներու մասին: Եթէ վարչութեան ջանքերը եւ դիմում – ները յաջողութեամբ պսակուին հաւանա– բար մօտ ապագայի մը մէջ Մշակոյթի Տան կառոյցը, ներքին կեանքը հիմնո– վին փոխուի: Իսկ, որպէս ծրագիր որ արդէն նախապատրաստական փուլին ան– ցած է, վարչութիւնը կը պատրաստէ 1988 Հոկտեմբերին համար մեծ եւ պի– տական տարողութեամբ ցուցահանդէս մը նուիրուած, այս անգամ, Հայոց պատ– մութեան «Հայաստան, 3000 տարուան պատմութիւն»: Կարօ Յովսէփեան իր խօսքի աւարտին ըսաւ· – «Աւետիս Ահա– րոնեան, Հրաչ Փափազեան, Շաւարշ Միսաքեան, Տարօն եւ վաստպրական միայն անուններ չեն դրուած սրահներու վրայ, այլեւ շէնքէն ներս ներկայութիւն– ներ են իրենց գաղափարակռւով, շուն– չով, խօսքով, հմայքով»:

Յետոյ, Սիմոն Աւտոյեան երգեց «Տըլէ եաման» ի պահանակութիւն բոլորին: Ա– լիս Պիւլկիւրեան, Ֆրանսահայ կատոյա հիաչի Երջանկային վարչութեան անդամ, նախ բերաւ իր մխութեան համակրանքի խօսքը եւ չնորհաւորեց վարչութիւնը իր գործունէութիւններուն համար ու ապա արտասանեց իր յատուկ ոճով Պարոյր Սեւակէն՝ «Մենք փիչ ենք բայց Հայ ենք» քերթուածը: Աստուր Քէօսէեան բաւ թէ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը կամ– քով, աչխատանքով եւ կորովով, եւ նե– ցուկ ունենալով ժողովուրդը յաջողկայաւ իր նպատակին մէջ, ու աւելցուց· – «Մեր մշակոյթը մեզ պահած է, մենք ալ պա– հենք մեր մշակոյթը»: Սիրանույշ Մա– նուկեան մեներգեց՝ «Լուսնակ պիշեր» եւ «Թռչէի մարթով տուն»: Մակար Եպկր. քահանայ Նաճարեան երգեց «Կիլիկիա»: Մշակոյթի Տան «Անի» պարախումբը ներկայացուց չորս պարեր՝ «Կակաչներու պար», «Զուրմի», «Զանդեգուր» եւ «Լոռիի պար», այս վերջինը կրկնուե– լով: Մարի Ժան Տէր – Կարապետեան երգեց՝ «Հայաստանի լեռներ», իսկ վոք– րիկն Պանոյեան եղբայրները արտա – սանութեամբ եւ ծաղրակատակով զուար– ճացուցին ներկաները: Եղան նուիրա – բութիւններ որոնց ընդհանուր գումա– րը եղաւ չուրջ երեսունեւհինգ հազար ֆրանք: Վերջին խօսքը արտասանեց Մակար Եպկր. քահանայ Նաճարեան որ բաւ՝ «Մշակոյթի Տունը ազգային կեդ– րոն մըն է, ժողովուրդը պէտք է զօրավիգ կանգնի, յաճախէ, ներկայ ըլլայ բոլոր ձեռնարկներուն, ֆաչլաներէ վարչութի– նը որպէսզի ան խանդով եւ եռանդով շա– րունակէ իր աշխատանքը: Նրախտա– պարտ ենք վարչութեան որ 11 տարիէ ի վեր, գիտակցութեամբ եւ նուիրումով, կ'րնէ իր կարելին»:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ
ԸՆԴՀ· ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ

ՏՈՓԹ. ԷՄԻԼԻՕ ՔԱՍԹՐՕ

ԱՆԹԻԼԻԱՍ ԱՅՑԵԼԱՆ

Անթիլիասի Կաթողիկոսարան այցելած է (Մայիս 10) Եկեղեցիներու Համաշ – խարհային Խորհուրդի պատասխանա– տու քարտուղար տոքթ. Էմիլիօ Քասթրօ: Գարեգին Բ. Կաթողիկոս, որպէս նա – խագահ Մ.Խ.Ի – Արեւելքի Եկեղեցիներու Խորհուրդի, ընդունած է պատասխա – կատուութիւնը եւ անմիջապէս հաք ներկայ եղած պատասրապին: Մայր Տաճարին մէջ Հայրապետը խօսք առնելով ներկայա – ցուցած է հիւրերը: Ի պատասխան իր խօսքին մէջ տոքթ. Քասթրօ արտայայ– տած է հայ ժողովուրդին հանդէպ իր տպատուութիւնը՝ յիշելով յատկապէս իր մանկութեան օրերը, երբ ականատես եղած է 1915–ի ցեղասպանութենէն ապա– տած զաղթական Հայերու տեղաւորման իր հայրենիքին, Ուրուգուէյի մէջ: Յա– ջորդ օրը Գարեգին Բ. հանդիպում մը ունեցած է պատասխանատուութեան անդամ– ներուն հետ:

Մայիս 12–ին, պատասխանատուութիւնը այցելած է Ազգային Առաջնորդարան, ուր ընդունելութիւն մը տրուած է ի պատիւ հիւրերուն, ապա՝ Հայկական վարժարան մը, Լ. Օ. Միսի Արաքսի Պուլղուրճեան ընկերա – բժշկական նորակառոյց կեդ– րոն եւ Հայ Ճերանոց կուրանոցը: Կէսօ– րին, Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի պատաս– խանատուութեամբ պատասխանատուութիւնը այցե – լած է նախագահ Ամին Ճէմայէլի: Տոքթ. Քասթրօ հաւատացուցած է Նախագա– հը, որ Ե. Հ. Խորհուրդը ճիգ պիտի չխնայէ իր օժանդակութիւնը բերելու Լիբանանի տագնապի լուծման: Նախա – գահը բացատրած է ներկայի իրադար – ձանութեանց լոյսին տակ Լիբանանի մէջ տիրող կացութիւնը: Գարեգին Բ. բաած է, թէ տեղական եկեղեցիները՝ կաթո– ղիկէ, ուղղափառ թէ աւետարանական, պէտք է միասնաբար ստանձնեն իրենց պատասխանատուութիւնը՝ վերակեր – տելու Լիբանանի միութիւնն ու տէրդա– ջականութիւնը:

Կէսօրին, Գարեգին Բ. ճաշ մը տուած է ի պատիւ պատասխանատուութեան, Ան – թիլիասի մէջ: Ճաշէն ետք հիւրերը այ– ցելած են Պիքֆայայի Դպրեվանքը, ա– պա՝ Պէյրութ, Մարոնի եկեղեցւոյ պետ՝ Նասրալլա Սֆէյր Պատրիարքին:

Մայիս 13–ին, պատասխանատուութիւնը անցած է Արեւմտեան – Պէյրութ եւ այ– ցելած Ասորի Ուղղափառ եկեղեցւոյ ա– ռաջնորդ Աթանասիոս Եֆրէմ Արքեպիս– կոպոսի, ապա՝ Շեխ Համայնքապետ Շէյխ Մրհտի Շամսէտտինի եւ Սիւննի Համայնքի Գերագոյն Խորհուրդին: Հան– դիպում մըն ալ ունեցած է Խորհրդարանի նախագահ Հիւսէյն Էլ – Հիւսէյնիի հետ:

Ձորս օրերու այցելութիւնը վերջ գը– տած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի կողմէ տրուած պաշտօնական ընդունելութեամբ մը, որուն ներկայ եղած են յոյն կաթո– ղիկէ, հայ կաթողիկէ պատրիարքները, մարոնի եւ ասորի եկեղեցւոյ պետերու ներկայացուցիչները, օտար բարձրաս– տիճան պաշտօնատարներ, հայ երես – փոխաններ, դպրեվանքերու եւ համալր– ատարաններու տեսուչներ: Գարեգին Բ. ներկայացնելէ ետք պատասխանատուութեան անդամները, գնահատած է Լիբանանի անորոշ եւ ժխտաբին օրերուն իրենց այցելութիւնը: Տոքթ. Էմիլիօ Քասթրօ չեշտած է այն իրողութիւնը, որ Լիբա – նան յատուկ կարեւորութիւն կը ներկա – յացնէ ոչ միայն լիբանանցի ժողովուր– դին, այլեւ ամբողջ աչխարհին համար: «Ձեր պարտքն է, – ըսած է ան, – ձեր դերապոյն ջանքերը ի գործ դնել դըր – նելու համար այն միջոցները, որոնցմով կարելի կը դառնայ վերահմաբատրումը Լիբանանի ժողովուրդը բաղկացնող բո– լոր կոմմերուն: Մեր ալ պարտքն է – եւ վստահ եղէք որ պիտի գործադրենք զայն – օժանդակել ձեզի, զօրացնել ձեզ, մի– ջազգային չրջանակներու մէջ հարկ ե– ղած աչխատանքը յատուկ տանելով Լի– բանանի տագնապին լուծման համար»:

«ՈԶՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Հայրիկս՝ Հայրիկ Մարգարի Սար – գսեանը, ծնուել եւ բնակուել է Եղէգնա– ձորի շրջանի Մալիշկա գիւղում (մահացել է 1970 թ·): Մալիշկայի եւ շրջակայ գիւ– ղերի շատ բնակիչներ յիշում են Հայրի – կին՝ որպէս շատ սրամիտ գիւղացու: Հայր Ոզնուն եմ ներկայացնում Հայրիկի սը– րամտութիւններից մի քանիսը:

***

Հայրիկը առողջարանից վերադառնում է դիւղ:

– Լաւացա՞ր, հիմա պի՞նդ ես, – հար– ցնում է նախագահը:

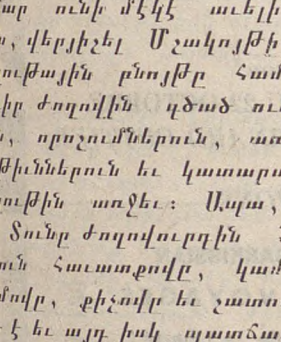
– Ի՞նչ է, բեռ կայ տեղափոխելո՞ւ, որ– խուր պատասխանում է Հայրիկը:

***

Հայրիկի քրոջ աղջկան հարս են տա– նում հարեւան գիւղ: Հարսանիքին խը– րատական ճառեր են ասում, խորհուրդ են տալիս մոռանալ հօր տան ճանապար – հը· «Աւելի լաւ է մեռնես, քան թէ վե– րադառնաս հօրդ տուն»···:

Բաժակաճառ է ասում նաեւ Հայրիկը· – Աղջիկ ջան, նամուսով, թախիրով հարս լինես, բայց որ տեղդ նեղանայ, խորհուրդ չեմ տայ, որ էնտեղ մնաս կեանքիդ գնով: Ներանց գիւղից օրական հինգ մեքենայ է գալիս դէպի մեր գիւղ, րոխչադ վերցու, վերադարձիր մեր տուն, ես քեզ կ'ամուսնացնեմ աւելի լաւերի հետ···:

տրուած պաշտօնական ընդունելութեամբ մը, որուն ներկայ եղած են յոյն կաթո– ղիկէ, հայ կաթողիկէ պատրիարքները, մարոնի եւ ասորի եկեղեցւոյ պետերու ներկայացուցիչները, օտար բարձրաս– տիճան պաշտօնատարներ, հայ երես – փոխաններ, դպրեվանքերու եւ համալր– ատարաններու տեսուչներ: Գարեգին Բ. ներկայացնելէ ետք պատասխանատուութեան անդամները, գնահատած է Լիբանանի անորոշ եւ ժխտաբին օրերուն իրենց այցելութիւնը: Տոքթ. Էմիլիօ Քասթրօ չեշտած է այն իրողութիւնը, որ Լիբա – նան յատուկ կարեւորութիւն կը ներկա – յացնէ ոչ միայն լիբանանցի ժողովուր– դին, այլեւ ամբողջ աչխարհին համար: «Ձեր պարտքն է, – ըսած է ան, – ձեր դերապոյն ջանքերը ի գործ դնել դըր – նելու համար այն միջոցները, որոնցմով կարելի կը դառնայ վերահմաբատրումը Լիբանանի ժողովուրդը բաղկացնող բո– լոր կոմմերուն: Մեր ալ պարտքն է – եւ վստահ եղէք որ պիտի գործադրենք զայն – օժանդակել ձեզի, զօրացնել ձեզ, մի– ջազգային չրջանակներու մէջ հարկ ե– ղած աչխատանքը յատուկ տանելով Լի– բանանի տագնապին լուծման համար»:



ԱՆՐԻ ՎԷՐՆԷՕԹ

Թարգմաճութիւճ՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. *Paris, 1985*

Թելադրեց որ ուշի ուշով կարդամ նոր հրատարակուած գիրք մը, որուն հեղինակն էր համալսարանական ախտագոսներու ատր փր– ոֆէսէօր մը, գիրքը խորագրուած էր «Ի՞նչպէս ընտրել մեր ասպա– րէզը»: Բաժնուելէ առաջ յարեց·

– Եթէ հարց մը ունենաս, մի՛ քաշուիր ինծի դիմելու:

– 46 –

«Ինչպէս ընտրել մեր ասպարէզը»

Մանկավարժական բարձրագոյն վարժարանի փրոֆէսէօր Պր· ժան Փիէռ Պարպարուի այս գիրքը չէր գանուեր գրավաճառներու մօտ: Պէտք եղաւ հրատարակիչին անունը գանել, զայն ապսպրել ու կանխավճար մը ընել:

Այն օրերը, որոնք կ'անցնէին մինչեւ յանձնումի թուականը, 24 ժամէն աւելի երկար ըլլալ կը թուէին ինծի:

Վերջապէս հասաւ, հեռաձայնի խոչոր հասցէագրքին հասակով հոկայ հատոր մը:

Այբբենական կարգով դասաւորուած փառաւոր ապագաներ խոս– տացող գիտելիքներու այդ աւետարանը, իրապէս որ արժած էր իր ծանրութեան դինը: Մանաւանդ խնամք տարած էի տունիններէն գաղանի պահելու այդ գնումին նպատակը: Մայրիկս, բան իր սովո– րութեան, ինծի երկարած էր իր տուփը եւ փափկանկատութեամբ սենեակէն ելլելով ըսած էր ինծի· «ա՛ռ, ինչ որ քեզի պէտք է»:

Հոն մանրամասն նկարագրուած էին բոլոր ասպարէզները, երկ– րագործութենէն մինչեւ կենդանական աչխարհագրութիւն, անցնելով փայտագործին, որ փայտի վրայ կը փորագրէ: Ցանկը կար բոլոր այն նախապատրաստական ղպրոցներուն, որոնք մուտքի քննութիւն– ներուն կը պատրաստէին: Հոն նախատեսուած էին նաեւ ապագայ այն գործունէութիւնները որոնց կարելիութիւնները կուտային այդ ասպարէզներէն ոմանք:

Արհեստներու այդ 600 էջերուն առջեւ, որոնք իրենց թեւե– ղը կը բանային ինծի, կ'որոշէի գործել այնպիսի մեթոտով մը, որ կրնար միայն իմ ուղիտութեանս վրայ հիմնուած ըլլալ:

Ի յառաջագունէ, մէկդի կը ձգէի «Երկրագործութիւն»ը, որ Հին Վարչակարգի գիւղացիներու թշուառ կեանքը կը յիշեցնէր ինծի: Կ'անցնէի «Փառատարան»ն ալ, որ զործ կ'ունենար միայն հայրապան– ներու եւ մայրապաններու հետ: Արագօրէն կը ցատքէի նաեւ չար– ժանկարի յատկացուած էջերուն վրայէն, որովհետեւ օր մը ան մէջ ըսած էին թէ չատ լուրջ բան մը չէր ատիկա: Անցնելով գանուեցայ «Վիբրարուժութեան» նկատմամբ ալ, որ ազիքէն ու ատամոքսէն կը– տորներ կարելու համար գիս կը գատապարտէր ձեռքէ անցընել փո– րոտիքն ու արիւն ...

Երբ հասայ «Կենդանարանութեան», կատորածէն փրկուած տա– րօրնեակ մը ասպարէզներ հետեւելու արժանի նկատուած էին:

Այնոնգմէ մին այնքա՜ն համայած էր գիս, որ, միտքերը քննելով հանդերձ միշտ հոն կը վերադառնայի, կրկին ու կրկին կարդալու համար անոր յատկացուած երկար պարբերութիւնը: Այդ էջին յա– ճախակի բացուելուն պատճառով գիրքին կազմը որոշ սովորութեան մը տէր դարձած էր: Երբ հատորը կռնակին վրայ ուղղաձիգ կեցը– նէիր, որպէս թէ հիմնատացած ըլլար, ինքնաբերաբար այդ էջը կը բացուէր:

Բոլոր երեւակայածներս միաժամանակ մարմնաւորող հրաչալի տիպերը խոչոր տառերով կը փռուէր առջեւս· ԾՈՎՈՒԺԻ ՁԱՐՏԱ– ՐԱԳԷՏ:

Ապահով ըլլալէ ետք, թէ ոչ ոք կը լսէր գիս, Ռասինէն տոզի մը նման արտասանած էի մեծաշուք այդ տիպերը, որ այնքան հեչ– տաւոր կը հնչէր ու կը թրթռար ականջներուս մէջ:

«Ձարտարապետ»ը կը ցոլացնէր արհեստին ազնուականութիւնը, «Մեքենագէտ»ը կ'ապահովէր ապագայ ասպարէզ մը, եւ «Ծովուժ»ը, վրան ծովը խորհրդանշող խարխափով զրօսմուած ոսկի կոճակներով ու նշաններիզներով փառաւոր համազգեստ մը կը խոստանար:

(Շար· 103)

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Մարսէյլէն՝ Տէր եւ Տիկին Վահրամ Ճառայեան, Տէր եւ Տիկին Ալպէռ Պօղոսեան եւ Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 200–ական Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման, ի յիշատակ Տիգրան Զէյեանի:

***

ՏԻՄԻՆ. – Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Հարթլեան իրենց վաղեմի ընկեր՝ Տիգրան Զէյեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղիկի կը նուիրեն 200 Ֆ. ողբացեալին ազնիւ յիշատակին «Յառաջ»ին:

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

ԻՍԻ–Ի
ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Հովանաւորութեամբ՝
Իսիի Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան
Կազմակերպութեամբ՝

Մնոզական մարմնի եւ Ուսուցչական կազմի: Ելոյթ կ'ունենան աւելի քան 100 *աշակերտ – աշակերտուհիներ, երգ ու պարով, արտասանութեամբ ու ուզերձով՝*

Փառք մեր մեծ նախնիներուն
Թատերական բեմադրութեամբ:

Կիրակի օր, Յունիս 7–ին, ժամը 15–ին Իսի քաղաքի Օրիթորիումի մէջ, 11–13 *ռիւ Տանֆոն:*

Մուտքը ազատ է:

PARIS - EREVAN par KIEV

Ոսկի աշուն եզանակի պատղներու առատութեան ամէնէն հաճելի եւ ամէնէն աժան ճամբորդութիւնը դէպի Հայաստան՝

ԿԵՍԱՐԻՈՅ
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՀԵՏ
(TRANSTOURS - INTOURIST)

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17–ԷՆ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3

ԳԻՆ՝ 7290 ՖՐԱՆՔ

Ճոխ չրջապտոյտ Հայաստանի տեսարժան վայրերը, Երեւանի չրջակայքը, Ուկրանիոյ մայրաքաղաք՝ Կիեւ, օր մը ամբողջ. բացառիկ հանդիսութեամբ խումբը պիտի ընդունուի երդերով ու պարերով Նոր Կեսարիոյ աւանին բնակիչներուն եւ Կոլխոզի գեկավարներուն կողմէ:

Աբձանագրութեանց համար դիմել՝
Agop VEZIRIAN
84, rue Adolphe - Guyot
92270 Bois-Colombes
Tél. : 47 - 80 - 82 - 58

Ապա կը սպանաք պայմանագրութիւնները:

LA QUESTION ARMENIENNE AU PARLEMENT EUROPEEN

En juin 1987,
l'Assemblée Européenne se prononcera sur la Cause Arménienne
Vous devez être informés de cette étape capitale pour notre cause
Marquez par votre présence, le soutien indéfectible des Arméniens pour la reconnaissance du génocide

VENEZ A LA REUNION PUBLIQUE
organisée en commun par le
Comité de Défense de la Cause Arménienne de Paris
et l'Association Solidarité Franco-Arménienne
Sous la présidence effective de M. Henri VERNEUIL
Avec la participation de :
M. Henri SABY; Député, vice-président du groupe socialiste au P.E.
M. Pierre-Benjamin PRANCHERE; Député communiste au P.E.
M. Ernest GLINNE; Député socialiste belge, membre du bureau du P.E.
M. FINKELKRAUT; Ecrivain, philosophe
M. Ara KRIKORIAN; Représentant le CDCA
M. Christian DER STEPANIAN; Représentant SFA
Mme Nicole FONTAINE; Député du Parti Populaire Européen au P.E.
M. Paul THIBAULT; Directeur de la Revue Esprit

Le JEUDI 4 JUIN à 20h30 précises
dans la grande salle du PLM St-Jacques (Métro St-Jacques)
Paris 14ème

Nœud d'Or

Restauration et Entretien de Tapis Anciens

ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐՈՒ
ՄԱՔՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՎՕՍՏԱՀԵԼԻ ՀԱՍՑԷ ՄԸ

ՎԵՐԱՏԵՍՈՒԹԵԱՆ
ԵՆԹԱՐԿԵՑԷՔ
ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐԸ
REMETTEZ
VOS TAPIS
A NEUF

A. BAJAKJIAN (Ց. ՊԱՋԱՔՃԵԱՆ)
24, rue Saint-Lazare — 2e cour à gauche
75009 PARIS — Tél. : 42. 81. 33. 21

VOYAGE CULTUREL ARMENIEN

EN RUSSIE ET AU CAUCASE

sous la conduite de CLAUDE MUTAFIAN
— DU 3 AU 18 JUILLET —

avec les visites : 4
A Moscou
- l'Institut Lazarian

En Arménie, en dehors des excursions classiques
- Le Monastère de Noravank
- Et pour la première fois le Zanguezour
- Et à Leningrad

A la rencontre des joyaux du Caucase
Leningrad / Bakou / Erevan / Tbilissi / Moscou
— DU 5 AU 24 SEPTEMBRE — / — DU 3 AU 22 OCTOBRE —
2 voyages exceptionnels sous la conduite de BERNARD OUTTIER

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS

Sonia **COUMRYANTZ**
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Levon **BAGHDASSARIAN**
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan **SARKISSIAN**
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Jacques **CHELELEKIAN**
VOYAGES St. ANTOINE
214, route Nationale
de Saint Antoine
13015 Marseille
Tél. 91 - 96 - 01 - 06
91 - 03 - 16 - 28

Lic. A 130

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները ե. պ.–ի. –

Բալամուտեանի *հոգ.ին առթիւ. – Բալամուտեան ընտանիք* 600 Ֆ.:

Հայկազուն Զօրեանի *մահուան առթիւ. – Խոսւարա Սարաֆեան* 100 Ֆ.:

Պօղոսեանի *մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Սարգիս Պօղոսեան* 100, *Վարուժան Պօղոսեան* 500 Ֆ., *Տէր եւ Տիկին Ալեքս Մխիքեան* 300, *Տէր եւ Տիկին Պետրոս Տակուռեան* 100, *Տէր եւ Տիկին Լեւոն Մարիքեան* 100, *Էկիկեան ընտանիք* 200 Ֆ., *Համբարձում Ներսէսեան ընտանիք* 200, *Պօղոսեան ընտանիք* 1000 Ֆ., *Ռուբէն Կիւրճեան ընտանիք* 200 Ֆ. *Համազգային դպրոցին:*

Ժագ Մանուկեանի *հոգ.ին առթիւ. – Օհաննէս Պօղոսեան* 100, *Տէր եւ Տիկին Զուվի* 300 Ֆ.:

Ժագ Սողոմոնեանի *հոգ.ին առթիւ. – Տիկին Մաուէն Լօքմէզեան* 300 Ֆ., 300 *Եկեղեցւոյ դպրոցին*, 300 *Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբին*, 300 *Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբին, Տիկին Մարի Սողոմոնեան* 400, 200 *Հ.Բ.Ը.Մ.ական երիտասարդական յանձնախումբին*, 200 *Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբին*, 200 *Հ.Բ.Ը.Մ.ական դպրոցին:*

Նուարդ Թէրզեան (*Ծնեալ՝* Եղիազարեան) *մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Զարեհ Եղիազարեան* 200, *Տէր եւ Տիկին Արշակ Եղիազարեան* 200, *Տէր եւ Տիկին Փայլակ Եղիազարեան* 200, *Տիկին Արմենուհի Համալեան* 500, *Տէր եւ Տիկին Տիգրան Միքայէլեան* 200 *եկեղեցւոյ դպրոցին, Տէր եւ Տիկին Ազատ Ստեփանեան* 100, *Տէր եւ Տիկին Հէնրի Պէրթ* 100 Ֆ., *Տիկին Մելինէ Օտապաշեան* 100 Ֆ.:

Ս. ԽԱՉ ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ
ԳՈՑՈՒԹԻՒՆԸ ՏԵԻԱԿԱՆԱՑՆԵԼՈՒ
ԵՒ
ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Այս տարի Միութեանս համախումբը տեղի կ'ունենայ Լիոն, Յունիս 6, 7, եւ 8–ին, ինչպէս ամէն տարի Հոգեգալուստի տօնին, հետեւեալ յայտագրով. –

Յունիս 6, Շաբաթ. – *Լիոն ժամանում, Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ սրահը ժամը 10–էն սկսեալ: Նոյն օրը համախումբը տեղի կ'ունենայ ժամը 15–ին, հետեւեալ օրակարգով:*

1.– *Տեղեկագիր 1986–ի տարեչրջանին համար:*
2.– *Առաջարկներ եւ խորհրդածութիւններ գանազան հարցերու շուրջ:*
3.– *Ընտրութիւն նոր վարչութեան:*

Յունիս 7, Կիրակի. – *Պատարագ, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն վախճանեալ վանահօր՝*

ԳԱՐԵԳԻՆ Ա.ՐԲ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

աշակերտներու, ուսուցիչներու, խնամակալներու եւ բարերարներու հոգիներուն ի հանգիստ:

Այս առթիւ Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան ուրար կրելու արտօնութիւն կը չնորհէ՝ Մկրտիչ Եանըգճուչի, Երուանդ Եանըգճուչի եւ Վարուժան Եագճնի:

Նոյն օրը կէսօրին հացկերոյթ՝ միչտ եկեղեցւոյ սրահը:

Յունիս 8, Երկուշաբթի. – *Ընկերային հանդիպում վախճաքողներու համար:*

Բոլոր հանդիպումները եւ համագումարը տեղի կ'ունենան Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ սրահը:

EGLISE ARMENIENNE
40, rue d'Arménie, 69003 Lyon
Tél. : 78 - 60 - 47 - 18

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Ընկերակցութեանս բացառիկ ընդհանուր ժողովը տեղի պիտի ունենայ Շաբաթ, Յունիս 13, ժամը 17–ին Հ.Բ.Ը.Մ. Միութեան Ալէք Մանուկեան Մշակութային կեդրոնին մէջ, 118 Բուրսէլ փողոց, Փարիզ 17–րդ թաղամաս:

ՕՐԱԿԱՐԳ

1.– *Մայր Դիւանի ընտրութիւն:*
2.– *Նիւթական եւ Բարոյական տեղեկագրերու ընթերցում եւ վաւերացում:*
3.– *Կանոնագրի վերամշակում:*
4.– *Նոր վարչութեան ընտրութիւն:*
5.– *Բաղձանքներ:*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացաւ Տէր եւ Տիկին Սարգիս Լֆխանեանէ 200 Ֆր. փոխան ծաղկեպսակի՝ Մարիամ Սելքեկեանի մահուան առթիւ:

ՊՏՈՅՏ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի էջէն Բիւզանդ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ պատյտ մը դէպի Ժիվերնի եւ չրջակայքը:

La Croix Bleue d'Alfortville
Section HELENE PUZANT
organise le Dimanche 14 Juin
une sortie à GIVERNY et ses environs.
Renseignements et inscriptions :
M.C.A. — 9, rue de Madrid — Alfortville
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ պարծանութեան համար հետեւեալները Ազգ. Միութեան կը նուիրեն. –

Տիգրան Զէյեանի *մահուան առթիւ եկեղեցւոյ. – Տիկին Պապաեղիշեան* 200, *Պր. Կարապետ Պալեան* 200, *Տէր եւ Տիկին Վազինակ Միքաճեան* 200, *Պր. Անկրայէլ Պահատուրեան* 500 Ֆ.:

Աղաւնի Արամեանի *մահուան առթիւ. – Սերոբ Արամեան* 300 Ֆ.:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՑՈՒՆԻՍ
3
MERCREDI
3 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԻԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.499 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 62e ANNÉE — No 16.499

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՆՈՐ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ՝ ՍԵԼԻՄ ՀԸՍ

ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՔԱՐԱՄԷԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԷՆ ԵՏՔ

—×—

Երկա՛ր, վերջին պահուն, քանի մը տողով կրցած էինք հաղորդել Լիբանանի վարչապետին մահափորձի մը զոհ ըլլալը: Իրեն հետ, վիրաւորներ կային. քանի որ Թռանը որ Տրիպոլիէն Պէյրութ կ'երթար, Քարամէն զատ կը փոխադրէր նաեւ Ներքին նախարարը՝ Ռաշիտ, մինչ օդաչուն, ինք ալ վիրաւորուած կը յաջողէր ազէտալի էջք մը կատարել: Ռաշիտ Քարամէ քանի մը օր արձակուրդ առած էր իր բերդաքաղաքը՝ Տրիպոլիս եւ վերադարձին կը խուսափէր քրիստոնեայ զօտիէ անցնիլ, բայց ուժերը զրուած էր իր նստարանին ամէն խիկ: Մահափորձին լուրը հասնելու պարագային, ձայնասփիւռներն կ'ընդհատէին իրենց հաղորդումները: «Հայրենիքի Ձայնը» (սիւնիք) Գուրան Հատածներ կը սիրէր, իսկ «Լիբանանի Ձայնը» (Քաթայէպ) դասական երաժշտութիւն:

Ռաշիտ Քարամէ, Լիբանանի քաղաքական հին դէմք մըն է, ուսան անգամ նախարարապետ եղած: Այն քիչերէն էր, որու ձեռքերը արիւնոտ չեն 12 տարուան պատերազմէ մը ետք: Նաեւ, հրաչքով «վերապրող» մը, ինչպէս՝ Քամիլ Շամուն կամ Վալիտ Ճումպլաթ, մինչ 150 հազար մեռելի հետ, Լիբանան կը կորսնցնէր նաեւ, ահաբեկչական արարքներու հետեւանքով՝ Քամալ Ճումպլաթ, Պէչիր Ճեմայէլ, Թոնի Ֆրանճիէ:

Դասական զարճած դաւադարտումներու հետ (Սուրիա, արաբական լիկա, Ֆրանսա, Մոսկուա, Ուաշինկթըն), եղան նաեւ բայէ ի բայ ամբաստանութիւններ: Վալիտ Ճումպլաթ ուղղակի նախագահ Ճեմայէլը ամբաստանեց, բանակն ու լիբանանեան ուժերը որպէս հեղինակները Քարամէի սպանութեան: Նաեւ քրիստոնեաները ամբաստանեց Մուսթաֆա Սաատ, որ Սայտայի սիւննի պարագլուխն է:

Նախագահ Ճեմայէլ Սելիմ Հըսը նշանակեց յաջորդելու համար Քարամէի, նաեւ սիւննի անչուշտ, որ նախարարապետ եղած է արդէն: Երկու անծանօթներ, հեռաձայնով տէր եղած են մահափորձին, մէկը՝ յանուն Լիբանանի զազանի բանակի մը, միւսը՝ Իսլամի նահատակներու վրէժի կազմակերպութեան:

***

ԹՈՒՐՔԻԱ – ՖՐԱՆՍԱ

ԿԱՐԵՒՈՐԸ՝ ԱՌԵՒՏՈՒՐՆ Է...

—■—

Թուրքիոյ Պաշտպանութեան նախարարը՝ Զէքի Եավուզթիւրք երէք օրուան պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէ Ֆրանսա իր պաշտօնակիցին հրաւէրով:

Թուրք նախարարը փարիզ ժամանեց կիրակի իրիկուն եւ առաջին հանդիպումէ մը ետք Անարէ Փիրոյի հետ, կարգ մը այցելութիւններ կատարեց, որոնց բնոյթն իսկ կը բացատրէ նախարարին այցելութեան բուն նպատակը: Արդարեւ, ետ-վուզթիւրք յաջորդաբար այցելեց Թոմսըն – Սէ – Էմ – Էճ–ի, Տասոյի, ապա, երէքշաբթի օր ներկայ կ'ըլլար զրահապատ Ա. զօրաբաժնի ռազմափորձերու, յետոյ կ'երթար Այերօսփասիալ (հրթիռ ծախող): «Իմանիթէ», Յունիս 2–ին, արձանագրելով այս այցելութեան, կ'ըսէ թէ դեռ յայտնի չեն Թուրք նախարարին ծրագրերը՝ գնո՞ւդ է, թէ ոչ միայն աչք մը նետելու եկած է ապրանքին վրայ: Ինչ որ ապահով է, սակայն, այն է որ Ֆրանսա տրամադիր է զէնք ծախելու Ան-կարայի, աչք դոցելով մարդկային իրաւանց բռնաբարման, ժողովրդավարութեան բացակայութեան, քիւրտ բնակչութեանց դէմ մղուած պատերազմին եւ կիպրոսի գրաւման:

Համայնավար պաշտօնաթերթը կ'ուզենէ թէ Թուրքիոյ ներկայացուցած չուկան հետաքրքրական է Ֆրանսայի համար, քանի որ Թուրք բանակը երկրորդն է, Ատլանտեան Ուխտի ծոցը, ամերիկեան զէնք եւ իր զինամթերքը պէտք է նորոգուի: Անգարա կը խորհի նոյնիսկ իր խակ ռազմական ճարտարարուեստը ստեղծել եւ ընկերակից կը փնտռէ: Կրնան Ֆրանսական հաստատութիւններ ըլլալ: Այս առընչութեամբ յատուկ հիմնարկ մը հաստատուած է 1985–ին, որ տարեկան 9 միլիառ ֆրանքի պիւտճէ մը ունի արդէն եւ մտադիր է 25 միլիառ ֆրանք տրամադրել այս տարի հակօդային իր պաշտպանութեան արդիականացման:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԼՈՎ

ՖՈՆԹԻՆԸԼՈՒԱԻԻ անտառը գոնուած դէնքերուն եւ պայթուցիկներուն հետ, ոստիկանութիւնը 11,572 քիլօ հեռոյինի վրայ ալ ձեռք դրեր է, ինչ որ ըսել կու տայ ոստիկանութեան թէ ահաբեկիչները իրենց նիւթականը այդ առուծախով կ'ապահովեն: Միւս կողմէ, Թունուզցի Ալի Սալահ, որ ձերբակալուած էր երկու Մարոքցիներու հետ, մեղադրանքի տակ առնուած է, ինչպէս Մարոքցիները, Փարիզի Օթէլ տը Վիլի թղթատարութեան դրասենեակին ոճրափորձին համար:

ԱՆՏՐԷ ԼԱԺՈՒԱՆԵԼԻ, Մառչէյէն եռք, յայտնեց թէ ժիւքէն (բարենորոգող) միւս չարքային համայնավարներուն նման չէ: Այդ տեղեկութիւնն ալ առնուեր է իր իսկ բջիջէն, որովհետեւ ըստ անոր դանձապահին, ժիւքէն ցեղը չէ վճարած...:

ՏԷՐ–ՋՕՐԷՆ ՄԱՌԹԱՈՒԶԸՆ

Պէտք է մբնոլորտը ու հակամէտ առնել պետքերու:

Նուրջ տարի մը մեզ կը բաժնէ նախագահական ընտրութիւններէն ու կրկէսը արդէն սկսած է խեղդուիլ, երկիրը փըրկելու խոստումները կը դիզուին *յարդի* խուրձերուն պէս, իսկ վարդապետութիւնները երբ կը քախին իրարու, բոլորն ալ կը տապալին *չնչահեղձ*:

Որոշ ժամանակ է, ծայրայեղ աջ կուսակցութիւն մը կը շարունակէ համակիրներ որսալ, անոր գլխաւորը տակաւ կ'ուռճացնէ *Ֆուէտտան* իր հաշիւը ու ասիկա ո՛չ թէ շնորհիւ առարկայական առաջարկներու, այլ պարզապէս շահագործելով ժողովուրդին *վախի* զգացումը, բնազդը: Բաւականին թափանցիկ է յառաջխաղացքին գործելակերպը: Առնել մտահոգութիւնը, վերածել *վախի*, ապա սարսափի ու վերջապէս *մղձաւանջի*, ապա հրաւիրել *ֆաղաբացիները* ստանձնելու իրենց պարտաւորութիւնները ու ընտրելու փրկարարը, տուեալ կուսակցութեան թեկնածուն: Ու ինծի կը թուի, որ նոյնիսկ Քրիստոս չկրցաւ այսքան արագ հոմոզել կամ տարհամոզել մարդիկը, վերածել զանոնք հետեւորդներու:

Զարմանալի են մարդիկ, մանաւանդ համեմատութիւնը այն մարդոց, որոնք առաւօտուն տեսակէտ մը ունենալէ ետք, կրնան երեկոյեան շրջել իրենց համոզումը, մանաւանդ հեռատեսիլի յայտագրէ մը ետք: Չեմ հասկնար, մարդի՞կն են յեղյեղուկ, թէ *ֆաղաբագէտն* է ուժեղ:

*«Անո՛նք ինկան»*ի մեր հեղինակ – երգիչը, որ չեմ ըմբռներ, թէ կախարդական ո՛ր ցպիկով յաջողած է իր *ազդութիւնը* վերածել *կրօնքի*, ուրիշ երգի մը մէջ գովէր կ'ըսէ *դիպուածին*, կ'ըսէ թէ յաւագոյն հանդիպումները ա՛ն է որ կ'իրագործէ, իսկ այդ հանդիպումներէն մէկը վերջերս ամէն օր կը կրկնէ իմքգիմք լրագրիս ետին էջին վրայ: Երբ ծայրայեղ այդ կուսակցութեան պետը անգադար կը կրկնէ, թէ իմ գտած է իր հայրենակիցներուն տագնապին պատճառը, թէ *ֆօղազերծած* է *անդործութեան* եւ *անապահովութեան* հեղինակները, հետեւաբար ազատագրելու համար հրամայական պահանջ է փրկուիլ անոնցմէ, վերջնականապէս արտասեալ զանոնք, անդին, դատարանի մը մէջ կը դատուի մէկը, որ աւելի քան *ֆառասուն* տարի առաջ, նմանօրինակ, անշուշտ *ֆիչ* մը առաւել շեշտուած գունաւորումներով ջարդուելու կը դրկէր անհամար մարդիկ, կիներ ու մանուկներ:

Ապահովութեան ու անգործութեան թեմաները անբաւարար նկատելով, *ֆոդոբական* այդ պարագլուխը կ'որոշէ սւելի աստկացնել մարդոց *վախը*: Ինչպէս ըսի, պէս սակայն: Փնտռտուքը երկար չի տեւեր: Չէ՞ որ կայ արդէն իսկ աւերներ գործող սխտա կոչուած հիւանդութիւնը: Ուրեմն կարելի է չարափոխել թիւը այդ ախտէն վարակուածներուն, տպաւորելու համար աւելցնել *ֆանի մը զերօ* ու ստեղծել խուճապը: Լուծո՞ւմ: *«Եթէ դիս նահատակ ընտրէք...»*:

Այո, կարելի է հերքել անոր վիճակագրական տուեալները, կարելի է կոչեր ստորագրել, կարելի է աչալրջութեան հրաւիրել *ֆաղաբացիները*, սակայն ապարդիւն: Շատեր, շատ շատեր արդէն կազմած են իրենց կարծիքը ու արդէն լրագիր ալ չեն կարդար:

Ու ապականած այս մբնոլորտին մէջ, կայծակի մը նման կը յայտնուի լոյս մը, որ կը փորձէ պայծառացնել *ֆաղաբական* մթագնած երկնակամարը: Աջակողմեան երիտասարդ նախարար մը ձեռ կ'առնէ գրիչը ու կը ծանուցանէ, *կ'աւետէ*, թէ ինք պիտի նախընտրէր կորսնցնել ընտրութիւնները, *ֆան* թէ պարտաւորուէր դաշնակցելու ծայրայեղ այդ շարժումին հետ: Ինչո՞ւ, որովհետեւ հայրը օր մը ըսած էր.

– *Մաւթաւզընը* բնա՛ւ չմոռնաս, տըղաս:

Ցրանսայի ազատագրութեան համար, դիմադրութեան շարքերուն մէջ կռուած այդ *հայրը* ձերբակալուելով տարուած էր *Մաւթաւզըն* կեդրոնացման կայանը ու ենթարկուած անխմանալի չարչարանքներու: Վերադարձին, թելադրած էր ան իր զաւկին քանի չգործակցիլ ծայրայեղներու, փաշականներու հետ, մորթի գոյնի կամ լեզուի տարբերութեան պատրուակով չմերժել ոչ ոք:

Այս ճառագայթումին հետեւա՞նքը: Մինչ միւսը կը շարունակէ հարստանալ ձայնի մտադրութիւններով, այս նախս-րարը կը պախարակուի ի՛ր իսկ կուսակցութեան պետին կողմէ, կը յիշեցնեն իրեն, թէ պէտք չէ՛ կօշիկէն վեր ելլէ, թէ այս անգամ կը ներեն եթէ խօսք տայ անգամ մըն ալ չգործել նման «մահացու» *սխալ*: Աւետարանը ի՞նչ գործ ունի *ֆաղաբականութեան* հետ:

Զարմանալի են մարդիկ, զարմանալի եմ թերեւս նաեւ ես: Հիանալէ ետք նախարարին *ֆաջութեան* եւ հաւատարմութեան վրայ, իր *հայրը* կը կերպարանա-փոխուի *իմ հօրս*, *մեր հայրերուն* ու իմ կարգիս, անգամ մըն ալ կը լսեմ անոնց պատգամը.

– *Տէր – Զօրը* չմոռնաք բնա՛ւ:

Եթէ լաւ փակենք մեր ականջները, մեր արիւնին շրաջգայութեան հանդիպինն է որ կը լսենք: Եթէ ուշադիր ունկնդրենք, չե՞նք լսեր այդ արիւնին թելադրութիւնը, որ ցանկութեան արտայայտութիւնն է մեր հայրերուն, աշխարհի բոլոր պարկեշտ հայրերուն:

Ո՞ր արիւնը կրնայ այլամերժութիւն թելադրել իր տիրոջ, բայց կա՞յ արդեօք հինգերորդ տեսակի արիւն մը, որ չունի ո՛չ *Տէր – Զօր*, ո՛չ *Մաւթաւզըն*:

Կարելի չէ՞ արտօնել, որ արիւնը հոսի, շրջագայի, խայտայ միշտ ու միայն իրեն սահմանուած կածաններուն մէջ:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ 1987–Ի ԴԱՓՆԵԿԻՐՆԵՐԸ

—×—

Մրցանակաբաշխութեան դատակազմը քննարկելով հանրապետութեան հասարակական, ստեղծագործական, հրատարակչական կազմակերպութիւններու կողմէ ներկայացուած ստեղծագործութիւնները, որոշած է Գրողներու Միութեան ամէնամեայ մրցանակները տալ՝

Ռաֆայէլ Աւագեանի՝ «Եօթ դարուններուն երկրում» քառահատոր դիւրքը կազմելուն, ծանօթագրելուն եւ թարգմանելուն համար՝ Յ. Թումանեան մրցանակ:

Յովհաննէս Գրիգորեանի՝ «Դանդաղ ժամեր» բանաստեղծութիւններու հատաքածոյի համար՝ Աւետիք Իսահակեան մրցանակ:

Արմէն Մարտիրոսեանի՝ «Մազէ կամուրջ» վէպի համար՝ Դերենիկ Դեմիրճեան մրցանակ:

Անահիտ Զարենցի՝ «Զարենցի ձեռագրերի աշխարհում», «Եղիշէ Զարենցանոթիպ եւ չհաւաքած երկեր» եւ վերջին տարիներու հրապարակումներու համար Միքայէլ Նալբանդեան մրցանակ:

Արտաշոտ Պատրաեանի՝ «Մեծ հարանիք» թատերգութիւններու հատաքածոյի համար, Գաբրիէլ Սունդուկեան մրցանակ:

Էդ. Միլիտոնեանի՝ «Մուշեղն ամէն տեղ» հատաքածոյի համար, Ստեփան Զօրեան մրցանակ:

ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄ, ԽՈՀԵՐ, ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

ԱՍԵԼ ՃԵՄԱՐԻՏԸ

ՌԱՋՄԻԿ ԴԱՒՈՑԵԱՆ

Բ.

*Այս բոլորը տեսնում ենք մենք բոլորս, բայց մեզաւորին դանել չենք կարողանում, որովհետեւ ինչպէս համայնավար կուսակցութեան կենտկոմի գլխաւոր քարտուղար Մ. Ս. Կորբաչովն է ասում՝ . – «Դեռեւս իրենց զոհ են տալիս լճացման եւ բարեհոգութեան ուժերը, ամենց յոյսերը, թէ ամէն ինչ կը վերազտնայ հին հունը, բայց դա չի կանդնեցնի սովետական հասարակութեան ընթացքը վերա – կառուցման ուղիով: Մենք պէտք է հաստատակամ ու հետեւողական լինենք: Մենք ոչ մի զիջողութիւն չենք կարող թոյլ տալ»: Եւ ահա այդ «լճացման եւ բարեհոգութեան» ոգիւիմի գոյութեան պատճառով ոչ ոք չգիտի, թէ ի՞նչ խորհուրդ տայ, բայց բոլորս գիտենք, որ այսպէս դաստիարակել չի կարելի: Ես համոզուած եմ, որ երեխան չի ընկճուի, եթէ մենք նրան ճշմարտութիւնն ասենք, առանց գոյները խառացնելու եւ ծանր յուսահատական երանգների: Հիանալի հայրենիք ունենք, ապրում ենք, բայց արի, տես, որ մարզկային տեսակէտով կորուստներ չատ կան: Մէկը միւսի հանդէպ զերակայութեան զգացումը նիւթականի եւ իշխանութեան ուերածութիւնն է: Հոգեւոր աշխարհում զերակայ մարզիկ ամենավերջին խոնարհից էլ խոնարհ են պահում իրենք, քանի որ մայր բնութիւնը նրանց օժտելով գոյի խմաստն ըմբռնելու կարողութեամբ, օժտել է նաեւ գոյի խմաստութեամբ. սոսկ ապրելու հրճուանքը նրանք բարձր են դասում ամէն բանից: Նրանք բոլորին տեսնում են այդ հրճուանքի, իրենցից բարձր ... մինչեւ նիւթական աշխարհի կողմից առաջին նուաստացումը: Ես զրեթէ համոզուած եմ, որ եթէ բացասական օրինակը քննարկենք, չաշխատենք թաքցնել իրերս ոչ բնորոշ կամ մանուր երեւոյթ, նուաստացած ու ոտնահարուած արզարութիւնը վեր հանենք եւ դնենք վերնում դանուող իր տեղը, ապա թերեւս չատ բան փոխուի, թերեւս կանգ առնի երեխաների հոգեւոր խուճապը: Կատարեալ եւ աներկիմատ է կեանքի վերափոխման գծի մասին Մ. Ս. Կորբաչովի խօսքը՝ «Այդ գիծը պէտք է վարել հետեւողականօրէն ու հաստատօրէն, եւ կ'ասէի աւելի մեծ հաստատակամութեամբ, քան մենք անում էինք մինչեւ այժմ: Որ դա անհրաժեշտ է, մենք այսօր աւելի չատ ենք համոզուած, քան երէկ»: Թէ չէ, հիմա նրանք ասում են՝ լաւ, թող ձեր ուզածը լինի, միայն թէ աշխարհով մէկ մի զոհացէք ծնողների եւ երեխաների հակասութեան մասին, հակասութիւնը ծնողը չամենայն մենք չենք: Խօսքը վատ ծնողների կամ վատ երեխաների մասին չէ: Երեխաներն սկզբունքով պիտի իմանան, որ իրենցից բան չի թաքցուում, իսկ եթէ թաքցուում է, ապա անհրաժեշտութիւնից դրդուած, իր համոզիչ բացատրութեամբ, յանուն իրենց անխաթար չարունակութեան: Անհնար է սեփական դործելակերպը, որ նոյն ինքը՝ կեանքի օրինակն է, անվերջ թաքցնել երեխայից: Թաքցրածն ինքնուրոյն յայտնաբերելու պարագային երեխան կամ տառնապատիկ ծանր ապրումների մէջ կ'ընկնի, կամ միանդամից յանգատրծ կը դառնայ՝ իր հակասների արդարացումը գտնելով մեր թաքցրածի եւ իր յայտնաբերածի մէջ:

Ցաւանի բան է, որ քիապազոն կեանքը համարեա կեանք չէ, եւ միօրինակ մտածողութիւնը կարող է մեռցնել միտքը: Ազատ մտածողութիւնը կեանքի համար – կողմանի ճանաչումն է, այսինքն՝ ամբողջովին կեանքը ինքը: Կազապարուած միտքը չի կարող վերածուել ազատ կեանքի, երեխայի կենսական բնազդները ձզտում են ազատութեան, իսկ կազապարուած միտքը, պարզ է, խմաստազրկուում է: Եւ վայն էն է, որ կազապարը մի տեղ ձուլուեց, իր կառոյցի մէջ միանական մեր երկրում, որ բացարձակ առաւելութիւն է, տարածուում է կայծակի արագութեամբ: Բայց արի տես, որ մարդկանց ինքնուրոյն նախաձեռնութեան կոչելիս զանգուածաբար յետ են քաշուում ... զէպի կազապարը: Ինչ – որ բանից վախեցած, ընկրկում են. Հատանարար չղթան քանդելն ահարեկում է մարդ – կանց, իսկ նախաձեռնութիւնը չի համապատասխանում չղթայի օրէնքներին: Լաւը հրաշալի է, հերոսականը՝ հազուագիպ, իսկ մարդկանց ուզածը սովորական – բարեկեցիկ – ազատ կեանքն է, որի համար մարդը անհրաժեշտութիւն չունի կաշուից դուրս դալու նրա յնատուր համար: Ամենքս էլ նրա քաջալերիչ մի – քանի ընդունակութիւններն անդամ բաւարար են այդպիսի կեանքի համար:

Նա հազարամեակների փորձով գիտի, որ յարմարաւէտ, դեղեցիկ, որակով առնը սարքելը հերոսութիւն չի, այլ անհրաժեշտութիւն, ինչպէս գիտի, որ մեծին յարգելը կամ բարին գործելը միայն իր օգտին է, քանի որ գրանով կանխարգելում է իր ճակատագիրը՝ երբ ինքը մեծանայ կամ ուրիշի բարու կարիքն ունենայ: Բայց գնալով բարին քչանում է, յարգանքը նուազում, քանի որ գրանք ծագկում են հոգեւոր չղթայի վրայ, որ մի տեսակ քայքայուած է: Նիւթական չղթան կառավարում է կեանքը, իսկ հոգեւոր չղթան անտեսանելի է, այդ պատճառով էլ նրա քայքայումն աչքի չի զարնում, բայց սարսափելի զգալի է կեանքի բոլոր օգակներում: Երբ այդ չղթան ամբողջական չի, տունը վատ է սարքուում, հողը վատ է մշակուում, դասագիրքը վատ է գրուում, մեքենան կայ, բայց մասերը չեն կպչում իրար, իրար հետ չեն ուզում աշխատել, որովհետեւ աշխատելու համար չեն սարքուած. դասագիրքն էլ սովորելու համար չի, այլ հետր գպրոց տանել – բերելու նրա մէջ եղածը կարելի է անգիր անել, բայց չսովորել: Անգիր արածը քամու պէս կը թռչի, ուղեղը կը թեթեւնայ, սովորածը կը մնայ ուղեղում եւ կը մզուի նախաձեռնութեան, իսկ նախաձեռնութիւնը վտանգաւոր է, դործ չունես:

Ահա ժամանակն է ամբողջ ձայնով յայտարարելու, թէ աշխատանքը հոգեւոր կատեդորիա է, հոգեւոր որակ է, հոգեւոր չղթայի մէջ է. նրա նիւթական մասը՝ բառերն իրար կողքի դնելն է, բերէն իրար վրայ չարելը, իսկ երբ ապահովագործը փչում է հնդուկ դանգատածի մէջ, նա ոչ թէ իր թոքերի օդն է մղում մի – այն, այլ իր էութիւնից անօրոսալի մի բան է հաղորդում նիւթին, այլապէս իր ուղած անօթը չի առանայ երբեք:

Մեզ վաղուց համոզել են, որ խելքներս գոռ չառնք, եւ ես առանց խելքիս գոռ տալու, համոզուած եմ, որ պրոտեսիոնալական առաջնութեան մենք սխալ ենք կիրառում, քանի որ սխալ հասկանում ենք: Մենք երիտասարդ սերնդից հոգի համար ստեղծուած մեքենաներն օգտագործող մասնագէտներ ենք պատրաստում, եւ նրանք գնում են հոգը մշակելու, առանց հոգի հետ գոնէ մասնակի առընչութիւն ունենալու: Նրանք փորձում են հոգը յարմարեցնել հոգի հետ մի ուրիշ առընչութիւն չունեցող ստեղծած մեքենային, եւ կարճ ժամանակում հսկայական սպիներ են գոյանում երկրի վրայ: Քիչ է ասել, թէ նա վատ աշխատանքի արդիւնք է, դա այնպիսի անհասկացողութիւն է, որի պատիժը հարիւրամեակներով կարող է չափուել. իսկ եթէ խօսքը վերաբերուի առարկային, կարող է հոգի եւ մարդկութեան կեանքն արժենալ: Դա հոգի, մարդու եւ մեքենայի հոգեւոր չղթայի բացակայութեան արդիւնք է: Երբ հոգին հազորդակից մարդը ոտքը դնում է բահի վրայ՝ հոգի մէջ խրելու եւ չուռ տալու, նրանց հոգեւոր կապն առաւելագոյնն է. մարդը բահով, հմուտ վիրաբոյժի պէս դանում է հոգի հիւսուածքները, թարմացնում է, առանց երակները կարելու կամ ոսկորները փշրտելու, կամ, ինչպէս ասում են, առանց հոգին հանելու, որ նրա կեանքը չկարճացնի, այլ ընդհակառակը երկարացնի: Ես մեքենայի դէմ չեմ խօսում. ես խօսում եմ մարդու եւ մեքենայի մարդկային կապի բացակայութեան մասին, որ վթարով է վերջանում յաւերժական հոգի եւ ժամանակաւոր անտեսութեան համար: Մեքենայով հոգի վրայ գնացողը աւարառուի նման է. նա հոգից ամենակարճ ժամանակում աշխատում է քամել այն ամէնն, ինչ հնարաւոր է քամել (եւ քերք, եւ հանքանիւթ), որովհետեւ դրա համար պարգեւատրում են, իսկ ապագան իրենը չի: Ապագան ուրիշներն են անօրինում: Նրանք մի բան կը մտածեն, հօ հէնց էնպէս չէ՞ն թողնի: Բնաւ

ՋՈՒՐԸ՝ ԲԱՐԵԿԱ՞Մ ԹԷ ԹՇՆԱՄԻ

Կը կարծուի, թէ մարզիկ մարմնի մարդութեան հոգ տանիլ սկսած են նոր չըրջաններու մէջն. սակայն իրականութիւնը այն է, որ ժԲ. դարէն իսկ ջուրը մաս կը կազմէր կեանքի հաճոյքներուն: Շատ մը վաստահակարներ, – մանրանկար, լուսանցքի զարդանկարներ – կը վկայեն այս մասին: Միջին դարուն եւս մարզիկ կը լուացուէին յաճախ, ոչ միայն մարքրութեան սիրոյն, այլ նաեւ հաճոյքին համար:

Մանուկները օրուան մէջ բազմաթիւ անդամներ կը լողցնէին, մինչեւ ԺԶ. դար: Բժշկական եւ դաստիարակիչ խորհրդատուներ կ'ըսէին, թէ «երախան լաւ կը քնանայ, եթէ օրը երեք անդամ լուացուի»: Լողատաչտերը տախտակէ շինուած կ'ըլլային, պատկած նորածինի մը մեծութեամբ, կլոր կամ հաւկիթաձեւ: Կրնային նաեւ մետալէ շինուած ըլլալ, իշխանական չըրջանակներու մէջ: Կոմսի մը կամ – կարասիին մէջ պահուած է լոպատաչտ մը, ուր զինքը կը լողցնէին մանկութեան օրերուն, եւ որ ոսկիէ եւ արծաթէ էր: Մանրանկարներու մեծամասնութեան մէջ միչտ կը տեսնենք մայրը կամ ազախինը, որ ջուրին տաքութիւնը կը քննէն, երախան մէջը մացնելէ առաջ:

Հին չըրջաններուն նորածինի մը առաջին լոգանքը ընտանեկան չըրջանակին համար ծանօթացումի առանգութիւն մը կը նկատուէր. իսկ քրիստոնէական չըրջանին ան կը միտէր նախածննդեան ազատերէն մաքրելու երախան. նախածննդեան ազատ, որ կը նշանակէր սկզբնական մեղքը:

Յատկապէս ԺԴ. դարէն սկսեալ չափահասներու առօրեային մէջ իր տեղը ունէր լոգանքը: Քաղաքներու մէջ ամէն մէկ թաղ կ'ունենար իր բազնիքը. առաւօտեան, մունետիկ մը կը չրջէր փողոցները, ժողովուրդը հրաւիրելով որ երթայ լողնայ:

1292 թուականին Փարիզի մէջ կային արձանագրուած 27 բազնիքներ: Յայտնի չէ թէ ո՛ր թուականին բացուած է առաջին բազնիքը:

ԺԴ. եւ ԺԵ. դարերուն հանրային բազնիքները բազմաթիւ են. Պրիւսէլի մէջ 40 հատ կայ անոնցմէ. Ֆրանսայի քաղաքները նոյնպէս ունին բազմաթիւ բազնիքներ: Շահու լաւ ապրիւրներ են անոնք, որոնց մէկ մասը կը պատկանի կղերին...:

ԺԳ. դարուն մարզիկ կը զոհանային տաք ջուրով լեցուած լոգատաչտերու մէջ մանելով, զարավերջին միայն, կը թուի թէ երեւցած են առաջին չոգիի բազնիքները: Տաք ջուրի ու չոգիի բազնիքները նոյն գինները չունէին. աւելի աժան էին երկրորդները: Չոգիի բազնիքը աժան էր, որովհետեւ կը բաւէր տաքցած քանի մը քար ու դոյլ մը ջուր: Այս գործը ըստ նոցիները պարտաւոր էին մատուռ խըստութեամբ տանիլ իրենց լոգարաններուն: Պէտք էր քննէին խոզուակները, մաքուր պահէին դանոնք, յետոյ ուշադրութիւն ընէին նաեւ տաքուն ջուրին թափած տեղին. ինչ որ կը նշանակէ, թէ անոնք կատարելապէս գիտակից էին առողջութեան պատճառելիք վնասներուն:

Այս մասին կանոնագրութիւնը կ'արդիւնէ մտածում, որ այդ «մի բան մտածելը» ազէտից վերուելու նման է, իսկ կարգին աշխատելը հէնց ապրելն է: Ցաւանի ճշմարտութիւնը ձեւակերպուում է ինքն իրեն. այն երկրում, ուր վատ են աշխատում, անխմատ է լաւ ապրելու մասին մտածելը: Սերնդի դաստիարակութիւնը մեզնից պահանջում է, որ ինչպէս մարդն է անցնում իր զարդացման բոլոր փուլերը՝ մանկութիւնից մինչեւ ծերութիւն, այնպէս էլ նա պիտի կրկնի աշխատանքին յանձնառու լինել ոչ բոլոր, գոնէ կարեւոր փուլերը, մինչեւ հասնի մեքենային: Մեքենան մարդու հետ հօ չի՞ ծնունդ. մեքենան մարդու ծերութիւնն է, ծերութեան նրա օգնականը, որ փոքր ինչ երկարաձգի նրա կեանքը, առանց անմահութեան խոստումների: Նա կարող է երկարաձգել մի քանի սերնդի մտանուր կեանքը, բայց մարդկութեան կեանքի մէջ կարող է չատ ազետալի դեր ունենալ: Դրա սարսափն արդէն փաթաթուած է երկրագունդին:

(Շար. 2)

լէր հիւանդներու, յատկապէս բորոտներու, նաեւ պատնիկներու մուտքը, այս վայրերէն ներս: Անչուշտ, սկիզբը մարդիկ լուացուելու եւ հանգստանալու նպատակով կ'երթային բազնիք: Բժիշկները կը կրկնէին չաճախ, թէ լոգանքը կը նպաստէր առողջութեան. յատկապէս պաղ ջուրի լոգանքը: Այդ չրջանի մէջ վայրը մարդս կը մզէր մաքրելու, խնամք տանելու մարմինը. օճառը գործածելն ունէր. իսկ անոր բացակայութեան մարդիկ բոյսեր ու հոտաւէտ ծաղիկներ կը գործածէին:

Գլուխը լուալ հարց մը չէր: ԺԳ. դարուն խոտերու մատնադէտ մը բարձրի (բոյս մը) հիւթ կը չանձնարարէր թիփերու դէմ, եւ խորհուրդ կուտար ընկուզենիի ու կաղնիի տերեւներ գործածել, գեղեցիկ մազեր ունենալու համար:

Վերջապէս, մարզիկ այդ համեստ լոգարանները կ'երթային նաեւ իրար տեսնելու, խօսակցելու համար: Այդ գարչրջանին մարզիկ անպատեհ չէին նկատեր մերկ ու միասեռ լոգնալու մէջ:

Քանի կը մեծնան քաղաքները, բազնիքները մեծ հաստատութիւններու կը վերածուին, եւ սովորութիւնները կը փոխուին: Աւելի մեծ թիւով օտարականներ ու թափառաշրջիկներ կը խուժեն քաղաք, ցոփութիւնը կ'աւելնայ: Բազնիքները կը դրուին սոփրիչ – վիրաբոյժներու հսկողութեան տակ:

Յետոյ, ԺԵ. դարու սկիզբը մեծ թիւով բազնիքներ կը սկսին իրարմէ անջատել այրերու եւ կիներու յատկացուած – ները: Տիժոնի մէջ 1410–ին կանոնադրութիւն մը քաղաքին չորս բազնիքներէն երկուքը կը յատկացնէ կիներու, երկուքը՝ այրերու: Ուրիչ մը չարթուան մէջ տարբեր օրեր կը սահմանէ երկու սեռերուն համար: Ամէն զատ չարթուան որոշ օրերը այս վայրերը կը վերածուին ամէն տեսակ հաճոյքի կեդրոններու: ԺԵ. դարու վերջաւորութեան դանդատները կը բազմանան. զրացիներ անհանդիստ կ'ըլլան «լոզզոդ»ներու ներկայութենէն: Յետոյ, գարմանալի է, որ յանկարծ վիրքը կը փոխուին, ու մարզիկ բարոյական խոստովանանչ կեցուածք կ'արտայայտեն: Մինչդեռ ԺԴ. դարու կիսուն, ժամտախտի համաճարակի չրջանին, քարկոծուելէ հազիւ կը փրկուի փարիզի բժիշկ մը, որ խորհուրդ տուած էր, որպէս նախապատրաստական միջոցառում, փակել այս հաստատութիւնները:

Մինչդարուն, Ֆրանսայի մէջ, չատեր կը յաճախեն ջերմուկները: ԺԶ. դարու վէպ մը կը պատմէ այս մասին, թէ «բազմաթիւ էին այն հաստատութիւնները, ուր մարդ կրնար հանդստանալ պատմանների մէջ լողնալ: Իւրաքանչիւր բազնիքի մէջ գրութիւն մը անհրաժեշտ յատկութիւնները կ'ընէր. նախ պէտք էր սահարկել պանդոկապետէրէ հետ, որ տէրն էր նաեւ ջերմուկին: Ամէն մէկ բազնիքի մէջ կը ժայթքէր տաք ու պաղ ջուր: Ամէն մէկը փակ էր տան մը նման, ուր կային հանդարտ, հանդստաւէտ սենեակներ»:

Ջերմուկները յաճախորդներու բազմութեան խաւ մը կ'ընդունէին. սակայն տեղեկութիւններէն յայտնի կ'ըլլայ, թէ մեծ մասով հոն կ'երթային նոր երիտասարդութիւն մը դտնելու յոյսով: Երիտասարդական ազբիւրի այս առասպելութեան յաճախ կը հանդիպինք ԺԴ. եւ ԺԵ. դարերու ձեռագիրներուն մէջ: Ան դոյութիւն ունի բոլոր քաղաքակրթութիւններուն մէջ. Յունրին բուժիչ ու արթիւններուն մէջ. Յունրին բուժիչ ու արդասարեր հանգամանքով կը բացատրուին կրօնական այն արարողութիւնները, որոնց ընթացքին Ս. Կոյսը ծիսական լոգանքով մը կը վերանորոգուի. Միջին դարուն սուրբերն ու Քրիստոսը եւս Յորդան սուրբերն ու Քրիստոսը եւս Յորդան կը մտնէին: Այսուհանդերձ, ԺԵ. դարու վերջաւորութեան մտայնութիւնները սկսեր բազնութեամբ կը փոխուին, ու նոր ըմբռնումները բազմաթիւ դարեր կը տեւեն: Ջուրը պատճառն էր համաճարակներու եւ հիւանդութիւններու: Այդ չրջանին խաղախորդներ, ներկարարներ ու մասնաւորներ իրենց աւելցուքները դեռեր կը նետէին, դանոնք ապականելով:

Որպէս հետեւանք, բժիշկները կը սկսին մտածել, թէ լոգանքը վնասակար է մարմնոյն. թէ անով մարթին ծակոտիները կ'ընդլայնին, դիւրին անցք տալով հիւանդութիւններու: Այլեւս մարդ դադարեցաւ ջուրին ու չատ չափաւորը դուչանալ ջուրէն ու չատ չափաւորը թեամբ գործածել դայն: Նման մտայնութեամբ մը կը ջնջէ նախկին սովորութիւնները, որոնց տէր մարդիկ ջերմուկները կ'երթային, ուխտագնացութեան նման: Կը սկսի ապրի ու կեցի չըլնան մը, որ պիտի տեւէ մինչեւ ԺԹ. դար:

Ա. Թ. Թ.

Նամակ Խմբագրութեան

Յարգելի խմբագրութիւն «Յառաջ» օրաթերթի· –

Թերթի Մայիս 16 – 17 թիւին մէջ լոյս տեսած «Երեւան – Փարիզ հեռախօսի»ն մէջ երեւցած սխալ լրատուութիւն մը ուղիղ կ'ընծայէ մեզի հետեւեալ ճշդումը կատարելու :

Սխալ եղած է Ֆրանսայի մէջ կատարուած հրատարակութիւնները վերագրել Գրողներու Ընկերակցութեան :

Ըստ մեր ներկայացուցիչ՝ Կ· Սարաֆեանին, ասպատակի թէ հարցը ինչպէս դրուած է Հայաստանի մէջ : Ասոնկայութիւնը եղած է հարցում – պատասխանի ձեւով :

– Առաջին հարցում·– Ինդրեմ խօսեցէք Գրողներու Ընկերակցութեան մասին :

– Պատասխան· – Գրողներու Ընկերակցութիւնը 50 տարուան կեանք ունի, Արշակ Զօպանեանէն սկսեալ, եւայլն· · ·

– Երկրորդ Հարցում· – Հայ գրապրութիւնը հետաքրքրող ինչ նոր գրքեր հրատարակուած են Ֆրանսայի մէջ անցնող քանի մը տարիներուն :

– Պատասխան·– Ֆրանց Վերֆելի «Մուսա Լեռան Քառասուն Օրերը», Կոստան Զարեանի «Նաւը Լերան Վրայ» վէպի ֆրանսերէն թարգմանութիւնը, Շարլ Ազնաւուրի քրոջ՝ Այտա Ազնաւուրի «Ապարիկ» գիրքը եւայլն· · ·

Հասկնալի է որ եթէ հարցումները զանազանուին, չփոթութիւն կը յառաջանայ եւ հրատարակութիւնները ինքնաբերաբար կը վերագրուին Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան, ինչ որ պատահած է վերոյիշեալ լրատուութեան պարագային :

Հարցումը Ֆրանսայի մէջ հրատարակուած գրքերուն է, որ կ'ակնարկէ եւ ասոնք, ամէն ոք դիտէ, թէ լոյս ընծայուած են Ֆրանսական ծանօթ հրատարակչական տուներու կողմէ : Ուրեմն բոլորովին սխալ է զանոնք վերագրել Գրողներու Ընկերակցութեան, բան մը որուն յատկանութիւնը չունի եւ չի կրնար ունենալ Գրողներու Ընկերակցութիւնը :

Կը մտքենք յուսալ, թէ բանիմաց ընթերցողը արդէն իրատեսօրէն կատարած է այս ճշդումը, այսուհանդերձ Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը ուզեց գրաւոր կերպով ալ զայն «Յառաջ»ի խմբագրութեանը նկատելի դարձնել :

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(Կնիք)

***

ԽՄԲ· – «ՅԱՌԱՋ»ի· – Այս ճշդումը ուղիղով հաւնելէ թէ սխալ լրատուութիւն մը եղած է, չի ուզեր թէ ո՞վ է ատոր բուն պատասխանատուն : Որպէսզի, այս ձեւով, ստեղծուած ակամայ (թէ կամաւո՞ր) շփոթութիւնը փարատի, մեզի գոնէ՝ ուշդեցիք որ «Յառաջ»ի խմբագրութիւնը զանց չէ առած հեռատիպի մէջ հարցումներու մաս մը, որ չկայ : Իր դերը – ինչպէս ամէն օր – կը կայանայ արեւմտահայերէնի վերածել եւ դասական ուղղագրութեամբ տալ հեռատիպի լուրերը : Եւ որպէսզի վերջնապէս յստակ ըլլայ, ստորեւ կուտանք այդ օրուան հեռատիպին լրատուութիւնը լեզուական եւ ուղղագրական իր հարազատութեամբ ·–

– Կարպիս Սարաֆեան (Ֆրանսահայ Գրողներուն Ընկերակցութեան քարտուղար)· մինչեւ վերջերս մեր կազմակերպութեան հետ մեր միութեան կապերը թոյլ էին : Բայց ահա արդէն երկու տարի է, ինչ բաւականին ակտիվացել են մեր աշխատանքները, մասնակցում ենք կազմակերպուող կարեւոր միջոցառումներին : Ուզում եմ օգտուել այս առիթից եւ շնորհակալութիւն յայտնել մայր հայրենիքի զեկավարութեանը, որ մշտապէս ամէնուրեքհայութեանը տեղեակ է պահում մայր հայրենիքի կեանքին : Անշուշտ, այդ գործում առանձնութեան է պատկանում Արմենպրես լրատուական գործակալութեանը, որի շնորհիվ Փարիզի հայկական թերթերը մշտապես առատում են լուրեր մայր հայրենիքի եւ Սովետական Միութեան կեանքից : Հատկապես վերջին շրջանում լուրերի թիւն ու ծաւալն աւելացել են, եւ այս փաստը մենք ուրախութեամբ ենք արձանագրում :

Ֆրանսահայ Գրողների Ընկերակցութեան վերջին աշխատանքներից կարող եմ հիշատակել Ֆրանց Վերֆելի «Մուսա Լեռան քառասուն օրը» գրքի ֆրանսերէն հրատարակումը : Հրատարակուել են նաեւ Կոստան Զարեանի «Նաւը Լեռան վրա» վէպը եւ Աիդա Ազնավուրեանի մի գիրք, որոնք հետաքրքրութեամբ են ընդունուել Ֆրանսահայ գաղութում :

Մենք ալ «մաղթենք յուսալ» որ «բանիմաց ընթերցողը արդէն իրատեսօրէն կատարած էր այս ճշդումը» (զոր չէ կրցեր կատարել ոչ – բանիմաց խմբագրութիւնս, եթէ լաւ հասկցանք ըսուածը) եւ թէ այդ նոյն բանիմացը «եւ այլն»էն կրցած է նաեւ գուշակել այն տասնեակ մը կարեւոր հատորներու խորագրերը, որոնք լոյս տեսած են «անցնող քանի մը տարիներուն» :

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՉԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՑԱՍՏԱՆ ՊՈՂՈՏԱՅԻ ԲԱՑՈՒՄ ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Մայիս 24, ժամը 11·30–ին տեղի ունեցաւ Կարտանի մէջ Հայաստան պողոտայի անուանակոչութեան արարողութիւնը, նախագահութեամբ Հայ Երիտասարդաց Միութեան եւ կազմակերպուած Կարտանի քաղաքապետարանի կողմէ : Ներկայ եղան քաղաքապետ Ռոժէ Մէյ, Թաղապետական խորհուրդի անդամներ, զանազան շրջաններէ հայ եւ օտար անձնաւորութիւններ :

Երիտասարդաց Միութեան անունով խօսք առաւ Թիգէլ Պողոյեան, անդրադառնալով Կարտանի հանգերուան մէջ աշխատող հայ բանուորներու կեանքին ու հայ ժողովուրդի առաջապահին, անոր պահանջներուն՝ ցեղասպան Թուրքէն : Նախկին Ռազմիկներու Միութեան նախագահ Կարապետ Տէրտէրեան եւ Գամփաներ Ֆրէզի հոգեւոր հովիւ Մակար Եպս. Քհնյ. Թոսունեան իրենց խօսքերուն մէջ չեշտեցին 1915–ին հայ ժողովուրդին դէմ կատարուած ցեղասպանութիւնը, անդրադառնալով նաեւ մեր պահանջներուն :

Քաղաքապետ Ռոժէ Մէյ ըսաւ· – «Արդար է ձեր պահանջը· Չմոռնաք պահել ձեր մշակոյթը եւ լեզուն, ըլլալով լաւ Ֆրանսացիներ, առանց մոռնալու ձեր հայկական ծագումը» :

Հանդիսութիւնը վերջ գտաւ հիւրասիրութեամբ :

***

Մէյրէօլի մէջ ունինք նաեւ Սիթէ Արմէնիէն մը, տարիներէ ի վեր : Մէյրէօլ կը դանուի Կարտանէն հինգ քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ, ուր 1924–էն ի վեր Հայեր հաստատուած են եւ զարգացած հանքային բանուորներ : 180 մեթր խորութեան մէջ աշխատող հայ բանուորներու չնաքերով հանքերու խորութիւնը հասած մինչեւ 611 մեթր եւ ածուխ դանուեցաւ : Ներկայիս քանի մը տասնեակ երիտասարդ Հայեր կ'աշխատին՝ Կարտանէն, Պիվէրէն եւ Մէյրէօլէն : Ժամանակին հանքային հայ բանուորները կ'ապրէին Սիթէին մէջ : Ներկայիս 25 ընտանիք կայ : Անցեալին հայ բանուորներու զիմումին ընդառաջելով Սիթէն մկրտուած է հայկական անունով : Սիթէ Արմէնիէնի մէջ այժմ կ'ապրին Իտալացիներ, Ալժերացիներ, Ֆրանսացիներ եւ այլ ազգերու պատկանող բանուորներ :

Մ· ՓԼԹԻՆԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԸ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԱՂՏԱՏԻ մէջ Աւագ Շաբթուան արարողութիւնները եւ Ապրիլ 24–ի ոգեկոչումը մասնաւոր չուքով կատարուած են այս տարի : Ցիշատակելի է յատկապէս Ոտնլուայի արարողութիւնը : Արդարեւ, Թեմին առաջնորդը՝ Աւագ Եպիսկոպոս Ասատուրեան, հատատացեալներու հոծ բազմութեան մը ներկայութեան լուացած է ոտքերը իրեքքի 12 հայ երիտասարդ դիմուորներու, որոնք հօծը տարիներէ ի վեր կը մասնակցին Իրան – Իրաք պատերազմին :

Ապրիլ 24–ին պատարագած է Առաջնորդը : Երկեցողութիւնը կատարած է «Զուարթնոց» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ տոքթ· Մարկոս Իսկենտէրեանի : Յատուկ պատարագի ոգեկոչման հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է եկեղեցւոյ մէջ : Յայտագրին մասնակցած են ազգային վարժարանի նախկին աշակերտներ, հայկական չորս միութիւններու ներկայացուցիչներ, «Զուարթնոց» զպրոց դասը եւ Կիրակնօրեայ զպրոցի աշակերտներ : Խօսք առած է Առաջնորդը : Ապա, թափօրով մը ներկայ բազմութիւնը ուղղուած է դէպի Ապրիլեան Յուշարձան, ուր ծաղկեպսակներ դրուած են եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած :

***

ՊՈԼՍՈՑ Մխիթարեանց Վանատան Սուրբ Յզութիւն Եկեղեցւոյ մէջ, Մայիս 17–ին, պատարագի մատուցմամբ եւ առանձնական խաւիծի սեղանով տօնուած է Մխիթարեանցիներու Օրը եւ վիակումը կատարուած է Վիէննական Մխիթարեան Վարժարանի հիմնադրութեան 160–ամեակին նուիրուած հանդիսութիւններուն : Պատարագած է վարժարանին տեսուչը՝ Հ· Գաբրիէլ Վրդ· Այանեան : Քարոզած է Վիէննայի Մխիթարեան Միաբանութեան արբահայր Հ· Գրիգորս Վրդ· Մանեան, ծանրանալով դաստիարակութեան եւ արժէքաւոր մարդ պատրաստելու առաքելութեան վրայ : Յատուկ արարողութեանց, վարժարանի սեղանատան մէջ տօնուած է խաւիծի օրը : Բացումը կատարած է Պետրոս Վրդ· Գալուքեան : Հանդիսութիւնը վարած է Կարօ Թէրզեան : Խօսք առնելով վարժարանի վոխ – տեսուչին (Թուրք), Արբահայրը, Տոքթ· Կարապետ Արման, Տոքթ· Վարդ Շիկահեր, Բարեկ Թուղլաճեան արտայայտած են իրենց զգացումները եւ պատմած մանրամասնութիւններ՝ անցեալի անմոռանալի ուսուցիչներուն մասին : Գործադրուած է դեղարուեստական յայտագիր մը :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

Մ Ա Յ Ր Ի Կ

ԱՆՐԻ ՎԷՐՆԷՕԹ

Թարգմանութիւն՝ Ա· Թ·

Ed. R. Laffont. *Paris, 1985*

Գիրքս երկարօրէն կը նկարագրէր այն ճամբան, որ պէտք է այլ ղպաթը առաջնորդէր դիս :

Ամէն ինչ կը սկսէր ճարտարապետական ազգային վարժարանի մուտքի քննութիւններու նախապատրաստական չորս տարուան չրջանով : Այդ քննութեան յաջողութիւնը (վաթսուն ընտրեալ հարիւրաւոր թեկնածուներու միջեւ) մուտքը կ'ապահովէր վարժարանին, որ երեք տարուան ուսումէ մը ետք կուտար «Առ գ'է Մեթիէի ճարտարապետ» տիտղոսը : Ծովային վարժարանին մէջ երկու յաւելուածական տարիով, վերջապէս կ'ամբողջանային այդ ուսումին թեքնիք եւ տեսական ծանօթութիւնները :

Այդ ինը տարուան ընթացքին ընտանիքս լայնօրէն ժամանակ ունէր «չապկաւորել»ու Ֆրանսայի մեծ մէկ մասը, որպէսզի օգնէ ինծի, դիս շլացնող այդ դպաթը նուաճելու : Իրենց յայտնելէ առաջ, թէ պատրաստ էի ասպարէզ կարդալու այդ դպաթնակէտին, այդ մասին մտածելու ժամանակ մը տուի ես ինծի, որու ամբողջ տեւողութեան պարոն Պարպարուի ուղեցոյց հատորը մշտապէս բաց մը նաց «ձ» գիրին վրայ :

Պարոն Սիմէոն միակը եղաւ, որու յայտնեցի զազտնիքս : Ոգեւորուեցաւ ընտրութեամբս· վայրկեան մը իսկ չէր կասկածեր միքենագիտութեան ձիրքերուս մասին : Ձիշդ է, որ օր մը, բանալիի մէկ դարձուածքով իր պահարանին յամառ դուռը բացած էի : Առաջարկեց զրել Ծովային նախարարութեան, որպէսզի պաշտօնապէս հաստատեն կարելիք ճամբաս : Շարադրեց բնագիր մը, զոր ընդօրինակեցի ու ստորագրեցի :

Անհրաժեշտ չէր նկատած ծնողքիս ըսելու թէ յառաջիկայ օրերուն հաւանաբար Փարիզէն նամակ մը պիտի ստանայի :

Դարձեալ խռովք, մտահոգութիւն ու դունաթափ զէմքեր ի տես պահարանին, որ այս անգամ «Ֆրանսական Հանրապետութիւն, Ծովային Նախարարութիւն» կնիքը կը կրէր :

Դպրոցէն դարձիս բոլորը հանգստացուցի եւ իրենց զարմացումն պէմքերուն նայելով ըսի պարզօրէն·

– Պարոն Ծովային Նախարարին պատասխանն է անճամբ իրեն դրած մէկ նամակիս :

Փոխան նախարարին, որ երբեք տեղեակ չեղաւ տուած կարեւոր որոշումիս, իր սպասարկութիւններէն մէկուն 43–րդ քարտուղարը, որ դարձեալ «անընթեռնելի» ստորագրութիւն մը ունէր, կէտ առ կէտ կը հաստատէր այն, ինչ որ գիրքին «ձ» գլխուն մէջ պարոն Պարպարու սորվեցուցած էր արդէն ինծի : Ինծի համար սակայն ծովային ուժերու գերազոյն պետը, մեծ ծովակալը կուգար զորավարին այաեբս սեղմելու :

Ուրեմն որոշուած էր, կիրակի, եկեղեցիէն եաք, պիտի հաղորդէի մեծ լուրը :

– 47 –

«Ծովակին սրճարան»ը ինչպէս անունն իսկ յատակօրէն կը նշէր, հաստատութիւն մըն էր, ուր ըմպելիներ կը մատուցանէին :

Այն ժամանակներուն, երբ տակաւին պեթոնը ողողած չէր «զրօսապտոյտ» համբիչ անունով ծովը եզերող մեծ պողոտան, փայտեայ միայարկ շալէն հոն կանգուն էր առանձին, ծովուն եզերքը : Մինթրալէն եւ մտաւխուղէն յղնած իր ճակատը ուշադիր քննող մը կրնար ենթադրել, թէ անցեալին կանաչի ներկուած պէտք է ըլլար ան :

Կիրակի կէսօրէ եաքերը յաճախ հոն կ'երթայինք : Դրան վրայ ձեռագիր արձանագրութիւն մը «կարելի է ուտելիքը հետը բերել», մեզի իրաւունք կուտար ունենալու կողով մը, որ կը պարունակէր մեր ընթրիքին համար անհրաժեշտը :

(Շար· 104)

Տիկին Ափոտ Ալեքսանդր,
Օր. Նաթալի Ալեքսանդր,
Տէր եւ Տիկին Ժան – Ժաք Տիւրան եւ զաւակները,
Տօքթ. եւ Տիկին Խոսար Սապրդ եւ զաւակները,
սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր, քեռայրին՝

ՎԱՀՐԱՄ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԻ

մահը, որ պատահեցաւ 80 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Հինգշաբթի, Յունիս 4, ժամը 8·45–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին։

Ըստ ողբացեալին փափաքին՝ ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ։

«ՅԱՌԱՋ»։ – Մեր ցաւակցութիւնները Ալեքսանդր եւ Սապրդ ընտանիքներուն։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Վարդերեսեան կը նուիրեն 700 Ֆր. «Յառաջ»ին իրենց վաղամեռիկ զաւկին՝ Հայկոյի յիշատակին։

ԱԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ

Յունիս 7, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10·30–ին Հոգեզալստեան ոտնին առիթով, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ մէջ, պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՑ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

CROIX BLEUE

EMISSIONS CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE SUR LES ONDES DE RADIO ASK ANNEE 1987

— JUIN
SAMEDI 6 JUIN A 11H15
SAMEDI 20 JUIN A 11H15
CONS. D'ADM. SECT. ISSY

Antony

BAIL A CEDER
avec
fonds de commerce

POUR CAUSE RETRAITE

Fabricant - artisan de lustres en cristal cède son fonds de commerce avec matériel et outillage.

Tél. : Dans la journée
46 66 61 78
ou entre 19 et 20 heures
46 66 69 00

ՓՈՅՏ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի էրէն Բիւզանդ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ պտոյտ մը դէպի Ժիվերնի եւ շրջակայքը։

La Croix Bleue d'Alfortville
Section HELENE PUZANT
organise le Dimanche 14 Juin
une sortie à GIVERNY et ses environs.
Renseignements et inscriptions :
M.C.A. — 9, rue de Madrid — Alfortville
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

ԻՍԻ–Ի
ՀԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Հովանաւորութեամբ՝
Իսիի եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան
Կազմակերպութեամբ՝
Մնողական մարմնի եւ Ուսուցչական կազմի։ Ելոյթ կ'ունենան աւելի քան 100 աշակերտ – աշակերտուհիներ, երգ ու պարով, արտասանութեամբ ու ուզերձով՝

Փառք մեր մեծ նախնիներուն

Թատերական բեմադրութեամբ։

Կիրակի օր, Յունիս 7–ին, ժամը 15–ին Իսի քաղաքի Օսիթորիումի մէջ, 11–13 ռիւ Տաւիթոն։

Մուտքը ազատ է։

La Question Arménienne au Parlement Européen

En juin 1987,
l'Assemblée Européenne se prononcera sur la Cause Arménienne
Vous devez être informés de cette étape capitale pour notre cause
Marquez par votre présence, le soutien indéfectible des Arméniens pour la reconnaissance du génocide

VENEZ A LA REUNION PUBLIQUE
organisée en commun par le
Comité de Défense de la Cause Arménienne de Paris
et l'Association Solidarité Franco-Arménienne
Sous la présidence effective de M. Henri VERNEUIL

Avec la participation de :
M. Henri SABY; Député, vice-président du groupe socialiste au P.E.
M. Pierre-Benjamin PRANCHERE; Député communiste au P.E.
M. Ernest GLINNE; Député socialiste belge, membre du bureau du P.E.
M. FINKELKRAUT; Ecrivain, philosophe
M. Ara KRIKORIAN; Représentant le CDCA
M. Christian DER STEPANIAN; Représentant SFA
Mme Nicole FONTAINE; Député du Parti Populaire Européen au P.E.
M. Paul THIBAULT; Directeur de la Revue Esprit

Le JEUDI 4 JUIN à 20h30 précises
dans la grande salle du PLM St-Jacques (Métro St-Jacques)
Paris 14ème

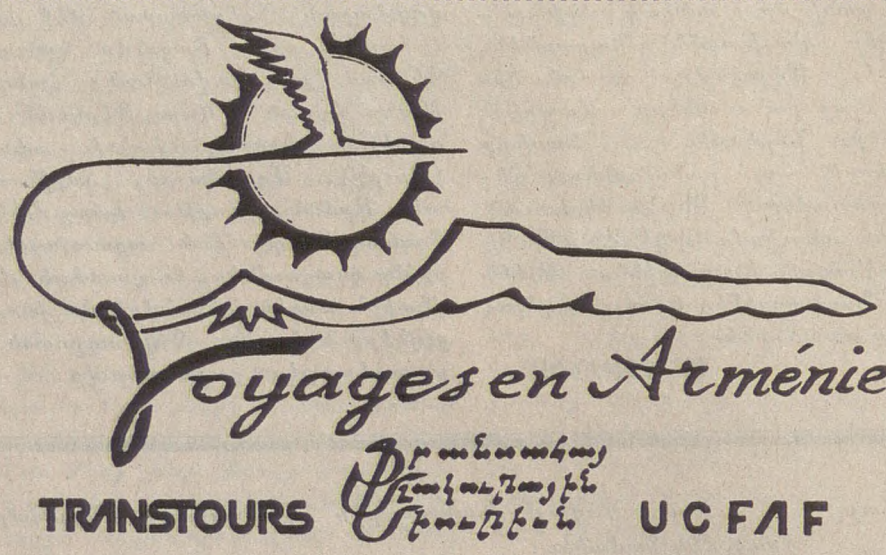
ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՒՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ
ORGANISATION TERRE ET CULTURE - PARIS

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ՈՒՂԵԳՆԱՅՈՒԹԻՒՆ
CAMPAGNE D'ETE 1987

Séjour en milieu rural arménien dans un site exceptionnel
Région de Kessab (Syrie)

- *RESTAURATION D'EDIFICES*
- *AMENAGEMENT DE TERRES AGRICOLES*
- *EXPLORATION ET DOCUMENTATION*
- *LOISIRS*

Pour tous renseignements et inscriptions téléphoner au :
43 - 31 - 14 - 18
47 - 02 - 99 - 45 } PARIS
45 - 04 - 63 - 00



(Voyage, pension complète, programme touristique, transferts aéroports)
—— SANS SUPPLEMENT NI SURPRISE ——
• Hôtels 1ère classe, Assurance U.A.P., Accompagnateur expérimenté •
★ *PLACES LIMITEES* ★

DU 05 AU 19 JUILLET — 7460 F.

15 jours dont 13 à EREVAN
05 Juillet : PARIS/MOSCOU
06 Juillet : MOSCOU/EREVAN
07 au 18 Juillet : EREVAN
18 Juillet : EREVAN/MOSCOU
19 Juillet : MOSCOU/PARIS

DU 08 AU 22 AOUT — 7500 F.

15 jours dont 9 à EREVAN
08 Août : PARIS/LENINGRAD
09 Août : LENINGRAD
10 Août : LENINGRAD/EREVAN
10 Août : EREVAN
10 au 19 Août : EREVAN
19 Août : EREVAN/TBILISSI
20 Août : TBILISSI
21 Août : TBILISSI/MOSCOU
22 Août : MOSCOU/PARIS

DU 05 AU 19 SEPTEMBRE — 7460 F.

15 jours dont 13 à EREVAN
05 Septembre : PARIS/MOSCOU
06 Septembre : MOSCOU/EREVAN
07 au 18 Septembre : EREVAN
18 Septembre : EREVAN/MOSCOU
19 Septembre : MOSCOU/PARIS

DU 03 AU 17 OCTOBRE — 7300 F.

15 jours dont 13 à EREVAN
03 Octobre : PARIS/MOSCOU
04 Octobre : MOSCOU/EREVAN
05 au 16 Octobre : EREVAN
16 Octobre : EREVAN/MOSCOU
17 Octobre : MOSCOU/PARIS

MARSEILLE

DU 08 AU 21 AOUT — 7240 F.

14 jours dont 12 à EREVAN
08 Août : MARSEILLE/MOSCOU
09 Août : MOSCOU/EREVAN
09 au 20 Août : EREVAN
20 Août : EREVAN/MOSCOU
21 Août : MOSCOU/MARSEILLE

DU 05 AU 18 SEPTEMBRE — 7240 F.

14 jours dont 12 à EREVAN
05 Septembre : MARSEILLE/MOSCOU
06 Septembre : MOSCOU/EREVAN
06 au 17 Septembre : EREVAN
17 Septembre : EREVAN/MOSCOU
18 Septembre : MOSCOU/MARSEILLE

Inscriptions et renseignements :
TRANSTOURS (Lic. 132)
25, rue d'Argenteuil — Paris 1er — Métro : Opéra Tél. : 42 - 61 - 58 - 28

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները Ե. Պ.–ի։–

Արշալոյս Պօղոսեանի (Ծնեալ՝ Էկիկեան) հոգ.ին առթիւ։ – *Տիկին Ժան Պտոյեան եւ Թէքպեան 200, Տէր եւ Տիկին Վրէժ Կիւրճեան 100, Տէր եւ Տիկին Կապպեա Պօղոսեան 1500, Էկիկեան ընտանիք 500, Հայկազ Պօղոսեան 200, Տէր եւ Տիկին Նայաչ Ներսէսեան 100 Ֆ.։*

Բանիկեանի *մահուան առթիւ։ – Տէր եւ Տիկին Կարապետ Մօրուքեան 100, Տիկին Թիւլուիցա Յովսէփեան 100, Տէր եւ Տիկին Շարլ Կարապետեան 100, Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Քէղիլեան 100, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ 100, Տէրոյեան եւ Սարգիսեան ընտանիքներ 250, 250 Հայ Մշակոյթի Տան (Սէն – Պաղիլ), Պր. Յակոբ Մկրտիչեան 100, 100 Մշակոյթ եւ զուարճութիւն Միութեան, Տէր եւ Տիկին Ալէն Արեւիկեան 200, Տէր եւ Տիկին Արամ Ճուլֆաեան 100, Տիկին Ազնիւ Լիւլքանճօ 100, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Համբարձումեան 100, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Այվազեան 100, Պր. Ժիռքէ 100 Ֆր., Տիկին Զօրեան 100 Ֆ.։*

Ժազ Մանուկեանի *հոգ.ին առթիւ։ – Տէր եւ Տիկին Արթիւր Սանուկեան 100, Տէր եւ Տիկին Մարիուս Սանուկեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Սանուկեան 200 Ֆ.։*

***

Իսիի Ս. Մարիամ – Աստուածածին Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է փոխան ծաղիկի՝ Էլիզապէթ Խաչատուրեանի մահուան առթիւ։ – Պր. Խաչատուր Խաչատուրեան 500 Ֆ.։

Տիկին Նարկիւլ Սայրիմի մահուան առթիւն առթով (մահացած Պոլիս)։ – Տէր եւ Տիկին Արեւ Սայրիմ 300, Տէր եւ Տիկին Ճարութիւն Սայրիմ (դպրոց) 250, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Սայրիմ (դպրոց) 250, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տէր – Ակէեան (դպրոց) 300, Տէր եւ Տիկին Արթին Պալ (դպրոց) 100 Ֆ.։

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ

Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Ցանձնախումբի նախաձեռնութեամբ, Եկեղեցւոյ յարակից սրահին մէջ, 15 ռիւ Ժան-Կուժօն, Փարիզ 8–րդ, ամիսը մը լ'ի վեր կ'ը կիրակի օրեր, ժամը 10–էն 12, Մանկապարտէզ մը կը գործէ՝ պատասխանատուութեամբ Տիկին Մարիննա Սողոմոնեանցի։

Այս ժամերուն, ծնողները 3–էն մինչեւ 10 տարեկան իրենց զաւակները կը յանձնեն Մանկապարտէզի պատասխանատուներուն, որոնց օգնութեամբ եւ հնարին մանկավարժական բոլոր յարմարութիւններուն՝ անոնք կը սորվին հայերէն լեզուն, հայերէն երգերն ու նման այլ վարժերը, կը զբօսնուն եւ կը սնանին։

Կոչ կ'ընենք մեր ծնողներուն, որպէսզի իրենց զաւակները անպայման առաջնորդեն կիրակնօրեայ այս Մանկապարտէզը։ Ասիկա առիթ մըն է նաեւ ծնողներուն համար, որպէսզի մինչ իրենց մանուկները կը վայելեն հայկական հոգատարութիւնը իրենք ալ կրնան սիրով եւ զոհունակութեամբ մասնակցիլ եկեղեցական կիրակնօրեայ պաշտամունքներուն։

Թելադրելի է որ ծնողներ կանխաւ արձանագրեն իրենց զաւակները՝ հետեւեալով Տիկին Սողոմոնեանցին։–

47 – 27 – 16 – 32

կամ՝ Եկեղեցւոյ Գիւանին՝
43 – 59 – 67 – 03

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55835

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ
4
JEUDI
4 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

62ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16 500 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.500

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍԻԿ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրէՍ – ՄԱՅԻՍ 25 – ՅՈՒՆԻՍ 1)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԻՐԱՔ վերջնագիծը տուաւ Լէոթարի, հրաւիրելով Մշակոյթի նախարարը, որ ընտրութիւն մը կատարէ նախարարի եւ շարքայինի իր դերերուն միջեւ: Լէոթար ըսած է թէ իր պատասխանը կուտայ Շաբաթ օր, իր կուսակցութեան (հանրապետական) խնդիրին առջեւ: Մինչ այդ հրապարակային ելոյթ կամ դանագան տեսակցութիւններ պիտի չունենայ: Ծանօթ է որ Լէոթար «Փուէն»ի կարգ մը յայտարարութիւններ ըրած էր, Պաոի կամ իր խնդիրին մասին, անտեսելով նախարարապետին նախորդ թելադրութիւնները (օրինակ՝ Նուտաի առթիւ): Այս անգամ տագնապը բացայայտ է, այն պարզ պատճառով որ Լէոթար կ'ուզէ: Միւս կողմէ, Ռեմոն Պաո յայտնեց թէ Շիրաքի դէմ չէ, այլ՝ կողքին:

Լիոնի խոտաւոր Հերիօ նահանգիստին մէջ, մեծ ազգ մը պատահած է երեքշաբթի ցերեկ եւ մինչեւ Ուրբաթ առտու, հրչէջները չէին կրցած բոլորովին մարել հրդեհը, որ ծագած էր Շէլ ընկերութեան քարիւղակիր չորս կարաններու մէջ եւ անմիջապէս տարածուած: Ուրբաթի ցերեկուան մօտ, կարելի եղած էր երկու կարաններու հրդեհները տէր դառնալ եւ ջանքերը կը չարունակուէին միւս երկուքին համար: Այս ծանրակչիռ արկածին հետեւանքով 16 վիրաւոր կար, որոնց 5–ը՝ ծանր եւ Շէլի երկու բանւորներ անհետացած էին:

ՊԱՐՊիի դատավարութեան վկաները իրարու կը յաջորդեն, միշտ սարսափազդու նկարագրութիւններով: Երեքշաբթի օր երկու ծերունի կիներ պատմեցին իրենց ընտանիքներուն ջարդը: Նիսաին սկիզբը, ներկայացած էր Նոպէլ մրցանակիրը՝ Էլի Վիզել, որ չէր ուզեր խօսիլ իր մօրը եւ քոյրերուն մասին, կամով մահացած Աուշվից, որովհետեւ չուզեր հրապարակաւ լալ: Կը նկարագրէ անցած – դարձածը, կը խօսի իր ծագումին մասին, զարմանք կը յայտնէ.– «Ի՞նչպէս 1939–ի Եւրոպային ամէնէն զարգացած ու կրթուած ժողովուրդը կրցաւ նման բան մը ընել: Ինչպէս կրնար մանուկներ սպաննել ու տուն վերադառնալ Հայնէի մէկ քերթուածը կարդալու համար»: Ու կ'աւելցնէ.– «Եթէ այսօր, կը վկայեմ հոս, մեռեալներուն համար չէ, որովհետեւ համոզուած եմ, որ օր մը մեռելները պիտի խօսին եւ այն ատեն աշխարհ պիտի սասանի»:

ԹՈՒՐՔիՈՅ կանայքները մեծ արշաւի մը ձեռնարկած են պաշտպանելու համար կրնանները եւ այդ առընչութեամբ բժշկութեան եւ դեղարուեստաից ուսանողները կամաւոր ծոմի ալ դիմած էին (երեք օրուան) բողոքելու համար զբօսաշրջիկային ծրագրի մը դէմ, որ կը սպառնայ ծովու երկու տեսակ կրիաներու:

ԶԿՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԾ

Հայաստանի ակադեմիան հրատարակած է «Հայաստանի ձկները» խորագրով աշխատութիւն մը, որուն հեղինակն է Մնացական Դադիկեան: Սեւանի Ջրակենսաբանական կայանին մէջ երեք տասնամեակներու ընթացքին կատարուած հետազօտութեանց արդիւնք է սոյն աշխատութիւնը, որուն մէջ հեղինակը նկարագրած է Ջրամբարներու եւ գետերու մէջ ապրող ձուկերու բոլոր տեսակները, տուած անոնց բազմակողմանի բնութագրերը, աճի չափանիշները:

***

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ
ԳԻՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ
ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի ակադեմիայի դրադարանին մէջ բացուած է Լեհաստանի ակադեմիայի հրատարակութիւններու ցուցահանդէսը, ուր մասնաւորաբար ներկայացուած են Հայաստանի պատմութեան վերաբերեալ Լեհաստան հրատարակուած գիրքերը: Այս առթիւ Հայաստանի գիտութիւններու ակադեմիայի փոխ – նախագահ Գ. Գալոյեան ըսած է, թէ այդ գիրքերը՝ որոնք կը նուիրուին ակադեմիային, մասնագէտներուն առիթ կուտան աւելի մօտէն ծանօթանալու լեհ պաշտօնակիցներու աշխատութիւններուն: Հայաստանի ակադեմիան եւս մտադիր է դիտական իր հրատարակութիւնները ցուցադրել Լեհաստանի մէջ:

***

ԵՐԱԺԻՇՏ
ՋԻՒԱՆ ԱՍԱՏՐԵԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ
ՅՈՒՇԻ ԵՐԿՈՑԹ

Երեւանի Երաժիշտներու Տունը տեղի ունեցած է վաղամեռիկ երաժիշտ Ջիւան Ասատրեանի նուիրուած յուշի երեկոյթ մը: Իր աշակերտին մասին խօսած է Հայաստանի Երաժիշտներու Միութեան նախագահ Եդուարդ Միրզոյեան, ոգեցեալին գործերը բնութագրելով որպէս հետաքրքրական երեւոյթ հայկական երաժշտութեան պատմութեան մէջ: Ջիւան Ասատրեան ինքնատիպ հեղինակ էր· ըստեղծած է երաժշտական զեղեցիկ երկեր, որոնք քնքուշ ու քնարական են, հոգեթով ու եթերային: Սենեկային իր գործերը, երգերու իր շարքերը՝ Մեծարենցի, Իսահակեանի, Պարոյր Սեւակի, Սփիւռքի հայ բանաստեղծներու խօսքերու հիման վրայ, յաջողութեամբ մեկնաբանուած են Հայաստան եւ անոր սահմաններէն դուրս: Ցուշի երեկոյթին Երեւանի սենեկային նուագախումբը եւ մենակատարներ ներկայացուցած են Ասատրեանի լաւագոյն գործերէն փունջ մը: Այս առթիւ տեղի ունեցած է նաեւ ցուցահանդէս մը, նուիրուած ոգեցեալ արուեստագէտին կեանքին ու գործին:

***

«ԱՆՈՅՇ» ԲԵՄԱՊԱՐԻ
ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

Ծիծեռնակաբերդի բարձունքին գտնուղ մարզա – համերգային ընդարձակ սրահին մէջ տեղի ունեցած է Ցովհաննէս Թումանեանի «Անոյշ» պոէմի հիման վրայ յօրինուած բեմապարի անդրանիկ ներկայացումը, Հայաստանի ձայն – հեռատեսիլի սենեկային բեմապարի խումբին կողմէ: Բնագրի եւ բեմադրութեան վրայ երկու տարի աշխատած է խումբին ղեկավարը՝ Ռ. Ասատեան: Ան նշած է, թէ երկար տեւն կարելի չէ եղած գտնել երաժշտական մարմնաւորումը· չեն համարձակած Ա. Տիգրանեանի օպերային երաժշտութիւնը օգտագործել նոր բեմադրութեան մէջ: Փորձուած է երաժշտութիւն ստեղծել իր բնագրին համար, սակայն Ասատեան յաջող չէ նկատած գայն: Վերջապէս, երկար որոնումներէ ետք ընտրութիւնը կեդրոնացած է ժողովրդական մեղեդիներու հիման վրայ ըստեղծուած չարադրանքի մը վրայ: Գլխաւոր դերերը մարմնաւորած են Նարինէ Ասլանեան (Անոյշ), Գարուշ Յովհոյեան (Սարօ) եւ Արմէն Երոյեան (Մոսի):

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՄՐՑԱՇՐՋԱՆԻՆ ՎԵՐՋԻՆ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ

Վալանսի վերջին մրցումը Ֆէշի հետ էր: Իր դաշտին վրայ, Հայ Մարզականը յաղթած է դիւրութեամբ, 4 – 0· ընդհանուր դասաւորումին մէջ, կը զբաւէ երկրորդ տեղը: Շատ յաջող մրցաշրջան մը Վալանսի համար, Ֆրանսայի 4–րդ դասակարգի ախոյեանութեան մէջ:

Ռոն – Ալփ բաժակի կէս – աւարտականին, Օյոնդքսի մէջ, Հ· Մ· Ը· Մ· Լիոն – Տէսին պարտուած է տեղւոյն խումբին՝ 3 – 1 :

Լուարի երրորդ դասակարգին մէջ, Սէն – Շամոնի «Արարատ»ը իր խմբակին ախոյեանը հռչակուած է· յառաջիկայ մրցաշրջանին, կը մտնէ երկրորդ դասակարգին մէջ: Հինգ երկար տարիներու ջանքերէ վերջ, քաջալերական յառաջխաղացում մը:

Մարսէյլի «Լը Մէրլիտոնալ» թերթին խմբագիրը, իր պնահատութեամբ, Մէջերկրականի պատուոյ դասակարգի ակումբներուն հինգ լաւագոյն խաղացողներուն ցանկը հրատարակած է, խումբին իւրաքանչիւրը տեղին համար: Բերգապահներու մէջեւ, Թէրզեան 3–րդ է· կը խաղայ Կարտանի ակումբին մէջ: Ցառաջապահներու մէջեւ, Ղազարեան 5–րդ է: Նշանակած է 9 կոլեր Հ· Մ· Ը· Մ· Արծիւի հաշւոյն:

***

ՇԱՐԼ ՄԿՐԵԱՆ ԿԸ ՀՐԱԺԱՐԻ

Շարլ Մկրեան՝ որ չորս տարիներէ ի վեր նախագահն էր Օլ – Լիոնէ արհեստավարժ ակումբին, երկուշաբթի իրիկուն հրաժարած է, իր տեղը ձգելով Ժան-Միշէլ Օլասի՝ երիտասարդ գործատէր մը՝ որ կը ներկայանայ փառատենչ ծրագրով մը Լիոնի ֆութպոլին համար: Տեղական մամուլը, դովեստ միայն ունի Մկրեանի մինչեւ հիմա կատարած աշխատանքին համար: Ան փրկած է ակումբը անանկութենէ: Շարլ Մկրեան պիտի մնայ հաւանաբար անդամ վարչութեան իբրեւ խորհրդատու եւ թերեւս ալ պատուոյ նախագահ:

***

ԱԹԼԷԹԻԶՄ

ՍԵՐԺ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ
ՍԿԱՒԱՌԱԿԻ ԱՒՈՑԵԱՆ

Անցեալ շաբթու վերջը, Քրէթէյլի մէջ տեղի ունեցան համալսարանականներու եւ դպրոցականներու աթլէթիզմի ֆրանսայի առաջնութիւնները:

Սերժ Աւետիսեան՝ որ ուսանող է Փարիզի մարմնակրթական հիմնարկին մէջ (ինսէփ), սկաւառակը նետած է 54 մեթր հեռու եւ առաջին ելած է: Աւետիսեանի լաւագոյն արդիւնքը չէ այս· անցեալ տարի նետած էր անդամ մը 56,28 մեթր հեռու:

800 մեթր վազք, աղջիկ դպրոցականներու միջեւ, առաջին՝ Սանսոսեան (Նիս), 2 վայրկեան 15,18 երկվայրկեան:

***

ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՓՈՂՈՑ

Շաբաթ օր, Մայիս 30–ին, Վիլէօրպանի (Լիոնի չրջան) քաղաքապետը պաշտօնապետ կան բացումը կատարեց Հայաստան փողոցին, որ կը գտնուի «Փօլ Վերլէն անասամպլ»ին մէջ: Այս առթիւ, նախկին նախարարը իր ելոյթին մէջ, կոչ ըրաւ եւրոպացի Խորհրդարանականներուն որպէսզի ընդունուի իրաւական գետնի վրայ 1915–ի ցեղասպանութիւնը եւ ուրեմն բանաձեւը այդ իմաստով արձագրուի: Ըսնիւ կ'ուզէ որ կարելի ըլլայ խօսիլ Թուրքիոյ հետ, որպէսզի բանակցուած եւ խաղաղ լուծում մը գտնուի, ապա՝ «կը խորհինք որ ցորչափ ազգ մը չէ ճանչցած նման ոճիր մը, այդ ոճիրը կրնայ կրկնուիլ· առանց ճանաչման կարելի դարման չկայ, ոչ խաղաղութիւն կայ, ոչ արդարութիւն», կը չեչտէ Ըսնիւ:

Տեղական թերթերը լայն արձագանգ հանդիսացած են այս արարողութեան եւ քաղաքապետին քալ ելոյթին:

(ինսէփ), սկաւառակը նետած է 54 մեթր հեռու եւ առաջին ելած է: Աւետիսեանի լաւագոյն արդիւնքը չէ այս· անցեալ տարի նետած էր անդամ մը 56,28 մեթր հեռու:

800 մեթր վազք, աղջիկ դպրոցականներու միջեւ, առաջին՝ Սանսոսեան (Նիս), 2 վայրկեան 15,18 երկվայրկեան:

***

ԼՈՂ

ՔՐԻՍԹՈՓ ԳԱԼՓԱՅԵԱՆԻ
ՆՈՐ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ինչպէս գրած ենք անգամ մը հոս, Քրիսթոֆ Գալֆայեան – Հայ՝ միայն հօրը կողմէ – լողի Ֆրանսայի լաւագոյն մարզիկներէն մէկն է ներկայիս:

Անցեալ շաբաթ, Գալֆայեան՝ որ կ'ուսանի Անթիպի մէջ, մասնակցած է Ալփ Մարիթիմ նահանգի ամառնային ախոյեանական մրցումներուն եւ խլած է քանի մը առաջնութիւններ: Ախոյեան հռչակուած է մանուանդ հեռաւոր հեռաւորութիւններու վրայ· – 50 մեթր (24,38 երկվայրկեան) եւ 100 մեթր (53,84 երկվայրկեան) ազատ լող, 200 մեթր չորս լող (2 վայրկեան 8,95 երկվայրկեան), 100 մեթր թիթեռնիկ (1 վայրկեան 0,94 երկվայրկեան):

Իր դասակարգի մարզիկի մը համար, նշուած ժամանակները այնքան ալ փայլուն չեն, բայց պէտք է նկատի առնել որ լուրջ դիմադրութեան մը չէ հանդիպած իր մրցակիցներուն կողմէ: Անկասկած աւելի բարձր արդիւնքներ ձեռք պիտի բերէ յառաջիկայ չրջանային առաջնութիւններուն ընթացքին:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔՃԵԱՆ

ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄ, ԽՈՀԵՐ, ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

ԱՍԵԼ ՃՇՄԱՐԻՏԸ

ՌԱԶՄԻԿ ԴԱՒՈՅԵԱՆ

(Շար. 3 եւ վերջ)

Ես չեմ ուզում ասել, թէ երիտասարդ սերնդին այսօրուանից տալով, ամբողջ ճշմարտութիւնը, այսինքն՝ նրանց առջեւ ոսկէ կորեկներ թափելով, վազն իսկ ոսկէ ճուեր ենք հատաքելու, այլ պնդում եմ, որ դէխաւորը մեր տալու պատրաստակամութիւնն է, որ սերնդի մէջ ամբարտաւանութիւնը մեր, այսինքն՝ կեանքի հանդէպ, քանի որ նրանց համար կեանքը կերտողները հէնց մենք ենք: Ներքանք անվստահութիւնից ու անհաւատութիւնից տեղափոխելով հաւատի մէջ կը դառնան անպարտելի՝ անգամ մերկ ձեռքերով, անգամ առանց գիտական ու տեխնիկական զէնքերի: Իսկ ռազմական ամբողջ զինանոցը ծնունդ է բարբարոսութեան ու անհաւատութեան, մարդկանց, համայնքների, ազգերի ու պետութիւնների իրար հանդէպ անվստահութեան, որ ինչքան էլ փորձեցին սահմանափակել զիւանադիտութեան չքնաղակերտ, չկարողացան. դիւանադիտութիւնը կործեց իրեն վերապահող չղթաները, թափանցեց կենցաղ. եւ հիմա ուր որ գնաս, չուրջդ ամբողջովին դիւանադիտութիւն է: Դիւանադիտութիւն են անում բոլորը՝ ուսուցիչները աշակերտների, նրանց ծնողների, բանուորը աշխղեկի, գրողը խմբագրի, խմբագիրը գրողի եւ վերադասների հետ ... միակ ոչ դիւանադէտը վաճառողներն են. նրանք ասում են՝ ունեցածս սա է, տանում ես՝ տար, չես տանում՝ մի տանիր (միեւնոյն է, վաղը կը տանես): Իսկ բանուորն ինչո՞ւ ասի, թէ չեմ աշխատում (դա սարսափած է, դրա համար պատժում են), ասում է՝ չեմ կարեզանում աշխատել, դժուար է՝ ասում է, եթէ հեշտ է, ինքդ արա ... եւ չի ուզում ասել, թէ ինձ ցածր ես վճարում, ասում է՝ Թող ինքն ասի, ինքն ինձանից լաւ գիտի, ինչո՞ւ ես ասեմ ... Ամէն մէկն աշխատում է որոշ տեղ թողնել՝ ապագայում պատասխանատուութիւնից խուսափելու կամ արդարանալու համար, եւ եթէ երեւոյթը համընդհանուր է, օրինաչափութեան ուժ է ձեռք բերում, դադարում ես մեղադրելուց: Գործնական յարաբերութիւնները պղտորուել են, իսկ հոգեւոր չղթան կարծես գոյութիւն էլ չունի:

Աւելորդ է ասել, թէ մարդկանց կրթելը բացարձակ անհրաժեշտութիւն է: Ճիշդ է, անկիրթ մարդը հասարակութեան մէջ տեղ չունի, բայց կարող է տեղ ունենալ ուղածդ առանձնաւորեալ, եթէ նրան առաջ մղող ուժերն այդպէս են ցանկացել: Կրթութիւնը պէտք է նպատակամղուած լինի, եւ հնարաւոր է միայն այն դէպքում, երբ դրա համար համապատասխան բազա է ստեղծուած: Թող տարօրինակ չհնչի. կրթութիւնն, այո, ինքը հէնց բազա է, բայց առանց դասակարգութեան ու տոհմապատմական որոշակի բազայի տեղակալուել չի կարող: Մեր երկիրն անասհման միջոցներ է ներդնում մարդկանց կրթելու համար, բայց անկիրթ մարդիկ՝ որքան ուզէք: Նրանք ճարպկօրէն իւրացնում են կրթութեան ձեւական կողմը, կուտակում են որոշ մակերեսային ինֆորմացիա, եւ դա պատեհ – անպատեհ զէնքի պէս գործածելով, չարժեւում են զէպի նպատակը, ճիշտ կը լինի ասել՝ որսը, որ մի դէպքում պաշտօն է, միւս դէպքում՝ վստահութիւն քէստեղեակ ու դիւրահաւատ մարդկանց չրջանում, ամէն դէպքում դէպի հէշտ բարեկեցութիւն, որը (ըստ նրանց) մարդկանց վերջին եւ միակ նպատակն է: Բարեկեցութիւնը յետին նպատակ չէ, եւ ես բարեկեցութեան դէմ չեմ խօսում: Ես խօսում եմ կիրթ մարդու բարեկեցութեան մասին, որին, հեշտութեամբ կեղծելով, տիրանում եմ դռոհիկը եւ տպէսը, որոնց վրայից զրագիտութեան փալաոները կախկխուած են՝ որպէս ծաղրածուի զարդեր:

Կրթութեան ժամանակակից ձեւը ամենայն վստահութեամբ կարող ենք մակերեսային անուանել, որովհետեւ դասակարգային ոգին չունեցող ժողովուրդներն իսկ չեն կարողանում ապրել առանց սեփական մշակոյթի, տոհմական ու ազգային պատմութեան, այսինքն՝ առանց ժողովրդական բանահիւսութեան ու պատմական զրոյցների, առանց սեփական երաժշտութեան ու ճարտարապետութեան: Ուսուցանել երեխաներին առաջին հերթին հէնց սա՝ իրենը, որը կարիքն ունի նրա ծարաւ արիւնը, եւ ապա այդ պնդացած, ամուր հիւսուածքի վրայ ինչ ուզում էք, բեռնէք. նա անհրաժեշտ կը պահի, կը ծառայեցնի եւ առողջ ու անվթար կը փոխանցի առողջ ու անվթար սերունդներին:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Դ. ՏԱՄՆԱՄԵԱԿ

(1967 – 1977)

1967–ի «Արարատ»ի յաջողութիւնները խումբի յետագայ վերելքի հիմնաքար չդարձան: Խորհրդային 30–րդ ախոյեանութեան «Արարատ» դարձեալ յուսախաբ ըրաւ իր համակիրները, գրաւելով գարնանային 16–րդ տեղը. անյաջող հանդիպ եկաւ նաեւ յաջորդ ախոյեանութեան:

1969–ին խումբին մարզիչ նշանակուեցաւ Ա. Պոնոմարիով, որ կազմակերպեց եւ յատկօրէն որոշեց խումբին թաքթիքը: «Արարատ – 69»ի կազմը յաջողութիւն արձանագրեց: Կարգ մը մարզիկներ ալ առանուեցան Սորհ. Միութեան խումբին մէջ: Ա.յապէս, Ն. Մեսրոպեան, Յ. Զանազանեան, Ա. Անդրէասեան մաս կազմեցին ոզիմպիական, Ս. Բանդարենկո, Յ. Ղազարեան եւ Լ. Իշտոյեան՝ երիտասարդական, իսկ Ն. Պետրոսեան՝ պատանեկան խումբերուն:

1971–ին Պոնոմարիով Սորհ. Միութեան խումբի մարզիչ նշանակուելով հրաժեշտ տուաւ «Արարատ»ի: Զինք փոխարինեց Ն. Գլեբով: Պաքուէն Երեւան փոխադրուեցաւ Եդուարդ Մարգարով: Այդ տարին, «Արարատ» դարձաւ արծաթէ մետալակիր, ախոյեանութեան 6–րդ հանդիսանալն մինչեւ վերջ գրաւելով պատասուրման երկրորդ տեղը:

Նոյն տարուան Մայիս 19–ին լոյսով կատարուեցաւ Երեւանի «Հրազդան» մարզադաշտին:

1972–ին համակիրները յուզող հարցը այն էր՝ որ «Արարատ» պիտի կարենա՞ր կրկնել նախորդ տարուան սխրանքը: Սակայն, Երեւանցիները երկու աստիճան նահանջեցին դասաւորման մէջ: Այդ տարի, «Արարատ» առաջին անգամ ըլլալով մասնակցեցաւ ԻՒԵՖԱ–ի բաժակի մրցաշարքին: Ձուլեցնելով կիպրոսի ԷՓՕԿ–ը (1 – 0, 1 – 0), Զուիցերիոյ «Կրասհոփըրս»ի (3 – 1, 4 – 2), Երեւանցիները 1/8 աւարտականին վենալթիով մը զիջեցան Արեւմտեան – Գերմանիոյ «Քայզէրսլաուտէրն»ի (2 – 0, 0 – 2):

Ա. Անդրէասեան եւ Յ. Զանազանեան խորհրդային ոզիմպիական խումբին հետ դարձան Միւնիխի ոզիմպիականներու պըրոնզէ մետալակիր եւ արժանացան միջազգային կարդի մարզանքի վարպետ կոչումին:

1973–ին «Արարատ»ի մարզիչ դարձաւ Նիկիտա Սիմոնեան, որ իր սաներուն հետ ապացոյցը տուաւ, թէ «Արարատ» ի վիճակի է նուաճելու աւելի բարձր տիտղոսներ: Մրցաշրջան – 73–ը ոսկէ տառերով արձանագրուեցաւ հայկական ֆութպոլի տարեգրութեան մէջ. առաջին անգամ ըլլալով «Արարատ» դարձաւ Սորհրդային Միութեան ախոյեան եւ բաժակակիր: Մրցաշարքի առաջին իսկ հանդիպումին Երեւանցիները պարտութեան մատնեցին 1971–ի ախոյեան Կիեւի «Դինամօ»ն (3–1), իսկ 9–րդ հանդրուանին Ալմա Աթայի մէջ յաղթելով «Կայրաթ»ի (4 – 1), անոնք դարձան առաջատար եւ այդպէս մնացին մինչեւ մրցաշարքի աւարտը: Այդ տարի, 19 տարուան ընդմիջումէ ետք «Արարատ»ն ու Կիեւի «Դինամօ»ն դարձեալ հանդիպեցան բաժակի աւարտականին: Հոկտեմբեր 10–ին տեղի ունեցած խաղը հարուստ էր դրամատիկ պահերով: 61–րդ վայրկեանին վենալթիով մը հաշիւը բացաւ Վ. Կոլոտով: Նիկիտա Սիմոնեան թարմ ուժեր մուցուց դաշտ (Ն. Ղազարեան եւ Ս. Պօղոսեան) եւ «Արարատ»ի գրոհները նոր թափ առացան: Եւ երբ ժամացոյցին սլաքը վերջին պտոյտը կը կատարէր, Լ. Իշտոյեան նշանակեց հաւասարութեան կոլը: Յաւելեալ խաղի 13–րդ վայրկեանին դարձեալ Լեւոն Իշտոյեան նշանակեց կոլ մը եւ ապահովեց խորհրդային բաժակը:

1974–ին «Արարատ» չկրցաւ մինչեւ վերջ հանդէս բերել իր մարտական ունակութիւնները եւ գրաւեց 5–րդ տեղը: Այդ տարի Երեւանցիները մասնակցեցան Եւրոպայի ախոյեաններու բաժակի մրցաշարքին: Համոզիչ յաղթանակներ տանելով Նորվեկիոյ «Վիքինկ»ի (2 – 0, 4 – 0) եւ Իրլանտայի «Սելթիք»ի նկատմամբ, Երեւանցիները մտան քառորդ աւարտականին, ուր իրենց մրցակիցն էր «Պավա – բիա»ն. «Արարատ»ի տղաքը յամառօրէն դիմադրեցին եւ միայն վերջին 12 վայրկեանին կեանքերուն է, որ երկու կոլ ստացան: Մարտ 19–ին, «Հրազդան» մարզադաշտին վրայ «Արարատ» 1 – 0 արդիւնքով յաղթեց, չնորհիւ Արկադի Անդրէասեանի կոլին:

1975–ին «Արարատ» խորհրդային ախոյեանութեան մրցումներուն գարձեալ 5–րդ տեղը գրաւեց: Միւս կողմէ փայլուն արդիւնքներ ձեռք ձգեց բաժակի խաղերուն: Աւարտականին 2–1 յաղթելով «Զարիա»ի, «Արարատ» երկրորդ անգամ ըլլալով չհեցաւ խորհրդային բաժակը:

1976–ին «Արարատ»ի մարզիչ նշանակուեցաւ Եդուարդ Մարգարով: Գարնանային ախոյեանութեան «Արարատ» մօտեցած էր ախոյեանի կոչումին, սակայն վճռական հանդիպումին Մոսկուայի մէջ պիէնցաւ «Դինամօ»ի (0 – 1), գոհանալով երկրորդ տեղով:

Երկրորդ անգամ ըլլալով Երեւանցիները խաղացին բաժակի աւարտականը, սակայն պարտուեցան Թիֆլիսի «Դինամօ»ին (0 – 3):

Աշնանային ախոյեանութեան «Արարատ» նահանջեց իր դիրքերուն վրայ եւ միայն վերջին հանդրուանին, Երեւանի մէջ, յաղթելով Մոսկուայի «Տորպէդօ»ի (1–0), կրցաւ մնալ բարձրադոյն լիկայի մէջ:

Յաջորդ մրցաշարքին պատմութիւնը կրկնուեցաւ եւ դարձեալ միայն «Տորպէդօ»ի հետ հաւասար (1 – 1) արդիւնքը «Արարատ»ը փրկեց առաջին դասակարգ իջնելու վտանգէն: Պատճառը այն է, որ խումբին հրաժեշտ տուած էին առաջնակարգ խաղացողները, իսկ պահնոք փոխարինողները չկրցան դիմանալ ճնշումներուն եւ վարպետութեան պակասը:

Ա. ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

ՉԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Յառաջ).– Երկիր եւ Մշակոյթ Կազմակերպութիւնը, Կապոյտ Ծովի Մարսէյլ – քաղաքի մասնաճիւղի հրաւէրով, Մայիս 23–ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, ներկայացուց տասը տարիներու իր գործունէութիւնը եւ խօսեցաւ իր ծրագիրներու շուրջ:

Գլխաւոր Թիթեղեան, մասնաճիւղին անունով, բացատրեց ճեռնարկին նպատակը՝ տեղեկատուութեան եւ օգնութեան երեկոյթ մը:

Երկիր եւ Մշակոյթ Կազմակերպութեան նախագահը՝ Գեղամ Գեւոնեան, պերճախօսութեամբ եւ համոզումով, պարզեց նպատակը եւ ներկայացուց իրագործումները: Նպատակը՝ արթնցնել, զրդռել, պարզացնել եւ ապրում դարձնել երկրի գաղափարը. առանց անոր, չեչոեց գոյութիւնը, Սփիւռքի մէջ, հայկական կեանքի մը չարունակականութիւնը կը դարձի խնամատ ունենալ: Հոզը հատաքական յիշողութիւն է, պատմութիւն է որ կը պայ դարերու խորերէն եւ անփոխարինելի է, ու մեզի որոշ ձեւով մը ապրելու առիթ ունեցողութեան տակ կը դնէ որպէսզի օր մը վերագտնենք մեր երկիրը, ըսաւ Գ. Գեւոնեան եւ աւելցուց՝ «Սերունդէ սերունդ մեր մշակոյթէն, մեր հայկականութենէն, ինքնագիտակցութեամբ եւ հակադակ մեր ճիգերուն, բան մը կը նուազի եւ ժամանակը մեր դաշնակիցը չէ: Եթէ մշակոյթը կարելի է տեղափոխել, երկիրը ո՛չ: Պէտք է հոն երթալ: Հոն, մեր պատմական Հայաստանն է, եւ կան շրջաններ որոնք Թուրքիոյ սահմաններէն դուրս են եւ մեզ կը հետաքրքրեն: Հո՛ն աշխատանք մը ու-

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՌՈՒՄԱՆԻՈՑ «Գովք Ռումանիոյ» ազանոզական արուեստի եւ ստեղծագործութեան ժէ. փառատօնին, որ տեղի ունեցած է Մարտ ամսուան վերջաւորութեան Քրայովայի մէջ, մրցանակի արժանացած են երկու հայ ուսանողներ: Պուքրէշի թատերական արուեստի ու չարժարուեստի հիմնարկի առաջին դասարանէն Փաուլ Գոզիկեան (բեմադրութիւն) եւ Ռոպէր Առաքելեան (նկարահանում), իրենց «Փորձեցէք հասկնալ» կարճ ժապաւէնով պարգեւատարուած են դափնեկիրի կոչումով:

***

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Ամէն Քէպէք – Ալեք Մանուկեան վարժարանի սրահին մէջ, Մայիս 16ին, Թէքէեան Մշակութային Միութեան քառանամեակի եղրափակիչ հանդիսութեան ընթացքին, «Մարմարա»ի խմբագրապետ՝ Ռոպէր Հատտէճեանի յանձնուած է Մամուլի մրցանակը, զոր հաստատած են Տէր եւ Տիկին Վարդգէս եւ Ռիթա Պալեան: Ներկայ եղած են 300 հոգի: Երուանդ Ազատեան ներկայացուցած է հիւր պարգեւատուելը, անդրադառնալով անոր անձին ու գործին: Ռոպէր Հատտէճեան խօսք առնելով յայտնած է, թէ իր եւ Պոլսոյ հայ ընթերցողներուն անունով պատիւ եւ երջանկութիւն կը զգայ, իր երկրէն այդքան հեռու ափերուն վրայ արժանանալով նման մրցանակի: Ապա յիշած է անցեալի մէջ իրենց ժողովուրդին ծառայած մամլոյ բոլոր մշակները, չէշտելով անոնց դերը: Գործադրուած է դեղարուեստական յայտագիրը մը: Բանախօսած է Վահէ Ղազարեան (Պէյրութէն): Փակման խօսքը արտասանած է առաջնորդ Վազգէն Եպիսկոպոս Քէչիչեան:

***

ՊՈԼՍՈՑ Մխիթարեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Մայիս 20–ին, նչուած են Վիէննայի Մխիթարեան Միաբանութեան արբահայր Գրիգորիս վրդ. Մանեանի 80ամեակը, ուսուցչական գործունէութեան 40ամեակը եւ արբահայր ընտրութեան 15ամեակը: Բացումը կատարած է հանդիսավարուհին՝ Տիկին Լուիզ Պաքար: Հ. Աբիստակէս վրդ. Պոհճալեան տուած է Աբբահօր կենսագրականը: Տօքթ. Քհնյ. Սիրականեան չեշտած է Աբբահօր մանկավարժական ծառայութիւնները՝ իբրեւ ուսուցիչ եւ հոգեւորական, իբրեւ քարոզիչ եւ բեմբասաց: Տոքթ. Վարդ Շիկահեր ներկայացուցած է Աբբահօր մէջ ուսուցիչը, եկեղեցականը եւ քարոզիչը: Ռոպէր Հատտէճեան ուղերձով մը դրուատած է Աբբահօր վաստակը: Գեղարուեստական յայտագրին մասնակցած է նաեւ արտասանող Սիլվա Կոմիկեան: Վիճակաւոր Յովհաննէս Արք. Զօլաքեան աղջնած է Մեծարեալը եւ չեչտը դրած անոր վաստակին վրայ: Հուսկ՝ խօսք առնելով Աբբահայրը, ի մէջ այլոց բսած է. «Դուք իմ մէջ կ'արտայայտէք Մխիթարեան Միարանութեան հանդէպ ձեր սէրը: Այս ծերունիին մէջ կը տեսնք 286 տարուան Միարանութիւնը եւ աղօթեցէք որ ան ապրի այնքան ատեն, որքան կ'ապրի հայ ժողովուրդը, որպէսզի ան կատարէ իր ուխտը»:

***

ԹԱՔՍԻՄի Ս. Յովհան Ոսկեբերան եկեղեցւոյ մէջ, Մայիս 24–ին, մատուցուած համապատարագով մը բացուած են Ս. Յակոբ Հիւանդանոցի հիմնադրութեան 150–ամեակի հանդիսութիւնները, որոնք պիտի չարունակուին տարւոյն ընթացքին զանազան ձեռնարկներով: Իր քարոզին մէջ վիճակաւոր Յովհաննէս Արք. Զօլաքեան անդրադառնալով հրդեհին Շան թատրոնի, որ Ս. Յակոբ Հիւանդանոցին կը պատկանի, նչած է.– «Սոսկալի պահեր ապրեցանք, ականատես եղանք այդ հրդեհին եւ խորհեցանք թէ ինչպիսի աղէտ մը կրնայ պատահիլ, եթէ հրդեհը տարածուի ալ աւելի: Բարեբախտաբար, շնորհիւ Ս. Յակոբ Մծբնայ պաշտպանութեան եւ հրչէջներու անձնազոհ աշխատանքին, հրդեհը մարեցաւ առանց վնաս պատճառելու Ս. Յակոբ Հիւանդանոցին»: Հիւանդանոցը հիմնուած է 1830 Օգոստոս 1–ին եւ բացուած 1837 Օգոստոս 1–ին: Ներկայ չէնքը բացուած է 1968-ին:

ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԼԻՈՆ. – Հոգեւորականին քով, հոգեւորականէն աւելի, քաղաքական մարդը, հայրենիքի եւ հոգին պաշտպանն էր որ փառաբանուեցաւ Խրիմեան Հայրիկի յիշատակին ձօնուած ցերեկոյթի մը ընթացքին՝ զոր կազմակերպած էր Լիոնի Հայ Մշակոյթի Ընկերակցութիւնը: Տեղի ունեցաւ Մայիս 24–ին, Լիոնի Ազգային Տան սրահին մէջ՝ ուր բոլոր աթոռները զբաւուած էին: Աւելի քան երկու հարիւր հոգի, հաւանաբար:

Նորվան Եպիսկոպոս կը նախագահէր: Պատասխանելով հանդիսավար Յովհաննէս Հրաւէրին, Եպիսկոպոսը բացատրեց ցերեկոյթը, սկիզբն իսկ չեչտը դնելով Խրիմեան Հայրիկի (1820 – 1907) քաղաքական գործիչի հանգամանքին վրայ: Ըստս՝ «Ան բացառ հայկական պետականութեան ճամբան»:

Օրուան բանախօսներն էին Մոնփըլիէի համալսարանի դասախօս Ժէրար Տէսէ – եան եւ Լիոնէն Գեղամ Կանանեան: Առաջինը խօսեցաւ Ֆրանսերէն:

Ժէրար Տէսէեան անխոնջ պրպտող մըն է ամէն բանի որ կը վերաբերի հայութեան: Այս անգամ եւս լրջօրէն ուսումնասիրած էր Խրիմեան Հայրիկի անցած ճամբան եւ անոր ժամանակը: Մեր քաղաքական երիտասարդութիւնը՝ որ քիչ – չատ ներկայ էր այս ցերեկոյթին, առիթ ունեցաւ այսպէս ծանօթանալու վանեցի մեծ հայուն տարած չարաչար աշխատանքին, ի սպաս իր ազգին:

Գեղամ Կանանեան, հայերէնով, աւելի ծանրացաւ Հայրիկին յեղափոխական խառնուածքին վրայ եւ, բնականաբար, յիշեց 1878–ին Պերլինի վեհաժողովէն վերադարձին Խրիմեանի տուած քարոզը – առանց չերեփի չեն տար հարիսա – որ հրաւէր էր զէնքի:

Բանախօսը չեչտն ալ դրաւ Հայրիկին հողին հանդէպ տածած պաշտամունքին վրայ: Այս առթիւ, Գեղամ Կանանեան հրաւիրեց Թրապօշը որ կարդայ քանի մը հատուածներ Խրիմեանի «Պապիկ – թոռնիկ» դիրքէն, ինչ որ առիթ եղաւ որ ծերունի դերասանը անգամ մը եւս արժանանայ ծափահարութիւններու:

Մշակութային ընկերակցութեան նախագահը իր խօսքը վերջացուց հրաւիրելով հայութիւնը անհրաժեշտ միասնակամ նուիրեան:

Ճոխ էր ցերեկոյթին գեղարուեստական յայտագիրը: Կոմիտաս երգչախումբը – 18 հոգի – Յովհաննէս Պէրպէրեանի գեկավարութեան տակ, Թորոս Սպիտանեան, ծանօթ արտասանող Շնորհիկ Նազարեան, Զաուիկ Աբեղայ, Անահիտ Նազարեան, Միշել Տօրումեան, երգերով, արտասանութիւններով ու նուագով լաւ դոհացուցին, կը կարծենք ներկաները:

Հանդիսին վերջաւորութեան ժողովուրդը հրաւիրուեցաւ հիւրասիրութեան մը եւ իրիկունն ալ հոգեւորականները, որոնց մէջն էր կաթողիկէ համայնքի հովիւ՝ Կղեմէս Վրդ. Մալճեան, դերասանները, Լիոնի Հայ Միութիւններու ներկայացուցիչներ ճաշեցին միասին:

Նախագահ Կանանեանի մեծ փափաքն է կազմակերպել, յառաջիկային, Լիոնի հայ բոլոր միութիւններուն հետ միասնաբար – մէջն ըլլալով ԺԱՄ եւ Մշակութային Միութիւն – բարձր մակարդակով մշակութային հանդէս մը: Ցանդուգն ծրագիր մը ի սպաս միասնականութեան... Ցանդուգն, բայց ոչ անիրականալի:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ներ կատարելիք: Եթէ մեր հողերը կ'ուզենք պէտք է ցոյց տանք մեր աշխատանքով»: Այսպէս, 1977–էն ի վեր, Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութիւնը հայ հոգին ու անոր վրայ հայ մշակութային ժառանգին, ասանդութիւններու պաշտպան – նութեան եւ արժեւորման գործին լծուած է: Գլխաւորաբար Պարսկաստանի մէջ, Ամերիկայի եկեղեցապատկան կալուածներուն վրայ եւ ի մասնաւորի Ս. Թադէոս եւ Ս. Ստեփանոս Նախավկայի վանքերուն վրայ: Նոյնպէս, Ծործորի վանքին եկեղեցւոյ վերկութիւնը եւ այս վերջին տարիներուն Սուրիա, Քեսապի շրջանին մէջ, հայ գիւղական հին տուներու նորոգութեամբը եւ հողերու ու տուներու դնումով: Այս իրագործումները, Գեղամ Գեւոնեան, գոյց տուաւ եւ բացատրեց նկարներու եւ ժապաւէնի մը լուսարձակումով, որ մեզ փոխադրեց հիւսիսային Պարսկաստան, Ասարայրի դաշտ ու դէպի Ծործորի Ս. Աստուածածնայ վանքը, դէպի Գանձակայ Ս. Գէորգի վանքը (Վասպուրական), դէպի Լեռն Գ-ի բերդը (Կիլիկիա), հուսկ դէպի Սուրիոյ հիւսիսը, ուր չատ հեռու փառապանծ Մուսա Տաղէն, Քեսապի հայակերպ եւ հայադրօշմ շրջանը: Յարութիւն Սարգիսեանի, Երկիր եւ Մշակոյթ Կազմակերպութեան համար իրագործած Քեսապի եւ շրջակայքի վրայ ժապաւէնը ցոյց կու տայ աշխարհագրական դիրքը, առօրեայէն տեսարաններ, դեղջկական կեանքի յատկանիշներ՝ հողագործութիւն, լեռնագաշտերու ոռոգում, ասանդութիւններ, տեղական բարքեր եւ երկկէն այսօր վերջին բնակիչներու վկայութիւնները, որոնցմէ մէկուն հետեւեալ արտայայտութիւնը՝ «ՎԱՂԸ ԻՆՉ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՑ ՉԵՆՔ ԳԻՏԵՐ»: Այս նախագաուութիւնը ծանր է իր նշանակութեամբ եւ կը դնէ ապագայի հիմնական հարցը, կը դնէ հայկական ներկայութեան հարցը: Ամենայն դէպս, այս ժապաւէնը հարազատ վկայութիւն մըն է, փաստաթուղթ մըն է:

Լուսարձակումէն յետոյ, Երկիր եւ Մշակոյթ Կազմակերպութեան անդամներէն մին ուզղակի կոչ մը ըրաւ ներկայ հոծ եւ հետաքրքիր բազմութեան, կոչ մը ֆիզիքական մասնակցութեան, կոչ մը նիւթական օժանդակութեան:

Յակոբ եպիսկ. Վարդանեան արտասանեց երեկոյթին փակման խօսքը, բնորոշելով Երկիր եւ Մշակոյթ բառերուն յոյժ կարեւորութիւնը մեր գոյատեւման պայքարին մէջ, վերյիշելով անձնական ապրումներ իր մանկութեան օրերէն Հալէպի դէպի Մուսա Տաղ եւ եղրակացուց ըսելով՝ «Սէր հանդէպ մեր երկրին, մեր միակոյքին եթէ կ'ուզենք Հայ մնալ»:

Կապոյտ Աչէ տիկիններ քոքթէյլով մը, խնամուած եւ ճոխ, հիւրասիրեցին ներկաները, որոնք չարունակեցին մտերիմ զրոյցներ ունենալ Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութեան անդամներուն հետ, ժամանած՝ Լիոնէն, Փարիզէն:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

— «ՅԱՌԱՋ»Ի ԹՐԹՈՆԸ —

ՄԱՅՐԻԿ

ԱՆՐԻ ՎԷՐՆԷՕԹ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. *Paris, 1985*

Այն կիրակին մինակ էինք առաջին յարկի սրահին մէջ. տեղաւորուած էինք մեր նախընտրած սեղանին չուրջ, մեծ պատուհանին առջեւ, որ կը շրջափակէր ծովուն ու երկնքին կապոյտը միացընող հորիզոնը: Երբ սպասեակը առանց արհամարհելու մեր հաճոտ ապապրանքը, մեր սովորական ըմպելիները – երկու խոշոր շիշ պաղ օշարակ – բերաւ դրաւ սեղանին վրայ, սկսայ ամենայն մանրամասնութեամբ յայտնել իրենց հոյակապ ծրագիրը, որ գիս պիտի դարձնէր – տիտղոսը բերնէս թռաւ պրոհի չեփորի մը նման – ՅՈՎՈՒԻԻ ՁԱՐՏԱՐԱԳԻՏ – ՄԵՔԵՆԱԳԻՏ:

Քնարերգական թռիչքիս յաջորդող լռութեան պահը հանդիսաւոր արարքներու է յարգանս ընդհանուր ինքնամփոփում մը կը յայտնէր: Ունկնդիրներու ընտանեկան շրջանակիս ուղեղները գամուած անդամալուծուած լռլալ կը թուէին այն կախարդանքէն, զոր կ'ատթէին ծովու այդ «վօպան»ները: Կը լսուէր միայն ալիքներու ծոյլ խշշոցը, որոնք կուգային մեռնիլ աւազուտ ափին վրայ:

Երբ հայրս խօսեցաւ, այդ ինծի երեք կամ չորս անգամ կրկնել տալու համար էր այն հրաշալի տիտղոսը, զոր մտիկ կ'ընէր աչքերը կիսախուփ, ինչպէս՝ Լիսթի փրէլիւտ մը:

Մայրիկին ոգեւորութիւնը տրամութեան երանգ մը ունէր, երբ ակնարկեց ընտանիքէն հեռու երկար բացակայութիւններու:

– Միշտ «մեկնած» պիտի ըլլաս, ըսաւ ինծի:

Անոնա մօրաքոյրս անախառնութեան կամ հպարտութեան ոչ մէկ արտայայտութիւն ունեցաւ: Իրեն համար բառերէն ծորդող երաժշտութիւնը կը վերածուէր նաւու մը՝ որ կը ճամբորդէր ապի ջուրերու բաց տարածութեան մը մէջ. անհունօրէն խորունկ ապի ջուրեր, որոնք յանկարծ կ'այլափոխուին փրփրուտ մոլեղնութիւններու, մարդիկը կուլ տալու համար: Մտահոգ դէմք մը ունէր, երբ մրմնջեց.

– Բայց ... դուն լոզալ չես գիտեր :

Կ'ապահովցնէի զայն, ըսելով թէ գործս ջուրը նետուիլ պիտի չըլլար պարանով քաշելու համար նաւերը, որոնք մղումի իրենց հարիւրաւոր միջոցները ունէին, եւ թէ պարտականութիւնս ճիշդ այդ մեքենաներով զրաղիլ պիտի ըլլար:

Իսկ զալով Գայեանէին, ան արդէն հեռացած էր ցամաքէն. հողը սահած էր պատուհանին դիմաց դրուած իր տեղէն: Ան այլեւս երկնքին ու ծովուն միջեւ էր միայն, մինչ նաւու ետ առաջ ճօճքէն ու տատանումէն կ'երեւային պնակները, գաւաթներն ու չիշերը:

Հակառակ բոլոր այս ներքին խռովքներուն, չուրջս հպարտութեամբ լուսաւորուած նայուածքներ եւ երջանկութեան վարդագոյն ներկուած այտեր կային միայն :

Այդ կիրակին արեւուն սկաւառակը չատոնց ծով իջած էր, երբ դուրս ելանք «Ծովափի սրճարան»էն:

– 48 –

Կ'ենթադրեմ թէ այդպէս կը պատահի երբ չանթը այնքան մօտէն հարուածէ, որ զարմացած մնանք թէ ողջ ենք տակաւին: Նոր ստացած էի մուտքի քննութեան օրինագիրքը. պահանջուած առաջին պայմանը նչուած էր կարճ ու հատու. – «ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԸԼԼԱԼ»: Մինչդեռ ես կը կրկի զրոյմը այն կնիքին, որ օր մը իջած էր մեր անցագրին վրայ, որպէսզի յիշուի որ մենք «ԱՆՀԱՅՐԵՆԻՔՆԵՐ, ԴԻՊԻՒԱԾՈՎ ԱՊՐՈՂՆԵՐ» էինք:

Ֆրանսուա ռը լա Ռոշֆուքօ – Լիանքուր դուքսը 1770–ական թուականներուն հիմնած էր «Հայրենիքի զաւակներուն վարժարան»ը, որ պիտի վերածուէր «Արուեստներու եւ Արհեստներու Ձարտարապետական Ազգային Վարժարան»ի:

Այսպէս ուրեմն, Լուդովիկոս ԺԶ.էն ի վեր հռչակաւոր այդ հաստատութեան մէջ մնացած էր այդ հայրենիքէն վերյուչ մը, որ 160 տարի ետք իր զաւակներէն տակաւին Ֆրանսական հպատակութիւն կը պահանջէր:

(Շար. 105)

ՀՈԳԵՇԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Մուշեղ Պետրոսեան եւ զաւակները, Պր. Արմենակ Գնեազեան կը ծանուցանեն թէ կիրակի, Յունիս 7, Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Եկեղեցին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց քրոջ եւ մօրաքրոջ՝

ՀՌԻՓՍԻՄԻ ԳՆԵԱԶԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

***

Այս առթիւ 300 Ֆ. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի (Լիբանահայ տղոց համար), 500 Ֆր. «Յառաջ»ին եւ 500 Ֆր. սիրելի «Յառաջ»ին։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
SECTION DE PARIS

FETE DE FIN D'ANNEE DE L'ECOLE HEBDOMADAIRE

Samedi 13 Juin à 15 heures
(*Partie artistique, remise de diplômes, gouter, ... Boum enfantine*)
M.C.A.
17, rue Bleue
75009 Paris — *Venez nombreux* —

ՎԵՐԱՄՈՒՏ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1987 - 1988 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց երկսեռ վարժարանի 1987 – 88 տարեշրջանի արձանագրութիւնները կը շարունակուին։

Հաստատութիւնը ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական բաժին։

Ֆրանսերէնով եւ հայերէնով կատարուած դասաւանդութիւններու կողքին, կ'ուսուցուին անգլերէն եւ սպաներէն լեզուները։

Վարժարանը արդէն օժտուած է Էնֆորմաթիքի սարքերով։ Աշակերտները առաջին քայլերը նետելու այդ շատ կարեւոր կալուածէն ներս։

Կը պահուի դիշերօթիկի բաժինը։

Ինքնաշարժներու սպասարկութիւնը կը կատարուի հետեւեալ շրջաններուն մէջ՝ Անտուվիլ, Վիլիէ լը Պէլ, Փանթէն, Օլնէ Սու Պուա, Վիլփէնթ, Սէվրան, Լիվրի Կարկան, Կանեըի, Մօնֆէրմէյ, Տրանսի եւ Ռոմէնվիլ։

Դիմել տնօրէնութեան. –
1, Պուլվար տիւ Նորտ, 93340 Լը – Ռէնսի, *երկուշաբթիէն Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10–էն՝ կէսօրէ հետք ժամը՝ 5։*

Հեռաձայն. – 43 – 81 – 01 – 72

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շարվիէօ Ս. Նշան Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – *Այրի Տիկին Տէպիրմէնճեան (Շարվիէօ) 300 Ֆ. իր ամուսնոյն Սարգիսի մահուան առթիւ, Պր. Մինաս Մելգոնեան (Փարիզ) 500 Ֆ. իր եղբօր՝ Վարդգէսի մահուան քառասունքին առթիւ, Այրի Տիկին Գարակէհաւուրեան (Փոն – տը – Շէրվիւ) 350 Ֆ. իր ամուսնոյն Գրիգորի մահուան քառասունքին առթիւ, Պ. Արման Պահատուրեան (Լիոն) 1000 Ֆ., Պ. Սերժ Պահատուրեան (Լիոն) 1000 Ֆ., Պ. Ժան Պէրպէրեան (Պէլմոն) 700 Ֆր. (Եկեղեցւոյ 4–րդ տարեդարձին առթիւ), Այրի Տիկին Տէպիրմէնճեան (Շարվիէօ) 700 Ֆր. իր ամուսնոյն՝ Սարգիսի մահուան քառասունքին առթիւ, Պր. Պաամաճեան (Վիէն) 500 Ֆ. Պաամաճեան եւ Յովհաննէսեանի ամուսնութեան, Պր. Գազարեան (Թինիօ) 400 Ֆր. ողբացեալ Էգկիւզեանի մահուան առթիւ, Պր. Սերժ Պահատուրեան (Լիոն) 1000 Ֆր. Ս. Նշան Եկեղեցւոյ վարժարանին, Պր. Ժան Գասապեան (Շարվիէօ) 300 Ֆր. իր ապրչական ամուսնութեան առթիւ, Այրի Տիկին Թիւթիւնճեան (Շարվիէօ) 150 Ֆր. Եկեղեցւոյ պայծառութեան, Պր. Յակոբ Զոլաքեան (Վիլէօրպան) 200 Ֆր. ցեղասպանութեան յուշարձանին բացման առթիւ, Օր. Գարա–Յովհաննէսեան (Սէնժընի Լաւալ) 500 Ֆր. ցեղասպանութեան յուշարձանին բացման առթիւ, Պր. Արսլանեան (Լիոն) 5000 Ֆր. ցեղասպանութեան յուշարձանին բացման առթիւ։*

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Պր. Տրդատ Տէր – Պօղոսեան 500 Ֆր.։

***

ԱՆԹՈՆԻ. – Պր. Իվլիքճեան 150 Ֆր.։

ՓԱՐԻԶ

քանախօսական երեկոյթ

կազմակերպութեամբ՝

Հայկ. Բարեգործական Ընդհ. Միութեան եւ Ֆրանսահայ Մշակութային Միութեան, Ուրբաթ, Յունիս 12, ժամը 20·15–ին Ալեք Մանուկեան Մշակոյթի մէջ։

118, rue de Courcelles — 75017 PARIS

Կը բանախօսէ հայրենի անուանի դրող՝

ԱՇՈՏ ԱՐՋՈՒՄԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝

Ա. – *Հայոց Տան վերաբացումը Մոսկուայի մէջ։*

Բ. – *Հայկական Ս. Ս. Հ. Գիտութիւններու Ակադեմիայի առաջին նախագահ՝ Յովսէփ Օրբելիի կեանքը եւ գործը։*

Մուտքը ազատ է։

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏ

ՍԻՐԵԼԻ ԾՆՈՂԻՔ

Եթէ կը հաւատաս որ Հայը պէտք է ապրի իբրեւ հայ,

Եթէ կը հաւատաս տակաւին հայեցի կրթութեան եւ բարեկրթութեան,

Եթէ կը հաւատաս կրօնական եւ բարոյական արժէքներու՝ քու ընտանեկան յարկիդ ներս,

– Վստահէ զաւակդ Մխիթարեան Հայրերուն հոգածութեան.

– Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանի տարիներու փորձառութեան։

Մի ապասեր անախորժ անակնկալներու եւ յուսախաբութիւններու։

Կրնայ չատ ուշ ըլլալ եւ սխալը՝ անդարմանելի։

Այժմէն արձանագրէ զաւակդ։

Արձանագրութիւնները բացուած են արդէն 1987 / 1988 տարեշրջանին համար։

Երկսեռ
դիշերօթիկ եւ ցերեկօթիկ բաժիններով։
Մանկապարտէզ – Նախակրթարան – Երկրորդական։

Արձանագրութեան համար դիմեցէք ուղղակի վարժարանին տեսչութեան.

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL - MOORAT
26, rue Troyon — 92310 Sèvres
Tél. : 45 - 34 - 68 - 28

Տարեթուականի դիւրութիւն պիտի տրուի ուշիմ եւ աշխատասէր աշակերտներու։

Ինքնաշարժի ուղիղ գիծ պիտի հաս – տատուի Ալֆորվիլէն դպրոց, ինչպէս նաեւ Անթոնիէն դպրոց։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է փոխան ծաղկեպսակի Այրի Տիկին Գօճապաշեանի (ծնեալ՝ Վահանեան) մահուան առթիւ. – *Ժապ Գօճապաշեան 200, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Վարդերեան 100, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Մէհլէմճեան 50, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Մէհլէմճեան 50, Տէր եւ Տիկին Ճինաիեան 50, Տէր եւ Տիկին Տէրտէրեան 50 Ֆ.։*

Հրանդ Սէրէբեանի *մահուան առթիւ.* – *Պեօզեան ընտանիք 100, Սէրէբեան ընտանիք 200, Մազաքեան ընտանիք 150, Տէր եւ Տիկին Արամեան 100 Ֆ.։*

Տօճապետ Եահիւեանի *մահուան առթիւ.* – *Շահինեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Մկքճեան 100, Տիկին Քիւրկճեան 50, Տիկին Մկրեան 50 Ֆ.։*

Նեկտար Մանասեանի (ծնեալ՝ Թէրզիպաշեան) *մահուան առթիւ.* – *Օր. Գալուստեան եւ Ֆէրիէօլ 300, Տէր եւ Տիկին Թոփալեան 50 Ֆ., Խոսրով Շիմշիրեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Թէրզիպաշեան 200, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Հացիկեան 150, Սիւզան Անտրեան 200 Ֆ.։*

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

ԻՍԻ–Ի
ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՄԻՈՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Հովանաւորութեամբ՝
Իսիի Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան կազմակերպութեամբ՝

Ծնողական մարմնի եւ Ուսուցչական կազմի։ Ելոյթ կ'ունենան աւելի քան 100 աշակերտ – աշակերտուհիներ, երգ ու պարով, արտասանութեամբ ու ուղերձով՝

Փառք մեր մեծ նախնիներուն
Թատերական բեմադրութեամբ։

Կիրակի օր, Յունիս 7–ին, ժամը 15–ին Իսի քաղաքի Օսիթորիումի մէջ, 11–13 ռիւ Տաւթրոն։

Մուտքը ազատ է։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՍԷՆ – ԹՎԷԹԻԷՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ

Յունիս 7, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10·30–ին Հոգեգալստեան ծանին առիթով, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ, պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՑ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

ՊՏՈՒՅՏ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ պոռոյտ մը դէպի Ժիվէրնի եւ շրջակայքը։

La Croix Bleue d'Alfortville
Section HELENE PUZANT
organise le Dimanche 14 Juin une sortie à GIVERNY et ses environs.
Renseignements et inscriptions :
M.C.A. — 9, rue de Madrid — Alfortville
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

RETOUR AU BON VIEUX TEMPS

RESTAURANT
LES DIAMANTAIRES

SPECIALITES GRECQUES, ARMENIENNES

LE PLUS ANCIEN RESTAURANT GRECO - ARMENIEN

• *AMBIANCE MUSICALE* •

ՀԻՆ ՕՐԵՐՈՒ ՀՌՉԱԿԱԻՈՐ
ՏԻԱՄԱՆԹԻՈ
ՃԱՇԱՐԱՆԸ
կը սպասէ ձեզի
▪ Լաւագոյն Սպասարկութիւն ▪

ouvert tous les jours

60, RUE LAFAYETTE — 75009 PARIS
TEL. : 47 - 70 - 78 - 14

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47



"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ
5
VENDREDI
5 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.501
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
62e ANNÉE — No 16.501

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ 57 ձերբակալութիւններու ձեռնարկած է, ամբողջ երկրին մէջ, հակահարեւկչական իր մղած պայքարին կապակցութեամբ: Այս գործողութիւնը կը վերաբերի գլխաւորաբար Ալժերացիներու, Մարոքցիներու, Լիբանանցիներու եւ Իրանցիներու: Ասոնցմէ 30–ը երկրէն պիտի արտաքսուի:

ՖԻԼԻՓ ՍԸԿԷՆ չկրցաւ համոզել հեռաձեւիլի հանդիսատեսները, որ ընկերային ապահովութեան համար ձեռք առած միջոցները արդար ու յարմար են: «Ճըշմարտութեան ժամուն» նախօրեակը հարկադրուեցաւ իր «պապա մարդու» հանդարտ խառնուածքին, յայտարարի վերջաւորութեան հարցախոյզին նպաստաւոր դիրք մը չգրաւեց: Առաջին անգամ ըլլալով հարցաղնդոց լրագրողներէն մէկն էր՝ ֆլօո Քապա «Իւմանիթէ»ի խմբագիր:

ՑԻՒՐԻԽի մէջ, ուր հիւրն էր տեղական իշխանութեանց մշակութային միջազգային փառատօնին առթիւ (այս տարի նուիրուած Ֆրանսական վիպապաշտութեան), Նախագահ Միթերան հեղնական ձեւով մը արտայայտուեցաւ Շիրաք – Լէոթար բանավէճին մասին, առանց սակայն ծանրանալու, որովհետեւ անպատշաճ է նախագահի մը համար խօսիլ ներքին քաղաքականութեան մասին, երբ արտասհման է: Երբ իրեն հարց արուեցաւ թէ ինչո՞ւ Մշակոյթի նախարարը (Լէոթար) չընկերանար իրեն, Նախագահը պատասխանեց. – «Գիտէք, ամէն տեսակ ճամբորդութիւն կայ, պետական, անձնական, պաշտօնական...: Կը խոստովանիմ թէ առեն – առեն, քիչ մը առանձին կը ընեմ: Ցեասլ, չեմ ուզեր յաւակնոտ խօսքեր արտասանել, բայց կարծեմ կըրնամ ըսել որ՝ ես առանձին, կրնամ Ցըրանան ներկայացնել»:

ՌԱՇԻՏ ՔԱՐԱՄԷԻ ազգային յուզարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Զորեքշաբթի օր, 100 հազար հոգիի ներկայութեան, իր քաղաքին մէջ – Տրիպոլիս – որու մուտքին մեծ պատառի մը վրայ արձանագրուած էր՝ «Տրիպոլիս սգաւոր է»:

ԱՆՏՐԷ ՍԵԿՈՎԻԱ, կիթառի աշխարհահռչակ վարպետը մեռաւ 94 տարեկանին, Մատրիտ, ուր պիտի կատարուի իր յուղարկաւորութիւնը:

ՀՈՄԷյՆԻ որոշած է լուծել Իսլամական Հանրապետութեան կուսակցութիւնը, որ միակն էր արդէն երկրին, իր գլխէն ի վեր:

ԿԱՐԻՄՈՎ որ Բուխարայի չէջանի (Ուզբեկիստան) ղեկավար եղած էր եւ կուսակցական չէջանային քարտուղար է, պաշտօնազրկուելէ ետք, կաշառակերութեան համար, մահուան դատապարտուեցաւ: Կուսակցական մեքենային մէջ, բարձրագոյն ատիճանի պաշտօնատար մըն է որ մահուան կը դատապարտուի:

ՎԵՆԵՏԻԿի Մարքօ Փօլօ օդակայանը պիտի փակուի ընթացիկ երթեւեկին, դալ շաբթու, ապահովութեան համար, վճռաժողովին առթիւ: Այդ չէջանին վենետիկ զացողներուն կը տրամադրուի Թրեվիզոյի օդակայանը (32 քիլոմեթր տաճերու քաղաքէն):

ՇԼԻԵՐի եւ Հալֆէն 2 եղբայրներու դատավարութեան միջադէպը պատահեցաւ: Ծանօթ է, որ Ազգ. Ժողովի վարչապետ Ժակ Շիրաք ներկայացուցած օրինագիծով, առանց երդուեալներու դատարաններ կրնան հաստատուիլ ահաբեկիչ դատելու համար, քանի որ Շլէյէր ապահովացած ըլլալով երդուեալներուն կարելի չէր եղած զինքը դատել, կարգ մը երդուեալներ վախցած ըլլալով: Այս երեք ամբաստանեալները, որոնք Ալֆոնս Տիռէֆթի կը պատկանին ու Թրիւտէնի հրացանաձգութեան առընչութեամբ կը դատուին: Հալֆէնները չվարանեցան՝ փէթէնիսթ, ֆաշիստ որակել դատաւորները, ինչ որ պատճառ կ'ըլլայ նկատի ընդհատելու: Երբ կը վերսկսի, Շլէյէր կը մերժէ ներկայ ըլլալ:

ՖԺԻՇԿՆԵՐՈՒ այցելութիւնը որ 80–էն 85 ֆրանքի բարձրացած էր Յունիս 1–ին, բայց 80–ի վրայ կը հաստուցուէր միայն

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՄԱՅԻՍ 25 – ՅՈՒՆԻՍ 1)

ԵԼԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑԻ ԴԻՄԱՆԿԱՐՈՎ ՑԻՇԱՏԱԿԻ ՄԵՏԱՂ

Չարենցի գործերը կը յուզեն ոչ միայն հայ ընթերցողը, այլեւ Խորհ. Միութեան մէւս ժողովուրդները: Այս իմաստով ալ հանկնալի է վերջի նկարչուհի Լամարա Քվելիձէի հետաքրքրութիւնը բանաստեղծին նկատմամբ: Արդարեւ, արհեստապետուհին վերջերս կերտած է «Ենիչէ Չարենց – 90» պրոնզէ յիշատակի մեդալը: Քվելիձէ հեղինակն է «Հայաստանը եւ Հայերը» չարքի՝ «Դաւիթ Անյաղթ», «Կոմիտաս», «Մ. Սարեան», «Գ. Մունդուկեան», «Մ. Թահմիսեան», «Ա. Խաչատրեան», «Ն. Նիկողոսեան», «Դ. Նալբանդեան» եւ այլ գործերու: Մօտ ատենէն Երեւանի մէջ կը բացուի նկարչուհիին անհատական ցուցահանդէսը:

***

ԴԵՐԱՍԱՆ Ա. ՋԻԳԱՐԽԱՆԵԱՆ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ ՀԱՄԱՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՓԱՌԱՏՕՆԻՆ

Թիֆլիսի մէջ աւարտած է չարժանկարի համամիութենական 20–րդ փառատօնը: Գլխաւոր մրցանակը չնորհուած է բեմադիր Թ. Աբուլաձէի «Ապաշխարանք» չարժանկարին: Դատակազմի մեծ մրցանակը տրուած է «Երկար ճանապարհին» ժապաւէնին, զոր Օդեսայի մէջ 16 տարի առաջ պատրաստած է բեմադիր Կ. Մուրատովա եւ նոր ներկայացուած է: Պարգեւատարուողներու չարքին է դերասան Արմէն Ջիգարխանեան՝ «Մենաւոր ընկուզենի» ժապաւէնին մէջ մարմնաւորած իր դերին համար:

***

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԾԱՆՕԹԱՑՄԱՆ ԺԱՊԱՒԷՆՆԵՐԸ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ՓԱՌԱՏՕՆԻՆ

Չեխոսլովաքիոյ Պռնո քաղաքին մէջ տեղի ունեցած ծանօթացման (փիւսլլիսթ) ժապաւէններու միջազգային փառատօնին լաւագոյնները նկատուած են Հայաստանի գործերը: Մասնաւոր ուշադրութեան արժանացած է «Մանրաճաւարի չիլա» ժապաւէնը (բեմադիր Տ. Փենեեան), որ պարգեւատրուած է դլխաւոր մրցանակով: «Մասիս»ի կօշիկը» ժապաւէնը (նոյն բեմադրիչէն) արժանացած է երկրորդ կարգի վկայականի:

***

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՆՈՐ ՀԱՄՕՅԹԻՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐԸ

Լենինականի ժողովրդական նուագախումբին պետական համոյթը ներկայացուցած է իր անդրանիկ յայտագիրը, արժանանալով ջերմ ընդունելութեան: Նուագախումբը նոր չունչով մը հնչեցուցած է ժողովրդական, ազգագրական, դասական երգեր ու մեղեդիներ: Մասնաւոր ջերմութեամբ ընդունուած են Կոմիտասի «Անուշիկ»ն ու «Լոռուայ Գուլթանը», Շերամի «Ղուշ եղնէի» երգը, որ, ի դէպ, առաջին անգամ ըլլալով մեկնաբանուած է եւ այլ երգեր, զորս մեկնաբանած են երիտասարդ երգիչ – երգչուհիներ Ռ. Պօղոսեան, Թ. Մարգսեան, Գ. Զաքարեան: Համոյթի նուագացանկի հարստացման մասնակցած են երգահան Խաչատուր Աւետիսեան եւ խումբին վարիչը՝ Ա. Ներսիսեան: Համերգի ընթացքին հնչած են նաեւ ազգային – ազատագրական պայքարի հերոսներուն նուիրուած երգեր: «Մեր նուագախումբը առաւելաբար կազմուած է Կարա Մուրզա երաժշտական ուսումնարանի ժողովրդական գործիքներու համոյթի հիման վրայ, – ըսած է խումբին դլխաւոր դեկավարը՝ Ջիւան Խաչատրեան, – եւ ամբողջացած Լենինականի լաւագոյն խումբերու արուեստագէտներով: Մեր դլխաւոր նպատակը Շիրակի ժողովրդական երաժշտութեան անսպառ հարստութիւնները ունկնդրին ներկայացնելն է: Ալեքսանդրապոլը աշուղներու երգի ու նուագի քաղաք եղած է, ուր ապրած են Ջիւանին ու Շերամը, Պայծառն ու Մալուլ»ը:

***

ԽԱՄԱՃԻԿՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ԹԱՏՐՈՆ ՄԸ ԲԱՑՈՒԱԾ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի Թատրոններու բնտանիքը ամբողջացած է նորով մը: Սկսած է բանիլ Երեւանի 11–րդ՝ խամաճիկներու պետական Թատրոնը, որ իր տեսակին մէջ երորդն է Խորհ. Միութենէն ներս՝ Լենինդրադէն եւ Թիֆլիսէն ետք: «Նման թատրոնի մը ստեղծման գաղափարը ծագեցաւ քանի մը տարի առաջ, – ըսած է Թատրոնի գլխաւոր նկարիչը՝ Ս. Թոփուզեան: – Շարժանկարի Տունը բացուած էր իմ դործերուն՝ պուպրիկներու յուցահանդէսը: Այցելուներուն մէջ էր նաեւ Երեւանի պուպրիկներու թատրոնի դերասան Մնացական Փիլոյեան: Ինք էր, որ զիս համոզեց, թէ այդ պուպրիկները հարկ է «կենդանացնել» եւ ոչ միայն պարզապէս կենդանացնել, այլեւ զանոնք դարձնել խամաճիկներ: Ժամանակի ընթացքին այդ գաղափարը իրական ուրուագծեր ստացաւ եւ ահա ստեղծուեցաւ ամբողջ թատրոն մը»: Մշակուած է աշխատանքի ծրագիր մը: Թատրոնին չուրջ համախմբուած են կարգ մը երիտասարդ դերասաններ, նկարիչներ, երաժիշտներ: Սկսած են «Աբգալէն ու խրտուիլակը» թատերախաղի բեմադրութեան փորձերը: Նոր թատրոնի ծրագրին մէջ են Ա. Սէն թ'Էկզիւփէրիի «Փոքրիկ իշխանը» հեքեաթը, Ե. Չարենցի «Կապկազ Թամաշան» եւ այլ գործեր:

***

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԻ ԱՆՈՒՆՈՎ ՓՈՂՈՑ ՄԸ ՏՈՒՐԻՑՍԿԻ ՄԷՋ

Դոնի Ռոստովի մարզի Տուրիյակ աւանի փողոցներէն մին կոչուած է Հայաստանի Մարմարաշէն դիւղի բնակիչ Վաղարշակ Ստեփանեանի անունով: Բ. Աշխարհամարտին, 1944–ին, այն հրաձգային զօրախումբը, որուն մաս կը կազմէր Ստեփանեան, Տուրիյակի մօտերը ջախջախած է հակառակորդի ընթացքին վիրաւորուած է Վաղարշակ Ստեփանեան: Իրիկունը ընկերները զինք հանած են հոդին տակէն, իսկ հեռաւոր հայկական դիւղ զրկուած է արդէն անոր գոհուելու լուրը: Բայց մարտիկը ապրեցաւ: 8–րդ զօրարանակին հետ ան հասաւ մինչեւ Պեռլին: Վաղարշակ Ստեփանեան յաճախ կ'այցելէ Տուրիյակ: Ամէն տարի՝ Մայիս 9–ին, ծաղիկներ կը դնէ Տուրիյակի մեռեալներու յուշարձանին, յարգանքի տուրք ընծայելով իր ընկերներու յիշատակին:

***

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԹԷՅԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի մէջ տեղի ունեցած Դաշնակցային Ռուսիոյ դրական եւ արուեստի օրերու չրջագիծէն ներս, ժողովրդական արուեստի պետական Թանգարանին մէջ բացուած է «Ռուսական Թէյ» ինքնատիպ ցուցահանդէսը: Խօսք առնելով դաշնակցային Ռուսիոյ Մշակոյթի նախարար Եուրի Մելենտեւ չեշտած է ցուցահանդէսին նշանակութիւնը իբրեւ ոչ միայն ընկերային – կենցաղային երեւոյթ, այլեւ ազգային լաւագոյն աւանդութիւններու եւ ժողովրդական ոգիի արտայայտութիւն: Շուրջ 200 ցուցանմոյշներ բերուած են Ռուսիոյ զանազան Թանգարաններէ եւ ներկայացուած են ԺԸ. դարու երկրորդ կէսէն մինչեւ ներկայ ժամանակաշրջանը: Աշխարհի հնադոյն ըմպելիքի՝ Թէյի վայելումը Ռուսիոյ մէջ սկսած է իր ազգային արտայայտութիւնը, որուն կարեւորագոյն եւ անհրաժեշտ բաղադրիչն է ռուսական հանրածանօթ ինքնաեռը (սամաւար): Անոնց զրուագազարդ արտքէ, պղինձէ, նիքելապատ տեսակները յարմարցուած են ճամբորդական, տնային եւ տօնական դործածութեան համար: Գեղեցիկ ու ինքնատիպ են սկուտեղները, չաքարկոտրիչները, Թէյը պահելու համար նրբակարազարդ յատուկ տուփերը: Ռուսիոյ մէջ Թէյը կը խմեն ոչ միայն չաքարով, այլեւ տարբեր անուշեղէններով եւ հրուշակեղէններով, որոնց համար պատրաստուած սպասքն ու յատուկ սկահակները Թէյի սեղանի պարտադիր բաղադրիչներն են:

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ
5
VENDREDI
5 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.501
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
62e ANNÉE — No 16.501

ՊՈՑԷՆ

ՓՈՔՐ ՆՈՒԱԳ ԹՄԲՈՒԿԻ ՈՒ ՓՈՂԵՐՈՒ

Դ. ԹԻՒՖԷՆԿՃԵԱՆ

Հորիզոնէն վեր զարնանային ուրախ ու ջինջ մայրամուտ մը կրնար ըլլալ իր վարդագոյն ամպի պատառներով՝ ասիճանաբար մթնցող երկնքի կապոյտին վրայ: Արեւի դունդը կը տեղաւորուէր ահռելեայթ ու շղարշային բազմոցի մը վրայ, ճիշդ դէմը՝ ցամաքէն քիչ մը վեր: Օրուան այս ժամուն արեւը կարելի էր դիտել, կարմիրէն մինչեւ դեղին գոյներու սահուն փոփոխութիւններուն հետեւիլ՝ վայելել, զուարճանալ իր ծանրութեան տակ ճմռուզ յատակը դիտելով՝ տափարակ հորիզոնէն քիչ մը վեր, օդէ պարպուող սմքոզ գնդակի մը նման:

Եաին՝ հեռաւոր գիւղերու ուրուագծերը զանգազօրէն կը լուծուէին յառաջացող մութի սիրապետութեան տակ, մինչ իրենց լոյսերը կ'արթննային՝ պըզտոր ու սմքոտ, անգամ մը եւս ստանձնելու հեռացող արեւին առաքելութիւնը:

Օրուան այն ժամն է, երբ աշխատող մարդիկ ինքնաչարժին մէջ երաժշտութիւն ունկնդրելով տուն կը դառնան, քրտնած ու յոգնաբեկ պատանիներ ոտանդակի խաղէն եւ թաղը կը ձգեն յաջորդ օրուան իրենց զպրոցի պարտականութիւնները կատարելու, ծովեզերքը պտոյտ կատարող սիրահարներ ջուրերուն անլռելի ձայները իրարու կը փոխանցեն սեզմուած ձեռքերու կամուրջին ընդմէջէն, չարժանկարի սրահներուն առջեւ պոչերը կը կազմուին, սպասեակները փայլուն ու անոտրուած մաղերով սեղաններուն մաքուր ծածկոցները կ'անցընեն ու դինիի զաւաթները կը փայլեցընեն անհոգ սուլոց մը իրենց շրթնեռուն:

Ծիծեռնակներն ու ճնճղուկները տարիներ առաջ լքեցին այս երկինքը, երբ Ութարտներու տիրապետութիւնը ատոմ – ճանաչար սկսաւ, ծաւալ առաւ, ի վերջոյ տեւական երեւոյթի մը վերածուելու համար: Հորիզոնէն վեր, զով ու ապահով կապոյտին մէջ ներկայ են անոնք միշտ լայն ու դանդաղ թեւերով ու կը ճօճեն օդին մէջ, սաւառնելով կը սահին քիչ մը հիւսիս, քիչ մը արեւելք ու արեւմուտք, կը դառնան, մեծ չրջանակներ կը գծեն, տեսակ մը պար ու «քէյֆ», անընդհատ խրախճանք իրենց բացարձակ թագաւորութեան մէջ, ուրկէ, պատահաբար, մոլորեալ ծիծեռնակներ կ'անցնէին միայն եւ որմէ արագիլներն ալ կը խուսափին իրենց գաղթի ճամբուն վրայ՝ եօթը տարիներէ ի վեր:

Կատարեալ համերաշխութիւն կը տիրէ միջավայրին նոր հաստատուած հաւատարմութեան մէջ: Ուրուրները պարբերաբար կը սուզուին երկինքի ի վար, կը խմբուին, կը ցրուին, թեւերը կը թափահարեն, դիշատիչ վայելչութեամբ մը կը տիրանան իրենց պատառներուն, մինչեւ որ բորենիներու վոհմակը հասնի գետնի վրայ իր տիրապետութիւնը չեզոտելու, ուրուրներու խումբին ուղղութեամբ քմահաճ խոյանքներ կատարելով:

Անասունները սոված չեն ու կրնան կերուխումը խաղով ու կատակով խառն արարողութեան մը վերածել: Պարբերաբար, բորենի մը կ'ընդհատէ իր ճաշը, ու արիւնոտ դունչով կը հալածէ ուրուրները, որոնք կը յաւգտուեն, ի հարկին քամահրաղով մը վեր կը բարձրանան, քիչ եաք կրկին գետին իջնելու համար, երբ բորենիները կեդրոնանան դիակի մնացորդներուն վրայ: Գիշատիչները լաւ գիտեն, թէ իրենց զոհերուն նման իրենք ալ մսի, ոսկորի արիւնոտ ու անկենդան կոյտ մը կրնան դառնալ եթէ սխալ քայլ մը առնեն, աւելի հզօր սեզանակից մը վշտացընեն եւ կամ, բացառաբար, անապատեալի սով մը ծայր տայ՝ եթէ ջարդերն ու պատերազմները վերջ գտնեն:

Ուրուրներուն եւ Բորենիներուն բախտը չէր զգրաած սակայն ժպտելէ հին ժամանակներէն ի վեր ու անոնք, գոյատեւման հզօր բնազդով մը, այս գարը սկսած էին իրենց բնակութիւնը հաստատելով Հայաստանի հողերուն երկնքին վրայ, հեռանկարներուն հետ իրենց գաշնելի էութիւնը փոխադրելով դէպի Վերէօնի խրամատները, Սթալինգրատի վէրատակները, Պիաֆրայի տաք ու խոնաւ անտառները, Քամպոճի մահասփիւռ տափաստանները եւ վերջապէս հոս՝ Իրաքի կամ Իրանի հողերուն վրայ, որոնց պատակնելիութեան հարցը երբեք խնդիր չէ եղած ամէն ճակատամարտէ եաք սարքուող խնճոյքի սեղանին վրայ:

Մեծնուն կղզիներու լպրծուն ճախճախուտներուն վրայ վայրի բուսականութիւնը կը պատսպարէ զազաննները ցերեկ ատեն, երբ մարդիկ սովորաբար թնդանօթներու ու հրթիռներու առատաձեռն կրակը կը փոխանակեն ուրուրներու դոհունակ աչքերուն տակ:

Քանդուած հրապարակներն ու զրահապատ կառքերու մխացող մնացորդները անյարմար են որպէս պատսպարան երբ օրուան արեւը կիզիչ փուռերու վերածէ անոնց ներքնամասը՝ տաք խոնաւութեան մը խաւնելով մարդկային տարրալուծուող դիակներու զարշահոտութիւնը:

Խրամատներու մէջ, փշաթելերու վրայ, ճմրթկուած մետաղեայ գիլերու եւ ցանկապատերու թակարդի մը մէջ անշարժացած, փտած մսի, ոսկորի ու լաթերու կոյտի վերածուած մարդկային դիակները, հոդիներուն մեկնելէն եաք կը սպասեն, անտարբեր, դիշատիչներու յաջորդ գրոհին, «կարմիր Մահիկ»է բեռնատար ինքնաչարժին եւ կամ մօտակայ ծովուն բարերախտ մէկ մակընթացութեան, որ զիրենք զովացնէ, ծփացնէ ու Եփրատի ու Տիգրիսի խառն հոսանքին հետ հանէ վերջին ճամբորդութեան՝ դէպի ծոցին կապոյտ բացերը:

Գրիչա եւ Իշխան հրացանները իրենց կռնակին ամրացուցած սողալով յառաջացան մինչեւ լայն ու անխնամ կերպով փորուած խրամին ծայրը, յետոյ զոհունակութեամբ մը իրենց մարմինները գլորեցին մինչեւ յատակը՝ փոսին կիսովին կքած պատին վրայէն: Վայրկեան մը լռեցին, զէնքերը ձեռք առին յետոյ հանդիսատ նատուածքով մը խորունկ չունչ քաշեցին՝ հակառակորդ ուժերու նահանջէն եաք այս համեմատական խաղաղութիւնը վայելելու:

– Դուն հանգստացիր ես վեր բարձրա – նամ ու քիչ մը հսկեմ, – ըսաւ Գրիչա խրամին միւս պատը մագլցելով, – ժամ մը միայն՝ յետոյ պաշտօնները կը փոխանակենք:

– Կ'ըլլայ, կ'ըլլայ, – հաստատեց Իշխան, – ես այս կօշիկներս քիչ մը հանեմ, որ ոտքերս հանգստանան. երբ ջուրն ու ցեխը մաշներուս մէջ ճողբան չատ կը ջղայնանամ:

– Ծօ՛ աշխարհը պիտի ապականես նորէն. զօրանոցի ննջարանին մէջ բաւական վայելեցինք զուլպաներուդ հոտը, – զժգոհեցաւ Գրիչա, – ես քիչ մը աւելի վեր բարձրանամ լաւ կ'ընեմ:

Արեւը կորսուած էր արդէն հորիզոնէն վար ու մութի տիրապետութիւնը ապահովութեան ու մահոզութեան զգայութիւնները կը առեղծէր միաժամանակ՝ Գրիչայի էութեան մէջ: Տակաւին քիչ մը զանազանուող հորիզոնին վրայ Պասրայի հեռաւոր լոյսերը աստիճանաբար կը յստականային, մաեմմիկ զգայնութիւն մը ներշնչելով՝ հակառակ իրենց բացարձակ անմատչելիութեան:

– Մեզմ պասքէթպոլի կօշիկներս, – հառաչեց Իշխան նայուածքը ձեռքին տակ ճօճուղ կօշիկին յառած, – այս անվառունակ ճակատագրի՞ն պիտի արժանանայիք ի վերջոյ:

– Զկրցա՞ր չնորհքով զոյգ մը «պոթ» ձեռք ձգել զինուորական մթերանոցէն, – հարցուց Գրիչա աչքերը միշտ հորիզոնին վրայ պահելով՝ պահակի իր դիրքէն:

– Երբ կարգը լինի հասաւ պոթերը բսպառած էին արդէն. զինամթերքին հետ միասին այս «խաքի» տափատը տուին, «դրախտի» փրասթիքէ բանալին ու յանձնարարեցին որ մնացեալը տունէն կարգադրեմ, – ըսաւ Իշխան դառն հեղնանքով մը, – «նահատակութեան գացողը հագուստ – կապուտտով չատ պէտք չէ մը – տահոդուի» ըսաւ մթերանոցի պատասխանատու մօրուսաւոր ապան, երբ կօշիկի պահանջքս քիչ մը աւելի առաջ ուզեցի քշել:

– Վերագարձիր, եթէ տակաւին պատքէթպոլ խաղալու ի վիճակի ըլլաս, Ամերիկայէն զոյգ մը եւս կ'ապսպրես. հոգ մը ըներ, – հանդարտեցուց ու մխիթարեց Գրիչա՝ միշտ թառած իր բարձունքին վրայ:

– Այս ցեխոտ ու պատռուած զոյգը տարբեր նշանակութիւն ունին ինծի համար. հօրեղբայրս մասնաւոր զրկած էր «Արարատ»ի Զատկուան հանդիպում – ներուն առթիւ. Շուշիկը բոլոր իմ խաղերուս ներկայ կ'ըլլար, գիտէի որ մօտէն կը հետեւէր նոյնիսկ եթէ իմ նայած մի – ջոցիս անտարբերութիւն ձեւացնել փորձէր, – հաստատեց Իշխան՝ աշխարհական ինքնահաւան ժպիտով մը:

– Լաւ աղջիկ է Շուշիկը. յարաբերութիւնները ո՞ւր հասած են հիմա, – հարցուց Գրիչա զէմքը Իշխանին դարձնելով:

– Լաւ են, աւելի՛ լաւ կրնային ըլլալ եթէ հայրը քիչ մը նուազ չոր դլուխ ըլլար: Վա՛յ կօշիկներս վա՛յ, – հառաչեց նորէն Իշխան կօշիկները օդին մէջ չորցնելով՝ ցեխոտ ջուրը պարպելու նպատակաւ, – եւ ըսել թէ ամէն խաղէ առաջ ժամերով կը մաքրէի, ճերմակ կը ներկէի. յատակի ու կրունկի սեւ ու կարմիր դիծերը կը մաքրէի, «All Stars» գրաթիւնն ու աստղը մինչեւ իսկ սեւ մելանով կը չեշտէի որ ցայտուն ու աչքառու դառնան:

– Կօշիկներդ ու տարազդ անդին չատ բան չունէիր արդէն դաշտին վրայ ցուցադրելիք, – ըսաւ Գրիչա հեղնական քըրքիջով մը, – խաղարկութենէդ չատ բան դուրս չէր գար:

– Ծօ՛ ապերա՛խտ, հապա թաւրիզի զմռնախտած տասնըվինդ կէտերս, – յիշեցուց Իշխան հպարտութեամբ ու ափ մը հող արձակեց Գրիչայի ուղղութեամբ:

– Բան մըն էր պատահեցաւ. այդ օրը կարծեմ Շուշիկը քեզ պէտք եղածէն աւելի ներչնչած էր, – ըսաւ Գրիչա եւ ուշադրութիւնը քիչ մը աւելի սրեց հորիզոնին ուղղութեամբ, ուրկէ, մահիկի պզտոր լոյսին տակ, խուլ պայթումներ կը լսուէին յարաբերաբար երկար դադարաութենէ մը եաք, – կը հասկնամ, Շուշիկը ազուր աղջիկ է, մարդս կը ներչնչէ:

– Մանաւանդ այդ օրը իմ ուզածիս պէս իր սեւ ու երկար մազերը խնամուած հիւսքով մը կուրծքն ի վար կչեցուցած էր ... չեմ դիտեր այդ տասնըվինդ կէտերը ուրկէ եւ ինչպէս եկան. խաղէն աւելի զիրար կը դիտէինք, – ըսաւ Իշխան սրունքները պրկելով, – գիտե՞ս այդ վերջին մազերուն հետ թեթեւ ալուամաղ պեխեր ալ ունի ... երբ որ գինք չըզայնացնել ուզեմ ցուցամատովս իր վերի շրթունքը կը դդուեմ...

– Հոս նայէ, – ընդմիջեց Գրիչա բարկացական չեշտով մը՝ իր բարձր գիրքէն, – դուն քեզ ալ դիզելիկ պատուղի տակառ մի կարծեր. երկար տաեներ հայելիին մէջ ինքզինդ դիտած չես. եթէ այդ կեղտոտ մօրուքիդ մէջէն ցցուող քիմդ ու կոպմերէն անկուած ականջներդ անգամ մըն ալ դիտէիր Շուշիկին պեխերուն խօսքն անդամ պիտի չըսէիր:

Հեռուն՝ հակառակորդ դիծերէն անդին, ուր այլեւս տիրապետող մութին մէջ ամէն չափի ու տեսակի կրակոցները դիւրութեամբ կը հակադրուէին խորքին պլպլացող Պասրայի ծոյլ ու յուսահատ լոյսերուն, չնչահեղձ ու վիրաւոր զազանի մը նման «Սթալինի երգէն»ներուն մահասփիւռ հեւքը հրթիռներու չարք մը արձակեց. կարմիր ու նարնջագոյն պուչերը վայրագ ծիածան մը ձեւացուցին երկնքի մութ կապոյտին վրայ եւ ուղղուելով բաւական վեր՝ դէպի հիւսիս, քիչ առաջուան հեւքի ալիքով զոռացին խուլ ու մռայլ պայթումներով:

– Թող այս մեծ յարձակումը վերջ գտնէ եւ եթէ այս անգա՛մ ալ ողջ պրծինք այլեւս որոշած եմ Շուշիկին հետ կծիկը դընել դէպի Ամերիկա, եթէ նոյնիսկ գինք առեւանգելու ստիպուած ըլլամ, – ըսաւ Իշխան վայրկեան մը իր լռոզութիւնը տառեցնելով ռումբերու պայթումին վրայ:

– Հայրը դեռ իր անխախտ կեցուածքին վրայ կը մնա՞յ ... չեմ դիտեր թէ գինք ինչպէս պէտք է տահմանել՝ «չոր գլուխ» թէ «սկզբունքի մարդ», – պատասխանեց Գրիչա՝ հիացական յետին չեչտով մը:

– Ցամաք ու չոր գլուխ ուրիչ ոչինչ. ոչ ի՛նք տեղէն կը չարժի, ո՛չ ալ կ'արտօնէ որ Շուշիկը հեռանայ մեր ամուսնութենէն եաք: Իբր Ազգային Երեսփոխան կարծես զաղութին ու ապրին ամբողջ ճակատագիրը իր ուսերուն է առած. երբ որ նիւթը առաջ քշենք իր «անթիքա» բարոյախօսութիւնը՝ – «իրաւ դեկավարը տպնդապներու առեն իր ժողովուրդը չի լքեր», «իսկական նաւապետը ընկզմող նաւուն վրայ վերջին մնացողը կ'ըլլայ» – եւայլն մէջտեղ կը նետէ:

– Իհ, բարեբախտաբար այսպէս մտածող ու գործող մէկ քանի դեկավար ունինք. ես երբեմն կը հիանամ Շուշիկին հօրը կեցուածքներուն վրայ. եթէ իրեն պէս կարգ մը յամառ մարդիկ չունենայինք Իրանի Հայութիւնը յուսահատ եւ ուղեկորոյս, այաթոլլաներու քմահաճոյքին ենթակայ հօտի մը վերածուած կ'ըլլար:

– Ես մէկ բան գիտեմ, որ եթէ հօրեղ –

ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ԵՒ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ ԻՍԻՒ ՀԱՅ ԱՒԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ 57-րդ համագումարը տեղի ունեցաւ Իսիի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ մէջ, Մայիս 9-ին:

Ֆրանսահայ Աւետարանական Եկեղեցիներու Միութիւնը ստեղծուեցաւ 1924-ին եւ անկէ ի վեր ամէն տարի տեղի կ'ունենան հանդիպումներ կամ համագումարներ. համագումարը վերադոյն ժողովն է որ կ'առաջնորդէ Աւետարանական եկեղեցիներու գործունէութիւնը. երկու տարին անգամ մը սոյն համագումարը կ'ընդունէ 8 հոդիանոց կեդրոնական մարմին մը բաղկացած չորս վերապատուելիներէ եւ չորս հոդաբարձուներէ, այս մարմնոյն պաշտօնն է յարգել եւ գործադրել համա-

---

բոլոր պէս ամէն մարդ հեռատես ըլլայ, փոթորիկը չեկած հեռանայ, իր ընտանիքին կեանքն ու բարօրութիւնը ապահովէ, գաղութի ու ազգի տագնապները ինքնաբերաբար լուծուած կ'ըլլան, – հանդարտ ու ինքնավստահ հաստատեց Իշխան ուիերը դլխուն տակ բարձ ըրած երկնքի աստղերը դիտելով, – մարդը հիմա կրնայ այլ տուն տեղ ունի, զորդի մեծ վաճառատունն եւ ազատ ու անհոգ կեանք երբ այստեղ խառնակութիւնները սկսան, երդում ըրաւ երթալ հաստատուիլ տեղ մը ուր հորիզոնին վրայ մզկիթի ու «մինարէ»ի նշոյլն անգամ գոյութիւն չունենայ:

– Հը՛ն, – ըսաւ Գրիչա հեղնական, – կարծեմ այդպիսի տեղեր չատ չմնացին այլեւս աշխարհի վրայ. թերեւս Վատիկանի մէջէն նոյնիսկ կարելի է հատ մը տեսնել Հռոմի հորիզոնին վրայ:

– Իր քով եթէ երթամ գործս պատրաստ է՝ կեանքս ապահով: Երբեմն ինքզինքիս հարց կուտամ թէ ինչ կ'ընենք հոս այս կրակի գծին վրայ՝ Այաթոլլային ու Սատամին պատերազմը մղելով, – շարունակեց Իշխան՝ աչքերը երկնքի աստղերուն մէջ խորասուզուած, – խօսքին բացը՝ չեմ դիտեր թէ թշնամիները մեր դիմացիններն են թէ մեր եղիները:

– Շիտակը լինձի համար ալ անորոշ է այդ մէկը, բայց չատ հոգս ալ չէ:

– Կը տեսնե՞ս, ամբողջ կացութիւնը խնդի ու խելառ բան մըն է, որուն բացատրութիւնը մե՛նք ալ չենք կրնար պատնել հակառակ անոր որ ծուղակը լինած ենք արդէն, – ըսաւ Իշխան հեղնական:

– Ես հոս եմ որպէսզի Պեհիկն ու Շուշիկը հանդիստ, ու անհոգ իրենց զպրոցը չարունակեն, ճակատագրաց խաղան իրենց թագի ընկերներուն հետ. դուն հոս ես որպէսզի Շուշիկը ո՛չ թէ ստորպաս այլ գերազաս դիրքէ մշակէ իր յարաբերութիւնները համալսարանական իր ընկերանակին հետ, յետոյ՝ «Նայիրի» զպրոցը, «Նուպար» ու «Մարիամեան» վարժարանները, «Թարգմանչաց»ն ու «Սուրբ Աստուածածին» Եկեղեցիները մեր հոգերը չե՞ն ... հայկական հոգ չե՞ն, – ըսաւ Գրիչա տոգորուած, նայուածքը դարձնելով խրամին խորը երկնցած Իշխանին:

– Ճիշդ կարծես Շուշիկին պապն է որ կը խօսի, – ընդմիջեց Իշխան հեղնական չեչտով մը, – Հայաստանէն դուրս անոր չեչտով մը, – Հայաստանէն դուրս անոր Հայաստանն ալ ա՛յն հոգն է որ իր հօր ներեզմանը կը պարունակէ, ա՛յն աստղանն է, որուն մէջ ինքն ու պատկերը մկրտուած են...

– ... Մեր եկեղեցիին երկրպագող ձատներու չփումէն մաշած ու հալած սատակը հայկական հոգ չէ՞, խուճկի ու մամերու ծուխով թրծուած պատերը հայկական հոգ չե՞ն, – բարձրացաւ Գրիչայի ձայնը յուզելեալ կիրքով:

– Լա՛ւ, հանկցանք եղբա՛յր, այդքան ալ ողբերգական դառնալու պէտք չկայ. ուր որ երթանք նորը կը չինենք, կը ըլնենք. չե՞ս կարդար Աւստրալիա, Քանատա, Ամերիկա ի՛նչ դպրոցներ, ի՛նչ եկեղեցիներ կը չինեն. հոգ չէ՛, եթէ հոն ալ օր մը այաթոլլաներ մէջտեղ ելլեն, կրկին կը հաւաքուին կ'երթան ուրիչ տեղ. կարեւորը ոդին գլխուն ու կուրծքին մէջ կրել ու պահպանելն է միշտ, – եղրակացուց փորձեց իշխան՝ երկնքի եւ աստղերու մռայլ ու խորհրդաւոր տիրապետութենէն ներչնչուած:

(Շար. 1)

զամարներու մէջ տրուած որոշումներն եւ պիմպարաւել եկեղեցիներու եւ հաստիքին վերաբերող բոլոր խնդիրները, լուծումներ գանելով բոլորին:

Այս առթիւ կ'արժէ յիշել որ աշխարհի մէջ գոյութիւն ունին երեք Աւետարանական կեդրոններ. –

1) Ֆրանսահայ Աւետարանական Եկեղեցիներու Միութիւն:

2) Մերձաւոր – Արեւելքի Հայ Աւետարանական Եկեղեցիներու Միութիւն:

3) Ամերիկահայ Աւետարանական Եկեղեցիներու Միութիւն:

Վերջերս հիմնուեցաւ համաշխարհային կոմիտէ մը այս երեք կեդրոններուն միջեւ կարեւոր հարցերու շուրջ գործակցութիւն մը ապահովելու համար:

Այս համագումարը առիթը ստուգ որ հանդիսութիւն մը սեղմ ունենայ Իսիի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ մուտքի ճակատին նորոգութեան առիթով:

Ներկայ էին Գլուխ Եպիսկոպոս Նազարէթեան, Գրիգոր Եպիսկոպոս Կասպրոյեան արդիւքով մը չէր կրցած ներկայ գտնուիլ սակայն ղրկած էր ուղերձ մը, Միւռոնի վրդ., Իսիի հայ կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներ եւ անշուշտ Ֆրանսահայ բոլոր վերապատուելիները. քաղաքապետարանին կողմէ ներկայ էին քաղաքապետի փոխանորդներ, պարոններ Գարակէօզեան եւ Ֆրուա որ Վօ եւ Մառնայնդ Պր. Սանթինի նախարար եւ Իսիի քաղաքապետ:

Յանուն Իսիի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ խօսք առաւ վերապատուելի Արմէ Լեւոնեան եւ խօսքը ուղղելով նախարարին եւ ներկաներուն յիշեցուց Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ դերը, այս դերը ամէն բանէ առաջ հոգեւոր դեր մըն է որ կը կայանայ սուրբ գրային յստակ ուսուցում տալու մանուկներուն, երիտասարդներուն եւ չափահասներուն, այս երեւոյթը նշելու համար եկեղեցւոյ մուտքի ճակատին վրայ մեծ գիրերով հայերէն եւ ֆրանսերէն արձանագրուած է Աստուածաշունչէն համար մը՝ «Աստուած սէր է» որ գործն է հայ արուեստագէտ Յակիկ Գազանճեանի. վերապատուելին չեչտեց նաեւ որ եկեղեցին հոգեւորին առընթեր ունի հայ լեզուն եւ մշակոյթը զարգացնելու նուիրական պարտականութիւնը. վերջապէս նախարարին յայտնեց իր մտահոգութիւնը այն մասին թէ իր կառավարութիւնը յստակ գիրք մը չէ որդեգրած հայկական հարցին կապակցութեամբ, վախնալով նոյնիսկ ցեղասպանութիւն բառը գործածելու, այս ըսելով հանդերձ վերապատուելին եւ չմոռցաւ իր խօրին չնորհակալութիւնները յայտնելու քաղաքապետարանին եկեղեցւոյ ճակատի նորոգութեան իր օժանդակութեան համար:

Ցօսք առնելով Պր. Սանթինի իր դիտողութիւնը յայտնեց Հայերու եւ մանաւանդ Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ մէջ գտնուելուն համար:

Յիշեցուց որ Իսիի Հայ Աւետարանական համայնքը գիտցաւ ապէ տասը տարիներ առաջ, ինքն իր միջոցներով կառուցանել իր եկեղեցին եւ չատ բնական էր որ այսօր պարզ նորոգութեան մը առթիւ քաղաքապետարանը ընէր համեստ յատկացում մը:

Պր. Սանթինի չեչտեց որ քրիստոնէական վկայութիւնը եւ ընկերային գործունէութիւնը չքաւորներու ի նպաստ, միայն պատիւ կը բերեն եկեղեցւոյ, բաւ նաեւ որ վերապատուելի Արմէ Լեւոնեանի եւ իր ազնիւ կնոջ ներկայութիւնը մեր քաղաքին կեանքին մէջ մեզի համար քաջալերութիւն մըն է:

Վերջապէս նախարարը ցեղասպանութեան հարցին անդրադառնալով ուժգին կերպով հաստատեց թէ ոեւէ մէկը իրաւունք չունի փոխելու պատմութեան ընթացքը, թէ մենք Հայերս կրնանք իրեն վստահիլ յառաջ տանելու համար ցեղասպանութեան ճղթածքարին աշխատանքները:

Հանդիսութիւնը չարունակուեցաւ բացօթեայ ճաշով մը եկեղեցւոյ պարտէզին մէջ, ճաշը խնամքով պատրաստուած էր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Միութեան կողմէ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Վերջերս լոյս տեսաւ Վաչէ Ծ. վրդ. Իշնատիոսեանի նախաձեռնութեամբ եւ չանքերով, մի քանի էջնոց գրքոյկ մը, որ կը ներկայացնէ եւ կը բացատրէ, Ֆրանսերէն լեզուով, Հայ Առաքելական Եկեղեցիէն ներս Մկրտութեան Խորհուրդը:

Գաղափարը եկած է Հայր Քրիսթիան Փափազեանի, որ կը ծառայէ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ որպէս հոգեւոր հովիւ «Պէլ – Տը – Մէ»ի ծուխին (Մարսէյլի 3–րդ թաղամաս) կատարած մէկ ընդհանուր ուսումնասիրութենէն, նուիրուած Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ պատմութեան եւ անոր խորհուրդներուն: Եւ այս բաժինը հատուած մըն է այդ աշխատանքէն, զոր ընդլայնած եւ ամբողջացուցած է Վաչէ Ծ. վրդ. Իշնատիոսեան:

Գրքոյկը կու տայ Մկրտութեան Խորհուրդին լրիւ կատարումը՝ սաղմոսներով, շարականներով, ազօթքներով, Աւետարանի եւ Առաքեալներու թուղթերու ընթերցումով եւ մանաւանդ կը բացատրէ արարողութիւնը, ծէսը իր զանազան մասերով:

Օգտակար հրատարակութիւնը մը Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ խորհուրդներէն մին ծանօթացնելու համար օտարներուն, եւ նաեւ Հայերուն, որոնք զրքոյկին մէջ կրնան գտնել պատասխաններ իրենց հարցումներուն եւ իրենց համար կրնայ ըլլալ ուղեցոյց հետեւելու համար արարողութեան:

Կ.

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

-Հ. Բ. Ը. Մ.-

Հ. Բ. Ը. Միութեան, Լիոն – Վալանս – Աւինեոնի շրջականերուն եւ մասնա – ճիւղերուն համար, Մայիս 23 – 27, հինգ օրերը, եղան եռուն եւ յատկանշական թուականներ:

ՎԱԼԱՆՍ. –

Տիկնանց մասնաճիւղի, Մայրերու Օրուան նուիրուած տարեկան ձեռնարկը, տեղի ունեցաւ Մայիս 23–ին, Շաբաթ օր, յետ միջօրէին, Վալանսի Ե. Հիւսիսեան սրահին մէջ:

Վալանսի շրջանակներուն մէջ, լաւագոյն եւ սպասուած հանդիսութիւններէն մէկն է այս: Եւ յիրաւի, Հ. Բ. Ը. Մ.ի տիկինները, այս տարի եւս խնամուած յայտագրով մը գերազանցեցին բոլոր ակնկալութիւնները:

Տիկնանց Միութեան նախագահուհի՝ Տիկին Հ. Քէշիշեան, իր բացման խօսքէն, եւ Տիկին Ա. Ալաչիկեանի Ֆրանսերէն բարի գալուստի խօսքէն ետք, ամբողջութեամբ լեցուն սրահի հանդիսականներուն հրամցուց ճոխ յայտագիրը եւ հիւրասիրութիւնը:

Օրուան բանախօսն էր Պր. Լ. Թորոսեան, Վիէննայէն: Ցօսք առին նաեւ, մասնաճիւղի նախագահ տոքթ. Ժ. Ն. Կօչկարեան, Վերապատուելի Ժ. Լեւոնեան եւ Նարեկ Քհնյ. Վարդանեան:

Տարուան պատուոյ մայր ընտրուած էր Տիկին Էլմասեան Կիւրեղեան:

Իրենց երգերով, արտասանութիւններով եւ նուագով, Տիկին Հ. Քէշիշեան, Տէր եւ Տիկին Գ. Գեկէնեան, Տիկին Սօսի Պայրամեան, Պր. Յ. Մալճեան, Օր. Ս. Վարդանեան, Պր. Վ. Վարդանեան, Տիկին Ժ. Իւթիւնեան, Տիկին Մ. Գենանեան, Տիկին Վ. Կարապետեան, Օր. Ֆ. Մխիթարեան, Տիկին Ս. Վեզիրեան եւ Օր. Սօսին ստեղծեցին խնդավառ մթնոլորտ:

Այս բոլորին միացաւ ճոխ հիւրասիրութիւնն ալ, եւ արդէն ներկաները լիացած, տիկնանց մասնաճիւղը քաջալերեցին, կատարելով արտարուխ կարեւոր նուէրներ:

ԱԻԻՆԵՈՆ. –

Աւինեոն, պապերու այդ պատմական քաղաքն, ուր միշտ հայութիւն եղած է, եւ միշտ ալ ըսած են որ՝ «անկարելի է գանոնք ի մի հաւաքել»...

Ահա Հ. Բ. Ը. Մ.ի տիկնանց նորակազմ վարչութիւնը, նախագահուհիութեամբ Տիկին Մ. Պենրիկեանի, իր ութ վարչականուհիներով, Մայիս 24–ին, Կիրակի օր կէսօրէ ետք, Աւինեոնի Նոթր Տամ տը Լուրտի սրահին մէջ, իրենց առաջին ձեռնարկին յաջողած էին չուրջ հարիւր տիկիններ, օրիորդներ եւ պարոններ ի մի հաւաքել:

Իրենց հրամցուցած երգի, պարի, նուագի եւ արտասանութեան, նաեւ ճոխ հիւրասիրութեամբ, ունեցան չատ յաջող եւ քաջալերական հաւաքոյթ մը, որուն համար արժանի են չնորհաւորութեան:

ՎԱԼԱՆՍ. –

Մայիս 25–ին, Երկուշաբթի օր, երեկոյեան ժամը 8–ին, բացառիկ եռուզեռ կար Վալանսի Ե. Հիւսիսեան սրահին մէջ:

Արդարեւ, երիտասարդ – երիտասարդուհիներու եռանդը ամբողջական խանդավառութիւն կը ներշնչէր ներկաներուն:

Այդ օր պաշտօնապէս կը հիմնուէր Հ. Բ. Ը. Մ.ի Վալանսի Երիտասարդաց մասնաճիւղը, ատենապետութեամբ՝ Սեսիւհ Աւետիքեանի:

Նոր խանդով այս երիտասարդներէն կը սպասուի կարեւոր գործունէութիւն հայապահպանման գծով:

ԼԻՈՆ. –

Մայիս 27–ին, Հ. Բ. Ը. Մ.ի Լիոնի Էմիլ Զոլա կեդրոնին մէջ համախմբուած չուրջ 70 երիտասարդ – երիտասարդուհիները, նոր հանգրուան մը, նոր էջ մը բացին Հ. Բ. Ը. Մ.ի շրջանակներուն:

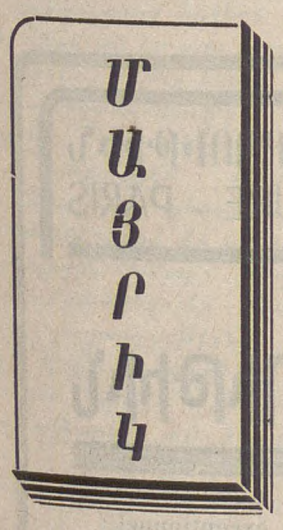
Միութեան, Լիոնի երիտասարդական ընդհ. պատասխանատուն, Պր. Ժ. Էքմէքճեան, եւ Տիկինը Անին, յարատեւ եւ հմնական աշխատանքներով յաջողեցան հիմնել Հ. Բ. Ը. Մ.ի Լիոնի երիտասարդաց մասնաճիւղը, իմ հաւաքելով, լաւագոյն ներկայացուցիչներէն կարեւոր խումբ մը, Լիոնի հայ երիտասարդներէն:

Պր. Էքմէքճեանի սարքած քոքթէյլը, որուն նաեւ ներկայ էր մասնաճիւղի նախագահ Պր. Ս. Սանճեան, յաջող եւ շնորհաւորելի սկիզբ մըն էր: Կը մաղթենք յաջողութիւն:

Հ. Բ. Ը. Մ.ի հնգօրեայ ձեռնարկներուն ու ծրագիրներուն գործադրութեան եւ յաջողութեան, Միութեան պատուիրակ – գործիչ, Պր. Ա. Քէշիշեանի մղիչ ուժը, մեծ նպաստ բերաւ: Պր. Ա. Քէշիշեան, բոլոր ձեռնարկներուն ալ, խօսք առնելով քաջալերեց բոլորը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹՐԹՕՆԸ



Անրի Վէրնէօթ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. *Paris, 1985*

Հպատակութեան դիմումս կրնայի ներկայացնել միայն չափահասութեան, զինուորութեան տարիքիս, այսինքն՝ 21 տարեկանիս: Մինչ, մուտքի քննութիւններուն մասնակցելու առաւելագոյն սահմանը 20 տարեկան էր:

Իրաւունք տուող, արգիլող, պարտադրող կամ դատապարտող օրէնքներուն մէջ կան մանուք, որ հիմնաւորով անհեթեթ կը գտնան: Օրէնսդիրը գտնուք կը ջնջէ կամ փոփոխութեան կ'ենթարկէ, համաձայն կառավարութիւններուն, անոնց մեծամասնութեան կամքով, կամ բողոքի պատառներ պարզած պոռչտացող ամբոխի մը ճնշումին տակ, որու թիւը համաձայն ցուցարարներու կամ ոստիկանութեան դնահատումին կրնայ մինչեւ կրկինը ցոյց տրուիլ:

Իմ պարագայիս, բողոքի նման ցոյց մը մէկ տողանցող մը միայն պիտի ունենար՝ եա, ու միջադէպը ցուցարարներու թիւը երկուքով բաժնող մտայնութեամբ մը պիտի ներկայացուէր հանրային կարծիքին. «15 տարեկան կէս տղայ մը, բողոքի կէս պատառ մը պարզած երկկ Քանբպիէռի վրայ ցոյց կատարեց»:

Այդ օրէնքին խաւութիւնը արբագրող փոքր բարեփոխում մը եկաւ զիս ազատելու սարդոսական մը մէջ բռնուած ճանճի կացութենէս. աքսորականը, արմատախիլը, ապատանեալը կամ զրկեալը պիտի կրնային հետամտիլ զիւութեան այս վկայականին, պայմանաւ որ ձարտարագէտ տիտղոսին յաջորդէր «օտարի հանդպայմանաւ որ ձարտարագէտ տիտղոսին յաջորդէր «օտարի հանդիսանքով» նշումը: Նոյնիսկ զիւութիւնները կը դաշնակցէին, թեկնածուին յիշեցնելու համար, թէ ուրիշ տեղ ծնած էր:

Քիչ մը ախուր էի երբ մտայ այդ դատակարգէն ներս, յուսալով ազգային մուտք գործել այն ամբոցէն ներս, որ բարձրացած էր ազգային արժանապատուութեամբ եւ Պետութեան չահերուն համաձայն, եւ որ ամապարելու ոչ մէկ պատճառ կը տեսնուէր այս համարկումին մէջ: Ապատանեալ հայը զինուորական նոյն պարտականութիւնները կը կատարէր, ինչպէս Ֆրանսացին, առանց նպաստաւորուելու արեան չնորհած քանի մը իրաւունքներէն:

Ինքնութեան մը այս որոնումը երկար տեւեց: Եթէ օրէնքը կ'արտօնէր հպատակութիւն ստանալու յոյս մը տածել, այն օրերու կառավարութիւնները երկարատեւ քննութիւններու պատուարով կ'ընդդիմանային ատոր. քննութիւններ, որոնք կ'ներթային կորսուիլ զրասենեակներու դարակներուն փոշոտ խորքերը, եւ «ձեր դիմումին չկարենալ դրական պատասխան մը տալու...» ցաւը երեք տարի կը յետաձգէր ամէն նոր թեկնածութիւն:

Ֆրանսական հպատակութիւն ունեցայ Նոյեմբեր 4, 1949–ի հրովարտակով մը, այսինքն մեր Մարսէյլ հասնելէն 25 տարի ետք:

×

Շրջանին մէջ «Արուեստներու եւ Արհեստներու» նախապատրաստական երկու դպրոց միայն կար մեկը Մարսէյլ, որ վերամուտի ցանկը փակած էր արդէն, իսկ միւսը Էքս – ան – Փրովանս, ուր քանի մը տեղ կար տակաւին: Հոն արձանագրուեցայ:

Տունէս երեսուն քիլոմեթրի հեռաւորութիւնը զիս կը ստիպէր դիշերօթիկ ըլլալու. կեանք մը, որ լեցուն էր նոր խոստումներով, իսկ քաղաքը առթի կուտար, որ ուսումներս պսակող հռչակաւոր հաստատութեան մօտիկը գտնուէի:

Հոկտեմբերի բաժանումին պատրաստուելու համար, կիրակիները բազմաթիւ անգամներ ընտանեօք պտոյտի գացինք Էքսի գաշտերը: Երթի ու գարձի ճամբուն վրայ կանգ կ'առնէինք դիտելու չրջապատը, ուր յառաջիկայ չորս տարիներս պիտի անցընէի: Հին մենաստան մը կամ վանք մըն էր: Աչքս չրջապատող պատին մէկ ճեղքին փակցուցած քննած էի կամարաչարը՝ իր կամարներով ու սիւներով, որոնք կ'եղերէին քառակուսի, ընդարձակ բակ մը:

Քանի մը փողոց անդին կը գտնուէին վերջապէս այն չէնքերը, ուր պիտի առաջնորդէին զիս յաւակնութիւններս:

(Շար. 106)

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Վիէն. – Կապոյտ Խաչի Վիէնի մաս – նաճիւղի վարչութիւնը կը փնտռէ հայերէն եւ ֆրանսերէն պիտցող կարող ուսուցիչ – ուսուցչուհիներ: Հետաքրքրուողները կրնան դրել հետեւեալ հասցէին. –
La Croix Bleue des Arméniens de France
9, rue du Cirque — 38200 VIENNE

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Գիտանի Թատերախումբին՝
Նորայրի Օրագիրը
Յունիս 21, Կիրակի, ժամը 18–ին, Իսի: Յետագային՝ մանրամասնութիւններ:

ECOLE ARMENIENNE
DE BAGNEUX -CACHAN

gala annuel

Dimanche 14 Juin à 14h30
Théâtre Victor - Hugo
14, ave. Victor - Hugo —— *Bagneux*
Partie artistique
avec le concours des élèves
de l'Ecole arménienne
□ *Gérard Kasparian* (piano)
interprète Chopin, Babadjanian, Komitas.
□ *La Chorale de Fericur* (d'Issy-les-Mlnx.)
dirigée par Stepan Yorgandjian
□ *La Troupe de Danse Artamar*

Transport : autobus 188A - Pte. d'Orléans
arrêt Jean Marin - Naudin

Antony
BAIL A CEDER
avec
fonds de commerce
POUR CAUSE RETRAITE
Fabricant - artisan de lustres en cristal cède son fonds de commerce avec matériel et outillage.
Tél. : Dans la journée
46 66 61 78
ou entre 19 et 20 heures
46 66 69 00

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
SECTION DE PARIS

FETE DE FIN D'ANNEE DE L'ECOLE HEBDOMADAIRE

Samedi 13 Juin à 15 heures
(*Partie artistique, remise de diplômes, gouter, ... Boum enfantine*)
M.C.A.
17, rue Bleue
75009 Paris — *Venez nombreux* —

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօյ – Քաշանի մասնաճիւղը կը ներկայացնէ. –
ՔԱՋ ՆԱՋԱՐ–Ը
Յունիս 23–ին Թէաթր Վիքթոր Հիւկօի մէջ:
Մանրամասնութիւնները յետագային:

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ՀՐԱՒԷՐՈՎ

Առաջին անգամ ըլլալով

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ՝

ՌՈՒԲԷՆ ԵՐԵՒԱՆՑԻ

Հայ երգի բանաստեղծը

Երկուշաբթի, Յունիս 22, ժամը 20·30–ին
Théâtre de Paris

ՓԱՐԻԶ

քանախօսական երեկոյթ

կազմակերպութեամբ՝
Հայկ. Բարեգործական Ընդհ. Միութեան եւ Ֆրանսահայ Մշակութային Միութեան, Ուրբաթ, Յունիս 12, ժամը 20·15–ին Ալեք Մանուկեան Մշակոյթի Կեդրոնին մէջ:

118, rue de Courcelles — 75017 PARIS

Կը բանախօսէ հայրենի անուանի գրող՝
ԱՇՈՏ ԱՐՋՈՒՄԱՆԵԱՆ
Նիւթ՝
Ա.– Հայոց Տան վերաբացումը Մոսկուայի մէջ:
Բ. – Հայկական Ս. Ս. Հ. Գիտութիւններու Ակադեմիայի առաջին նախագահ՝ Յովսէփ Օրբելիի կեանքը եւ գործը:
Մուտքը ազատ է:

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

ԻՍԻ–Ի
ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՄԻՕՐԵԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
Հովանաւորութեամբ՝
Իսիի Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան
Կազմակերպութեամբ՝
Ծնողական մարմնի եւ Ուսուցչական կազմի: Ելոյթ կ'ունենան աւելի քան 100 աշակերտ – աշակերտուհիներ, երգ ու պարով, արտասանութեամբ ու ուզեր-ձով՝
Փառք մեր մեծ նախնիներուն
Թատերական բեմադրութեամբ:
Կիրակի օր, Յունիս 7–ին, ժամը 15–ին Իսի քաղաքի Օպէթորիոմի մէջ, 11–13 ոիւ Տաւիդոն:
Մուտքը ազատ է:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Désormais installée à ATHENES, dans sa propre agence de voyages
MAYDA BERBERIAN-BARAZIAN
rappelle à tous ses amis et clients de PARIS de la contacter à

Armik Travel

15, RUE VOULIS ATHÈNES

TEL. : 19 / 301 323 03 16
323 03 49
TELEX : 0601 223 626+

POUR TOUTES LEURS RESERVATIONS DE VACANCES EN GRECE

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ԺԱՆ ԹԱՍԼԱՔԵԱՆ
ուրախ են յայտնելու թէ

ROGINA–*ի կողքին*
183, rue P. V. Couturier — Alfortville
Tél. : 43 - 96 - 13 - 77
բացած են նոր ճաշարան մը եւս

JANO LE HAY
84, quai Blanqui — Alfortville
Tél. : 43 - 75 - 16 - 49

3 SALLES DE 60 A 120 PERSONNES
Pour noces, réceptions, repas d'affaires
Spécialiste des banquets à l'arménienne

AU MENU. — Pizza — lahmadjoun, grillades au feu de bois, spécialités arméniennes.

—— CUISINE SOIGNEE ——

Les deux restaurants sont ouverts tous les jours sauf lundi.

ՓՈՅՏ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի էրէն Բիւզանդ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ պատյտ մը դէպի Ժիվերնի եւ շրջակայքը:
La Croix Bleue d'Alfortville
Section HELENE PUZANT
organise le Dimanche 14 Juin
une sortie à GIVERNY et ses environs.
Renseignements et inscriptions :
M.C.A. — 9, rue de Madrid — Alfortville
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

*Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ առած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Տէր եւ Տիկին Յակոբ Նոտարեան 1000, Յակոբ Ազատեան եւ Լեւոն Սրմաքեշեան 500–ական Ֆ., Յակոբ Տէյիրմէնճեան 400, Արթիւր Զոլաքեան 300, Գէորգ Տէյիրմէնթաշ 250, Սիլվա Գուլումճեան, Սօնա Երեմեան, Խաչիկ Գումրու, Արշալոյս Պատուականեան, Սիրվարդ Տօնիկեան, Տիկին Շերինեան, Տիկին Խաչիկեան, Գառնիկ Խաչիկեան, Տիկին Տէյիրմէնճեան 200–ական Ֆ., Ազատ Դաւիթեան, Մարիամ Փաչեան, Տիկին Զոլաքեան, Թագուհի Միքայէլեան, Արշալոյս Քափաք, Տիկին Բապուճեան, Տիկին Պապատսարեան, Զապէլ Տէր – Խաչատուրեան, Տիկին Խաչատուրեան, Սրբուհի Մարկոսեան, Արեքնազ Քեպէնեան, Հայկազ Վարդեան, Տիկին Միքայէլեան, Հայկուհի Տէրվիշեան, Սրբուհի Սրիպսեան, Մարի Սարաֆեան, Մատլէն Քեպէնեան, Սաթենիկ Քեպէնեան 100–ական, Մարի Տուգեան եւ Ազատի Շարթոյեան 150–ական, Տէր եւ Տիկին Սերժ Սիմոնեան 2500 Ֆ. իրենց մօր՝ կիւնէշ Արթինեանի մահուան քառասունքին առթիւ:**

- ԿԱՊՈՑ ԽԱՉ -

-ԿԱՅԱՆ-

39400 – ՊԵԼՖՈՆԹԷՆ
Կ. Խաչի Օգափոխութեան Կայանի 2–րդ շրջանը Յուլիս 30–էն – Օգոստոս 27:
Մասնէյլի համար արձանագրութիւնները կատարել հեռաձայնով հետեւեալ թիւին. –
91 – 66 – 55 – 91

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՑԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ
ORGANISATION TERRE ET CULTURE - PARIS

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ՈՒՂԵԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
CAMPAGNE D'ETE 1987

Séjour en milieu rural arménien dans un site exceptionnel
Région de Kessab (Syrie)

- *RESTAURATION D'EDIFICES*
- *AMENAGEMENT DE TERRES AGRICOLES*
- *EXPLORATION ET DOCUMENTATION*
- *LOISIRS*

Pour tous renseignements et inscriptions téléphoner au :
43 - 31 - 14 - 18
47 - 02 - 99 - 45
45 - 04 - 63 - 00
} PARIS

ՇԱԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ
6
SAMEDI
6 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱԾ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.502 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.502

CDCA / SFA — CDCA / SFA —CDCA / SFA — CDCA / SFA — CDCA / SFA — CDCA / SFA — CDCA / SFA — CDCA / SFA

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ

ԱՇՈՏ ՄԱԼԱՔԵԱՆԻ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐՔ�եի
ՇԻՆԻՋ ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ ՀԱՅԿ. ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՀՈԳԻ ԲԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՌՋԵի

Նախ կ'ուզենք շնորհաւորել Հայ Դատի Յանձնախումբը եւ Ֆրանքեւհայկական Սոլիտարութիւնը թէ իրենց այս նախաձեռնութեան եւ թէ մանաւանդ այդ նախաձեռնութեան յաջող ընդունելութեան համար կազմակերպչական գեղեցիկ վայր: Արգարեւ, Հինգշաբթի, Յունիս 4–ին, ժամը 20·30ին մօտ 2000 հոգի լեցուցած էին Փէ – էլ – Մ Սէն – Ժաքի սրահը, ուր տեղի կ'ունենար հանրաժողովը նուիրուած Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման հարցին, Եւրոպական Խորհրդարանին առթիւ: Ցիշենք որ Ժաք Վանտրմըլըը – րուքի բաւական խեղաթիւրուած տեղեկատուն է, ուր ցեղասպանութիւն բառը վերածուած է անապդարութեան, որ քուէարկութեան պիտի դրուի Յունիս 18–ին, Սթրազպուրկ Խորհրդարանի լիակատար նիստին: Մինչ այդ աշխատանք կը տարուի որ սրբագրութիւններ ընդունուին բանաձեւին մէջ կրկին ներմուծելու համար ցեղասպանութիւն որակումը քանի որ իր այս վիճակին մէջ, բանաձեւը անընդունելի է:

Հանրաժողովին բացումը կատարեց Հրայր Թորոսեան, որ չեչտեց հաւաքոյթին ոչ սովորական ընոյթը, քանի որ ան կազմակերպուած էր երկու յանձնախումբերու կողմէ, որոնք որոշած էին միացնել իրենց ուժերը, ներկայացնելու համար իրենց հաչուեկշիռը: Ապա խօսքը կուտար Անրի Վէրնէօյի (Մալաքեան), որու երեւումը առիթ կուտար բուռն ծափահարութեանց, մինչ որ իրեն ըսել կուտար անմիջապէս՝ «Յայտնի է որ դիտած էք հեռատեսիլի 7/7 յայտագիրը» (Կիրակի օրուան այդ յայտագրին ընթացքին իր ունեցած կարճ բայց ազդու արտայայտութիւնները արդարօրէն ապատորած էին բոլորը):

Աչտ Մալաքեան կը յիշէր թէ 7 տարեկանին է, որ առաջին անգամ, Մարսէյլ, ապրիլեան հանդիսութեան մը ընթացքին լսած էր իր ժողովուրդին բնաջնջումը եւ այդ օրը կորսնցուցած էր իր մանկական նայուածքը: Ապա, տեսած էր ինչ որ վերապրող կը կոչուի եւ զորս ինք՝ «դիպուածով ողջեր» կը կոչէ: 50 տարի հետեւած էր այն բոլոր ակարկութիւններուն որոնք եղած էին բառի մը շուրջ – ցեղասպանութիւն – յանուն վտութեան, լրբութեան, պետական չարհու, պարզապէս մերժելու համար ճանաչումը ցեղասպանութեան, որ բարոյական չերիմ մը պիտի ըլլար Հայ ժողովուրդին համար: Աչտա Մալաքեան վրդովմամբ ոգեկոչեց Արտաքին նախարարին բացատրութիւնը, երբ կ'ըսէր Ապրիլ 22–ին՝ «Ջարդերը, զորս Հայերը ապրեցան որպէս ցեղասպանութիւն»: Ապա, ակնարկեց այն բոլոր աշխատանքներուն, որոնք կը տարուին տարիներէ ի վեր բանաձեւի մը չարադրութեան համար, ուր ջանք չէ խնայուիր որպէսզի չդործածուի ցեղասպանութիւն բառը: Բայց, ինչ որ ալ ըլլայ, 100 տարի յետոյ, 1000 տարի յետոյ, միշտ պիտի ըլլայ Հայ մանուկ մը որ պիտի յիշէ իր ժողովուրդին ցեղասպանութիւնը:

Հրայր Թորոսեան նախքան խօսք տալը յաջորդ բանախօսին կարդաց քանի մը ուղերձներ զանազան կազմակերպութիւններէ կամ խորհրդարանական խմբակցութիւններէ (Ցոյն, եւայլն), ինչպէս նաեւ տեղեկագրին հեղինակ՝ Ժաք Վանտրմըլըրուքէ, որ կը յայտնէր իր համակրանքը, կը յիշէր իրեն պէմ եղած սպառնալիքները, սարքուած խաղերը որպէսզի իր պատրաստած տեղեկագիրը չանցնի, հաստատ կրկնելով թէ պէտք է որ արդարութիւն ըլլայ: Հրայր Թորոսեան կ'ողջունէր նաեւ անձնաւորութեանց ներկայութիւնը՝ Մ· Գաշղաչեան՝ յանուն Ժորժ Մառչէի, Ա· Նչանեան՝ յանուն Ժոզէֆ Ֆրանչեսքիի եւայլն, եւայլն:

Առաջին խօսքը կը տրուէր, Նախարարէն առ, ընկերվարական Անրի Սապիի, որ պատուիրակութեան պետն է եւ նաեւ այն ղլխաւոր անձը որ այս հարցը տարած է Եւրոպայի Խորհրդարանին: Ֆրանսացի ընկերվարականը յայտնելէ առ թէ մշակութային պայքար մըն է զոր կը մղենք, վանդի մարդկութեան հաւաքական յիշողութիւնը եւ իր պատմութիւնը ոչ մէկ անձի, ոչ մէկ կառավարութեան, ոչ մէկ երկրի կը պատկանին, կը պատկանին՝ համայն մարդկութեան, մշակութային է, որովհետեւ քաղաքական, կը թուէր իր խումբին եւ եւրոպացի կուսակիցներու տարած աշխատանքները, որպէսզի այդ պայքարը յաջողութեամբ պսակուի: Կը յիշէր եղած ճնշումները, սպառնալիքները, որոնք հակառակ արդիւնք տուած էին եւ մղած պիրենք որ չարունակեն պայքարը: Չէր ծածկեր որ իր խումբին մէջ ալ դժուարութիւններ կային, ամէն ոք դիտակից չէր, բայց ուրախութեամբ կը յայտնէր թէ նոյն օրը, Յունիս 4, ժամը 13–ին, Խորհրդարանին ընկերվարական խումբը համաձայնած էր չորս սրբագրութիւններու (ամանդմանի) չուրջ, որոնցմէ մէկուն մէջ արձագրուած էր ցեղասպանութիւն բառը, որ պիտի փոխարինէ անարդարութիւնը: 10 – 12 օր կայ նիստին եւ յանուն իր խմբակին կը խոստանար ամէն ինչ ընել յաջողելու համար, որովհետեւ պատմութիւնը պէտք է դրուի ճշմարտութեան մէջ:

Հրայր Թորոսեան քանի մը ուղերձ ու նամակ եւս կը կարդար, որոնց կարդվին՝ մարդկային իրաւանց լիկայի նախագահ՝ մէթր Իվ Ժուֆա, կի Տիւբոլմէ, համայնավար երեսփոխանը որ նոյն հաւատարմութեամբ, ամէն տարի, կը միջամտէ Ազգ· Ժողովին մէջ, ընկերվարական Միշէլ Սաւիէն, Քոսթ Ֆլօրէ, Սոցիալ – Դեմոկրատ կուսակցութիւնը (Սանթինիի):

Խօսքը կը տրուէր համայնավար խումբի ներկայացուցիչ՝ Փիէր – Պենժամէն Փրանչէսկի: Ան կը յիշէր անհրաժեշտութիւնը պատմական ճշմարտութիւնը յարգելու եւ կը վստահեցնէր թէ Համայնավարները տէր կը մնան իրենց որոշումին եւ ներկայացնելով հանդերձ որոշ սրբագրութիւններ, տրամադիր են նաեւ տորադրելու ուրիշներու պատրաստածը, ուր կը վերահաստատուի ցեղասպանութիւն բառը: Կը խոստովանէր թէ պայքարը դիւրին չէ: Կ'անդրադառնար Տիւքոլոնէի ջանքերուն, ցաւ յայտնելով թէ ցարդ Ֆրանսայի Ազգ· Ժողովը իր օրակարգին վրայ չդրաւ Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման հարցը: Կը ձագկէր Թուրքիոյ ներկայ վարչակարգը, ակնարկելով նաեւ Քիւրտերուն:

Յաջորդ խօսողն էր էրնէսթ Կլին, պելժ ընկերվարական, անդամ Խորհրդարանի Բիւրոյին, որ Սապիի կողքին տարած է Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման հարցին աշխատանքները, սկիզբէն ի վեր: Ան նախ ճշդեց թէ եւրոպացի քաղաքացի մըն է, որ պելժիական անցագիր մը ունի, եւ վիզա մը՝ ինչպէս բոլորս, յարգանքը մարդկային իրաւանց: Ան հակիրճ պատմականն ըրաւ իրենց տարած աշխատանքին 1981–էն ի վեր իսկ, երբ Սապիի հետ առաջարկ կը պատրաստէին, մինչ անոնց յանձնումը կը կատարուէր երկու տարի ետք: Անդրադարձաւ այն բոլոր երկարատեւ ձեւակերպութեանց, որոնց այդ թուականէն ցայսօր ենթարկուեցաւ տեղեկագիրը: Ցայտնեց թէ այս ճանաչման հարցը պէտք չէ ճանկատում մը ըլլայ եւ ոչ ոք պէտք է այլ հարցերու կապէ: Հոս, մարդկային խղճի հարց մը կայ: Ցուզումով յիշեց այցելութիւնը զոր կատարած էր Տէսին եւ տեսած ցեղասպանութեան յուշարձանը: Անկարելի նկատեց այն տեսակէտը թէ հայկական ցեղասպանութիւնը միայն պատմութեան վերաբերի: Թուրքիա պէտք է հաչուի նստի ինք իրեն հետ, ապա մըտածէ Եւրոպայի մաս կազմել եւ առաջ նախապայմանը՝ ճանաչումն է Հայերու ցեղասպանութեան. Պետութիւնները կ'անցնին, եղրակացուց պելժ ընկերվարականը, մարդիկը կը մնան:

Հրայր Թորոսեան ուղերձներ եւս կարդաց՝ Հ· Ց· Դ· Նոր Սերունդ, Սէ – Տէ – Էմ–ի պատուիրակութիւն ու ջերմ նամակ մը՝ Տիկին Տանիէլ Միթերանէ, ուր ան իր համակրանքը կը յայտնէր Հայ ժողովուրդին, ակնարկելով այն դիրքին զոր Նախագահը ունեցած էր այդ հարցին նկատմամբ:

Խօսքը կը տրուէր Խաչերէի անօրէն՝ Փօլ Թիպոյի եւ այս առթիւ, Հ· Թորոսեան կը յիշէր թէ պարբերականին նախորդ տնօրէնն ալ՝ Ժ· Մ· Տոմէնաք որքան մօտ էր եղած Հայերուն: Հ· Թորոսեան կ'ուզեցնէր թէ քաղաքական դէմքերէն առ, կարգը եկած էր բանասէրներուն:

Պէտք է ըսել որ Թիպոյի ելոյթը «չընտացուեց» սա չատ պարզ պատճառով որ երբ մէկը «մեր գործին չեկած» բան մը ըսէ, մտիկ իսկ չենք ըներ ու իրար կ'անցնինք: Մանաւանդ տրամաբանութեան հետ կապ ունեցող բաներէ բնաւ չենք ախորժիր: Թիպո, բաւ թէ ցեղասպանութիւնը այլեւս փաստելու հարկ չկայ, Թուրքերու պինակիցներուն վկայութիւնները արդէն կը բաւեն: Ուզեց սակայն բացատրել ճանաչման յապաղման պատճառները, մանաւանդ Թուրքիոյ պարագան: Ընկերաբանական վերլուծումի մը դիմեց, ներկայացուց Իթթիհատը, որ կը յատկանէր արդիական չարժում մը ըլլալ, թրծուած արեւմտեան մտածելակերպով, Օկիւսթ Քոնթ կարզացած սերունդ մը: Հայերն իսկ գործակցեցան 1908–ին, ապա՝ կը պատահէր խզումը: Ու Թիպո ծանրացաւ աղջին եւ Պեռութեան ըմբռնումներուն վրայ, բացատրելու համար Երիտ – Թուրքերու բնաջնջման ծրագիրը: Բաւ նաեւ թէ դժուար է Թուրքերուն համար ճանչնալ ցեղասպանութիւնը (հոս է որ ամմուկ բարձրացաւ սրահին մէջ) ու բաղդատելով Գերմանիոյ պարագային հետ, տուաւ պատճառները: Ըստ իրեն Հիթլերականները երբ կը ծրագրէին բնաջնջումը Հրեաներուն, պարտաւոր էին այդ ծրագրին գործադրութեան համար ընտրել գործադրողներ, պատրաստուած եւ յօժար ԷՍ – ԷՍներ, մինչ Իթթիհատը պէտք չունեցաւ մարդ փնտռելու, որովհետեւ բոլոր Թուրքերը տրամադիր էին արդէն: Ուրեմն Թուրքերէն աւելի կը պահանջուի քան՝ Գերմանացիներէն, Գերմանիոյ Ա-գատական Սահմանադրութիւնը թոյլ կուտար որ ուրանար եւ դատապարտէր նացիականութիւնը, նոյնը չէ Թուրքերուն պարագան:

Կարգը եկած էր Ալէն Ֆինքելքրաութի, բանասէր ու փիլիսոփայ, որ քանի մը չաբաթ առաջ ալ հիւրը եղած էր 7/7 յայտագրին ու այդ առթիւ ակնարկած նաեւ Հայերու ցեղասպանութեան: Հեղինակն է երկու հատորներու, որոնցմէ մէկը՝ «L'avenir d'une négation» կը վերաբերի Հրեաներու ցեղասպանութեան եւ գրուած է Ֆօրիսոնի ժխտումին առթիւ: Ֆինքելքրաութ ճշդեց թէ որեւէ հանդամանք չունէր խօսելու համար, քանի որ ոչ մէկ քաղաքական կազմակերպութեան կը պատկանէր: Ու կը պատմէր իր յանձնառութեան ծագումը ու այսօր ներկայութեան պատճառները: 1980 Հոկտեմբերին է որ ձեռքը կ'անցնէր թռուցիկ մը, ուր ծայրայեղ – ձախ չարժում մը՝ լա վիէյլ թօփ կ'ուրանար կազի սենեակներու գոյութիւնը, զայն վերագրելով քաղքենիութեան երեւակայութեան: Ուզած է բաժնել իր վրդովումն ու ստացած վէրքը, բայց նկատած է որ ընդվզողները իր կարծածէն քիչ են: Ակէ եւ ասոր հակազդեցութիւններէն մղուած է, որ կը դրէր՝ «ժխտումի մը ապացոյց» ու երբ զայն կուտար իր բարեկամին՝ Միշէլ Մարեանի, այս վերջինը դիտել կուտար իրեն որ ոչ մէկ ակնարկութիւն բրած էր Հայերու ցեղասպանութեան: Այդ մեղքը քաւելու համար է, ձեւով մը, որ այսօր դիրք կը բռնէ Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման համար, վասնզի սխալ բրած է ցեղասպանութիւնը մատնանչելով, ուրեմն մենաշնորհն վերածելով եւ այդ ընելով ինք ալ մաս կազմած կ'ըլլայ անոնց ոբոնք, աւելցուց Ֆինքելքրաութ՝ «կը սակարկեն հայ ժողովուրդին իր ցեղասպանութիւնը ինչպէս բաւ չատ զեղեցիկ ու ուժեղ բառերով Անրի Վէրնէօյ եւ պինքը կը զրկեն իր բարոյական չերիմէն, որ միակ կարելին է»: Փիլիսոփան, ապա, ծանրացաւ Վերֆէլի «Մուսա լերան 40 օրեր»ուն մէկ հատուածին վրայ, ուր Ֆնվէր եւ Լեվոնեան կը խօսին, ըսելու համար թէ հոդ արդէն վերֆէլ կը նախատեսէ Հրեաներու ցեղասպանութիւնը, 1933–ին եւ երբ հրապարակային ելոյթ մը կ'ունենար այդ հատուածն է զոր կը կարդար, «բացման ցեղասպանութիւնն է»: Հաւաքականութեան մը միջոցաւ, բաւ բանախօսը, մարդկութեան դէմ ոճիր մըն է որ կը գործուէր: Ապա, ձագկեց այսօր բոլոր անոնք որոնք կը մերժեն ընդունիլ ցեղասպանութիւնը, ինչպէս Թուրքիան կամ ինչպէս եւրոպական հաւաքականութիւնը որ կը չանայ փոխարերաբար մեզմ արտայայտութիւններով ժխտել կատարուածը: Բայց պէտք է որ ճանչցուի ցեղասպանութիւնը որպէսզի մարդկութիւն բառը պարապ խօսք մը չըլլայ:

Վերջին երկու խօսողներն էին յանուն կազմակերպիչ երկու յանձնախումբերուն՝

(Շար·ը Դ· էջ)

«ՅԱՌԱՋ» – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վազը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (117) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

Տէրեան թատերական եղանակով
Մ· ՆՇԱՆԵԱՆ

Եղիա Տէմիրճիպաշեան
Անգործ ԳՐ· ՊԼԻՏԵԱՆ

Եւ էջեր՝
ԵՂԻԱՅԻՆ

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԻ տօնին առթիւ «Յառաջ» լոյս չի տեսներ երկուշաբթի օր (երեքշաբթի, Յունիս 9–ի թիւ) եւ խմբագրատունը փակ է:

ՊՈՑԷՆ

ՓՈՔՐ ՆՈՒԱԳ ԹՄԲՈՒԿԻ ՈՒ ՓՈՂԵՐՈՒ

Դ. ԹԻՒՓԷՆՔՃԵԱՆ

Մօտէն եկող պայթումներու սուր ազմուկը ընդհատեց Գրիչայի եւ Իշխանի խօսակցութիւնը, բայց պրկուած խազապուռթիւնը մը վերստին հաստատուեցաւ պնդացիրի ու հրացաններու արագ ու խիտ երկսայրութենէ մը եառ:

– Ինծի համար, առ ի հետաքրքրութիւն, հող պաշտպանելու, դվխագիը Հ–ով հող պաշտպանելու սերտողութիւն ու մարդանք է այս արկածախնդրութիւնը. թաքուն վախ մը ունիմ, որ արմատ արձակելու վարժութիւնը այնքա՛ն կորնդուցած ըլլանք, որ օր մը եթէ մեր հողերուն վրա՛յ իսկ դանուինք, անտեսական առաջին մէկ տարուընալին, թնդանօթի առաջին մէկ հարուածին կրկին ծրարները կապելու նոյնինքն, – ըսաւ Գրիչա արթուն աչքերը Ջուբերէն անդին՝ հակառակորդ դաշտին վրայ պոռացնելով:

– Հողը պէտք եղած ուժը կուտայ. երբ մեր Ջուրը խմենք ու օդը ծծենք, ճակատագրական պահերուն միշտ ակռայ ցոյց տանք՝ պէտք կը բարձրացնենք. ես այդ ուղղութեամբ մտահոգութիւն չունիմ, – ըսաւ Իշխան հանդարտ ու առարկայական մօտեցումով մը:

– Թերեւս ... կը տեսնե՞ս ... թերեւս այս մութ ու մռայլ Տիգրիսի ու Եփրատի Ջուրերուն մէջ է մեր ուժին ու համբերութեան գաղտնիքը. երբեմն այս լուռ ու ողորկ մակերեսին վրայէն ահեղով Հայաստանի մեղրածաղիկներու բոյրը կարծես մինչեւ ոտունգերուս կը հասնի, – ըսաւ Գրիչա՝ երազկոտ աչքերը դեռի Ջուրերուն յառած:

– Դուն սովորական երազանքիդ մէջ խրելու վրայ ես նորէն, – ըսաւ Իշխան քմծիծաղով, – ու նախընտրելի է որ կոչնակներս անցընեմ ու պահակութիւնը լսանձնեմ: Ջեմ գիտեր թէ Հայաստանի մեղրածաղիկներու բոյրը ուրկէ քթիդ կը հասնի այս փոող դիակներով նեխած ու գարշահոտ մթնոլորտին մէջ. անդամ մը այս Ջուրերուն գոյնն ու թանձրութիւնը դիտէ կը կարծես թէ թաթարներու Տիգրիսի մէջ պարպած Պաղտատի մատենադարանին սեւ մելանն է որ դեռ կը հոսի, Տէր Զորի աւազներէն Եփրատի մէջ սուզուած մերիններուն կապոյտացած արիւնն է որ կը մերժէ լուացուիլ...

Շնչահեղձ ու վիրաւոր զազանի մը նման «Սթալինի երգչոն»ներուն մահափիւռ հեւքը հրթիռներու չարք մը եւս արձակեց դեռին միւս կողմէն. դերեզմանի լռութիւնը, որ միշտ կը տիրապետէ հրթիռներու արձակումէն եառ եւ մինչեւ անոնց անխուսափելի պայթումները, ընդհատեց Գրիչայի ու Իշխանի հանդարտ խօսակցութիւնը. Իշխան բախտախաղի երբեք համակիր չէր բայց արձակուած ամէն հրթիռէ եառ ինքզինք ռուսական «ռուլէթ»ի մասնակից կը զգար՝ ակամայ ու պարտադիր խաղացող՝ հակառակ անոր, որ բլթակը հակառակորդէ ցուցամատին տակ կը գտնուէր:

Ոաքը անցուցած կօշիկին հանգոյցը աներարտ ձգեց, երբ հրթիռներուն ցուրտը փոխանակ հեռանալու ու մարելու, խլացուցիչ չաչիւնի մը վերածուեցաւ ահաւոր պայթումի ու կրակէ հսկայ գունդի մը մէջ լուծուելու ու ապառելու համար. Իշխանի աքանչացած աչքերուն առջեւ կրակի զժոխային տաքութիւնը յանկարծ փարատեցաւ, բոցերը ոչնչացան ու շլացնող լոյս մը՝ դեղին ու նարնջագոյն ճառագայթումներով ամպերու ընդմէջէն լուսաւորեց ուղի մը՝ տեսակ մը վեր սլացող ոսկեզէն ասպիճան, որուն չուրջ անթիւ հրեշտակներ փողերու ընկերակցութիւն մը կը բերէին անորոչ կողմերէ սփռուող շարականներու մեղմ բայց խայտացող մեղեդիներուն:

Իշխան կը յառաջանար՝ կը քալէր ասպիճաններն ի վեր առանց ճիգի, առանց չարժելու, մաղնիսական հզօր ուժի մը ենթակայ՝ մինչ հեռուն, ոսկեզոյն ճառագանթով շլացուցիչ պատառին վրայ, կարճ այցելութեամբ մը Շուչիկի դէմքին պայծառ ուրուագիծը կը ձեւանար մեղմ ու թախծոտ ժպիտով մը, կուրծքն ի վար իջնող հիւսուած մազերու կողքին:

***

Երբ ծնծղաններու սուր ձայնը ամէնէն առաջ օդը կը ճեղքէր հեռաւոր թաղերէն նոյնիսկ ինքզինք լսելի դարձնելով, օդը կարծես կը քարանար, ելեկտրահար կ'ըլլար, ճնճղուկներուն ու պատահական ազաւնիներուն սովորական կանոնն ու հանգիստը չրջելով: Երբ փողերու ձայնն ալ աստիճանաբար բարձրանար, անհանդարտութիւնը խուճապի կը սկսէր վերածուիլ, ճնճղուկներն ու ազաւնիները, չփոթած, չէնքերուն վրայ դեղատորուելով ի զուր իրենց հանգիստն ու ապահովութիւնը կը փնտռէին, ինքնաչարժե – րու վարիչները լուռ ու չուարած թաղէն հեռանալու ամէնէն կարճ ճամբաներուն կը դիմէին անգիր ու անպարտադիր երկիւզածութեամբ մը պոզոսան պարպելու համար: Մեծ թմբուկին զարկը վերջնական ու անգիջող վճիռը կուտար անցքը բոլորովին պարպելու յառաջացող թափօրին առջեւ: Առաւծաթը արագ վերջ կը դնէր խանութներուն մէջ, երբեմն կ'ընդհատուէր խանութպանի ու յաճախորդի լռելեայն համաձայնութեամբ ու միասին կ'ելլէին դուրս, խանութին երկաթեայ վարագոյրը ժանգոտ ճռինչով մը կվսովին վար քաչելու համար, իրենց մարմիններուն ծանրութեամբ:

Այս անդամ նուագը դանդաղ ու ծանր ելեւէջներ ունէր, ախուր, յարգանք պարտադրող երաժշտութիւն մը, որուն ակամայ վարժ կը գառնար Հայոց Եկեղեցին տանող այս ճամբան:

Ուղին բոլորովին դատարկ էր ու ժողովուրդը մայթերուն վրայ անչարժացած, երբ «Հ. Մ. Ը. Մ.»ի սկաուտական նուագախումբը անկիւնը դառնալով իր զուգահեռական չարքերը դետեղեց պոդոսայի առանցքին վրայ՝ զմայլելի ու աներեւոյթ վարպետութեամբ մը:

Երկար առենէ ի վեր բրինձն ու չաքարը չէին տեղացած նուագող սկաուտներու գլխուն՝ յարակից բնակարաններու պարչզամներէն ու պատուհաններէն: Տօնական օրերու դրօշակները, դատկական խաղերու ճերմակ ազաւնիները ուրախ ու երանելի յիշատակներու կը վերածուէին յուզարկաւորներու ամէն նոր թափօրի հետ:

Եղբայր Յակոբ, տօնական օրերու ամէնէն ոգեւորիչ նուագով նոյնիսկ, միշտ պրկուած ու խոժոռադէմ եղած էր նուագախումբին մէկ քանի քայլ առաջ՝ չափի դաւազանը ձեռքին: Աչքառու էր ան տարբդներու միօրինակութիւնը կարող էր երկար տափատով, բայց այսօր երկաթեայ կարգապահութեան տակ թաքնուած աւելի հազուագիւտ տկարութեան մը կը մատնէին իր ուռած ու կարմրած աչքերը:

Նուագող սկաուտներուն դէմքերն ալ արտայայտութենէ բոլորովին զուրկ մը նացած էին հակառակ իրենց երաժշտութեան առեղծած անտսվոր ալեկոծումին: Թերեւս կ'անցնէին առանց ներկայ ըլլալու, թմբուկներու ու փողերու եղերական երաժշտութեամբ կախարդական կամուրջ մը հաստատելով երկու աշխարհներու միջեւ:

Մեծ թմբուկը, ծնծղաներու ընկերակցութեամբ, ճակատագրական իր հարւածը կուտար պարբերաբար, միւս թմբուկներուն արագ ու վճռական պատասխանները հրաւիրելով:

Ի վերջոյ փողերն էին որ երաժշտութեան ու յուզարկաւորներու թափօրին հոսանքը կ'օրօրէին մայթերուն վրայ խըտնուած դիտողներու աչքերուն առջեւ: Ամէն չափի ու տեսակի էին անոնք, երբեմն հին ու ծռմռած մետաղով, որ հաւատ ու մաշած կ'ըլլար զինք մաքրող ու խնամող սկաուտին արագ ու բծախնդիր շփումներուն տակ:

Թաղի մանուկները անփոյթ եւ ուրախ իրենց կողմնակի ոստոստումը կը կատարէին, կը վազվզէին գիրար կը հալածէին թափօրի երկայնքին, պահ մը խմբուելով քահանաներուն կից, երբեմն Իշխանի մեծադիր նկարը կրող երկու սկաուտներուն մօտ, բայց առաւելաբար դադարի ու ծալկեպսակներու կառքը քաշող սեւ – ւադեսո ձիերուն կողմը, որոնց ասեղնագործուած ծածկոցները, տարօրինակ գլխանոցներն ու աչքերու բացուածքները խորհրդաւոր ու չնաչխարհիկ նկարագիր մը կուտային թաղման այս արարողութեան:

Ցած ու լայնանիստ կամարներու տակէն անցնելով յուզարկաւորներու թափօրը վերադաս իր տարողունակ մարմինը՝ եկեղեցւոյ մայր դռնէն մուտք գործելէ առաջ: Մեծ զանգակը պարբերա – բար կը զօդանջէր մինչ թափօրին մարմինը կը չարունակէր սահիլ մեծ դռնէն ներս:

Դպրաց դասին մէջ, Շուչիկին հօրը կից, մօրուսաւոր ու փաթթոցաւոր «այթալա» մը Պետութեան մռայլ մասնակցութիւնը կը չանար բերել հայութեան այս նոր սուգին. նստած էր ան դլխիկոր, խոժոռ դէմքով, անդամ մը եւս ստորագրաս ու հարկաւոր, մոքին խորերը փնտռելով զաղտնիքը այս աննչան ժողովուրդին, որ Թեհրանի ու Պաւրլդի պաղարներուն մէջ հակառակորդները տապալելէ ու տիրապետելէ եառ, նահատակութեան դաչտին վրայ ալ հզօր ու պատկառելի մրցակից մը կը գառնար:

***

Բանակատեղիի վրաններէն քիչ մը անդին, ուր չոր աւազի ու պատահական ճահիճներու փոփոխական ալրապետութիւն մը կ'երկարի մինչեւ Պասրայի դռները, Պարսիկ զերիներու վերջին խումբը՝ ածխուած զլուխներով ու բոպիկ ոտքերով տեղաւորուած էր գետինը՝ խելօք ու հնազանդ, անորոչ ճակատագրին սպասող անասուններու հօտի մը նման:

Գերիներուն ու իրենց վրայ հակող երկու զինուորներուն երեւոյթին մէջ կատարեալ անտարբերութիւն կը տիրէր: Իրաքցի պահակները անփութօրէն իրենց ծխախոտը կը փչէին երբ սպայ մը մօտեցաւ անոնցմէ մէկուն, ականջին բաներ մը փսփսաց, յետոյ գերիներու խումբին ուղղուելով պոռաց:

– Քարիչա՛ ... Քարիչա՛ ...

Ուսերն ու թեւերը կաչկանդող վիրակապերու զօրութիւնը հաղիւ յաղթահարելով, Գրիչա քաչուեցաւ ալ ձեռքը վեր բարձրացնել ինքնութիւնը յայտնելու համար:

– Քո՛ւմ, քո՛ւմ (եկի՛ր, եկի՛ր) բացականչեց սպան բերա չեչոով մը ու իր զինադացիրի սուինով նշան բրաւ Գրիչայի որ ճամբայ իյնայ՝ իր առջեւէն:

Գերիներու խումբը եաին ձգած, Գրիչա դժուարութեամբ կը նետէր իր բոպիկ ոտքերը խճախառն ու տաք աւազին վրայ, սուինէ պարբերական մխուումներուն պատճառած սուր ցաւին ալ դիմադրելով:

– Դեղ հիւանդանոց տեզաւորենք աւելի հանդիստ կ'ընես, – ըսաւ սպան, երբ գերիներու խումբէն բաւական հեռացած էին արդէն:

– Ի՞նչ ...

– Ծօ՛ հեռդ հայերէ՛ն կը խօսիմ ... քեզ հիւանդանոց տեզաւորեմ հանդիստ կ'ընես. թերթ կայ, ուտելիքը լաւ ու առատ է, բայց «պլոնա» նըրսերու ալ մի սպասեր, – լուաւ սպան լեցուն խնդուքի մը արձակելով թաւ պեխերուն տակէն, – ինքզինքս ներկայացնեմ վահան ... Պաղտասէն:

– Գրիչա ... Թեհրանէն ու պատասխանեց Գրիչա սրտէն գուրս յորդող հրճուանքով մը:

– Գիտեմ, գիտեմ ... նոր գերիներու անուանացանկին մէջ ամէնէն առաջ մեր բինները կը փնտռեմ. է՛հ քեզի հող պէտք է տանինք. վերջապէս այս մէկը դեռ չատ երկար պատերազմ է. ո՛վ գիտէ թերեւս է՛ս քու ձեռքդ իյնամ օր մը ..., – ըսաւ Վահան խնդալով սուինի քաղցր ըսաւ մխուում մըն ալ տալով Գրիչայի մէջքին:

Վահան եւ Գրիչա կը չարունակէին յառաջանալ դէպի բանակավայր, պարբերական քրքիջներ արձակելով: Տաք ու խոնաւ օդին թանձրութիւնը ճեղքելով անոնց օդին թանձրութիւնը ճեղքելով անոնց օդին նահնկալ հով մը կուգար զիրենք պարուրել հեռաւոր մեղրածաղիկներու զով ու անոյշ բոյրերով ...:

(Շար. Բ. եւ վերջ)

LE COIN DU JURISTE

LES PLUS VALUES IMMOBILIERES

A toute époque de l'année, il est nécessaire de savoir en quoi consiste le plus value immobilière.

Nous devons la distinguer des plus professionnelles, qui suivent un autre régime fiscal, il s'agit simplement de celles réalisées par les particuliers à l'occasion de la revente de bien immobiliers.

Personnes imposables : ce sont toutes les personnes physiques ou morales soumises à l'impôt sur le revenu. Sont donc exclues les sociétés soumises à l'impôt sur les sociétés.

Seules sont imposables, les plus values réalisées à l'occasion d'une vente, même si elle est faite à titre de rente viagère, d'une expropriation, d'un échange.

Les plus values provenant de donations ou de successions ne sont pas imposables.

Les biens imposables sont tous ceux concernant des biens immobiliers, que ce soit sous forme de Sociétés immobilières, ou sous forme d'appartements ou villas.

Les plus values ne s'appliquent que dans certains cas, et il existe des exonérations qui sont les suivantes :

1° — Si l'immeuble constitue la résidence principale du vendeur, et qu'il l'occupe effectivement depuis au moins CINQ ans.

2° — S'il s'agit de la vente d'une résidence secondaire, plusieurs conditions sont nécessaires :

— Le vendeur ne doit pas être propriétaire de sa résidence principale

— Il doit s'agir de la première vente d'un logement depuis le 1er Janvier 1982.

— Et la vente doit porter sur un logement acquis ou achevé, depuis au moins 5 ans.

3° — Pour ce qui est de la vente d'une résidence principale, le délai de 5 ans peut être supprimé quand la vente a lieu soit pour des raisons familiales soit pour des raisons professionnelles.

4° — Autres exonérations :

— S'il s'agit d'un terrain, si on le possède depuis plus de 32 ans et pour une maison ou un appartement, si on le détient depuis plus de 22 ans.

5° — Autres opérations exonérées : Vente par des personnes dont le patrimoine ne dépasse pas 400.000 francs.

COMMENT SE CALCULE LA PLUS VALUE

En règle générale la plus value est constituée par la différence entre : le prix de vente et le prix d'achat ou de revient.

Le prix de revient se calcule en prenant les postes suivants :

Prix d'achat, frais d'achat (Evalués à 10%).

Ce prix d'achat est actualisé en prenant les coéfficients d'érosion monétaire fixés par l'administration.

On fait ensuite la différence entre le prix de vente et ce prix de revient actualisé.

Le résultat obtenu constitue la plus value brute.

Cette plus value brute une fois déterminée, on lui applique un coéfficient qui est de 5% par an à compter de la deuxième année, ce qui fait que pour un bien acquis en 1970, le coéfficient sera 15 ans × 5% = 75%.

On diminuera donc la plus value brute de 75% et nous aurons la plus value nette.

A ce dernier chiffre on enlévera encore:

— Soit 20.000 francs s'il s'agit de la première plus value.

— Soit 6.000 francs dans un autre cas.

Le résultat obtenu est alors à reporter dans la déclaration de revenus habituelle, et c'est simplement à ce stade que l'on pourra calculer l'impôt dont on est redevable.

Le coéfficient de 5% ci-dessus sera ramené à 3,33% si le bien vendu est un terrain à bâtir.

Il y a lieu de préciser également qu'un bien acheté et revendu dans les deux ans, sauf s'il s'agit de l'habitation principale, ne subit aucune actualisation de sorte que l'impôt est alors très important.

En conséquence il est utile de savoir que la plus value immobilier n'est pas simplement la différence entre le prix de vente et le prix d'acquisition, mais que l'impôt résulte d'une multitude de calculs, permettant l'actualisation du prix d'achat.

Par ailleurs quand le bien provient de successions, les calculs sont parfois différents, en fonction de la date d'entrée dans le patrimoine. Il en est de même pour les donations.

LEVON DJOLAKIAN
Notaire

Marseille

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Կիրակի, Մայիս 31–ին, Փարիզի Ե. թաղամասի քաղաքապետարանի սրահին մէջ տեղի կ'ունենար Մշակոյթի Տան կանչը: Հաւանաբար այս կալա որակումը քիչ մը չատ էր ձեռնարկի մը համար, որ առաւելաբար ժողովրդական բնոյթ ստանձնելու էր: Թէեւ ճիշդ է որ Թուականի փոփոխութիւնը (Մայիս 31, փոխանակ՝ 24–ի) պատճառ եղած էր, որ Սիլիան – Կոմիտաս երգչախումբը եւ Նայիրի պարախումբը, որոք աւելի փայլ մը պիտի տային հանդէսին, չկարենան մասնակցիլ եւ յայտարկութիւնը նոյն որակը չունենայ: Սրահը լեցուն էր սակայն եւ ներկայ բազմութեան պարզած պատկերին ամէնէն յատկանշական կողմն էր բոլոր սերունդներու ներկայութիւնը, ամէնէն փոքր տարիքի մանուկներէն մինչեւ տարեցները:

Յայտագիրը ներկայացուց Տիկին Թէքնէճեան, որ նախ բեմ հրաւիրեց Կապոյտ Ալի Փարիզի եւ Արնուվիլի մանուճիզներու զարգացներուն աշակերտներն ու աշակերտուհիները իրենց հայկական պարերով: Այս առաջին մասին մէջ, կարելի եղաւ նաեւ տեսնել Հ. Մ. Ը. Մ. – Ֆրանսի սկաուտներն երգման իրենց տարեցուցիչ արարողութեամբ եւ Քանիֆոլի քանի մը տեսարաններ:

Յայտագրէ դուրս համելի անակնկալ մըն էր եղօյլի երեւումը իր ջերմ ձայնով, որուն կ'ընկերանային Յովհաննէս, Ալա եւ Ժիրայր: Յաւելի էր որ խանդարուած միքրոն (բացառաբար, պիտի չպատահի՛ օր մը որ հայկական հատքոյմներու միքրոնները նախապէս փոր ձուին) վնասեց երգչուհիին, զոր չատ աւելի մեծ համոյքով լսած էինք, անցեալ տարի:

Մօտ կէս ժամուան դադարէ մը ետք, բեմը կը դրաւէին Դիմակ թատերախումբի անդամ – անդամուհիները, որոնք ճիշդ ժամ մը յօրդորական տեսարաններ կը ներկայացնէին Յակոբ Պարոնեանի «Առանին»էն: Ընդհանրապէս բաւական յաջող, եթէ նոյնիսկ բոլորին առոգանութիւնը նոյն արդիւնքը չէր տար եւ սրահին խորը, միշտ լաւ չէր լսուեր ըսուածը: Բեմադրութեան պատասխանատուն էր՝ Տիկին Յասմիկ Սիրմէլեան – Տէր – Մինասեան, որ ներկայացումէն առաջ, խիստ յանդիմանական ոճով մը կարգի հրաւիրեց ծնողքները, որպէսզի զապեն իրենց ազմկարար եռանները: Արդիւնք առաւ:

Յայտագրի չզոյութիւնը պատճառ է որ չկարենանք տալ ղեկարուեստական թէ թատերական բաժնին մասնակցողներու անունները:

ՇԲՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԹԱՂՈՒԹԸ ԹԱՂՈՒԹ

ՔԻՅՄՊՐԻՃ – ԵՐԵՒԱՆ զուգորդ քաղաքներու համաձայնութեան համար Միացեալ – Նահանգներ գացած երեւանի պատուիրակութիւնը, գլխաւորութեամբ քաղաքապետ Եդուարդ Աւագեանի, ընդունուած է Ուաշինկթընի Գոնկրէսին մէջ: Մայիս 13–ին տեղի ունեցած ընդունելութիւնը կազմակերպուած է ներկայացուցիչ Զարլզ Փաչայեանի կողմէ: Ասոք առնելով երեսփոխաններ յոյս յայտնած են, որ զուգորդ քաղաքներու ծրագիրը առիթ պիտի ընծայէ երեւանի եւ Քէմպրիճի միջեւ արժէքաւոր փոխանակումներու մշակութային, ակադեմական եւ գիտական մարզերէ ներս:

Հայրենի պատուիրակութեան մաս կազմող արուեստագէտներ համերգ մը արուած են: Մայիս 18–ի իրիկունը, Քէմպրիճի Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ հանդիսասրահին մէջ տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը, զոր վարած է Քէմպրիճի նախկին քաղաքապետ Ֆրէնք Տուհէյ: Ասոք առած են Մամբրէ Ա. քհնյ. Գուզուեան, Քէմպրիճի քաղաքապետ Սուլիվըն եւ Երեւանի քաղաքապետ Եդուարդ Աւագեան: Գեղարուեստական յայտագրին մասնակցած են հայրենի հիւր արուեստագէտներ եւ «Երեւան» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Օշական Վրդ. Մինասեանի:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ տաճարին մէջ, Մայիս 17–ին, պատարագի աւարտին իր տուած քարոզին մէջ թեմին առաջնորդը՝ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Բունիաթեան, յայտնած է. – «Վաղդէն Ա. Կաթողիկոսին հետ հեռաձայնային հաղորդակցութենէ մը ուրախութեամբ իմացանք, թէ տարիներու աշխատանքներէ ետք հայրենի կառավարութիւնը թոյլատրած է վերանորոգել ու հաւատացեալ ժողովուրդին արամադրութեան տակ դնել Հայաստանի Հոկտեմբերեանի չրջանի, Մեղրիի, Գորիսի եւ Ղափանի եկեղեցիները»:

***

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Գերաշնորհ Գոմս Աւետեան, Մայիս 4 թուակիր նամակով մը, ուղղուած Համբրիկ Սասունեանի, յայտնած է թէ կը մերժէ զբաղիլ իր հարցով: Զարլզ Սեւիլա, Համբրիկի պաշտպան փաստաբանը, Սասունեանի ուղղուած իր նամակով նշած է, թէ Գերագոյն Աւետեանի կեցուածքը ակնկալելի էր, յանուհանդերձ, նուազագոյն կարելիութիւնն իսկ չփախցնելու համար այդ դիմումը պէտք էր որ կատարուէր:

Սասունեանի Պաշտպան Յանձնախումբը հանդիպում մը ունեցած է փաստաբան Սեւիլայի հետ, որ առաջարկած է վճռելման դիմում ներկայացնել Դաշնակցական Շրջանային Աւետեանին, յայտնելով թէ այդ Աւետեանէն մէկ դատաւորի նպատակաւոր կարծիքը բաւարար կ'ըլլայ, որ պատիժի թեթեւացում ապահովուի:

***

ՄԻՇԻԿԸՆի համալսարանը մէկ միլիոն տոլարի նուէր մը ստացած է Ալեք և Մարի Մանուկեան հիմնարկութենէն՝ հայադիտական երկրորդ ամպիոն մը հիմնելու նպատակով: 1981–ին Պ. Մանուկեան համալսարանին մէջ հաստատած էր արդի Հայոց պատմութեան ամպիոն մը, որուն դասախօս նչանակուած էր Փրոֆ. Ռաննըլտ Գրիգոր Սիւնի: Երկրորդ ամպիոնը սահմանուած է արդի հայ գրականութեան եւ հայ լեզուին:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Պոլսահայ Միութեան սրահին մէջ, Մայիս 17–ին, տօնուած է խաչանգլիներու Օրը: Ներկայ եղած են «Մարմարա»ի խմբագրապետ Ռոպէր Հատտէճեան, Փարիզէն յատկապէս հրաւիրուած Օր. Հերմինէ Գալուստեան եւ մօտ 400 հոգի: Բացումը կատարած է Տիկին Մելինէ Արսլվէր: Ասոք առած են Սրբուհի Մառք (Նիւ – Եորքէն), Լլոյտ Ազդիպլրիթեան, Նուրհան Ուզունեան եւ Հերմինէ Գալուստեան: Հուսկ բանքը արտասանած է Բարթող քահանայ Խըրքաճեան:

***

ՔԱԼԻՖՈՐՆԻՈՑ նահանգապետ Ճորճ Տէօքմէճեան, Մայիս 5–ին, Սաքրամէնթոյի նահանգապետական չէնքին մէջ ընդունած է այցելութիւնը հայկական ազգային «Ռոզ եւ Ալեք Փիլիպոս», «Ֆերահեան», «Մեսրոպեան», «Վահան եւ Անոյչ Շամլեան» եւ Ֆրեզնոյի հայկական համադաշնութեան վարժարաններու աշակերտներէն բաղկացած պատուիրակութեան մը: Ճորճ Տէօքմէճեան ողջոյնի խօսք արտասանած է, որմէ ետք աշակերտները եւ անոնց ընկերակցող ուսուցիչները այցելած են նահանգապետարանի զանազան բաժինները:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ մէջ, Մայիս 20–ին, իր մահկանացուն կնքած է Վարդիվառ Հօրիկեան, որ աւելի քան չիսնամեակ մը նուիրուած է գազութին, Հ.Բ.Ը.Մ.ին եւ Համակուար Ազատական Կուսակցութեան:

***

ԳՈՐՏՈՊԱՅԻ մէջ, Մայիս 3–ին, Եկեղեցասէր Տիկնանց Վարչութեան կազմակերպած ճաշով մը նչուած է Պրազիլիոյ Հայոց Թեմի առաջնորդ Տաթեւ եպիսկոպոս Գարիպեանի ծննդեան 50ամեակը: Ասոք առած են Հ.Բ.Ը.Մ.ի տեղւոյն մասնաճիւղի առենապետ Խուան Նուրիխան, Գործադիր Մարմնոյ անդամ Ռուբէն Գարիպեան, Ազգային Վարչութեան

(Շար. Ա. էջէն)

Քրիսթիան Տէր Ստեփանեան (ԷՍ – ԷՖ – Ա.) եւ Աբա Գրիգորեան (ՍԷ – ՏԷ – ՍԷ – Ա.):

Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեան արտայայտեց իր յուզումը ի տես հաւաքուած ժողովուրդին, ապա յիշեց Ֆրանքեւհայկական հին աւանդութիւնը, ողկոյզներով ժօրէսը, Քլեմանսօն, Ա. Ֆրանսը եւ Ռ. Ռոլանը, ու չէտեց թէ այսօր Եւրոպա մինակ է իր խղճին դիմաց: Անդրադարձաւ կարուած ճամբային, ՄԱԿ–ի ենթայանձնախումբի ճանաչում, ժողովուրդներու Դատարան: Զծածկեց իր վրդովմը հանդէպ այն խաղերուն կամ յեաքայերուն, երբ ընտրութիւններով մարդիկը կը փոխուին, չէտեւելով թէ վարելի չէ պատմութիւնը կրկին դրել ամէն օրէնսդիր ժողովի փոփոխութեան: Պատմեց թէ նոյն օրը տեսակցելու գացած էին մարդկային իրաւանց ենթանախարար՝ Մալհիւբէի հետ եւ ընդունուած էին անոր դըբատենեակին պետին կողմէ, որ ըսած էր պարզապէս թէ արտայայտուէլ առաջ, պէտք է կարծիքն առնէ արտաքին նախարարութեան: Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեան չնորհակալութեան խօսք ըրաւ Սապիի եւ Կլինի, ինչպէս նաեւ Վանտամըլպրուքի, որ այլեւս բարեկամ մըն է, չէտեց թէ իր այս ձեւին տակ տեղեկագիրը անընդունելի է: Դատապարտեց ահաբեկչութիւնը, մեծ սխալ է, աւելցնելով նոյնացնել հայ դատին հետ ահաբեկչութիւնը: Ըսաւ թէ ուժերու համեմատութիւնը խոհեմութիւն կը թելադրէ, բայց ամէն բան դեռ կարելի է: Ու ողջունելէ ետք ՍԷ – ՏԷ – ՍԷ – Ա–ի իրենց ընկերները, յայտնեց՝ անձնական նախաձեռնութեան որպէս հետեւանք, թէ Շառլ Ազնաւուր այս առընչութեամբ նամակ մը ղրկած էր Եւրոպայի Խորհրդարանի ամէն մէկ անդամին, ու կարդաց պատճէնը: Ազնաւուր, յիշելով իր ծագումը կոչ կ'ընէ որ ընդունուի ցեղասպանութիւնը:

Վերջին խօսողն էր Աբա Գրիգորեան, յանուն Հայ Դատի Ցանձնախումբին: Ցիշեցնել ետք 1985 Հոկ. 15–ի յայտնութիւնը, երբ կ'ընդունուէր Ուիթէքըրի բանաձեւը ՄԱԿ–ի ենթայանձնախումբին կոզմէ, կը յայտնէր մտահոգութիւնը, բայց նաեւ յոյսը որոնք կան այսօր: Կ'ըսէր թէ այլեւս Հայերը յոգնած են պարտաւորութիւնն ունենալէ որ փաստեր, նորէն փաստեր, կրկին փաստեր բերեն հաստատելու համար իրենց ցեղասպանութիւնը: Դատապարտելէ ետք կոյր ահաբեկչութիւնը, պատմական ակնարկ մը կը նետէր հայ դատի կտրած ճամբուն Սան Սթեֆանոյէն Լօզան ու այն խաղերուն որոնց ենթարկուած էր: Բայց, Հայերը միշտ հաւատացած են Եւրոպայի եւ այսօր Եւրոպայի 12–երը իրենց առջեւ ունին պատմական կարելիութիւն մը: Կը յիշէր Վաղդէն եւ Գարեգին կաթողիկոսներու դիմումները ու համայն հայ ժողովուրդին ձայնը, որ առանց մէկ իսկ սըխալ ձայնանիշի կը բարձրանայ նման կոմիտասի մեղեդիի մը: «Կեցցէ՛ Հայաստանը, ու վանէհասօրէն եւ յոյսով՝ կեցցէ՛ եւրոպական Խորհրդարանը», կ'եզրակացնէր Աբա Գրիգորեան:

***

Ինչպէս ըսինք սկիզբէն, լաւ կազմակերպուած որակաւոր ձեռնարկ մը, որ մեծ խանդավառութիւն ստեղծած էր, կէս դիշերին, ներկաներուն, այսինքն՝ Հայերուն: Անկասկած, նման ձեռնարկ մը կրնար չատ աւելի դրական –այսինքն հայկականէն անդին – հետեւանք ունենալ, եթէ կարենայինք յաջողիլ որ մեզմով բարեհաճին հետաքրքրուիլ մետիաները: Այսինքն Ուրբաթ օրուան ճայն – հեռատեսիլ թէ գրաւոր մամուլ գոնէ արձագանգէին այս հանրաժողովին: Այս առընչութեամբ յիշենք որ նոյն առաւօն, կազմակերպիչ երկու յանձնախումբերը մամուլի ասուլիս մը տուած էին եւ օրերու հետապնդումներէ ու յարատեւ աշխատանքէ ետք ԵՐԵՔ լրագրող ներկայ եղած էին ու Ուրբաթ առաւօտ ալ ԵՐԿՈՒ օրաթերթ կ'արձագանգէին, մէկը՝ Լիպերասիոն՝ 1/3 էջ, միւսը՝ Ֆոթ-խիէճ 17 տող: Առաջինը, որ իր թղթակցութիւնը կը խորագրէր՝ «Le Parlement européen au chevet des morts d'Arménie», կ'ըսէր թէ Միշէլ Մարեան (ԷՍ – ԷՖ – Ա.) եւ Միհրան Անթապլեան (ՍԷ – ՏԷ – ՍԷ – Ա.) մամուլի ասուլիսով մը պարզած էին Ցունիս 18–ին ծեծուելիք հարցին տարողութիւնը: Անոնք բացատրած էին թէ պատրաստած բանաձեւը Պիզաւոսի բնագիր մըն էր որ չակերտներու մէջ կը ձգէր ցեղասպանութիւնը:

× Կոչ եւ հրաւէր եղաւ նաեւ որ Հայերը խուռներամ Սթրազպուրկ փութան Ցունիս 18–ին, ժամը 14–ին:

Ա. Մ.

ՅԱՐԳԱՆՔ «ՔՍԱՆ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐ»ՈՒՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան Ֆըրանսայի Շրջանի Վարիչ Մարմինը եւ Փարիզի «Նազարբէկ» երիտասարդական մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան կիրակի, Ցունիս 14, Փարիզի, Ալֆորվիլի եւ Իսիի Հայոց Եկեղեցիներուն մէջ 1915 Ցունիս 15–ին Պոլսոյ «Պայազիտ» հրապարակին վրայ կախաղանով նահատակուած Քսան Հընչակեան անմահ հերոսներուն յիշատակին:

Նոյն օրը ժամը 13·30–ին, հոգեճաշ:

CAPPADOCE -
Quai Blanqui — Alfortville

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Ծաչի Սէն – Ժէռմի Ջաւոշանթ մասնաճիւղը իրմէ յաւերժ բաժնուած անդամուհիներուն յիշատակին հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի, Ցունիս 21, Թաղիս Ս. Սահակ Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ: Հոգեհանգստեան աւարտին տեղի պիտի ունենայ մատաղօրհնութիւն եւ բաշխում:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Ղազար Նովոյեան 200 Ֆ. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Տիգրան Չէֆեանի յիշատակին:

NIGOGHOS SARAFIAN

«Le Bois de Vincennes»

Samedi 13 Juin, Paris, 15h précises

— Serge Avédikian, récitant. Débat en présence traductrice, Anahid Drézian
— par la revue GAM et l'ass. Créations Contemporaines Arméninnes.

Renseignements et réservations :
46 - 33 - 97 - 84 (en soirée)

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պօտոնի Նայիրի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Զորեքշաբթի, Ցունիս 17, ժամը 14·30–ին տեղւոյն Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը խիստ փափաքելի է:

Nœud d'Or

Restauration et Entretien de Tapis Anciens

ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐՈՒ
ՄԱՔՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՀԱՍՑԷ ՄԸ

ՎԵՐԱՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ԵՆԹԱՐԿԵՑԷՔ ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐԸ
REMETTEZ VOS TAPIS A NEUF

A. BAJAKJIAN (Ց. ՊԶԱՔՃԵԱՆ)
24, rue Saint-Lazare — 2e cour à gauche
75009 PARIS — Tél. : 42. 81. 33. 21

ARMENIE 87

REPRISES DES VOLS DIRECTS
PARIS / EREVAN / PARIS
— EN BOEING 727 —
— DE LA COMPAGNIE AIR CHARTER —
FILIALE DE LA COMPAGNIE AIR FRANCE

CALANDRIER DES DEPARTS

DEPARTS	RETOURS
25 JUIN	10 JUILLET
09 JUILLET	24 JUILLET
23 JUILLET	07 AOUT
06 AOUT	21 AOUT
20 AOUT	04 SEPTEMBRE
03 SEPTEMBRE	18 SEPTEMBRE
17 SEPTEMBRE	02 OCTOBRE

DEPARTS DE MARSEILLE PAR VOLS REGULIERS
14 JOURS DONT 12 A EREVAN
— 2 NUITS (ALLER ET RETOUR) A MOSCOU
Du 1er au 14 AOUT — Du 05 au 18 SEPTEMBRE
Du 03 au 16 OCTOBRE
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7240 Frs.

SPECIAL
Du 22 AOUT au 04 SEPTEMBRE
Voyage accompagné par Jacques CHELELEKIAN
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7000 Frs. (tout compris)

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS

Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES St. ANTOINE
214, route Nationale
de Saint Antoine
13015 Marseille
Tél. 91 - 96 - 01 - 06
91 - 03 - 16 - 28

Lic. A 130

Imprimé sur les Presses du Journal «HAR ATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ECOLE ARMENIENNE
DE BAGNEUX -CACHAN

gala annuel

Dimanche 14 Juin à 14h30
Théâtre Victor - Hugo
14, ave. Victor - Hugo —— *Bagneux*
Partie artistique
avec le concours des élèves
de l'Ecole arménienne
□ *Gérard Kasparian* (piano)
interprète Chopin, Babadjanian, Komitas.
□ *La Chorale de Fericur* (d'Issy-les-Mlnx.)
dirigée par Stepan Yorgandjian
□ *La Troupe de Danse Artamar*

Transport : autobus 188A - Pte. d'Orléans
arrêt Jean Marin - Naudin

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
SECTION DE PARIS

FETE DE FIN D'ANNEE DE L'ECOLE HEBDOMADAIRE

Samedi 13 Juin à 15 heures
(*Partie artistique, remise de diplômes, gouter, ... Boum enfantine*)
M.C.A.
17, rue Bleue
75009 Paris — *Venez nombreux* –

ԱՄԱՎԵՐՋԻ
ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ
ԻՍԻ–Ի
ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՄԻՈՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
Հովանաւորութեամբ՝
Իսիի Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան Կազմակերպութեամբ՝
Մնոդական մարմնի եւ Ուսուցչական կազմի: Ելոյթ կ'ունենան աւելի քան 100 աշակերտ – աշակերտուհիներ, երգ ու պարով, արտասանութեամբ ու ուղերձով՝
Փառք մեր մեծ նախնիներուն
Թատերական բեմադրութեամբ:
Կիրակի օր, Ցունիս 7–ին, ժամը 15–ին Իսի քաղաքի Օտիթորիումի մէջ, 11–13 ռիւ Տաւրոն:
Մուտքը ազատ է:

ՊՏՈՅՏ

Կապոյտ Ծաչի Ալֆորվիլի էջէն Բիւզանդ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ պտոյտ մը դէպի Ժիվերնի եւ չրջակայքը:
La Croix Bleue d'Alfortville
Section HELENE PUZANT
organise le Dimanche 14 Juin
une sortie à GIVERNY et ses environs.
Renseignements et inscriptions :
M.C.A. — 9, rue de Madrid — Alfortville
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՓԱՐԻԶ

թանախօսական երեկոյթ

կազմակերպութեամբ՝
Հայկ. Բարեգործական Ընդհ. Միութեան եւ Ցրանսահայ Մշակութային Միութեան, Ուրբաթ, Ցունիս 12, ժամը 20·15–ին Ալեք Մանուկեան Մշակ. կեդրոնին մէջ:

118, rue de Courcelles — 75017 PARIS

Կը բանախօսէ հայրենի անուանի գրող՝
ԱՇՈՏ ԱՐՋՈՒՄԱՆԵԱՆ
Նիւթ՝
Ա.– Հայոց Տան վերաբացումը Մոսկուայի մէջ:
Բ. – Հայկական Ս. Ս. Հ. Գիտութիւններու Ակադեմիայի առաջին նախագահ՝ Ցովսէփ Օրբելիի կեանքը եւ գործը:
Մուտքը ազատ է:

ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆԻՍ
7
DIMANCHE
7 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Թիւ 117

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.503

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

62e ANNÉE — No 16.503

ԵՂԻԱ ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

ԱՆԳՈՐԾ

Եղիա Տէմիրճիպաշեան ոչինչ ինայած է ինքն իրեն՝ անհետ սրբուելու համար հայ գրականութենէն։ Համարձակած է

— *դառնալ նախ՝ հանրածանօթ «Ղազդար» մը, որ պոլսահայ մամուլին էջերը կը լեցնէ իր հիւանդութեան վերլուծումով, իր անսքող բացութեամբ կը չիկնեցընէ ամօթխած ընթերցողը։*

— *1870էն 1908, Դուրեանէն Մեծարենց երկարաձգուող ժամանակաշրջանին չի գտներ ապաստարկել հանդէսներուն (իր «երկրագունտ»ին ու «Գրական խմաստասիրական չարժումի»ն) չափաթաթերթերուն ու օրաթերթերուն («Արեւելք», «Մաղիկ» ու «Մասիս»), երբեմն քանի մը տեսակ դրութեամբ, բայց միայն... իր առենախօսութիւնները կ'ամփոփէ վեցեակ մը փոքրիկ պրոշիւրներու մէջ։*

— *կը բազմապատկէ կեղծանուններուն թիւը, որոնց եաին չի՛ ալ պահուըտիր։ Ատոմ, Գրասէր Ատոմ, Նուրանիա, Մելանիա, Թեւանիս, Ա. Ազատախոհեան, Նարժեանց, Ճին Ցակոբ, Հուր Հայրան, Մոնտն, Մչակ, եւայլն...։*

Հայ գրականութեան մէջ, ուր «հնթակայականը» այնքան ձրիօրէն հերքուած է յանուն օգտաշատին ու «ազգայինին», ուր գրական գործի պաչտամունքը կ'արգիլէ որ անոր բացակայութիւնը դառնայ խընդրոյ առարկայ, ուր փանթէզի, հեղնանք, քմայք, ազատութիւն, խաղ կամ պրօանք գատապարտուած են ի սկզբանէ իրբեւ անլրջութիւն, յանուն Լուրջին, Վաւերականին, Ապրուածին, Հայ գրականութեան մէջ՝ կ'ըսեմ Եղիա (կը սղեմ մականունը, առանց յաւելեալ ու անկրելի մտերմութիւն մը ստեղծելու պատրանքին, Եղիա անմատչելի է ընդմիշտ), վտանգաւոր օրիժինալ մըն է, «վախուկ» մը, որմէ հարկ է զգուշանալ ու զգուշացընել մեր պատուական հայրօղլիները։ Վերջ ի վերջոյ հիւանդ մը չէ՞։

Անկասկած։ Բայց արուեստագէտ «հիւանդ» մը արուեստագէ՛տ մըն է ամէնէն առաջ եւ յետնօրէն բժշկագիտական ու հոգեվերլուծաբանական պարագայ մը։ Իսկ Եղիա, ըսեմ սկիզբէն, չատմեծ դրագէտ մըն է եւ նոյնքան ալ մեծ ոճի վարպետ մը։ հիւանդութիւնը՝ չզազրութիւնը, ցաւագարութիւնը կամ խենթութիւնը, կը դառնայ արուեստը անուցանող ու զայն կենդանի պահող յարատեւ ազդակ մը։

Գրեց՝

Գ. ՊԸԼՏԵԱՆ

«ԵՐԿԵՐ»

Եղիա, ըսի, հրատարակած է վեցեակ մը հատորիկները, որոնք բոլորն ալ կը կրեն պարագայականին կնիքը։ Շահնազարեանի մը խղճին պարզ էնթուբիւնը (1870), զոյգ Փիլիսոփայական Բառարանները (1879), Նոր կեանք (1879), Կրքահաճ խնդրոյն վրայ Թուղթ առ Պատրիարքն Հայոց (1880), Երջագայութիւն մը իմ թաղիս մէջ (1886), Աւելին ճառը (1890), Տարերց պատմութեան իմաստասիրութեան (1891)։ Ատոնք առենախօսութիւններ են, ընդլայնուած յօդուածներ կամ ուսումնական նպատակներու համար գրուած էջեր, որոնք կը գրուին կա՛մ որովհետեւ մամուլը ամբողջութեամբ փակ է եղիայի առջեւ, կամ ալ որովհետեւ անոնց հեղինակը նիւթական սպասումներ ունի։ Պարագայական իրենց հրատարակութեամբ՝ անոնք ե՛ն ալ իրենց «րովանդակութեամբ», եթէ բացառեմ Երջագայութիւն մըն, ուր Շարժեանց – եղիայի արձակը կը դեգերի Պէչիկթաշի չուրջ։ Եղիա կը խօսի օրուան հրատապ հարցերուն չուրջ. լեզուական հարց, կրթական հարց, եւայլն։

Եղիայի ընդարձակ արտադրութիւնը կը դտնուի իր առեղծումը եղող «Գրական խմաստասիրական չարժում» (1883 – 88) եւ մասամբ «Երկրագունտ» (նոյն տարիներ) հանդէսներուն մէջ, ուր Եղիա ներկայ է իր կեղծանուններով։ Նուրանիա, Մելանիա, Թեւանիս, Գրասէր Ատոմ, ե. կը ստորագրէն փոխն ի փոխ խմբագրական, յօդուած, նորավէպ, վիպակ, քերթուած, օրագիր, նչմար, քրոնիկ, եւայլն։ Եղիա մինակը ամբողջ խմբագրութեան մը գործը կ'ընէ։ Այստեղ է, որ կը սկսին տպուիլ Աղջկան մը օրագիրը (1885 – 89), Կատուի մը յիշագիրքը (1887 – 90) եւ Եղիայէն ծանօթ քերթուածներ ինչպէս «Անգեղն երգ»ը, ինչպէս տասնեակներով վերլուծական էջեր, որոնք անուն չունին ու չեն կրնար դետեղուիլ գրական սեռի մը սահմաններուն մէջ։

Երբ Ռ. Պէրպէրեան, Յ. Սէթեան, Ա. Փանոսեան հատորներ կը հրատարակեն, Եղիա այնքան մօտիկ տպագրութեան մեքենային, ո՛չ մէկ «դեղարուեստական» հատոր կը տպէ. ո՛չ քերթուածներու, ո՛չ արձակի։ Որով իրեն անունով հրատարակուղ «Երկերը» խորթ զաւակներ են կարելի է ըսել, կամ որդեգիրներ, պարականոն հրատարակութիւններ, որոնք կը կրեն կազմողի եւ ընտրողի ճաշակին կնիքը։

Մինչեւ յամին Տեառն 1986 Եղիայի անունով հրատարակուած էր մէկ հատոր, ան ալ «Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ» մատենաշարով, խորագրուած՝ Արձակ էջեր, Նամակներ, Քերթուածներ (Փարիզ, 1955)։ Բաւական լրջութեամբ եղած հատընտիր մըն է ասիկա, ուր չորս տարբեր դլուխներու մէջ դետեղուած են Եղիայի դրութիւնները եւ դասաւորուած ժամանակագրական կարգով. վարդողները յիշատակած են անոնց հրատարակութեան տարին ու տեղը։ Դժբախտաբար դանց առնուած է վիպային արտադրութիւնը ամբողջութեամբ։

Եւ հիմա՝ Եղիայի «Երկեր»ը, որ կու դայ Երեւանէն (1)։ Իր ծաւալով ու ընդդրկած նիւթով համեմատաբար աւելի ընդարձակ է քան վարիզեան հրատարակութիւնը։ Այս վերջի՛նն է սակայն մեկնակէտը, իր բացորոշ վրիպակներով (2)։ «Երկեր»ը կը խմբեն դրեթէ բոլոր արդէն ծանօթ քերթուածները, մի քանի արժէքաւոր յաւելումով. արձակի բաժնին մէջ առաջին անդամ ըլլալով կու տան Եղիայէ եօթը նորավէպ, «Հրահանգիչ խօսակցութիւնք» երկխօսական էջերը եւ ամբողջ «Տարերք պատմութեան իմաստասիրութեան»ը, առանց մոռնալու «Բարեչրջութիւն դեղեցկին» դեղագիտական էջը (1901)։ Ինչպէս յառաջաբանին մէջ Ս. Թոփչեան կը թելադրէ՝ հրատարակութիւնը կը ձգտի նկատի ունենալ թէ՛ արուեստագէտը, թէ ալ տեսաբանը, «փիլիսոփան» ու «դեղագէտը»։ Պէտք է ըսել, որ տեսաբանը քիչ անդամ ներկայ էր վարիզեան հրատարակութեան մէջ, եւ ասիկա անկասկած չահ մըն է եւ հատորին բերումներէն մին։ Այսուհետեւ՝ «Երկեր»ուն մէջ դեղչուած է կրօնական հարցերու վերաբերող Եղիայի իսկապէս դեղարուեստական արձակը. «Եկեղեցին ամէնուսն է», «Ի՞նչու ժամ չենք երթար», «Հիներուն ու նորերուն բարեպաչտութիւնը»։

«Երկեր»ը կը կազմէ նոր հատընտիր մը։ Չեմ դիտեր ո՞ր դարուն պիտի ունենանք ամբողջական աչխատանք մը, որ իր մէջ ամփոփէ Եղիայի օրագրական արտադրութիւնը։ Աղջկան մը օրագիրը, Կատուի մը յիշագիրքը, Դարանորոգ օրագիրը ընդարձակ ծաւալի հատորներ կրնան կազմել, որոնց խորքին ու տարողութեան մասին, այսօր, ո՛չ մէկ յստակ պատկերացում կրնանք ունենալ, որուած ըլլալով որ ամբողջութիւնը կը վրիպի ամէնէն չնաչէր ու պրպտող ընթերցողէն։ Եւ կան նաեւ ուրիշ եղիայի հոյակապ «արձակ քերթուածները» (Մաղիկ, 1894), դեղարուեստական արձակները, ուր կը փայլի ո՛չ միայն ոճը, այլեւ երեւակայութիւնը, դիտելու, տեսնելու եւ մատեսածը դրելո՛ւ կարողութիւնը (3)։

«ՀԻԱՆԴ»

Բոլոր անոնք որոնք դրած են Եղիայի մասին անվրիպելի դրդումով մը կ'անդրադառնան անոր «հիւանդութեան»։ Օշական, Ֆէնէրճեան – Պետրոսեան (4), Զօհրապ, Տ. Կամսարական վամ Զիֆթիճ Սարաֆ, յաճախ մեծ համակրութիւն մը տածող դէպի Եղիան, ուղղակիօրէն կ'ակնարկեն այս «հիւանդութեան». կեդրոնացման պակաս, նիւթէ նիւթ սաւառնում, դործ մը սկսիլ ու չկարենալ աւարտել, ինքնախօսութիւն, կամ հալածախտ, եւայլն, եւայլն։ Իրենց աչխատութեան մէջ, Ֆէնէրճեան – Պետրոսեան, որոնք անչուչտ բժշկական ո՛չ մէկ պատրաստութիւն ունին, ոչ ալ ունին անհրաժեչտ ընդահայեցութիւնը, Եղիան կը դասեն հալածախտի կատադածին մէջ. չե՛ն վարանիր ընդարձակ մէջբերում մը ընելէ ժամանակին ծանօթ հոդեբոյժէ մը եւ կ'ըսեն, թէ աւելցնելիք ոչինչ ունին. «Անիկա (Եղիա) անցած է նկարադրուած բոլոր հանդրուաններէն եւ երեւան եկած են իր մօտ նոյն ախտաբանական երեւոյթները» (5)։ Եթէ Եղիայի իսկ բժիչկն ըլլար նման յայտարարութիւն ընողը, կրնայինք որոշ չափով հաւկնալ, կենսագրողը ինք մեզմէ ոչինչ աւելի գիտէ, եթէ ոչ ուներ ականջին, այդ 1920ական թուականին Պոլիս չրջող առասպելը։ Նպատակս չէ հերքել Եղիայի «հիւանդութիւնը»։ Պարզապէս ընդունելի չէ այն փոյթը, որով կը զանցուի «հիւանդին» արտադրութիւնը, մանաւանդ այն բոլորը որ կը վերաբերին «հիւանդութեան» իսկ։ Կրնայ «բժիչկը» արտօնել ինքն իրեն անջատելու առողջը անառողջէն, քնահա՞ղը անբընականէն, որ դրականին մէջ կը համապատասխանէ յաղթողին ու ձախողին, դրամոլութեան ու ներչնչումին։ «Հիւանդութիւն»ը հեղինակի մը կեանքին մէջ եղող փաստօրէն այն տուեալն է, որուն կը կառչի քննադատը, ապացուցանելու համար գրողին թուլութի՛ւնները։

Շահեկան չէ՞ դիտնալ, թէ Եղիա, ի՛նք, ի՞նչ կը դրէ։ Բայց Եղիա իր «հիւանդութիւնը» նոյնքան լաւ կը ճանչնայ որքան իր դատաւոր-քննադատ-բժիչկը։ Ճանչնալ չի նչանակեր «բժչկուիլ», այլ պարզապէս ախտին հետ, թերեւս անոր մէջ ու անոր չնորհիւ ապրիլ, անոր հետ հաչտութեան եղր մը դտնել։ Այնկէ դուրս՝ ոչ ոք ստուդապէս դիտէ թէ ի՞նչ է խենթութիւնը։

Եղիա չի վարանիր «խենթութիւնը» ըստանձնելէ, իր կեանքը վտանգող խաղարկութեամբ մը։ Բացառիկ հիւմնուրով մը կը գրէ «Նուագահանդէս» արձակին մէջ (ամբողջ գրութիւնը կը կրէ նոյն չեչտը. Եղիա «դիւցազներգ» կը կոչէ գրութիւնը, որուն առաջին երգը «պարապ պիտի ըլլայ» կ'ըսէ...). «Եւ ես, որ կերպիւ

●►

●►

*Իւիք Թուղթէ խենթ մըն եմ՝ որուն խենթութիւնն –աւելորդ է ըսել– Թուղթէն յառաջ եկած Թուղթի խենթութիւն կամ Թուղթէ խենթութիւն է...»Կառափին ընդմէջէն Եղիա լուրջ բան մը կը թելադրէ. այն որ խենթութիւնը մաքին կը վերաբերի, ոչ թէ միայն իր մաքին, այլ Մըտֆիճ, իմացականութեան: Նոյն էջին մէջ այդ խենթութիւնը կը նկատէ «դարուն հիւանդութիւնը». «Ո՛հ, անբուժելի է դարուս հիւանդութիւնը...». որպէսզի ժըպիտը անպակաս ըլլայ, կ'աւելցնէ. «Եւ եթէ բժշկուէի, ո՞վ արցունք պիտի խլէր ընթերցողուհիներուս աչքերէն...» (6): Քիչ անդամ Եղիա կը կորսնցնէ իր սրամտեսութիւնն ու սրախօսութիւնը, որոնք մաս կը կազմեն իր իմացականութեան: Այդ իմացականութիւնը մէկ կողմէն՝ կը հակի դէպի գրական – գրապաշտ փիլիսոփայութիւն (Օ. Գոնթ, Լիթռէ), միւս կողմէ՝ կը յարի Նիրվանային՝ մահուան ու մահուամբ անեզրացումին: Բայց այդ իմացականութիւնը բոլորուած է խենթութեամբ: Խենթութիւնը դարուն հիւանդութիւնն է. Եղիա նկատի ունի բոլոր այն ծայրայեղ անճնաւորութիւնները, որոնք Նովալիսէն Նիցչէ, անցնելով Ներվալէն, Կու դան վիպապաշտութենէն. մեքսամպոճութիւն, մեռելամոլութիւն, տրամութիւն, ճանճրոյթ եւ ափլիճ դարուն հիւանդութիւնը կը թարգմանեն, եթէ մոռնանք թոքախտը: Հոյակապ քերթուածի մը մէջ (որ ի դէպ՝ ոչ անդաչնութենէ կը տառապի, ոչ ալ մթութենէ) Եղիա կը դրէ դարուն հիւանդութիւնը.

«Ո՛վ իմ Աստուածս, Արարչութիւնդ ալ հինցա՛ւ»:

Քերթուածին մէջ խօսողը ան է, որ ուրիշ տեղ կը յայտարարէ. «կը սիրեմ այսօրը, կը սիրեմ նորը» Պոտլէրի նման: Արարչութեան մէջ անծանօթին ջնջումը՝ պատճառականին յաղթանակով հրաշալին չքացումը, կ'արտադրէ բանտարկումի զգացում մը եւ այն խորունկ տրամութիւնը, որ Եղիա յատուկ կը նկատէ զարգացած մարդուն. «մարդը զարգացումէ զարգացում, այսինքն՝ տրամութենէ տրամութիւն կ'ելլայ. ցոյց տո՛ւր ինձ դար մը, ուր մարդկութիւնն աւելի տառապեալ ըլլայ... եւ տառապանքն արդի կենաց պայմանն է»: Արդի մարդուն զարգացումը կը յատկանշուի անոր Եսի ճեւաւորումով ու պեղումով: Իր «Զարգացումն Եսի» յօդուածին ամբողջ նիւթը այս Եսն է: Ուստի՝ հիւանդութիւնը, այսպէս ինչպէս Եղիա կը հասկնայ, ենթակայութեան հիւանդութիւն է: *Ո՛չ թէ ենթակային պատահող հիւանդութիւն մը, ինչ որ կրնայ զրեթէ նոյնանանութիւն մը նկատուիլ, այլ ենթակայութիւնը իբրեւ հիւանդութիւն մը: Եսի զարգացում, Եսի ծաւալում, Եսի հաստատում, Եսի ենթադրում ամէն արարքի մէջ կը ներկայատեն, որ Եսն է, որ աշխարհը կ'որոշարբէ, կը հիմնէ իբրեւ ամբողջութիւն:

Եղիա դիտէ, որ չի կրնար փախչիլ այս «հիւանդութենէն»: Ի՞նչպէս կրնար: Այդ հիւանդութիւնը կը կազմաւորէ ենթակայութիւնը: Եղիա կը յանձնուի Թուղթին, Թուղթէ խենթութեան. դրականութեան: Ասիկա զրականութեան հիւանդութիւնն է, սերտօրէն առընչուած ենթակայութեան: Եղիա անուն մը կու տայ այդ զրականութեան. «ենթակայական զրականութիւն»: Իսկ այս մկրտութիւնը կը յղէ... Գերմանացիներուն. «Այդ անձնական կամ "ենթակայական" զրականութիւնն –որպէս մկրտեցին զայն Գերմանացիք...» կ'ըսէ եւ կասկած չկայ, որ կէսթէէն անդին, Եղիա նկատի ունի գերմանական վիպապաշտութեան հէնքը եղող Իէգալի մը, եսի ու բացարձակի փիլիսոփայութիւնը: Սակայն, ենթակայականին ծագումնաբանական յետադնացումին մէջ, Եղիա կ'աւելցնէ, որ «Գերմանական մըկըտութեամբ այդ "ենթակայական" զրականութիւնն հին է – զրականութեան չափ». կը Թուէ Սողոմոնը, Յոբ Երանելին, Դաւիթը: Այլ խօսքով՝ զրականութիւնը ենթակայական է: Բայց սա՛ստակօրէն ենթակայական է Ժ.Թ. դարուն:

Ի ՆՉՈՒ Ի ՆՉ Ա Գ Ա Լ

Ի՞նչ է այդ ենթակայական զրականութեան նկարագիրը: —Վերլուծել եսը: Եղիա կը ճշդէ. Սաղմոսերգուին Եսը ամբողջ Իսրայէլը կը ներկայացնէ: Նոյնպէս ալ «ենթակայական հեղինակի մը "վերլուծմունք" բովանդակ մարդոց խումբի մը —եւ ամէնէն զարգացեալ խումբին մերթ— հոգեկան վիճակին արտայայտութիւնն կամ վերլուծումն են»: Ենթակայական զրականութեան պարզ ծանօթութիւնն իսկ ունենալէ»: Փաստօրէն ենթակայական զրականութիւն մը ընել կը նշանակէ հայ ընկերութիւնը բանալ երկուութեան, հոգեզննումին, հոգիի ճանաչումին, քայքայումով վարակումին: Ինքզինք վերլուծելը հաւասար է ինքզինք զգալու մը, ինչպէս կը զրէր վերը Եղիա, որ դիտակից է ձեռնարկի գայթակղեցուցիչ հանդգնամանքին, քանի որ Ժ.Թ. դարու հայ զրողը, Հայէն իսկ առաջ, ինքզինք չզգացող, չեզո՛ծ անհատ մըն է, ենթակայութեան Իլիականը չճանչցած մէկը:

Եղիա պիտի զրէ ինքն իր մասին. «Ես՝ իմ մասիս՝ կը զրեմ կամ զրականութիւն կ'ընեմ առանց զգալու, ինչպէս որ արեւը կը ծագի կամ (նմանութիւնս անհամեմատ բարձր եղաւ) առուակը կը հոսի»: Գրելը կը սահմանուի որպէս վերլուծում: Իսկ վերլուծե՞լը: Ահաւասիկ թացառիկ տողեր. «Վերլուծմանս առարկան երբ իմ անձս կամ իմ կեանքս է, հաճոյքն ինձ համար կրկին է. – ո՞չ ապաքէն վերլուծումը քայքայում է. եւ ո՞չ ապաքէն իմ հոգիիս անձնապոյն տենչն եւ իմ մաքիս մեծագոյն պէտքն է. եւ ո՞չ ապաքէն վերլուծելի ծանօթ առարկային մէջ ինձ ամէնէն ծանօթն իմ անձս է, որ բարում առարկայից վրայ բազմայօդութեան առաւելութիւն ունի, չահեկանութեան առաւելութիւնը լռելեայն իմացուելով»: Այս չափազանց խիտ տողերը վերլուծել ջնջել կը նշանակէ, գոնէ այստեղ, բայց անկարելի է չնկատել Եղիայի մաքին յատակութիւնը, պայծառութիւնը, լայնութիւնը իմացական գործունէութեան կալուածին մէջ: Վերլուծումը իրրեւ քայքայում ծնունդիչ է հաճոյքի: Անշուշտ քայքայումը երկարժէք է, քանի որ կը նշանակէ գտել, բանալ, քննել, նաեւ մաչեցնել, իր սովորական առումով: Քայքայումին հաճոյքը, որ հոգիին անձկագոյն տենչն է եւ մաքին մեծագոյն պէտքը, իր ուղղութիւնը կը գտնէ գրականութեան մէջ: Գրականութիւն մը, որ վեհին կը դիմէ, ըլլալով քայքայումին հաճոյքը: Եղիա հիանալի կերպով կը գրէ. «գեղեցիկէն անդին բան մը կայ, վա՛ռ մը»: եւ ինքնավերլուծումը «գեղագիտականօրէն» կը ձգտի այդ վեհին:

Եսի վերլուծումը սակայն նպատակ մըն է հանրութեան, ծառայութիւն մը: Ի՞նչպէս: «Ես... կեանքս չծածկելով եւ միտքըս ափռելով մասնաւոր հրատարակութեանց՝ օրագրաց ու հանդիսից մէջ, գրեթէ անձնուէր ծառայութիւն մը մատուցած եմ ազգիս քառորդ դար մը չարունակ»: Ենթակայութեան զարգացումը զարգացումն է հանրութեան ենթակայութեան: Եղիա կը թելադրէ մեզի հետեւեալը. գրողը եւ գրականութիւնը (միասին՝ անքակտելիօրէն) կը կազմեն վերանդալից փորձադաշտ մը հասարակութեան ներքին իլիականներուն: Գրողին մէջ է, որ հասարակութիւնը կը գտնէ իր ենթակայութիւնը, որով ամէնէն անձնական զրականութիւնը կը դառնայ հանրօգուտ ծառայութիւն:

Կ Ե Ղ Ծ Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

Եսին զարգացումը վերլուծումով կ'ելլայ դէպի ներքին տարածութեան պեղում. ներքին ուժերու, մերթ տարամէտ, մերթ զանազանուղղ մղումներու որոշարբումին: Ասիկա ժ.Թ. դարու ներհայեցողութիւնն է, ներհայումը աւելի ճիշդ (introspection), որ իր դասական ընթացքովը կը հասնի ներքին երկուութեան յայտնաբերումին: Եղիա կը խօսի «յիս ապրող երկու անձերու» մասին: Իր «Նորավիպակ» յօդուածին մէջ (Մասիս, 1901) այս երկուութիւնը կը գրուի սապէս. «Իսկ հեղինակն որ երկակ անձ է, եղողն ու երեւցողը, թաքնապէս կամ խոկապէս անբարոյիչ գրքի մը սկիզբն իրրեւ յառաջաբան բարոյաճառ կը վայլեցնէ, ընթերցողն ալ, որ երկակ անձ մըն է նոյնպէս, գիրքը կը նեռէ «անբարոյականութիւն» աղաղակելով եւ... հեղինակին յաջորդ երկին անհամբեր սպասելով»: Երկուութիւնը կը վերաբերի ըլլալուն ու երեւելուն, էութեան ու երեւոյթին, որ միշտ, ինչպէս նկատելի է, զրականութեամբ կը յայտնաբերուի: Վերի հատուածին մէջ՝ երկուութիւնը կը գետեղուի «ամէնէն իսկական զգացում»ին, յափրանքին ու «անյատ գիտութեան» միջեւ: Պէտք է ըսել, որ Եղիա յաճախ կը թելադրէ զգացումի իսկականութիւն մը, զոր ծանօթ առնապաշտութեամբ մը չի հակադրուիր արուականութեան: Զգացումին իսկականութիւնը կը յղուի «յափրանքին», վայելքին, հաճոյքին, պիտի ըսեմ՝ ներհայեցողական վիճակներուն, երբ եսը ինքզինք կը զգայ իրրեւ զգացողութիւն: Եղիայի հանրածանօթ «Ջղաշարութիւնը» միայն հոս կը գտնէ իր տեղը: Անկէ ընդարձակ «զգացապաշտութիւն» մըն է, որոշ հաճոյապաշտութիւն մը: Որուն զիմաց ու հետ, որուն ընդդէմ կը բանի անյագ գիտութիւնը՝ գիտակցութիւնը(7):

Եղիայի մէջ ապրող երկու անձերը, որոնք եւ էգ, փոխն ի փոխ, կարելի կը զարձընեն իսկական կեղծանուններուն գործածութիւնը հանդէսներու մէջ սիրուող «իր մասնաւոր հրատարակութեանց» առթիւ: Զարմանալի է մեր զրականութեան պատմաբաններուն խլութիւնը զրական հարցումներուն ի լուր: Ո՛չ Օշական, ոչ ալ Գուրգէն Մահարի – Պետրոսեան նոր հետեւող Ֆէնէրճեան – Պետրոսեան կրնան ըսել, որ Եղիա յաճախ կը թելադրէ զգացումի իսկականութիւն մը, զոր ծանօթ առնապաշտութեամբ մը չի հակադրուիր արուականութեան: Զգացումին իսկականութիւնը կը յղուի «յափրանքին», վայելքին, հաճոյքին, պիտի ըսեմ՝ ներհայեցողական վիճակներուն, երբ եսը ինքզինք կը զգայ իրրեւ զգացողութիւն: Եղիայի հանրածանօթ «Ջղաշարութիւնը» միայն հոս կը գտնէ իր տեղը: Անկէ ընդարձակ «զգացապաշտութիւն» մըն է, որոշ հաճոյապաշտութիւն մը: Որուն զիմաց ու հետ, որուն ընդդէմ կը բանի անյագ գիտութիւնը՝ գիտակցութիւնը(7):

Եղիայի մէջ ապրող երկու անձերը, որոնք եւ էգ, փոխն ի փոխ, կարելի կը զարձընեն իսկական կեղծանուններուն գործածութիւնը հանդէսներու մէջ սիրուող «իր մասնաւոր հրատարակութեանց» առթիւ: Զարմանալի է մեր զրականութեան պատմաբաններուն խլութիւնը զրական հարցումներուն ի լուր: Ո՛չ Օշական, ոչ ալ Գուրգէն Մահարի – Պետրոսեան նոր հետեւող Ֆէնէրճեան – Պետրոսեան ո՛չ իսկ Ս. Թոփչեան (որու յօդուածը, ո՛չ իսկ Ս. Թոփչեան անտարակոյս ամէնէն լուրջ ուսումնասիրութիւնն է Եղիայի արտադրութեան ու մտածումին), երբեք ընդդէմ մը առարկայ չեն զարձներ Եղիայի կեղծանուններուն պարագան: Տուի անոնց թիւը: Զբսի՞ սակայն, որ Եղիայի «Երկերը» կամ «զրական

ՏԷՐԵԱՆ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿՈՎ

Վահան Տէրեանի նամակները Անգրադամ Միսկարեանին, «Հայաստան» Հրատարակչութիւն, Երեւան, 1972: Ռուսերէնէ թարգմանուած Ա. Վարդապետեանի կողմէ, յառաջաբան եւ ծանօթագրութիւններ՝ Նուարդ Տէրեան:

Վարան Ուժ, Մի ուրիշ եղանակ, Մի-արար թատերդութիւն, հրատ. Հայ Ազգային Հիմնադրամ, Գահիրէ, 1985:

Գրեց՝

ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Վերջերս լոյս տեսաւ Վարան Ուժի հատորիկը՝ «Մի ուրիշ եղանակ», որ եթէ չենք սխալիր՝ իր գրական երախայրիքն է: Վարան Ուժ ծանօթ է «Ցառաջ»ի ընթերցողներուն, այս թերթին մէջ հրատարակած իր բանաստեղծութիւններով: Մեր ձեռքին տակ գտնուող վոքրածաւալ 46 էջնոց գրքոյկը հասարակութեան կը ներկայացնէ մի-արար թատերդութիւն մը: Գիրքին սկիզբը գրուած ծանօթութիւն մը կը տեղեկացնէ, թէ թատերդութիւնը Գահիրէի մէջ բեմադրուեր է, 1985-ի Դեկտեմբերին:

Երկու են գործող անձերը այս մի-արար թատերդութեան մէջ՝ Վանիկ եւ Ան-տեայ: Վանիկ՝ Վահան Տէրեանն է, Անտեայ՝ Անթառամ Մխկարեանը: Գրքոյկը հիմնուած է Տէրեանի եւ Օր. Մխկարեանի նամականիին վրայ, լոյս տեսած հայերէն լեզուով 1972-ին, Երեւան:

Տէրեան 1908-ի աշնան ծանօթացած է Օր. Մխկարեանի հետ, եւ սկսած է իրեն հետ նամակցիլ: Այդ տարիներուն

●►

ծերը» ապագները չեն յարգեր զանոնք բառապրող անուններուը: «Երկրագունա»ին մէջ եւ «Գրական իմաստասիրական շարժում»ին՝ Նուբանիա, Մելանիա, Թեւանիս փոխն ի փոխ կը առորագրեն Աղջկան մը օրագիրը, կամ նորավէպ մը: «Դար»ի մեկ թիւին մէջ (1889) Մելանիա կը գրէ «Հայկ Արշակ» խորագրով «աղջկան խոհրագիր» մը, իսկ Թեւանիս կը առորագրէ «Աղախնական» կոչուած գրեթէ իրատապատ վիպակը: Դիւրի՞ն է մտածել, որ առորագրութեանց բազմացումը կու գայ հանդիսին մէջ զանազանութիւն մտցնելու հրատարակչական մտահոգութենէն: Փաստօրէն Նուբանիա, Մելանիա, Թեւանիս / Դեւանիս (զանց կ՚առնեմ այս անուններուն զազանագիտութիւնը...) երեւակայական ու իրական կերպարներ են, որոնցմէ ամէն մէկը ունի նուազագոյն կենսագրութիւն մը, պատմութեան պէս բան մը: Անոնք ակնյայտ հաճոյքով մը կը խօսին եղիային մասին, կամ անոր միւս կեդծանունին՝ Գրասէր Առոմին մասին, «Հնդիկին», ինչ որ միջգրութենական ամբողջ խաղ մը կը ստեղծէ: Իսկ խաղը, եղիայի համար «իմաստասիրութեան մէջ եւս քան զեւս ընդարձակ նշանակութիւն մը կը առանայ»: Այլ խօսքով՝ կեդծանուններու խաղը իմաստալից է:

Ի՞նչպէս կը բանի այդ խաղը· ի՞նչ է անոր օրէնքը:

Այս չատ արդար հարցումներուն պատասխանելու համար հարկ է Եղիայի «գործերը» հրատարակողները ճչդեն ամէն մէկ գրութեան առորագրութիւնը, անոր «պատկանելիութիւնը», գոյն եղիայի յղել առաջ: Այն առեն միայն կարելի կ՚ըլլայ քննել կեդծանունին յարաբերութիւնը գրութեան հետ, գրական սեռին հետ: Մելանիա քերթուած մը առորագրա՞ծ է: Նորավէպերը կը կրե՞ն Ե. Տ. առորագրութիւնը: Հարցումներ են առոնք, որոնք կրնան չահեկան լծուիլ իրենք իրենց մէջ, բայց որոնց անտեսումը մը ահա 80 տարիներէ ի վեր եղիայի գրականութիւնը կը վերածէ անչահեկան գրամոլութեան մը: Առոյգը այն է, որ առորագրութիւններու բազմացումը կը պարզէ եռին գարգացման մէկ չատ յատկանչական երեւոյթը: Եռի գարգացումը հոն կը հասնի բազմաթիւ «կրկնորդնեբու», որոնք եթէ չեն խաթարեր ենթակայութիւնը, կը թելադրեն անոր մէջ դոնուող ահարկու ճգումը, չբսելու համար բեկումը: Կրկնորդները նոյն առեն կը պատկանին մտքի հնարողութեան (fiction) մը գործունէութեան, որ ենթակայութիւնը կ՚արձակէ վիպային միջոցին մէջ:

ԱՆԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Ենթակայական գրականութիւնը եղիայի մօտ կը յայտնուի ո՛չ միայն արդի մարդու եռին վերլուծումով, ասոր այլակերպումներու խաղով, այլեւ այն անատրաղելի ու գերազանցապէս «արդիական» սեռով, որ կը կոչուի «օրագիր» (եւ նամակ): Նուբանիա եւ Մելանիա իրարու օրագիրը է, որ կը գրկեն, եւ այս փոխանակութիւնը կը կազմէ Աղջկան մը օրագիրը: Կատուի յիշագիրքը ուրիշ օրագիր մըն է, ինչպէս է Դարաւորոգ օրագիրը: Այսպէս, զուտ «ներքնական», ինչպէս կ՚ըսէ «ներքին էջերու» յատկացուած է 1895 տարուան («անվերջանալի տարի») օրագիրը, զոր Շ. Շահնուր կը կոչէ «Մանրիմ օրագրութիւն» (8): Այս ցարդ անտիպ օրագիրը ըստ երեւոյթին մեզի հասած մեկ մասն է անտիպ արտադրութեան մը, որուն մասին եղիա ակնարկութիւն մը ունի իր «Վերլուծում» վերնագրուած յօդուածին մէջ: Եւ դեռ կայ նամակագրութիւնը, ուր «նեռած դառնացեալ մարդու հեղնական խօսքերս բերնէ բերան մերթ կը պարտին՝ բառական նշանակութեամբ առնուելով:

Որքան դիտեմ, եղիա միակն է արեւմտահայ դրականութեան մէջ, որ օրագրութիւն պահած է եւ օրագրութիւնը վերածած դրականութեան: Անկասկած օրագրութիւնը կը ստեղծէ պատրանքը անմիջականին, առօրեայ դէպքերու եւ դէմքերու հակազդեցութեան, հոգեկան վիճակներու ու պահերու անտւարտ անդրադարձումներուն: Իր բնոյթով գրեթէ ամէն ինչ բովանդակող, դրական ծանօթ բոլոր սեռերը խառնչակող ու խախտող իր ընդգրկածով, այնպէս ինչպէս անիկա կ՚ընդլայնի Աֆրիէլի մը գրչին տակ (եղիայի մտատիպարը), օրագրութիւնը ապրիչն է եւ տեղը անհատնում վերլուծումին, որ կը դադրի գրողի մահով: Միչտ նոր, միչտ կրկնուող օրագիրը անսահման է նոյն առեն: Անսահման «քայքայում» ու հաճոյք: Բայց որ առաւելութիւնը ունի մի՛չտ առընչուած ըլլալու ժամանակին այսօրին, նորին ու «դարին»:

Ո՛րքան եղիա կը խօսի գրականութեան մասին կամ օրագրութեան, ա՛նքան կը լռէ գրական «գործէն», կարծէք յղացքը գոյութիւն չունի իրեն համար, որ կը գրէ քերթուած ու նորավէպ, եւ իբրեւ նորավէպագիր կը մասնակցի ալ «Մասիս»ի հարցախոյզին, նորավէպի առթիւ (1901): Երբ պատահաբար իր հատորիկներուն ակնարկէ, զանոնք «մատեան» կը կոչէ: Ըսի արդէն, որ ո՛չ իր քերթուածները, ոչ ալ իր արձակ էջերը հաւաքած է կողքի մը տակ: «Գրական իմաստասիրական շարժում»ին մէջ տեղ մը կ՚ըսէ, թէ իր «տաղարանը» այլեւս պիտի գրուէ հանդիսին մէջ եւ այս ակնարկութիւնը միակն է, որ տեսած ըլլամ: Իր նամականիին մէջ կը խօսի բանաստեղծութեան մասին, նոյնիսկ իր ըմբռնումին, բայց երբեք հաւանական հատորի մը ծրագիրը չի պարզեր: Մեզի չեն հասած անգամ հատորի ծրագրային խորագիրները: Եղիա կարծէք երբեք «դիրք» մը չէ երազած, կամ կը թուի անտարբեր եղած ըլլալ գրական «գործի» հանդէպ, ինչ որ եզակի է եւ թելադրական իր արտադրութեան համար: Այս կէտին մէջ արդեօ՞ք կը չարունակէ Զարթօնքի սերունդին բարի սովորութիւնը՝ հատորը մոռնալու: Չեմ կարծեր: Քանի որ Օտեանի մը եւ եղիայի մը միջեւ կայ Դուբեան· իսկ Դուբեան ունէր տաղարանի ծրագիր:

Եղիա գրականութեան յղացք մը ունի, բայց չունի գրական գործ: «Անգործ» է: Բառը գործածեցի չատ որոշ դիտումով: Եղիա իր ամբողջ «Վերլուծում» յօդուածը կը գրէ գոյց տալու համար զինք մեզադրող լրագրողներուն, որ «անգործութիւն» չէ՛ ըրածը: Կ՚ապացուցէ որ առօրեայ ընելիքներ ունի, կ՚ուսուցանէ, կը կարդայ, կը գրէ իր օրագրութիւնն ու նամականին, ինչ որ բաւ է գրողի մը համար: Այլ խօսքով՝ եթէ ժամանակաւորապէս չի գրեր մամուլին մէջ (ինք որ ահարկու գրող մը եղած է մինչեւ յօդուածին թուականը՝ 1893) չէ գադրած գրելէ: Կ՚ըսէ նոյնիսկ, որ երբ թուղթ ու մատիտ չի գտներ իր տրամադրութեան տակ... կը գրէ մատներով օդին մէջ, իր ...զեղեցկագո՛յն էջերը: Եղիա միշտ կը գրէ, երբ չարտադրեր:

Ուրե՞մն: Կարելի չէ խակակա՞ն «անգործութենէ» մը խօսիլ:

Իսկ ի՞նչ է գրական գործը ընդհանրապէս, եթէ ոչ ինքնաբաւ, ինքն իր վրայ դոյ, իմաստներ բովանդակող, միանգամընդմիչտ աւարտած արտադրութիւն մը: Ան կ՚ենթադրէ ներս մը եւ դուրս մը, ունի սահման ու չրջագիծ· ձեւ, միջոց՝ ուր իմաստը կ՚ըլլայ ինքզինք եւ ուրկէ կը ներկայանայ մեզի: Գործը կ՚ենթադրէ մէկութիւն, միութիւն, ուր միտք ու յուզում, իմաստ ու լեզու կու գան ամբողջանալ: Որեւէ գործ ամբողջութեան մը հեռանկարը ունի եւ զայն է որ կը հետապնդէ:

Արդ՝ հարց է թէ ո՞ր չափով վերլուծումը, քայքայումը, հաճոյքը կրնան յանգիլ ու հանդչիլ գործի մը ամբողջութեան մէջ: Տենչը անհուն է, եւ մտքին պէտքը՝ անսահման: Կը խորհիմ որ, ենթակայական գրականութեամբ եղիա փորձառութիւնը կ՚ընէ գրելու անսահմանին հետ: Գրական գործ մը չարտադրելը եւ հակառակ ասոր՝ գրականութիւն ընելը յղելի չեն «անկարողութեան» մը, ինչպէս կը թելադրէ Օշական (9)· Եղիա՝ Օշականէն չատ առաջ կը յայտնաբերէ գրելուն հիմնապէս անաւարտելի եղրը եւ կ՚ընդունի զայն: Հասկնալի է, որ իր գրքաւոր երկերը, ծաւալուններ, Աղջկան մը օրագիրը եւ Կատուի մը յիշագիրքը կ՚առնեն օրագրութեան ճամբան· կրնան անհունապէս չարունակուիլ ու դադրիլ անհունապէս:

Պատահական չէ, որ Աղջկան մը օրագրի Մելանիան (Փետ. 2, 1986) խօսի ա՛յս մասին. «Այսօրուան գրքերն Հանդէսներն են: Մասիսի գրադատն կ՚ըսէ թէ Հանդիսից մէջ երեւցած հատուածոց ու վիպակաց ու քերթուածոց վրայ խօսելու համար պիտի սպասէ որ առանձին հատորով հրատարակուին: Կան գործեր, եւ անարժէք չեն, որոնց համար Պ. Բաշալեան յաւիտեան պիտի սպասէ...»: Առաջին նախադասութիւնը իսկապէս յարակարծային է, որուն եթէ հետեւինք, դվխովին կը չրջուի «գործ»ի գաղափարը: Մելանիա չի վարանիր բառը գործածելէ «գրքի» համար: Փաստօրէն «այսօրուան գրքերը Հանդէսներն են» տողամասը կը ներառնէ իր մէջ պարբերականութեան գաղափարը. հանդէսը կը գրաւէ նախկին գործին տեղը, գործը որ ու գայ առանձին հատորով: Արդ՝ Մելանիա կ՚ակնարկէ եղիայի զոյգ հանդէսներուն՝ «Երկրագունա»ին, ուրկէ կու գայ մէկ էջերումը եւ «Գրական իմաստասիրական շարժում»ը, ուր կը սփռուի եղիայի գրականութիւնը: Հանդէսները առօրեայ, միչտ կրկնուող, միչտ նոր, ունին օրագրայինի հանգամանքը: Առանձին, մտածուած հրատարակութիւններ են, բայց վէպի մը, քերթուածի մը հատորը չեն կազմեր: Կը բերեն եւ վէպ, եւ քերթուած, եւ յօդուած· հատուածաբար: Միասին: Կը բերեն գրականութիւնը իրբեւ օրագրութիւն:

Գրականութիւնը· ահա եղիայի տեսլը, մտքին մեծագոյն պէտքը, հաճոյքը, ա՛ն որ յարատեւօրէն կ՚արտօնէ քայքայուիլ ու վերլուծել, դառնալ վերլուծումին վերլուծումը, ա՛ն որ կ՚երթայ առանձին հատորի մը բովանդակէն անդին: Գրականութիւնը աւելի է քան գրական գործը: Այս իմաստով գրականութիւնը ան-գործութիւն է: Եղիային անգործութիւնը գրական գործեր չգրելը գործազրկումէ մը աւելի գործազերծում մըն է: Տարբերութիւնը էական է:

Եղիա մեր մէջ, ոեւէ գրողէ աւելի, կ՚ապրի, կ՚անճնաւորէ, կը գրէ գերազանցապէս արդիութեան ու արդիականութեան տրամը, իր բոլոր հակասութիւններով, որոնք հակասութիւններ չեն, տարտղումներով ու աւերներով, առանց մոռնալու ազգային «բարեչրջումն» ու աղիտալի ընդոստումները: Առանց առանձնաշնորհեալ վկան է: Իրբեւ այդ՝ վրայ կու տայ իր անձը, որմէ կը չահի գրականութիւնը: Պայմանաւ որ... պայմանաւ որ ուչադիր ըլլանք առոր:

Գ. ՊՐԼՏԵԱՆ

Նօթեր

1.– Ե. Տէմիրճիպաշեան, Երկեր, Սովետական Գրող, 1986, 536 էջ: Կազմեց Ռ. Սարգսեան, յառաջաբանը գրեց Ս. Թոփչեան:

2.– Զնչին տարբերութիւններով, որոնք կը վերաբերին դասաւորումին, *Երկերը* կը վերարտադրեն Փարիզեան Արձակ էջերու օրինակը, իր սխալներով: Այսպէս՝ «Անգեղն երգ»ի առաջին տողը յայտնօրէն աղճատուած է· "Սեւ մեծ թռչուն մը, սեւ ամպի ներքեւ": Այսպէս է տպուած երկու հրատարակութեանց մէջ, պակաս վանկով մը: Կը բաւէ դիմել «Գրական իմաստասիրական շարժում»ին 1884, էջ 204, ուղղելու համար տողը· "Սեւ մեծ թռչուն մը, սեւ ամպի մը ներքեւ":

Երկերու գլխաւոր պակասը կը վերաբերի ծանօթագրութիւններու բացարձակ չգոյութեան: Կազմողը որ հաւաքումի դժուար ու շնորհակալ գործը կատարած է, յարմար չէ նկատած գրութիւնները ծանօթագրելու, նոյնիսկ սեղմօրէն: Ոչ մէկ թուական, հրատարակութեան աեւուն կամ հանդէս: Այս ժլատութեան արդիւնքը այն կ՚ըլլայ, որ ընթերցողը կը զրկուի շատ անհրաժեշտ տեղեկութիւններէ, ինչ կը վերաբերի գրութիւններու յաջորդականութեան:

Հատորը իրբեւ այս առ այժմ առաջին փորձ մրն է աւելի ընդարձակ հրատարակութիւններու համար:

3.– Արեւմտահայ եւ սփիւռահայ մամուլին մէջ գրուած կան մեծ թիւով նամակներ եղիայէն, որոնք կը թուին մաս կազմել ուրիշ սառցալերան մը: Հատորով միայն տպուած են եղիայի «Սիրային նամակները», Պոլիս, 1910-ին, Հր. Նազարեանցի կողմէ:

4.– Եղիա Տէմիրճիպաշեան, Իր կեանքը եւ իր գործը, Գ. Ֆէնէրճեան եւ Հր. Պետրոսեան, Կ. Պոլիս, 1921: Այս հատորը առաջին ընդարձակ ուսումնասիրութիւնն է եղիայի վերաբերող: Կը կրէ կնիքը Ց. Օշականի կեդրոնականի մէջ դասաւանդութիւններուն:

5.– Նշ. հատոր, էջ 58:

6.– Այս գրութիւնը չծանրաբեռնելու համար զանց կ՚առնեմ յղումներու յիշատակումը: Մէկ մասը կ՚երթան Արձակ էջերուն, միւսը՝ Երկերուն, կարեւոր մաս մը նաեւ ժամանակի մամուլին:

7.– Եղիայի «արձակ բերթուածներուն» ընթերցումը դիւրաւ կը յայտնաբերէ Ինտրայի ներաշխարհին մեկնակէտները: Ծանօթ է Զրաբեանի հիացումը, նուազ ծանօթ է անոր արձակին մէջ միջգրութենական ներթափանցումը եղիայի դաշնաւոր, գերանուրբ ու նշգրիտ ոճին: Այլ հանգիտութիւն· կեդծանունի կիրարկումը: Ստոյգ է, որ եղիա եւ Զրաբեան նոյն «ընտանիքի» գրողներ են:

8.– Շ. Շահնուր, որ կարդացած է այս օրագիրը, կը գրէ· «Ինքն իր մէջ առնուած Մտերիմ Օրագրութիւնը (խորագիրը Շահնուրէն է, ձեռագիրը չունի զայն) արժէք չունի գրական գետնի վրայ: Կամ շատ քիչ: Լաւագոյն պարագային ան կը հետաքրքրէ մասնագէտ բժիշկը եւ փսիխանալիստը: Օրագիրը մեծախօսութիւնն է միջակէն վար գրոց-բրոցի մը, որ հալածուած ըլլալու ախտէն կը տառապի, առանց որ ախտը բժբրէ, հասունցնէ եւ ընդլայնէ գրողին իմացական կարողութիւնը: Եւ սակա՞յն, եւ սակա՞յն, աղտոտ տետրակը անսգիւտ գանձ մըն է, որ իր նմանը չունի մեր գրականութեան մէջ (ունի՞, չունի՞)»: *Կրակը կողքիս*, Փարիզ 1973, էջ 107 – 142: Չեմ յամենար Շահնուրի տարօրինակ ոգեմաւարութեան վրայ: Թող ներուի ինծի բացարձակապէս տարակարծիք ըլլալ հոն յայտնուող դատումին հետ:

9.– Համապատկեր Արեւմտահայ Գրականութեան, հատոր Դ., Երուսաղէմ, 1956, էջ 413:

●►

ինքը Մոսկուայի մէջ ուսանող է, իսկ Անթառամը, որ 1908–ին՝ 17 տարեկան է, կը դանուի նախ՝ Մարկով ուսանելու համար, յետոյ ընդմիջումներով՝ Յարիցին իր ծնողքին մօտ, եւ Գերմանիա բուժուելու համար: 1912–էն 1915՝ կը դանուի Մոսկուա: Մեր տրամադրութեան տակ ունինք միայն Տէրեանին նամակները. Անթառամին պրածները չեն պահպանուած: Նամակները կ'երկարին 1908–էն մինչեւ 1916 (Տէրեան կը մեռնի 1920–ի սկիզբը), մերթ յաճախակի, ինչպէս սկզբնական շրջանին (նամակներուն մէկ երրորդը՝ մինչեւ Ապրիլ 1909) եւ 1911–ին, մերթ ցանցառ, մէկ կամ երկու հատ մէկ տարուան ընթացքին: Թղթակցութիւնը ամբողջութեամբ ռուսերէն լեզուով կատարուած է, քանի որ Անթառամ Միսկարեան հայերէն չէր հասկնար. բայց Տէրեանի ընդհանուր թղթակցութեան մէկ մասը արդէն ռուսերէն է, եւ յաճախ երկու լեզուները իրարու կը խառնուին նոյն նամակին մէջ (տե՛ս Երկեր ժողովածու, հատոր 3, Երեւան, 1963):

Օր. Միսկարեանի հետ նամակակիցն քանի մը նմոյշներ հրատարակուեր էին 1970–էն առաջ, բայց նորէն ալ՝ իսկական յայտնութիւն մը եղաւ ան իր հրապարակումի օրերուն: Պէտք է դիտնալ որ 1963–ի հրատարակութիւնը Տէրեանի նամակագրական արտադրութեան մէկ չնչին մասը միայն կը պարունակէր: Այդ հրատարակութեան խմբագիրը (Վ. Պարսիզունի) կը գանգատի անոնց դէմ, որոնք իրենց մօտ կը պահեն իրենց կամ իրենց ընտանիքի մէկ անդամին ստացած նամակները: Գանգատելէն աւելի՝ բողոք կը բարձրացնէ ու կը պախարակէ: Պէտք է հետեցնել որ սուր պայքար մը կար, տասնամեակներու վրայ երկարաձգուած, զբաղականագէտի տիտղոսը վայելողներուն եւ բանաստեղծին մտերիմներուն միջեւ, պայքար մը որուն մէջ Տէրեանի անունը դարձած է խուլ հակամարտութեան մը կռուանձնաքարը: Կ'երեւի՝ Տէրեանէն նամակներ ձեռք ձգելն ու հրատարակելը կը նշանակէր այդ անունին վայելած փառքը օգտագործել անձնական վարկը բարձրացնելու համար: Ու կ'ենթադրեմ, որ Տէրեանի մտերիմները եւ ասոնց ժառանգորդները այս երեւոյթին դէմ պայքարած են, ի յարգանս Տէրեանի յիշատակին, չուզելով անոր մտերմութիւնը դիւաիչ եւ թերեւս ալ՝ անխիղ անճանց կեր դարձնել: Անթառամ Միսկարեան մինչեւ 1966 մերժած է իր քովը պահած նամակները հանրութեան սեփականութիւնը դարձնել: Այդ թուականին է միայն (իր մահէն հազիւ 3 տարի առաջ) որ բարեկամի մը միջոցաւ՝ յանձնած է զանոնք Տէրեանի աղջկան՝ Նուարդ Տէրեանին, եւ այն ալ՝ ոչ ամբողջութեամբ: Նամակները յանձնելու ատեն կը դրէ՝ «մի քանի նամակ, որոնց մէջ նա (Վ. Տէրեան) ջերմօրէն էր արտայայտել իր վերաբերմունքը դէպի ինձ, կամ խօսում էր իմ արժանիքների մասին, հարկ չհամարեցի ուղարկել, հասարակայնութեան համար դա ոչ մի արժէք չի ներկայացնում»: Նամակներու հրատարակութեամբ զբաղած է Նուարդ Տէրեանը, Անթառամին եւ իր ընտանեկան պարագաներուն չուրջ հաւաքելով անհրաժեշտ եւ մինչ այդ՝ իրեն անյայտ մնացած տուեալները: 1970–ին լոյս տեսաւ ռուսերէն բնագիրը, 1972–ին՝ հայերէն թարգմանութիւնը:

Համառօտ կերպով բացատրեմ հոս Տէրեան – Միսկարեան Թղթակցութեան հրապարակումին պայմանները, որովհետեւ կարեւոր հեղինակի մը նամակներուն լոյս ընծայումը միշտ ալ՝ բարոյական նորանոր հարցեր յարուցանող երեւոյթ մըն է, առաւել եւս մէկու մը համար, որ կ'ըսէր՝ «նամակը պէտք է միայն այն մարդը կարդայ, ում դրուած է նա: Նամակում գրածիս համար ոչ ոք իրաւունք չունի ինձ պատասխանատուութեան կանչելու» (Երկ. ժող. 3, էջ 348): Ինչ որ հանրութեան առջեւ կը պարզուի այս ձեւով (վերջին մէկ քերումս կու գայ Նուարդ Թումանեանին ուղղուած նամակներու չարքէն) բանաստեղծին մտերմական, յուզական եւ ստեղծական վկայութիւնն է, եւ հասկնալի է որ նամակներու հասցէատէրերը մեծագոյն վարանումներով յանձնած ըլլան զանոնք անձերու, որոնք բանաստեղծին հետ մտերմական ոչ մէկ կապ ունէին, եւ մղուած էին լուսադոյն պարագային՝ «գիտական» հետաքրքրութեան: Տէրեանի, ինչպէս Ռիլքէի պարագային (ու այս նկատողութիւնը կ'ընէի արդէն իսկ Թէքէեանի նամականիին անդրադառնալու առեն), նամակագրութիւնը կեանքի տեղ մը կը գրաւէ բանաստեղծական ընդհանուր եղանակութեան մէջ: Ապրող անձերու հետ յարաբերութիւններուն ամէնէն զգայնի երեսակը երեւան կու գայ հոն, ամէնէն խորունկը, հասարակութեան աչքէն հեռու պահուածը, եւ հետեւաբար՝ ստեղծագործութեան բուն զսպանակը: Ու չի բաւեր ամէն պարագայի՝ նամակները օգտագործել իբրեւ «գրականագիտական» աղբիւրներ, կենսագրական տուեալները պարզաբանելու միջոցներ, կամ ալ յօդուածները բացայայտող վկայութիւններ: Ասոնք բոլորը նպատակադրուած մօտեցումներ են, որոնք չեն յարգեր ստեղծագործութեան գաղտնի (կամ եթէ կը նախընտրէք՝ անգիտակից) զսպանակը, մինչեւ իսկ՝ կը բռնաբարեն զայն: Կ'ուզէի հաւատալ, որ Տէրեանի նամակներուն հասցէատէրերը պայքարած են հակելու համար այդ գաղտնիքներուն վրայ, որ աչխարհը կը լուսաւորէ: Տէրեանի, ինչպէս Ռիլքէի պարագային՝ նամակագրութիւնը կ'երեւի իբրեւ իսկական բով մը, ուր սկրը (հակըցէք՝ սեռային սկրը, ցանկութիւնը) և բանաստեղծութիւնը գաղտնարար կը հանդուցուին եւ կը քակուին, ցոյց տալով իրենց հասարակաց արմատը եւ իրենց դասակցութեան անկարելիութիւնը:

Քանի մը տեղեկութիւններ եւս Տէրեանի եւ Անթառամի յարաբերութեան մասին. Նուարդ Տէրեան իր յառաջաբանին մէջ կը յիշէ 1907–ին գրուած նամակ մը, որուն մէջ Վ. Տէրեան ընկերոջ մը կը յայտնէ «մտերիմ ընկեր» մը ունենալու իր ցանկութիւնը, աւելցնելով որ, միայն կինը կարող է լինել այդպիսի մը– մտերիմ ընկեր, բայց ի հարկէ՝ ոչ քաղքենի–կինը, այլ կին–մարդը, խելացի–կինը, կին–ընկերը» (տե՛ս Երկ. ժող. 3, էջ 179, բնագիրը ռուսերէն է): Ու աւելի ուշ, 1914–ին, Նուարդ Թումանեանին՝ «ինտիմ նամակագրութիւն եմ սիրում ես: Ուրիշ տեսակ՝ ոչ» (նոյն, էջ 348): Ուրիշ տեսակի նամակագրութիւն մը տեղեկութիւններ պիտի բերէր գործօն անձին, մտաւորականին, քաղաքական գործարներու խմորումին մասին. մինչդեռ «ինտիմ» նամակագրութեան մէջ՝ բանաստեղծութեան հիմքն է որ կը մերկանայ, կը յայտնէ իր ընտրութիւնը զուտ ցանկութեան հետ: Անթառամ Միսկարեանի հետ նամակագրութեան հրապարակումը թանկագին անակնկալ մըն էր, որովհետեւ այդ կնոջ հետ է որ Տէրեան ամենաբուռն եւ անմիջական կերպով ապրած է, ուզած է ապրիլ հեռակայ սկրը եւ զուտ ցանկութիւնը իբրեւ անուշիչ անհրաժեշտութիւն:

Նամակագրութեան սկսելէն քանի մը ամիս ետք, 1909–ի Ապրիլին, Անթառամը Տէրեանին կը հաղորդէ իր «նշանդրէքի»ի լուրը, հոյակապօրէն հակցած ըլլալով սա երեւոյթին՝ «զուտ ցանկութեան» օրէնքը Տէրեանի մօտ: Տէրեան մասնաւոր հակազդեցութիւն ցոյց չի տար, բացի անկէ որ «յիմար որոշում» կ'որակէ այդ նշանառութը: 1911–ին միայն, այսինքն Տէրեանին ամուսնանալէն յետոյ, նամակները կը դառնան աւելի բուռն, տեղ տեղ՝ զուտ ցանկութեան օրէնքին դէմ պոռթկումներով: Դժբախտաբար՝ առկէ սկսեալ դժուար ընթեռնլի կը դառնայ երկուքին յարաբերութիւնը, որովհետեւ 1911–ի Ապրիլէն անդին՝ գրեթէ բոլոր նամակները տրուած են կըրճատումներով (ծանօթագրութիւնը կ'ըսէ՝ «հրատարակւում է ըստ Անթառամ Միսկարեանի արտագրած օրինակի, նրա կըրճատումներով»):

Ինչ որ կոչեցի հոս «զուտ ցանկութիւն» կը թուի ըլլալ օրէնքը ոչ միայն սէրեանական բանաստեղծութեան, այլեւ իր մտերիմ նամակագրութեան, եւ մասնաւորաբար՝ Անտեային հետ իր յարաբերութեան: Այդ օրէնքը յանձեւուած է Տէրեանի կողմէ 1909, Ապրիլ 16–ի նամակին մէջ. «աւելի լաւ է ամբողջովին անձնատուր լինենք հայեցողութեանն ու փաղաքուշ անուրջներին, իրիկնային երազանքներին, որոնք չեն պահանջում անպայման իրականացում, այլ ինքնանպատակ են: Ձիշդ այնպէս՝ ինչպէս երաժշտութիւն լսելիս, զուք նրանից ոչինչ չէք սպասում բացի հէնց իրենից, ունկնդրում էք ու լսում, եւ ժպտում էք ու լալիս» (Նամ. էջ 109 – 110): «Զուտ ցանկութեան» օրէնքն է որ կ'արտայայտուի այս տողերուն մէջ, եւ յստակ է որ ինքնանպատակ երազանքի, «էիրականացած» ցանկութեան այդ եղանակը կը կառավարէ նոյնքան քերթողական արտադրութիւնը, որքան նամակագրութեամբ ծաւալող յարաբերութիւնը: Պէտք է լաւ հասկնալ որ եղածը խորքին մէջ՝ «իրականութիւն» էին» վամ աւելի ճիշդ՝ «իրականացուած»էն խուսափում մը չէ, ոչ ալ իրականութեան անձնային վանմացումը. հոս սահմանուածը էարանական իւրայատուկ բնագաւառ մըն է, «ինքնանպատակ»ին բնագաւառը:

Այդ բնագաւառին մասին կը խօսի Տէրեան, հիանալի եւ չափազանց ուժեղ կերպով, նոյն հատորին մէջ զետեղուած, բայց Անթառամին քրոջը՝ Մարթային ուղղուած նամակի մը մէջ, ուր կ'ըսէ հետեւեալը. «... ի հարկէ՝ կարող եմ ձեզ հետ բարեկամութիւն անել...: Իսկ որքան աւելի՛ է մտերմութեան անկեղծութեան պահանջը, այնքան նա մօտենում է հոգուս այն բնագաւառին, որտեղ արմատաւորուած են կրօնն ու յանցագործութիւնը՝ գաղտնն ու Աստուած, որ ի դէպ՝ միատնական են իրենց հիմքում» (Նամ., էջ 212 – 213): Ինչ որ բացայայտ է հոս՝ այն է, որ Տէրեանի «անկեղծութիւն» կոչածը չի սահմանափակուիր ամէն ինչ ըսելու, ճշմարտութիւնը չծածկելու, սրտին յոյզերը պատմելու պահանջին մէջ: Մտերմական նամակագրութիւնը, երկու հոգիներու հաղորդակցութեամբ, մուտք մըն է վտանգաւոր բնագաւառի մը մէջ. կը պահանջէ աչխատանք մը, պայմանագրական զգացումներէն եւ յարաբերութիւններէն չատ անդին, եւ անոնց դէմ: Ձեւ մըն է այդ վտանգաւոր բնագաւառին մէջ յամենալու, զայն պեղելու եւ խորաչափելու: Վտանգաւոր, այո, քանի որ Տէրեան զիմացինէն կը սպասէ ընկերային պայմանագրականութիւններէն ամբողջական թօթափում մը, ամբողջական մերկացում: Մարթային ուղղուած նոյն նամակին մէջ՝ Տէրեան կը բացատրէ, թէ «գաղտնիքը անկեղծ, միմիանց մօտիկ մարդկանց լաւագոյն բարեկամն է», եւ անչուչտ՝ լաւագոյն գաղտնիք պահողները մեզմակից յանցագործները կ'ըլլան: Այս հաչուով՝ մտերմագոյն նամակագրութիւնը կը զանցէ ու կը խորտակէ ընկերային բոլոր չափերը, մինչեւ իսկ «անկեղծութեան» ընկալեալ չափերը, հասնելով կրօնի ու յանցագործութեան միատնական արմատին՝ գաղտնիքին: «Ինքնանպատակ»ի բնագաւառը կ'երթայ մինչեւ հոն ուր մարդկայնութեան խորագոյն արմատները խորըսխլուած են մինչեւ հոն, ուր բրտութիւնն ու կրօնքը՝ գաղտնն ու Աստուած իրենց միատնական հիմքը կը յայտնաբերեն: «Ինքնանպատակ»ին նուիրուած ու անոր բնագաւառը պեղող նամակագրութիւնը խորքին մէջ՝ կը ձգտի հիմքերու յայտնագործութեան գործողութեան մը: Այդ պատճառով իսկ՝ պէտք է մնայ գաղտնի: Կըրցա՞յ արդեօք զգալի դարձնել այն իրողութիւնը, որ Տէրեան օր առաջ՝ հոգեվերլուծական յարաբերութեան խորագոյն նպատակադրումը կը բանաձեւէ այս ձեւով: Եւ այդ կրնայ ընել՝ միմիա՛յն իր բանաստեղծական գործունէութեան հիման վրայ:

***

Հատորի վերջաւորութեան դրուած, անթուակիր նամակի մը մէջ՝ Տէրեան Անթառամին կը յիշեցնէ իրենց առաջին համբուրուիլը, եւ կը ձգտի այդ առիթով ամէն ինչի մէջ նպատակ եւ տրամաբանութիւն փնտռող, եւ ի հարկին՝ յօրինող մարդիկ: Անոնք, կ'ըսէ, կը վախնան «աննպատակ»էն. կը զգան ըստ երեւոյթին՝ ծառէն ու ծաղիկէն չտարբերելու վտանգը, ու կը պայքարին այդ վտանգին դէմ: Ու կ'աւելցնէ՝ «այստեղ միայն մի բան են մոռանում, երբ խօսում են «կեանքի նպատակի» մասին: Չէ՞ որ կեանքը ինքը նպատակ է: Եւ մարդու ամէն մի արարքը պէտք է նպատակ լինի...»: Հոս եւս՝ «ինքնանպատակ»ի բնագաւառը, այս անգամ՝ իրրեւ բարոյական ու գաղտնական չափանիշ:

***

Վարան Ուժի թատերական տեսարանը զետեղուած է 1909, Մարտ 20–ին: Ինչո՞ւ այդ թուականը: Պատահական չէ ան: Նամակներէն կը տեսնենք նախ՝ որ այդ օրերուն Անթառամը Մոսկուա կը գտնուէր: Բայց գլխաւոր պատճառը կարծեմ՝ այն է, որ Ապրիլ 3–ի նամակին մէջ Տէրեան կը գրէ. «ամէնից առաջ ներկայս եմ ձեր նշանդրէքը» (Նամ. էջ 105): Ամենայն հաւանականութեամբ՝ նշանդրէքի լուրը նամակով կամ հեռաձայնով հաղորդուած է Տէրեանին: Բայց Վարան Ուժ կ'ենթադրէ որ Մարտ 20–ի հանդիպումին՝ Անթառամը նշանուելու պարագան բերանացի հաղորդած է: Մօրքին մէջ՝ Վարան Ուժի ըրածը Անթառամին պակսող նամակներուն վերահաստատումն է, եւ մանաւանդ՝ այն մէկ նամակին, ուր կրնար նշանդրէքի լուրը տուած ըլլալ: Մէկ խօսքով՝ Վարան Ուժ կը թատերականացնէ մեզի չհասած նամակագրական պրոյց մը: Վերահաստատման այս փորձը կը բացատրուի անով, որ մեզի չեն հասած Անթառամի նամակներէն եւ ո՛չ մէկը: Վարան Ուժ կը ներկայացնէ այր ու կնոջ միջեւ ծաւալած չատ սրընթաց յարաբերութեան մը մէկ որոշակի պահը, զայն առանձնացնելով, բեմականացնելով, ու այդ պահը նկատելով անչուչտ հանգուցային ու որոշադրիչ: Կը չնայ յարաբերութիւնը դուրս հանել նամակագրական միակողմանիութենէն: Ու այդ ընելու համար, կ'ընտրէ այն վայրկեանը երբ հնչուն գարձած է «զուտ ցանկութեան» եղանակը եւ օրէնքը, այն պահը երբ այդ եղանակն ու օրէնքը մարմնաւորուած են մարմիններու արդիլումով մէկը միւսէն: Արարին վերջաւորութեան՝ Վանիկը կ'ըսէ՝ «Ուրեմն մեզ կը մնան նամակները: Նամակներով եմ սիրելու քեզ ընդմիչտ, Անտեայ»: Շատ դիպուկ կէտի մը կը զարնէ ուրեմն Վարան Ուժ իր թատերգութեամբ:

Բայց միեւնոյն ատեն՝ թատերգութիւնը ռոմանթիք պատկերի մը կը վերածէ Տէրեանի եւ Անթառամի յարաբերութիւնը. աւելի ճիշդ՝ զայն կը հասկնայ ըստ ռոմանթիք սխեմայի մը: Արտաքին խոչընդոտ մը կը յարուցուի, որ անկարելի կը դարձնէ սիրոյ ընկերային իրականացումը. արդիլուած սէրը կը յաւերժանայ այլ մակարդակի մը վրայ: Մինչդեռ վերը տուած մեր հակիրճ վերլուծումը կը թելադրէ առնուազն, որ «զուտ ցանկութիւն»ը Տէրեանի կողմէ զրուած հրամայական մըն էր, թէկուզ անդիտակցաբար: Զափազանց հասուն, մտածուած եւ փարդ յարաբերութենէ մը՝ Վարան Ուժի մօտ մնացեր է արդիլուած ու վտանգած պատանեկան սիրոյ մը եզերը: Ինչ որ չի նեմացներ սակայն զործին նշանակութիւնը: Ճիշդ է որ թատերգութիւնը հեռու է նամականիէն թելադրուած յարաբերութեան հարստութիւնն ու բարդութիւնը սպառելէ, բայց չհաղորդական է իր սեւեռած «մոմենտ»ով եւ իր յարուցած հարցերով:

***

Կը մնայ ինձի խօսիլ ծանրակչիռ վերապահութեան մը մասին: Թատերգութիւնը գրուած ու հրատարակուած է արեւելահայերէնով, ու որքան որ գիտեմ՝ արեւելահայերէնը Վարան Ուժի գրական լեզուն չէ: Այդ լեզուով գրելու որոշումը կը բացատրուի զուցէ անով, որ ինքը կը բացատրուի զուցէ անով, որ ինքը տարուներ է կարդացած հատորին լեզուով, եւ ուզեր է պահել առաջին տպաւորութեան հարազատութիւնը: Չէ անդրադարձեր որ իր կարդացածը արդէն իսկ թարգմանութիւն մըն է, կամ թերեւս անդրադառնալով հանդերձ՝ այլ թելադրանքներու հետեւեր է: Անթառամ Միսկարեանի եւ Վահան Տէրեանի թղթակցութիւնը ծայրէ ծայր՝ ռուսերէն լեզուով տեղի կ'ունենար, եւ իրենց մէկու մտերիմ խօսակցութիւններն ալ անխուսափելիօրէն՝ ռուսերէն էին: Ո՞րն է այն առիթը որ պահուած հարազատութիւնը, երբ առեն պահուած հարազատութիւնը, երբ այդ խօսակցութիւնները արեւելահայերէնով կը վերահաստատուին: Այս հարցը ոչ մէկ կապ ունի Թատերգութեան նիւթին եւ հեղինակի աչքին չէ՞ վրիպած ճիշդ եօք հեղինակի աչքէն չէ՞ վրիպած ճիշդ եօք այն իրողութիւնը, որ Տէրեան նոյնքան (ու թերեւս աւելի) սիրելագիտական եւ երկլեզու պայմաններու մէջ կ'ապրէր, որքան 1987–ին՝ Գահիրէի կամ Փարիզի դէպքան 1987–ին՝ Գահիրէի կամ Փարիզի դէպքագէտը:

Մ. ՆԵՒՆԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ
10
MERCREDI
10 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.504 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.504

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 3 – 5)

ՖԻՆԼԱՆԴԱՑԻ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԴԵՍՊԱՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՅՑԵԼԱԾ

Քանի մը օրով Հայաստան այցելած է Ֆինլանդայի Մոսկուայի դեսպան Արտօ Քարհիլօ: Դեսպանը ընդունուած է կուսակցական եւ պետական պետական գործիչներու կողմէ, այցելած է ձեռնարկութիւններ եւ տեսարժան վայրեր: Էջմիածնի մէջ հիւրը հանդիպում ունեցած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի հետ:

***

ՌՈՒՍԵՐԷՆ ԳԻՐՔ ՄԸ ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Արհ. Միութեան Գիտութիւններու ակադեմիան պիտա – մատենագրական գրականութեան մատենաշարով ռուսերէն լոյս ընծայած է Մոսկուացի փրոֆ. Ժորժ Գանինի գիրքը Խաչատուր Աբովեանի մասին: Հեղինակը ներկայացուցած է Աբովեանի գիտական, մանկավարժական ու գրական բեղնաւոր գործունէութիւնը: կարեւոր տեղ յատկացուցած է Աբովեանի եւ Դորպատի համալսարանի դասախօս փրոֆ. Պարոտի Արարատի դաստիճը բարձրանալուն: Գիրքին մէջ նշուած է, թէ Աբովեան մեծ դեր ունեցած է աշխարհագրական գիտութեան զարգացման մէջ:

***

ՍԱՑԱԹ ՆՈՎԱՑԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ ԹԻՓԼԻՍԻ ՄԷՋ

Մայիս 31–ին, Սայաթ Նովայի երկերը պագուները հաւաքուած են Գորգասալիի (Թիֆլիս) հրապարակը: Քաղաքին այդ հինաւուրց թաղամասի դեղատեսիլ բնապատկերը կ'ամբողջացնէր դիմանկարը բանաստեղծին, որուն ծննդեան 275–ամեակը կը նշուի այս տարի ԻՒՆԵՍԿՕՑի որոշումով: Տուներու պատերուն փակցուած են ազդեր, որոնց վրայ մէջբերումներ կան Սայաթ Նովայի գործերէն, Անդրկովկասի ժողովուրդներու լեզուներով: Հրապարակին վրայ տեղի ունեցած հանդիսութեան բացումը կատարած է Վրաստանի Գրողներու Միութեան նախագահ Գ. Ցիցիշվիլի: Սայաթ Նովայի գործերուն մասին խօսած է Գրողներու Միութեան վարչութեան քարտուղար Ջ. Ջարքվիանի: Հայաստանի պատուիրակութեան անունով խօսք առած է Սերօ Խանզադեան: Գեղարուեստական յայտագիրը բաղկացած է Սայաթ Նովայի բանաստեղծութիւններու եւ երգերու մեկնաբանութիւններէ եւ Անդրկովկասի ժողովուրդներու պարերու ներկայացումէ:

Նոյն օրը, Թիֆլիսի Ստ. Շահումեան հայկական դրամատիկ թատրոնին մէջ տեղի ունեցած է հանդիսութիւն մը նուիրուած Սայաթ Նովայի:

***

ԵՐԵՒԱՆԻ ԴՊՐՈՑՆԵՐԷՆ ՄԻՆ ԿՈՁՈՒԱԾ ԳԱՌՆԻԿ ԱԴԴԱՐԵԱՆԻ ԱՆՈՒՆՈՎ

Երեւանի Սովետական չրջանի թիւ 133 միջնակարգ դպրոցը կոչուած է լիբանահայ բանաստեղծ եւ հրապարակագիր Գառնիկ Ադդարեանի անունով: Այս առթիւ տեղի ունեցած է հանդիսութիւն մը՝ աշակերտներու, ուսուցիչներու, ծնողքներու եւ հիւրերու ներկայութեամբ: Ոչնչի խօսք արտասանած է դպրոցին տեսչուհին Ժաննա Մադիկեան:

***

ՀԱՑ ԵՐԱԺԻՇՏՆԵՐ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

Հայաստանի Մշակոյթի նախարարութեան եւ Երաժիշտներու Միութեան պատակազմը (նախագահ՝ Ալեքսանդր Ամէմեան) հրապարակած է Սայաթ Նովայի ծննդեան 275–ամեակին առթիւ ժողովրդական գործիքներու համար գրուած գործերու մրցանակաբաշխութեան արդիւնքները: Քոնչերթոներու գծով Ա. մրցանակը չնորհուած է Խաչատուր Աւետիսեանի՝ Շըլխի եւ համոյթի համար գրած քոնչերթոյին ի գնահատութիւն: Գէորգ Մանասեան պարգեւատրուած է քանոնի եւ համոյթի համար գրած իր Ռափսոտիին համար: Պարգեւատրուած են նաեւ Եուրի Գալստեան, Արզաս Ոսկանեան, Երուանդ Երկանեան եւ Մելիք Մովիսակալեան:

***

ՇԻՆՈՒՀԱՑԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻ ՆԻՒԹԵՐԸ ԿԸ ՊԱՏՄԵՆ ԳԻՒՂԻՆ ԱՆՑԵԱԼԻ ՄԱՍԻՆ

Գորիսի չրջանի Շինուհայր գիւղի ազգագրական թանգարանի ցուցանմոյշներու մէկ մասը գարերու հնութիւն ունի, չատերն ալ կը պատմեն նորօրեայ գիւղի մասին: Գիւղի մշակոյթի պալատի թանգարանին մէջ բացուած է փառքի նոր սրբարան մը, ուր ճաշակով ձեւաւորուած վահանակներու լուսանկարներն ու փաստաթուղթերը կը պատմեն գիւղի այն որդիներուն մասին, որոնք տարբեր ռազմաճակատներուն կռուած են հայրենիքի ազատութեան համար: Շինուհայր գիւղը զոյութիւն ունի Ն. Ք. 4 – 3–րդ դարերէն եւ ամփոփոխ պահած է իր անունը: Երեւանի Մատենադարանէն հոս բերուած են 13 ձեռագիրներու լուսապատճէններ, որոնք 1579 – 1694 թուականներուն գրուած են տեղւոյն գրչատունը եւ կը վկայեն գիւղին հարուստ պատմութեան ու անցեալին մասին: Անոնց մէջ, օրինակ, գրուած է, որ գիւղին առաջին դպրոցը հիմնուած է 1454–ին՝ Տէր Ղուկաս հայրենատէրի նախաձեռնութեամբ: Հետաքրքրական նիւթեր կան նաեւ զօրավար Դաւիթ Բէկի մասին:

***

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՍԱՂՈՅԵԱՆԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Երեւանի երիտասարդութեան պալատին մէջ բացուած է Ալեքսանդր Սաղոյեանի նկարչական գործերու ցուցահանդէսը: Արուեստագէտին կտաւներուն մէջ կը պատկերանան հայրենի բնութեան դեղեցիկ ու զոդարիկ անկիւնները՝ («Աչտարակ՝ հին տուն», «Գառնոյ սարեր», «Ազմոսավանք»), աշխատանքի ու արուեստի մարդիկ («Սահակ Սահակեանի դիմանկարը», «Աղջկայ դիմանկար»): Ուշադրութիւն գրաւած են չրանկարկ գործերը՝ «Սասունցի Դաւիթ», «Քոչարի», «Վարդան Մամիկոնեան», «Սայաթ Նովա»: Ալեքսանդր Սաղոյեան աւարտած է Թերլեմեզեան գեղարուեստի ուսումնարանը. ցուցահանդէսներ տուած է Լենինգրադ, Հայաստանի Լրագրողներու Տունը եւ այլ սրահներու մէջ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Վենետիկի Մէջ հաւաքուած են ճարտարուեստականացած երկիրներու եօթը մեծերը, որոնք բեռնաւորուած օրական մը ունին ապագինումէն Ծոց եւ սիտա: Երկուշաբթի օր, Նախագահ Միթերան կիկերոնի դեր խաղացած է տոճերու քաղաքին մէջ, զոր լաւ կը ճանչնայ եւ զարմացուցած իր ընկերակիցները այն բոլոր պատմական տեղեկութիւններուն համար, զորս տուած է իւրաքանչիւր եկեղեցի կամ հասատատութեան մասին: 13–րդ ժողովն է եօթը ճարտարարուեստականացած երկիրներուն՝ Միացեալ – Նահանգներ, Ճափոն, Արեւմտեան – Գերմանիա, Ֆրանսա, Մեծն – Բրիտանիա, Իտալիա եւ Քանատա:

Լիբիա յայտարարեց թէ կը մնայ կառավարութեան մէջ, պահելով հանդերձ խօսքի իր ազատութիւնը, ինչ որ ըսել կուտայ ընդդիմութեան, թէ կատակերգութեան ծիծաղելի կացութիւն մըն է: Արդարեւ, երեւութական կարկատան մըն է եւ պարզ է որ ոչինչ կարգադրուած է:

Պապը, երրորդ անգամ ըլլալով, կ'այցելէ իր հայրենիքը: Այս ճամբորդութեան առթիւ, ապահովութեան բացառիկ միջոցներ ձեռք առնուած են Լեհաստանի մէջ: Առաջին առթիւ իսկ, Ցուհ. Պօղոս Բ. զգուշացուցած է զօր· Ժարուզելսկին մարզկային իրաւանց դէմ գործուած որեէ բռնաբարման համար:

Հռոմի ամերիկեան դեսպանատան դէմ ռճրափորձ մը գործուած է, երեքշաբթի առտու: Առաջին լուրերու համաձայն, երկու վիրաւոր կար:

Չերնոբիլի հիւլէական արկածին պատասխանատուներու դատավարութիւնը պիտի բացուի Յուլիս 5–ին:

Հոկտեմբերի մէկ գիւղին մէջ քիւրտ անջատողականներ զինեալ յարձակումով մը լեռ հանած են 26 գիւղացի բանուորներ: Առեւանգուածները 11 – 25 տարեկան երիտասարդներ են: Ապահովութեան ուժեր ծաւալուն խուզարկութիւններու ձեռնարկած են:

Արեւելեան – Պերլինի մէջ, երկուշաբթի գիշեր ալ կրկնուեցան երիտասարդական այն ցոյցերը, որոնք տեղի ունեցած էին արդէն նախորդ իրիկունը: Շուրջ հազար երիտասարդներ մօտեցած են Պերլինի պատին, փորձելով փոփ երաժըշտութիւն լսել, որովհետեւ ռոճի գանդատն նուագահանդէսներ կային արեւմտեան կողմը: Ծանր բախումներ տեղի ունեցած են ապահովութեան ուժերուն հետ: Երիտասարդները կ'ուզէին պատը վար առնել:

Լիբանանի խորհրդարանի նախագահը հրաժարած է, Քարամէի սպանութենէն չորս օր ետք, ինչ որ աւելի ծանրակշիռ դարձուցած է երկրին վիճակը: Հիւսէյնի չափաւոր չիի մըն է, ջերմ չատագով խօսակցութեան եւ համերաչխութեան մահմետական տարրերու միջեւ: Իր հրաժարականին բացատրութեան մէջ, նախագահ Հիւսէյնի խնդրոյ առարկայ կ'ընէ ձեմայէլը իր անկարողութեան եւ ամէն բանի հետ յարմարելու իր նկարագրին համար:

Էօզալ յայտարարած է թէ կը վարանի կանխահաս ընտրութիւններ կատարել տալու, հակառակ անոր որ տեղական ընտրութեանց արդիւնքը իրեն նպաստաւոր եղած է: Արդարեւ թաղապետական ընտրութիւններուն 84 նոր չրջաններու մէջ, վարչապետին Մայր – հայրենիքի կուսակցութիւնը 53 ընտրեալ ունէր:

Մոնթարժիի մէջ, 14 տարեկան թուրք պատանի մը մեռած է, ոստիկաններու հետապնդումի հետեւանքով: Պավիւռի մասին կը խօսուի կրկին, մինչ ոստիկանները կ'ըսեն թէ ենթական կառք մը գողցած էր եւ մերժած է ընթացք տալ ոստիկանութեան ազդարարութեանց: Տեղւոյն վրայ, 300 թուրքեր բողոքի ցոյց մը ըրած են հիւանդանոցին առջեւ, ուր փոխադրուած էր տղուն դիակը:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50–ՐԴ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՅԱՂԹԵՑ ԲԿՄԱ–Ի

3 — 0

Յունիս 7–ի խաղերու արդիւնքներն են՝–

Տորպեդօ – Դինամօ Մինսկ	2 – 1
Դինամօ Կ· – Զենիթ	1 – 0
Մետալիստ – Ժալգիրիս	1 – 0
Գուրիա – Դնեպր	1 – 2
Դինամօ Թ· – Շախտեոր	2 – 1
Արարատ – ԲԿՄԱ	3 – 0
Նեֆթչի – Դինամօ Մ·	2 – 1

Այս խաղերէն ետք դասաւորումը կը դլխաւորէին Սպարտակ եւ Տորպեդօ 17–ական կէտերով, որոնց կը հետեւէին Մետալիստ 14, Ժալգիրիս եւ Արարատ 13–ական, Դինամօ Մինսկ եւ Շախտեոր 12–ական, ԲԿՄԱ, Դինամօ Մ·, Դինամօ Կ· եւ Դնեպր 10–ական, Կայրաթ, Զենիթ, Նեֆթչի եւ Դինամօ Թ· 9–ական եւ Գուրիա 8 կէտերով:

Ա· ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԽԱՂԵՐ «ԿՈՏԱՅՔ» ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Մայիս 23–ին, Աբովեանի «Կոտայք»ը իր դաշտին վրայ կ'ընդունէր Քութայիսի «Տորպեդօ»ն: Դաշտին տէրերը սկիզբէն մինչեւ վերջ ցուցաբերած են արագ եւ բարձրարուեստ խաղարկութիւն մը, դերազանցելով իրենց մրցակիցները: Հաշիւը բացուած է 42–րդ վայրկեանին, երբ ձախ թեւէն ստանալով լաւ փոխանցում մը Գ. Ցովհաննիսեան դլուխի հարուածով մը նշանակած է կոլ մը: Երկրորդ կիսախաղին «Կոտայք» չարունակած է տիրապետել դաշտին եւ Սարգսեան կոլ մը նշանակելով ամրապնդած է Աբովեանցիներու յաղթանակը: Այս խաղէն ետք «Կոտայք» 10 կէտով կը գրաւէր 14–րդ տեղը (22 խումբերու մէջ):

***

Բ· ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Մայիս 25–ին տեղի ունեցած հերթական հանդիպումներուն Կիրովականի «Լոռի»ն 0–ի դէմ 2 կէտով յաղթած է «Ղարաբաղ»ի: Կոլերը նշանակած են Զաքարեան (54–րդ վայրկեանին) եւ Ալեքսեան (74–րդ վայրկեանին): Հոկտեմբերեանի «Սպարտակ»ը Փոթիի մէջ պարտուած է (0 – 2) տեղւոյն «Կոլխեթի»ին, իսկ Լենինականի «Օլիմպիա»ն Սուխումի մէջ 2–ի դէմ 4 կէտով պարտութիւն մը կրած է տեղւոյն «Դինամօ»էն:

ՍՐԲԱԶԱՆ ՇԻՐԻՄՆԵՐ

Վերջերս, երբ ես սկսեցի կարդի բերել աւելի քան յիսուն տարում իմ հաւաքած վիմագրերը, ընդօրինակուած թէ՛ Հայաստանում, թէ՛ աշխարհի տարբեր երկրներում, տեսայ, որ ունեմ նաեւ Անդրանիկ Զօրավարի մի քանի զինուորների չիրիմներից զրի առածներ:

Գորիս քաղաքի Ծլոկի գերեզմանատունը, մի փոքր տեղական բազալտից կտրած քարի կարզացել եմ.

Տամբարան հայգագաղ առանցին զօրամասի զինոր Յակոփ Բէօսեան Տրապիզոնցի: Ծնվեց 1881· վճ· 1919 Փետր· 4–ին:

Անդրանիկն իր զօրամասով Գորիս քաղաք է հասել 1918 Թուականի Օգոստոսի 4–ին, որ գնայ ու պաշտպանի Պաքուի կոմունան: Տեղի աշխարհազօրայինների հետ ծանր, բայց յաղթական կռիւներ է մղել Անդրկովկաս ներխուժած, Պաքուն զաւթած ու Պաքուի սովետական իշխանութիւնը՝ կոմունան, տապալուած Օսմանեան Նուրի փաշայի բարբարոս զօրքերի դէմ: Տրապիզոնցի զինուոր Յակոբ Քէօսէեանը ծանր վիրաւորուել է այդ կռիւներից մէկում եւ վախճանուել վէրքերից՝ Գորիս քաղաքում, Եռլեաններէի մի չէնքում ստեղծուած զինուորական հիւանդանոցում, 1919–ի Փետրուար 4–ին: Անդրանիկը Գորիսից դուրս է եկել 1919–ի Մարտ 25–ին: Անդրանիկի այս եւ միւս զինուորների մահարձանները չինել են Գորիսի քաղաքացիները:

Նոյնի կողքին գրուած մի չիրմաքարի գրուած է.–

Տամբարան հայգագան առանցին զօրամասերի զինոր Մէսրոպ Դ· Մավեանին տրապիզոնցի, ծն· 1881· վճ· 1919 :

Սա նոյնպէս կռւում ստացած վէրքից է մահացել: Վախճանուելու ամիսն ու օրը չի գրուած: Տրապիզոնը Սեւ ծովի նաւահանգիստ քաղաք է: Մեծ Եղեռնից առաջ ունէր մօտ 60 հազար բնակիչ, որի կէսը՝ Հայ: Հայերը ոչնչացուեցին 1915–ին:

Երրորդ չիրմաքարին գրած է.–

Շապիգարու եահանգ Ավդուրպել գիւղ Աշոտ Զափարեան հարուրապետ· պաշտպ· հայրենիքի: Ծն· 1887 ··· *Շարունակութիւնը քարի միւս երեսին է:* – Վախճանվեց 1919 թ· Մարտ 2–ին: Հանգուցեալ թողնելով հեռացաւիք Զանգեզուրից: Մնաք բարով ինգեր Աշոտ :

«Շապիգարու»ն Շապին – Գարահիսարն է: Բնիկ հայկական անունը Պաղնկի Սեւաբերդ: Հայերէնից բառացի թարգմանած է: Սեւաբերդը Փոքր Հայքի նշանաւոր քաղաքներից էր: Թուրք ուղեգրող Էվլիա Զելեբին 1661ին եղել է այստեղ ու գրել· «Ունի 9 թաղ ··· 1600 տուն հայ բնակիչ»: Այստեղ նշուած Ավդուրպել գիւղը հին հայկական Աղանիան է: Քաղաքն ու գաւառը 1914–ին ունէին 75 հազար հայ բնակիչ, բոլորը գոհ գնացին Մեծ Եղեռնին:

Տեղ գիւղի (1) եկեղեցու գրան մօտ մի ոչ խոշոր չիրմաքար կայ· գրերը խառն են, տեղ – տեղ քերուած: Դրա վրայ կարդացի·

Այս է տապան հերոս Անդրանիկի կամաւոր զինուորներին: Նահանգին Քարիսարի Անգեղի գեղ Սեթրակ Սինեան· ծնվ· 1898· ապանվեց 1918: *Քարի միւս երեսին:* – Նամարդի գնդակը եկավ ու դիպավ պայքարող հոգուն· զարկեց ֆո ժամ երին (վերին) ահղ (ահեղ) մրրիկ էր եկավ ու անցավ· ավազ վիշտ ու սուգ բերեց մեր փակ սրտերին: Ծնված է 1898 Զեդիքս· Ավեան Սրապիոն:

Վերջին գրերը քերուած են, հազիւ կարդացի: «Քարխաարին» առած Շապին – Գարահիսարն է: Անուան մէջ պահպանւել է հին հայկական ձեւը: Մեր լեզուում «քար» նշանակում է նաեւ բերդ, ամրոց: Անգեղի գիւղ – Զորրորդ Հայքում բերդաւան էր, հիմնել է Տորք Հայկազնը Վարշակ Թագաւորի օրօք (մ·թ·ա· 2–րդ դար):

Նոյն քարին·

Այս է տապանը Ավան Ըզգուռմայի Հեգիմեան Պօղոսի ի մարտ գոհ··· – *Շարունակութիւնը ջնջուած է: «Ըզգուռմը» էրզրում – Կարինն է: Եղեռնից առաջ այս նահանգում 250 հազար Հայ կար: Ուչընչայուեցին: Կարինի մօտ իրօք եղել է Աւան Հայոց հին գիւղ:*

Սիսիանի չրջան, Անգեղակոթ գիւղի ձորապռնկի փոքր եկեղեցու մուտքի մօտ, իրար կից տապանաքարերին կարդացել եմ.

Այս է տապան Թռչնակի· Մշո Բերդակ գիւղացի: Գէօմրիի Հայերից: Ծն· 1882 ամի· ևահատակ 1918 24 Օգ·

Տակաւին քանական թուականներին լսել էի Անդրանիկի մի քաջարի զինուորի «Թռչնակ» մականունը, թէ ինչ է բան անունը, ասո՛ղ, չգիտեմ: Սպանուել է Գէօմրի (Գումրի) գիւղի կռւում: 1918–ի ամռանը, ինչպէս յայտնի է, օսմանեան Թուրքիայի բանակները Հայաստանի վրայով արշաւեցին դէպի Պաքու: Այդ բանակի մի հիւղը մտաւ Հայաստանի Նախիջեւանի գաւառը, Զանգեզուրի վրայով անցնելու դէպի Եվլախ ու Պաքու, այնտեղից Սովետական Ռուսաստանի հարաւը ներխուժելու նպատակով: Նախիջեւանի լեռնային Շահապնձ գաւառի հայ գիւղերը, դրան թւում Նորաք, Գումրին ու կԺաձորը քաջարար պաշտպանեցին Սիսականի լեռնանցքը: Անդրանիկի մի ռազմակատ հարիւրապետ Թռչնակի զբաղեցրած հարիւրակէտ թաղերի գրաւումը թշնամի հայ գիւղացիներին օգնութեամբ: Թռչնակը զոհուել է Գումրի գիւղի մօտ: Նրա գիակն Անգեղակոթ են բերել Գումրի գիւղի բնակիչները, թաղել ու չիրմաքար գրել վրան: Թռչնակի ծնողավայր Բերդակը Տարօնի Մշոյ դաշտում է· 1903 Թուականին ունէր 150 տուն հայ բնակիչ: Այժմ այնտեղ ոչ մի հայ չկայ: Գումրին Մեծ Հայքի Սիսիք նահանգի ձահուկ գաւառի հնագոյն հայկական գիւղերից է· յիշատակւում է 8–րդ դարից Գեհենիք ձեւով (Սա· Օրբել – եան):

Թռչնակի չիրմաքարին կից մի այլ քարի գրուած է (2):

Այս է տապան Տիգրան Պետեանի· Սասնա Փեթար գիւղացի· ծն· 1900 ամ· ևահատակուեց 1918 ամ· 20 Օգոստոսի:

Այս 18 տարեկան պատանին եւս զոհ – ւել է Գումրիի կռւում: Սասունի Փեթար գիւղը նշանաւոր էր իր քաջամարտիկներով, հայ բնակչութիւնը ոչնչացաւ 1915 թ· Մեծ Եղեռնի ժամանակ:

Երրորդ չիրմաքարին·

Ողջոյն ձեզ տապան, զինուոր հայկական, Սասնոյ Կելիկուզան գիւղացի Մուշեղ Պետոեան· 22 ամաց գոհ գնաց Շաֆուոյ կռւին· 1918 Օգոստոսի 14:

Շաքին Սիսիանի գիւղերից է: Անդրանիկ զօրավարի կամաւորների մի խումբ օգնութեան է հասնում Շաքիին, որ չըքնաղացուել էր օսման – Թուրքերի եւ տեղի մուսաւաթ բեկերի տասը հազարանոց զօրքերով եւ փրկում է գիւղը:

Կելեկուզանը Սասունի հին գիւղերից է: 1914-ին ունեցել է 600 տուն Հայ:

Զորրորդ քարին·

Ողջոյն ձեզ տապան, զինուոր հայկական, Մշո Խաղաճցի Հայկ Պալեան (ջարդուած) ··· է 1888 ամի· ևահատակ Շաֆուայ կռւին· 1918 Սեպտեմբերի 23–ին:

ՍԵՐՕ ԽԱՆԶԱԴԵԱՆ

(1) Տեղ գիւղի այս վիմագրերը ես ընդօրինակել եմ 1938–ի գարնանը: Յետագայում – գայում դրանց իսկութիւնը ճշդելու գործում ինձ օգնեց Էդիկ Զոհրաբեանը:

(2) Անգեղակոթի այս նշխարները ես ընդօրինակել եմ 1939–ին: Յետագայում դրանք տեղում ստուգեց ու ինձ հաղորդեց հմուտ մանկավարժ Բարկէն Խուդավերդեանը:

ԱՊՐԻԼ 24ԻՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ՀԱՂՈՐԴՈՒՄԻՆ ՄԱՍԻՆ

ԽՄԲ· – «Գրական Թերթ»ի Մայիս 22–ի թիւին մէջ իր ստորագրած յօդուածով Սուրէն Սարուխանեան խիստ ճնշադատութեան կ'ենթարկէ Մոսկուայի հեռատեսիլէն Ապրիլ 24–ին սփռուած հաղորդումը, զոր պատրաստած էր Հայաստանի հեռատեսիլը:

Ստորեւ՝ յօդուածը, արեւմտահայերէն:

***

Ապրիլ 24–ին, Մոսկուայի ժամանակով ժամը 17·15–էն մինչեւ 18·45, կեդրոնական հեռատեսիլի առաջին կայանէն կը սփռուէր Հայաստանի հեռատեսիլի պատրաստած մէկուկէս ժամուան հաղորդումը ... Երեւանի Աբովեան փողոցի մասին: Երեւոյթը ուրախալի էր:

Իրաքանչիւր բովանդակութիւն ունի իր ձեւը, զոր կ'ընտրէ հեղինակը՝ մեկնելով խօսքը աւելի ամփոփ, աւելի մատչելի եւ աւելի ընդգրկուն մատուցանելու հանգնալի մղումէն: Տուեալ պարագային ձեւ մըն էր նաեւ Աբովեան փողոցին շուրջ խօսակցութիւն ծաւալելը: Բովանդակութիւնը, ինչպէս սկիզբէն իսկ նշեց հաղորդավարը, քաղաքի, հանրապետութեան, վերջապէս մեր ժողովուրդի մասին խօսելն էր միութենական հանդիսատեսին:

Մտերմիկ ձեւ, դովելի նպատակ· մանաւանդ, երբ մտովին կը տեսնես, որ հայ ժողովուրդին ձայնը լսելու, անոր անցեալի ու ներկայի մասին տեղեկութիւններ քաղելու, անոր խոհականութեան եւ ծրագիրներուն հաղորդակից ըլլալու ակնկալութեամբ ժամը 17·15–ին հեռատեսիլին առջեւ տեղ կը գրաւեն միլիոնաւոր մարդիկ:

Այդ օրը Հայաստանի տասնեակ հազարաւոր քաղաքացիներ, թողած ծխնելոյզի բարձունքը, կ'երթային տուն՝ դիտելու համար հայկական հեռատեսիլի յայտագիրը, որ կը հաղորդուէր Մոսկուայէն:

Վերջապէս կուգայ բաղձալի ժամը: Հաղորդավարը, ժպիտը դէմքին, կը տեղեկացնէ միութենական հանդիսատեսին, որ գարեր շարունակ հայ ժողովուրդը խարխափած է տգիտութեան մէջ, սպրած կաւաշէն խրճիթներու մէջ: Տակաւին յստ չըմբռնած, թէ ինչ կը պատմէ դեղեցիկ խօսնակը, երբ 20–ական թուականներու շինարարութեան վարպետներու խորհրդին հանդիսատես – ունկնդրին կը հասնի հաղորդման հեղինակներու առաջին չչմեգուցիչ հարուածը· «Հոս պիտի կառուցուին առաջին դպրոցն ու առաջին համալրատարանը ...»:

«Ո՞ւր: – Կը սկսիս խօսիլ դուն քեզ հետ: – Ծանօթ է, որ Աբովեան փողոցին մէջ չէ եղած ու չկայ ոչ մէկ դպրոց (բացի Սրբոյ Հռիփսիմեան Հայրիկի անուան կրող դպրոցէն, որ կառուցուած է գարուն սկիզբը): Կը նշանակէ թէ խօսքը կը վերաբերի, ինչպէս նախաբանին մէջ ըսուեցաւ, քաղաքին, հանրապետութեան» ... Այդ պարագային, թողլ տուէք որ հաղորդման հեղինակներուն ծանր խօսք չըսելու համար, չհաւատամ ականջներուս: Ի՞նչպէս, այդ՝ 1600 տարի դիր ու գրականութիւն ունեցող հայ ժողովո՞ւրդն էր որ 20–ական թուականներուն կը կառուցանէր իր առաջին դպրոցը: Հապա Աբովեան փողոցէն քիչ մը անդին դտնուող Մատենադարա՞նը· մինչ ոչինչ պիտի ըսեն այդ մասին: Հապա Ասատֆեան փողոցը ինչո՞ւ կոչուած է Աբովեան ... Իսկ համալսարա՞նը· մինչ հաղորդման հեղինակները չե՞ն դիտեր, որ վերջերս, իբրեւ նոր նուաճներու նիւթ Աբովեան փողոցը գրաւուղ պատմութեան հիմնարկին մէջ տեղ ունեցաւ միջազգային գիտական ժողով մը՝ նուիրուած Գլաճորի հռչակաւոր համալսարանի 700–ամեակին ... Մինչ այս մասի՞ն ալ պիտի չխօսուի:

Հաղորդման հեղինակները երկար – տարակ կը խօսեցնեն ուժանիւթի մասնագէտ մը, որ ամենայն լրջութեամբ կը պատմէ այն մասին, թէ 20–ական թուականներուն Հայերը եւրոպական պարեր չէին գիտեր եւ թէ ինք ու իր ընկերները կոմերիմիութեան կոչով ու յանձնարարութեամբ դացած են այդ բացը:

Առ քեզի խօսք ... Մէկ կողմ թողլով մասնագէտի բարձունքը, կ'երթայինք տուն՝ դիտելու համար հայկական հեռատեսիլի յայտագիրը, որ կը հաղորդուէր Մոսկուայէն:

Վերջապէս կուգայ բաղձալի ժամը: Հաղորդավարը, ժպիտը դէմքին, կը տեղեկացնէ միութենական հանդիսատեսին, որ գարեր շարունակ հայ ժողովուրդը խարխափած է տգիտութեան մէջ, սպրած կաւաշէն խրճիթներու մէջ: Տակաւին յստ չըմբռնած, թէ ինչ կը պատմէ դեղեցիկ խօսնակը, երբ 20–ական թուականներու շինարարութեան վարպետներու խորհրդին հանդիսատես – ունկնդրին կը հասնի հաղորդման հեղինակներու առաջին չչմեգուցիչ հարուածը· «Հոս պիտի կառուցուին առաջին դպրոցն ու առաջին համալրատարանը ...»:

«Ո՞ւր: – Կը սկսիս խօսիլ դուն քեզ հետ: – Ծանօթ է, որ Աբովեան փողոցին մէջ չէ եղած ու չկայ ոչ մէկ դպրոց (բացի Սրբոյ Հռիփսիմեան Հայրիկի անուան կրող դպրոցէն, որ կառուցուած է գարուն սկիզբը): Կը նշանակէ թէ խօսքը կը վերաբերի, ինչպէս նախաբանին մէջ ըսուեցաւ, քաղաքին, հանրապետութեան» ... Այդ պարագային, թողլ տուէք որ հաղորդման հեղինակներուն ծանր խօսք չըսելու համար, չհաւատամ ականջներուս: Ի՞նչպէս, այդ՝ 1600 տարի դիր ու գրականութիւն ունեցող հայ ժողովո՞ւրդն էր որ 20–ական թուականներուն կը կառուցանէր իր առաջին դպրոցը: Հապա Աբովեան փողոցէն քիչ մը անդին դտնուող Մատենադարա՞նը· մինչ ոչինչ պիտի ըսեն այդ մասին: Հապա Ասատֆեան փողոցը ինչո՞ւ կոչուած է Աբովեան ... Իսկ համալսարա՞նը· մինչ հաղորդման հեղինակները չե՞ն դիտեր, որ վերջերս, իբրեւ նոր նուաճներու նիւթ Աբովեան փողոցը գրաւուղ պատմութեան հիմնարկին մէջ տեղ ունեցաւ միջազգային գիտական ժողով մը՝ նուիրուած Գլաճորի հռչակաւոր համալսարանի 700–ամեակին ... Մինչ այս մասի՞ն ալ պիտի չխօսուի:

Հաղորդման հեղինակները երկար – տարակ կը խօսեցնեն ուժանիւթի մասնագէտ մը, որ ամենայն լրջութեամբ կը պատմէ այն մասին, թէ 20–ական թուականներուն Հայերը եւրոպական պարեր չէին գիտեր եւ թէ ինք ու իր ընկերները կոմերիմիութեան կոչով ու յանձնարարութեամբ դացած են այդ բացը:

Առ քեզի խօսք ... Մէկ կողմ թողլով միութենական հանդիսատեսին տրուած այս «յոյժ արժէքաւոր» տեղեկութեան հարցը, կը մտածես. բայց հաները դիտէին իրե՛նց պարերը ու այն ալ ինչպէ՞ս:

Մտանդիսին խօսակիցն ընթացքին եւ անկէ ետք ալ, նկարահանման խցիկը, չնայած դիտեր ինչու, յամառ ներս ու դուրս կ'ընէր «Երեւան» պանդոկէն քիչ մը վար գտնուող կիսախարխուլ «գալան»ով: Եթէ հաղորդման հեղինակները անպատմ մը պահած մանկին գալան եւ անոր փոխարէն յոյժ տալին 10 – 15 քալէ վարը փակցուած Մաքսիմ Գորկիի՝ 1928–ին Մոսկուայի փողոցի այդ տունը լքելուն առթիւ նշող յուշատախտակը, գուցէ նախ յիշէին, որ հանճարեղ արուեստագէտը, ի դէպ Աբովեան փողոցին մէջ (Փիլհարմոնիայի փոքր սրահ), դիսերտ հայկական պարը, գրած է, թէ ինք նոր միայն հասկցաւ, որ ինչ կը նշանակէ պարուեստ: Յետոյ թերեւս մտածէին, որ աշխարհի մէջ 1915 Թուական մը կայ եւ որ յեղափոխութեան մեծ երդիքը իր ձայնը բարձրացուցած է ի պաշտպանութիւն հայ ժողովուրդի՝ 1916–ին տպագրակելով «Հայ գրականութեան ժողովածու» ծանօթ ծաղկաքաղը:

Հաղորդման հեղինակները նկարահանման խցիկով մտան Աբովեան փողոցի յարող բոլոր անհրապոյր, կիսախարխուլ եւ ի սպառ քանդուած բակերն ու փակուղիները, ուշադիր զննեցին իրարանցիկ ծռած գերան ու քանդուած պատ, բայց ոչ մէկ անգամ պէտք չզգացին ցոյց տալ փողոցի եւ ամբողջ Երեւանի պատմամշակութային հարստութիւնը հանդիսացող ԺԹ· դարու Կաթողիկէ եկեղեցւոյ կոնդակն մնացած մասը (ակադեմիայի հին շէնքի բակին մէջ): Չէ՞ն գիտեր եկեղեցւոյ գոյութիւնը, թէ չուզեցին ցոյց տալ: Չեն կրնար չգիտնալ, ուրեմն՝ չուզեցին: Ինչո՞ւ:

Այս ինչուները չատ են: Ինչո՞ւ ճանապարհելու չափ երկար ցոյց տուին ծաղկավաճառ Կարաբալայի պատկերը՝ անասնելով բանաստեղծ, փողոցի խիղճ, պատառ սիրահարներու բարեբար հրեշտակ, բայց ոչ մէկ անգամ՝ Աբովեան փողոցի եւ ամբողջ հայ ժողովուրդի անմար փոքրոյն ուսը ու վերուվար ընել կատարդի Աբովեան փողոցով ...

Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ: Որովհետեւ հաղորդումին յղացքը այդպէս էր: Ոեպտուկ ու լալկան յղացք մը՝ որ չէս գիտեր ե՛րբ ու ո՛ր տեսարանը հնարած է. «Անցեալի ա՛ն մէն բանը գէշ է, ներկայինը՝ լաւ»: Բայց մէն բանը գէշ է, ներկայինը՝ լաւ»: Բայց անոր մերօրեայ նմանները պէտք է հասկընան գոնէ, որ ամէն ժամանակ ունի իր նորն ու հինը, իր լաւն ու գէշը, որ լաւ բոլոր ժամանակներու համար լաւ է, գէշ ալ՝ երբ ալ արտայայտուի, գէշ, արդի ժամանակն է, որ մենք մեզ օրինական ազգ բոլոր համարինք մեր պատմութեան բոլոր հանդրուաններուն եւ հաւասար սառակամակութեամբ ու անաչառութեամբ, նաեւ սիրով, խօսինք անոնցմէ իւրաքանչիւրի մասին, որ այսօրուան մեր նուաճումները աւելի կ'իմաստաւորէին անոնք – մկրատ սրելու անդրջհնդկեան չարիքը տուած էին այն խեղճուկրակ մարդուն ուսը ու վերուվար ընել կատարդի Աբովեան փողոցով ...

Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ: Որովհետեւ հաղորդումին յղացքը այդպէս էր: Ոեպտուկ ու լալկան յղացք մը՝ որ չէս գիտեր ե՛րբ ու ո՛ր տեսարանը հնարած է. «Անցեալի ա՛ն մէն բանը գէշ է, ներկայինը՝ լաւ»: Բայց մէն բանը գէշ է, ներկայինը՝ լաւ»: Բայց անոր մերօրեայ նմանները պէտք է հասկընան գոնէ, որ ամէն ժամանակ ունի իր նորն ու հինը, իր լաւն ու գէշը, որ լաւ բոլոր ժամանակներու համար լաւ է, գէշ ալ՝ երբ ալ արտայայտուի, գէշ, արդի ժամանակն է, որ մենք մեզ օրինական ազգ բոլոր համարինք մեր պատմութեան բոլոր հանդրուաններուն եւ հաւասար սառակամակութեամբ ու անաչառութեամբ, նաեւ սիրով, խօսինք անոնցմէ իւրաքանչիւրի մասին, որ այսօրուան մեր նուաճումները աւելի կ'իմաստաւորէին անոնք – մկրատ սրելու անդրջհնդկեան չարիքը տուած էին այն խեղճուկրակ մարդուն ուսը ու վերուվար ընել կատարդի Աբովեան փողոցով ...

Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ: Որովհետեւ հաղորդումին յղացքը այդպէս էր: Ոեպտուկ ու լալկան յղացք մը՝ որ չէս գիտեր ե՛րբ ու ո՛ր տեսարանը հնարած է. «Անցեալի ա՛ն մէն բանը գէշ է, ներկայինը՝ լաւ»: Բայց մէն բանը գէշ է, ներկայինը՝ լաւ»: Բայց անոր մերօրեայ նմանները պէտք է հասկընան գոնէ, որ ամէն ժամանակ ունի իր նորն ու հինը, իր լաւն ու գէշը, որ լաւ բոլոր ժամանակներու համար լաւ է, գէշ ալ՝ երբ ալ արտայայտուի, գէշ, արդի ժամանակն է, որ մենք մեզ օրինական ազգ բոլոր համարինք մեր պատմութեան բոլոր հանդրուաններուն եւ հաւասար սառակամակութեամբ ու անաչառութեամբ, նաեւ սիրով, խօսինք անոնցմէ իւրաքանչիւրի մասին, որ այսօրուան մեր նուաճումները աւելի կ'իմաստաւորէին անոնք – մկրատ սրելու անդրջհնդկեան չարիքը տուած էին այն խեղճուկրակ մարդուն ուսը ու վերուվար ընել կատարդի Աբովեան փողոցով ...

Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ: Որովհետեւ հաղորդումին յղացքը այդպէս էր: Ոեպտուկ ու լալկան յղացք մը՝ որ չէս գիտեր ե՛րբ ու ո՛ր տեսարանը հնարած է. «Անցեալի ա՛ն մէն բանը գէշ է, ներկայինը՝ լաւ»: Բայց մէն բանը գէշ է, ներկայինը՝ լաւ»: Բայց անոր մերօրեայ նմանները պէտք է հասկընան գոնէ, որ ամէն ժամանակ ունի իր նորն ու հինը, իր լաւն ու գէշը, որ լաւ բոլոր ժամանակներու համար լաւ է, գէշ ալ՝ երբ ալ արտայայտուի, գէշ, արդի ժամանակն է, որ մենք մեզ օրինական ազգ բոլոր համարինք մեր պատմութեան բոլոր հանդրուաններուն եւ հաւասար սառակամակութեամբ ու անաչառութեամբ, նաեւ սիրով, խօսինք անոնցմէ իւրաքանչիւրի մասին, որ այսօրուան մեր նուաճումները աւելի կ'իմաստաւորէին անոնք – մկրատ սրելու անդրջհնդկեան չարիքը տուած էին այն խեղճուկրակ մարդուն ուսը ու վերուվար ընել կատարդի Աբովեան փողոցով ...

Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ: Որովհետեւ հաղորդումին յղացքը այդպէս էր: Ոեպտուկ ու լալկան յղացք մը՝ որ չէս գիտեր ե՛րբ ու ո՛ր տեսարանը հնարած է. «Անցեալի ա՛ն մէն բանը գէշ է, ներկայինը՝ լաւ»: Բայց մէն բանը գէշ է, ներկայինը՝ լաւ»: Բայց անոր մերօրեայ նմանները պէտք է հասկընան գոնէ, որ ամէն ժամանակ ունի իր նորն ու հինը, իր լաւն ու գէշը, որ լաւ բոլոր ժամանակներու համար լաւ է, գէշ ալ՝ երբ ալ արտայայտուի, գէշ, արդի ժամանակն է, որ մենք մեզ օրինական ազգ բոլոր համարինք մեր պատմութեան բոլոր հանդրուաններուն եւ հաւասար սառակամակութեամբ ու անաչառութեամբ, նաեւ սիրով, խօսինք անոնցմէ իւրաքանչիւրի մասին, որ այսօրուան մեր նուաճումները աւելի կ'իմաստաւորէին անոնք – մկրատ սրելու անդրջհնդկեան չարիքը տուած էին այն խեղճուկրակ մարդուն ուսը ու վերուվար ընել կատարդի Աբովեան փողոցով ...

Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ: Որովհետեւ հաղորդումին յղացքը այդպէս էր: Ոեպտուկ ու լալկան յղացք մը՝ որ չէս գիտեր ե՛րբ ու ո՛ր տեսարանը հնարած է. «Անցեալի ա՛ն մէն բանը գէշ է, ներկայինը՝ լաւ»: Բայց մէն բանը գէշ է, ներկայինը՝ լաւ»: Բայց անոր մերօրեայ նմանները պէտք է հասկընան գոնէ, որ ամէն ժամանակ ունի իր նորն ու հինը, իր լաւն ու գէշը, որ լաւ բոլոր ժամանակներու համար լաւ է, գէշ ալ՝ երբ ալ արտայայտուի, գէշ, արդի ժամանակն է, որ մենք մեզ օրինական ազգ բոլոր համարինք մեր պատմութեան բոլոր հանդրուաններուն եւ հաւասար սառակամակութեամբ ու անաչառութեամբ, նաեւ սիրով, խօսինք անոնցմէ իւրաքանչիւրի մասին, որ այսօրուան մեր նուաճումները աւելի կ'իմաստաւորէին անոնք – մկրատ սրելու անդրջհնդկեան չարիքը տուած էին այն խեղճուկրակ մարդուն ուսը ու վերուվար ընել կատարդի Աբովեան փողոցով ...

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՎԱՏԻԿԱՆ ԵՒ ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Վաթիկանի քաղաքական օրակարգին վրայ յունիսեան երկու կարեւոր ժամադրութիւններ կան. Յունիս 8 – 14 Պապը երրորդ այցելութիւն մը կը կատարէր Լեհաստան, իսկ 28–ին Հռոմի եւ Վխլնեսի մէջ տեղի կ'ունենան Լիթուանիոյ քրիստոնէութեան դարձի վեցերորդ դարադարձի հանդիսութիւնները: Սակայն, չատեր սկսած են մտածել նաեւ Պապին 1988–ին Մոսկուա կատարելիք այցելութեան հաւանականութեան մասին:

«Պապը Մոսկուայի մէ՛ջ. Լուսին իջնող առաջին մարդուն պէս բան մը» կ'ըսէ Վաթիկանէն դիւանագէտ մը: Այս արտայայտութիւնը կը մատնէ այն սկեպտիկ կեցուածքը, զոր ունի Վաթիկան Կորբաչովի նոր քաղաքականութեան հանդէպ: Մոսկուայի մէջ կատարուած կամ ծրագրուած յեղաշրջումները կրնան Խորհ. Միութեան քաղաքական, տնտեսական, զինուորական կամ մշակութային արտադրութիւնը բարելաւել, սակայն վարչամեքենային նիւթապաշտութեան ու անաստուածութեան դաղափարականը խորքին մէջ անեղծ կը մնայ. ահա Հռոմի կարծիքը:

Անցեալի պատահարներու վերյուշն ալ դեր ունի Վաթիկանի զգուշաւոր այս դիրքորոշումին մէջ. «Պրուչչեւ ազատական դէմք մը կը նկատուէր Արեւմուտքի համար, կ'ըսէ կարդինալ մը, սակայն երկրին ներս ան կը վարէր հալածանքի քաղաքականութիւն մը. Խորհ. Միութեան հաւատացեալ տարբերին քով ան ձգած է աւելի դէշ յիշատակ մը, քան նոյնիսկ Սթալին»:

Թէ շատ ազատ արտայայտութիւններու առաջին շրջանակ մը կը նկատուի 1986 Հոկտեմբերի Պուտափէշտի գիտաժողովը ուր հաւաքուած էին մարքսեան մտաւորականներ, եւ ուր Մոսկուայի համալսարանէն վրդ. մը կ'ըսէր. – «Բոլոր ատաղնապին առջեւ այլեւս ոչ մէկ բացատրութիւն բաւարար է, որքան ալ գիտական ըլլայ ան»: Իսկ Մոսկուայի գիտական անաստուածութեան հիմնարկի տնօրէնը կը յայտնէր, «քրիստոնեայ կամ անհաւատ, բոլորս ալ ազատութեան պէտք ունինք»: Նման գիտաժողով մըն ալ, ըստ ոմանց, եւս՝ խեղել պատմականօրէն ձեւաւորուած անոր իրական պատկերը:

Այսքանէն եաք բնական հարց մը կը յառաջանայ. լաւ ոչինչ չկա՞ր խնդրոյ առարկայ հաղորդումին մէջ: Անշուշտ, կար. Գէորգ Եմինի, Հենրիկ Իգլեհանի եւ մէկ – երկու այլոց ելոյթները, որոնք, սակայն, ինքնին բովանդակալից ըլլալով հանդերձ, անյայտ դերքի մէջ կեղեցիկ ներդիրներու տպաւորութիւն կը ձգէին:

Կը կարծեմ որ այս հաղորդումը դառն խթան կ'ըլլայ յետագային նման միջոցառումներու համար: Զայն – հետաքրքրելի պետական կոմիտէն նման պարագայի լաւ կ'ըլլար, որ գործի մէջ առնէր պիտակ ու արտցաւ մարդիկ, թերեւս ճիշդ կ'ըլլար հրաւիրել նաեւ պետական խորհրդատուները: Չէ՞ որ խօսքը կը վերաբերի հարաւեայ ժողովուրդը միութենական հանդիսատեսին ճիշդ դիրքորոշումով եւ արժանապատուութեամբ ներկայացնելու խիստ կարեւոր հարցին:

Հարց մը եւս: Ինչո՞ւ մեր մամուլին մէջ քննարկման նիւթ չեն դառնար հայկական հետաքրքրական յայտարարները, դոնէ անոր առնել կարեւոր հաղորդումները: Կարելի է օրինակ առնել «Սովետական Կուլտուրա» թերթէն, ուր լայն տարածքի նիւթ կը դարձնեն Մոսկուայի հետաքրքրական հաղորդումները: Այդ պարագային կը բարձրանայ հեղինակներու պատասխանատուութիւնը, կը վերնայ նաեւ չարաշահին ու կարաբալայական հոգեբանութիւնը եւ մեր հաղորդումներն ալ կը դառնան օրերու ոգիին համահունչ:

Իսկ Ապրիլ 24–ի հաղորդումը, կը կարծեմ, որ միայն թիւր տպաւորութիւն բերեց, որ մեզի պիտի ըսէ այլազգի այն հանդիսատեսները ժողովուրդի պատմութեան: Ափսոս:

ՍՈՒՐԷՆ ՍԱՐՈՒԽԱՆԵԱՆ

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Յարկթը թուաբանութիւն է սովորեցնում Թոռանը:

– Բալա ջան, երկու չիշ արագ ունեմ, երկու չիշն էլ որ խմեմ, տակին ինչ կը մնայ:

– Հարբած պապիկ, – պատասխանում է Թոռը:

***

Երկար ժամանակ գիւղում անձրեւ չէր եկել: Մի կին «Աստծու սիրուն» ալիւր է հաւաքում, որ արարիչը անձրեւ ուղարկի:

– Ջոյրիկ, – ասում է Հայրիկը, – եթէ աստծուն ալիւր է պէտք, Թող ինքը պայ, ինչքան ալիւր ուզի՝ կը տամ, էլ ինչո՞ւ է քեզ դռնէդուռ գցել...:

«ՈՉՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Յարկթը թուաբանութիւն է սովորեցնում Թոռանը:

– Բալա ջան, երկու չիշ արագ ունեմ, երկու չիշն էլ որ խմեմ, տակին ինչ կը մնայ:

– Հարբած պապիկ, – պատասխանում է Թոռը:

***

Երկար ժամանակ գիւղում անձրեւ չէր եկել: Մի կին «Աստծու սիրուն» ալիւր է հաւաքում, որ արարիչը անձրեւ ուղարկի:

– Ջոյրիկ, – ասում է Հայրիկը, – եթէ աստծուն ալիւր է պէտք, Թող ինքը պայ, ինչքան ալիւր ուզի՝ կը տամ, էլ ինչո՞ւ է քեզ դռնէդուռ գցել...:

գերմանահայ

նահանգի

ՍԵԻԱՆԸ՝
ԶՈՀԸ ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆ
ԱՆԽՆԱՅ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ

Վերոյիշեալ խորագրին տակ դերմանական ծանօթ օրաթերթ «Ֆրանքֆուրթեր Ալկեմայնէ Ցայթունկ»ը օրերս հրատարակեց յօդուած մը, ծանրանալով Սեանի վիճակին վրայ եւ տուաւ ծանօթ բաներու կարգին նաեւ չահեկան մանրամասնութիւններ: Առաջինը թերեւս Արփա – Սեւան վտակաղիի պատմութեան կը վերաբերի: Իրրեւ թէ Խրուչչեւ առեներն իշխան ձուկը ճահճակելէ վերջ փափաք յայտներ է որ այդ համեղ ձուկը ուրիշ տեղեր ալ: Զինքը հիւրասիրողները իրեն գիտակ տուեր են որ սոյն ձուկը զատապարտուած է բնաջնջման, եթէ լիճին մակարդակը չարունակէ իջնել, նոյն ատեն մատնանշելով միակ ելքը. կառուցումը փոպուղիի մը: Խրուչչեւ չատով ատոր պատրաստ է յայտնի չինութեան պայմանագիրը: Շնորհիւ անոր ջուրին մակարդակը արդէն իսկ երեք մեթր բարձրացած է, բայց որպէսզի Սեւանը կենսաբանական տեսակէտէ կարենայ վերապրիլ ջուրին մակարդակը մինչեւ 2000 թուականը վեց մեթր եւս պէտք է բարձրանայ: Այս նպատակին պիտի ծառայէ՝ արդէն ծրագրուած երկրորդ վտակուղի մը մէկ ու կէս միլիառ ռուբլի արժողութեամբ:

Արդարեւ վերջին տասնամեակներու ընթացքին Սեւանը եւ անոր անմիջական շրջապատը ծանր կորուստներ կրած են: Լիճին ջուրը անճառակելի զարճած է: Ոչնչացած են երեսուն տեսակ, մասամբ հազուագիւտ, թռչուններ եւ նաեւ տասնեակ մը բոյսի տեսակներ: Ձարատարարուեստը միշտ մեծ դեր խաղացած է Հայաստանի մէջ, այս յատկիկային ալ այսպէս կը մնայ: 12–րդ հնգամեակի ընթացքին ճարտարարուեստի արտադրութիւնը պիտի ածի մօտ երեսուն տոկոսով: Այս նիշը բարձրադոյններէն մէկն է համայն Խորհրդային Միութեան մէջ: Նկատի առնելով Հայաստանի բնակչութեան ածը – ան 2000 թուականին պիտի հասնի 4 – 4,5 միլիոնի – շրջապատի պաշտպանութիւնը ալ աւելի կարեւոր դարձած է: Հայաստանի կառավարութիւնը որոշած է իւրաքանչիւր նոր գործատան շինութեան պարագային նկատի առնել՝ թէքնիք եւ տնտեսական գործօններու կարգին նաեւ շրջապատի պաշտպանութիւնը: Ըստ վարչապետի տեղակալ Վ. Մովսիսեանի, շրջապատի պաշտպանութիւնը յատկիկային ճարտարարուեստի եւ ուժանիւթի արտադրութեան համազօր նշանակութիւն պիտի ունենայ:

***

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Միւնիքընաբնակ հայ երգահան եւ երաժիշտ Լ. Բազիլ եւ իր հիմնադրած Մուսիքամ երբեակը (Լ. Բազիլ՝ ջութակ, Ի. Սէյման՝ թաս – ջութակ, Վ. Նօյմանն՝ ֆակօթ) Բարեգործականի յատուկ կարգադրութեամբ Ապրիլ ամսուան վերջին տուրքութեան մեկնած են Միացեալ – Նահանգներ եւ հոն տուած համերգներ, առաջինը Ապրիլ 24–ին Սուրբ Վարդան Մայր տաճարին մէջ: Ասոր յաջորդած են համերգներ Ապրիլ 26 եւ 27–ին՝ Լոս – Անճելըսի, Ապրիլ 29–ին Փասատենայի եւ Մայիս 1–ին Կլենտէյլի մէջ: Լ. Բազիլ տուած է նաեւ բանախօսութիւն մը, որուն նիւթը եղած է Հայ երաժշտութեան ներկան: Բազմաթիւ թերթեր՝ «Արմինեան Օպզերվըր», «Նոր Կեանք», «Արմինեան Բիփորթըր», «Ասպարէզ» եւ նաեւ ամերիկեան «Նիւզ – Փրէս» թերթը արտայայտուած են հայ երգահանի մասին, ունեցած են տեսակցութիւններ անոր հետ: Լոս – Անճելըսի հայկական ռատիոկայանը սփռած է Մուսիքամ երբեակի ելոյթներէն մին: Յաջորդ տարուան համար արդէն ծրագրուած է աւելի երկար շրջագրոյա մը՝ Միացեալ – Նահանգներու մէջ: Իսկ Մայիս 9–ին Լոնտոնի թէքեան Մշակութային Միութեան սրահին մէջ հնչած է Բազիլի Թիւ 1 լարային քառեակը Զիլինկիրեան քառեակի կատարմամբ:

Այս տարի անգամ մը եւս տեղի ունեցան Արեւմտեան – Գերմանիոյ Վիթթըն քաղաքի աւանդական «Արդի կամերային երաժշտութեան օրերը», որուն իր մասնակցութիւնը կը բերէր նաեւ Պալէօյի կամերային նուագախումբը: Գերման թերթերը արձագանգ հանդիսացան սոյն համոյթին ելոյթներուն, յատկապէս յիշատակելով դերման ծագումով սովիետ երգահան Ա. Շնիթքէյի 4–րդ համանուագը, Հայրենի երգահան Աշոտ Զոհրապեանի «Սերենատա»ը եւ Ն. Բորնսորֆի «Ամբոսս»ն: «Իոր ազերնները մշակութային աւանդութիւններու հետ ակներեւ էին Վխթթընի մէջ ներկայացուած խորհրդային երգահաններուն մօտ: Աշոտ Զոհրապեան «Սերենատա»ով կ'որոնէր աստիճանաբար անհետացող հայ ժողովրդական բանահիւսութեան բեկորները», կը գրէ «Ֆրանքֆուրթեր Ալկեմայնէ Ցայթունկ»ը:

Յաղագսումով կուսանք Հայաստանի կամերային համոյթին խիստ յաջող՝ թիւով տասը համերգները Արեւելեան – Գերմանիոյ Պերլին, Րոստոք, Օաերի Ֆրանքֆուրթ, Կարլ – Մարքս – Շթատ (երբեմնի Խեմնիցը) եւ Լայպցիկի աշխարհահռչակ Կեվանտհաուսին մէջ: Համոյթը եւ անոր վարիչը՝ Զայքովսկի մըրցանակի դափնեկիրը Լութակահար՝ Ռ. Ահարոնեան Արեւելեան – Գերմանիա կը դանուէին Պերլինի 750–ամեակին առթիւ կազմակերպուած հանդիսութիւններու կապակցութեամբ: Փետրուար 25 թուակիր «Նոյես Տոյչլանտ»ը, թերթ մը որուն չատ յաճախ չենք հանդիպիր մեր մամուլին մէջ – «Փայլուն մեկնութիւնը ժամանակակից երաժշտութեան» խորագիրը կը բոլոր ծաւալուն յօդուածով կ'անդրադառնայ համոյթին Պերլինի մէջ ունեցած առաջին՝ «Հանդիսատեսներուն խանդավառ ծափահարութիւններուն» արժանացող համերգին: Հոն ներկայացուած են է. Յովհաննիսեանի լարային նուագախումբի, Ռ. Սարգիսեանի Ջութակի եւ կամերային նուագախումբի համար յօրինուածները: «Նոյես Տոյչլանտ» այս վերջինը կ'որակէ իբրեւ՝ «դադաթնակէտը երեկոյթին»: Համոյթին կատարողական արուեստը լաւագոյնս կը պատկերացնէ յաջորդ մէկերեսեակը սոյն թերթէն. «Ի. Սթրավինսքիի բարդ չարադրուած երաժշտութիւնը լաւագոյնս ներկայացնելու համար նուագախումբ մը կը կարօտի ճշդութեան, չեչտակի կշռոյթի զգայունի, ռամանթիք ձգտումներէ հեռու կատարողական արուեստի: Հայաստանի կամերային համոյթը ունի այս բոլորը եւ շնորհիւ ատոնց մենք կրցանք ունկնդրել կենսալից եւ նուրբ կատարումը Սթրավինսքիին՝ զուարճալի թուացող, նախ – դասական հնչիւնակազմով երաժշտութիւնը»:

Երիտասարդ հայ Լութակահար Արա Մալիքեան ակսած է դերման մամուլը խօսեցնել իր մասին: Ստորեւ կու – տանք հատուածներ դրութիւնէ մը, լոյս տեսած «Վեստօյչէ Ալկեմայնէ Ցայթունկ»ի մէջ՝ տաղանդաւոր Լութակահարին Խօսըն քաղաքի յայտնի Փօլթմանկուլէյ սրահին մէջ տուած մէկ համերգին առթիւ: Հոն «Վարպետ երիտասարդներ» խորագրին տակ կը կարդանք նաեւ հետեւեալը. – «Եթէ 19–ամեայ Լութակահար մը Մէնտըլսոն մրցոյթին առաջին մրցանակին արժանանայ, մարդ կրնայ մեծ յոյսեր դնել իր վրայ: Այս տպաւորութիւնը թողուց Արա Մալիքեանի համերգը Փօլթմանկ երաժշտանոցի համերգասրահին մէջ: Գեղարուեստական դարձադրութիւնը եւ երաժշտական յատկութիւնները այս երիտասարդ երաժիշտին, արդին պէյրութահայ ընտանիքի մը, պարզապէս արտակարգ են: ... Մեծ թափով տուին (Ա. Մալիքեան՝ ջութակ եւ Մ. Տրեվո՝ դաշնակ), Բ. Շթրաուսի «Ֆա – մաժէօր Սոնատ»ին փոթորկալից առաջին եւ վերջին մասերը: Ռավելի «Ցիկան»ին բարդ հատուածներուն Ա. Մալիքեան դիւրութեամբ յաղթահարեց: Իոր հասկացողութեամբ եւ կեդրոնացած կատարեց չորս կտորներ Ա. Վեպերէն: Զմայլելի է այս Լութակահարին անթերի յիշողութիւնը, չնորհիւ, որուն ան ի տարբերութիւն ընդունուած սովորութենէն գոց կը նուագէ իր՝ Լութակի բոժիշը: Արա Մալիքեանի դասատուն՝ փրոֆ. Էլլէրմանն Հանովրի երաժշտանոցին անձնակազմին կը պատկանի: Երջան մը օգնականը եղած է Իվան Կալամանի եւ դասաւանդած Հանովրէն դատ Ճուլիարտի, Ասբէնի եւ Սինսինեթիի երաժշտանոցներուն մէջ: Ի մասոյ Արա Մալիքեան հանդէս պիտի գայ Հէսսըլի ռատիոկայանէն, ներկայացնելով արդի երաժշտութեան փունջ մը:

Բ. Ք.

Տիկին Սոնիա Շամլեան եւ զաւակը Փաթրիք – Պոսթէն,

Պր. Ազա Շամլեան

արտի խոր ցաւով կը դուժեն իրենց մօր, մեծ – մօր՝

ԱՆՆԻԿ ՇԱՄԼԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 2–ին, 92 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Յունիս 4, Չորեքշաբթի օր ընտանեկան մաերիմ շրջանակի մէջ ու մարմինը ամփոփուած Ռէնսիի հին գերեզմանատունը։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Էմիլ Ասլանեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Արմէն Սամուէլեան եւ զաւակները,

կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, կիրակի, Յունիս 14–ին, իրենց հօր եւ մեծ – հօր՝

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ–ի

մահուան 10–րդ տարելիցին ի յիշատակ, ինչպէս նաեւ՝

ՏԻԿԻՆ ԱՇԽԷՆ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆԻ

եւ Սամուէլեան ընտանիքի համայն ննջեցեալոց։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

ՄԱՐՍԷՅԼ

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ԳՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորած դպրոցներու, մասնակցութեամբ. –

1.– Սէն – Ժէրմէն Ս. Սահակ – Մեսրոպ

2.– Էքս – ան – Փրովանսի

3.– Սէն – Թ'Անթուանի Քամփանեը Փէրիէի Ս. Թագէոս

4.– Սէն – Թ'Անթուանի Քամփանեը Ծբէզի Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ

5.– Լա Սիօթաի Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ

6.– Պուք պէլ Էրի եւ

7.– Մարսէյլի միօրեայ դպրոցներու երկսեռ աշակերտութեան։

Յունիս 14, կէսօրէ վերջ ժամը 3–ին։

Բոլոր հայ ընտանիքները հրաւիրուած են, ակէք բազմութեամբ եւ քաջալերելով հայ փոքրիկները։

Salle Amerigo Vespucci
Du Centre Culturel Italien
6, rue Fernand Pauriol - 13005 Marseille

Մուտքը ազատ է։

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի Ընկերակցութեան ընդհանուր ժողովը պիտի կատարուի Շաբաթ, Յունիս 13, կէսօրէ հետք ժամը 3–ին, Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, 15 րիւ ժաղ – կուժոն, Փարիզ 8–րդ։

Օրակարգ. –

1.– Ելմտական հաշուետուութիւն։

2.– Բարոյական տեղեկագիր։

3.– Հեռանկարներ։

Բոլոր անդամներուն ներկայութիւնը ցանկալի է։

ՅԱՐԳԱՆՔ
«ՔՍԱՆ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐ»ՈՒՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան Փերանայլ Շերջանի Վարիչ Մարմինը եւ Փարիզի «Նազարբէկ» երիտասարդական մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան Կիրակի, Յունիս 14, Փարիզի, Ալֆորվիլի եւ Իսիի Հայոց Եկեղեցիներուն մէջ 1915 Յունիս 15–ին Պոլսոյ «Պայոգիտ» հրապարակին վրայ կախաղանով նահատակուած Քսան Հընչակեան անմահ հերոսներուն յիշատակին։

Նոյն օրը ժամը 13·30–ին, հոգեհաչ։

Ներկայ կ'ըլլայ եւ խօսք կ'առնէ «Արարատ» օրաթերթի խմբագրապետ եւ հանրային գործիչ՝

ԺԻՐԱՅՐ ՆԱՃԻՐԻ

CAPPADOCE -
67 bis, quai Blanqui - Alfortville

Réservation : 48 - 78 - 88 – 70
43 - 78 - 56 - 44

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ա. Տիկին Վարսենիկ Չէքեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Չէքեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Վահէ Չէքեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Էքինճեան եւ զաւակները, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան Յունիս 14, Կիրակի, Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ՏԻԳՐԱՆ ՉԷՔԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին տաթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

Այս տաթիով ընտանիքը չնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր անոնց, որոնք ծաղկեպսակով, վոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, անձամբ, դրաւոր յաւակից եղան իրենց սուգին։

NIGOGHOS SARAFIAN

«Le Bois de Vincennes»

Samedi 13 Juin, Paris, 15h précises

— Serge Avédikian, récitant. Débat en présence traductrice, Anahid Drézian
— par la revue GAM et l'ass. Créations Contemporaines Arméninnes.

Renseignements et réservations :
46 - 33 - 97 - 84 (en soirée)

ՎԻԷՆ

ՊԱՏԱՐԱԳ

Յունիս 14, Կիրակի, առաւօտեան ժամը 10–ին, Վիէնի Սէն – Թէօտոր մատրան մէջ, պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՑ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽՍԱՀ Պօսթոնի Նայիրի մատնահիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Չորեքշաբթի, Յունիս 17, ժամը 14·30–ին տեղւոյն Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը խիստ փափաքելի է։

APPEL DU CDCA POUR LE 18 JUIN

LA CAUSE ARMENIENNE MENACEE

Devant le caractère inacceptable de la proposition de résolution de la commission politique du Parlement européen —qui récuse la notion de génocide pour qualifier l'entreprise d'extermination systématique des Arméniens en 1915 et qui nie la réalité de la diaspora — les Arméniens doivent, comme ils ont su le faire à l'occasion de l'affaire du paragraphe 30 à l'ONU, se mobiliser massivement pour une victoire analogue à l'assemblée européenne.

TOUS A STRASBOURG LE 18 JUIN

L'examen de la résolution sur «une solution politique de la question arménienne» par l'assemblée plénière des députés européens aura lieu le jeudi 18 juin : une étape capitale que nous devons transformer en succès pour l'action diplomatique arménienne.

Le 18 Juin, sacrifions notre journée de travail en nous rendant à Strasbourg pour soutenir nos amis députés et montrer notre détermination à défendre nos droits et à faire éclater la vérité historique.

Des voyages sont organisés à partir des principaux centres communautaires arméniens.

Les transferts se feront par autocar.

PARIS ET REGION PARISIENNE :
Les départs se font à 6 heures du matin
— Paris, Porte d'Orléans, Place du Général Leclerc
— Alfortville, Place Carnot
— Clamart / Issy-les-Moulineaux, MCA, 45, rue de la Défense
— Arnouville
Renseignements et inscriptions : Tél. : 42 - 46 - 66 - 29
Tous les jours à partir de 14h

LYON ET REGION LYONNAISE :
— Lyon centre. Départ : 6h le matin, 40, rue d'Arménie
— Décines. Départ : 5h30 le matin, Place de la Libération
Renseignements et inscriptions : Tél. : 78 - 49 – 90 - 42
du mardi au samedi

MARSEILLE :
Renseignements et inscriptions : Tél. : 91 - 93 - 64 - 39
à partir de 14h

VALENCE :
Renseignements et inscriptions : Tél. : 75 - 55 - 12 - 49
à partir de 14h

Le rassemblement à Strasbourg est fixé à 12h devant le Palais de l'Europe

Des délégations arméniennes des autres pays européens se joindront à nous sur place.

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ՀՐԱՒԻՐՈՎ

Առաջին անգամ ըլլալով

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ՝

ՌՈՒԲԷՆ ԵՐԵՒԱՆՑԻ

Հայ երգի բանաստեղծը

Երկուշաբթի, Յունիս 22, ժամը 20·30–ին
Théâtre de Paris

BILLETS EN VENTE :

THEATRE DE PARIS — 15, rue Blanche, Paris 9e
STYL HONORE — 213, rue St. Honoré, Paris 8e - Tél. 42-96-32-52
TELE - CONDORCET —175, ave. Jean-Jaurès, Clamart - 46-42-56-17
HAY DISC — 35, rue Lamartine, Paris 9e - Tél. 48-78-22-79

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՑԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ
ORGANISATION TERRE ET CULTURE - PARIS

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ՈՒՂԵԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
CAMPAGNE D'ETE 1987

Séjour en milieu rural arménien dans un site exceptionnel
Région de Kessab (Syrie)

- *RESTAURATION D'EDIFICES*
- *AMENAGEMENT DE TERRES AGRICOLES*
- *EXPLORATION ET DOCUMENTATION*
- *LOISIRS*

Pour tous renseignements et inscriptions téléphoner au :
43 - 31 - 14 - 18
47 - 02 - 99 - 45 } PARIS
45 - 04 - 63 - 00

L'association «LE TRIANGLE IMAGINAIRE» propose

« 9 SEANCES SUR LA LITTERATURE ARMENIENNE »

ATTENTION CHANGEMENT DE DATE
DERNIERE SEANCE

9ème séance : Jeudi 11 Juin, de 20 à 23 heures
— N. Sarafian dans le Bois de Vincennes, par Krikor Beledian (en arménien)
— L'achèvement de la figure. Hagop Ochagan, *Mnatsortats* (II) par M. Nichanian (en français)

Les séances se déroulent : 46, rue de Vaugirard, 75006 Paris
Participation aux frais : 30 F par séance
Chômeurs, étudiants, moins de 18 ans : 20 F

Imprimé sur les Presses du Journal «HAR ATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ
11
JEUDI
11 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.505 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.505

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Վենետիկի Մխ. եօթը մեծերը կը վերջացնէին իրենց ժողովը Զօրեքշաբթի ի-րիկուն: Թէեւ ամանք նախապէս մեկնած էին, ինչպէս Տիկին Թաչըր, քիչ առաջ ալ՝ Միթերան եւ Շիրաք: Նախորդ օրը, քաղաքական երեք յայտարարութիւնները բրին, որոնք կը վերաբերէին արեւելք – արեւմուտք յարաբերութեանց, Իրաք – Իրան պատերազմին եւ ահաբեկչութեան, բայց իրենց բովանդակութեամբ ցնցիչ ոչինչ ունին: Այս հանդիպումները արդէն, ունկի ձեւակերպութեանց բնոյթ ունին եւ զեկոյցներու կամ յայտարարութեանց տարբերութիւնները առաւելաբար իրենց ոճակութեամբ եւ մարզու սիրտ չհոգալու ճիգով ուշադրութիւն կը գրաւեն: Մաքերու փոխանակութեանց առեն, երեքն մեկը զլուխ կը բռնէ, ինչպէս Նախագահ Միթերան, երբ կը մերժէ ընթացք տալ Ռեկընի: Ահաբեկչութեան մասին խորհրդակցած առենն է որ թակարդ – կառք մը կը պայթէր Հռոմի ամերիկեան դեսպանատան մօտ, մինչ ձեռնառումբեր կը նետուէին ամերիկեան եւ անգլիական դեսպանատուներուն վրայ: Ոճրագործներէն տէր կ'ըլլային Հակաչիար – հակալ միջազգային ջոկատները»:

ԿԻՊՐՈՍ կրնայ թեկնածութիւնը դնել Եւրոպայի Հասարակապետութեան անդամակցելու համար: Պրիւսէլի մէջ, չատ տաք չեն Շուկային ընդլայնման համար, որ ըստ իրենց դարուս վերջը միայն կըրնայ տեղի ունենալ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ հարաւ – արեւմտեան չըրջանի պիւզպործները բուռն յարձակումներու ձեռնարկած են եւ 11 բեռնատար կառքեր կրակի տուած (ապանական, վերմանական, հատ մը նոյնիսկ Ֆրանսական): Դժգոհ են պատուղներու, մանաւանդ սեխերու գիներէն, որոնք ցած են ըստ իրենց, ներածումներու պատճառաւ: Հաւուցումները բաւարար չեն նկատեր:

ՊԱԹԻԱՐ, Իրանի նախկին վարչապետը չատ բարկացած է Ռեկընի դէմ, որ «վայրենի եւ բարբարոս երկիր» որակած է Իրանը: Պախթիար բաց նամակով մը դարց կուտայ Նախագահին՝ «Ո՞ւր եւ ե՞րբ յարաբերութիւն մշակած էք Իրանի ժողովուրդին հետ, զայն բարբարոս որակելու համար: Եթէ կարելի է դատապարտել Խոմէյնիի բարբարոսութիւնը, պէտք է մոռնալ որ այդ նոյն վայրենի եւ կեղեքիչ խմբակին է որ ձեռք կ'երկարէք եւ այդ նոյն մարդասպաններուն հետ է որ առեւտուր կ'ընէք»:

ՍՊԱՅԱՆԻ դրադարանին մէջ հրդեհ մը ծագած է եւ ըստ Իրնա գործակալութեան 85 հազար «Թանկագին եւ հազուագիւտ» գիրքեր փճացած են:

ՄԻՇԷԼ ՏԷՊՐԷ, որ միշտ լուծումներ կը դանէ Ֆրանսայի բարւոքման համար (Ալժերիայէն՝ ծնունդներու նուազում), այս անգամ ալ կը թելադրէ որ ընկերային ապահովութիւնը չհատուցանէ հիւանդութեան ծախքերը խմողներուն եւ ծխողներուն, ինչ որ կը թեթեւցնէ ծախքերը...:

ՁՇՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ՀԱՑԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Յունիս 10–ի «Մոնտ»ի մէջ, կէս էջ արբամադրուած էր (պարզ է՝ ծանուցումի ձեւին տակ) կոչի մը, որ լոյս կը տեսնէր Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ – Առմենիէնի հաստատութեամբ, որպէսզի Եւրոպայի Խորհրդարանին կոդմէ հատուածուի Հայերու Ջարդերուն ցեղասպանութեան բնոյթը: Կոչը կը վերջանայ սա պարբերութեամբ. –

Nous appelons solennellement le Parlement européen à qualifier de génocide le plan d'extermination mis en œuvre contre les Arméniens et à offrir ainsi, à ceux qui n'ont toujours pas de sépulture sur terre, une place dans la mémoire des hommes et dans la mémoire de l'Europe.

***

Այս կոչը ստորագրած են արդէն բազմաթիւ անձնաւորութիւններ բոլոր հոսանքներէ եւ ասպարէզներէ: Յիշենք՝ երեք յարանուանութեանց պետերէն հաք՝ Աղնաւուր, Քլօտ Պուրտէ, Հիւկէթ Պուշարտօ, Ալէն Քառինեան, Ժիլ Տըլէօզ, Միշէլ Տելպառ, Փ. Տէվէճեան, Ժ. Մ. Տոմէնաք, Մարկրիթ Տիւրաս, Ժան Ֆեռա, Ալէն Ֆինքելքրաութ, Շ. Ֆիթերման, Քոսթա Կավրաս, Անտրէ Կլիւքսման, Լօժէն Իոնէսքօ, Ֆր. Ժաքոպ, Պերնար Քուշնէր, Ժան Լաքութիւռ, Քլօտ Մօրիաք, Մարի–Քլէր Մենտէս–Ֆրանս, Փօլ Միլլիէզ, Թ. Մոնօ, Անրի Նոկէռ, Քլօտ Ռուա, Ֆրանսուազ Սական, Լօրան Շվարց, Հարուն Թազիէֆ, Իվ Թերնոն, Փօլ Թիլօ, Անրի Թռուայա, Անրի Վերնէօյլ, Եանիս Կղենաքիս, Լ. Լը Ռուա Լաուիւռ, եւայլն, եւայլն:

Ստորագրութիւններու, տեղեկութիւններու, անդամակցութեան թէ նիւթական օժանդակութեան համար հարկ է դիմել.–
SOLIDARITE FRANCO - ARMENIENNE
B. P. 84
75862 Paris Cedex
Tél. : 4 6- 06 - 15 - 90

ՊԵԼԿՐԱՏ

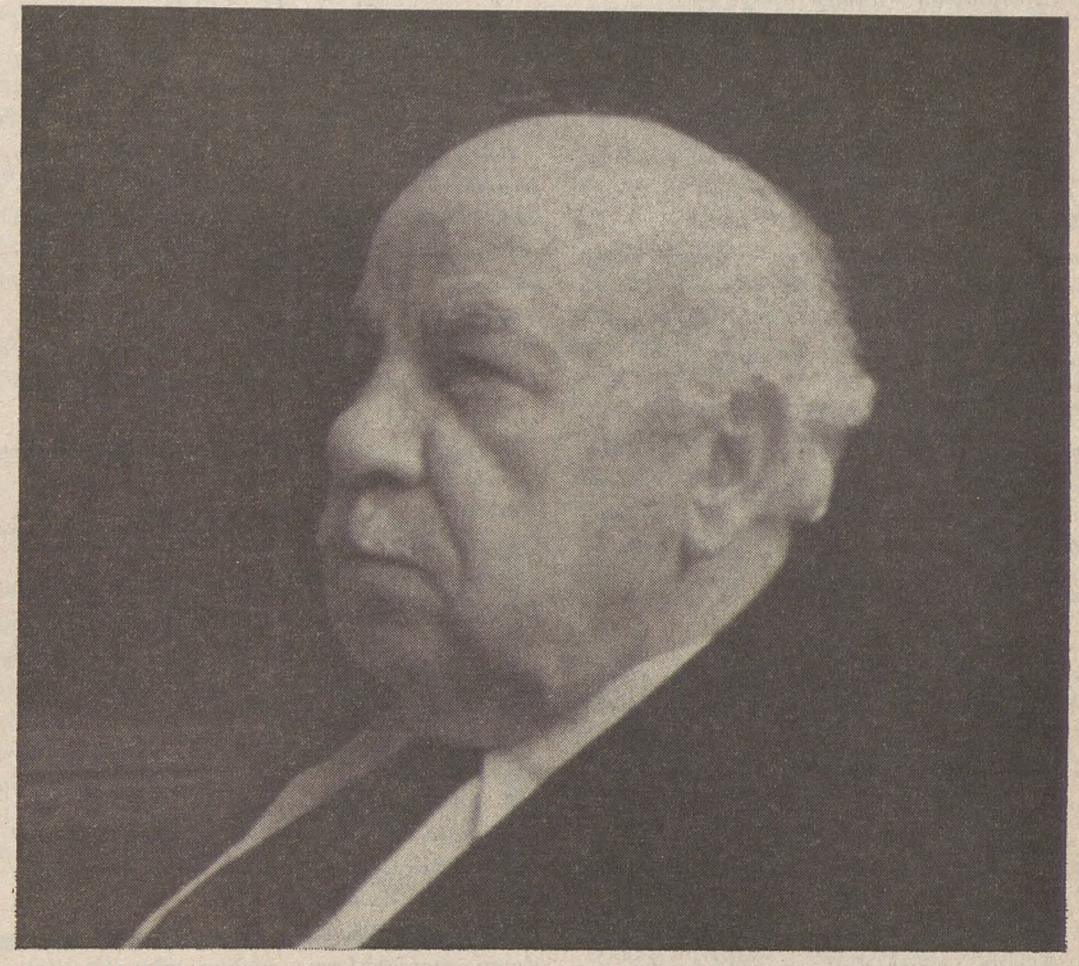
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԼԵՒՈՆԵԱՆ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԱԾ

Եուկոսլաւիոյ Թռչնեղէն գործակալութիւնը Յունիս 5–ին հաղորդեց ազատ արձակումը Յարութիւն Լեւոնեանի, մարդասիրական դրդապատճառներով:

Թարմացնելու համար յիշողութիւնները, բանք թէ Յարութիւն Լեւոնեան և Բաֆֆի Էլպէքեան հեղինակներն են Պելկրատի Թուրք դեսպանին՝ Կալիի Պալքարի ահաբեկման: Այդ մահափորձէն անմիջապէս ետք, ապահովութեան ուժերու բացած կրակին ընթացքին անցորդ ուսանող մը զոհ կ'երթար եւ կը վիրաւորուէին եւս կոսլաւ զինուորական մը եւ Յարութիւն Լեւոնեան:

Երկու հայ երիտասարդներուն դատավարութիւնը կը սկսէր նոյն տարուան Դեկտեմբերին եւ վճիռը կը տրուէր 1984 Մարտին: Լեւոնեանի անդամալոյծ ըլլալու պարագան եւ Էլպէքեանի անչափահասութիւնը արարքին առեն, պատճառ եղած էին որ մահապատիժի փոխարէն երկու մարտիկները դատապարտուին երկրին անօրինած առաւելագոյն պատիժին՝ 20 տարի բանտարկութիւն իւրաքանչիւրին:

Յունիս 6–ի իր թիւով «Հիւրրիյէթ» լուրը կուտար Լեւոնեանի նկարն ալ հրատարակելով:



ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

– ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿ –

Արդէն՝ տասնամեակ: Ե՞րբ անցան տարիները ու մենք չզգացինք անոնց թաւալումը: Բացակայութիւնները բազմացան: Երէց սերունդէն զատ, նաեւ միջին սերունդէն, օրէ օր դէմքեր պակսեցան: Յոռետես զարձանք, որովհետեւ ամայութիւն մը ստեղծուեցաւ, ոչ քանակի, բայց անկասկած որոշ որակի մը:

Հրանտ – Սամուէլի բացակայութիւնը զգաց – ու միշտ կը զգայ – առաւելաբար այս թերթը, որու ծնունդին ու կարած համբաւ վերջին վկան էր, երբ 1977 Յունիս 7–ին, կը փակէր իր աչքերը երկու Շաւարշներէն եաք:

Մինչեւ վերջ պահած էր մտքի արտակարգ արթնութիւն մը: Գովեստ վնասող չէր բնաւ, բայց երբ, մեր զարմացած հիացումը կ'արտայայտէինք, ի լուր այն անդիր մանրամասնութեանց զոր կուտար պատմական որեւէ դէպքի կամ հանդիսի ոեւէ դէմքի մասին, այնքան կ'ուրախանար, որ անմիջապէս չէնչող ժպիտով մը կը չարունակէր ա՛լ աւելի մանրակրկիտ տեղեկութիւններու մէջ մխրճուիլ: Բայց, ինչպէս ցաւով մատնանշեցինք իր 85–ամեակին թէ մահուան առթիւ, ոչ իր յուշերը դրի առաւ, ոչ ալ Հայ Դատի պատմութիւն մը, հակառակ մեր խընդրանքներուն, պնդումներուն: Միշտ յետաձգեց: Կը կարծէր ժամանակ ունենալ: Չունեցաւ: Մնաց որ, անոնք որոնք կանուխէն նետուած են հրապարակագրութեան ասպարէզը, վարժ են հեւ ի հեւ ձեռագիր հասցնելու դրաշարին, դժուար թէ կարենան տարբեր ձեւի աշխատանք տանիլ: Նոյնը եղած էր Շաւարշին պարագան, որ նոյնիսկ դրաւման չրջանի այն օրերուն, երբ թերթի հոդը չունէր, դառնութեամբ կը հաստատէր. – «Օր մը պիտի իյնամ առանց շօշափելի գործ մը ձգած ըլլալու ետեւէս: Ահա այս մտածումն է որ կը կրծէ սիրտս»:

Երկուքին ալ պարագային, փորձեցինք հաւարներու մէջ ամփոփելով հաւընտիր դրութիւններ, մասամբ դոնէ դարմանել բացը, որպէսզի բան մը մնայ իրենց եւ աւէնն եւ ամէն ինչ չթաղուի օրաթերթերու հաւաքածոներուն մէջ:

Մեր հանրային կեանքին մէջ, իսկապէս եզակի դէմք մը եղաւ Հրանտ – Սամուէլ: Ու երբ իր անունը տրուի, նոյն որակումներն են որոնք ինքնաբերաբար կը չարուին. – անդիր հանրագիտարան Հայոց անցեալ թէ ներկայ պատմութեան, համառ ու արթուն մխրճ, քաջ հրապարակագիր:

Նախախնամութիւնը այնպէս անօրինեց որ իր վերջին խմբագրականը նուիրուած ըլլայ Ապրիլ 24–ին, այսինքն՝ Հայ Դատին: Ու քիչ եաք, դարնան պայծառ օր մը, մեկնեցաւ ամբողջական Հայաստանի մը երազը՝ մտքին, ու Կիլիկիոյ կարօտը՝ սրտին:

«ՅԱՌԱՋ»

ԿԻԼԻԿԻԱ

Երբոր բացուին դռներն յուսոյ
Եւ մեր երկրէն փախ տայ ձրմեռ,
Զբօնաղ երկիրն մեր Այրմենիոյ
Երբ փայլէ իւր բաղցրիկ օրեր,
Երբոր ծիծառն իր բոյն դառնայ,
Երբոր ծառերն հագնին տերեւ՝
Յանկամ տեսնել զիմ Կիլիկիա,
Աշխարհ՝ որ ինձ ետուր արեւ:
Տեսի դաշտերն Սուրիոյ,
Լեառն Լիբանան եւ իւր մայրեր.
Տեսի գերկիրն Իտալիոյ,
Վենետիկ եւ իր կոնտոլներ.
Կըղզի նման չիմ մեր Կիպրեայ,
Եւ ոչ մէկ վայրն է արդարեւ
Գեղեցիկ բան զիմ Կիլիկիա,
Աշխարհ՝ որ ինձ ետուր արեւ:
Հասակ մը կայ մեր կենաց մէջ,
Ուր ամենայն իղձ կ'աւարտի.
Հասակ մը ուր հոգին ի տենչ՝
Յիշատակաց իւր կարօտի.
Յորժամ բնարն իմ ցրտանայ,
Սիրոյն տալով վերջին բարեւ՝
Երթամ ննջել յիմ Կիլիկիա,
Աշխարհ՝ որ ինձ ետուր արեւ:

Ն. ՌՈՒՍԻՆԵԱՆ

ՀՐԱՆՏ

Ի ՅՈՒՂ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՇՆԱՄԵՑԱԿԻՆ

ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐԸ

1915 Յունիս 15–ին Պոլսոյ Պայպիւի հրապարակին վրայ կախաղան կը բարձրացուէին քան հնչակեաններ, որոնք ամբաստանուած էին թէ ծրագրած են ահարեկումի ենթարկել Իթթիհատի պետական եւ կուսակցական վարիչ դէմքերը, համաձայն Ռումանիոյ Կոստանցա (Քէօսթէնճէ) քաղաքին մէջ 1913 Սեպտեմբերին գումարուած եօթներորդ պատգամաւորական ժողովի որոշման:

Պալքանեան պատերազմը սկսած 1912–ի աշնան՝ կը վերջանար քանի մը ամիս վերջ, օսմանեան կայսրութեան ջախջախիչ պարտութեամբ:

Իթթիհատը, որ պահ մը հեռացուած էր իշխանութենէն, 1913 Յունուար 13/20–ին պետական հարուածով մը, առանց դիմադրութեան հանդիպելու, կրկին ձեռք կ'առնէր երկրին դեկը: Պաշարման վիճակ կը յայտարարէր եւ ահռելարարքի մրրնոլորտ մը կը ստեղծէր կայսրութեան մէկ ծայրէն միւսը:

1913 Մայիսին Իթթիլաֆականները կը սպաննէին մեծ – եպարքոս Մահմուտ Շեվքէթ փաշան: Դաւադրութեան մասնակից նկատուած 13 անձեր, որոնց չարքին Տամատ Սալիհ փաշա, կախաղան կը բարձրացուէին Պայպիւի հրապարակին վրայ:

Հայկական բարենորոգումներու հարցը միջազգային դիւանագիտութեան սեղանին վրայ էր դրուած: Երաշխաւոր վեց մեծ Պետութենց Պոլսոյ դեսպանները կը բանակցէին Իթթիհատի կառավարութեան հետ:

Հայերուն դէմ ահելութիւնը իր դերադոյն ատիճանին կը հասնէր: Գաւառի մէջ հարատահարութիւնները օրէ օր կը աւելնային, տեղական թուրք իշխանութենէն զրկումով ու մեզսակցութեամբ:

Պոլսահայ թերթերը, մանաւանդ «Ազատամարտ»ն ու «Ժամանակ»ը 1913–ին քանիցս ժամանակաւոր դադարման դատապարտուեցան, պատասխանատու արուեստագէտներն ալ բանտարկուեցան:

Ներքին Գործոց նախարար Թալէաթ, Պոլսոյ զինուորական կառավարիչ Ճէլալ եւ ոստիկանական տեսուչ Ազմի Կարմիր Սուլթանէն աւելի բռնատիրական վարչաձեւ մը հաստատած էին երկրին մէջ:

Թուրանական չարժումը՝ ծնունդ առած 1908–ի Սահմանադրութեան վտարանդիներն՝ Պալքանեան պատերազմէն վերջ ծաւալուն հանդամանք էր ստացած: Թիւրք Եուրտու, Թիւրք Օճաղը անուններու տակ ցեղապաշտական ակումբներ կը տեղծուէին ամէն կողմ: Ոչ – Թուրքերուն դէմ հալածանքը նախաքայլը պիտի ըլլար ապագայ ցեղասպանութեան:

Հայ քաղաքական կուսակցութիւնները Սահմանադրութեան հռչակումը ողջունած էին խանդավառութեամբ եւ բարեմիտ հաւատքով: Հայդուկները վար իջեր էին լեռներէն եւ չինարարական աշխատանքներու լծուած, կարծելով որ արդէն հնչած էր ազատութեան ժամը: Մաճն ու արօրը, բահն ու բրիչը փոխարինած էին զէնքին:

Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութիւնը կոստանցայի ժողովին մէջ չաո յանգուցն որոշումներ կուտար: Կուսակցութիւնը, որ 1908–ին օրինաւոր էր դարձեր, կրկին գաղտնի, «իլլեկալ» կազմակերպութեան կը փոխուէր:

Եդիպատսէն իրրեւ պատգամաւոր ժողովին ներկայ եղած էր ուսուցիչ մը՝ Արշաւիր Սահակեան, այլ անուամբ Արթիւր Եասեան, աւելի ծանօթ Արշաւիր Եասեան անունով:

Այս սրիկան, որ Զինադադարին Դաշնակցականներու ձեռքով Կիլիկիոյ մէջ իր արժանի պատիժը պիտի գտնէր, Ապեքանանդրիոյ մէջ կը տեսակցի «Թուրք հրեշակաւոր լրտեսապետ Ազմի Հետ», որուն կը հաղորդէ ժողովին բոլոր պատգնիքները:

Ուրիշ հնչակեան արեւելահայ ամրոխավար գործիչ մը՝ Համայեակ Արամեանց (Մ. Տ. Շեռա), Պոլսոյ Ազգային ժողովի երեսփոխան ու հրապարակագիր, որ նոյնպէս ներկայ էր եղած Ի. պատգամաւորական ժողովին, իր կարգին մասնութիւններ կ'ընէ Թուրք ոսոիկանութեան: Այս դատաճանն ալ Զինադադարին Պոլսոյ մէջ ահարեկուեցաւ դաշնակցական Պիթլիսցի Աբշակի (Եզիա) ձեռքով:

Աբշաւիր Եասեանի դատաճանութեան վերահասու կ'ըլլայ Եզիպատսի հնչակեան վարիչ մարմինը, որ 1914–ի գարնան չրջաբերականով մը կը զգուշացնէ հայ մամուլը: Իրրեւ խմբագիրը պոլսահայ թերթի մը, ժամանակին մեր ձեռքը հասաւ այդ կարճ զրութիւնը: Սակայն չատ ուշ էր արդէն: Թուրք ոսոիկանութիւնը գիտէր ամէն բան:

Քանի մը ամիս վերջ, 1914 Յուլիս 15–ին կը սկսին Հնչակեաններու ձերբակալութիւնները, որոնք չուտով զանգուածային հանդամանք կը ստանան: Լրտես Եասեանի առաջնորդութեամբ ձերբակալուածներու թիւը կը հասնի 140–ի, որոնցմէ 120 հոգին կարելի կ'ըլլայ բանտէն արձակել տալ, չնորհիւ թափուած չանքերու:

Բանտը կը մնան քսան հոգի:

Թուրքիա լնդհ. զօրաչարժ կը յայտարարէ Յուլիս 21–ին (Հ. Տ.): Հոկտեմբերին կը մտնէ պատերազմին մէջ:

Հնչակեան ամբաստանեալները ամրողջ ինը ամիս կը տառապին բանտին մէջ, սպասելով դատավարութեան, որ կը սկսի 1915 Ապրիլ 28–ին, Պոլսոյ Հարիւրաւոր մտաւորականներու զանգուածային ոչսորի վազորդային: Դատարանին մէջ տեղ կը գրաւէ մասնիչ Եասեան՝ անձնականն դատախազի հանգամանքով:

Ի բացակայութեան կը դատուէին Սահակ Խրլեան եւ Վարազդատ (Յակոբ Թիւրպեան), որոնք Եւրոպա կը գտնուէին:

Եօթը նիստերու մէջ կը քննուին բոլոր փաստաթուղթերն ու կը լսուին ամբաստանեալները: Վճիռը կ'արձակուի 1915 Մայիս 14 / 27–ին: Մահուան կը դատապարտուին 22 հոգի (երկուքը ի բացակայութեան):

Կախաղաններու մէջ էին Փարամազ (Մատթէոս Սարգիսեան) արեւելահայ, հանրային գործիչ, Տոքթ. Պենիէ (Պետրոս Թորոսեան) Հիւսկիսիկցի, բազքական, որ նախապատճառ էր Կոստանցայի պատգամաւորական ժողովին, Արամ Աչըէպաշեան, Ամարկիրցի, իսկական անուանով Գրիգոր Կարապետեան, Գումգափուի 1890 Յուլիս 15–ի առաջին ցոյցին կազմակերպիչներէն, Գեղամ Վանիկեան (Վանիկ), խմբագիր ուսանողական Կայծ ամսագրին, Վանեցի, 26 տարեկան:

Ցեղասպան Թուրքը իր հայամէնչ դիւային ծրագրին առաջին թիրախն էր դարձուցած Հնչակեան կուսակցութիւնը, սեւհոգի լրտեսի մը մասնութիւնները օգտագործելով:

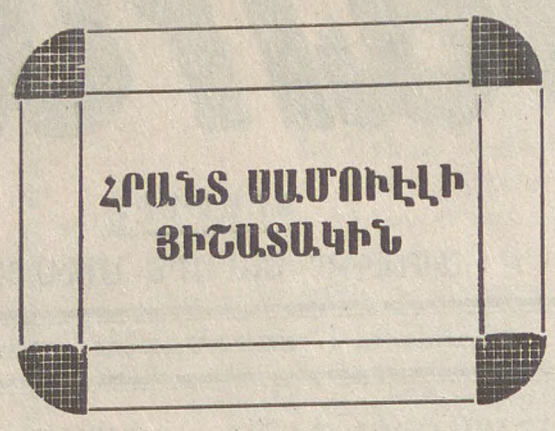
Այս նախաքայլին պիտի հետեւէր Մեծ Եղեռնը, որ իր մէկուկէս միլիոն նահատակներով արիւնաքամ ու արմատախիլ պիտի ընէր Հայութիւնը:

Քանի կախաղանները կը կազմեն յիշատակելի դրուագ մը մեր ազատագրական չարժումներուն մէջ:

Հայ ժողովուրդը պիտի չմոռնայ երբեք իր այն զաւակները, որոնք զոհուեցան յանուն անկախ հայրենիքի ու ազատութեան:

Հրանտ ՍԱՄՈՒԷԼ

1971, Յունիս 13



Եօթանասունական Թուականներուն, ժողովէ մը, մշակութային կամ քաղաքական հաւաքոյթէ մը եաք, կամ երբ իրեն այցելած կ'ըլլայինք 61 rիւ Մէօսիէօ լր Փրէնսի իր օճախը, միշտ այն խոր զղացումը կ'ունենայինք, թէ օր մը պինք չատ պիտի փնտռէինք, այլեւս պիտի չկարենայինք դիմել իր ծանօթութիւններուն, եւ թէ անդարմանելի բաց մը պիտի բաւեղծուէր մեր դպրութեան ծոցը:

Սկիզբէն լակ Հրանտ Սամուէլ մեր վրայ ձգած էր այն տպաւորութիւնը, թէ միշտ նոյն բոլորանուէրը անձն է: Գիտէինք, որ օրուան բոլոր ժամերուն պինքը պիտի գտնէինք իր գրասեղանին առջեւ, վերքերով, թղթածրարներով, նամակներով բեռնաւորուած գրասեղանին եաին, նայուածքը հեռուն, կարծես այցելուի մը կը սպասէր:

Իր գրասեղան յաճախորդները սովորութիւնն ունէին աչք մը նետելու գարակներու վրայ, որոնք լեցուն կ'ըլլային այլուր անդրադառնալի գիրքերով, առանց որ պինք միջամտէ: Կը պատահէր որ գինորդներ մեծ համբերութեամբ սպասէին մինչեւ որ վճարէին իրենց գնումները, որովհետեւ մեր սիրելի Հրանտը չէր ընդմիջէր բնաւ այն լուսաբանութիւնը զոր կուտար անծանօթ խօսակիցի մը, եկած իրմէ կարեւոր կամ մոռցուած տեղեկութիւն մը ուղելու:

Չօրաւոր կտմէ մը տէր մեր երեց ընկերը առաջին ակնարկով սակաւախօս կը թուէր, բայց յանկարծ աչքերը կը փայլէին երբ մէկը իրեն իր չգիտցած մէկ յուրը կը հաղորդէր: Թէեւ գժուար էր պատմական դէպքի մը կամ հայկական մեծ դէմքի մը մասին նոր բան մը ըսել իրեն:

Բոլոր անոնք որոնք ճանչցած են պինքը, կրնան վկայել, թէ օժտուած էր արտասովոր յիշողութեամբ մը, պիտէր դէպքը գետեղել իր չրջապիծին մէջ, մանրամասնել այն պայմանները, որոնց մէջ տեղի ունեցած էր եւ մի առ մի նկարագրել անձերը, որոնք մասնակից էին: Զեւին եւ խորքին մէջ չափաւորութիւնը հիմնական կանոն էր իր վկայութեան:

Զեմ յիշեր որ չարախօսած ըլլայ իր նմանեներուն մասին, բայց երբեմն, կարելի էր հասկնալ որ իր դատողութիւնը խիստ էր եւ անփոփոխելի:

Երկար զրծունէութեան մը ընթացքին Զրանոյի թէ այլ գաղութներու Հայերուն յարդանքին եւ հիացումին արժանացած էր:

Հայերէնի, ինչպէս նաեւ թրքերէնի իր կատարեալ ծանօթութիւնը, հետաքրքրութիւնը՝ զոր ցոյց տուած էր հասկընալու արարացող աշխարհը, իր մեծ նախասիրութիւնը՝ Եւրոպան ու Ասիան չաղկապող երկիրներու պատմութեան հանդէպ, զինքը կը դասէին իր ժամանակի լաւագոյն արեւելագէտներու կարգին: Ամէն բան իր մէջ կը յայտնաբերէր մը չափոյթի սիրահար անձը:

Երբ կրկին կարգանք իր խմբագրականները զոր գրեց «Յառաջ»ի մէջ 1957–էն մինչեւ իր կեանքին վերջը, բացորոշ կերպով կը զգանք այն ակնյայտ տենչը, զոր ունեցաւ իր մշակութային ու քաղաքական գիտելիքները փոխանցելու աշխարհի չորս ծագերուն ցրուած իր հայրենակիցներուն:

Բծախնդիր, ճշգրիտ, երբեք չխոթբելով զէպքերու ներկայացումը, պիտէր հասկնալի ձեւով տալ քաղաքական չխոթ կացութեան մը բացատրութիւնը: Ծիծաղելի եւ յաւակնոտ բան մը պիտի ըլլար փորձել զինքը սխալի մէջ բռնել: Իր եզրակացութիւններուն մէջ յաճախ կը բացայայտուէր խորուած հայ ժողովուրդին դառն ոեսիլքը, խորուած՝ բայց միշտ վստահ ու վճռական իր համոզումներուն մէջ:

Գրասեղանը երկար տարիներ եղաւ հայկական ոչ – պաշտօնական «դեսպանատուն» մը: Մեր հայրենակիցները կ'այցելէին իրեն, պինքը ճանչնալու, իրեն լուրեր տալու համար Զրանոյէ դուրս ապրող հայութեան մասին, կամ պարզապէս բան մը խնդրելու իրմէ...ոչ ոք կը մերժէր:

Ծանօթ էր քաղաքական դէմքերու, յատկապէս ընկերվարական եւ միջազգայնականի համազումարներու օսար պատուիրակներու, որոնք միշտ պինքը տեսնելու կուգային, երբ Փարիզէն անցնէին: Անոնցմէ մէկն էր բարեկամը՝ Օլոֆ Փալմէ:

Ջերմեռանդ հայրենասէրի, համոզուած դաշնակցական չարքայինի իր կեանքը օրինակելի եղաւ: Ընթերիքներէ հաճոյացող մարդ չէր, իրեն համար հայ դատը պաշտպանելու նպատակով պատասխանատուութիւն ստանձնել, կը պահանջէր դիտութիւն, լրջութիւն եւ բարոյական:

Անդիջով՝ այն արդարութեան նկատմամբ, որ վաղ կամ անագան պիտի տրուի հայ ժողովուրդին, Հրանտ – Սամուէլ չէր թերադնահատեր յաղթահարելի դժուարութիւնները, կանուխէն անոնց կարդին դասած էր աշխարհի բաժանումը, երկու հակամարտ պլոքներու: Հայ գատին ի սպաս աշխատանքներու մէջ մեծ կամ փոքր չկար իրեն համար: Բոլորը ունէին իրենց կարեւորութիւնը: Նոյնքան հոգ կը տանէր քաղաքագետաբանի մը սրահը վարձելու, անճնապէս կատարելով դիմումը, Մայիս 28–ի ոճնակատարութեան մը համար, որքան՝ այդ հանդիսութեան նախագահելու:

Յաճախ, մեր ժողովներու ընթացքին, երբ հարց մը կը ծեծուէր, կը նկատէինք որ դիպուած թուղթերու վրայ կը գրէ: Մատնոց մեր լռութենէն, «չարունակից՛ք» կ'ըսէր, «մոխիկ կ'ընեմ»: Գիտէինք որ հանդարտութեամբ «Յառաջ»ի յաջորդ օրուան խմբագրականը կը գրէր: Յաջորդ նիստին, զարմանքով կը նկատէինք ատենագրութեան ընթերցումի պահուն, որ ոչինչ վրիպած էր իր ուշադրութենէն, մինչ խմբագրականը ուրիշ նիստ մը կ'արձարծէր:

Տարիները անցան եւ պարտքն ունինք մեր երախտիքը յայտնելու Հրանտ Սամուէլի, հայ ժողովուրդին բերած իր վաթսունամեայ ծառայութեան համար: Արդիկն է, որ զազափարը ունենայ ճաշ մը կազմակերպելու նախաձեռնարկ ըլլալու, հաւաքելով ընկերներ ու մտերիմներ Բաւէ ճաշարան մը, 1976, Փետրուար 24–ին, իր 85–ամեակին առթիւ: Եկաւ իր բնատնիքով, բայց չէր գիտեր, թէ կ'ուզէինք զինքը պատուել ու մեր երախտագիտութիւնը յայտնել:

«Յառաջ»ի անօրէնուհին խօսք առնելու առաջարկութիւն չունէր, բայց ճաշի ատարին բաբեկամական անկեզծ մթնոլորտի մը մէջ գիտցաւ յուզել մեր երեց ընկերը: Այն ատեն տեսայ Հրանտ – Սամուէլի հիացիկ ակնարկը, գտած այն չատ դեղեցիկ ժամացոյցին վրայ, զոր իրեն կը նուիրէր թերթին խմբագրութիւնը: Ոտքի ելաւ, մեզի նայեցաւ, հասկցաւ թէ կ'ուզէինք անպիտանալ իր տարիքը եւ կը փափաքէինք որ դեռ չարունակէ իր գործը:

Վստահեցուց մեզ, թէ միտք չունի հանդուտեան կոչուելու: Ու խօսքին տակը մնաց, յարդելով զայն մինչեւ իր մահը՝ 1977 Յունիս 7:

ԺԻՐԱՅՐ ԴԱՏԱԻՈՐԵԱՆ

... Ան իր ունեցած հմտութիւնն ու ուղղամտութիւնը տրամադրեց իր կուսակցութեան եւ իր ազգին առանց սակարկութեան:

Եթէ Հրանտ – Սամուէլ մեզի ծանօթ հրապարակագիրը եղաւ, եթէ անոր վստահուեցան իսկապէս պատասխանատու պաշտօններ, մեր ազգային եւ կուսակցական կեանքէն ներս, ինչ որ չինչ բրաւ այդ դիրքերուն տիրանալու համար: Պաշտօններն ու դիրքերը իրեն եկան իր ձեռնհասութիւնն ու ուղղամտութիւնը փնտռելու: Ինչ այդ բոլոր պարտականութիւնները տարաւ հանճարեղութեամբ, հայրենասիրական ոգիով եւ ձեռնհասութեամբ եւ առանց շահամտութեան փորձութեան ենթարկուելու:

ՍԻՍԱԿ ՍԻՍԼԵԱՆ

... Ութսունամեայ, պէտեր բայց աւելի երիտասարդ ճաճ մեզմէ ոեւէ մէկը: Եւրոպական հրապարակագրութիւնը գաղտնիք չունի իրեն համար: Լեզուագէտ, բազմակողմանի հմտութիւն պատմաճարտախոսական եւ գրական մարզերու մէջ, ահա զինքը յատկանշող ստորոգելիները: Իր գրատան պէս, մարդն ալ կենդանի շտեմարան մըն է այլազան գիտելիքներու: Արեւմտահայ զանգուածները կրնան հպարտ ըլլալ նման օրինակ մը ունենալով: Ֆրանսայի հայ կեանքին մէջ անփոխարինելի կոթող մը դարձաւ: Շրջուն համալսարան մը, որուն շատ բան կը պարտի արեւմտահայութիւնը մասնաւորաբար եւ հայ մշակոյթը ընդհանրապէս որուն արժանիքներուն մնայուն եւ տաղանդաւոր պաշտպանը հանդիսացաւ: Քիչերէն եղաւ որ վայելեց ակնածանքը օտար համալսարանական շրջանակներուն:

.....

Իր բացակայութեամբ քիչ մը աւելի պիտի տժգունին մեր պատմութեան (անցեալի եւ ժամանակակից) այլազան դրուագները: Թուականները պիտի մնան ադօտ եւ հերոսները լքուած իրենց բախտին, չար բախտին:

ԱՌԼԷՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

ՍԱՄՈՒԷԼ

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ
գաղափարի եւ գրչի մարտնչողը

«Հետզհետէ կը տժգունի հայկական փարիզը» կը զրէր Հրանտ Սամուէլ 1957-ին, իր մէկ խմբագրականին մէջ: Այսօր, իր մահէն ասոր ասկի չեսայ, մենք պիտի ըսենք՝ հետզհետէ կը տժգունի Փարնասահայ հանրային կեանքը: կը տժգունի որովհետեւ նոր տագնապներ, չքմայեալ ազգային զարթիչներ, խոհուն զեկավարներ, խմաւոր առաջնորդներ այլ խօսքով հեղինակութիւններ չըլլանուեցան փոխարինելու համար անոնք որոնք ոչի, զիմագիծ եւ նկարագիր տուին այս գաղութին եւ զրեցին անոր փայլուն էջերը: Այդ բացառիկ զէմքերու վազանցին կը պատկանէր Հրանտ Սամուէլ, որուն տեղը միշտ բաց կը մնայ հանրային կեանքին եւ հայ լրագրութեան մէջ:

Իր հանրային կեանքը, հարուստ պատմական իրազարձութիւններով, սկսած կը հայ ժողովուրդի վիճակուած դառնութիւններովը, ճակատագրական ապտնիներովը, բախտորոշ հերոսապատումներովը, Հայաստանի Հանրապետութեան ըլլանովը, չարունակուելու համար աւելի քան յինամեակ մը այս գաղութին ներս, որպէս ազրական ներկայութիւն: Հրանտ Սամուէլ իր բոլորանուէր գործունէութեան եւ անսակարկ ծառայութեան մէջ միշտ զրաւ առաքելութեան մը գիտակցութիւնն ու պատասխանատուութեան արժանավայել զգացումը:

Տասնամեակներ ամբողջ պատնէշի վրայ, կռուած մնաց իր խոկային, որուն մարմնացումը դառաւ իր պատկանած կուսակցութեան մէջ: Իրեն համար Դաշնակցութիւնը եղաւ զաղափար, ապրում եւ հաւատք: Դաշնակցութեան մէջ տեսաւ լաւագոյն միջոցը հայ ժողովուրդի քաղաքական եւ ընկերային խոչընդոտները հեռացնելու եւ ազրանալու իր իրաւունքներուն: Զվարանեցաւ պարտական նութիւններ առանձնելու եւ մանաւանդ Հայ Դատը ծանօթացնելու միջազգային կարծիքին: Որպէս Հայաստանի Հանրապետութեան Պատուիրակութեան նախագահ, որպէս Հ. Յ. Դաշնակցութեան ներկայացուցիչ ընկերվարական Միջազգայինի մօտ, որպէս քաղաքական գործիչ ըսելիք դնեց, զրուցեց, բանաձեւեց, խմբագրեց, ներկայացուց եւ պահանջեց: Հրանտ Սամուէլ գործեց միշտ համոզումով, վճռականութեամբ, դիտակից մարդնչողի արի կեցուածքով բայց նոյն ատեն համեստութեան ոգիով, սիրով, յատուկ զոհերութեամբ եւ հաւատարիմ բարոյական ըմբռնումներու: Հակառակ տարիներու իր պատկառելի վաստակին հակառակ յարգանք պարտադրող իր անձնաւորութեան, միշտ հաղորդակից մրնաց եւ գործակցեցաւ յաջորդող սերունդներուն հետ, հետեւեցաւ անոնց քայլերուն, քաջալերեց եւ ամէն ատիթով իր փորձառութիւնը զրաւ ի սպաս հաւաքական գործին, որովհետեւ իր անձը միշտ համարեցաւ միջոց ի խնդիր հայ ժողովուրդի իրաւունքներուն: Արդ, Հրանտ Սամուէլ գործեց Հայուն տեսլականը իբր զրած:

Հայ լրագրութեան մէջ, Հրանտ Սամուէլ եղաւ մշտահոս զրիչ մը: Իր հրապարագրական վաստակը բեզուն է:

Անմիջական գործակիցը Շաւարշ Միսաքեանին, փարեցաւ ոգեւին եւ զաղափարներով «Յառաջ»ին, հիմնադրութեան օրէն իսկ եւ հաւատարմօրէն ու խանդավառօրէն ծառայեց: Այդ ծառայութիւնը 1957–էն սկսեալ եղաւ խմբագրական սիւնակը: Այդ սիւնակին մէջ, իր մշտարթուն զրիչով, Հրանտ Սամուէլ հետապնդեց հիմնական նպատակները: Թելադրական ոճով, անցեալի պատուառին վրայ, պատկերասփռեց հայ կեանքի ներկան, իր ազգային առօրեայ մտավախութիւններով ու մտահոգութիւններով, փորձելով գտնել ու տալ երիտասարդ սերունդին ուղեգիծ մը: Հրանտ Սամուէլ ջանաց և յաջողեցաւ միշտ ներկան օգակել անցեալին, քաղելու եւ պատմելու համար դէպքը խօսուն, տալու համար դասեր համոզիչ: «Յառաջ»ի հատաքածոները լուսապոյնս կ'արտայայտեն Հրանտ Սամուէլի համայնապիտական ծանօթութիւնները, ականատեսի եւ դերակատարի վրկայութիւնները եւ պաշարը:

Հրանտ Սամուէլ տուաւ իր կարելին, հաղորդեց իր ունեցանը, կը մնայ մեզի միշտ արձագանգել իր հայրենասէր ազդակին, իր ազգանուէր գործունէութեան, յուսալով թէ օր մը բացերն ու պարապութիւնները լեցուին եւ աթոռներ չմնան պարապ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Յունուար 31, 1959

ՏՕՔԹ. ԵՒՀԱՆՆԷՍ ԼԷՓՍԻՈՒՍ

Ողբացեալ Տօքթ. Եոհաննէս Լէփսիուսի ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ Պերլինի հայ գաղութը կազմակերպած է յիշատակի հանդէս մը, որ տեղի կ'ունենայ վազը՝ Կիրակի՝ պետական երաժշտանոցի սրահին մէջ՝ մասնակցութեամբ տեղացի բարեկամներու:

Գերմանացի մարդասէր մխիթարին անունը սերտօրէն կապուած է հայ բազմաչարչար ժողովուրդի տառապանքներու պատմութեան հետ:

Ծնած էր Դեկտեմբեր 15, 1858–ին: Մեռաւ Փետրուար 3, 1926–ին՝ իտալական Թրէնտի Մերանօ քաղաքին մէջ:

Հայերը՝ Փրուսիացի պատմագէտ Ռիխարտ Լէփսիուս (1810 – 1884) ծանօթ է դիտական աշխարհին՝ իբրեւ հեղինակ հին Եգիպտոսի մասին բազմահատոր հմտակալ գրքերու:

Եոհաննէս Լէփսիուս Միւնիխի եւ Պերլինի մէջ Աստուածաբանութեան հետեւելէ վերջ նուիրուեցաւ կրօնական ասպրէզին իբրեւ ուեւտարանական քարոզիչ:

Շատ կանուխէն իր մասնաւոր ուշադրութեան առարկայ դարձուց հայ ժողովուրդը, որուն ցաւերուն դարման տանելու համար ո՛չ մէկ զոհողութեան առջեւ կանգ առաւ մինչեւ իր մահը:

Իննասունական թուականներուն հիմնեց «Տոյչէ Օրիէնթ Միսիոն»ը, որ այժմ իր անունը կը կրէ:

1894–ի Սասունի ջարդը եւ 1895 – 96–ի համատարած կոտորածները ցնցած էին քրիստոնեայ Արեւմուտքի խիղճը:

Օտար միսիոնարական կազմակերպութիւններ – ամերիկեան, գերմանական, մաս մըն ալ անգլիական – նիւթական օգնութիւն հասցուցին հայ ապտեաններուն այրիներուն եւ որբերուն:

Տօքթ. Լէփսիուսի միսիոնը որբանոցներ (ու նաեւ տեղ – տեղ հիւանդանոցներ) բացաւ Թուրքիոյ եւ Պարսկաստանի զանազան քաղաքներուն մէջ՝ 1895–էն սկսեալ (Վան, Մուշ, Բազէշ, Խարբերդ, Տիգրանակերտ, Արաբկիր, Մարաշ, Եզեսիա, Խոյ, Ուրմիա եւ Սաուճպուլաղ):

1896 Մայիսին Լէփսիուս անձամբ այցելեց կարգ մը հայկական նահանգներ եւ Ջարդերու մասին տեղւոյն վրայ հաւաքեց բազմաթիւ վկայութիւններ, զորս նոյն տարին հրատարակեց Պերլինի մէջ «Հայաստան եւ Եւրոպա» անունով (245 էջ): Ենթախորագիրն էր «Ամբաստանագիր մը քրիստոնեայ մեծ Պետութեանց դէմ եւ կոչ մը՝ քրիստոնեայ Գերմանիոյ»:

1897 – 1917 հրատարակեց Քրիստոնեայ Արեւելք եւ Արեւելեան Միսիոնի Տարեգիրքը:

1914–ին Գերմանեւհայ Ընկերութեան հետ միաժամանակ հիմնեց Մեսրոպ Թերթը՝ նուիրուած հայկական մշակոյթին եւ լոյս ընծայեց Տէր Օրիէնթ (Արեւելք) պարբերականը:

Մեծ Եղեռնի լուրը հասիւ Եւրոպա հասած, Տօքթ. Լէփսիուս 1915–ի սկզբները փութաց Պոլիս, ուր տեսնուեցաւ գերմանացի դեսպան Վանկենհայմի եւ ոճրագործ Իթթիհատի վարիչներուն հետ՝ պահանջելով վերջ տալ Հայերու ջարդերուն եւ տարագրութեան: Քանիցս խորհրդակցեցաւ նաեւ Զաւէն Պարսիրքեանի հետ, որ դեռ չէր աքսորուած:

Իր մարդասիրական դիմումները ո՛չ մէկ արդիւնք տուին: Վանկենհայմի պահանջով հեռացաւ Թուրքիայէն: Գերմանիոյ մէջ անկարելի փորձեց՝ կառավարութեան միջամտութիւնը ապահովելու համար: Սակայն Քայզերի կառավարութիւնը անդրդուելի մնաց՝ չվշտացնելու համար իր Թուրք դինակիցը:

Յուսահատ՝ Տօքթ. Լէփսիուս անցաւ Հոլանտա, ուր խիստ յօդուածներ գրեց Թուրքերուն դէմ՝ ի պաշտպանութիւն Հայերուն:

Զինադադարին Գերմանիա վերադառնալով՝ պրպտեց Արտաքին Նախարարութեան դիւանաթուղթերը եւ 1919–ին իր նոր բնակավայրին՝ Փոցտամի մէջ հրատարակեց Գերմանիա եւ Հայաստան (1914–1918) ստուար հատորը, որ թարգմանուեցաւ Ֆրանսերէնի եւ Հայերէնի («Գաղտնի Տեղեկագիր Հայաստանի Ջարդերուն»):

Սողոմոն Թէհլիրեանի գատավարութեան գլխաւոր վկաներէն մէկին էր: Պերլինի գատաւորները մեծագոչ տպաւորեցան 1921, Յունիս 3–ին իբրեւ վկայ իր ըրած գղրդալից յայտնութիւններէն:

Ահա՛ պատկառելի դէմք մը, որ իր կեանքի ամբողջ տեւողութեան վայրկեան մը իսկ չզազրեցաւ պաշտպանել Հայկական Դատը, որուն ամէնէն անկեղծ ու անշահախնդիր, հաւատաւոր ու նուիրեալ առաքեալն եղաւ:

Հայ Ժողովուրդը յաւիտեան երախտապիտութեամբ պիտի յիշէ իր անունը:

Հրանտ ՍԱՄՈՒԷԼ

... Յաւիտենութեան կը յանձնենք նաեւ գաղափարապաշտ եւ գաղափարախօսը, որ իր երիտասարդութեան առաջին շրջանէն յարեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան, սնանեցաւ անոր գաղափարաբանութեամբ եւ խաղաբական անվեհեր վերիվայրումներու հետեւանքով, մինչ ուրիշներ կը լքէին կամ կը շեղէին, ան, տէր՝ իրապէս ոսկեայ եւ ո՛չ թէ խմորեայ ողնայարի, մնաց անվնաս եւ հետեւողական ինքզինքին եւ մեր կուսակցութեան: Մասնաւորապէս վերջին հանգամանակին «Յառաջ»ի խմբագրապետին շիջումէն ետք, թերթին յառաջապահ սիւնակին մէջ յաջորդող սիւնը եղաւ՝ իր կատարին տեւապէս ծածանելով Հ. Յ. Դաշնակցութեան խաղաբական եւ ազգային առաջադրութիւնները:

Կ. ՄԵՀԵԱՆ

ՄԱՅՐԻԿ

ԱՆՐԻ ՎԷՐՆԷՕԹ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. *Paris, 1985*

— «ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ —

Զգացական զեղումի այս համբոյրներով բաժնուեցայ մայրերուս երբեմնի ... ու մանկութենէ մը, որ լեցուն էր թափառումներով, զպրոցէ փախուստներով:

Այդ օրը դուռը զոցելով նախ կը ձգէի անմեղութեան չրջանս, երթալ կարօտներ ապրելու համար:

Ցեսայ տակաւին պատուհաններէն կախուած իրենց զէմքերը: Անոնց չարժող ձեռքերը, կայարաններու այդ պարզունակ ու սիրտ ճմլող հրաժեշտները, մինչեւ Պրըթէօյլ փողոցին անկիւնը հետապնդեցին զիս:

– 50 –

Ճամբու ամբողջ տեւողութեան, զիտակից վերջին բաժանումի մերձաւորութեան, հայրս ու ես լուռ մնացինք:

Հանրակառքը ժամավաճառ կ'ըլլար Փրովանսի զաչտերու երկայնքին, որոնք օրը սխալ ընտրած էին կապարագոյն ամպերով ծածկուելու համար:

Ծայրայեղ զգայնութենէս խուսափելու համար կը չանայի հիմակուընէ Ծնունդի արձակուրդի վերադարձիս մասին մտածել: Կ'ենթակայէի երկարապատում պատմութիւններուս դիմաց վերաղբոսնուած ընտանիքիս լարուած ու հետաքրքիր դէմքերը:

Այնքան ալ հեռու չէր Ծնունդը. երեք ամիս ... ո՛չ իսկ. երկու ամիս եւ ճիշդ ու ճիշդ 18 օր:

Շաբաթը երեք անգամ պէտք է զրէի իրենց. սակայն կ'որոշէի ամէն բան չըսել իրենց եւ քիչ մը պահել բերանացի հարցաքննութեան:

Է՛քս – ան – Փրովանս կ'անձրեւէր, երբ հանրակառքը անցաւ Ուընէ թագաւորին աղբիւրէն, ինը թնդանօթներու ցայտաղբիւրին առջեւ կանգ առնելու համար: Վերջին կայանն էր:

Պահեր կան, երբ կ'անիծենք անոնք, որոնք այնքան սիրուն բառեր գտած են երգելու համար զեղեցկութիւնը անձրեւին, որ զէմքերը կը մարակէ, կը կաթկթի վիզդ ի վար, կը թափանցէ հագուստներէդ, ջրակոյտերու մէջէն կը քալեցնէ, ջրցանի պէս կ'իջնէ ձեր վրայ, խիստ կ'ընէ, վերջապէս սառէ վերարկուով մը պատելու համար ձեզ:

Այդ օրը սիրով կոմինակից պիտի ըլլայի անոնց, որոնք կ'անհամբերանան պարզուկ հովանոցը կամ մամլաթը. երկնքի արցունքներուն դէմ մեզ պաշտպանողները:

Կառանգիկ գանէն մանելով հասանք դպրոց: Հայրս խիստ կրտած ճամպրուկս դրաւ հին վանքի կամարաչարին տակ: Ջթողուց որ լուսթիւնը ժամանակ գանէ հաստատուելու մեր միջեւ:

– Գնա՛, չուտ փոխուէ, եւ ... լա՛ւ մը չորցուէ:

Անձրեւով ողողուած այտը փակցուց խմինիս, վերջին անգամ ընչեց զիս, յետոյ իր ծանր քայլերով, գանապանին զուռէն դուրս ելաւ: Կամարաձեւ բացուածքին չրջանակին մէջ տեսայ իր հեռանալը: Կը քալէր փողոցի մէջտեղէն, հովէն մարակուած, անզգած՝ հազարաւոր խայթոցներով այդ տեղատարափին խոտութեան: Առանց նայելու, զուշակելով անկասկած, թէ ես տակաւին զինքը կը դիտէի, թեւը բարձրացուց, ձեռքի փոքր նշան մը ըրաւ ինծի, ապա անձրեւին թաւ վարագոյրին եւս անհետացաւ:

Հասկցայ ճիշդ այդ պահուն իսկ, թէ այլեւս ոչ մէկ բան առաջեան պէս կրնար ըլլալ:

Առաջին անգամ ըլլալով չուրջս դիտեցի, աշակերտները, տեղատարափէն ողողուած քառակուսի բակը ձգած, կը վխտային ներքանգքներու կամարներուն տակ:

Անոնց մէջ կրնայի դիւրութեամբ ճանչնալ հինները, որոնք տեղերուն ծանօթ ըլլալով, դիւրութեամբ կ'ուղղուէին դէպի ուզուած դուռը կամ սանդուխը: Յաճախ կանգ կ'առնէին անցած տարիներու իրենց մեզապիճներուն հետ քանի մը ուրախ խօսք փոխանակելու համար: Նորերը բոլորն ալ կարծես նոյն կաղապարէն ելած ըլլային. երկչոտ ու տատամսոտ քայլերով կը չրջէին այս նոր աշխարհին ներքանգքներուն մէջ:

(Շար. 108)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Էմիլ Ասլանեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Արմէն Սամուէլեան եւ զաւակները,

կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, Կիրակի, Յունիս 14–ին, իրենց հօր եւ մեծ – հօր՝

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ–Ի

մահուան 10–րդ տարելիցին ի յիշատակ, ինչպէս նաեւ՝

ՏԻԿԻՆ ԱՇԽԷՆ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆԻ

եւ Սամուէլեան ընտանիքի համայն ննջեցեալոց:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

Antony

BAIL A CEDER

avec

fonds de commerce

POUR CAUSE RETRAITE

Fabricant - artisan de lustres en cristal cède son fonds de commerce avec matériel et outillage.

Tél. : Dans la journée

46 66 61 78

ou entre 19 et 20 heures

46 66 69 00

ՅԱՐԳԱՆՔ «ՔՍԱՆ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐ»ՈՒՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան Ֆըրանսայի Շրջանի Վարիչ Մարմինը եւ Փարիզի «Նապարբէկ» երիտասարդական մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան Կիրակի, Յունիս 14, Փարիզի, Ալֆորվիլի եւ Իսիի Հայոց եկեղեցիներուն մէջ 1915 Յունիս 15–ին Պոլսոյ «Պայազիտ» հրապարակին վրայ կախաղանով նահատակուած Քան Հընչակեան անմահ հերոսներուն յիշատակին:

Նոյն օրը ժամը 13·30–ին, հոգեճաշ:

Ներկայ կ'ըլլայ եւ խօսք կ'առնէ «Արարատ» օրաթերթի խմբագրապետ եւ հանրային գործիչ՝

ԺԻՐԱՅՐ ՆԱՅԻՐԻ

CAPPADOCE -
67 bis, quai Blanqui - Alfortville

Réservation : 48 - 78 - 88 – 70
43 - 78 - 56 - 44

RADIO ASK
98,5 MHz

Samedi 13 Juin à 10 heures 45

Roger CALMEL
le célèbre compositeur

sera l'invité de

Huguette AGEDERIAN

au cours de l'émission
présentée, proposée et réalisée par
Roland HEINTZELMANN

-ՏՐԱՄԱԴՐԵԼԻ ՍԵՆԵԱԿ-

Շաթէյոն (Փորթ տ'Օրլէանէն 3 քիլոմեթր) առանձին ապրող կին մը, որ մաքրելի սենեակ մը ունի աչխատող կնոջ մը կամ ուսանողուհիի մը համար:

Հեռաձայնել. –
46 – 21 – 25 – 85

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽՄԱՋԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Զորեքշաբթի, Յունիս 17, ժամը 14·30–ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը խիստ փափաքելի է:

ECOLE ARMENIENNE
DE BAGNEUX -CACHAN

gala
annuel

Dimanche 14 Juin à 14h30
Théâtre Victor - Hugo
14, ave. Victor - Hugo —— *Bagneux*
Partie artistique
avec le concours des élèves
de l'Ecole arménienne
□ *Gérard Kasparian* (piano)
interprète Chopin, Babadjanian, Komitas.
□ *La Chorale de Fericur* (d'Issy-les-Mlnx.)
dirigée par Stepan Yorgandjian
□ *La Troupe de Danse Artamar*

Transport : autobus 188A - Pte. d'Orléans
arrêt Jean Marin - Naudin

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԵՐ

- ՀԱՏԸՆՏԻՐ ՀԱՑ ԴԱՏԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՑԵՐԸ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԷՋ ՍԿԻԶԲԷՆ Ի ՎԵՐ -

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ «ՅԱՌԱՋ»

Գին 80 *Ֆր.* *Թղթատարի Ծախքով՝* 90 *Ֆր.* 30

ԴԻՄԵԼ --

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

51, rue Monsieur Le Prince 75006 PARIS

կամ՝

«ՅԱՌԱՋ»

Voyages en Arménie

Քրանսահայ Միութենական Տուրիզմ

TRANSTOURS **UCFAF**

(Voyage, pension complète, programme touristique, transferts aéroports)
—— SANS SUPPLEMENT NI SURPRISE ——
● Hôtels 1ère classe, Assurance U.A.P., Accompagnateur expérimenté ●
★ *PLACES LIMITEES* ★

DU 05 AU 19 JUILLET — 7460 F.

15 jours dont 13 à EREVAN
05 Juillet : PARIS/MOSCOU
06 Juillet : MOSCOU/EREVAN
07 au 18 Juillet : EREVAN
18 Juillet : EREVAN/MOSCOU
19 Juillet : MOSCOU/PARIS

DU 03 AU 17 OCTOBRE — 7300 F.

15 jours dont 13 à EREVAN
03 Octobre : PARIS/MOSCOU
04 Octobre : MOSCOU/EREVAN
05 au 16 Octobre : EREVAN
16 Octobre : EREVAN/MOSCOU
17 Octobre : MOSCOU/PARIS

DU 08 AU 22 AOUT — 7500 F.

15 jours dont 9 à EREVAN
08 Août : PARIS/LENINGRAD
09 Août : LENINGRAD
10 Août : LENINGRAD/EREVAN
10 Août : EREVAN
10 au 19 Août : EREVAN
19 Août : EREVAN/TBILISSI
20 Août : TBILISSI
21 Août : TBILISSI/MOSCOU
22 Août : MOSCOU/PARIS

DU 05 AU 19 SEPTEMBRE — 7460 F.

15 jours dont 13 à EREVAN
05 Septembre : PARIS/MOSCOU
06 Septembre : MOSCOU/EREVAN
07 au 18 Septembre : EREVAN
18 Septembre : EREVAN/MOSCOU
19 Septembre : MOSCOU/PARIS

MARSEILLE

DU 08 AU 21 AOUT — 7240 F.

14 jours dont 12 à EREVAN
08 Août : MARSEILLE/MOSCOU
09 Août : MOSCOU/EREVAN
09 au 20 Août : EREVAN
20 Août : EREVAN/MOSCOU
21 Août : MOSCOU/MARSEILLE

DU 05 AU 18 SEPTEMBRE — 7240 F.

14 jours dont 12 à EREVAN
05 Septembre : MARSEILLE/MOSCOU
06 Septembre : MOSCOU/EREVAN
06 au 17 Septembre : EREVAN
17 Septembre : EREVAN/MOSCOU
18 Septembre : MOSCOU/MARSEILLE

Inscriptions et renseignements :
TRANSTOURS (Lic. 132)
25, rue d'Argenteuil — Paris 1er — Métro : Opéra Tél. : 42 - 61 - 58 - 28

դպրոցական հանդէս

ՇԱԻԻ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ միօրեայ դպրոցի տարեկան հանդէսը կիրակի, Յունիս 14–ին, ժամը 14·30, Շաւիլի քաղաքապետարանի սրահը:

47, rue de Stalingrad

Հանդէսէն վերջ հիւրասիրութիւն աչխարհաբար ծնողներուն կոդմէ:

Մուտքը ազատ է:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
SECTION DE PARIS

FETE DE FIN D'ANNEE DE L'ECOLE HEBDOMADAIRE

Samedi 13 Juin à 15 heures
(*Partie artistique, remise de diplômes, gouter, ... Boum enfantine*)
M.C.A.
17, rue Bleue
75009 Paris — *Venez nombreux* —

ՊՏՈՅՏ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի էջէն Բիւզանդ մանուճիւղը կը կազմակերպէ պատյտ մը դէպի Ժիվերնի եւ չրջակայքը:

La Croix Bleue d'Alfortville
Section HELENE PUZANT
organise le Dimanche 14 Juin
une sortie à GIVERNY et ses environs.
Renseignements et inscriptions :
M.C.A. — 9, rue de Madrid — Alfortville
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՄԱՐՍԻԼԻԱ

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Հ. Բ. Ը. Միութեան հովանաւորած դպրոցներու, մասնակցութեամբ. –

1.– Սէն – Ժէրմէն Ս. Սահակ – Մեսրոպ
2.– Էքս – ան – Փրովանսի
3.– Սէն – Թ'Անթուանի Քամփանիլը Փէրիէի Ս. Թադէոս
4.– Սէն – Թ'Անթուանի Քամփանիլը Ծըբկի Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ
5.– Լա Սիօթայի Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ
6.– Պուք պէլ Էրի եւ
7.– Մարսէյլի միօրեայ դպրոցներու երկսեռ աչակերտութեան:

Յունիս 14, կէսօրէ վերջ ժամը 3–ին:

Բոլոր հայ ընտանիքները հրաւիրուած են, եկէք բազմութեամբ եւ քաջալերեցէք հայ փոքրիկները:

Salle Amerigo Vespucci
Du Centre Culturel Italien
6, rue Fernand Pauriol - 13005 Marseille

Մուտքը ազատ է:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

NIGOGHOS SARAFIAN

«Le Bois de Vincennes»

Samedi 13 Juin, Paris, 15h précises

— Serge Avédikian, récitant. Débat en présence traductrice, Anahid Drézian — par la revue GAM et l'ass. Créations Contemporaines Arméninnes.

Renseignements et réservations :
46 - 33 - 97 - 84 (en soirée)

ՓԱՐԻԶ

բանախօսական երեկոյթ

կազմակերպութեամբ՝

Հայկ. Բարեգործական Ընդհ. Միութեան եւ Ֆրանսահայ Մշակութային Միութեան, Ուրբաթ, Յունիս 12, ժամը 20·15–ին Ալեք Մանուկեան Մշակոյթին մէջ:

118, rue de Courcelles — 75017 PARIS

Կը բանախօսէ հայրենի անուանի դրող՝

ԱՇՈՏ ԱՐՋՈՒՄԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝

Ա.– Հայոց Տան վերաբացումը Մոսկուայի մէջ:

Բ. – Հայկական Ս. Ս. Հ. Գիտութիւններու Ակադեմիայի առաջին նախագահ՝ Յովսէփ Օրբէլիի կեանքը եւ գործը:

Մուտքը ազատ է:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի Ընկերակցութեան ընդհանուր ժողովը պիտի կատարուի Շաբաթ, Յունիս 13, կէսօրէ առաջ ժամը 3–ին, Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ սրահին մէջ, 15 ռիւ ժան - կուժոն, Փարիզ 8–րդ:

Օրակարգ. –

1.– Ելմտական հաչուետուութիւն:
2.– Բարոյական տեղեկագիր:
3.– Հեռանկարներ:

Բոլոր անդամներուն ներկայութիւնը ցանկալի է:

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ
12
VENDREDI
12 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԱՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

62ԵՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.506 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.506

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԼՈՎ

Վենետիկի վեհաժողովին, Ֆրանսայի առաջարկին ընդառաջելով, եօթը երկիրները սկսա գործակցութեան կոչ մը ըրին ՄԻՏԱ–ի համար: Այս առընչութեամբ, չեզոք կը դրուի կարգ մը կէտերու վրայ: Այսպէսով, կը հաստատուի.– Ա) ՄԻՏԱ–ն առողջական մեծագոյն հարցերէն մէկն է աշխարհի: Բ) Առողջապահութեան համաշխարհային կազմակերպութիւնը լաւագոյն կեդրոնն է համախմբելու համար պայքարի միջազգային ճիգերը: Գ) Պատասխանի չգոյութեան պատճառով, պայքարի եւ նախզգուշութեան լաւագոյն կարելիութիւնները հիմնուած են հանրային կարծիքը տեղեակ պահելու ռազմավարութեան մը վրայ, այս համաճարակին կապակցութեամբ: Հետեւակ, հարկ է քայլերել գործակցութեան զարգացումը:

Պէյրութի մէջ, մթնոլորտը միշտ լարուած է: Արեւմտեան զօտիէն թնդանօթաձգութիւն մը կատարուած է Ճեմայէլի նախագահական պալատին վրայ, բայց պայթած ռումբերը զոհ չեն խլած: Փոխանցման չրջանի նախարարապետը եւ Վարչապետարանին նախագահը Դամասկոս գացած են տեսնուելու համար Սուրիոյ փոխ – նախագահին հետ եւ մանաւանդ ներկայացնելու տագնապին աւելի ծանր բնոյթը Քարամէի սպանութենէն ի վեր: Նախապէս, չիի պարագլուխն ալ՝ Պէրի Դամասկոսի ճամբան բռնած էր: Մահմետականները կ'ամբաստանեն լիբանանահան ուժերը եւ Իսրայէլ իրրեւ նախաձեռնողները վարչապետին մահափորձին:

ՊՈՐՏՕ տիրանալէ ետք Ֆրանսայի ֆութպոլի ախոյեանութեան, Զորեքշաբթի իրիկուն տէր դարձաւ նաեւ բաժակին, 0–ի դէմ 2 կէտով պարտութեան մատնելով Մարսէյլի խումբը:

ԵՐԵՔ ԹՈՒՐՔ զինուորներ եւ մէկ բոպայ սպանուած են, ինը ուրիշներն ալ վիրաւորուած Թուրքիոյ հարաւ – արեւելքը՝ Օմերլի քիւրտ անկախապաշտներու լարած մէկ թակարդին հետեւանքով: Մամլին օրաթերթի չուրջ բանակցութիւնները առկախ մնացած են սենսիքա – ներու եւ անօրէնութեան մէջեւ, որովհետեւ Մայիսի աշխատավարձերն ալ չեն վճարուած: Ի՞նչպէս կարելի է պաշտօնազրկումներու չուրջ բանակցիլ, կ'առարկեն սենսիքանները այս պայմաններուն մէջ:

Ա.ՋԳ· ԺՈՂՈՎի դիւանը մերժեց ընթացք տալ ընկերվարական խմբակին դիմումին, որ կ'առաջարկէր բարձրագոյն Ատեանի առջեւ քաշել Շ· Փասքուան, Շալիէի «հրաւ կեղծ անցագրին» համար, իրրեւ համակազմակերպութիւն Նուէլի դէմ ձեռք առնուած միջոցներուն:

Ֆ· ՏԱԼ, Օռէալի նախկին նախագահ–տնօրէնը տեղեկագիր մը պատրաստած է աշխատանքի վիճակին մասին, Ֆիլիպ Սրկէնի դիմումին վրայ, ուր չի ծածկեր կարգ մը ճշմարտութիւններ: 500 էջերու մէջ ամփոփուած են 5 պլուխներ եւ պարզուած է ամբաստանիչ հաշուեկշիռ մը Ֆրանսայի տնտեսական թէ ընկերային վիճակին: Հոն, կը մատնանշուին նաեւ արձակուրդներու («կամուրջ»ներու մասնաւոր) չափազանցութիւնը, Ֆրանսացիներու յաւակնոտութիւնն ու ծուլութիւնը, որոնց դէմ յաճախ կ'արշաւէ նաեւ հանդիսատն ու արձակուրդը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

ԿԻՊՐՈՍԻ ՀԱՆԳՈՅՅԸ

«Կիպրոսի կացութիւնը մտահոգիչ է ու երկու համայնքներու մտնակցութեամբ բանակցութիւններու ձեռնարկելու ջանքերս մեռեալ տառ մնային» կ'ըսէ ՄԱԿ–ի ընդհ· քարտուղարին կազմէ Յունիս 3–ին հրապարակուած տեղեկագիր մը: Նոյն տեղեկագիրը կը չեշտէ նաեւ կատածամտութեան պարագան որ դղալի է Թուրք եւ յոյն կիպրացիներու միջեւ: Կատածամտութիւն մը, որ՝ աւելցած է իրրեւ հետեւանք վերջին քանի տարիներու ընթացքին կղզիին մէջ աւելցող թուրք զինուրական ուժին:

Ասկէ մինչեւ երկու տարի առաջ քանի հազար հոգի կը գնահատուէր կղզիին վրայ գտնուող թրքական զօրաբաժինը. այսօր այդ թիւը բարձրացած է 29 հազարի ու անոնց զինամթերքը անդադար կ'արդիականանայ: Թրքական զօրասիւներու հրամայչները հետզհետէ կը փոխարինուին աւելի նոր տիպերով: Այս պարագաները մեծապէս կը մտահոգեն կիպրացիները, որ արդէն գոյութիւն ունի երկու համայնքներու միջեւ: Միւս կողմէ երեւոյթը «անդրմռնելի» կ'որակուի ՄԱԿ–ի ընդհ· քարտուղարութեան բարձրաստիճան պաշտօնատարներուն կողմէ, որոնք հետաքրքիր են իմանալու Թուրքիոյ նպատակներուն մասին:

Հարցադրութիւնները ու մտահոգութիւնները աւելցած են վերջերս, երբ նկատուած է, թէ Ժամակուսթայի չրջանկայքը չէզոք զօտիի մը էջէ կարեւոր խարիսխութիւն մը վարձուած է Թուրքերու կողմէ: Անոնք ապահովութիւն տուած էին ցարդ, թէ արշաւանքի չրջանին այդ զօտիի լքուած բնակարաններուն մէջ կըզդին զինուորականներու բնտանիքներ կը բնակէին, մինչդեռ այսօր յայտնի եղած է, թէ հոն բնակողները թուրք ուսանողներ են որոնք տեղական համալսարան կը յաճախեն:

Այս յայտնութիւնը կը զօրացնէ անչուշտ կասկածը անոնց, որոնք թրքական դրաւումի մը ծաւալումը կը նախատեսեն կղզիին մէջ, քանի որ Անգարա ոչ մէկ տրամադրութիւն ցոյց կուտայ լուծում մը գտնելու:

Նոյն տեղեկագիրը կը հաստատէ նաեւ, թէ հազարաւոր թուրքեր եկած են վերջնապէս հաստատուելու կղզիին հիւսիսային չրջանը, անտեսելով 1977–ի մէջ համայնական համաձայնութիւնը: Անգարա կ'ընդունի, թէ 14 հազար հոգի բնակավայր ընտրած են կղզին, թրքական արշաւանքէն եառ· սակայն ասոնք «կիպրարնակ թուրքեր են, որոնք վերադարձած են արտասահմանէն», ինչպէս նաեւ «ժամանակաւոր աշխատաւորներ»: Իսկ յունական իշխանութիւններու համաձայն, թուրք համայնքին թիւը իրականութեան մէջ կը հասնի աւելի քան 60 հազարի.

Գալով դիւանագիտական անել կացութեան, Փէրէզ տը Քուէյար կ'ըսէ, թէ երկու կողմն ալ փոփաքելով հանդերձ լուծումի բանակցութիւններ վարել, անյապդունելի պայմաններ առաջ կը քշէ: Մինչ Յունական մասը միջազգային համաժողովի մը դումարումը կը փափաքի կիպրոսի ապագային մասին, թրքական մասը կը մերժէ զայն:

Ուրեմն, խաղաղութեան պահպանութիւնը համար անհրաժեշտ կը դառնայ կըզդիին մէջ միջազգային ուժերու ներկայութիւնը· անոնց եա քաշուիլը «կարճ ժամանակամիջոցի մէջ, տեղի կուտայ բախումներու» կ'ըսէ տեղեկագիրը, ու կ'աւելցնէ, թէ «կեղծ» են այն բոլորին պատճառաբանութիւնները, որոնք կ'ուզեն պակսեցնել իրենց զօրաբաժինները:

Ճիշդ է, որ կարգ մը կառավարութիւններ կոմինակից չեն օտար ուժերու երկար ժամանակ կղզին մնալուն, առարկելով, թէ կիպրացիներ զանոնք միշտ տրամադիր պիտի նկատեն իրենց բախումներուն, կամ հակամարտութիւններուն առաջքը առնելու, ինչ որ պիտի զժուարացընէ դիւանագիտական ջանքերու յաջողութիւնը:

Այս երկիրներէն մէկն է Շուէյտ, որ յայտնած է, թէ իր ուժերը պիտի քաշէ այս տարուան վերջաւորութեան, «եթէ նկատելի բարելաւումներ չնկատուին մինչեւ այդ թուականը»: Շուէյտ կը զանգատի միջազգային ուժերու համար պահանջուած գումարէն, զոր կը վճարեն միայն 21 երկիրներ:

Կիպրոսի միջազգային զօրքը կը բաղկանայ ներկայիս 2328 հոգիէ, որոնց մեծ մասը կուգայ Մեծն – Բրիտանիայէն ու Գանատայէն, եւ վերջին վեց ամսուան համար նախատեսուած 14 միլիոն տոլարի ծախքին 2·2 միլիոնը վճարուած է մինչեւ այսօր:

Ա· Թ· Թ·

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՅԱՂԹԵՑ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ «ԴԻՆԱՄՕ»Ի ՈՒ ԲԱՐՁՐԱՅԱՒ 4–ՐԴ ՏԵՂԸ

Յունիս 10–ի խաղերու արդիւնքներն են· –

Դինամօ Կ· – Կայրաթ	1 – 1
Մետալիստ – Դինամօ Մինսկ	0 – 1
Տորպեդօ – Ժալգիրիս	1 – 1
Արարատ – Դինամօ Մ·	2 – 0

Այս խաղերէն եառ «Արարատ» 15 կէտով կը բարձրանայ դասաւորման 4–րդ տեղը: 13 խաղերէ երեւանցիները արձանագրած են 7 յաղթանակ, 1 հաւասարութիւն եւ 5 պարտութիւն· նշանակած են 14 կոլ եւ ստացած՝ 16 կոլ:

⁂

«ԱՐԱՐԱՏ» — ԲԿՄԱ ԽԱՂԸ (*)

Խորհրդային 50–րդ ախոյեանութեան 12–րդ հանդրուանին, Յունիս 7–ին, «Արարատ» իր դաշտին վրայ կ'ընդունէր ԲԿՄԱ–ն: Բանակի կեդրոնական Մարզական Ակումբի այս խումբը, որ ընթացիկ մրցաշարքին վերադարձած է բարձրագոյն լիկա, իր վրայ սեւեռած է մասնագէտներու ուշադրութիւնը: «Հրազդան» մարզադաշտ հաւաքուած հազարաւոր մարզասէրներ ականատես եղած են դեղեցիկ եւ անպիղծ պայքարով խաղարկութեան մը, որընթաց ճեղքումներու, որոնց նախաձեռնողները աւելի յաճախ Երեւանցիները եղած են: Առաջին կոլը արձանագրուած է 35–րդ վայրկեանին: Զախ եղերքը Մոսկուացիները վար ձգած են էրատա Յովսէփեանը, որ ազատ հարուածով գլնդակը զրկած է աջ, դէպի դաշտին կեդրոնը, ուր Աշոտ Խաչատրեան՝ ստանալով փոխանցումը, մօտ 35 մեթրէն զօրաւոր հարուածով մը գնդակը մխրճած է մրցակիցի բերդին վերի ձախ անկիւնը:

Երկրորդ կիսախաղին 22–րդ վայրկեանին դարձեալ Աշոտ Խաչատրեան գլուխի դեղեցիկ հարուածով յաջողած է նշանակել երկրորդ կոլ մը: Հանդիպումի երրորդ կոլը նշանակած է Ալբեր Սարգսեան, փենալթիով: Այսպէսով, «Արարատ» տանելով մրցաշարքի 6–րդ իր յաղթանակը, 12 խաղերէ եառ 13 կէտերով կը պրաւէր դասաւորման 5–րդ տեղը:

(*) Խաղին արդիւնքը տուած էինք «Յառաջ» Յունիս 10–ի թիւով:

⁂

Ա· ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԽԱՂԵՐ «ԿՈՏԱՅՔ» ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Աբովեանի «Կոտայք»ը, Մայիս 28–ին, կը հիւրընկալուէր Վարդենիսի մէջ, տեղւոյն «Ֆակէլ»ի կոդմէ, խումբ մը՝ որ կը դանուէր դասաւորման վերջին դիրքերու վրայ: Խաղին սկիզբէն գրոհի անցնելով դաշտին տէրերը չանցած են անպայման յաղթանակ ապահովել իրենց դիրքը բարելաւելու համար: Եւ 39–րդ վայրկեանին անոնք յաջոդած են հանդիպումին միակ կոլը նշանակելով իրականացնել իրենց նպատակը:

⁂

Բ· ԴԱՍԱԿԱՐԳ

Նոյն օրը, Մայիս 28–ին, Կիրովականի «Լոռի»ն իր դաշտին վրայ կ'ընդունէր Կիրովաբադի «Քեամփազ»ը: Հանդիպումին միակ կոլը նշանակած է Զաքարեան, 25–րդ վայրկեանին: Հոկտեմբերեանի «Սպարտակ»ը Սուխումիի մէջ 1–ի դէմ 3 կէտով պարտուած է տեղւոյն «Դինամօ»էն, իսկ Լենինականի «Օլիմպիա»ն, Փոթիի մէջ պարտուած է (0 – 2) «Կոլխեթի»էն:

⁂

ԽՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԲԱԺԱԿԻ ԽԱՂԵՐ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՊԱՐՏՈՒԱԾ «ՆԵՖԹՉԻ»ԷՆ

Յունիս 2–ին տեղի ունեցած են Խորհրդային Միութեան ոտնագնդակի Դաշնակցութեան բաժակի երրորդ հանգրուանի խաղերը: «Արարատ» Պաքուի մէջ հիւրընկալուած է տեղւոյն «Նեֆթչի»ի կոդմէ: Նկատի առած այն՝ որ Մայիս 26–ին, երեւանցիները իրենց դաշտին վրայ պարտութեան (1 – 0) մատնած էին «Նեֆթչի»ն, ախոյեանութեան մրցաշարքի գծով, Պաքուցիները մարտական տրամադրութեամբ դաշտ իջած են վրէժ լուծելու մար: Խաղի 39–րդ վայրկեանին Զաւադով բացած է հաշիւը: Երկրորդ կիսախաղին, 60–րդ վայրկեանին Ահմեդով կոլ մը եւս նշանակելով ապահոված է «Նեֆթչի»ի յաղթանակը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ՍՊԱՍԱՐԿՄԱՆ ՆՈՐ ՆԱԽԱՐԱՐԸ

ՌՈՒԴԻԿ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումը բնակչութեան կենցաղային սպասարկման նախարար նշանակած է Ռուդիկ Աշոտի Վարդանեանը: Նախկինը՝ Սարգիս Թումանեան, իր խնդ դիմումով, ազատ կացուցուած է իր պաշտօնէն:

Ռուդիկ Վարդանեան կուսակցութեան Մաշտոց չրջանի վարիչէի Ա· քարտուղարն էր· պաշտօն մը՝ որմէ ազատ կացուցուած է, նախարար դառնալու համար: Իր տեղը Ա· քարտուղար ընտրուած է Ա· Գեղամեան, որ մինչ այդ կեդր· կոմիտէի կազմակերպական աշխատանքի բաժնի վարիչի առաջին տեղակալի պաշտօնը կը վարէր:

ՀԱՏՆ ԹՕՇԱԿ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԱՐՁԱԿԱՎՈՐ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵՏԻ «ՊԱՅՔԱՐ» ԹԵՐԹԻ

19 – 03 – 1987

Հրատարակվում է ամեն հինգշաբթի

Գ. ԲԱԼԱՍԱՆՅԱՆ

Վ. ՊՈՂՈՍՅԱՆ

«Պայքար»

Ի՞ՆՉ ԵՆՔ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒՄ

– Ընկեր Ալեքսանյան, ինչպե՞ս եք գնահատում ձեր ուսումնական հաստատության աշխատանքը վերջին տարիներին:

– Ես կցանկանայի նախ ասել, որ մեր ուսումնական հաստատությունը ստեղծվել է ոչ թե ինչ-որ վերևից տրված հրահանգի հիման վրա, այլ ուսումնական հաստատության ստեղծման անհրաժեշտությունը զգացել են հենց մեր ձեռնարկությունները: Ուսումնական հաստատության ստեղծման նախաձեռնությունը պատկանում է Հայկական ատոմակայանի տնօրեն Ռուբեն Ալեքսանյանին: Նա էր, որ առաջինը հասկացավ, որ ատոմակայանի շահագործման համար անհրաժեշտ է ունենալ ոչ միայն բարձր որակավորում ունեցող, այլև գիտակցված վերաբերմունք աշխատանքի նկատմամբ ունեցող մասնագետներ: Ուսումնական հաստատության ստեղծման գաղափարը ոգևորությամբ ընդունեցին նաև մյուս ձեռնարկությունները, որոնց հետ մենք սերտ կապեր ենք հաստատել: Ներկայումս մեր ուսումնական հաստատությունում ուսանում են ավելի քան 1000 ունկնդիրներ, որոնք ներկայացնում են ինչպես ատոմակայանի, այնպես էլ մեր մարզի մի շարք ձեռնարկությունների աշխատակազմերը:

– Ինչպե՞ս է ընթանում ուսումնական գործընթացը:

– Ուսումնական գործընթացը ընթանում է ըստ ուսումնական պլանների և ծրագրերի, որոնք կազմվել են ուսումնական հաստատության ուսումնական մասի կողմից: Ուսումնական պլանները և ծրագրերը հաստատվել են Հայկական ատոմակայանի տնօրենի կողմից: Ուսումնական գործընթացը ղեկավարում է ուսումնական մասի պետ Ռ. Ալեքսանյանը: Ուսումնական գործընթացի կազմակերպման հարցերով ես դիմել եմ ՀԽՍՀ Գիտությունների ակադեմիայի նախագահ, ակադեմիկոս Ֆ. Առաքելյանին, ՀԽՍՀ Գիտության և տեխնիկայի պետական կոմիտեի նախագահ Ա. Ալեքսանյանին, ՀԽՍՀ Գիտության և տեխնիկայի պետական կոմիտեի նախագահի տեղակալ Ռ. Ղազարյանին, ՀԽՍՀ Գիտության և տեխնիկայի պետական կոմիտեի ատոմային էներգետիկայի վարչության պետ Ա. Ղազարյանին, ՀԽՍՀ Գիտության և տեխնիկայի պետական կոմիտեի ատոմային էներգետիկայի վարչության գլխավոր մասնագ

ԻՏԱԼԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԻ ՕԳԵԿՈՉՈՒՄԸ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ

Անցեալ Մայիս ամսուան 24–ին Միլանոյի մէջ ոճուելուայ Սարդարապատի հերոսամարտը կրօնական եւ աշխարհական հանդիսութիւններով: Առաւօտեան՝ Ս. Գառատուն Մանկունք Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մէջ մատուցուեցաւ հանդիսաւոր պատարագ եւ կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն «Ի յիշատակ աշխարհազօրաց եւ զօրավարաց Հայոց որք կատարեցան ի հերոսամարտի Սարդարապատի 1918 ամին» ընչցիկս կը յիշատակէ Ս. Եպմածնայ օրացոյցը: Օրուան պատշաճ քարոզ մը խօսեցաւ պատարագիչ՝ Սարգիս Քհնյ. Սարգիսեան:

Երեկոյեան ժամը 5–ին, Իտալիոյ Հայոց Միութեան նախաձեռնութեամբ եւ մասնակցութեամբ Միլանոյի բոլոր հայ կազմակերպութիւններուն, տեղի ունեցաւ հրապարակային հանդիսութիւնը Հայ Տունի սրահներուն մէջ, ի ներկայութեան հոծ թիւով հանդիսականներու որոնք վուիթացած էին Միլանոյին եւ շրջաններէն:

Հանդիսութեան որպէս բնաբան ընտրուած էր մեծանուն բանաստեղծ՝ Եղիշէ Զարենցի «Պատգամ»ը՝ «Ով Հայ ժողովուրդ, ես միակ փրկութիւնը ես հասկացի ուժի մէջ է», որ մեծ դիրքերով գրուած էր բեմի ճակատին եւ որու խորը գետեղուած էր Սարդարապատը ներկայացնող խորհրդապատկեր մը պատրաստուած ճարտարապետներ՝ Հովիկ Մուրատխանէ եւ Լեւոն Վարդանեանէ:

Հանդիսութիւնը բացուեցաւ Սարդարապատի ճակատամարտի ոճնակատութիւնը հաստատող սրբատաշ կոնգակին ընթերցումով նոյնինքն Վազգէն Հայրապետին կողմէ երիցային արձանագրութեամբ, մինչ կը զոյանջէին էջմիածնայ զանգակները եւ պատահին վրայ լուսարձակով կ'երեւար Վազգէն Ա. կաթողիկոսի դիմանկարը: Օրուան հանդիսավար՝ Հրանդ Բամպակեան հակիրճ ներածականով մը անդրադարձաւ օրուան ընարանին թելադրանքին մասին: «Ակէ 69 տարի առաջ, ըսաւ, այդ զանգակները զօրանջեցին որովհետեւ թշնամին՝ Երեւանի դռներուն առջեւ, կը սպառնար մնայորդ հայութեան ֆիզիքական ոչնչացումին. եւ հայութիւնը ամբողջ մէկ մարդու պէս ոտքի կանգնեցաւ եւ միասնական ոգիով ու հաւաքական հերոսական ճիգով յաղթեց: Ու թշնամին պարտուած, ընդունեցաւ հայութեան անկախութիւնը. այսպէսով՝ Թրքական լուծին տակ վէց դարու տարիութենէ յետոյ մայիսեան առիւծը զարձեալ փայլեց հայկական երկնակամարին վրայ: Սարդարապատը այսօր եւս կը շարունակէ Սիւնեաց ոտքի ծածկին վրայ, որովհետեւ մեր զարաւոր թշնամին ցեղասպանութեան ֆիլիքական հարուածէն յետոյ, այսօր կը ըսպառնայ մեր քաղաքական բնաջնջումը իրագործել, պատմական նենգափոխութեամբ, յամառօրէն ուրանալով ոչ միայն ցեղասպանութիւնը այլեւ Հայերու զարաւոր գոյութիւնը իր պատմական հողերուն վրայ: Այսօր, եղբակացուց հանդիսավարը, առաւել չափով պէտք ունինք միասնականութեան, հաւաքական ուժի, մեր ներկայ եւ ապագայ սերունդներուն փոխանցելու համար պայքարի դրօշը, որպէսզի անոնք հաւատքով լեցնեն աչքերը սեւեռեն դէպի մեր պատմական Աբարատը»:

Յաջորդաբար, Տիկին Նոնա Գալուստեան պատշաճ արտայայտութեամբ արտասանեց Եղիշէ Զարենցի պատգամը, մինչ լուսարձակով կը ցուցադրուէր բանաստեղծութեան իւրաքանչիւր տունը որուն երկրորդ դիրը, մասնաւոր դունաւորուած եւ համադրուած, կը կազմեն օրուան բնաբանը:

Ապա բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան նախօսը, Վենետիկի «Հայկական Ձայն» պարբերաթերթի հրատարակիչ՝ Բժշկ. Սուրէն Յովիկեան որ անդրադարձաւ Սարդարապատի խորհուրդին եւ յաջորդող հայկական եղելութիւններուն, համապատասխան խորհրդածութիւններով: Ձեղրաօրէն նկարագրեց ռուսական Ա. եւ Բ. յեղափոխութիւններուն ունեցած հետեւանքները կովկասեան ճակատին վրայ եւ առեղծուած դժնդակ կացութիւնը Հայոց նկատմամբ: Թուեց կովկասեան դաշնակցութեան «Սէյմ»ին կնքած զինադադարը Թուրքերուն հետ որոնք առկայ գայն չյարգեցին եւ 1918 Փետրուարին յանկարծական յարձակողականի անցան գրաւելով Էրզրումը, Կարսը, հասնելով Երեւանի դռներուն առջեւ: Այդ ճգնաժամային պահերուն է որ Վանի պաշտպանութեան հերոս Արամ Մանուկեան ոտանձնեց Երեւանի ինքնապաշտպանութիւնը եւ զօրավարներ՝ Սիլիկեանի, Բէկ Բիւրամեանի, Բէկ Մամիկոնեանի եւ Դրօյի առաջնորդութեամբ Սարդարապատի, Բաշ Աբարանի Ղարաքիլիսէի հերոսամարտերով ապահովեց յաղթանակը: Մինչ այդ անդրկովկասի մէջ Վրացիները Գերմանացիներու հովանաւորութեամբ Մայիս 26–ին հռչակեցին իրենց անկախութիւնը, որուն յաջորդեց Ադրբի Թուրքերու անկախութիւնը Մայիս 27–ին: Հայերը մնացին առանձին եւ ստիպուեցան Մայիս 28–ին հռչակել իրենց անկախութիւնը:

Սարդարապատի հերոսամարտին յաջորդեց անկախութեան հռչակումը Մայիս 28–ին: Այս զոյգ դէպքերը հայ ազգի գոյատեւման խորհրդանիշը կը հանդիսանան, որովհետեւ հայկական ցեղասպանութենէն միայն երեք տարի վերջ, երբ հայութեան երկու – երրորդը բնաջնջուած էր եւ մնացեալ երրորդը բնաջնջուելու վտանգին ենթակայ էր, հայութիւնը կարողացաւ հաւաքական ուժ, կորով եւ միասնութիւն յառաջ բերել ու թշնամին պարտութեան մատնել: Անկախութեան հռչակումը, Մայիս 28–ը, տակաւին փափուկ հարց մըն է մեր մէջ, ոմանք այդ ոճնակատարութիւնը անտեսումի կ'ենթարկեն զայն նկատելով կոմի մը կամ մէկ կուսակցութեան մը գործը: Այդ ճգնաժամային օրերուն, դաշնակցութիւնը միակ զինուորականօրէն կազմակերպուած ուժն էր եւ բնական էր որ ինք վերցնէր առաւելագոյն պատասխանատուութիւնը: Սակայն պէտք է նաեւ նկատել որ Սարդարապատի ու Մայիս 28–ը բոլորին կողմէ նկատուեցան համահայկական արարքներ որովհետեւ այդ ճակատամարտին մասնակցեցաւ ամբողջ հայութիւնը, կուսակցական, անկուսակցական, զինուորականներ, եկեղեցական – ներ որոնց անուներ յիշատակեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը իր կոնդակին մէջ եւ որու չնորհեց հաստատուեցաւ Սարդարապատի հերոսամարտի ոգեկոչումը:

Պարզ է որ անկախութեան ոճոր անտեսումի ենթարկողներն ալ միւսներուն չափ հայրենասէրներ են, եւ հասկնալի են իրենց մտահոգութիւնները. սակայն կայ ազգային արժանապատուութեան հարց մը. որովհետեւ մենք ալ եղած ենք մեծ ազգ մը մեր մշակոյթով, գրականութիւնով. կրօնքով եւ մենք ալ մեր պատմական անցեալով եւ իրաւարձութիւններով հպարտանալու իրաւունք ունինք: Ով կրնար զուչակել թէ 1915–ի Եղեռնէն երեք տարի յետոյ պիտի հիմնուէր անկախ Հայաստանի Հանրապետութիւն մը: Թուրքը կը ջանայ մեր քաղաքական գոյութիւնը կասկածի ենթարկել եւ իրենց հրատարակութիւններուն մէջ կը չեշտեն թէ Հայերը բնաւ անկախ պետութիւն չեն ունեցած պատմութեան ընթացքին (ինչ որ պատմական խեղաթիւրում մըն է), ուստի իրաւունք չունին Թուրքիայէն հող պահանջելու: Հետեւաբար, մենք անտեսելով մեր անկախութիւնը Թրքական տեսակէտներուն օդնած կ'ըլլանք: Կայ նաեւ խորհրդային Հայաստանի ապագայի հարցը Խորհրդային Միութեան մէջ: Մեր հայրենիքին մէջ կան կարգ մը երեւոյթներ որ կրնան աներեւակայելի հոդովոյթ մը ունենալ: Զանգեզուրի Թուրքերուն, Ղարաբաղի Թաթարներուն յարաճուն յաւելումը. Խորհրդային Միութեան Թուրքերու եւ իսլամներու Թուական ահը. այս բոլոր երեւոյթները կրնան յուրջ անդրադարձ մը ունենալ մեր հայրենիքին վրայ: Եթէ քաղաքական դասաւորումներու եւ պարադաններու բերմամբ Մոսկուայի մէջ յառաջանան այնպիսի փոփոխութիւններ եւ մենք զրկուինք ռուսական հզօր պաշտպանութենէն, ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր կացութիւնը. որով պէտք է արթուն ըլլալ եւ մեր մշակութային գործունէութեան առաւելագոյն չափով միացնել քաղաքականը եւ համախմբուիլ հայ գատի պաշտպանութեան շուրջ: Իր բանախօսութեան վերջաւորութեան, տոքթ. Ս. Յովհիկեան հակիրճ ամփոփում մը ըրաւ խօսքերէն լեզուով:

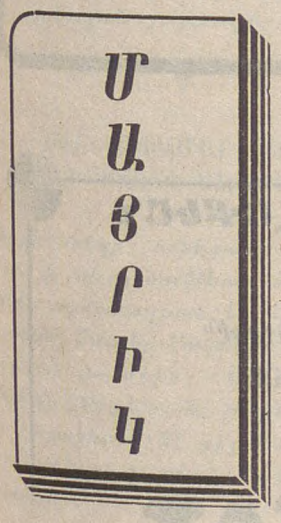
Յաջորդաբար արտասանութիւններ ըրին Տիկին Լիլի Սարգիսեան՝ Անդրանիկ Ծառուկեանի «Թուղթ առ Երեւան» բանաստեղծութենէն հատուածները, իսկ Տիկին Սիլվիա Սթամպուլեան՝ Արամ Սրապեանէ հայրենասիրական բանաստեղծութիւններէն փունջ մը հրամցուց: Բոլորն ալ իրենց զգացումով եւ նիւթերուն պատշաճ արտայայտչական ոճով:

Ապա փակման խօսքը ընելու հրաւիրուեցաւ Հոգեւոր Հովիւ Սարգիս Քհնյ. Սարգիսեան: «Այսքան ճոխ յայտագրի մը կիտոյ, ըսաւ Տէր Հայրը, քիչ մը դժուար է եզրակացնել եւ փակման խօսք ընել: Ոգեկոչել կը նշանակէ մեր անցեալը յիշել, մեր ներկան ապրիլ եւ ապագան յատակ ու պայծառ աչքերով. եւ ինչ որ այսօր մենք հոս ըրինք, ձեւով մը յիշելու համար մեր հերոսները, մեր սրբացած ռազմիկները Սարդարապատի ճակատամարտին, տպաւորելու համար անոնց միասնական ոգիով: Սարդարապատի յաւարձանին պատին վրայ գրուած է. – «Անհնարը հնարաւոր դարձուցինք»: Այդ հնարաւորը կը շարունակուի հօրմանասուն տարիէ ի վեր: Այդ շարունակութեան ընթացքին հայ ժողովուրդը կերտեց իր ներկայ հայրենիքը, կերտեց իր քաղաքակրթութիւնը, իր մշակոյթը նոր ժամանակներու լոյսին տակ: Ծնաւ նոր հերոսներ, նոր մարտիկներ, բանաստեղծներ, երաժիշտներ. ծնաւ՝ Պարոյր Սեւակը որ գրեց Սարդարապատի հերոսամարտին բանաստեղծութիւնը. ծնաւ՝ Խաչատուր Յովհաննիսեան մը որ գրեց անոր երաժշտութիւնը: Ոգեկոչումի այս օրերուն պէտք է ուխտել հաւատարիմ մնալ մեր հայկական ազգային դիմագիծին, մեր հաւատքին, մեր լեզուին որոնց համար մեր բոլոր հերոսները եւ սուրբերը թափեցին իրենց արիւնը, եւ իրենց թափած արիւնով սրբագործուած հայրենիքը 1918 Թուականի Մայիս 22 – 26–ին անգամ մը եւս պաշտպանուեցաւ եւ յաղթութեամբ պահպանուեցաւ»:

Սարգիս Քահանայի խօսքի աւարտին բեմ բարձրացաւ նորակազմ երգչախումբը. Ժան Ինոլեանի ղեկավարութեամբ եւ տպաւորիչ դաշնակահարուհի Տաթեւիկ Հայրապետեանի ընկերակցութեամբ երգեց Սարդարապատի ռազմերգը որ խանդավառ ծափերով կրկնուեցաւ ներկայ հանդիսականներուն փոխանցելով Սարդարապատի յաղթական ոգին:

Հ. Բ.

— «ՅԱՌԱՋ»Ի ԹՈՐԹՕՆԸ —



ԱՆՐԻ ՎԷՐՆԷՕՑ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. *Paris, 1985*

Ընդհանուր հակիչի դրասենեակին մէջ երբ անունս տուի կեղծ աչ բազուկը սեւ ձեռնոցի մը մէջ ամփոփուած մարդ մը կազկանձեց. «Ննջարան Գ. Թիւ՝ 153»:

Իւրաքանչիւրը ութսուն հոգինոց երեք ննջասենեակներէ անցնելով, վերջապէս պատյ այն մէկը, որ կը համապատասխանէր ինծի տրուած թիւին: Ոտքերուն փոքր անուակներով երկաթէ մահճակալ մըն էր: Երբ ծանր ճամպրուկս վրան դրի, զսպանակները սկսան բոդոքել:

Երկար պահ մը հոն, առանձնութենէս ընկճուած, ոտքի վրայ, անշարժ մնացի: Նախորդ տարիներու դրօսանքի պահերուս մեկուսացումներս բոլորովին ծիծաղելի թուեցան ինծի, քանի որ ամէն անգամուն ալ կը վերադառնայի տունս, եւ տակաւին աւելին:

Այս իրիկուն զրկուած պիտի ըլլամ ընտանիքէս:

Նոր կեանք մը երազած էի, հիմա պէտք է հանդուրժէի բաժանումը:

Մեքենական չարժումով մը զարձուցի պայուսակիս փականքը. որպէս թէ զօրաւոր զսպանակի մը ազդեցութեան տակ ըլլար, կափարիչը յանկարծ ուժգին, ազատ արձակելով միաժամանակ պայուսակին պարունակութիւնն ալ, որ յանկարծ ընդլայնեց իր ծաւալը:

Մրպանոյշի չորս խոշոր սրուակները, ամէն մէկը իր պիտակով՝ ծիրան, վարդի թերթ, կեռաս եւ նարինջի մարմրլատ, սեղմուեր մրնացեր էին անկիւնները: Հագուստներու տարբերակները նկատի առած էին օդին քմայքները — ցուրտը, տաքը, գաղջը, ամէն բան նախատեսուած էր: Բրդեղէններու չարքին դնդասեղով փակցուած թուղթի մը վրայ գրուած էր. «Անպայման հագուիլ, երբ օդերը քիչ մը ցրտեն»: Բուղերուն մէջէն անոյշի դպլիներ ելան: Շապիկներուն կցուած ուրիչ թուղթ մը կը յիշեցնէր, թէ ամէն օր պէտք էր ճերմակեղէններս փոխէի, եւ թէ հայրիկս չարաթավերջին պիտի գար «ազատող» տանելու: Ամենափոքր ծակին մէջ անդամ թիմած էին օդատկարն ու անօդուտը. տեղեր՝ նախատեսելիին ու նոյնիսկ աննախատեսելիին համար: Ճամպրուկին տակ յայտնուեցաւ Աննա մօրաքրոջս դէմքը, իր ժպիտով, մտահոգութիւններով, արթնութեամբ, ու փոքր պահարանիս դիմաց իր անյողդողդ յամառութեամբ:

– Անունդ Մալաքեա՞ն է:

Գլուխս բարձրացուցի ընդոսա: Անկողնիս ոտքին կողմը տղայ մը կեցած կը ժպտէր:

– Այո՛:

– Անունս Վարդանեան է:

Նախախնամական բարիքի մը պէս դիմաւորեցի այս անունը: Վերջին վանկը որ այնքան ընտանի էր ինծի, յատակօրէն ցոյց կուտար, թէ ցեղախումբիս դրոշմը կը կրէր. նոյն ծագումը ունէինք:

Միեւնոյն երազներուն բաժնակից, նոտանք անկողնին եզերքը ու ան մեր զպրոցին մասին պատմեց ինծի: Ինք երկրորդ դասարան էր ու յենլով իր փորձառութեան, պիս զղուշացուց փոքր ծուղակներէ, ու սխալ քայլերէ, որոնցմէ պէտք է խուսափէի:

Ցանձնարարելի բան չէր երկար ատեն աչքերը սեւեռած մնալ ընդհանուր հակիչին կեղծ թեւին վրայ: Թուաբանութեան ուսուցիչը պատմութեան ուսուցչուհիին ամուսինն էր, բայց զոյգը ամուսնալուծումի ընթացքին մէջ էր, ու ամէն բան լաւ չէր ընթանար: Մեր ծրագրին մէջ կար Մոլիէռը, բայց Փրանսերէնի մեր ուսուչուհիին բերնին մէջ Հարփակոնը պիտի վերածուէր «Հհհարրրփակոն»ի, ան «հ»երն ու «ր»երը այսպէս չեչտելով, կ'ուզէր աւելի ցայտուն դարձնել անձնաւորութեան ազատութիւնն ու ընչաքաղցութիւնը: «Ազնիւ» մէկը պիտի ունենայինք ճարտարարուեստական, ջնդպրութեան դասին համար, եւ վարնոց մը տարրաբանութեան եւ բնագիտութեան համար:

Ընթրիքի զանգակը հնչեց:

Ճաշարանին մէջ իր սեղանակիցը ընտրել կարելի չէր: Բաժնուելէ առաջ վերջին թելադրութիւն մը եւս ըրաւ ինծի: Կերակուրը հինգ հոգիի համար սպասարկուած կ'ըլլար, բայց սկիզբէն իսկ անսպասելի բաժանում մը պէտք էր պահանջել, տեղի չտալու համար ապագայ անարդար սովորութիւններու:

(Շար. 109)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՆԻՍ. –

Այրի Տիկին Քլօա Յակոբեան եւ զաւակը՝ Սոֆի կը յանուցանեն թէ հոգեհանդիստ պաշտօն կը կատարուի իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԱՒԵՏԻՍ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

արկածալի մահուան տարելիցին առթիւ, այս կիրակի, Յունիս 14, Նիսի Ս. Աստուածածին եկեղեցին։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Թաւերագիր – դերասան՝

ԳՐԻԳՈՐ ՎԱՀԱՆԻ

յիշատակին արուեստագէտ բարեկամներ որոնք գինքը կը յիշեն 1000 Ֆ. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

ՍՏԻՊՈՂԱԲԱՐ

ՅԱՐԿԱԲԱԺԻՆ ՄԸ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Հայ ընտանիքի մը համար (3 հոգի), կը փնտռուի վարձու, 2 – 3 սենեակ յարմարութիւններով, մաղէլի պայմաններով (2000–էն 2500 ֆրանք) Փարիզ կամ մօտակայ արուարձան։

ՀԵՌԱՁԱՅՆԵԼ. –

47 – 78 – 41 – 68

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՋ ՓԱՐԻԶ

Երկուշաբթի, Յունիս 15–ին, ոտն է Սրբոց Կուսանաց Հռիփսիմեանց։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

A. A. A.
Mardi 16 Juin à 20 heures

LE PRESSOIR
(1973 noir et blanc VOSTF — 1h30)
un film de Bagrat HOVANESSIAN

LA MEILLEURE MOITIE DE LA VIE
(1979 Couleur VOSTF — 1h30)
un film de Albert MEGUERTCHIAN

STUDIO 43
43, rue du Fbg. Montmartre — Paris 9e
Tél. : 47. 70. 63. 40

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Էմիլ Ասլանեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Արմէն Սամուէլեան եւ զաւակները,

կը յանուցանեն թէ հոգեհանդստեան պաշտօն կը կատարուի Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, կիրակի, Յունիս 14–ին, իրենց հօր եւ մեծ – հօր՝

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ–ի

մահուան 10–րդ տարելիցին ի յիշատակ, ինչպէս նաեւ իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԱՇԽԷՆ ՍԱՄՈՒԷԼԵԱՆԻ

եւ Սամուէլեան ընտանիքի համայն ննջեցեալց։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

Samedi 13 Juin à 14h30 au MONT-VALERIEN

A l'invitation de l'A.N.A.C.R. et du Comité National du Souvenir l'Amicale des Anciens Résistants Arméniens fait appel à ses adhérents et amis d'assister nombreux à la cérémonie d'hommage aux fusillés du Mont - Valérien, le Samedi 13 Juin à 14h30.

Les participants se rassembleront devant le Mémorial de la France Combattante, puis se rendront dans la clairière où furent fusillés 4.500 patriotes résistants pour que vive la France.

Parmi eux Missak Manouchian et Arpen Tavitian qui symbolisaient à la fois tous les martyrs résistants arméniens qui unissaient à leur amour de la France celui de la patrie arménienne en danger.

Pour vous rendre au Mont-Valérien : Un service de cars militaires est prévu. A Paris près de la place de la République, à l'angle des rues du Temple et de Turbigo entre 13 heures et 13 heures 15, comme les autres années.

TRES IMPORTANT.—

Notre Amicale recommande vivement à tous ses adhérents et symathisants ainsi qu'à tous nos compatriotes qui en ont la possibilité de se rendre à Strasbourg pour **le 18 Juin prochain** afin de soutenir l'effort des parlementares européens pour la reconnaissance du génocide arménien face aux falsificateurs de l'Histoire, Turcs et leurs ams.

CAUSE RETRAITE

A CEDER

FABRIQUE DE TRICOTS

Surface 300 m²
Nombreuses machines à tricoter circulaires
Prix : 200. 000 Frs.
Loyer — 10.000 Frs. par mois

M. DANCYGIER
28, rue Edouard Til
94400 Vitry - sur - Seine
Tél. : 47 - 26 - 17 - 68
(entre 11h30 et 12h30)
46 - 47 - 61 - 69
(après 18h)

-ՏՐԱՄԱԴՐԵԼԻ ՍԵՆԵԱԿ-

Շաթիյոն (Փորթ տ'Օրլէանէն 3 քիլոմեթր) առանձին ապրող կին մը, տրամադրելի սենեակ մը ունի աշխատող կնոջ մը կամ ուսանողուհիի մը համար։

Հեռաձայնել. –

46 – 21 – 25 – 85

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ՄԱՍԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Զորեքշաբթի, Յունիս 17, ժամը 14·30–ին տեղւոյն ճեմկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը խիստ փափաքելի է։

դպրոցական հանդէս

ՇԱՒԻՒ

Շաւիւի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ միօրեայ դպրոցի տարեկան հանդէսը կիրակի, Յունիս 14–ին, ժամը 14·30, Շաւիւի քաղաքապետարանի սրբահը։

47, rue de Stalingrad

Հանդէսէն վերջ հիւրասիրութիւն պատրաստուած ծնողներուն կողմէ։

Մուտքը ազատ է։

ԱՂՔԱՏԱՆՔԱՄ

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱՆՔԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Հայ Աղքատանքամ Ընկերակցութեան տարեկան ընդհանուր ժողովը այս տարի տեղի պիտի ունենայ Յունիս 25, Հինգշաբթի գիշեր, ժամը 20·30–ին ընկերակցութեան կեդրոնը։

77 Ռիւ Լափայէթ, Փարիզ 9–ը, թաղամաս

Կարեւոր օրակարգ։

Անդամներէն կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Դպրոցասէրի ամսաւերջի հանդէսը կիրակի, Յունիս 28, ժամը 13–էն սկսեալ։ Ճոխ յայտագիրը, պուֆէ։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Դպրոցասէրի ամսաւերջի հանդէսը կիրակի, Յունիս 28, ժամը 13–էն սկսեալ։ Ճոխ յայտագիրը, պուֆէ։

APPEL DU CDCA POUR LE 18 JUIN

TOUS A STRASBOURG LE 18 JUIN

Des voyages sont organisés à partir des principaux centres communautaires arméniens.

Les transferts se feront par autocar.

PARIS ET REGION PARISIENNE :

Les départs se font à 6 heures du matin

— Paris, Porte d'Orléans, Place du Général Leclerc
— Alfortville, Place Carnot
— Clamart / Issy-les-Moulineaux, MCA, 45, rue de la Défense
— Arnouville

Renseignements et inscriptions : Tél. : 42 - 46 - 66 - 29
Tous les jours à partir de 14h

LYON ET REGION LYONNAISE :

— Lyon centre. Départ : 6h le matin, 40, rue d'Arménie
— Décines. Départ : 5h30 le matin, Place de la Libération

Renseignements et inscriptions : Tél. : 78 - 49 – 90 - 42
du mardi au samedi

MARSEILLE :

Renseignements et inscriptions : Tél. : 91 - 93 - 64 - 39
à partir de 14h

VALENCE :

Renseignements et inscriptions : Tél. : 75 - 55 - 12 - 49
à partir de 14h

Le rassemblement à Strasbourg est fixé à 12h devant le Palais de l'Europe

Des délégations arméniennes des autres pays européens se joindront à nous sur place.

REPAS ANNUEL

DE LA CROIX BLEUE
MARSEILLE — VILLE

Dimanche 14 Juin à 12 h 30

Dans le cadre provençal du Pertuis (Vaucluse)

Réservation : 91 - 90 - 22 - 60
91 - 50 - 68 - 71
91 - 41 - 74 - 89
91 - 70 - 39 - 93

PISCINES — TENNIS

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ԺԱՆ ԹՈՒԼԱՖԵԱՆ
ուրախ են յայտնելու թէ
ROGINA–ի կողքին
183, rue P. V. Couturier — Alfortville
Tél. : 43 - 96 - 13 - 77
բացած են նոր ճաշարան մը եւս
JANO LE HAY
84, quai Blanqui — Alfortville
Tél. : 43 - 75 - 16 - 49
3 SALLES DE 60 A 120 PERSONNES
Pour noces, réceptions, repas d'affaires
Spécialiste des banquets à l'arménienne
AU MENU. — Pizza — lahmadjoun, grillades au feu de bois, spécialités arméniennes.
CUISINE SOIGNEE
Les deux restaurants sont ouverts tous les jours sauf lundi.

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ՀՐԱՒԷՐՈՎ
Առաջին անգամ ըլլալով
ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ
ՌՈՒԲԷՆ ԵՐԵՒԱՆՑԻ
Հայ երգի բանաստեղծը
Երկուշաբթի, Յունիս 22, ժամը 20·30–ին
Théâtre de Paris
BILLETS EN VENTE :
THEATRE DE PARIS — 15, rue Blanche, Paris 9e
STYL HONORE — 213, rue St. Honoré, Paris 8e - Tél. 42-96-32-52
TELE - CONDORCET —175, ave. Jean-Jaurès, Clamart - 46-42–56-17
HAY DISC — 35, rue Lamartine, Paris 9e - Tél. 48-78-22-79

Imprimé sur les Presses du Journal «HAR ATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆԻՍ
13-14
SAMEDI-DIMANCHE
13-14 JUIN
1987
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.507 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.507

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 3 – 5)

ԵԼԻՇԷ ԶԱՐԵՆՑԻ ԽՕՍՔԵՐՈՎ
ԵՐԳԵՐՈՒ ՄՐՑՈՒՄԻՆ
ԴԱՓՆԵԿԻՐՆԵՐԸ

Հայաստանի Մշակոյթի նախարարութեան եւ երաժիշտներու Միութեան դասակարգը (նախագահ՝ Ղ. Սարեան), հրապարակած է եղիշէ Զարենցի ծննդեան 90-ամեակին առթիւ անոր բանաստեղծութիւններուն հիման վրայ ղրուած երգերու մրցումին արդիւնքները: Առաջին մրցանակը չնորհուած է Եղուարդ Միրզոյեանի՝ «Հիմա լիշում եմ» ռոմանսի համար: Ալեքսանդր Աւետիսեանի «Երազ տեսայ» երգը արժանացած է Բ. մրցանակի: Երկու Գ. մրցանակներով պարգեւատրուած են երգահաղ երկանեանի երգչախումբի համար «Նաւզիկէ» եւ Էրիկ Յարութիւնեանի «Զարմանալի աչուն» երգերը:

***

ԼԻՒԻՑԵԱՆ ՓՈՅՐԵՐ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

Արհրդահայ արուեստի զարգացման մէջ իրենց ունեցած վաստակին համար «Հայաստանի ժողովրդական արտիստ»ի կոչում չնորհուած է Կարինէ եւ Ռուբանա Լիսիցեան քոյրերուն: Կրծքանշանները երգչուհիներուն յանձնելով Հայաստանի նախագահը՝ Հրանտ Ոսկանեան, յանուն կուսակցութեան կեդր. Կոմիտէի, Գերագոյն Խորհուրդի պրեզիտիումի եւ կառավարութեան դրուատած է Լիսիցեան ընտանիքի գերը եւ նպաստը հայ երգարուեստի մարզին մէջ: Շնորհակալութեան խօսք արտասանած է Կարինէ Լիսիցեան:

***

ԱՐՏԱՇԵՍ ՀԱՅՐԻԵԱՆԻ
ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ
ԴԱՇՆԱԿՑԱՅԻՆ ՌՈՒՍԻԱ

Դաշնակցային Ռուսիոյ կարգ մը քաղաքներու մէջ՝ Նորիլսկ, Դուդինկա, Կաւիրկան, Տալիան եւ այլուր, ութ երգահանդէսներ տուած է Երեւանի օփերայի մեներգիչ Արտաշէս Հայրիեան: Խոնա Գրիգորեանի դաշնակի ընկերակցութեամբ Հայրիեան ներկայացուցած է օփերայի մեներգներէ, երգերէ եւ ռոմանսներէ բաղկացած յայտագիր մը:

***

ՀԱՑ ԿՈՓԱՄԱՐՏԻԿՆԵՐ
ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Թորինօ տեղի ունեցած կոփամարտի Եւրոպայի ախոյենութեան մեծ յաղթութիւններ արձանագրած են հայ մարզիկները, որոնք մաս կը կազմէին Խորհրդային Միութեան խումբին: Երեւանցի Նշան Մուկուչեան (48 քգ.) եւ Լենինականցի Մելսիկ Ղազարեան (57 քգ.) ոսկէ մետալներ նուաճելով դարձած են Եւրոպայի ախոյեաններ:

***

ՃԱՏՐԱԿ
ՌԱՖԱՅԷԼ ՎԱՀԱՆԵԱՆ
ՅԱՂԹԱԿԱՆ
ԼԵՆԻՆԳՐԱԴԻ ՄՐՑԱՇԱՐՔԻՆ

Լենինգրադ տեղի ունեցած ճատրակի մրցաշարքին ախոյեան հանդիսացած է Ռաֆայէլ Վահանեան: Մրցաշարքին մասնակցած են 14 կրոսմայսթէրներ: 13 կարելիութենէ 8 կէտ չահելով երեւանցի կրոսմայսթէրը յաղթական հրոչակուած է:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԹԱՉԸՐ ՋԱՀՋԱՀԻՉ ՅԱՂԹԱՆԱԿ

Ազնաթլընթաց դէպք մեծն – Բրիտանիոյ քաղաքական պատմութեան մէջ, Տիկին Մարկարէթ Թաչըր երրորդ անգամ ըլլալով երկրին նախարարապետութեան գլուխ կուգայ, փառաւոր յաղթանակ մը տանելով ընտրութիւններուն: Ծանօթ է որ «երկաթէ Տիկինը» ի տես այն նպաստաւոր մթնոլորտին, զոր կը վայելէ, որոշած էր կանխահաս ընտրութիւններու դիմել եւ առաջին իսկ արդիւնքները – Ուրբաթ առաւօտ – ցոյց տուին թէ չէր սրխալած: Արդարեւ, պահպանողական կուսակցութիւնը ձայներու աւելի քան 40%ով բացարձակ մեծամասնութիւն մը կ'ապահովէ երեսփոխանական ժողովին մէջ (Հաուզ օֆ Քոմընս), այսինքն աթոռներու թիւը քիչ մը կը նուազի, բայց կացութիւնը չի փոխուիր: Աչխատաւորականները, աթոռ չահելով հանդերձ, անդլիական ֆէր փլէյ–ով կ'ընդունին իրենց պարտութիւնը, քանի որ հազիւ 32% էր իրենց ստացած ձայներու առաջին դնահատումը, բայց հոդ կը չահին Սկովտիոյ եւ Կալլէսի մէջ:

× Ընտրապայքարին, Տիկին Թաչըր մասնաւոր նորութիւն մը չբերաւ, եթէ ոչ յայտարարել թէ իր մահէն ետք, մարմինը կը նուիրէ դիտութեան, ձեւով մը ըսել ուզելով թէ միայն «երկաթէ կին» մը չէ, այլ նաեւ՝ սրտի…:

———

ՄԱՔԷՆԻ ՏԱԳՆԱՊԸ

———×———

«Մաքէն» միայն ութ էջերով լոյս տեսաւ Ուրբաթ օր, Յունիս 12–ին եւ ամբողջութեամբ նուիրուած իր տաղնապին: Նախորդ օրը, աչխատաւորները որոշած են դործադուլի չարժումի մը ձեռնարկել, թերթին աչխատավարձին դրաւումով: Ասիկա հետեւանք է, դործադրկումներու քանակին չուրջ անհամաձայնութեան: Թերթին ընկերութեան նախագահը, դատական վարիչը եւ աչխատաւորներու ներկայացուցիչները կրցած էին ձեռք ձգել 96 պաչտօններու պահպանումը 156–ի վրայ, փոխանակ նախապէս ճշդուած 70–ին, ինչպէս կը պահանջէին թերթը ձեռք առնողները: Կը մնար Մայիսի ամսականներու վճարումը, ինչ որ նոր առնողները մերժած են կատարել, գոր չափ պահպանուած աչխատողներու թիւը 70–ի չիջնէ: Այս պայմաններու մէջ է որ դործադուլի որոշում տրուած է: «Մեյանի արիւն» խորագրուած խմբագրականով մը, կը բացատրուի թէ ամիսներէ ի վեր լ՚ընչպէս աչխատած են լրագրողներն ու թղթակիցները առանձին չռտանալով եւ պանդոկներու թէ ճամբորդութեանց ծախքերն ալ իրենց դրպանէն ընելով: Թերթը լոյս ընծայած է բազմաթիւ կարծիքներ պանազան անձնաւորութեանց, դլխաւորաբար մամուլի ասպարէզին պատկանող: Բոլորն ալ ցաւ կը յայտնեն, մինչ խմբագրականին մէջ, կը մեղադրուի Զախ մը, որ լինքզինքը պատասխանատու կը մը, որ լինքզինքը պատասխանատու կը հռչակէ, որ կը յաւակնի յայտարարել թէ աչխատանքի հաւաքականութիւնը տնտեսութեան դրած հարցերուն սիրտն է: Թերթը 1986–ին 65 միլիոն կորուստ արձանագրած է (130 միլիոն տարեկան առուձախի վրայ): Յաջորդաբար անոր պըլուխը եկող – պացողները չկրցան բարեքել կացութիւնը: Ասոնց մէջ՝ Փօլ Քիլէս, ընկերվարական նախկին նախարարը, ան որ օր մը Վալանսի համագումարին քաջարար բացագանչած էր «Պէտք չէ գոհանալ ըսելով Ռոպէսպիէռի պէս՝ դլուխները պէտք է խլեան, հարկ է ըսել թէ ո՞նք եւ չուտ», ինչ որ պատճառ եղած էր անունը վերածելու՝ Ռոպէսփօլի, ալ աւելի ծանրացուցած էր վիճակը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՒ

ՆԱՒԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ բացումը կատարեց Պուրժէի օդանաւային 37–րդ ցուցահանդէսին եւ այս առթիւ յայտարարեց թէ եւրոպական պործակցութիւնը պէտք չէ կատարուի լ՚վնաս Ֆրանսական ճարտարարուեստին: Խորապէս ապաւորուած է Տաճօ հաստատութեան փորձական նախատիպէն՝ Ռաֆալ:

ՇԱՊԱՆ – ՏԷԼՄԱՍ, Պորտոյի քաղաքապետ եւ Ազգ. Ժողովի նախագահ պնաց դիմադրական Ֆրանսայի պատիւը պաչտպանելու Պարպիի դատավարութեան, բայց, անչուչտ, ոչ վերոյիչեալ հանգամանքներով, այլ, իրրեւ՝ «Վաքանալ» Դիմադրութիւնը պինուորական դեանի վրայ համադրող: Տը Կօլն է որ այդ պաչտօնը յանձնած էր իրեն պինքը նչանակելով Ազգ. ընդհ. պատուիրակ: Շապան կը հաստատէ թէ «Ֆրանսացիք ամչնալու պատճառներ չունին, լաւ վարք ունեցան դրաւման չրջանին»: Ասիկա կ'ըսուէր պատասխանելու համար Պարպիի եւ ուրիչներու կարգ մը «յայտնութիւն – ներուն» ինչ կը վերաբերի Ֆրանսացիներու մասնութիւններուն:

ՄԵԾԱՆՈՒՆ ԳՈՀԱՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐ Շօմէյի անանկութենէն զատ, այլ օրինազանցութիւններ պատճառ եղան, որ երկու եղբայրները ձերբակալուին եւ հարցաքննուին: Ռիւ տը լա Փէյ այս հանրածանօթ եւ հին գոհարավաճառները 1·8 միլիառ Ֆրանքի (նոր, անչուչտ), բաց մը ունին, որուն 700 միլիոնը պարտք է դրամատուներուն: Հարցը հոն է, որ քարիւղի դիներու նուազումը, որու հետեւանքով արաբ յաճախորդներու պակասը եւ տոլարին անկումը ամէն բան չեն բացատրեր: Կը հաստատուի որ Շօմէ հարուստ յաճախորդներուն հետ դրութիւն մը ստեղծած էր, փոխագարձ վստահութեան վրայ հիմնուած եւ ըստ որուն յաճախորդները կը յանձնէին իրենց թանկարժէք գոհարեղէնները, որոնց փոխարէն մեծ գումարներ կը գանձէին, տեսակ մը սակարանի ձեւով, բայց չատեր չեն վճարուած:

ՀԱՅԿԱԶ

ՔԱՆ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐԸ

1915 Յունիս 15, – Քան կախաղանները մէկ օրուան մէջ, Պոլիս, Պայազիտի մահուչտ հրապարակին վրայ: Քանին ալ անդամները միևնոյն կազմակերպութեան, Հնչակեան:

Վա՜յ, եթէ ազատագրութեան գոհերուն յիչատակն ալ պիտի թառամի: Մանաւանդ օտարութեան մէջ, ուր ամէն բան կը մաչի: Հեռուհեռէ աւելի արագ:

Ո՞վ կրցած է նկարագրել կախաղան մը, այնքան պարզ բառերով, բայց եւ այնպէս այնքան վառ եւ քամահելի.

Լուսաբացին նա բարձրացաւ կախաղան
(Արեւածա՜գ, օ՜, արշալոյս արիւնոտ)
կանգնած էին զինուորներն ու ֆահաւան,
Գունատ ու լուռ կանգնած էին նրա մօտ…

Ծեր ֆահաւան ոչ մի ազօթք չէր յիչում,
(Սիրտը նրան շշնչում էր՝ անիծի՛ր),
Լուսածագին ծիրանավառ մշուշում
Յայտնւում էին նահանչները ցանուցիր:

Վահան Տէրեան չտեսաւ թրքական կախաղանները: Ու ալ միւս էջերը Հայա – ջինջ Սարսափներուն: Եթէ միայն այս մէկը տեսնէր ու մէկը քանով բազմապատկէր, ո՞վ պիտի կրնար չափել խորութիւնը իր բանաստեղծական խռովքին եւ ստեղծագործութեան:

Քան կախաղան եւ քահանայ մը «դուռնատ», ահուդողին տակ մոռցած՝ աղօթքի բառերն անդամ: Իսկ զինուորները – կամ ոստիկանները – բանտապահներն ու մնացեալը ոչ թէ դունատ, այլ բոցավառ՝ չարախնդութեան անասնական կիրքէն եւ արիւնի ծարաւէն:

Եւ այնուհետեւ, որքա՜ն կախաղաններ այդ միեւնոյն հրապարակին վրայ: Մինչեւ ամենավերջինը, Հր. Ազատեանեան:

Գարշելի սոզուն մըն էր որ այս քանի Հնչակեաններուն արիւնը մատաւ, Հնչակեան՝ լինքն ալ, – Աբչաւիր Եսայեան: Եւ ուրիչ պանելիք մը, Համայեակ Արամեանցն էր (Շուտ), նոյնպէս Հնչակեան, որ լըբացուց պակասը:

Բարեբախտաբար չուչացաւ երկուքին ալ պատիժը: Առաջինը խեղդամահ՝ կիլիկիոյ մէջ, երկրորդը դնդակահար՝ Պոլիս, Կէտիկ Փաչայի ժամուն առջեւ: Երկու վրէժխնդիր ձեռքերն ալ՝ Դաչնակցականն:

Քան զոհերէն անձամբ հանդիպած ենք միայն Վանիկը: Անդամ մը ձերբակալուած, յետոյ արձակուած էր: «Զուչա – ցի՛ր, Գեղամ, խաղ մը սարքած չըլլան»:

Եւ չատ չանցած նորէն ծուղակը կ'իյնար, կառափնատ բարձրանալու համար միւսներուն հետ:

1915 Ապրիլ 11 – 24–ի հանդոյցն էր որ կը փակուէր այս քան կախաղաններով: Շարքը մոլեգնութեան աստիճանին հասաւ մանաւորապէս Կեսարիոյ մէջ: Իրարու հետէ կախուեցան աւելի քան քառասուն կալանաւորներ, առանց դատաստանքի, դատակարգի կամ տարիքի խտրութեան: Վանահատականը՝ յեղափոխականին, դիւզացին արհեստաւորին հետ:

Մնացեալը բոլորդ ալ դիտէք, աւելի առաջ պատահած ըլլան թէ վերջը: Դեռ նոր վերջացան 1915–ի սարսափներուն սըպասհանդէսները:

Կախաղան թէ եաթաղան, աքսոր եւ չարդ, ամբողջ ժողովուրդի մը անճիտումը դիւային քրքիջներով, – այս բոլորը պիտի ծառայեն աւելի պրկելու մեր ջիղերը, ի խնդիր վերջնական յաղթանակին:

Անոնք որ յաճախ անձամբ իրենց վզին կ'անցընէին խեղդկապը, եւ անոնք որ դիտակցօրէն կը քալէին մահուան ճամբաներէն, ոչ իրենց դաղափարներն ուրացան, ոչ ալ իրենց հաւատքէն հրաժարեցան:

Մե՞նք ենք որ պիտի տատանինք այսօր, երբ ափ մը հող ունինք արդէն, դղրդադին, արիւնազանգ վրէժումէն վերջը: Եւ երբ հաւաքարար կը պահանջենք հայրենիքին ամբողջացումը, հակառակ բոլոր յուսախաբութեանց:

Եթէ կախաղաններէն եւ չարդերէն ազատ ենք այսօր, այդ չի նչանակեր թէ կէս ճամբան պիտի մնանք:

Հ.

14 Յունիս 1947

ՀԱՅ ԴՊՐՈՑԻ ԵՐԱԽՏԱԽՈՐՆԵՐ

ԵՐԵՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԼԱԶԱՐԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Մոսկուայի արեւելեան լեզուներու Լազարեան ճեմարանը, 103 տարուան (1814 – 1917) իր գոյութեան ընթացքին, հիւրընկալ իր յարկին տակ ընդունած է զանազան ազգերու բազմաթիւ մտաւորականներ, որոնց կարգին՝ Գերմանացիները Էհհարտ Կեբլինկ եւ Քարլ Զորկընֆա, Ֆրանսացիները Ա. Ռընէ – Սիմոն եւ Ֆիլիփ Թրիլինկ, դանիացի փիլիսոփայ Թոքմ. Թոր Նեւէ Լանկէ, որ կը կոչէին Կէօրկի Իվանովիչ:

Ո՞վ էր այդ Դանիացին՝ բանասէ՞ր, մանկավա՞րժ, թէ թարգմանիչ – բանասեղծ: Ան բանասէր էր էութեամբ, մանկավարժ՝ կոչումով, թարգմանիչ՝ պրչով եւ բանասեղծ՝ հոգւով ու սրտով:

Լանկէ՝ Քրիսթիան Փեթէր Յուլիոս Եուր Կենարն (1851 – 1915) կանուխ հետացաւ իր հայրենի երկրէն: Երբ 1874–ին ան ուսանեց Քոփենհակընի համալսարանը, սաստկաւ բանասիրական զիտութիւններու թեկնածուի ախտով: Փիլիսոփայական զիտութիւններու տոքթէօրի տիտղոս արժանացաւ 1894–ին, Լազարեան ճեմարան աշխատելու ժամանակ:

Ռուսիոյ մէջ պահանջը կը զգացուէր պատշաճ բարձրութեան վրայ դնելու հին լեզուներու՝ լատիներէնի եւ յունարէնի դասաւանդումը, հետեւաբար անհրաժեշտ էին բանիմաց ուսուցիչներ: Լանկէ կը տեղափոխուի Ռուսիա քննութիւն կ'անցնի ճեմարանին մէջ՝ առաջին կարգի ուսուցչի կոչումին համար: Եուրէ 30 տարի (1876 – 1906) կը զբաղի մանկավարժութեամբ: Կեանքի վերջին տարիներուն (1906 – 1915) ան կը վարէ Մոսկուայի մէջ դանիական հիւպատոսարանի կառավարիչի պաշտօնը:

Լանկէի մասին սակաւաթիւ, սակայն հետաքրքրական յուշեր պահպանուած են իր երբեմնի սան, յետագային պաշտօնակից, անուանի բանասէր Լեւոն Մսերեանցի 1915–ին հրատարակած «Յուշեր Տոր Լանկէի մասին» գրքոյկին մէջ: Մսերեանց կը գրէ· – «Լանկէն բարձրակիրթ, տաղանդաւոր բանասէր էր: Մեծ զարգացման եւ անկեղծ զգացումների տէր անձնաւորութիւն էր: Նրա բնաւորութեան իշխող գիծը բուռն հայրենասիրութիւնն էր»:

Հետաքրքրական յուշեր կան Լանկէի հայրենակից, փրոֆ. Քարլ Թիանտէրի 1913 – 15 թուականներուն հրատարակած «Ռուս – դանիական հետազօտութիւններ» մենագրութեան երկրորդ պրակին մէջ: Փրոֆէսէօրը կը գրէ· – «Լանկէ, բացի անկէ, որ հնագոյն գրականութեան քոջ ծանօթ է, նաեւ թարգմանիչի մեծ տաղանդ եւ քարացած լաւ ունի»:

Սիրով կը յիշէր իր ուսուցիչ Թոր Լանկէն նաեւ հայ մշակոյթի մեծ երախտաւոր, ճեմարանի աշակերտ Կարապետ Մելիք – Օհանջանեան:

Լանկէ թարգմանաբար իր հայրենակիցներուն ներկայացուցած է անմահ Սոֆոկլի, Անակրէոնի եւ Պինդարոսի գործերը, Հորացիոսի «Տասը ուղերձ»ը, Կատուլլոսի, Տիբուլլոսի եւ Պրոպերցիուսի «Քանի բանաստեղծութիւններ»ը, Սուիտոկլէսի «Անտիգոնէ»ն, «Էդիպ արքայ»ն եւ Էսքիլէսի «Ագամեմնոն»ը: Կազմած է «Ճոյն զրականութեան համառօտ ծաղկաքաղ»ը: «Ծաղկաքաղի միջոցով, – կը գրէ Լանկէ գրքի յառաջարանին մէջ, – իմ նպատակը եղած է ճեմարանի բարձր դասարանի աշակերտներուն ոչ թէ վերյուծել տալ բանաստեղծներու գործերուն բառապաշարն ու լեզուական երեւոյթները, այլ ամբողջական պատկերացում տալ յոյն քնարերգակներու գործերուն մասին»:

Գիրքը մեծ գրուատանքի արժանացած է ժողովրդական կրթութեան նախարարութեան դիտական խորհուրդի ու ակադ· Ֆ· Կորչի կողմէ եւ, բարմիցս վերհրատարակուելով, տարիներ ծառայած է իբրեւ յոյն զրականութեան դասընթացք – ձեռնարկ գպրոցներու եւ դիմնազիոններու մէջ: Հեղինակը գիրքը նուիրած է ճեմարանի սաներուն՝ այսպիսի մակագրութեամբ մը· «Իբրեւ յիշատակ–նուէրով իրենց նախկին դաստիարակէն»:

Լանկէ թարգմանչական իր ասպարէզը կ'արտայայտէ նաեւ սլաւոնական լեզուներէ կատարած թարգմանութիւններու մէջ: Ան տեսակ մը հոգեկան կապ կը տեսաւէր իր ժողովուրդի եւ ռուս ու սլաւ միւս ժողովուրդներու մշակոյթի ճանաչման ու տարածման մէջ: Ան իր հետաքրքրութիւնը հայրենակիցներուն ներկայացուցած է ռուս ժողովուրդի գեղարուեստական յուշարձանի՝ «Աւազ Իգորի հակառամարտի մասին» գործին թարգմանութիւնը:

Լանկէ ռուս դրողներէ կը թարգմանէ Ժուկովսկիի «Ծովը», Պուշկինի «Արձանդանդ»ը, «Կը սիրեմ քեզ» ռոմանսը, Տոլստոյի, Տուրգենեւի, Լերմոնտովի եւ այլոց գործերը: Լանկէի մեծ հռչակ կը բերէ 1893–ին հրատարակած «Կոմս Ալեքսէյ Տոլստոյը եւ ռուս զրականութեան պատմութիւնը մեր դարաշրջանի երրորդ քառորդին» ծաւալուն հետազօտութիւնը, որուն համար ալ Քոփենհակընի համալսարանը իրեն կը շնորհէ փիլիսոփայութեան տոքթէօրի տիտղոս:

Լանկէ իր տպանդը կ'արտայայտէ նաեւ ռոմանօ – գերմանական լեզուներէ կատարած ընտիր թարգմանութիւններու մէջ: Իր «Թարգմանութիւններ եւ փոխադրութիւններ» հատաքածոյին մէջ տեղ կը գտնեն Ճոն Միլթընի «Դրախտ կորսեալ»ը, Շիլլէրի «Իդէալ» եւ «Երջանկութիւն» բանաստեղծութիւնները, Շէյքսփիրի 6 սոնէթը: «Ռոկէ Լեգենդներ» խորագրով Լանկէ կը հրատարակէ Լոնկֆելլոյի քերթողութենէն կատարած իր թարգմանութիւնները: Սմբատ Շահազիզ եւ հայ այլ բանաստեղծներէ ըրած թարգմանութիւններով ան Դանիացիները տեղեակ կը պահէ պատմական դէպքերու բերումով աստանդական ու տարաբախտ կեանքի դատապարտուած մեր ժողովուրդին յոյզերուն եւ ակնկալութիւններուն: Բարձրարակ են իր թարգմանութիւնները նաեւ չեխերէնէ ու սերպերէնէ, ուկրաներէնէ ու բելոռուսերէնէ՝ երեսուն երգ, որոնք առնուած են «Ժողովրդական քանի մը երգեր» խորագրին տակ: Այս հատընտրածոյին մէջ տեղ գտած են նաեւ սկովտիական երեք, գերմանական երկու, չուէտական երկու, ֆրանսական եւ իտալական մէկական երգեր: Ուրիշ՝ «Օտար մեղեդիներ» հատընտրածոյի մը մէջ, ի շարս ժողովրդական այլ երգերու, տեղ գտած է նաեւ հայկական ժողովրդական երգ մը՝ «Զէյթունցիներու ապստամբական վառերգ»ը:

Լանկէ, հոգիով քնարական ըլլալով, արուեստի մեծ սիրահար էր եւ չատ կարեւոր կը նկատէր անոր դերը ազգ սերունդի դաստիարակութեան մէջ: Այս առումով ուշագրաւ է 1906 Մայիս 15–ի իր նամակը ճեմարանի տեսչին· «Թոյլ տուէք ինձի, սիրելի ճեմարանէն հեռանալէ առաջ, ձեր միջոցով ճեմարանի դարձարանին եւ դիմնազիոնի դասընթացքի 8–րդ դասարանի սաներուն նուիրել տասը հատորնոց գեղագիտական հրատարակութիւն մը: Թող իմ թանկագին աշակերտները դիտեն այդ նկարները: «Գեղեցկիկը կը քնքշացնէ հոգին», – ըսած է Պղատոն»:

Բացի թարգմանչական գործունէութենէ, Լանկէ գրագած է նաեւ ուսումնական ձեռնարկներ եւ դասագիրքեր կազմելով: Փոքր տարիքի երախաներու համար ան կը կազմէ «Հարիւր կենդանի» պատկերազարդ համառօտ դասագիրքը, որ կը դիտուի որպէս «Թանկագին նպաստ մանկավարժական զրականութեան համար»:

Տիրապետելով արեւմտեան եւրոպական լեզուներէ չատերուն՝ ան ճեմարանի աշակերտներուն համար կը կազմէ «Գերմաներէնի ձեւաբանութիւն» եւ «Գերմաներէնի չարահիւսութեան նախաբանը», «Անգլերէնի նախնական դասընթացք» եւ «Անգլերէնի համառօտ քերականութիւն» ուսումնական ձեռնարկները:

Լանկէ նաեւ գրող էր, բանաստեղծ: Իր «Ռուսիայէն» գիրքին մէջ ան կը պատմէ Ռուսիայէն ստացած տպաւորութիւնները, ընթերցողի աչքին առջեւ պարզելով անցեալ դարու 70 – 80–ական թուականներու Ռուսիոյ մշակութային – պատմական համայնապատկերը:

«Մէկ ամիս Արեւելքի մէջ» ճամբորդական գրքին մէջ Լանկէ կը խօսի իր ջրպոյտներուն մասին վոսփորէն մինչեւ Զմիւռնիա, Աղեքսանդրիա, Եաֆա, սուրբ վայրերով դէպի Փոռ Սայիտ եւ Գահիրէ: Ան կը հանի Երուսաղէմ, կը ջրկի Քրիստոսի ջրպտյած կարծեցեալ սուրբ վայրերը եւ հարտարապետի ներանձնատեսութեամբ իր հայրենակից Եուրի վիքէրի օգնութեամբ կը գծէ եւ թուանշաններով կը նշէ այդ վայրերը:

Լանկէ գրած է հարիւրէ աւելի բանասեղծութիւններ:

Մեռած է 64 տարեկանին: Երեսուն տարի դասաւանդած է Լազարեան ճեմարանի մէջ, զոր սիրած է ամբողջ հոգիով եւ երախտապարտութեան իր խօսքը ուղղած է անոր. «Լազարեաններու թանկագին ճեմարանին մէջ ես աշխատեցայ աւելի քան 30 տարի, եւ ճեմարանը ինծի համար հրաշքներու հրաշքը եղաւ»:

Ն. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ

ԳՏՆՈՒԱԾ ԵՐԱԶՆԵՐԻ ԵՐԳԵՐԸ

ԽՄԲ· – Փարիզի գաղութին համար, իսկապէս ուրախալի է Ռուբէն Երեւանցիի ժամանումը, քանի որ առիթը կ'ունենայ այնքան յաջող սալէն ետք, անձամբ լսել այս երիտասարդը, որ նոր եւ ինքնատիպ շունչ մը կուտայ հայ երգին: Այս առթիւ, ստորեւ «Գարուն»ի (Հոկտեմբեր 1986) մէկ գրութիւնը· –

Ջիւնը իջնում է թել – թել,
Ջիւնն իր հէքեաթն է պատմում:
Արծաթէ թիթեռնիկներ,
Պոկուած կապոյտ հէքեաթներից,
Թեւածելով իջան ներքեւ
Երգով լցրին բաղարջ ծեր
Ու երազկոտ կտուրներին
Բերին ներմակ հանդարտութիւն...

... Երգը հոսում է մեղմ ու խաղաղ, մութ երկնքից իջնող նիհարային փաթիլների պէս, առեղծելով ձմեռային երազի երկնագոյն պատկեր...

Այս պարզ ու անկեղծ երգը երեւի չատերը պիտեն, ոմանք գուցէ ամենք չլիտեն նրա հեղինակին՝ Ռուբէն Հախվերդեանին: Երգը գրուած է «Հայֆիլմ»ի կինոստուդիայում նկարահանուած մի չատ քնարական ու գոյտրիկ մուլտիպլիկացիոն կինոնկարի համար, որը կոչւում է «Թրռնուած երազներ»: Ռուբէն Հախվերդեանի երգն առաւել լիարժէք է զարձնում կինոնկարի յաջողութիւնը: Նկարահանուած լինելով փոքրերի համար՝ այն մեծահասակներին նոյնպէս վերադարձնում է իրենց մանկութեան իրականացած ու անիւրա երազները: Ռուբէն Հախվերդեանին չատերը պիտեն, բայց, միեւնոյն ժամանակ, նրան պէտք է ներկայացնել, որովհետեւ զրազուելով իր հիմնական մասնագիտութեամբ՝ ռեժիսուրայով, նրա երբեմն մոռանում է, որ երաժշտական երգերը չեն մոռանում իր համերգային ելոյթները, ուստի պէտք է յաճախ ելոյթ ունենալ:

Երբ Ռուբէն Հախվերդեան աւարտեց Երեւանի զեղարուեստատեսարուեստական ինստիտուտի ռեժիսորական ֆակուլտետը, կանգնեց երկընտրանքի առջեւ. երաժշտութի՞ւն, թէ՞ ռեժիսուրա: Ամէն ինչ բարեյաջող աւարտուեց· Թատրոնը չկորցրեց չնորհալի ռեժիսորին, իսկ երաժշտութիւնը՝ կոմպոզիտորին ու երգչին:

Ուսանողական լաբորաններում նրա երգերի ժամանակ ասեղ պգելու տեղ չի լինում, հասակակիցների անկեղծ ու կրքոտ երկիւսութիւն է տեղի ունենում՝ եւ՛ ուսանողները, եւ՛ Ռուբէնը միմեանց ասելու չատ բան ունեն:

Ռ· Հախվերդեան – երաժիշտը ստեղծագործում է մի ժանրով, որը բազմաթիւ երկրպագուներ ունի: Այն իր մէջ կրում է ֆրանսիական չանսոնի, անգլիական բալլատային երաժշտութեան տարրեր: Այս ժանրը հոգեհարազատ է չատ ժողովուրդների հոգեւոր մշակոյթին, ինչպէս նաեւ հայկական հնատրզային արուեստին: Եթէ այդ բալլատային ժանրն ընդլայնուի եւ հարստացուի զործիքային մասով (աքուստիկ կիթառ, լարային եւ այլն) եւ անսամպլային հնչեզութեամբ, ապա գուցէ ճիշդ կը լինի այն կամերային հնատուռ անուանել: Այս տեսակին արդէն ընդունուած է, թէպէտ հազուադիւտ է օգտագործուում: Այս ժանրի երաժիշտը պէտք է լինի բանաստեղծ, եւ նրա երաժշտութիւնը պէտք է բխի բանաստեղծական խօսքից: Թեւում է՝ չատերի կարծիքը կիսած կը լինեմ, եթէ ասեմ, որ Ռուբէն Հախվերդեանին հատատարապէս յաջողուում է լինել եւ՛ բանաստեղծ, եւ՛ երաժիշտ: Նրա տեքստերը հարազատ են երգի ոգուն ու մեղեդուն եւ չատ են տանում ունկնդրին: Զգալով կատարողական բազմազանութեան՝ Ռ· Հախվերդեանը ելոյթ է ունենում իր ոճին հարազատ տարբեր երաժիշտների հետ: Ցիշատակման արժանի են «Նայիրի» անսամպլի երգչուհիներ Զ· Վանեանի, Տ· Յովհաննիսեանի հետ ունեցած ելոյթները: Ռուբէն Հախվերդեանի երգացանկում մեծ տեղ է գրաւում հայկական ժողովրդական երգը: Ռուբէնն իր ոճով դաշնակած ժողովրդական եւ դասական երգերը կատարում է վարպետութեամբ: Այդ երգերը անբաժան են նաեւ չրջապատութիւնների ժամանակ: Նրա երգերը կատարում են նաեւ արուեստագէտանեան երգիչներ: Ռուբէն Հախվերդեանի անկեղծ ու պարզ երգերը լսելիս այլեւս հարց չի ուսչանում, թէ ո՞վ է նա՝ ռեժիսո՞ր, երգի՞չ, թէ՞ կիթառահար: Դա առաջ էր: Հիմա արդէն պարզ է, որ նա այդ բոլորի միասնութիւնն է՝ արուեստագէտ:

ԱՆԴՐԻԱՍ ԱՆԹԱՆԵՍԵԱՆ

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ԻՄԱՍՏԱԼԻՑ ՀԱՆԴԷՍ ՄԸ ՆԻՍԻ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ ԿՈՂՄԷ ՍԱՐՔՈՒԱԾ

Դպրոցական տարեվերջի հանդէսները առիթներ են կապ ստեղծելու վարժարանին եւ հանրութեան միջեւ, եւ յոյս ներշնչելու թէ Սփիւռքի մէջ անբաւարար ու կիսկատար միջոցներով իսկ զեռ կարելի է մայրենի լեզուի նախատարրերը սովրեցնել մանուկներուն, որքան տանո որ գոյութիւն ունին այդ պազմաթարին հատատացող նուիրեալներ:

Նուիրեալներու այդ փոպանդին կը պատկանին անշուշտ Նիսի Հայ Տիկնանց Միութեան վարչութեան անդամուհիները, որոնց չանապրութեամբ գործող միօրեայ վարժարանին տամավերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ Մայիս 31–ի կիրակին, Հին Նիսի քազաքապետական գոգարիկ թատրոնին մէջ, որ այլեւս հայութեան ժամադրավայրն է գարձած:

Վարչութեան նախագահուհի Տիկին Խլիդպէթ Թաչճեան իր բացման խօսքը սկսաւ նախ չնորհակալութիւն յայտնելով ներկաներուն (*) որ եկած են քաջալերել իրենց աշխատանքը, եւ ապա տուաւ տեղեկութիւններ՝ միօրեայ վարժարանին մէկ տարուան գործունէութեան չուրջ:

Վարժարանը ունի 5–էն 15 տարեկան 52 աշակերտ, բաժնուած՝ չորս դասարաններու, որոնք գերդ բուրաստան, կը կրեն ծաղիկներու անուններ՝ «Մանիշակ», «Վարդ», «Կակաչ», «Եուշան»: Մէկ տարուան դասաւանդութեան տեւողութիւնը եղած է 35 չաբաթ միջօրէ, այսինքն՝ մօտաւորապէս 100 ժամ, որ հակառակ չարաթական ընդհատումներուն, բաւարար եղած է ապագ տալու համար նախատարրերը հայերէն լեզուի, չնորհիւ մէթոտ կլոպալի, որ որդեգրուած է տարիէ մը ի վեր:

Ապա չնորհակալութիւն յայտնելով բոլոր անոնց, որոնք չանձն առին ուսուց-

---

երաժիշտ: Նրա տեքստերը հարազատ են երգի ոգուն ու մեղեդուն եւ չատ են տանում ունկնդրին: Զգալով կատարողական բազմազանութեան՝ Ռ· Հախվերդեանը ելոյթ է ունենում իր ոճին հարազատ տարբեր երաժիշտների հետ: Ցիշատակման արժանի են «Նայիրի» անսամպլի երգչուհիներ Զ· Վանեանի, Տ· Յովհաննիսեանի հետ ունեցած ելոյթները: Ռուբէն Հախվերդեանի երգացանկում մեծ տեղ է գրաւում հայկական ժողովրդական երգը: Ռուբէնն իր ոճով դաշնակած ժողովրդական եւ դասական երգերը կատարում է վարպետութեամբ: Այդ երգերը անբաժան են նաեւ չրջապատութիւնների ժամանակ: Նրա երգերը կատարում են նաեւ արուեստագէտանեան երգիչներ: Ռուբէն Հախվերդեանի անկեղծ ու պարզ երգերը լսելիս այլեւս հարց չի ուսչանում, թէ ո՞վ է նա՝ ռեժիսո՞ր, երգի՞չ, թէ՞ կիթառահար: Դա առաջ էր: Հիմա արդէն պարզ է, որ նա այդ բոլորի միասնութիւնն է՝ արուեստագէտ:

ԱՆԴՐԻԱՍ ԱՆԹԱՆԵՍԵԱՆ

աչակերտները եւ հարտարապետի ներանձնատեսութեամբ իր հայրենակից Եուրի վիքէրի օգնութեամբ կը գծէ եւ թուանշաններով կը նշէ այդ վայրերը:

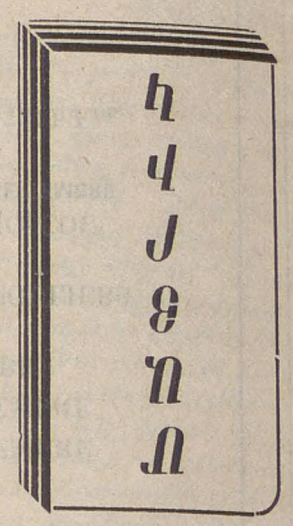
Լանկէ գրած է հարիւրէ աւելի բանասեղծութիւններ:

Մեռած է 64 տարեկանին: Երեսուն տարի դասաւանդած է Լազարեան ճեմարանի մէջ, զոր սիրած է ամբողջ հոգիով եւ երախտապարտութեան իր խօսքը ուղղած է անոր. «Լազարեաններու թանկագին ճեմարանին մէջ ես աշխատեցայ աւելի քան 30 տարի, եւ ճեմարանը ինծի համար հրաշքներու հրաշքը եղաւ»:

Ն. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆ

Ամրագրված թիվ՝ Ա. Թ.

ՍԿԻԶԲԸՆԹԱՑ



— «ԶԱՐԱԶ ԹՈՒԹԱԿ» —

Նյո Բերի Տաքո Ծ. Վր. Ջնջեցան։ Ջան Ջուրի Ջոնսոն Ջոզեֆ Ջոզեֆսոն Ջոն Ջոնս Ջոնսթոն Ջորջ Ջորջսոն Ջորջիա Ջուդիթ Ջուլիա Ջուլիուս Ջուլիան Ջուլիանա Ջուլիանո Ջուլիանոս Ջուլիանոսի Ջուլիանոսյան Ջուլիանոսյանց Ջուլիանոսյանցի Ջուլիանոսյանցին Ջուլիանոսյանցիներ Ջուլիանոսյանցիներին Ջուլիանոսյանցիներից Ջուլիանոսյանցիներով Ջուլիանոսյանցիներում Ջուլիանոսյանցիներն Ջուլիանոսյանցիներնից Ջուլիանոսյանցիներնով Ջուլիանոսյանցիներնում Ջուլիանոսյանցիներն

ԴԷՊԻ ՍԹՐԱՋՊՈՒՐԿ

ԿՈՉ

19 ՀՈՒՆԻՍ· ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ

ԺԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ԱՌՋԵՒ
Հինգշաբթի, Յունիս 18–ին

Մեր կողքին են՝ M.R.A.P. – *Մարդկային Իրաւունքներու Պաշտպան Կոմիտէն, Ցրտնապի եւ Ազխարհի մէջ* – L.I.C.R.A. :

- Points de convergence à Strasbourg : Gare SNCF, à partir de 12 heures.
- Départs en cars des banlieues parisiennes
- A Paris : Rendez-vous de convergence des cars : Place de la Nation - angle Cours de Vincennes, à 23 heures 30, le mercredi 17.
- Inscriptions - Billets : Centre Alex Mannogian, 118, rue de Courcelles, 75017 Paris Centre Culturel et Artistique Arménien 6, Cité Wauxhall, 75010 Paris Auprès des membres des associations constitutives du Comité.
- Renseignements : du lundi au vendredi de 15h à 17h : Tél. : 42. 61. 77. 62 du lundi au vendredi de 19h à 21h et samedi de 14h à 18h Tél. : 42. 08. 76. 49

ՀԱՅ ՆԱԽԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ԿՈՉԸ

Հայ նախկին ռազմիկներու, կամաւոր – ներու եւ զինադրականներու ընկերակցութիւնը, կոչ կ'ընէ բոլորին ներկայ ըլլալու իրենց մարտական Ֆրանսական զրահներով եւ զինանշաններով Յունիս 18, Սթրազպուրկի Եւրոպական Խորհրդարանի առջեւ տեղի ունենալիք համահայկական ժողովրդային ցոյցին ի խնդիր ցեղասպանութեան ճանաչման :

VOYAGE EN CAR

Rendez - vous :
Place de la Nation
angle Cours de Vincennes
Mercredi 17 Juin à 23 h 00

HORAIRES DES TRAINS

Gare de l'Est :
Aller : 6h55 arrivée 11h06
avec supplément 7h52 arrivée 11h42
Retour :
17h10 supplément arrivée 20h59
17h20 arrivée 22h05

RASEEMBLEMENT A STRASBOURG
A 12 heures devant le Palais de l'Europe

ԱՄԱՍՎԵՐՔԻ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Անիէռ, Պուա – Գոլոմպ եւ Գոլոմպի «Գառնիկ Յովհաննէսեան» միջոցայ վարժարանի տարեկան հանդէսը Յունիս 21, կիրակի, ժամը 16–ին, Պուա – Գոլոմպի քաղաքապետարանի սրահը :

35, rue du Général Leclerc,
Villa des Aubépines,
Bois-Colombes, près de la gare.

Հովանաւորութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ· ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ
– Առաջնորդ Փարիզի –

Գեղարուեստական բաժին, զպրոցի ա–չակերտներուն կողմէ՝ ղեկավարու – թեամբ՝ ուսուցիչներ՝ Օր· Մայտա Մարգարեանի եւ Տիկին Արփինէի :

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

Vendredi 19 Juin à 20 heures 45

Rencontre avec
CHARLES VILLENEUVE
Directeur-adjoint
de l'information à Europe 1

auteur de
«Histoire secrète du terrorisme»
— les juges de l'impossible —

Intervention
Débat
Projection diapos
Signatures

—Entrée libre—

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
Tél. : 43 -76 - 55 - 89

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

GALA
M.C.A. - 87

Dimanche 21 Juin
Salle LEO LAGRANGE, Place Carnot
Alfortville

NON-STOP 18h - 22h

Pour une culture arménienne vivante !

avec

à 18h... «CREATIONS» de la M.C.A. avec tous les ateliers

à 19h... Buffet dînatoire

à 20h30...LES ARTISTES AVEC NOUS
Arthur BACKERDJIAN
MASSIS
et
EVELYNE ALTOUNIAN

sous la Présidence d'Honneur
de M. Joseph FRANCESCHI
Député - Maire d'Alfortville

— Participation aux frais —

M.C.A. — 9, rue de Madrid
94140 Alfortville
Tél. : 43. 76. 55. 89

Dans un style coloré, accord de textes, musique et danses populaires.
La création arménienne du moment !
KISSANI
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Le Journal de Noraïr

Auditorium d'Issy-les-Moulineaux
Dimanche 21 Juin à 18 heures
13, rue Danton — 92130 Issy-les-Mlnx.
Réservation sur place ou par téléphone :
39 - 16 - 08 - 43

TROUPE KISSANI —
21, rue du Général Eboué, 92130 Issy
(après 19h)

BIJOUTERIE HAMEL —
30, ave. J.B. Clément,
92100 Boulogne Billancourt

FLEURS TERZIAN —
85, rue des Chesneaux
95160 Montmorency

REPAS ANNUEL

DE LA CROIX BLEUE
MARSEILLE — VILLE

Dimanche 14 Juin à 12 h 30

Dans le cadre provençal du Pertuis (Vaucluse)

Réservation : 91 - 90 - 22 - 60
91 - 50 - 68 - 71
91 - 41 - 74 - 89
91 - 70 - 39 - 93

PISCINES — TENNIS

Imprimé sur les Presses du Journal «HAR ATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL - MOORAT

Fête Champêtre Annuelle

DU COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT
26, rue Troyon
à Sèvres, le Samedi 20 Juin à partir de 16 heures 30 jusqu'à l'aube
La Fête sera animée par les élèves du Collège et sa Chorale
Participeront au programme artistique
— ROSY ARMEN
— BALLET NAVASART
— EVELYNE ALTOUNIAN
— SUREN
— DUO ZEPUR
— LEVON CLARIAN

Vous danserez tard dans la nuit avec l'Orchestre de «LORI»
et ses chanteurs
Y. NADJARIAN A. EMIRIAN

L'entrée à la Fête champêtre est gratuite

Désormais installée à ATHENES, dans sa propre agence de voyages

MAYDA BERBERIAN-BARAZIAN

rappelle à tous ses amis et clients de PARIS de la contacter à

Armik Travel

15, RUE VOULIS ATHÈNES

TEL. : 19 / 301 323 03 16
323 03 49

TELEX : 0601 223 626+

POUR TOUTES LEURS RESERVATIONS DE VACANCES EN GRECE

ARMENIE 87

REPRISES DES VOLS DIRECTS
PARIS / EREVAN / PARIS

— EN BOEING 727 —
— DE LA COMPAGNIE AIR CHARTER —
FILIALE DE LA COMPAGNIE AIR FRANCE

CALANDRIER DES DEPARTS

DEPARTS	RETOURS
25 JUIN	10 JUILLET
09 JUILLET	24 JUILLET
23 JUILLET	07 AOUT
06 AOUT	21 AOUT
20 AOUT	04 SEPTEMBRE
03 SEPTEMBRE	18 SEPTEMBRE
17 SEPTEMBRE	02 OCTOBRE

DEPARTS DE MARSEILLE PAR VOLS REGULIERS
14 JOURS DONT 12 A EREVAN
— 2 NUITS (ALLER ET RETOUR) A MOSCOU
Du **1er** au **14 AOUT** Du **05** au **18 SEPTEMBRE**
Du **03** au **16 OCTOBRE**
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7240 Frs.

SPECIAL
Du **22 AOUT** au **04 SEPTEMBRE**
Voyage accompagné par Jacques CHELELEKIAN
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7000 Frs. (tout compris)

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS

Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES St. ANTOINE
214, route Nationale
de Saint Antoine
13015 Marseille
Tél. 91 - 96 - 01 - 06
91 - 03 - 16 - 28

Lic. A 130

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ
16
MARDI
16 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

62ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16 508 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16 508

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ – ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ – ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՆԱՄԱԿԸ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ

Թող Աստուած Ձեզ զօրացնի եւ օգնական մնայ ու օրհնի Ձեր առաքելութիւնը։

Թող «Արդարութիւն եւ խաղաղութիւն համբուրեցին» (Սաղմ· 85·11)։

Խորին յարգանքով եւ ամենաբարի մաղթանքներով՝

ՎԱԶԳԷՆ Ա·
կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

***

Թեմակալ Ազգային Կուսակցութեան նիստ մը տեղի ունեցաւ մայրաքաղաքիս Ռեմոն Պար արուարձանի մէջ, Յունիս 11–ին, Լիոնի մէջ։ Ձեկոյցը կ'ըսէ։ –

«Au cours d'une réception organisée en son honneur par l'Association culturelle Tekeyan et les Arméniens Démocrates Libéraux (ADL) de la ville, M. Barre a affirmé devant les personnalités de la Communauté : «il faut appeler les événements de 1915 dont le peuple arménien a été victime, un génocide, car le terme d'injustice est bien trop faible pour caractériser ces événements. Il faut appeler les choses par leur nom».

«M. Raymond Barre s'est promis d'intervenir dans les tout prochains jours auprès de ses amis membres du Parlement européen pour leur recommander de rétablir le terme de génocide dans le texte qui doit être soumis au vote. Répondant aux questions de l'auditoire, M. Raymond Barre a exprimé son soutien total aux efforts accomplis pour que la vérité soit respectée sur ce douloureux problème».

× *Վաղուան թիւով Շառլ Ազնաւուրի նամակին պատճէնը։*

× *Երկուշաբթի օր, Յունիս 15, Պրիւսէլի կարեւոր օրաթերթերէն՝ «Լը Սուար» միջազգային իր էջին վրայ լայն տեղ կուտար հայկական հարցին։*

× *Երկուշաբթի, Յունիս 15–ի «Միլիյէր»ը կ'անդրադառնար այս հարցին, ցաւ յայտնելով Ֆրանսացի խորհրդարանականներու հայանպաստ կեցուածքին համար եւ հոն տեսնելով Ֆրանքֆըրքեան յարաբերութեանց նոր վատթարացման մը սպառնալիքը։*

« LE MONDE »

ANI, MILLE ANS APRES

CAPITALE DES BAGRATIDES AU XEME SIECLE, ANI, LA CITE AUX MILLE ET UNE EGLISES, AUJOURD'HUI EN RUINE, VEILLE SUR UNE FRONTIERE INFRANCHISSABLE, CELLE QUI SEPARE LA TURQUIE DU NORD-EST DE L'UNION SOVIETIQUE.

Վերոյիշեալ խորագրով եւ ենթախորագրով, «Լը Մոնտ», Յունիս 13–ի իր թիւով, չահեկան յօդուած մը լոյս ընծայած էր Միշէլ Ֆառէի ստորագրութեամբ։ Յօդուածագիրը անցորդ ճամբորդի մը նման կը նկարագրէ չրջանը, ծանրանալով հայկական ճարտարապետութեան համբաւաւոր դպրոցներէն մէկուն արհեստաւորներուն՝ Անիի չինարարներուն վրայ ու հակիրճ անդրադարձ մը կ'ունենայ պատմութեան։ Քարտէսի մը հետ, լոյս ընծայած է Անիի մէկ եկեղեցին նկարը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ա.ԶԳ. ԺՈՂՈՎԸ, Շաբաթ գիշեր, դարձադուլի օրէնքին վերաբերող սրբագրութիւն մը քուէարկեց, զոր առաջարկած էր իւ – Տէ – Էֆ երեսփոխան՝ Լամասուր, ինչ որ պատճառ է, որ սրբագրութիւնը, այլեւս իր անունը կրէ։ Այս սրբագրութիւնը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ վերադարձ մը, նախորդ դրութեան, զոր 1982–ին ընկերվարականները, երբ իշխանութեան գլուխն էին։ Այլ խօսքով, ինչպէս անցեալին, պետական պաշտօնեաները ամբողջ օրական աշխատավարձ մը կը կորնչցնեն, նոյն իսկ երբ միայն մէկ ժամ գործադուլի կը դիմեն։ Այիկա, անշուշտ, հետեւանքն ալ է «երկընքի ուղեվարներ»ու օրական 2 ժամ – ւան գործադուլի չարժումին, որ իր ենթերդ չաբաթը կը թեւակոխէ եւ ամսական միայն 200 ֆր·է կը զրկէ աշխատաւորները։ Այս որոշումը, նաեւ երկայրի սուր մըն է, քանի որ կրնայ մղել ոմանք ծայրայեղութեան, այսինքն մէկ – երկու ժամուան գործադուլը վերածել ամբողջ օրուան, քանի որ հետեւանքը նոյնն է։ Իշխանութիւնները հակառակը կ'ակնկալեն, յուսալով թէ նման որոշում մը, ընդհակառակն, պիտի մղէ բանթողները – այս միջոցին օդանաւային մարզի – հրաժարիլ այդ մէկ–երկու ժամէն, չկորնչցնելու համար ամբողջ օրական մը եւ ամսու վերջ՝ ամբողջ ամսականը։ Սենոլիքաները բուռն հակազդեցութիւն մը ունեցան եւ մէկ ժամ գործադուլի չարժում մը որոչեցին երկուշաբթի առաւուան համար եւ ցոյց մը Յունիս 18–ին։

«ՄԱԹԻՆ», որ «է փիղիքա լա բոմետիա» խորագրով թիւ մը լոյս ընծայած էր, Շաբաթ առաւ, հասկցնելով իտալերէն այդ տողով որ իտալացի գնորդը հրաժարած է գնումէն, կրկին լոյս տեսաւ երկուշաբթի։ Հակառակ անոր որ, նոյն օրը դառնան վարիչը անանկութիւնը կը հռչակէր թերթին, անճնակազմը կ'ուզէր վրկել թերթին հրատարակութիւնը։ Մէկուկէս միլիոն կը փնտռէր Մայիսի ամսականներու վճարման համար, ապա կը ծրագրէր աշխատաւորներով ընկերութիւն մը կազմել եւ ստանձնել «Մաթէն»ի հոդը։ Երկուշաբթի, կոչ մըն ալ լոյս տեսած էր ընթերցողներուն ուղղուած որպէսզի «մի քիչ փող» ուղարկեն «Փարիզի Մաթէնի վրկութեան ընկերութեան»։

Ա.Պ.Ա.Զ.Գ.Ա.Յ.Ն.Ա.Յ.Մ.Ա.Ն գործողութիւնները կարգին, Յունիս 15–ին, ծախու կը հանուէին Սոսիէթէ Ժենեռալ դրամատան բաժնեթուղթերը, իւրաքանչիւրը՝ 407 ֆրանքի։ Նախաբար Պալատիւր յայտնեց նաեւ թէ Յունիս 29–ին հրապարակ կը հանուին հեռատեսիլի Ա· կայանի բաժնեթուղթերու այն բաժինը (40%) որ վերապահուած էր հանրութեան։ Գինը չյայտնեց, սակայն։

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ (քուէարկող՝ 45 միլիոն) կիրակի եւ երկուշաբթի կանխահաս ընտրութիւններ կ'ընէին վերանորոգելու համար Ծերակոյտ և երեսփոխանական ժողով։ Առաջին օրը մեծ խանդավառութիւն չէր տիրեր և ձեռնպահները մեծամասնութիւն կը կազմէին։ Ա· դնահատուները միայն երկուշաբթի իրիկուն պիտի յայտնուէին։ Կարեւոր կը նկատուէին Դեմօ – Քրիսթիանիի եւ համայնավարներու դիրքերը։

ԱՔՍԻՈՆ ՏԻՒՆԻՔԹի գլխաւոր ամբաս-

(Շար·ը Դ· Էջ)

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մայր Աթոռս Դիւանը լիազօրուած է հաղորդելու՝ Հայ Առաքելական Եկեղեցու նուիրապետական Աթոռներին, թեմական – եկեղեցական կազմակերպութիւններին, հայ մամուլին եւ համայն հայ հաւատացեալ ժողովրդին, թէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ· Տ· Վազգէն Ա· Հայրապետը դիմումնագրեր է ուղղել Եւրոպական Պառլամենտի նախագահ Նորին Գերազանցութիւն Լորտ Փլամպ Քոլչիլին եւ Եկեղեցիների Համաչխարհային Խորհրդի գլխաւոր քարտուղար՝ Հայր Էմիլիօ Գաստրոյին, առաջադրանքով, որ նրանք իրենց միջազգային բարձր դիրքերից պաշտպան հանդիսանան 1915 – 16 թուականներին Արեւմտեան – Հայաստանում տեղի ունեցած Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման միջազգային մակարդակի վրայ։

ԴԻՒԱՆ ՄԱՃՐ ԱԹՈՌԻ
16 Մայիս 1987 Ք·
Ս· Էջմիածին

***

ՆՈՐԻՆ ԳԵՐԱԶԱՆՑՈՒԹԻՒՆ
ԼՈՐԴ ՓԼԱՄՊ ՔՈԼՉԻԼԻ
Նախագահ Եւրոպական Պառլամենտի
ՍԹՐԱՍԲՈՒՐԳ

Ձերդ Գերազանցութիւն,

Սոյն մեր դրով երջանիկ ենք ողջունելու Ձեզ, Եւրոպական Պառլամենտի նախագահի պատուաւոր պաշտօնին ընտրուելու առթիւ, այն համոզումով, թէ միջազգային այս ֆորումից ձեր հովանու ներքոյ բարձր պիտի հնչի եւրոպական ազգերի ձայնը՝ ի խնդիր մեր օրերի մարդկութեան առջեւ դրուած բախտորոշ հարցերի խաղաղ ու արդար լուծման։

Աստուծոյ ողորմութեամբ Մենք, իրրեւ պատրիարք – կաթողիկոսը Հայ Առաքելական Եկեղեցու եւ հոգեւոր պետը աշխարհի բոլոր Հայերի, ձեզ ենք դիմում եւ ձեր ուշադրութեանն ենք յանձնում, որ յառաջիկայ Յունիս ամսին Եւրոպական Պառլամենտի օրակարգի վրայ պիտի դրուի 1915 – 16 տարիներին հայ ժողովրդի վրայ գործադրուած հարցը ամբողջ Օսմանեան կայսրութեան տարածքի վրայ, սիստեմատիկ կերպով կազմակերպուած ու գործադրուած, որին զոհ են գնացել մօտ երկու միլիոն խաղաղ հայ ազգաբնակչութիւն, մի կազմակերպուած կոտորած, որով բնաջնջուել է մի ամբողջ ժողովուրդ իր իսկ պատմական հայրենիքի հողի վրայ։ Մրագրուել ու գործադրուել էր մի իսկական ցեղասպանութիւն։

Բազմահազար վաւերական փաստաթղթեր, յատկապէս Մեծն – Բրիտանիոյ, Միացեալ – Նահանգաց, Ֆրանսայի եւ Ռուսաստանի արտաքին գործոց մինիստրութիւնների արխիւներում վկայում են այդ մասին։

Բազմաթիւ անգլիացի, ամերիկացի, ֆրանսացի եւ գերմանացի հեղինակներ եւ պաշտօնական պետական հրատարակութիւններ նոյնպէս ճշգրիտ վկայութիւններ են հրատարակել, սկսած 1916 թուականից մինչեւ մեր օրերը։

Հայոց ցեղասպանութեան մասին յիշենք այստեղ միայն մեծ վկայութիւններից՝ անգլիական կառավարութեան «Կապոյտ Գիրքը», լոյս ընծայուած 1916–ին, եւ Լորտ Պրայսի պատմական ճառը, խօսուած Բրիտանական Պառլամենտում 1915 Հոկտեմբեր 6–ին, որը հրատարակուել է նոյն ցեղասպանութեան մասին պատմական – բան Առնոլտ Թոյնպիի ծանօթ գրքում։

Այդ գրքում Լորտ Պրայսը վկայում է, թէ՝ «Պատմութեան մէջ չկայ օրինակ նման մի կոտորածի այն երկրի մէջ, որ տարածւում է Պարսկաստանի սահմաններից մինչեւ Մարմարա ծով»։ Նոյն իր ճառում Լորտ Պրայսը եզրակացնում է.– «Կան ոճիրներ, որոնք չեն կարող հանդուրժուել աշխարհի վիրաւորուած հանրային կարծիքի կողմից»։

Կարծում ենք, որ արդարութիւնը պահանջում է, որ 1915 – 16 տարիներին տեղի ունեցած Հայոց ցեղասպանութիւնը միջազգային ճանաչման արժանանայ եւ արձանագրուի իբրեւ մեր դարի մեծագոյն ողբերգութիւններից մէկը, որով, այո, մի ամբողջ ժողովուրդ արմատախիլ է արուել իր պատմական բնակավայրից եւ կոտորուել Օսմանեան կայսրութեան կառավարութեան ծրագրումով ու կազմակերպումով։

Հայ ժողովուրդը, սրբազան իրաւունք ունի սպասելու, որ քաղաքակիրթ աշխարհը, Եւրոպական Պառլամենտի բարձուն – քից հաստատի ու հռչակի այդ ցեղասպանութեան արարքը, հանդիսանալով խըղճի ձայնը մեր օրերի մարդկութեան, յստակօրէն ճշդելով, որ 1915 – 16 թուականներին կատարուածը, արդար է բանաձեւել որպէս մի իրական եւ ամբողջական «ցեղասպանութիւն» եւ ոչ թէ այն նըկատէ լոկ «անարդարութիւն», ինչպէս քուէարկուած էր Եւրոպական Պառլամենտի քաղաքական Յանձնաժողովի 1987 Փետրուար 25–ի նիստում (Յօդ· թիւ 1)։

Այս առթիւ ձեր բարձր ուշադրութեանն ենք յանձնում նաեւ այն, որ վերոյիշեալ քաղաքական Յանձնաժողովի Փետրուար 25–ի նիստում, հայկական ցեղասպանութեան մասին քուէարկուած թիւ 5 երկու յօդուածների բանաձեւի մէջ ակնարկ կայ՝ մեր օրերի վերածնուած ծաղկեալ հայկական Հանրապետութեան՝ Սովետական Հայաստանի ներքին ընկերային կեանքին, ինչ որ Մենք գտնում ենք անհիմն, եւ որ միայն կարող է վնաս հասցընել հայ ժողովրդի արդար դատի լուծմանը։

Եւ տակաւին նոյն բանաձեւի մէջ կան մի քանի անճիշդ ու արտառոց արտայայտութիւններ, ինչպէս օրինակ յօդուած Բ·ի վերջում, ուր ասուած է· – «Եղրակացւում է հայ ժողովրդի պատմութեան՝ թուրք ժողովրդի պատմութեան մէկ մասնիկը լինելը», որով քաղաքական Յանձնաժողովի քուէարկուած բանաձեւը աւելի հակահայ մի փաստաթղթի տպաւորութիւն է թողնում։

Այս իրողութիւնները ձեր ազնիւ ուշադրութեան յանձնելով, մեր վստահութիւնն ենք յայտնում, թէ Եւրոպական Պառլամենտի յարգարժան երեսփոխանները ամենայն առարկայականութեամբ ի նկատի կ'առնեն դրանք։

Եւ մենք վստահ ենք, թէ կը գայ օրը, երբ հայ եւ թուրք ժողովուրդների նոր սերունդները միասեղ կ'աղօթեն 1915–ին նահատակուած անմեղների համար։

Այսօր, մեծայարդ Լորտ, ձեր հեղինակաւոր նախագահութեան ներքոյ Եւրոպայի Պառլամենտը, Հայոց ցեղասպանութեան իրողութեան ճանաչումը հըստակելով, պատմական մի մեծ ծառայութիւն մատուցած պիտի լինի՝ հայ եւ թուրք ժողովրդների ապագայ համերաշխութեան եւ բարի դրացիութեան ի խնդիր, ճշմարտութեան եւ արդարութեան լոյսի տակ։

LE TROISIÈME ATELIER DE L'ASSOCIATION INTERNATIONALE DES ÉTUDES ARMÉNIENNES

Du 28 au 30 avril dernier, une session de travail a eu lieu à l'Université d'Aarhus -- la deuxième ville du Danemark, rivale culturelle de la capitale -- sous la direction du Recteur de l'Université, le Dr. Henning J. Lehmann, en coopération avec l'Association internationale des études arméniennes, dont c'était le troisième atelier: les lecteurs de «Haratch» se souviennent du second atelier, «Les Arméniens en face de la modernité», qui avait eu lieu l'an passé à Paris.

Les participants ont été reçus avec une rare munificence par le Dr. Lehmann. Les arménisants ne sont pas si nombreux au Danemark -- ni même les Arméniens --, il convient donc de présenter le Dr. Lehmann. Désireux, après ses études à la Faculté de Théologie d'Aarhus, de se spécialiser en Patrologie et histoire de l'Eglise ancienne, il partit étudier en Allemagne, puis en France, où Ch. Mercier lui enseigna les bases de l'arménien classique, et en Angleterre, où il continua de travailler l'arménien sous la direction du Prof. C. F. J. Dowsett. En 1975, le Dr. Lehmann soutient sa thèse de doctorat sur la collection arménienne des discours d'Eusèbe d'Emèse éditée dans Handes amsorea par le P. N. Akinian en 1956 - 1959. Cette thèse, un gros volume de 425 pages, a été publiée en anglais sous le titre du premier mot du premier discours d'Eusèbe : «Per piscatores *Որսորդաւք*, Studies in the Armenian version of a collection of homilies by Eusebius of Emesa and Severian of Gabala», Aarhus, 1975. Elle avait était précédée, en 1974, d'une étude sur un point de détail du 3e discours : «On some round numbers in some patristic texts». Les textes arméniens ne devaient plus cesser d'être l'objet des études du Dr. Lehmann. Voici un essai de bibliographie :

«El Espiritu de Dios sobre las aguas. Fuentes de los comentarios de Basilio y Augustin sobre el Génesis 1 - 2», dans Augustinus XXVI - 103–104, 1981, p. 127 - 139; «Severian of Gabala : new identifications of texts in Armenian translations», dans Classical Armenian Culture (ed. T. J. Samuelian), University of Pennsylvania, 1982, p. 113-124; «An important text preserved in ms Ven. Mekh. n° 873, dated A. D. 1299 (Eusebius of Emesa's commentary on historical writngs of the Old Testament)», dans Medieval Armenian Culture, ed. T. J. Samuelian et M. E. Stone, ibid. 1983, p. 142-160; «The Syriac Translation of the Old Testament - as evidenced around the middle of the fourth century (in Eusebius of Emesa)» dans Scandinavian Journal of the Old Testament 1, 1987, p. 66-86; «Severian of Gabala : Fragments of the Aucher collection in Galata ms 54» dans Etudes arméniennes In memoriam Haïg Berbérian, ed. D. Kouymjian, Fondation C. Gulbenkian, 1986, p. 477-487.

Entre temps, en 1980, les Pères Mekhitaristes de Venise ont publié la version arménienne du Commentaire de l'Octateuque d'Eusèbe d'Emèse : le Professeur Lehmann aimerait beaucoup pouvoir étudier plus à fond ce commentaire et ce qu'il peut nous apprendre sur les sources de la chaîne grecque de Procope.

Mais, après avoir été doyen de la faculté de théologie de l'Université d'Aarhus, il a été élu (et sera peut–être réélu!) recteur de l'Université, ce qui laisse désormais peu de temps libre pour la recherche. Cela permet du moins d'organiser des rencontres, ainsi, en 1980, une exposition sur l'architecture religieuse arménienne du centre d'études et de documentation sur la culture arménienne de Milan (en effet, un Danois a été étudier avec le Professeur A. Alpago - Novello). A cette occasion, un volume a été publié sur l'exposition : «Armenisk kirkearkitektur fra 4. til 18. aarhundrede» ainsi que les actes d'un colloque : «Aarhus armeniaca» (Acta Jutlandica LVII, Humanities series 56), 1982.

Il serait injuste d'oublier un petit ouvrage de synthèse : «Armenierne kultur og historie», publié en 1984. On le voit, un seul homme peut animer et changer bien des choses...

Pour compléter ce tour d'horizon sur l'arménologie au Danemark, il faut mentionner le fait que le Professeur Jes P. Asmussen, qui enseigne les langues iraniennes à Copenhague, y enseigne aussi l'arménien. Il a publié en 1970 la traduction danoise de la «Démonstration de la prédication apostolique» de saint Irénée, ouvrage, on le sait, conservé uniqumeent en grabar.

Venons-en à la réunion «Chrysostomica et pseudo-chrysostomica». Elle était subdivisée en deux parties : A.— La tradition arménienne. B.— Projets d'éditions, spécialement de Sévérien de Gabala.

Il s'agissait d'un atelier de travail, limité à seize spécialistes, et dont les séances n'étaient pas publiques. Les participants étaient des arménistes, travaillant sur les textes patristiques traduits en arménien : le Dr. H. Lehmann, le P. M. van Esbrœck (Bruxelles), le Dr. L. van Rompay (Leiden), le Dr. J. J. S. Weitenberg (Leiden), le Dr. S. Voicu (Rome), le P. L. Zekiyan (Venise) et le signataire de ces lignes. Du côté des éditeurs de textes grecs, il y avait le Dr. C. Datema (Amsterdam), chargé de l'édition de Sévérien pour le Corpus Christianorum, le Dr. M. Geerard, auteur de la Clavis patrum graecorum (Bruges), Mme. Kecskeméti et le P. J. Paramelle de la sectoin grecque de l'Institut de recherche et d'histoire des textes (Paris), le Dr. K. H. Uthemann Amsterdam) et le Pasteur H. Villadsen (Aarhus). L'Association internationale des études arméniennes était représentée par son président, le Dr. M. E. Stone et Madame (Jérusalem).

Sans entrer dans le détail des recherches, ce qui serait fastidieux pour le non-spécialiste (on pourra le trouver dans le bulletin de l'A.I.E.A.), voici un essai de vue d'ensemble. Les travaux ont mis en relief la richesse des traductions orientales, soit pour l'ensemble de l'œuvre attribuée à Sévérien (traductions arméniennes et géorgiennes, M. van Esbrœck), soit pour une œuvre particulière (Jean Chrysostome, Ad Theodorum lapsum, ensemble des versions orientales, L. van Rompay; commentaire des psaumes, B. Outtier). Dans le cas de double traductions en arménien du même texte, à l'âge d'or, puis à l'époque hellénophile, on a de précieux renseignements aussi sur l'histoire de la langue et des techniques de traduction (H. Lehmann). Il reste beaucoup à faire pour l'analyse et l'histoire des types de recueils grecs (J. Paramelle) ou arméniens et géorgiens (M. van Esbrœck). L'approche liturgique est aussi une voie fructueuse (H. Villadsen). L'analyse historique et stylistique (C. Datema, J. Kecskeméti) peut-elle être renouvelée par l'ordinateur? (S. Voicu). La structure des recueils peut aussi être interrogée par cette technique nouvelle (M. E. Stone). Une base de données sur les textes en arménien classique et en moyen-arménien existe déjà (Leiden-Jérusalem, Stone-Weitenberg); peut-être permettra-t-elle, entre autres, de mieux évaluer les critères de la langue de l'«Age d'or», que certains chercheurs sont déjà enclins à faire dépasser la date de 450. Signalons enfin les conférences de N. Stone sur l'iconographie grecque de saint Jean Chrysostome et de B. Zekiyan sur le sermon 22 du recueil attribué à Jean Mandakuni, un appel à regarder avec des yeux neufs ces vieux témoins de la vie de l'Eglise arménienne.

Parmi les résultats pratiques de cette rencontre : les textes arméniens de Sévérien de Gabala entreront dans la base de données de Leiden-Jérusalem. Des sondages seront faits dans les traditions orientales, pour voir dans quelle mesure l'édition du texte grec, déjà bien avancée, peut en tenir compte.

Les byzantinistes sont souvent privés des données, si précieuses, des traditions orientales; les orientalistes ne peuvent toujours connaître à fond la tradition grecque. C'est dire que des rencontres comme celle d'Aarhus permettent des échanges féconds. Elles sont un bon moyen de faire davantage entrer dans les habitudes ce qui devrait devenir un réflexe : toujours interroger les traditions orientales, arménienne en particulier, si utiles par l'antiquité des renseignements qu'elles fournissent.

B. OUTTIER

ԳԻՏԱԿԱՆ ՄՏՔԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ՀԱՍՐԱԹԵԱՆ

Հայաստանը այսօր, արդարօրէն կարելի է նկատել Մոր. Միութեան կարեւոր պիտակն կեդրոններէն մէկը: Հայ պիտնականներու յայտնագործութիւնները՝ մեքենաշինութեան, սարքաշինութեան, հաշուողական թեքնիքի եւ այլ մարզերու մէջ, իրենց ուրոյն տեղը ունին համաշխարհային պիտութեան պարզացման պատմութեան մէջ:

Հայաստանի պիտական մտքի ճեւաւորումը ամէն բանէ առաջ կապուած է Երեւանի պետական համալսարանի պարծանքի հետ (հիմնուած է 1920 Դեկտ.ին (*), որ կը նկատուի ոչ միայն հանրապետութեան առաջին բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւնը, այլեւ առաջին պիտական կեդրոնը: Համալսարանին ամպիոններու, լետպագային նաեւ աշխատանոցներու մէջ այնպիսի պիտական աշխատանքներ կը կատարուէին, որոնք պայմանաւորուած էին երկրի ժողովրդական տնտեսութեան պարզացման պահանջներով:

Այդ տարիներուն կազմակերպուեցաւ հանրապետութեան առաջին պիտահետազօտական հիմնարկութիւնը՝ Էջմիածնի մշակութապատմական հիմնարկը, որ 1925 թուականին փոխարկուեցաւ պիտութեան եւ արուեստի հիմնարկի:

Հիմնարկը ակադեմական բնոյթ ունէր, այսինքն անոր խնկական անդամները եւ թղթակից – անդամները կ'ընտրուէին երեք տարուան համար: Հանրապետութեան բնական, թեքնիք եւ մարզապիրական պիտութիւնները զարգացնելու «պարտականութիւնը» հիմնականին մէջ կը կրէր պիտութեան եւ արուեստի հիմնարկը: Նոյնիսկ անոր կանոնադրութեան մէջ նշուած էր, որ «ան կոչուած է լուծելու հանրապետութեան ընկերվարական շինարարութեան խնդիրները»:

Համալսարանի եւ այլ բուհերու, ինչպէս նաեւ չարք մը պիտահետազօտական հիմնարկներու ստեղծումէն ետք, հանրապետութեան պիտական մտքի կազմաւորումը նկատելի զարգացում ապրեցաւ: Սակայն, սկզբնական չրջանին ունեցած խոսցած աշխատանք կը կատարուէր հասարակական պիտութիւններու բնագաւառին մէջ, որ կը բացատրուէր այդ ասպարէզին մէջ բարձր որակի տէր անձնակազմի ու որոշակի ազգային ուսանողներու դոյութեամբ:

Գանական թուականներու վերջերուն կարեւոր կը նկատուին այնպիսի պիտութիւններ, որոնց ներկայացուղ պայմանները անմիջականօրէն կապուած էին ժողովրդական տնտեսութեան պահանջներուն հետ: Մեծ զարգացում կ'ապրէին տարրաբանութեան, բժշկութեան մարզի աշխատանքները: Ստեղծուեցան փորձարարական կեդրոններ, նախ բուհերու աշխատանոցներուն, իսկ ապա, նաեւ ինքնուրոյն պիտահետազօտական կազմակերպութիւններու մէջ: Նշանակալի աշխատանք կատարուեցաւ յատկապէս տարրաբանութեան ասպարէզին մէջ, ստեղծուեցաւ հայ տարրարաններու շղթոյ:

Ուժանիւթի զարգացումը հիմ հանդիսացաւ էլեկտրաթեքնիքի եւ ջրաթեքնիքի զարգացման: Աշխատանքներ կատարուեցան երկրաբանութեան ասպարէզին մէջ...:

Հայաստանի մէջ պիտական մտքի զարգացումը տեղի կ'ունենար Մոր. Միութեան պիտութեան նուաճումներու անմիջական ազդեցութեամբ: Գիտական աշխատանքներու կազմակերպումին իրենց մասնակցութիւնը բերին Մոր. Միութեան ծանօթ պիտնականներ, ինչպէս՝ Վ. Կոմարով, Ն. Մառ, Ֆ. Լեւինսոն-Լեսինգ, Ն. Վավիլով եւայլն:

Գիտահետազօտական հիմնարկներու եւ պիտական անձնակազմի ամէն հետեւանքով, անհրաժեշտ պայման հանդիսացաւ պիտական աշխատանքներու համադրումով միասնական կեդրոնի ստեղծումը: Նման կեդրոն զարձաւ 1935–ին կազմակերպուած Մոր. Միութեան Գիտութիւններու Ակադեմիայի հայկական մասնաճիւղը, որ 30–ական թուականներու վերջերուն վերածուեցաւ պիտական մտքի կարեւոր կեդրոնի, ներգրաւելով տարբեր ճիւղերու հիմնական պիտական կազմակերպութիւններ:

Մասնաճիւղի համակարգին մէջ ստեղծուեցաւ քանի մը նոր հիմնարկներ, մեծացաւ հետազօտական աշխատանքներու ծաւալը: Նախապատերազմեան տարիներուն խոսցած աշխատանք կը կատարէր Հայաստանի երկրաբանական ուսումնասիրման ուղղութեամբ, բուռն զարգացում ապրեցան պիւզառնեական պիտութիւնները, տարրաբանութեան մարզին մէջ կը կատարուէին հետազոտութիւններ, նկատի առնելով հանրապետութեան տարրաբանական արդիւնաբերութեան զարգացման հեռանկարները: Հասարակական պիտութիւններու բնագաւառին մէջ կը չարունակուէին հայպիտական ուսումնասիրութիւնները: Այդ տարիներուն, ֆիզիքա – մաթեմատիկան եւ թեքնիք պիտութիւններու ուսումնասիրութեան համար հայ պիտնականները կը կատարէին իրենց առաջին հետազոտութիւնները եւ չատ կարճ ժամանակամիջոցի մէջ հասան նկատելի յաջողութիւններու:

Մոր. Միութեան Գիտութիւններու Ակադեմիայի հայկական մասնաճիւղը եւ քանի մը ճիւղային պիտահետազոտական հիմնարկները հիմ հանդիսացան Հայաստանի Գիտութիւններ ակադեմիայի ստեղծումին համար: Ան հիմնուեցաւ 1943 թուականին, Բ. Աչարեանմարտի ծանր ու դժուարին օրերուն:

Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի կազմին մէջ մտան ակադեմիկոսներ, խնկական անդամներ՝ դրականագէտ Մանուկ Աբեղեան, ֆիզիկոսներ Արբրահամ եւ Արտեմ Ալիխանեան, Մեքանիկ Ալեքսանդր Յակոբեան, աստղաֆիզիկոս Վիկտոր Համբարձումեան, լեզուաբան Հրաչեայ Աճառեան, կենսաբան Վարդան Գուլքանեան, կենսաքիմիկոս Հրաչեայ Բունիաթեան, հիդրոթեքնիք Իվան Եղիազարով, բանաստեղծ Ակսէլ Բակունց, քիմիկոս Վաչէ Իսագուլեան, լեզուաբան Գրիգոր Զափանեան, ֆիզիոլոգներ Սահակ Կարապետեան եւ Աչաուռ Կոշտոյեանց, լեզուաբան Ստեփան Մալխասեանց, պատմաբան Յակոբ Մանանդեան, բժիշկ Լեւոն Յովհաննիսեան, պատմաբան Յովսէփ Օրբելի, ֆիզիոլոգ Լեւոն Օրբելի, երկրաբան Կոնստանդին Պաֆֆէնհոլց, կենսաբաններ Միքայէլ Թումանեան եւ Ալեքսանդր Թամամշեւ:

Յովսէփ Աբգարի Օրբելի զարձաւ Գիտութիւններէ ակադեմիայի առաջին նախագահը, իսկ 1947–էն մինչեւ այսօր ակադեմիայի անփոխարէն նախագահն է, կազմակերպական աշխատանքի կրկնակի հերոս Վիկտոր Համազասպի Համբարձումեան:

Հայաստանի Գիտութիւններէ ակադեմիայի առաջին նախագահը, որ խորհրդային իշխանութեան տարիներուն հանրապետութեան պիտական մտքը տասած էր մեծ նուաճումներու, իր վրայ բեւեռելով ամբողջ աշխարհի պիտական հասարակութեան ուշադրութիւնը: Ակադեմիայի հիմնադրութիւնը: Ակադեմիայի հիմնադրի պահէն իսկ պիտական զարգացման նորոյթ մը դարձաւ առաջ, որ պայմանաւորուած էր պիտական հարցերու ընդգրկումով, հիմնարար պիտութիւններու հետազոտութիւններու խորացումով պիտ-

տութեան եւ արտադրութեան սերտ համագործակցութեամբ: Սկսան ու կարճ ժամանակամիջոցի մէջ զգալի զարգացում ապրեցան մաթեմատիկի, բնագիտութեան, տարրարանութեան, կենսաբանութեան, էլեկտրաթեքնիքի եւ գիտութեան այլ բնագաւառներու մէջ կատարուող հետազօտութիւնները:

Հիմնուեցան պետահետազօտական նոր կազմակերպութիւններ՝ բնագիտութեան, մաթեմատիկի եւ մեքանիքի, նուրբ օգտակար տարրարանութեան հիմնարկները, բիւրականի աստղադիտարանը, ուսման՝ արուեստի, արեւելագիտութեան, փիլիսոփայութեան եւ իրաւունքի հիմնարկները եւայլն:

1943–էն մինչեւ 1955 գիտութիւններու ակադեմիան ունէր գիւղատնտեսական գիտութիւններու, իսկ 1960 – 1963 բժշկական գիտութիւններու բաժիններ:

Կառավարութեան որոշումով, նշուած բաժիններու պարփակած գիտահետազօտական կազմակերպութիւններու զգալի մասը անցաւ համապատասխան նախարարութիւններու ենթակայութեան տակ:

Հասուն ընկերվարական պայմաններու մէջ Հայաստանի գիտութիւնը կ'ապրի հզօր վերելք մը: Ան պայմանաւորուած է երկու հիմնական փաստարկով, տեսական հիմնարար հետազօտութիւններու զարգացումով ու կիրարկումով, ժողովրդատնտեսական անտեսութեան մէջ անոնց ներգրաւումով: Բայտնի է, որ հիմնարար տեսական հետազօտութիւնները գիտա – թեքնիք յառաջընթացի հիմ կը հանդիսանան, իսկ այլ հետազօտութիւններու արդիւնքները կիրառական նշանակութիւն ունին գիտութեան ու արտադրութեան համակումին համար: Այսպէս, մաթեմատիկի մարզին մէջ կատարուած տեսական հետազօտութիւնները հիմ ծառայեցին հաշուողական թեքնիքի արտադրութեան համար: Հայաստանի մէջ այսօր կ'արտադրուին չորրորդ սերունդի էլեկտրոնային հաշուիչ մեքենաներ: Բնագիտութեան մարզի մէջ կատարուած տեսական հետազօտութիւնները հիմ հանդիսացան արդիւնարերութեան նոր ճիւղերու՝ ռատիոթեքնիքի եւ էլեկտրոնիկի թեքնիքի զարգացման: Գործնական մեծ նշանակութիւն ունեցան կատարուած հետազօտութիւնները տարրարանութեան բնագաւառին մէջ. ստեղծուեցան նոր թեքնիկային նիւթեր, դեղօրայքի բազկացուցիչ տարրեր եւայլն:

Գիտութեան զարգացումը գիտատեքնիկ յառաջդիմութեան հիմերու հիմն է. հայ գիտնականները Խորհրդային Միութեան բոլոր գիտնականներուն հետ լուրջ ատնդը ի սպաս կը դնեն գիտական խնդիրներու լուծումին:

(*) ԽՄԲ. – «ՅԱՌԱՋ»ի. – 1920 Յունուար 31–ին է, Հայաստանի անկախ Հանրապետութեան օրերուն, որ հիմնուած է Ալեքսանդրապոլ, Յունիս 21–ին որոշուած է պետական համալսարանը փոխադրել Երեւան՝ ստեղծելով նոր բաժիններ:

ԻՍԻԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՄԻՕՐԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՏԱՐԵՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

Կիրակի, Յունիս 7, ժամը 15–ին Իսիի Օսիմորիոմը լեցուն էր ծայրէ ծայր: Ծնողքներ, բարեկամներ եկած էին քաջալերելու եկեղեցւոյ միօրեայ վարժարանի աշակերտութիւնը, որ տարեվերջի հանդիսութեամբ հանրութեան կը ներկայացնէր ուսումնական անցնող տարեշրջանին իր տուեալները:

Յատկանշական էր օրուան յայտագիրը, որուն բազկացուցիչ տարրերը՝ երգ, արուեստութիւն, երկխօսութիւն, մաս կը կազմէին ամբողջութեան մը. Հայոց պատմութիւնն էր, որ կը ներկայացուէր հանդիսականներուն, սկսելով Հայ ժողովուրդի ծագումէն, անցնելու համար յետագայ դարերուն մեր ժողովուրդի ապրած թագաւորական շրջաններուն, կրած հալածանքներուն, տառապանքներուն եւ հակառակ քաղաքական աննպաստ պայմաններուն՝ հայ հանճարի արձանագրած յաջողութիւններուն եւ ստեղծագործական նուաճումներուն: Թատերական այս ներկայացումը կը կոչուէր «Փա՛ռք մեր մեծ նախնիներուն»:

Յատկանշական երկրորդ երեւոյթն էր աշակերտական երգչախումբը, որ երգի ուսուցչուհի Օր. Հերմինէ Երիցեանի գեղավարութեան տակ այնքան համաչափ ու ներդաշնակ կը մեկնաբանէր Երեւան – Էրեբունի, Հայոց Լեզու, Սարդարապատ, Իմ հեռաւոր հայրենիք եւ այլ խմբերգներ: Ականեւէ էր բծախնդիր այն աշխատանքը զոր տարած էր ուսուցչուհին մանուկներու հետ:

Փարիզի Հայոց առաջնորդը՝ Գիւտ Եպիսկոպոս Նազդալեան, որ ատիպուած էր կանուխ մեկնիլ արահէն, յայտագրի կէսին խօսք առնելով կը նշէր, թէ այս մանուկները կը հանդիսանային ծիլերը մեր վազուան անդաստանին եւ թէ հարկ էր հոգ տանիլ անոնց, ներմուծել անոնց մէջ սէրը դէպի մայրենի լեզուն ու մշակոյթը եւ պատրաստել զանոնք ապագայ մեր կեանքին դէմ ճեռք առնելու:

Յանուն ուսուցչական կազմին խօսք առնելով Տիկին Արմինէ Գէորգեան տեղեկութիւններ կը փոխանցէր միօրեայ վարժարանի կեանքին: Անցնող ուսումնական տարեշրջանին վարժարանը ունեցած է մանկապարտէզի բաժին մը՝ 25 աշակերտով, նախապատրաստական դասարան մը՝ 25 աշակերտով, 6 – 8 տարեկան երեխաներու համար դասարան մը՝ 10 աշակերտներով, 8 – 10 տարեկաններու համար դասարան մը՝ 15 աշակերտներով եւ կէսօրէ հետ յաճախող 10 աշակերտներ՝ 12–էն 15 տարեկան: Աշակերտներու ընդհանուր թիւ՝ 85: Զորս ուսուցչուհիներ զբաղած են մայրենի լեզուի, Հայոց պատմութեան, կրօնքի եւ երգի դասաւանդութեամբ: Որպէս դասագիրք գործածուած են Հայաստանէն ստացուած դիրքեր, Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան պատրաստած դասագիրքերը, ինչպէս նաեւ կիրարկուած է Նիւ–Եորքի Առաջնորդարանի Հայ Դպրոցներու Կրթական Կեդրոնի վարիչ–տնօրէնուհի Օր. Սիլվա Տէր–Ստեփանեանի լսողա–տեսողական մեթոտը: Աշակերտներ ունեցած են նաեւ արուեստասարանային աշխատանքներ, այցելութիւններ տուած են տեսարժան վայրեր եւ ունեցած խմբային զրօսանքներ, շնորհիւ Նուրհան Փէշկեշեանի նիւթական օժանդակութեան: Իր խօսքի աւարտին Տիկին Գէորգեան կը շեշտէր. – «Սիրելի ծնողքներ, ճիշդ է, որ կեանքի մէջ նախընտրելի է լաւատես ըլլալ, սակայն, հարկ է նշել որ հրաշքներու հաւատալը իրականութենէ վախչիլ կը նշանակէ: Չի բաւեր մեր մանուկները լիովին հայախօս դարձնելու համար միօրեայ դասընթացքներ դրկել: Իրականութիւնը այլ է: Մայրենի լեզուի ուսուցումը օրօրոցէն կը սկսի: Չեր թոթովախօս մանուկներուն հետ հայերէն խօսեցէք, փոխանցեցէք անոնց ձեր պատգամը, թէկուզ սակաւ հայերէնը, պակասը մենք կը լրացնենք: կարեւոր է սովորութիւն դարձնել հայերէն խօսիլը բնաւանեկան չորիկէն ներս»: Ապա կենսական կը նկատէր ամէնօրեայ հայկական վարժարան մը ունենալը:

Յանուն աշակերտութեան դեղեցիկ ուղերձ մը կը կարդար Ժորժ Համճար: Մայրերու Օրուան առիթով երկու խօսք կ'արտասանէր Տիկին Ե. Ապրիլեան եւ այս առիթ նուէրով մը կը պատուէր Տիկին Չիլեանը, որ յանձն առած էր կարելու պարախումբի զգեստները: Աշակերտական պարախումբը հայկական ժողովրդական եւ ազգագրական պարերով խանդավառ մթնոլորտ մը կը ստեղծէր ներկաներուն մէջ: Գնահատելի էր պարուսոյց Օր. Միշլին Ալանեանի տարած աշխատանքը մանուկներու հետ:

Փակման իր խօսքին մէջ Իսիի հոգեւոր հովիւը՝ Մ.թ.ո. Վրդ. Գալշեան, անդրադառնալէ հետ ուսուցչական կազմի, Ծնողական Մարմնի եւ հոգաբարձութեան բծախնդիր աշխատանքներուն եւ ցուցբերած օժանդակութեան միօրեայ վարժարանի եօթնամեայ գոյութեան եւ յառաջդիմման գծով, կը յիշէր վարժարանի տարեկան պիւտճէն՝ որ 120 հազար ֆրանք է, եւ որուն վրայ այս տարի աւելցած է 30 հազար ֆրանք (պարախումբի զգեստներու կերպասի գինը) եւ կ'եզրակացնէր որ չորեքի դադրելին երազն է ունենալ ամէնօրեայ հայկական վարժարան մը:

Ինամքով, անսակարկ նուիրումով պատրաստուած հանդէս մը, որ արժանի է գնահատութեան:

ՇԻՐ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՒԼՈՑ Լիսէ Տամ որ Սիանի սրահին մէջ, Յունիս 2–ին, տեղի ունեցած է կենսագիտութեան ուսուցչուհի Տիկին Սաթենիկ Շահէնի Փրանսական կառավարութենէն ստացած չքանչանի տուչութիւնը: Արդարեւ, 1986 Դեկտեմբեր 17–ի հրամանագրով հայ ուսուցչուհին արժանացած էր «Ասպետ՝ ըստ կարգի ակագեմական արմատնեաց» չքանչանին: Պոլսոյ Փրանսական դեսպանատան մշակութային կցորդը՝ Քլօտ Պուհրըէ, չքանչանը յանձնելով Տիկին Շահէնի, զրուատիքը ըրած է անոր վաստակին: Գնահատանքի խօսք արտասանած է նաեւ վարժարանի փոխ – տեսչուհին՝ Կ. Օրմոնեան:

*

ԱՐԼԻՆԿՈՒՆի Ժողովրդային Տան սրահին մէջ երգահանդէս մը տուած է «Կոմիտաս» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Ռուբէն Գրիգորեանի: Մեկնաբանուած են լարաւոր նուագախումբի յատուկ երկու գործեր Ա. Յարութիւնեանէ եւ Ա. Բարաջանեանէ, ինչպէս նաեւ 12 երգեր Լեւոն Գրիգորեանէ, Ա. Տիգրանեանէ, Ռ. Մելիքեանէ, Ա. Բարաջանեանէ եւ Ռ. Գրիգորեանէ: Ամբողջն ընկերացած է «Կոմիտաս» լարաւոր նուագախումբը:

ԼՈՓԱՐ ՊՈՒՆՉՈՓ

Նկարիչ Աստուրի փորագրութիւններն ու ջրանկարները կը ցուցադրուին Մէսի Մշակոյթի Տան (*) մէջ: Ցուցահանդէսին բացումը կատարուած է Յունիս 5, Ուրբաթ օր. կը տեւէ մինչեւ Յունիս 21: Ցուցասրահը բաց է բացի երկուշաբթիէ, ամէն օր ժամը 14 – 19, Ուրբաթ օրերը՝ 20 – 21:

(*) 36, rue Saint-Marcel
57000 Metz

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՉԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

— «ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ —

Մ Ա Յ Ր Ի

ԱՆՐԻ ՎԷՐՆԷՕՑ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. *Paris, 1985*

վազդէն որոշած էր, որ իր մանչը, որ այն տեսն հազիւ հինգ կամ վեց տարեկան էր, օր մը բժիշկ պիտի ըլլար:

– Բայց, կ'ըսէր, ո՛չ աննչան բժիշկ մը, որ կրնայ ունեցողներու հազը կը դարմանէ, կամ այն՝ զոր իրենց փորի ցաւին համար կէս դիշերին անհանգիստ կ'ընեն:

Աւելի յստակ բացատրելու համար իր միտքը տղուն նուաճելիք բարձունքներուն մասին, կը յարէր.

– Բժիշկ մը, որ ժամադրութեամբ հիւանդ կ'ընդունի:

Բուսական ծագրանքի առարկայ եղած էր, կը յիշեմ, նոյնիսկ դինքը չատ սիրող բարեկամներու կողմէ: Իր ընտանիքին որպիսութիւնը չէին հարցներ այլեւս. հեղնօրէն կը մտահոգուէին միայն իր «բժիշկ զաւկին» վիճակով:

Ու յետոյ, օր մը հօրը երեւակայութենէն դուրս գալով, զաւակը պարզապէս բժիշկ զարձաւ: Այսօր, իր մասնագիտութեան մէջ աչխարհահռչակ փորձագէտ մըն է: Արդեօք, կը յիշէ՞ տակաւին բակի մը խորը դանուող այն մութ կրպակը, ուր չաճախ Կիրակի գոյութիւն չէր ունենար: Կը յիշէ՞ արդեօք այն մարդը, որ աշխատասեղանին վրայ հակած փայտ կը տաշէր. այն հայրը, որուն մազերուն վրայ նստած կ'ըլլար սղոցած տախտակներուն փոչին, եւ որ միչտ իր հետ ամէն տեղ կը տանէր փայտին անոյշ բոյրը եւ այն մտատեւռումը, որ վերջապէս իրականացած էր. «Տգաս օր մը ժամադրութեամբ հիւանդ ընդունող բժիշկ մը պիտի ըլլայ»:

Այդ տղան ժամադրութեամբ մը Նիւ – Եորք կամ Պոմպէյ կը դանուէր, երբ Հօթէլ Տիէօ հիւանդանոցին հասարակաց սրահին մէկ անկողնին վրայ առաղձագործ վազդէն հանդչեցաւ վերջապէս ու բաժնին բժիշկը փակեց անոր աչքերը:

Դպրոցական տարեշրջանի վերջին ծրարին համար դարձեալ վազդէնը գաւոյ ընդունելութեան արահին մէջ.

– Ինծի կը թուի թէ, դիտել տուի իրեն, այս օրերուն չատ յաճախ ապրանք կը յանձնէք այս կողմերը: Շուտով էքս – ան – Փրովանսը առանց ձեզի երեւակայել կարելի պիտի չըլլայ ... կամ արեւօք հա՞յրս մոռցաւ զիս:

. . . . . .

– Օ՛, խեղճ տղայ, միայն երկու անգամ է որ հայրդ չի դար: Եւ յետոյ, եթէ նոյնիսկ ուղէր քեզ մոռնալ, պիտի չկարենար չատ պարզ, կարեւոր եւ անտարակելի պատճառով մը:

Ընդհանրապէս, երբ կը սկսէր զործածել բառեր, որոնց իմաստը չէր հասկնար, զազանիքը չուտով կը յայտնուէր: Շուրջը ակնարկ մը կը պտըտցնէր, վստահ ըլլալու համար թէ ուրիչ ոչ ոք պիտի լսէր յայտնելիք զազանիքը, կը բռնէր ձեր ձեռքը ձեղ իբրեն մօտեցնելու համար, ինք ալ զլուխը կ'երկարէր ու ամենայն «զազտնապահու–թեամբ» իր զազտնիքը կը զետեղէր ձեր ականջի խոռոչի մէջ:

– Կը յիչես երկու պատուհաններու մէջեւ պատէն կախուած ձեր օրացոյցը. ան որ հատա պլոք մը ունի եւ որմէ ամէն օր թերթիկ մը կը փրցնեն:

– Այո, կը յիշեմ ... ի՞նչ ունի այդ օրացոյցը:

– Ուրեմն, երբ դուն բարձր վարժարան մեկնեցար հայրդ փոքրիկ զամ մը մխեց անոր ճիշդ մէջտեղը, ժամանակը գու մեկնած օրուանդ վրայ կեցնելու համար: Եւ որովհետեւ Սեպտեմբեր 30–ի թերթիկը տեղէն չէր չարժեր այլեւս, այդ մասին դիտել տուի հօրդ: Ահա այսպէս ըսի իրեն. «Ի՞նչ կ'ըսէք պարոն Մալաքեան, ձեր օրացոյցը չատ առաջ չերթար»: Զարմանք, անփութութիւն կեղծեց, իրրեւ թէ այդ մասին բնաւ մտածած չէր: Բայց բնաւ չուզեց, որ իր օրացոյցին դպչէին: Օր մը երբ ինք հոն չէր, մայրդ ու մօրաքոյրերդ ինծի պատմեցին այս բոլորը:

Դրան սեմին ետ դարձաւ, վերջին անգամ պատուխրելով.

– Մանուանդ, չըլլայ որ ըսես իրեն թէ քեզի պատմեցի ասոնք. որովհետեւ ասիկա ... սիրոյ զազտնիք մըն է, որ մարդ չի հետաքրքրեր:

(Շար. 111)

(Շար. Ա. էջէն)

տանեալը՝ Շէյէէր ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուեցաւ, Նիքոլա Հալֆէն՝ 10 տարի բանտարկութեան, մինչ եղբայրը՝ Քլօտ անպարտ արձակուեցաւ, քանի որ չէր մասնակցած ավբնիւ Թուխտէնի հրացանաձգութեան:

ՖՐԱՆՍԱ յաղթելով ոբկպիի կէս աւարտականին Աստրալիոյ դէմ (30 – 24), աւարտականը պիտի խաղայ Նոր – Զելանտայի դէմ, Շաբաթ օր:

ՄԱՐՍԷՑԼԻ մէջ, երկու օր յաջորդաբար ցոյցեր կազմակերպած էին, մէկը՝ հակա Լըփէն, միւսը՝ Լըփէնի կողմէ: Առաջինը աւելի բազմութիւն համախմբած էր, ինչ որ ըսել տուաւ Լըփէնի թէ Ժոսփէն հրաւիրած էր «Ալժերացիներու ամիքալը» ինչ որ կը փաստէ որ օտարին կուսակցութիւնն է:

ՊՈՒԱՍՍ, կեդրոնափրիկէի նախկին կայսրը, մահուան դատապարտուեցաւ: Նախագահին կը մնայ ներում չնորհելու իրաւունքը:

«ԲՈԼՈՐ ԱՆՁԱՑՆԵՐՈՒՆ ՁԱՑՆ ԵՄ», ըսաւ Անտրէ Լաժուանեըի, երբ համայնավար կուսակցութեան 1200 պատգամաւորները միաձայնութեամբ զինքը նշանակեցին – պաշտօնապէս – որպէս թեկնածու Հանրապետութեան նախագահութեան աթոռին:

ՈՍԿԻի առուծախի թրաֆիք մը քօղարկելու փորձ մը ըրած են ոչ – երկաթեայ մեառաղներու նախկին նախարարը՝ Լոմակօ եւ քանի մը բարձր պաշտօնատարներ: Այս ապօրինի չահավաճառքը երկու Թոն ոսկիի կը վերաբերէր ըստ խորհրդարանական մամուլին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՆԻՒ – ԵՈՐՔ.– Թորգոմ Աբգ. Մանուկեան ի գնահատութիւն «Յառաջ մատենաշար»ի հրատարակութիւններուն 500 տոլար:

*

ՄԻԼԱՆՕ.– Տիկին Սոնա Իպիչեան «Յառաջ 60»–ի հրատարակութեան առթիւ, ի գնահատութիւն 1000 Ֆ.:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

Vendredi 19 Juin à 20 heures 45

Rencontre avec
CHARLES VILLENEUVE
Directeur-adjoint
de l'information à Europe 1

auteur de
«Histoire secrète du terrorisme»
— les juges de l'impossible —

Intervention
Débat
Projection diapos
Signatures
—Entrée libre—

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
Tél. : 43 -76 - 55 - 89

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Անիէռ, Պուա – Գոլոմպ եւ Գոլոմպի «Գառնիկ Յովհաննէսեան» միօրեայ վարժարանի տարեկան հանդէսը Յունիս 21, կիրակի, ժամը 16–ին, Պուա – Գոլոմպի քաղաքապետարանի սրահը:

35, rue du Général Leclerc,
Villa des Aubépines,
Bois-Colombes, près de la gare.

Հովանաւորութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ
– Առաջնորդ Փարիզի –

Գեղարուեստական բաժին, դպրոցի ամերիներուն կողմէ՝ ղեկավարութեամբ՝ ուսուցիչներ՝ Օր. Մայտա Մարգարեանի եւ Տիկին Արփինէի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Մարի Սէֆէրեանի մահուան առթիւ եղած են հետեւեալ նուէրները կապոյտ Աչի Սէն – Ժէրմի մասնաճիւղին. – Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Սամուէլեան 100 Ֆ., Յակոբեան – Մելիքեան ընտանիքները 40, Տիկին Պօյաճեան 50 Ֆ.:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

GALA
M.C.A. - 87
Dimanche 21 Juin
Salle LEO LAGRANGE, Place Carnot
Alfortville

NON-STOP 18h - 22h
Pour une culture arménienne vivante !

avec

à 18h... «CREATIONS» de la M.C.A.
avec tous les ateliers

à 19h... Buffet dînatoire

à 20h30...LES ARTISTES AVEC NOUS
Arthur BACKERDJIAN
MASSIS
et
EVELYNE ALTOUNIAN
sous la Présidence d'Honneur
de M. Joseph FRANCESCHI
Député - Maire d'Alfortville
— Participation aux frais —

M.C.A. — 9, rue de Madrid
94140 Alfortville
Tél. : 43. 76. 55. 89

ՍԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ ՍՈՒ· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ՏՕՆ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ Յունիս 21, կիրակի, առաւօտեան ժամը 10·30ին, Ս. Էջմիածնի տօնի առիթով, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ԱՐԵՂԱՑ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի «Մաղթանք Ս. Էջմիածնի»:

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ՀՐԱՒԷՐՈՎ

Առաջին անգամ ըլլալով

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ՝

ՌՈՒԲԷՆ ԵՐԵՒԱՆՑԻ

Հայ երգի բանաստեղծը

երկուշաբթի, Յունիս 22, ժամը 20·30–ին
Théâtre de Paris
BILLETS EN VENTE :

THEATRE DE PARIS — 15, rue Blanche, Paris 9e
STYL HONORE — 213, rue St. Honoré, Paris 8e - Tél. 42-96-32-52
TELE - CONDORCET —175, ave. Jean-Jaurès, Clamart - 46-42–56-17
HAY DISC — 35, rue Lamartine, Paris 9e - Tél. 48-78-22-79

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ
ORGANISATION TERRE ET CULTURE - PARIS

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ
CAMPAGNE D'ETE 1987
ՈՒՂԵԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Séjour en milieu rural arménien dans un site exceptionnel
Région de Kessab (Syrie)

- *RESTAURATION D'EDIFICES*
- *AMENAGEMENT DE TERRES AGRICOLES*
- *EXPLORATION ET DOCUMENTATION*
- *LOISIRS*

Pour tous renseignements et inscriptions téléphoner au :
43 - 31 - 14 - 18
47 - 02 - 99 - 45 } PARIS
45 - 04 - 63 - 00

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Աչի Սէն – Ժէռոմի Ջաւօ Շանթ մասնաճիւղը իրմէ յաւելած բաժնուած անդամուհիներուն յիշատակին հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ կիրակի, Յունիս 21, Թաղիս Ս. Սահակ Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ: Հոգեհանգստեան աւարտին տեղի պիտի ունենայ մատաղօրհնութիւն եւ բաշխում:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ղեւոնդ Թորոսեան իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Զէքեանի եւ զաւակներուն, իր չատ սիրելի հայրենակիցին եւ ընկերոջ՝ Տիգրան Զէքեանի մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղիկի իր եւ ողբացեալին չատ սիրելի «Յառաջ»ին 100 Ֆ. կը նուիրէ:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Աչի Իսիի մասնաճիւղը խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Պ. Մերկեր Դարբինեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Աչիկ Քէօչկէրեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց կնոջ, մօր եւ հարսին՝ Տիկին Ազնիւ Դարբինեանի մահուան առթիւ:

Antony
BAIL A CEDER
avec
fonds de commerce
POUR CAUSE RETRAITE

Fabricant - artisan de lustres en cristal cède son fonds de commerce avec matériel et outillage.

Tél. : Dans la journée
46 66 61 78
ou entre 19 et 20 heures
46 66 69 00

TOUS A LA MANIFESTATION
CONVERGENCE EUROPEENNE

«VERITE — JUSTICE»

A STRASBOURG
AU PARLEMENT EUROPEEN
POUR LA CONDAMNATION
DU GENOCIDE DE 1915
COMMIS PAR LA TURQUIE D'ALORS
A L'ENCONTRE
DU PEUPLE ARMENIEN

Les rendez-vous des départs en cars :

— *Mercredi 17 Juin :*
PARIS : 23h30 : Place de la Nation (angle Cours de Vincennes)
— *Jeudi 18 Juin :*
ALFORTVILLE(94) : 6h Place Carnot
ANTONY(92) : 6h devant la Mairie
BAGNEUX(92) : 6h15 métro de Bagneux
ISSY(92) : 6h30 métro Mairie d'Issy
COLOMBES(92) : 6h devant la gare de Colombes
BOIS COLOMBES(92) : 6h15 devant la gare de Bois Colombes
ASNIERES(92) : 6h30 devant la gare d'Asnières
SEVRAN(92) : 6h devant la gare de Sevran
AULNAY(93) : 6h15 devant la gare d'Aulnay
ARNOUVILLE(95) : 6h30 devant la gare d'Arnouville
PARIS : 6h30 Place de la Nation (angle Cours de Vincennes)

Renseignements :
— Du lundi au vendredi —
de 15 à 17 heures : Tél. 42. 61. 77. 62
de 19 à 21 heures : Tél. 42 .08. 76. 49

A L'APPEL DE 19 ASSOCIATIONS
- **Parti Social-Démocrate Hentchakian**
- **Organisation Arménienne Démocrate-Libérale (Ramgavar)**
- **Commission Nationale Arménienne du Parti Communiste Français**
- **Mouvement National Arménien (M.N.A.)**
- **Association des Gens de Lettres Arméniens de France**
- **Jeunesse Arménienne de France (J.A.F.)**
- **Jeunesse Nazarpek**
- **Union Culturelle Française des Arméniens de France (U.C.F.A.F.)**
- **Union Culturelle Gaidz - Nor-Seround**
- **Union Générale Arménienne de Bienfaisance (U.G.A.B.)**
- **U.G.A.B. Jeunes**
- **U.G.A. Homenetmen (Paris)**
- **Association des Anciens Combattants Volontaires et Résistants Arméniens**
- **Association Compatriotique de Césarée**
- **Association Compatriotique de Hadjin**
- **Association Compatriotique d'Izmir**
- **Comité des Familles des Fusillés et Survivants du Groupe Manouchian**
- **Comité de Soutien aux Prisonniers Politiques Arméniens**
- **Croix Rouge Arménienne**

**

ՀԱՅ ՆԱԽԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ԿՈՉԸ

Հայ նախկին ռազմիկներու, կամաւորներու եւ զիմադրականներու ընկերակցութիւնը, կոչ կ'ընէ բոլորին ներկայ ըլլալու իրենց մարտական Ֆրանսական դրօշակներով եւ զինանշաններով Յունիս 18, Սթրազպուրկի Եւրոպական Խորհրդարանի առջեւ տեղի ունենալիք համահայկական ժողովրդային ցոյցին ի խնդիր ցեղասպանութեան ճանաչման:

VOYAGE EN CAR
Rendez - vous :
Place de la Nation
angle Cours de Vincennes
Mercredi 17 Juin à 23 h 00
HORAIRES DES TRAINS
Gare de l'Est :
Aller : 6h55 arrivée 11h06
avec supplément 7h52 arrivée 11h42
Retour :
17h10 supplément arrivée 20h59
17h20 arrivée 22h05
RASEEMBLEMENT A STRASBOURG
A 12 heures devant le Palais de l'Europe

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Յորելեանական, Յունիս 17, ժամը 14·30–ին տեղւոյն եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը խիստ փափաքելի է:

Imprimé sur les Presses du Journal «HAR ATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

ՀԱՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ
17
MERCREDI
17 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՐԱՉ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62ԱԿ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.509 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.509

EDITORIAL

L'ENJEU

Une certaine effervescence dans les communautés arméniennes, surtout d'Europe. Un certain agacement aussi. Ces marchandages, qui depuis quatre ans épuisent les meilleures de nos volontés ont de quoi choquer, même si l'expérience de la politique des autres et la rengaine des raisons d'Etat ont presque réussi à entrouvrir les yeux des utopistes que nous sommes.

Quel est l'enjeu ? Que quémandent depuis des décennies, ces millions de déracinés, que sont devenus les Arméniens de la Diaspora par la suprême volonté de l'Empire ottoman? D'abord la reconnaissance du premier génocide du siècle, c'est-à-dire une sépulture morale, comme l'a si pertinemment définie Henri Verneuil dans une formule belle et amère à la fois.

Mais, même cette sépulture morale risque de leur être refusée. On discute sur le choix des mots. Et ces jeux de mots sont odieux. Un peuple exterminé au deux tiers de sa population sur ses terres ancestrales, un million et demi de victimes. Comment qualifier cela ? Massacre ? Tragédie ? Drame ? Tueries ? Génocide ? Non, surtout pas génocide ! Trouvons un moyen terme. Parlons d'injustice, cela devrait satisfaire les Arméniens, sans froisser les Turcs. Car l'important c'est de ne pas faire la moindre peine à la Turquie, à ce pays qui n'a pas le courage d'assumer son passé, c'est-à-dire son Histoire.

La Turquie, pour l'Occident, c'est le maillon capital de l'alliance atlantique, grâce à sa position géographique. La Turquie, c'est le candidat à la CEE.

Voilà l'enjeu. Et sauf imprévu, tout doit se jouer ce jeudi 18 juin à Strasbourg.

A la porte de ce Parlement européen, quelques milliers d'Arméniens seront rassemblés pour que ne leur soit pas refusé ce certificat de décès, où doit figurer le terme de génocide. Ceci est une condition sine qua non. Car nous ne saurions admettre qu'un million et demi de cadavres sans sépulture soient considérés comme les victimes d'une simple injustice. On ne peut manquer de pudeur à ce point.

Même, si parfois, nos divisions internes réjouissent l'ennemi et découragent nos amis, cela ne justifie en rien le peu de cas que l'on veut faire de ce peuple qui, bien sûr, n'a rien d'autre à offrir qu'une juste cause.

Cette fois-ci encore, le départ se fait dans la dispersion, mais il est important qu'à l'arrivée, les rancœurs s'estompent au moins pour quelques heures.

Ce 18 juin, date doublement historique, devrait être pour nous ce grand jour où on nous aura enfin consenti cette sépulture morale.

Car nous ne saurions accepter un Waterloo.

« HARATCH »

Genève, le 15 Juin 1987

Monsieur le Député,

L'Assemblée européenne de Strasbourg examinera prochainement un rapport sur la question arménienne.

Ce document, élaboré au sein d'une commission du Parlement, a occulté toute référence au génocide pour qualifier la tragédie de 1915.

Témoin de l'histoire de ce peuple auquel je suis lié par mes racines, j'ai vécu, depuis toujours, comme un drame la négation de son martyre.

Ce déni de justice pèse, aujourd'hui encore, lourdement sur la conscience des générations arméniennes.

Les Arméniens ont le droit à une réparation morale et à la reconnaissance de la réalité du génocide dont ils furent les victimes s'inscrit dans l'ordre des choses.

Nous ne souffririons pas de céder au chantage du mensonge et de l'oubli.

Homme de dialogue, j'ai eu déjà l'occasion de plaider pour la réconciliation entre les deux communautés arménienne et turque.

Le peuple turc mérite toute notre estime; son ignorance du problème l'a sans doute contraint à entretenir un fâcheux malentendu. Le chemin de l'indispensable réconciliation se trouve, cependant, entravé par l'incompréhension des autorités turques de la question arménienne. La Turquie actuelle qui ne porte aucune responsabilité dans les événements tragiques de ce début de siècle commet une erreur historique en niant le génocide arménien; elle s'interdit l'accès à une société pleinement démocratique.

Un Etat qui refuse d'assumer son histoire ne peut prétendre exercer toute son influence sur la scène internationale .

Artiste de ma profession, il ne m'appartient pas de prendre part à ce débat qui ne manquera de soulever de grandes passions; il m'importait cependant d'émettre, en toute sérénité, ces quelques réflextions et d'apporter le témoignage de mon attachement à la cause de ce peuple qui m'est cher.

A l'approche du vote de ce rapport, je souhaite de tout cœur que le droit et la raison l'emportent sur tout autre considération et que l'Europe et la Turquie sortent grandies de cette difficile épreuve.

CHARLES AZNAVOUR

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՊԼՈՒԻ

ԻՏԱԼԻՈՅ ընտրութիւնները, եթէ նոյնիսկ որոշ նորութիւններ բերին, կացութիւնը աւելի յստակ չդարձուցին, հակառակ ակնկալուածին: Արդարեւ, արդիւնքները ցոյց կուտան որ յառաջդիմութիւն արձանագրող կուսակցութիւնն է՝ ընկերվարական կուսակցութիւնը, չնորհիւ հատանաբար Քրաքսիի: Դեմօ – Քրիսթիանները կ'ամրապնդեն իրենց դիրքը, բայց զարմանք պատճառողն է՝ համայնավար կուսակցութիւնը, որ զգալապէս կը նահանջէ, ձայներու 30%–էն իջնելով չուրջ 26·6%–ի, ինչ որ չի բացատրուիր միայն Պերլինկուէրի մը բացակայութեամբ, քանի որ կուսակցութիւնը նոյն քաղաքականութիւնը կը վարէր: Նոր ուժ մը մէջտեղ կ'ելլէ՝ կանանչները, որոնք ձայներու 2·5%–ով պիտի կարենան մուտք գործել Խորհրդարանը:

ՓԱՐԻԶի մէջ խտալացի չորս ահաբեկիչներ ձերբակալուած են, մէկը պանդոկի մը մէջ: Այս մէկն է – Մօրիցիօ Լոքուսթա – որ հատանաբար իտալիոյ յանձնուի:

ՎԵՆԵՏԻԿ այլեւս երբեք հատաքավայրը չի կրնար ըլլալ մեծ պետութեանց դեկավարներու ժողովներուն: Արդարեւ, քաղաքակեաը կատղած է, որովհետեւ չատ վնասներ ալ կան, ի մասնաւորի տոհերու պալատին, որու ճակատը վնասուած է թռռաններու ցածէն թռիչքէն: Դեռ այլ վնասներ ալ կան, առանց նկատի առնելու ապահովութեան արտակարգ միջոցնե – րուն պատճառած նեզութիւնը:

ԵՐԿՈՒ ԿԻՒՐՏ գինեալ դեկավարներ, Տիգրանակերտի մէջ սպանուած են ապահովութեան ուժերու հետ բախումէ մը ետք. կ'ենթադրուի թէ անոնք լեռնային հրէանները քաղաք իջած էին «կարեւոր» արարք մը գործելու ծրագրով: Մինչ կոզմէ, քիւրտ անջատողականներ բողոքելու համար Թուրքիոյ կողմէ իրենց հանդէպ գործադրուած կեղեքումի ու ճնշումի առնարգար քաղաքականութեան ու եւրոպական կարգ մը երկիրներու Թուրքիոյ հետ համագործակցութեան դէմ, դիմած են ահաբեկչական արարքներու: Անոնք այսպէս, դրաւած են Ամէնըլի դուխերական դեսպանատունը, Ֆրանքֆուրթի հոլանտական հիւպատոսարանը եւ Հանովըրի սինեմաներու մուտքեան դրասենեակը:

ՊԱՊ վերադարձաւ Լեհաստան լսատարած իր երրորդ ճամբորդութենէն: Նոյնիսկ չնորհակալութեան իր հեռագրին մէջ, Յովհ. Պօղոս Բ. չի մոռնար մարդկային իրաւունքները յիշեցնելու ժարուզելսկիի:

ՄԵՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՆ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Երկուշաբթի առաւտ (Յունիս 15) ժամը 11·30–ին «Յառաջ»ի թղթամասի ելեկտրական հոսանքը կտրուեցաւ եւ վերահաստատուեցաւ միայն 19·15–ին, թերթին հրատարակութիւնը ապահովեցինք չնորհիւ բարեկամ տպարանի մը: Ելեկտրականութեան վերահաստատումը սակայն, կրնայ առժամեայ բնոյթ ունենալ միայն, որովհետեւ պատահած արկածին բնոյթը չէ ճշդուած եւ փողոցին մէկ մասը միայն դրկուած է ելեկտրականութենէ: Յուսալով հանդերձ որ նոր անակնկալներ չեն պատահիր եւ կրնանք կանոնաւորաբար պատրաստել «Յառաջ»ի յոյս ընծայումը, կը խնդրենք մեր ընթերցողներէն որ նեղութեամբ ըլլան, եթէ յապաղումներ կամ նոյնիսկ լոյս տեսնելու անկարելիութիւններ պատահին:

Խմբագրութիւն՝
«ՅԱՌԱՋ»ի

ԷՏՈՒԱՐ ԺԱՒԵԱՆ
ՓԱՍՏԱԲԱՆԱՊԵՏ (*BATONNIER*)

ԸՆՏՐՈՒԱԾ

Ուրախութեամբ կ'իմանանք որ երկուշաբթի օր, Յունիս 15–ին, Մեթր Էտուար Ժաւեան 412–ի դէմ 612 ձայնով Պէյժոյ փաստաբաններու կաճառի փաստաբանապետ ընտրուած է:

ՕՐ ԸՍ ՕՐԻՆ

ԴԷՊԻ ՍԹՐԱՋՊՈՒՐԿ

Ամէն մարդ Հինգշաբթի, Յունիս 18–ին Սթրազպուրկ երթալու մասին կը խօսի: Խմբակներ կը կազմուին, փոխադրամիջոցներ կ'ընտրուին. ինքնաշարժ, հանրակառք, շոգեկառք: Կազմակերպիչ տարբեր մարմիններ կոչեր կ'ուղղեն համայնքին: Բոլորը մղուած են նոյն նպատակին. երթալ ու ցոյց տալ որ «հոս ենք», ըսել, որ մեր վերապրողներով, նոր սերունդով տէրն ենք մեր դատին. հասկցնել, թէ «ցեղասպանութիւն»էն «անարդարութիւն» կարելի չէ բառի մը ոստումով կտրել – անցնիլ միջոցը:

Կազմակերպիչներու կողմէ պատասխանատուներու տեսակցութիւններ ալ նախատեսուած են Եւրոպական Խորհրդարանի դէմքերուն հետ:

Այս բոլորը, յատկապէս մեկնիլ փափաքողներու բազմութիւնը, կ'ուրախացնէ զիս. ուրեմն կան տակաւին մարզեր, ուր կրնանք մեր անտարբերութեան գոչել. «Ետի'ս գնա սատանայ»: Սակայն այս երեւոյթը միւս կողմէ նաեւ կը մտահոգէ զիս. կը յիշեմ հայ դատի երկու տարբեր խմբակցութիւններու միջազգային նման ատեանի մը մէջ իրարու հակառակ ելոյթներէն ետք, նիստի ատարտին, զամպիացի ներկայացուցիչին ըսածը. «Նոյն դասին հետտմուտ, նոյն ազգի մարդիկ էին. չէի՞ն կրնար առաջուընէ համաձայնիլ ընտելիքին մասին»:

Արդեօք, այս անգամ ինչդ ու տեղին որոշա՞ծ ենք մեզի հետ առնուելիք անհրաժեշտն ու հոս ձգուելիք աւելորդ մանրուքները:

Որովհետեւ Զամպիացին հոն է միշտ:

Թ. ԱՐՓԻ

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՑՏՈՂ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 3 – 5)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ
ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԻՆ ԱՒԹԻԻ
ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ ՊԱՀԱՐԱՆ ՄԸ
ՀՐԱՊԱՐԱԿ ԵԼԱԾ

Հայաստանի լեռնային բնակատեղիի խորքին վրայ քանդակուած առաջին սպագրիչ Յակոբ Մեղապարտի յուշարձանը նկարուած է նոր պահարանի մը վրայ, որ թղթատարական չրջանառութեան մէջ դրուած է Հայաստան: Պահարանը հրապարակ հանուած է հայկական գիրքի սպագրութեան 475–ամեակին առթիւ, որուն տարեդարձը ակկոր առած է 1512 – 1513 թուականներէն, երբ վենետիկի մէջ երեւան ելան առաջին հայերէն գիրքերը:

***

ՎԱՆԻ ԱՍԵՂՆԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ԺԱՆԵԿԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ
ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Լենինականի ժողովրդական ճարտարապետութեան թանգարանին մէջ բացուած է «Վանի ասեղնագործութիւնն ու ժանեկագործութիւնը» ցուցահանդէսը: Հայկական կիրառական արուեստի դարաւոր աւանդներ ունեցող այս ճիւղերու մասին կը յիշուի վաղ միջնադարէն: Վանի ասեղնագործութիւնն ու ժանեակը հռչակուած են արեւմտեան Եւրոպայի մէջ եւ այդ մասին գրած են չատեր:

ԱՄԻՐԴՈՎԼԱԹ ԱՄԱՍԻԱՑԻ

Ա. ԿՕՈՑԵԱՆ

Ամիրդովլաթ Ամասիացի մինչնաղարեան հայ բժշկապետութեան դասական հեղինակներէն է: Ան քաջատեղեակ էր հին, հելլէն, բիւզանդական, նաեւ պարսկերէն, լատիներէն, թրքերէն, հայերէն ու արաբերէն լեզուներով մինչեւ դարերուն ըստեղծուած բժշկապետական եւ դեղագործական գրականութեան: Միւս կողմէն՝ չնայելով իր բազմամեայ բժշկական պարծանէութեան ընթացքին կուտակած նիւթերու վրայ, գրած է չարք մը արժէքաւոր աշխատութիւններ: Վաստակաշատ բժիշկը իր ձգած հարուստ ու մեծարժէք գիտական ժառանգութեան մէջ անդրադարձած է հին եւ մինչնաղարեան բժշկապետութեան ու դեղագործութեան յայտնի բոլոր բնագաւառներուն:

Ամիրդովլաթ Ամասիացիի կեանքին ու գործունէութեան մասին առանձին տուեալներ կը պահենք իր գրած աշխատութիւններուն մէջ. անոր կեանքին ու գործունէութեան առանձին կողմերուն վրայ որոշ լոյս կը սփռեն նաեւ ժամանակակիցներու վկայութիւնները:

Ան ծնած է Փոքր – Ասիոյ Ամասիա քաղաքը: Նկատի ունենալով որ, «Ուսումն բժշկութեան» եւ «Ախրապատին» աշխատութիւնները գրելու համար անհրաժեշտ էր մանաւանդ գիտական բաւականաչափ պատրաստութիւն եւ փորձառութիւն, զոր կրնայի էր ձեռք բերել 40 – 45 տարեկանին, իսկ այդ աշխատութիւնները աւարտած էին 1459–ին կ'ենթադրուի, որ Ամիրդովլաթ ծնած պէտք է ըլլայ ԺԴ. դարու 10–ական թուականներուն:

Յայտնի չէ, թէ բժշկական կրթութիւնը ուր ստացած է եւ ինչ բժիշկներու աշակերտած:

Իր գործունէութեան սկիզբի շրջանին մանաւանդ գիտական մտահոգիչները ընդլայնելու, կիրառական բժշկութեան մարզի դիտելիքներով զինուելու նպատակով, հին ու միջնադարեան բժիշկներու շրջանին ընդունուած սովորութեամբ Ամիրդովլաթ կը շրջի Արեւելքի ու Արեւմուտքի չատ մը երկիրներ եւ մօտէն կը ծանօթանայ բժշկապետական ու դեղագիտական ասպարէզներու մէջ տարբեր ժողովուրդներու ձեռք բերած նուաճումներուն:

Ամասիացի երբեք Հայաստան չէ դարձած. երկար տարիներ ապրած է Պոլիս: Շնորհով բժշկապետութեան եւ դեղագործութեան ինչպէս տեսութեան, այնպէս ալ կիրառութեան մէջ մեծ համբաւ ձեռք կը ձգէ: Պոլիսը նուաճող Մուհամմէտ Բ. սուլթանը Ամիրթովլաթ Ամասիային կը նշանակէ պալատի բժիշկ:

Փարիզի ազգային մատենադարանին մէջ պահպանուող ձեռագրի մը մէջ բաւած է. – «Վասն նշանաց հիւանդին, դիեանց եւ զմահուն, ճառահպաշի ըռամատանին արաբեալ, որ է Ամիրդովլաթ բժիշկն Ամասիացին»: «Ճառահպաշի ըռամատան» կը նշանակէ գլխաւոր վիրաբոյժ կամ վիրաբուժապետ: Այս կէտը հիմ կուտայ եզրակացնելու, որ Ամիրդովլաթ վիրահատութիւններու, կոտրած ոսկորներու, յօդախախտումներու եւ վէրքերու ապաքինման մէջ յատկապէս մեծ արուեստի ու համբաւութեան հասած էր: Ինքնակենսագրական հետաքրքրական մանրամասնութիւններ կը հաղորդէ Ամիրդովլաթ «Ուսումն բժշկութեան» աշխատութեան յառաջաբանին մէջ:

Ամիրդովլաթի պատկերացումով բժիշկ մը պէտք է ուսում եւ խմաստութիւն ունենայ ու վարպետ ըլլայ իր արհեստին մէջ. տակաւ, նենգաւոր եւ ոխասիրտ չըլլայ...:

Գործնական ձեւով Ամիրդովլաթ կը ներկայանայ այդ կարգի բժիշկ. իր գիտական ստեղծագործութիւններով խոր հետք կը ձգէ վաղեմի փայլուն կոթնացած միջնադարեան հայ բժշկական մշակոյթի պատմութեան մէջ: Ան մահացած է 1496 Դեկտեմբեր 8–ին, Պուրսա քաղաքը: Անոր գործերը դիտական խորութեամբ, հարցերու ընդգրկումով ու ծաւալով բացառիկ նշանակութիւն ունին բժշկապետութեան պատմութեան համար:

Ներթափանցելու համար Ամասիացի բժշկապետին ծառայութեան պատմա – բժշկագիտական արժէքը, առաջին հերթին նկատի առնենք անոր «Օգուտ բժշկութեան» աշխատութիւնը: Այդ հանրագիտարանային գործը կ'ընդգրկէ հին եւ միջնադարեան տեսական ու կիրառական բժշկապետութեանը յայտնի գրեթէ բոլոր խնդիրները:

Ներութեան մէջ կեանքի յարատեւման հարցը Ամիրդովլաթ կը լուսաբանէ մեկնելով հողի, ջուրի, օդի, կրակի եւ անոնց յատկութիւններուն վերաբերեալ հին իմաստասէրներու ուսման նախնական նիւթապաշտութենէն: Հիւանդութիւններու պատճառագիտութեան եւ ախտաճանաչութեան հարցերուն մէջ եւս ան կը պաշտպանէ հին չրջանի բժիշկներու ախտաբանութեան ուսմունքը, որու համաձայն հիւանդութիւնները յառաջ կուգան այն պարագային, երբ կը խախտի մարմնի չորս հիմնական հեղուկներու (արեան, լորճաունքի, սեւ ու դեղին լեղիներու) հաւասարակշռութիւնը:

«Օգուտ բժշկութեան» գործին մէջ հեղինակը ընդարձակ էջեր կը նուիրէ մարզակազմութեան: Այս մարզին վերաբերող հատուածները իրենց գիտական բնոյթով ու ծաւալով կը գերազանցեն մինչ նոգարեան բոլոր հայ հեղինակներու նոյն թեմային վերաբերող մեզի ծանօթ նկատրուածութիւնները:

Ան մարզակազմութիւնը կը նկարագրէ բան գործարան – դրութիւններու եւ հարուստ տուեալներ կուտայ: Հետաքրքրական է, որ այդ ընթացքին ան չի կապուիր բժշկապետութեան միջազգային դասական հեղինակներու այս կամ այն կարծիքին, ինչպէս այդ կ'ընէ որպէս կանոն, ախտաբանական հարցերու քննարկումին: Միայն երբեմն անորոշ ձեւով կը գրէ. – «Եւ բժշկապետին ասացել են...» եւ երբեք ուղղակի որեւէ հեղինակի անուն չի յիշեր: Մարզակազմութեան նկարագրութիւններու ժամանակ Ամասիացին չատ քիչ պարագաներու մէջ կ'օգտագործէ արաբական եղրեր: Կարելի է ենթադրել, որ Ամիրդովլաթ, ինչպէս ստորեւ կը տեսնենք, ծանօթ էր միջնադարեան չարք մը հայ բժիշկներու ստեղծած նաեւ մարզակազմութեան վերաբերող գործերու, որոնք մեզի չեն հասած:

Մինչեւ Ամիրդովլաթի չրջանը Հայաստանի մէջ մեծ տեղ կը յատկացուէր բժիշկներու մարզակազմութեան մասին դիտելիքներուն. Մխիթար բժշկապետ նկատած է, որ բժիշկի մը ձեռնարկած պաքինումի միջոցները ցանկալի արդիւնք կուտան, եթէ ան լաւ մարզակազմութիւն դիտնայ: Մինչդեռ միջնադարեան եւրոպական երկիրներու մէջ մարզակազմութիւնը որպէս դիտութիւն արհամարհուած էր, Հայաստան, համաձայն Յովհաննէս Երզնկացիի, Վահրամ Բարունիի հաղորդածներուն, բժշկապետութեան զարգացման նպատակով կատարած են մահուան դատապարտուած յանցագործներու կենդանահերձումներ:

Ըստ Ամիրդովլաթի՝ այր մարդու կըմախքը կազմուած է 248, կնոջը՝ 252 մեծ ու փոքր ոսկորներէ: Աւելի են կնոջ պոչուկային ողնոսկրները, որոնք ծննդաբերութեան ժամանակ եւս կ'երթան եւ ապա կ'առնեն իրենց բնական դիրքը: Ան առանձին – առանձին նկարագրած է միայն կողոսկրը եւ ողնոսկրը: Մկանները չէ նկարագրած: Անոր հաշիւով մարդու մարմինը ունի ընդամէնը 360 մեծ ու փոքր մկաններ, 520 մեծ ու փոքր երակներ եւայլն: Պատմաբժշկագիտական ուռումով որոշակի հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն առանձին – առանձին դրածարաններու տեղագրական եւ նկարագրական մարզակազմութեան վերաբերող անոր տուեալները:

Ան կատարած է գլխու, գլխուղեղի, սիրտի, լեարդի, փայծաղի, թոքի, լեզուպարկի, երիկամներու, ստամոքսի, աղիքներու, մկրտափամփուշտի, աչքի, ականջի, քիթի, լեզուի, ձեռքի, ստինքներու, ամորձիներու եւ այլ գործարան – դրութիւններու մանրամասն նկարագրութիւններ, հաղորդելով դիտական արժէք ներկայացնող չատ տուեալներ:

Իւրաքանչիւրի մարզակազմական նկարագրութեան հետ կուտայ անոնց բնական միջնադարեան պատկերացումները:

Ամիրդովլաթ կատած է մարդու հինգ զգայարաններու եւ գլխուղեղի բնաբանական համագործակցութիւնը՝ կապուած արտաքին միջավայրի բազմազան գործօններու հետ:

Ան ուշադրաւ ու միանգամայն բանաւոր դիտողութիւններ կ'ընէ անձի առողջապահութեան մասին, մեկնելով հին եւ միջնադարեան բժշկապետներու ըսածէն, որոնք կը սորվեցնէին, թէ աշխատելու, ուտելու, խմելու, քնանալու, հանգստանալու, ոգելից ըմպելի գործածելու մէջ պէտք է չափաւոր ըլլալ: Առողջութեան պահպանման համար Ամասիացի վճռական տեղ կը յատկացնէ մարդու ջղային – հոգեկան աշխարհի անդորրութեան:

Առանձին գլուխներով կը բնութագրէ դեղերու դեղագիտական յատկութիւնները: Դեղերը խմբաւորուած են ըստ մարմնին վրայ ներգործող յատկութիւններու: Այսպէս, օրինակ, «Դեղեր որ օգտին դեղնածի», «Դեղեր որ պիտոյն լացնէ» կամ «Դեղեր որ սրտին զօրութիւն տայ» եւայլն:

«Օգուտ բժշկութեան» աշխատութեան Բ. մասը նուիրուած է ընդհանուր ախտաբանութեան, ուր Ամասիացին նկարագրած է հին եւ միջնադարեան քլինիկ բժշկութեան բոլոր բնագաւառներուն մէջ ծանօթ հիւանդութիւնները:

Հիւանդութեան ծագումի հարցերուն մէջ մեծ տեղ կը յատկացնէ արտաքին միջավայրին՝ բնակավայրին, օդերեւութաբանական – կլիմայական գործօններու (քամիներու, ցուրտի, տաքի եւ խոնաւութեան), կենցաղի պայմաններու, իսկ երբեմն ալ աշխատանքի բնոյթին, տարիքին, սեռին, ջղային – հոգեկան վիճակին, ժառանգականութեան եւայլն:

Ամիրդովլաթի մօտ ախտանիշերու նկարագրութիւնը աւելի ազգատ է, քան Մխիթար Հերացիինը, Գրիգորիսինը, կամ ԺԱ. – ԺԴ. դարերու միւս բժիշկներու նկարագրութիւնները: Ան աւելի մանրամասնօրէն կանգ կ'առնէ ապաքինումի անունդի եւ հիւանդին խնամքի հարցերուն վրայ: Ակնյայտօրէն կ'երեւի, որ արար բժշկական դպրոցի ազդեցութիւնը կը կրէ:

Դեղերու նշանակումներու մէջ գլխաւորաբար օգտագործած է բուսական եւ հանքային ու կենդանական ծագում ունեցող դեղեր: Բուժումի նպատակով նշանակած է լոգանքներ, մարձում եւ այլ գործողութիւններ. զգալի տեղ կը յատկացնէ պահեցողութեան:

Ամիրդովլաթ բժշկապետի պիտական ժառանգութեան մէջ իր պատուաւոր տեղն ունի «Անդիտաց անպէտ» դեղագիտական բնոյթի ծանօթ հատորը: Հոն կան բուսական, հանքային եւ կենդանական ծագում ունեցող հին եւ միջնադարեան դեղագիտութեան յայտնի բոլոր դեղերը: Այդ գժուարին աշխատանքը կատարելու համար ան կ'ուսումնասիրէ յունա – հռոմէական, արաբական, պարսկական, լատին եւ հայ հեղինակներու ստեղծած մատենագիտական դրականութիւնը: Մինչ կողմէ՝ չրջելով երկրէ երկիր, կը ծանօթանայ ու կը հաւաքէ տեղական ժողովուրդներու օգտագործած դեղերը եւ գործնական փորձերով, կը ստուգէ, կը ճշդէ չուրջ 300 դեղերու յատկութիւնները եւ այբբենական կարգով դեղագիտական ամբողջ հանրագիտարան մը կը կազմէ: Դեղերը կ'անուանէ հինգ տարբեր եզերով. հայերէն, լատիներէն, Փրանսերէն, արաբերէն եւ պարսկերէն: Ձիշտ գործը Ամասիացին աւարտած է Պոլիս, 1478–ին: Այդ աշխատութիւնը միջնադարեան հայ դեղագիտական դրականութեան մէջ միակն է, իսկ իր գարուն համար՝ առաջինը՝ ամբողջ աշխարհի մէջ: Առաջին անգամ լոյս տեսած է Կ. Պամամեանի աշխատասիրութեամբ, Վիէննա, 1926–ին:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ «ՄՈՆՓԸԼԻԷԻ ԷՖԼԷՈՒ»ԻՆ ՄԷՋ

«Էթիւտ սիւր լ'Էոօ» հանդէսը բացառիկ թիւի մը մէջ՝ 2 / 3, 1986–87, հրատարակեց Էմմոն Գայաճեանի ատորագրը բուլթեամբ չահեկան յօդուած մը՝ «Հայկական հարցը Մոնփըլիէի "Էֆլէօ"ին մէջ»:

«Մոնփըլիէի էքլէօ»ը, միապետական չարժումին ուղեկից թերթ, լոյս ընծայած է 1915–էն 1920, մեծանուն հայասէր եւ արեւելագէտ՝ Ժաք տը Մորկանէ յօդուածներու չարք մը, չուրջ երկու հարիւր, Արեւելեան Հարցի առընչութեամբ, որոնցմէ մի քանին նուիրուած հայկական հարցին զոր Էմմոն Գայաճեան կը ներկայացնէ, Ժաք տը Մորկանի համաձօտ կենսագրականէ մը յետոյ:

Այդ չրջանին «Ազգութիւններու սկզբունքը» օրակարգի նիւթ ըլլալով, Ժաք տը Մորկան իր առաջին յօդուածներուն մէջ կը նկարագրէ ու կը ներկայացնէ յունդարար Փոքր Ասիոյ, Եղիպտոսի, Պարսկաստանի, Հնդկաստանի մէջ ապրող զանազան ցեղերը, եւ ի մէջ այլոց՝ «Հայերը» (1916, Յունուար 12–ի թիւ): Այս յօդուածները հարուստ մանրադէպներով եւ անձնական յիչատակներով կը բացատրեն այդ այլազան ցեղերուն մտայնութիւնները եւ մասնայատկութիւնները: Կը նուիրէ յօդուածներ ռուսական բանակներու յաղթական մուտքին՝ հայկական հողերուն վրայ, Էրզրումէն Վան, որուն հետեւանքներէն մին պիտի ըլլայ, կ'ըսէ հեղինակը, հազարաւոր Հայերու փրկութիւնը: Իսկ Տրապիզոնի, Սասունի, Պիթլիսի, Տիարպէքիրի, Ուրֆայի եւ Աատնայի մէջ, կ'աւելցնէ Ժ. տը Մորկան, Թուրքերը վայրագօրէն ջարդեցին: Մէկ միլիոն այր մարդ սպաննուած, իսկ կիներն ու երախաները անասուններու նման ծախուած եւ հարկադրուած մահմետական դառնալու: 1916, Մարտ 23–ի յօդուածի մը մէջ խորագրուած «Նահատակ Հայաստանը», Ժ. տը Մորկան կը մատնանչէ ոճիրները անոնց զոր կ'անուանէ «արեւելքի բարբարոսները» եւ կ'ընդգծէ ջարդերուն կազմակերպուած, ծրագրուած բնոյթը եւ գործադրութեան եղանակները: Ուրիչ յօդուածի մը մէջ «Քրիստոնեաները Եաթաղանին տակ» (1916, Նոյեմբեր 25) կը յայտնէ թէ Ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւնները որոչած են պատժել Թուրքիան, իր գործած ոճիրներուն համար: Ժ. տը Մորկան կը պարզէ երիտասարդ Թուրքերու նպատակը՝ բնաջնջել Հայերը վերջ տալու համար հարցին: Հարցին եւ սկսելով 1882–էն ու մեկնելով Պատրիարքարանի վիճակագրութիւններէն, կու տայ յաջորդաբար հայ գոհերու թիւերը, յօդուածի մը մէջ լոյս տեսած 1916, Օգոստոս 3–ին եւ խորագրուած «Հայերու մարտիրոսութիւնը եւ անոնց յոյսերը»:

Այսպէս, այլ բազմաթիւ յօդուածներու մէջ, Մոնփըլիէի մամուլին միջոցաւ, Ժ. տը Մորկան կը ներկայացնէ ու կը ծանօթացնէ Հայաստանի վէրքերը եւ կը բացատրէ ու կը ջանայ համոզել Դաչնակիցները թէ Հայ Պետութեան մը ստեղծումը անհրաժեշտութիւն մըն է: Իր գրութիւններուն մէջ, անմոռնչ կերպով, կը կրկնէ թէ, Թուրքիոյ Հայերուն պատասխանատուութիւնը արդարութեան եւ խմաստութեան հարց է:

Էմմոն Գայաճեանի յօդուածը կը պարունակէ այլ մէջբերումներ, այլապէս չահեկան, որոնք ցոյց կու տան հայութեան անկեղծ բարեկամ՝ Ժաք տը Մորկանի գործը, Հայերը օտարներուն ծանօթացնելու ո՛չ թէ միայն իրրեւ նահատակ, այլ իրրեւ տէր հին մշակոյթի եւ քաղաքակրթութեան: Ժաք տը Մորկան, որ մահացաւ Մարսէյլ, 1924–ին, եղաւ ֆր. եւ Ի. դարերու սկիզբի հայասէր չարժումին գլխաւոր դէմքերէն մին:

«Մոնփըլիէի էքլէօ»էն զատ, մինչդարին համբաւ վայելող այս պատմագիտորդած է այլ հայանպաստ յօդուածներ ֆրանսական եւ հայկական թերթերու եւ հանդէսներու մէջ՝ «Լա Ռըվիւ տը Փարի», «Լը մեռքիւռ տը Ֆրանս», «Լը Ֆէօ», «Լա Վուա տը լ'Արմէնի», «Վերածնունդ», «Բազմավէպ», «լ'Էնֆորմասիոն», «Լա Տէփէշ տը Թուլուզ» եւայլն...: Ունի նաեւ անտիպ գրութիւններ: Անշուշտ, եթէ հարկ է, յիշենք իր երեք «Հայկական» դիրքերը «Փորձ Ազգութեանց մասին» (1917), որուն Բ. մասը բոլորովին նուիրուած է Հայերուն, «Արեւելքի բարբարոսներուն դէմ» (1918) եւ «Հայ ժողովուրդի պատմութիւնը» (1919): Առաջին եւ երրորդ գիրքերը, վաղուց սպառած, Էմմոն Գայաճեանի ջանքերով վերահրատարակուեցան այս վերջին տարիները:

Արդ, Էմմոն Գայաճեան իր յօդուածի աւարտին կը գրէ՝ «Ժաք տը Մորկանի "Մոնփըլիէի էֆլէօ"ին մէջ հրատարակուած յաջորդական յօդուածները կատարեալ ժամանակագիրք մը կը կազմեն, որուն մէջ կարելի է հետեւիլ հայկ. հարցի հոլովոյթին, հարց մը ներկայացուած ու մեկնաբանուած արեւելեան հարցերու հիմուտ մասնագէտի մը կողմէ որ եղաւ նաեւ հայութեան ամէնէն բուռն պաշտպանը ֆրանսացի հայասէրներուն մէջ»:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷփԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳՐԱՎԱՃԱՌԻ ՅՈՒՅԱՓԵՂԿԻՆ ՄԷԿ ԱՆԿԻՒՆԸ

Փողոցի մը մէջ, փոքրիկ, անշուք խանութ մըն էր: Ներսը կարի ու դերձակի պիտոյք կը ծախուէր մեծաքանակ: Ոչ մէկը կրնար պատկերացնել, թէ այս անչուք փողոցին մէջ այսքան փոքր խանութ մը այսքան յաջող գործ կը դարձնէր: Գնորդները կարգի կը սպասէին ներսը, մեծաքանակ ապսպրանք կատարելին, ծրարներով դուրս կուգային ամէն վայրկեան:

– Բայց մարդը ինչ որ ուզես ունի, կը բացատրէր բարեկամուհի մը: Անցեալները հագուստի ներքնակ մը առնելու համար հոն հանդիպած էի, եւ կապոյտ ներքնակ հոն հանդիպած էր:

Կապոյտի տասը նրբերանդներ հաննէ: Ո՞ր մէկը պիտի ընտրէի, չուարեցայ: Այսքան ճոխ տեսակ, պիրկն չէ:

Բայց հոն է յաջողութեան գաղտնիքը, խորհեցայ: Յանուխպանը այդ կերպով է որ իր հաստատութիւնը ամուր հիմերու վրայ դրած է: Լաւ կը հետեւի իր գործին հրամայականներուն, կը ջանայ ամենայն չափով գոհացում տալ յաճախորդի մը պահանջներուն, եւ ան որ գործ ունի կարի հետ, անպայման իր փնտռածը կը գտնէ հոն:

Եւ, չեմ գիտեր գաղափարի ինչպիսի զուգորդութեամբ մը, յանկարծ պատկերացուցի հայերէն լեզուով հրատարակութիւններ ծախող երեւակայական գրախանութ մը: Յաճախորդ մը ներս կը մտնէ հոնկէ եւ կը հարցնէ.

– Ի՞նչ ունիք իրրեւ նորութիւն:

Ու գրավաճառը կը պատասխանէ.

– Սա մէկ կամ երկու գիրքերը: Զուտ գրականութիւն: Կամ զուտ բանաստեղծութիւն:

– Ես բանաստեղծութիւն չեմ սիրեր: Ուրի՞շ:

– Ուրիշ ոչինչ:

– Ոտիկանական վէպեր չունի՞ք:

– Չունինք:

– Մանկական հրատարակութիւններ չունի՞ք:

– Չունինք, չմնաց:

– Գաղաքական հարցերու մասին գրրած հայերէն գիրքեր չկա՞ն, նոյնիսկ մէկ հատ չկա՞յ:

– Չկայ:

– Տնտեսական հարցե՞րու մասին: Ազդապահական նիւթերու մասի՞ն:

Չկայ: Ոչ միայն կապոյտ կտաւին նրբերանգները, այլ մինչեւ իսկ կապոյտը, այլ մինչեւ իսկ կտաւը չկայ:

Այն հայ ընթերցողը, որ պիտի ուզէր իր մայրենի լեզուով ժամանակակից նիւթերու վրայ բաներ մը կարդալ, միայն այդ «չկան» է որ պիտի լսէր, եթէ ներկայական գրավաճառը իսկապէս գոյութիւն ունեցած ըլլար: Բայց արդէն այդ գրավաճառն ալ չկայ եւ հարցը հիմէն լուծուած է:

Օտար լեզուով հրատարակութիւններու գրավաճառէ մը ներս եթէ մտնենք, գարնանային մէկ նիւթերու վրայ գիրքեր կը դիմաւորեն մեզ: Մարզկային կեանքը մօտէն հետաքրքրող նիւթեր, գիտութեան, թէքնիքի, ընկերաբանութեան, փիլիսոփայութեան, անտեսագիտութեան հարցերու նուիրուած հատորներ, մարզական, արկածախնդրական, շարժանկարի պատմութեան վերաբերեալ հատորներ: Ամէն ճաշակի եւ զբաղումի գոհացում կուտան անոնք եւ ոչ միայն կը անուանեն, այլ նաեւ կը հրահրեն կարդալ սիրող մարդու ընթերցասիրութիւնը: Ախորժակ կը զրգռեն, գիրք գնելու հաճոյք կը վարակեն, մարդս կարդալու կը հրաւիրեն եւ այդ կերպով ո՛չ միայն կը լուսաւորեն ընթերցասէրին միտքը, այլ նաեւ կ'ապրեցնեն ու կը զարգացնեն այն լեզուն, որով գրուած է այդ գիրքը:

Մենք Հայերս, զրկուած ենք գիրքի այսպիսի ճոխութենէ մը: Սփիւռքահայ գեանի վրայ ամէն տարի հարիւրաւոր գիրքեր կը տպուին, ճիշդ է, բայց անոնց բոլորն ալ մէկ ճաշակի միայն գոհացում կուտան. գիրի ու գրականութեան: Իսկ այն քանի մը ցանցառ գիրքերը, որոնք գիրի ու գրականութեան կալուածէն դուրս ելած են, դուրս ելած են արդէն մտնելու համար գիրի ու գրականութենէն ալ աւելի նեղ ուրիչ սահմանէ մը ներս, որ մասնագիտական է, եւ իրր այդ քիչերէ ալ աւելի քիչերու կը խօսին:

Մեր բանաստեղծներն ու գրագէտները պատասխանատու չեն, եթէ հրապարակի վրայ միայն իրենց գիրքերը կը գտնուին: Անոնք, գոնէ իրենց գիրքերը իրենց հաւտն եւ իրենց գոհոգութեամբ հրատարակելով արդէն լեցուցած են երեւակայական գրավաճառի ընդարձակ ցուցափեղկին փոքրիկ մէկ անկիւնը: Ո՞վ պիտի լեցնէ միւս անկիւնները: Որո՞նք են որ հրատարակութեան պիտի պատրաստեն այլ նիւթեր ալ եւ որո՞նք են որ պիտի ստանձնեն այդ հատորները հրատարակելու հոգը:

Սփիւռքի մէջ կա՞յ մարմին մը, հաստատութիւն մը, որ քիչ մը մտածէ այս ուղղութեամբ:

Ռ. Հ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ԲՈԳԴԱՆ ՍԱԼԹԱՆՈՎ» ԳԻՐՔԸ

«Սովետական Գրող՝ հրատարակչականը լոյս ընծայած է Մանիա Ղազարեանի եւ Վազգէն Ոսկանեանի «Բոգդան Սալթանով» ուսումնասիրութիւնը, նուիրուած ժէ. դարու նկարիչ Բոգդան Սալթանովի կեանքին ու գործին, այն մեծ ծառայութեան՝ զոր ան ընծայած է իր ժամանակներու ռուսական արուեստի ձեւաւորման, տարիներ վարելով Կրեմլինի զէնքարուեստական արուեստանոցի աշխատանքները: Հեղինակները իրենց աշխատութեան բաւկիզը կը քննեն պատմական այն պայմանները, որոնց մէջ կը գտնուէր Հայաստան ժէ. դարուն: Հակառակ սուլթանական եւ չահական բռնութիւններուն և հարստահարութիւններուն, նոր թափ կը ստանայ ազատագրական չարժումը եւ անոր հետ՝ ազգային-մտաւոր զարթօնքը: Իմացական այս չարժումը հող կը պատրաստէր տգրային ինքնագիտակցութեան զարգացման, գրականութեան ու արուեստներու աշխուժացման համար:

Ժէ. դարու երկրորդ կէսէն աւելի կ'աշխուժանան Հայերու առեւտրա – տնտեսական յարաբերութիւնները հզօրացող Մոսկուայի պետութեան հետ: Այդ յարաբերութիւնները կը հետապնդէին նաեւ քաղաքական հեռաւոր նպատակներ, որոնք ուզուած էին թուրք նուաճողական քաղաքականութեան դէմ: Մոսկուայի Պետութեան հետ առեւտրական սերտ կապեր կը հաստատեն Նոր Ջուղայի հայ վաճառականները, որոնց արտօնութիւններ տուաւ ռուսական արքունիքը: Ակնդատ, արքունիքը այդ չրջանին եւրոպական եւ արեւելեան երկիրներէ կը հրաւիրէր զանազան արհեստներու մասնագէտներ: Հայ վաճառականներուն կ'առաջարկուի նաեւ Պարսկաստանէն Մոսկուա գրկել ոսկեգործներ, արծաթագործներ, մետաքսագործներ ու հմուտ նկարիչներ: 1660–ին Նոր Ջուղայի վաճառականներու կողմէ ռուսական Ալեքսէյ Միխայլովիչ ցարին մատուցուած նուէրներուն մէջ կար պղինձի վրայ պատկերացուած «Յորհրդատուր ընթրիք» չարադրանքը, որ գրաւեց անոր ուշադրութիւնը: Ցարին առաջարկով, քանի մը տարի ետք՝ 1667–ին՝ Մոսկուա եկած հայ երիտասարդ նկարիչը աշխատանքի անցաւ Կրեմլինի պալատը:

Յովհաննէս Սուլթանի որդի Բոգդանի վիճակած էր հոն ծաւալել եռանդուն ու բերեւոր գործունէութիւն մը եւ կնքուիլ Բոգդան Սալթանով անունով:

Ժէ. դարը Ռուսիոյ պատմութեան մէջ քաղաքական, տնտեսական ու մշակութային աշխուժացման դար էր: Այս երեւոյթը զգալի էր նաեւ հանրային կեանքին մէջ: Կարեւոր յաջողութիւններ կ'արձանագրէին նաեւ կիրառական արուեստները եւ անոնց հետ զեղանկարչութիւնը, որ կը հիմնուէր ժողովրդական աւանդութիւններու վրայ: Երբ Բոգդան Սալթանով Մոսկուա եկաւ, արդէն ձեւաւորուած արուեստագէտ էր, Նոր Ջուղայի նկարչական դպրոցի անուանի ներկայացուցիչներէն, եւ այդ է պատճառը, որ անմիջապէս պաշտօնի կոչուեցաւ Կրեմլինի պալատը: Նկարչական պալատը, ուր կ'աշխատէին նաեւ օտար վարպետներ, հիմնադրուած էր 1640–ին: Այդ արուեստանոցի հետ կապուած են ռուսական արուեստի զարգացման փայլուն էջերէն շատեր: Կարճ ժամանակ ետք Սալթանով դարձաւ պալատին գեկավարը:

Բոգդան Սալթանով տարիներ ապրեցաւ Մոսկուա: 40 տարի աշխատեցաւ դիւանական պալատին մէջ տեղեկերով թեմաներու չուրջ պատկերներ, դիմանկարներ, սրբապատկերներ: Նկարագարդած է նաեւ ձեռագրեր, պալատներ եւ եկեղեցիներ: Հանդէս եկած է իրրեւ քանդակագործ եւ ստեղծած կիրառական արուեստի հետաքրքրական նմոյշներ, ձեւաւորուած զրօշներ, կահ-կարասի, խաղալիքներ, գեկավարած է ռուս իրականութեան մէջ առաջին անգամ ստեղծուղ յարկական կամարի ձեւաւորման ու կառուցման աշխատանքները, ունեցած բազմաթիւ աշակերտներ ու հետեւորդներ: Իր գործերուն թիւը կ'անցնի երեք հարիւրը: Սալթանովի մահէն ետք արուեստի այդ կարեւոր օճախը փաստօրէն կորսնցուց իր նշանակութիւնը. «Բոգդան Սալթանով» գիրքին մէջ տեղ գտած են արուեստագէտին քանի մը գործերու դունաւոր վերարտադրութիւնները, ինչպէս նաեւ մեզի ծանօթ ստեղծագործութիւններու ցանկը: Կարեւոր է նաեւ իր մասին պատմական ապրիւրներու եւ գրականութեան ցանկը: Գիրքը ունի ռուսերէն ամփոփում:

ԳԷՈՐԳ ԴԵՐԻԿԵԱՆ

ԸՆԹԵՐՑՈՂ, ԿԸ ՍԻՐԵՍ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԹՈՑԼ ՄԻ՛ ՏԱՐ ՈՐ ԴՈՒՆ ՎՃԱՐԵՍ ԵՒ ՈՒՐԻՇՆԵՐԸ ՉՐԻ ԿԱՐԴԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹՐԹՕՆԸ

ՄԱՐԻԿ

ԱՆՐԻ ՎԷՐՆԷՕԹ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. *Paris*, 1985

Քննութիւններու տագնապներէն ձերբազատած, ծանր ճամպրուկը փետուրի պէս թեթեւ թուեցաւ ինծի, երբ կը թռչէի դէպի ուրախ ողջախուրմներուս, ազատագրելու համար Սեպտեմբեր 30–էն ի վեր անչարժացած ու զամուած ժամանակը:

Կը մտածէի առանց Վազգէնին չատ դաւաճանելու, յարմար առիթով մը ակնարկութիւն մը սահեցնել, կատակելով օրացոյցներու ծուլութեան մասին:

– 51 –

Ժամանակը կասեցնող իր խոշոր փիւնէզով հոն էր պատի օրացոյցը: Պոէիճն վերեւ ցորենադոյն – ոսկի մազերով, սպիտակ ու կարմիր քառակուսիներով հագուստ մը հագուած աղջնակ մը գոյնզգոյն դաշտի ծաղիկներու փունջ մը գրկած էր: Անշարժ, ան իր կապոյտ աչքերը յառած էր ինծի, միօրինակ ժպիտով մը, զոր անկասկած ձեռք ձգած էին ապագայ չաքարեղէններու եւ ոսպնեակէն դուրս թռչելիք թռչնակի մը խոստումով, որ անշարժացուցած էր զայն: «Մանուշակի կաթ»ի խիւսը կը յիշեցնէր պարզապէս, թէ իրեն չնորհիւ մարդ կրնար վերագտնել մանկութեան մօրթը:

Այս վերագարձը, զոր աւելի յաղթականած եւ ուրախ երեւակայած էի, տարօրինակ կերպով դանդաղ ընթացքով մը տեղի կ'ունենար: Եզան անչուչտ, մեծ ողջագուրումներ, բայց հոս ալ ինծի այնպէս թուեցաւ, թէ լռիններուս փակչող այտերը սովորականէն քիչ մը աւելի երկար հպած կը մնային. կարծես անոնք կը խուսափէին ինծի հետ դէմ առ դէմ գտնուելէ:

Այս ողջագուրումներէն ետք, ուր ամէն մէկը իր հոտն ունէր, չէի դգացած Աննա մօրաքրոջս հոտը: Իր սաներուն վրայ հակած, ան հաւանաբար չէր լսած վերագարձս: Վազեցի դէպի խոհանոց: Փրուանի խոտերով համեմուած ոչխարի ախորժահամ միս մը հանդարտ կ'եփէր իր տապակին մէջ: Սունկեր, սոխեր, լոլիկներ եւ գեանաքնճաղներ մազ մազ կրակին վրայ կը կարմրէին, բայց ոչ ոք կը հրնկէր անոնց եփելուն: Չկար Աննա մօրաքոյրս:

Խոհանոցէն ձայնս լսել տալու չափ ուժով պոռացի.

– Աննա մօրաքոյրը հոս չէ՞:

Հարցումս անհեթեթ թուեցաւ ինծի: Աննա մօրաքոյրս երբեք դուրս չէր ելլեր: Եւ յետոյ վերադարձիս առաւօտը պիտի չընտրէր այցելութեան մը երթալու համար:

Ոչ ոք պատասխանած էր ինծի:

Երբ վերադարձայ մեր աշխատանոց – հիւրասենեակը, տեսայ թէ երեքն ալ հակած էին իրենց գործին վրայ, սակայն իրենց ձեռքերը անշարժ էին:

– Ո՞ւր է Աննա մօրաքոյրս:

Այդ վայրկեանին միայն տեսայ արցունքի խոշոր կաթիլները, որոնք կը սահէին Մայրիկիս եւ Գայեանէին այտերէն վար: Հայրս բեկանուած ձայնով մը ըսաւ.–

– Մանչս, մեծ դժբախտութիւն մը ունեցանք ... մեր Աննան մեղ ձգեց գնաց:

– Մեղ ձգեց գնա՞ց ... բայց ի՞նչ ընելու, ո՞ւր երթալու համար:

Անիմաստ այս երկրորդ հարցումը – Աննա մօրաքոյր երբեք պիտի չմեկնէր ուրիչ տեղ մը երթալու համար, – կարծեմ քանի մը րոպէ չահելու համար էր միայն անդարմանելին ընդունելէ առաջ: Իսկական տառապանքի իմ առաջին քայլերուս մէջ, փորձած էի վանել կուրծքս ծակող երկար ասեղին, սուր, սաստիկ, անտանելի ցաւը:

Ես որ, սովորաբար դիւրաւ կուլայի, արցունք կը թափէի որեւէ մխուր պատմութեան համար, կեցած էի հոն, արցունքի զեղձերուս մէջ սառած չիթերով, դլխուս մէջ արձագանգող ուժգին հարուածներով եւ տակնուվրայ սիրտով մը, որ փսխելու փափաք կ'արթընցնէր:

(Շար. 112)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Ծաչէ Սէն – Ժէռմէն Ջաւօ Շանթ մասնաճիւղը իրմէ յաւելած բաժնուած անդամուհիներուն յիշատակին հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ կիրակի, Յունիս 21, թաղիս Ս. Սահակ Մեսրոպ եկեղեցւոյ մէջ: Հոգեհանգստի արարողութեան առթիւ պիտի ունենայ մատաղօրհնութիւն եւ բաշխում:

ՍՏԻՊՈՂԱԲԱՐ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Գ. ԱԼԷՄՇԱՀԻ

ԵՐԿՈՒ ԱԼՊՈՄՆԵՐԸ

Ջերմապէս կը խնդրուի այն անձերէն, որոնք 1948 – 49–ին ունեցած են Միացեալ – Նահանգներ լոյս տեսած եւ հոս վաճառուած Գ. Ալէմշահի ալպոմները. – մէկը՝ 4 սիսք նուագախումբ, միւսը՝ 4 սիսք մեներգներ Աստղիկ Առաքելեանի մեկնաբանութեամբ, որ բարեհաճին զանոնք տրամադրել «Ցառաջ»ի խմբագրութեան (կը վերադարձուին):

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՑՄԱՄԲ
ՊԱՆԷԼՕԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Ծաչէ Պանէլօ – Քաչանի մասնաճիւղը կը ներկայացնէ՝

«ՔԱՂ ՆԱԶԱՐ»

Կատակերգութիւն, խօսք եւ երաժշտութիւն Նարեկ Տուրեանի, մասնակցութեամբ Դպրոցասէր վարժարանի աշակերտներու, Երեքշաբթի, Յունիս 23, ժամը՝ 20·30–ին:

Théâtre Victor HUGO
14, ave V. Hugo — Bagneux
Réservation : 46. 64. 22. 24 / 46. 64. 02. 92

ԱԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ՏՕՆ ԿԱԹՈՂԻԿԷ Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ

Յունիս 21, կիրակի, առաւօտեան ժամը 10·30ին, Ս. Էջմիածնի մօնի առթիվ, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՅ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Ցառարտ պատարագէն կը կատարուի «Մաղթանք Ս. Էջմիածնի»:

ԱՄԱԿԵՐՋԻ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Անիէռ, Պուա – Գոլոմպ եւ Գոլոմպի «Գառնիկ Յովհաննէսեան» միջնակարգ վարժարանի տարեկան հանդէսը Յունիս 21, կիրակի, ժամը 16–ին, Պուա – Գոլոմպի քաղաքապետարանի սրահը:

35, rue du Général Leclerc,
Villa des Aubépines,
Bois-Colombes, près de la gare.

Հովանաւորութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱՖԻԱՃԵԱՆԻ
– Առաջնորդ Փարիզի –

Գեղարուեստական բաժին, դպրոցի աշակերտներուն կողմէ՝ ղեկավարութեամբ՝ ուսուցիչներ՝ Օր. Մայտա Մարգարեանի եւ Տիկին Արփինէի:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԴՊԻՐՆԵՐՈՒ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Շաբաթ օր, Յունիս 20, ուր կ Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին՝ յիշատակ Ելեւէջներուն ի վիրապէն:

Այս առթիւ, ժամը 10–ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի:

Ի ժամու պատարագին, Փարիզի Հայոց առաջնորդ՝ Գիւտ Եպիսկոպոս Նազարեան Դպիր կը ձեռնադրէ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց խումբէն՝ Պարոնները. – Գէորգ Ալեքսանեանը, Գամեր Գոչեանը, Մխիթար Էլմայեանը, Պերճ Մասլաքը, Արա Սեբոբեանը, Արամ Քեռովբեանն ու լուսարար – Ժամկոչ՝ Ահարոն Պարսումեանը:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը էր ներկայութեամբ քաջալերել Անուանուած Տան ծառայութեան կոչուող մեր պատիրներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Շառլ Եկէնեան Աստղիկ Առաքելեանի յիշատակին 500 Ֆ. կը նուիրեն «Ցառաջ»ին:

***

Տիգրան Զէֆեանի մահուան քառասունքին առթիւ Տիկին Տիրուհի Կէլէկեան 100 Ֆ. կը նուիրէ «Ցառաջ»ին:

***

Տիկին Արսինէ Խրաչեան իր չատ սիրելի ընկերուհի՝ Անիկ Շամլեանի (Սամսոնցի) մահուան առթիւ 500 Ֆ. կը նուիրէ «Ցառաջ»ին:

***

Սելիմեկեան եւ Գալաֆեան ընտանիք – ները եւ իրենց զաւակները իրենց սիրելի կնոջ, մօր եւ մեծ – մօր՝ Մարիամ Սելիմեկեանի մահուան քառասունքին առթիւ հետեւեալ նուէրները ըրած են. – 1000 Ֆր. Կաթ. Ծաչէ լիբանահայ տղոց, 200–ական Ֆր. Կաթ. Ծաչէ Պանէլօ – Քաչանի մասնաճիւղին, Պանէլօ – Քաչանի դպրոցին, Իսիի Կաթ. Ծաչի դպրոցին, Իսիի Եկեղեցւոյ դպրոցին եւ 500 Ֆր. «Ցառաջ»ին:

***

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Գալաֆեան ի յիշատակ Տիկին Մարիամ Սելիմեկեանի մահուան քառասունքին՝ 200 Ֆրանք կը նուիրեն «Ցառաջ»ին, Տէր եւ Տիկին Պուտտոտ 200 Ֆր. Ռատիօ – Ազգ–ին (ըստանալ «Ցառաջ»էն):

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

Vendredi 19 Juin à 20 heures 45

Rencontre avec
CHARLES VILLENEUVE
Directeur-adjoint
de l'information à Europe 1

auteur de
«Histoire secrète du terrorisme»
— les juges de l'impossible —

Intervention
Débat
Projection diapos
Signatures
—Entrée libre—

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
Tél. : 43 -76 - 55 - 89

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

GALA
M.C.A. - 87

Dimanche 21 Juin
Salle LEO LAGRANGE, Place Carnot
Alfortville

NON-STOP 18h - 22h

Pour une culture arménienne vivante !

avec

à 18h... «CREATIONS» de la M.C.A.
avec tous les ateliers
à 19h... Buffet dînatoire
à 20h30...LES ARTISTES AVEC NOUS
Arthur BACKERDJIAN
MASSIS
et
EVELYNE ALTOUNIAN

sous la Présidence d'Honneur
de M. Joseph FRANCESCHI
Député - Maire d'Alfortville
— Participation aux frais —

M.C.A. — 9, rue de Madrid
94140 Alfortville
Tél. : 43. 76. 55. 89

ԿԱՊՈՑՏ ԽՄԶ

ՌԱՏԻՕ ԱԶԳ–ԷՆ
ՀԱՅԱՐԴՈՒՄՆԵՐ

Շաբաթ, Յունիս 20, ժամը 11·15–ին. – Շրջ. վարչութիւն

Dans un style coloré, accord de textes, musique et danses populaires.
La création arménienne du moment !
KISSANI
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Le Journal de Noraïr

Auditorium d'Issy-les-Moulineaux
Dimanche 21 Juin à 18 heures
13, rue Danton — 92130 Issy-les-Mlnx.
Réservation sur place ou par téléphone :
39 - 16 - 08 - 43

TROUPE KISSANI —
21, rue du Général Eboué, 92130 Issy
(après 19h)
BIJOUTERIE HAMEL —
30, ave. J.B. Clément,
92100 Boulogne Billancourt
FLEURS TERZIAN —
85, rue des Chesneaux
95160 Montmorency

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ՀՐԱՒԻՐՈՎ

Առաջին անգամ բլլալով

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ՝
ՌՈՒԲԷՆ ԵՐԵԻԱՆՑԻ

Հայ երգի բանաստեղծը

Երկուշաբթի, Յունիս 22, ժամը 20·30–ին
Théâtre de Paris

BILLETS EN VENTE :

THEATRE DE PARIS — 15, rue Blanche, Paris 9e
STYL HONORE — 213, rue St. Honoré, Paris 8e - Tél. 42-96-32-52
TELE - CONDORCET —175, ave. Jean-Jaurès, Clamart - 46-42-56-17
HAY DISC — 35, rue Lamartine, Paris 9e - Tél. 48-78-22-79

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ
ՎԱՐԺԱՐԱՆ

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL - MOORAT

Fête Champêtre Annuelle

DU COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT
26, rue Troyon
à Sèvres, le Samedi 20 Juin à partir de 16 heures 30 jusqu'à l'aube
La Fête sera animée par les élèves du Collège et sa Chorale
Participeront au programme artistique
— ROSY ARMEN
— BALLET NAVASART
— EVELYNE ALTOUNIAN
— SUREN
— DUO ZEPUR
— LEVON CLARIAN

Vous danserez tard dans la nuit avec l'Orchestre de «LORI»
et ses chanteurs
Y. NADJARIAN A. EMIRIAN

— L'entrée à la Fête champêtre est gratuite —

VOYAGE CULTUREL ARMENIEN
EN RUSSIE ET AU CAUCASE

sous la conduite de CLAUDE MUTAFIAN
— DU 3 AU 18 JUILLET —

avec les visites : 4
A Moscou
- l'Institut Lazarian

En Arménie, en dehors des excursions classiques
- Le Monastère de Noravank
- Et pour la première fois le Zanguezour
- Et à Leningrad

A la rencontre des joyaux du Caucase
Leningrad / Bakou / Erevan / Tbilissi / Moscou
— DU 5 AU 24 SEPTEMBRE — / — DU 3 AU 22 OCTOBRE —
2 voyages exceptionnels sous la conduite de BERNARD OUTTIER

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS

Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES St. ANTOINE
214, route Nationale
de Saint Antoine
13015 Marseille
Tél. 91 - 96 - 01 - 06
91 - 03 - 16 - 28

Lic. A 130

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ
18
JEUDI
18 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.510 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.510

ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑԻ
90ԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ
ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի օփերային մէջ, Յունիս 5–ին, տեղի ունեցած է Եղիշէ Չարենցի ծննդեան 90–ամեակին նուիրուած հանդիսաւոր նիստը: Ներկայ եղած են Հայաստանի կուսակցական եւ պետական ղեկավար դէմքեր, Մոսկուայէն, Լենինգրատէն, խորհրդային հանրապետութիւններէն ներկայացուցիչներ, Սփիւռքէն հայ գրողներ, ինչպէս նաեւ հիւրեր Պուլկարիայէն, Հունգարիայէն, Լեհաստանէն, Չեխոսլովաքիայէն:

Բացումը կատարած է Յորելենական յանձնախումբի նախագահ եւ կուսակցութեան Ա· քարտուղար Կարէն Դեմիրճեան, ի մէջ այլոց նշելով· – «Հակասութիւններով, դաժանութեամբ, բռնութեամբ, պայքարով լեցուն կեանքը Չարենցը, ինչպէս ասում են, ճանաչում էր ճանապարհին, ժամանակի երթում, իր ամբողջ հոգով, իր բովանդակ էութեամբ պայման ընկալելով նրա իրաքանչիւր պահը: Հայրենիքի ազատագրմանը կամաւոր գինուորագրուելով եւ հայրենի կարսից մարտերով հասնելով մինչեւ Վանի մատոյցները, նա ամէնուրեք տեսնում էր, թէ ինչպէս է բկզտւում «կապուտաչեայ» Նայիրին, թէ ինչ ահաւոր ազերբէյճանական է ապրել ժողովուրդը: Բանաստեղծական ասպարէզ մտնելով մի ըմբոստ ժամանակաշրջանում, երբ ամբողջ ազգի աչքերում դեռ յուսահատութիւն էր ու թախիծ, նա, անչուշտ, իւրովի արտայայտեց այդ ժողովրդական անհուն վիշտը, այդ սրտամորմոք ցաւը: Բայց նա չզարձաւ ողբերգական յուսահատութեան բանաստեղծ: Չզարձաւ նաեւ անվանելի թախծի ու տխրութեան բանաստեղծ»: Ապա անդրադառնալէ հետ Չարենցի քերթողութեան արժէքին, Կարէն Դեմիրճեան ներկայացուցած է օրւան հիւրերը:

Ապա անդրադառնալով Հայաստանի Գրողներու Միութեան նախագահ Վարդգէս Պետրոսեան նշած է, թէ «Մեր հեռաւոր ու մօտիկ գրական մեծերի արքան ու առաջնորդը լինելով, Չարենցը դառաւ այն ոսկէ օղակը, որ հայ պոէզիայի նոր ժամանակները պիտի չզկպակցէր նոր անցեալի բզկտուած չղթային: Ուրեմն, պիտի կարողանար՝ չզադարել հին մնալուց, բայց եւ նոր, անձանձիր ու անսովոր լինել, որ չընդհատուէր ժամանակների կապը, բայց եւ թարմանար մեր պոէզիայի հին արիւնը»: Ապա Վարդգէս Պետրոսեան ներկայացնելէ հետ Չարենցի մարդը, բանաստեղծը, ըսած է· – «Արդէն իր ապրած օրերին Չարենցը լեգենդ էր, բայց դրանից մի՞թէ նրա կեանքն աւելի դիւրին եղաւ: Լեգենդը ուրիշների, ամբոխի վայելքն է: Նա մարդ էր՝ նաեւ թուլութիւններով, մեծ ու փոքր սխալներով, եղաւ, որ չափից աւելի յանձնուեց ազօրեայ կրքերին, հմայուեց նաեւ փոքրիկ, աննշան ցանկութիւններով, երազներով ... Լեգենդը չի տառապում, մարդը տառապում է: Լեգենդը կասկածներ չունի, մարդն իրեն պատէպատ է տալիս: Եւ ամբոխը, մանաւանդ, նորին մեծութիւն միջակութիւնը, ինչ հաճոյքով է չուռուտուր տալիս լեգենդի դարձած սպիտակեղէնը, փիթը խցկում նրա մարդկային կեղտոտ, վայրկենապէս տեսադրում նրա նուազագոյն վրիպումը, ցնծալով ողջունում նրա ... սայթաքումը: Այդպէս է միշտ եղել մեծերի բախտը, եւ դա հին է՝ ինչպէս աշխարհը»:

Անդրադառնալէ հետ քառեակեան թուականներու վերջերու Չարենցի մտորումներուն, Հայաստանի Գրողներու Միութեան նախագահը ըսած է· – «1936–ի կէսերից, մտաւորական, Հայաստանի կոմունիստական իշխանների դեկավարի՝ Ազասի Յանջեանի եղերական վախճանից յետոյ, յեղափոխութեան մակարոյծները սրերը լրիւ հանեցին պատեհաններից: Մտասոյական բռնութիւնների ալիքը քշեց, տարաւ նաեւ բազմաթիւ հայ մտաւորականների՝ գրողների, արուեստի եւ գիտութեան մարդկանց: Չարենցը մեկուսացաւ – քաշուեց իր սենեակի հոգու եւ բնակարանի չորս պատի մէջ: Աչխուժացան, խլրտացին նաեւ գրական միջակութիւնները: Եւ րագելով մի հարթ, մի անկաղնի բացատ ... Այո՛, չմոռանանք՝ 1987–ը ոչ միայն նրա ծննդեան 90–ամեայ տարելիցն է, այլ նրա եւ ուրիշ շատ նուիրական անունների, մեր գրականութեան մէջ՝ Բակունցի, Թոթովենցի, Զապէլ Եսայեանի եղերական վախճանի 50 տարին:

«30–ական թուականների աննախադէպ կամայականութիւնները, որ ժողովրդի հուսաքական յիշողութեան մէջ գրոշմուեցին՝ «1937 թուական» մռայլ սիմվոլով, քիչ բան չվարխեցին մեր ժողովրդի հոգեկան, բարոյական կառուցուածքի մէջ: Եւ սխալ չի լինի հաստատել, որ մեղ մօտիկ տառնամեակներից ժառանգութիւն ստացած այն ծանր արատները, որոնց դէմ այսօր մեր կուսակցութիւնը բաց, անզիջում պայքարի դրօշ է պարզել, խոմորուել, տագմնատուրուել, թափակալել են հէնց 30–ական թուականներին: Պատճառը սպում էր: Հայ մշակոյթը, ինչպէս մեր երկրի ուրիշ մշակոյթներ, այդ տարիներին անդառնալի կորուստներ ունեցաւ, եւ մեր կորուստների սիմվոլը Չարենցն է:

«Չարենցը նահատակ չէր, զոհ չէր: Կրակի առաջին զոհ գինուորը էր, առջեւից գնացող գինուորը, իսկ 1937 թուականի խրամատից կրակում էին յեղափոխութեան ամենանուիրեալ հոգիների վրայ, արուեստի մէջ՝ տաղանդների· այս առումով համարեա վրիպում չեղաւ: Ուրեմն, պատահական գնդակ չէ, որ խոցեց բանաստեղծին: Նա ընկաւ կուռ ժամանակ, որովհետեւ յեղափոխութիւնը չարունակւում էր: Նա այն մարդկանց չարքին էր պատկանում, որոնց կեանքում ոչինչ պատահական չի կատարւում:

«Այս ամէնը ես չեմ ասում 30–ական թուականների սպին քչփորելու միտումով: Այդ անլուր կամայականութիւնները դատապարտուեցին մեր կուսակցութեան 20–րդ համագումարի որոշումով: Բայց, մանաւանդ 1985–ի ապրիլեան ամպրոպից յետոյ, որ մաքուր թթուածնով յագեցրեց մեր բարոյական երկինքը, որ սթափ, քննական հայեացք պարտադրեց մեր անցած ճանապարհի սխալների ու սայթաքումների նկատմամբ, չմոռանանք նաեւ 30–ական թուականների ողբերգական դասերը· այդ տարիներին մեր երկիրը նիւթական կորուստներից աւելի՝ մարդկային, բարոյական կորուստներ ունեցաւ»:

Վարդգէս Պետրոսեան իր խօսքը աւարտած է բսելով· – «Ականատեսի վկայութեամբ Չարենցի աճիւնը հողին յանձնուեց 1937 թուականի Նոյեմբերի 28–ի լոյս 29–ի գիշերը: Բանաստեղծի՝ վերջապէս հանդուստացած մարմինը, իր յաւերժական կացարանը փոխադրեցին փակ մի փուրգոնով: Փուրգոնին ձի էր լծած, այլ ճախ պատերին գրուած էր «Հաց»:

«Հա՛ց ... հասկանալի է՝ պատահական զուգադիպութիւն – նրան կարող էին տալ նաեւ բեռնատար մեքենայով կամ ուրիշ մի փուրգոնով, բայց ... Բայց այսօր, յիսուն տարիների հեռաւորութիւնից այդ պարզ զուգադիպութիւնը վերածւում է համարեա տրամաբանական խորհրդանշանի:

«Փուրգոնն, այո՛, հաց էր տանում, որովհետեւ Եղիշէ Չարենցը եղաւ ու պիտի մնայ մեր գրականութեան նոր հաղարամեակի սրբազան հացը: Մեր խղճի, արժանապատուութեան, յեղափոխութեան վսեմ իդէալներին՝ մեր հաւատարմութեան դժուարին հացը:

«Հնում մի իմաստուն ասել է, թէ դադաղը լոկ մակոյկ է, որ տանում է մարդու մարմինը միայն: Նոյնը չէ՞ր տաստասում Չարենցը դեռեւս 1916 թուականին·

Հոգին չի մեռնում: Մարմինը
թողած երկրային փոսում,
Թափառում է նա տիեզերական
լաբիրինթոսում:

«Չի թափառում: Չարենցի հոգին ապրում է իր վերածնուած տանը՝ Սովետական Հայաստանում, իր երազի տանը՝ երկիր Նայիրիում: Չարենցի էութեան գլխաւոր մասը՝ նրա մոլեգին ու փխրուն, պարզ ու առեղծուածային հանճարի սերբազա՛ն հացը յաւիտենապէս պատկանում է իր ժողովրդին»:

Այնուհետեւ յաջորդաբար խօսք առած են Սովհրդային Միութեան Գրողներու Միութեան վարչութեան քարտուղար Եզոր Իսայեւ, Չարենցաւանէն Մ· Մանուկեան, վրացի բանաստեղծ Իրակլի Աբաշիձէ, Երեւանի պետական համալսարանի տեսուչ Ս· Համբարձումեան, Ադրբեջանի ակադեմիայի թղթակից անդամ Բեկիր Նաբիեւ, պուլկարահայ գրող Սեւդա Սեւան, Սովհ· Միութեան Գրողներու Միութեան վարչութեան քարտուղար Անդրէյ Վոզնեսենսկի եւ Վահագն Դաւթեան:

Հանդիսութիւնը վերջ գտած է համբոյրով:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ
ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ–ՄԱՄՈՒԼ

LE SOIR

Երեքշաբթի օրուան մեր թիւով հաղորդած էինք որ Պրիւքսէլի «Լը Սուար»ը, նոյն օրը յօդուած մը նուիրած էր «Հայկական հարցին եւրոպական Խորհրդարանին մէջ» որու հեղինակն է Ժան – Փօլ Քոլէթ:

Յօդուածագիրը կը յիշէ նախ Պէյժիոյ Արտաքին, Երբեմնի նախարար Անրի Ժասփարի սա խօսքը, 1923–ին, Լոզանի ժողովին վաղորդայնին. –

«A partir de ce jour, plus aucun diplômate ne pourra regarder un Arménien sans éprouver un certain sentiment de honte».

Այս նախադասութիւնը, որ աւելի նախարարին լաւատեսութեան կարելի է վերագրել քան ճշմարտութեան, բան չփոխեց անշուշտ կացութենէն: Յօդուածին մէկ, կը յիշուի Պարպիի դատավարութիւնը, ապա «դիւանագիտական» ակնարկով մը կ'ըսուի թէ ոչ ոք զօրավիզ է հոգային պահանջներու կամ սահմաններու փոփոխութեան ու կը բացատրէ թէ Հայերը լինչու դիմած են եւրոպական Խորհրդարանին: Եզրակացութեան մէկ, Քոլէթ կը չեշտէ Սթրազպուրկի քուէին կարեւորութիւնը:

LA LIBRE BELGIQUE

Յաջորդ օրն ալ, Յունիս 16–ին, պելժիական այս օրաթերթն է – Լա լիպր Պելժիք – որ յօդուած մը կը նուիրէր նոյն հարցին. – «Հայաստանը եւ Եւրոպա» խորագրով ու Միշէլ Թէյթ առորագրութեամբ: Յօդուածագիրը կը չեշտէ որ 12–երու Ժողովը պատմաբանի դեր չէ, զոր պիտի խաղայ, այլ դերք պիտի բռնէ քաղաքարարոյական հարցի մը նկատմամբ, եւրոպական տեսանկիւնէն: Լատահս առղերով կը վերջանայ գրութիւնը, ուր յոյս կը յատնուի որ Թուրքիա նոտի խօսի Հայերու հետ:

CORRIERE DELLA SERA

Իտալական ծանօթ այս օրաթերթն ալ, Յունիս 15–ի իր թիւին մէջ, խորագրով իսկ փշոտ հարցը կը դնէ՝ «ցեղասպանութի՞ւն» թէ «անարդարութիւն» բառերով: Կ'ակնարկէ Խորհրդարանի նատաշրջանին, ուր առաջին առթիւ իսկ, կը ծեծուի բանավէճի նիւթ դարձած հարց մը, ծանրանալով այդ երկու որակումներուն վրայ, եզրակացնելու համար թէ ժողովը այդ մասին (ցեղասպանութի՞ւն թէ անարդարութիւն) որոշում պիտի տայ Հինգշաբթի...:

ՓՈՐՍԻՒՆ

ԱՀԱԲԵԿԻՉՆԵՐԸ ԱՍՊԱՐԷԶ ԿԸ ԿԱՐԴԱՆ ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ

ԶՈՀԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՒ

Ահաբեկիչները ասպարէզ կարդացին Ներքին նախարար եւ իրենց հայրենակից՝ Շառլ Փասքուայի, որ Քորսիքա կատարած իր շրջագայութեան ընթացքին, ելոյթներով ասպարէզ կը կարդար ահաբեկիչներուն, ինչպէս քիչ մը հապճեպով կը խորագրէր «Ֆիկարօ» Չորեքշաբթի օր, երբ դեռ տեղեակ չէր պատահած մահափորձին:

Արդարեւ, Երեքշաբթի օր, Այաչիոլ մէջ, բուռն միջադէպեր կը պատահէին, երբ Փասքուա կը խօսէր: Հազիւ սկսած էր իր ճառը, երբ շուրջ 100 անկախապաշտներ արտասուարեր ռումբեր կը նետէին Նախարարին ուղղութեամբ, ինչ որ ապահովութեան ուժերու բուռն միջամտութեան պատճառ էր, մինչ հոս – հոն պայթուցիկներու ազմուկը խուճապ կը ստեղծէր:

Ինչ որ սակայն ծանրակշիռ էր, պիտի պատահէր աւելի ուշ, այսինքն նոյն պիշերը: Հեռատեսիլի էֆ – էր 3 կայանէն դուրս ելած ատեն է, որ տեղն ու տեղը կը սպանուէր հականկախապաշտ եւ «Զոհերու Միութեան» նախագահը՝ տոքթէօր Ժան – Փօլ Լաֆլ, անառնարոյժ: Քիչ առաջ, մասնակցած էր վիճաբանութեան մը եւ իր ընդդիմախօսն էր՝ տոքթ· Սիմէոնի, որ պիտի փորձէր արուեստական չնչառութեամբ թէ սրտի մարճումներով վերակենդանացնել Լաֆլէն, բայց ուշ էր, երկու զնդակներն ալ մահացու եղած էին: Չորեքշաբթի առաու, (նախկին) էֆէլիէնՍէ–ի անունով, անծանօթ մը տէր կ'ելլար արարքին:

***

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

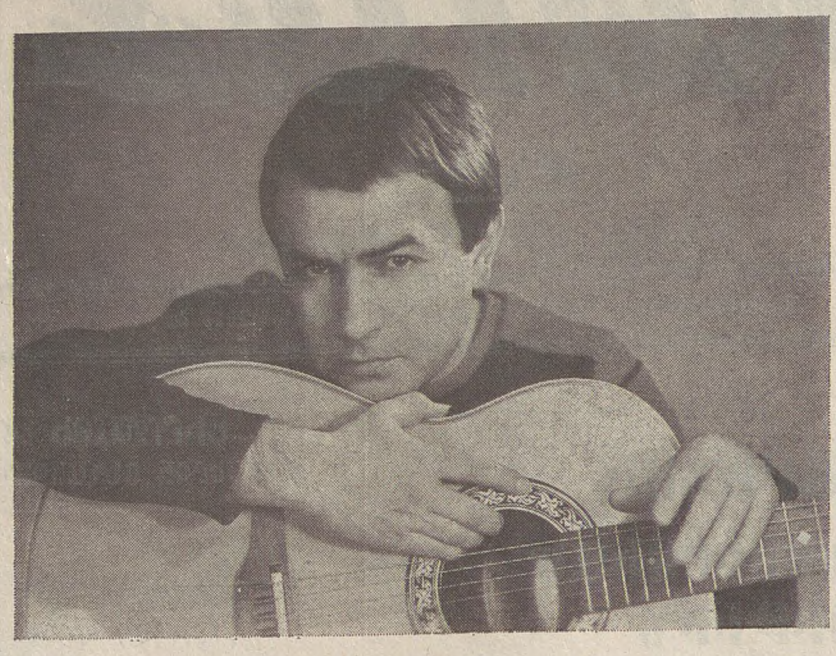
ՔԻՒՐՏ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱԻ

«Թուրքերը իրենց հաշիւները կը մաքրեն Փարիզի մէջ» կը խորագրէր, Չորեքշաբթի օր, «Ֆիկարօ» հաղորդելու համար Քիւրտի մը սպանութիւնը, Փարիզի 10–րդ թաղամասին մէջ: Հիւսէյին Աքաիւնը–

(Շար·ը Դ· Էջ)

ՌՈՒԲԷՆ ԵՐԵՒԱՆՑԻ

ԵՐԳԱՍՏԵՂԾ ԱԽՏՈՄԱՏԸ



Թափառաշրջիկ, ինձ պարզիր ձեռքը,
Ու տար ինձ քեզ հետ, դու գտել ես ելքը՝
Ազա՛տ է տիեզերքը բոլորի համար,
Ազա՛տ է մոլորակն այս բոլորի համար,
Ազա՛տ է ճամբաները բոլորի համար,
Ազա՛տ է այս աշխարհը բոլորի համար:

Կիթառին ընկերակցութեամբ կ'երգէ Ռուբէն Երեւանցի. իր երգերուն ծանօթացանք այն ձայնապնակէն, որ պատրաստեցաւ Փարիզ եւ ուր արձանագրուած են իր երգերէն տասնըհինգը: Անոնց մէկ – երկուքը ունկնդրելով իսկ, արդէն մարդ կը հասկնայ, որ դէմ առ դէմ է ազատ նորութիւններու հետ. նորութիւններ, որոնք բաւական տարբեր բաներ կ'ըսեն ամէն մողի, Արարատ ու Սեւան, Անդրանիկ ու հայրենասիրութիւն օգնութեան կանչող խամաճիկային ազդարարութիւններէ, որոնց վերածուած է հայ երգը այսօր ընդհանրապէս, Սփիւռքի մէջ:

Ռուբէն Երեւանցիի երգերը նախ կը տպաւորեն իրենց անմիջականութեամբ, անկեղծութեամբ ու բանաստեղծականութեամբ. արդար մակդիր է իրեն տրուածը. «հայ երգի բանաստեղծ»: Ան կ'երգէ պարզ, ինքնաբուխ. այնպէս, ինչպէս երգը կուգայ իրեն. ինչպէս՝ «գաղտ է» պայն:

Իր երգերը կը նմանին ինքնամփոփ մեծ նախօսութիւններու. կը խօսի թափառելու, ճամբաներու կարօտին, մանկութեան մաքուր աշխարհը վերակոչելու, սիրոյ, տխրութեան մասին: Մենախոսութիւն՝ որ կը թուի կազապարուած ըլլալ բոլորովին անձնական աշխարհի մը տուեալներով, որ սակայն կ'արձագանգէ ամէն ունկնդիրի մօտ, վերածուելով անանձնական, հասարակաց դէմքի, ուր բոլորս կը գտնենք նաեւ մեր կարօտները, մեր երազները, մեր տխրութիւնը, մեր երգը:

Զարհմալի զգրոցականի մը տպաւորութիւնը կը զործէ Ռուբէն Երեւանցի դինք նոր տեսնողին վրայ. զգրոցական մը, որու զլխաւոր մտածումը զպրոցէն փախուստի ձեւերը գտնել է: Երէկ զպրոցէն, այսօր՝ պարտաւորութիւններէ, անհամոյ փակագիծներէ փախուստ՝ ապաստանելու համար երգերու իր աշխարհը:

***

Հ. – Ձեր երգերը կրնան երեք խումբի բաժնուիլ. ժողովրդականները, թերեւ երգեր ու վերջապէս երգեր, որոնք բան մը կ'ըսեն. ինչպէ՞ս կ'ընտրէք մէկը կամ միւսը երգել:

Պ. – Էդ երգերը որ ձայնապնակի մէջ կան, գրուած են տասից աւելի տարիներ առաջ. եւ որոշ երգեր աւելի մօտ, մի չորս – հինգ տարի առաջ. գրանց մտածողութիւնը տարբեր է արդէն, հէնց էն պատճառով որ տարբեր ժամանակներու զործ են: Ամէն մարդ տարբեր տարիքի տարբեր կերպով մը կը մտածի: Բայց մէկը միւսը չի ժխտի:

Հ. – Ինչպէ՞ս կը յօրինէք ձեր երգերը. ասոնց մէջ յաճախ կը խօսուի ճամբաներու մասին. ո՞ւր կ'ուզէք երթալ:

Պ. – Չեխոսլովաքիոյ մէջ հարցազրոյցի մը ատեն Աստուծոյ արքայութեան տակ մարդուն տրուած չէ հնարելու իրաւունքը. նրան տրուած է գտնելու իրաւունքը, քանի որ երբ վատ երգ կամ վատ առեղծազործութիւն են անում ժողովուրդը ասում է՝ «հնարած է»: Ուզում եմ ասել, այդ երգերը ես չեմ հնարել. այդ երգերը ես գտել եմ: Ոչ մի մարդ լուսնի տակ չի կարող գլուխ գովել, թէ ինքը ոեւէ մի բան հնարել է. Նիւթոնը իր օրէնքները չի հնարել, գտել է, քանի որ այդ օրէնքները իրենից առաջ եղել են, նա չօչափելով գտել է այդ օրէնքները:

Տեղ գնալու, տեղ գալու այդ հարցերը կենցաղային հարցեր են. ճամբաները ես չգիտեմ. ճամբան ինձ գոյց է տալիս: Չեմ ուզում ասել թէ կատարեալ հասատացեալ եմ, բայց ես կարող եմ ասել մի բան հաստատ, գրում եմ այն ինչ որ զգում եմ, ոչ թէ ինչ որ մտածում եմ: Որովհետեւ իմ մտածածների մասին ես չատ յիմարութիւններ կը խօսեմ. բայց երբ երգը կը կազմուի, ես մեծ ուրախութեամբ տեսնում եմ որ գրանց մէջ յիմարութիւններ չեն լինում: Ուրեմն քանի որ ես իմ մասին որպէս մարդ արարած՝ այդպէս չազակրատող, որպէս ուսուզ – խմոզ, սովորական կարծիք ունեմ, բայց չատ լաւ կարծիք ունեմ երգ գրող արարածի մասին: Ինքս իմ աչխատանքով մէնայն զոհանում եմ այն ժամանակ, երբ որ ինքս ինձ զնահատական եմ տալիս, որ վերջապէս գտել եմ մի բան որ ուրիշը չէր կարող գտնել: Այստեղ մեծամտութիւն չկայ. ուզում եմ ասել որ ես չեմ հնարել այդ երգը, ես գտել եմ ինչ որ ի վերուստ կայ: Իսկ երգը իմ կարծիքով – ամէն տեսակի երգ – նախ եւ առաջ լեզուամտածողութիւն է. լեզուի մտածողութիւն է ու հոն մեղադիր, արմոնիայի հարցեր էդքան չկան, ինչքան լեզուի հարցեր: Երգը իմ կարծիքով նախ եւ առաջ լեզուն է. տեսնում ենք մեր դարի մեծ երգիչներին՝ Պիթըլզ քառեակին, Թարզմանում ենք, այդ երգերը չեն լրանում, որովհետեւ անզլերէն են մտածում. երբ Ագնուսը երգում է անզլերէն, այդքան հաճոյք չեն զգայ, ինչքան երբ Ֆրանսերէն է երգում: Նոյն իսկ Ռէյ Չարլզի նման հանճարը երբ Ne me quitte pas է երգում, անզլերէն չի տասցնում ինչ որ Պրէլն է երգում: Ne me quitte pas խօսքը իրեն իւրայատուկ մեղեդային կարգն է պահանջում: Ճիշդ այդպէս մեր ժողովրդական երգերը ունին իրենց առանձնայատկութիւնները. որովհետեւ դրանք հայերէն լեզուից են բխում:

Հ. – Այսինքն ձեզի համար երգի մէջ աւելի մեծ, աւելի կարեւոր տեղ ունի բառը, խօսքը:

Պ. – Այո, ուզում եմ ասել որ բոլորի, նաեւ ինձ համար երգի մէջ չատ կարեւոր նչանակութիւն ունի բառը. բառի իմաստի մասին չէ խօսքը, բառի տեսակի մասին է. իսկ ինչքան իմաստը տեղը լինի էնքան լաւ:

Հ. – Ձեր երգերուն բառերուն մէջ կ'ըսէք թէ մարդիկը կեղծ են, յետոյ թէ մանկութեան ընկերները միայն թշնամի չեն, կ'ուզէք վերադառնալ դպրոցի բակը…: Ուրկէ՞ բոլոր ասոնք:

Պ. – Ասոնք միշտ կան երգերուս մէջ, քանի որ երբ մեծանում ենք խաղի օրէնքները փոխուում են. մարդը մինչեւ մեծ – հասակ գառնալը, մինչեւ իր չահը հետապնդելը մաքուր է: Դպրոցում եւ նախադպրոցական հասակում մարդոց հետ յարաբերութիւնները կենդանիների նման մաքուր են. այսինքն մարդիկ երբ հասասարիմ են ինչպէս չները: Գիտակցութիւնը դեռ կեղտոտած չէ չահով. իսկ երբ մարդը մեծանում է, նրա խաղի օրէնքները փոխուում են: Նա տեսնում է որ աչխարհը այդ մաքուր ընկերութիւն չի:

Բայց ձիշդն ասած ես չեմ կարող վերյուծել որեւէ իմ բանաստեղծութիւնը. ես գրում եմ ու գրանով վերջանում է: Սա հայրենիքից դուրս իմ առաջին հարցազրոյցն է. հոն իմ երգերը բաւական են առանց հարցազրոյցի, որ մարդիկ ինձ հասկանան: Այնտեղ իմ առաջը բացատրելու պէտք չունեմ:

Հ. – «Ճամբաները կան, կր տեսնեմ. այդ երգերը կան ու գտած եմ» կ'ըսէք: Ճամբաներու ծայրին յայտնուելիք կարելի յուսախաբութիւններու մասին ալ կը մտածէ՞ք երբեմն:

Պ. – Բոլոր ճամբաները հոգեւոր օրօրոցին են վերաբերում. եւ քանի որ այդ – պէս է, գրանք բնաւեր ճամբաներ չեն. այլ, այն միջոցներն են որով մենք կարող ենք կապուել երջանկութեան, այ – սինքն բարձր խէմիաներու հետ:

Հ. – Ուրեմն, կրնանք բսել թէ լաւատես մէկն էք կեանքի մէջ առհասարակ:

Պ. – Ես միշտ լաւատես եմ եղել. քանի որ է՛ւ մահը, է՛ւ ծնունդը երջանկութիւն եմ համարել մարդկութեան համար. գրանք ինձ համար նոյն բաներն են:

Հ. – Նոր երգի մը մէջ կ'ըսէք՝ «Հարցերի շարանը ստիպում է ինձ նոր երգեր գրել». ուրեմն միշտ նոր երգեր գրելու պատեհութիւն պիտի ունենաք, բանի որ հարցերը բնաւ պիտի չվերչանան:

Պ. – Այո:

Հ. – Ուրախ էք, չէ՞ այդպէս բլլալուն:

Պ. – Շատ: Որովհետեւ միայն դա է ինձ ուրախութիւն պատճառողը:

Հ. – Ձեր երգերը գտնելու աշխատանքը ինչպէ՞ս կ'ըլլայ. նախ բառե՞րը թէ…:

Պ. – Լաւագոյն երգերս որ կան, երբեք չեմ իմացել ինչպէս են գրուել. ոչ բառերն են առաջ գրուել, ոչ երաժչտութիւնն է առաջ ընկնել. գրանք միասին ծնուել են: Կ'ուզենամ որ վատ երգերս իմ չբնորհքին վերագրուի, իսկ լաւերը, իմ հոտառութեան:

Հ. – Փորձա՞ծ էք բանաստեղծութիւն ալ գրել:

Պ. – Այո. խայտառակ բան է ատոգումս: Երկար փորձերից յետոյ հասկացայ, որ արուեստի այդ նեղ չրջանակի մէջ եմ վարպետանալու. երգ գրելու: Ինձ այդ է տրուած: Ճիշդ այնպէս որ չատերը կը փորձեն Համօ Սահեանի, իմ սիրելի վարպետի խօսքերով գրած բանաստեղծութիւնները երգ տարբել եւ չի տացուի. որովհետեւ գրանք երգի համար չեն գրուած. եւ քանի որ այդպէս է, գրանք բնաւեր ճամբաներ չեն. այլ, այն միջոցներն են որով մենք կարող ենք կապուել երջանկութեան, այսինքն բարձր խէմիաներու հետ:

Հ. – Հայաստան ձեր երգերուն նման երգողներ շատ կա՞ն:

Պ. – Կան, Արթուր Մէսճեանը, Վահրամ Թաթիկեանը, Վահան Անդրէասեանը: Ասոնք համերգներ են տալիս առանց որեւէ գրամական ակնկալիք ունենալու:

Ես համերգ տալիս եմ տարին մէկ, կամ երկու տարին մէկ. երբ որ ինքս հաճոյք եմ զգում:

Հ. – Իսկ ի՞նչ կ'ըսէք երգելու համար Փարիզ գալու մասին:

Պ. – Միայն ուրախացնում է այն զաւփաբը, որ Փարիզ պէտք է գայի իմ ազգի համար երգելու. իմ մի ապր է, ես ամերիկահայ բառը չեմ սիրում: երբեք նոյն հաճոյքը չէի զգայ, եթէ Փարիզ գայի, ման գալու, տուրճ խմելու: Որովհետեւ մի ազգի մարդ եմ, որը չի կարող ապրել միայն իր հոգսերով. այդ պարտաւորութիւնը ես միշտ զգացել եմ:

Հ. – Ե՞րբ սկսած էք երգել:

Պ. – Իննսերորդ դասարանը. իսկ կիթառը սովորեցի ութսերորդ, իննսերորդ դասարանը:

Հ. – Ի՞նչ ծրագիր, ի՞նչ ընելու փափաք ասկէ ետքի համար:

Պ. – Ուրիչ ի՞նչ: Ես աւտոմատ մըն եմ, որը երգեր կը գրէ:

***

Ռ. Երեւանցի իր «գաղտ» նոր երգերը րերած է մեզի ու պիտի երգէ երկուշաբթի, Յունիս 22-ին, Թէաթր տը փարիզ մէջ. ժամադրութիւն մը բոլոր անոնց համար, որոնք մեր երգի անզգաստանին մէջ միխիթարական ու նորարար երեւոյթներու կարօտը ունին:

Ա. Թ.

ՍԻՆԿԱՓՈՒՐԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Ա.

Հեռաւոր արեւելքի հայկական գաղութները ամէնէն հոչակաւորը Սինկափուր կղզիի եւ նոյնանուն քաղաքի գաղութն է: Հին ժամանակներէն Մալաքքայի հարաւային մասերը, յատկապէս Մալաքքա քաղաքը ծանօթ էին Հայերուն, բայց Սինկափուր կղզին զուրս մնացած էր անոնց ուշադրութենէն: ԺԹ. դարու վերջերը անգլիական գաղութարարները նուաճեցին Յարեւելքի այս շքեղանները եւ տեղական նախկին իշխանութիւնները ստիպեցին «Նեղուցային» կամ «Թագաւորական գաղութները»: Սինկափուր կղզիին մէջ՝ ծովափը, անգլիական գաղութային քաղաքականութեան ծանօթ դէմքերէն Թ. Ռաֆլզ 1819–ին հիմնեց առեւտրական գրասենեակ մը, որ յետագային դարձաւ Սինկափուր քաղաքին հիմը: 1824–ին Մալաքքայի ձեռնթափի սուլթանութիւնը Սինկափուր կղզին ամբողջութեամբ յանձնեց անգլիական Արեւելա – Հնդկական առեւտրական ընկերութեան: Թ. Ռաֆլզի հիմնած փոքրիկ ածանը չատ արագ սկսաւ աճիլ եւ զարգանալ արեւելեան Ասիոյ նաւահանգստային մեծագոյն առեւտրական կեդրոններէն մին: Այդ ժամանակներէն ալ Հայերը սկսան մուտք գործել Սինկափուր: Տեղւոյն Հայութեան պատմութեան քաջածանօթ Ա. Միրզոյեան համոզուած է, որ տակաւին 1820–ին հոն կային հայկական առեւտրական երեք ընկերութիւններ: Ծանօթ են այդ ընկերութիւններու գլխաւորներու անունները՝ Արխատակէս եւ Յարութիւն Սարգսեան, Յակիմ Մովսէսեան, որոնք հոն տեղափոխուած էին Մալաքքայէն:

Առաջին շրջանին Սինկափուր եկողները առաւելաբար Մատրասահայեր էին, ապա իրենց հայրենակիցներուն սկսան հետեւիլ Հնդկաստան եւ անոր դրացի երկիրներուն մէջ ապրող Ջուղայի Հայերը: Անոնց մեծ մասը հմուտ, փորձառու, եւրոպացի վաճառականներու հետ մրցակցութեան մէջ թրծուած վաճառականներ էին, զորս հոս հասցուցած էր առեւելաբար առեւտուրը: Սինկափուր հասնելէ եւ հաստատուելէ անմիջապէս եռք Հայերը հիմնեցին առեւտրական իրենց տուներն ու ընկերութիւնները եւ համարձակ մրցակցութեան մէջ մտան Անգլիացիներու եւ օտար երկիրներու միւս վաճառականներու հետ: Սակայն Սինկափուր կազմաւորուող հայկական գաղութը էր կրնար բաղկացած ըլլալ միայն մեծահարուստ վաճառականներէ: Անոնց հետ հոն կը տեղափոխուէին նաեւ այլ Հայեր, որոնք զանազան ծառայութիւններ եւ չանճարաբարականներ կատարողներ էին հայկական առեւտրական տուներու, ընկերութիւններու եւ այլ հիմնարկներու մէջ:

Սինկափուրի բարձրացումէն եռք, անկէ ոչ այնքան հեռու գտնուող Մալաքքա քաղաքը կորնչուց իր նախկին առեւտրատնտեսական նշանակութիւնը: Ասոր հետեւանքով չատ հինէն, տակաւին հոլանտական ներխուժումներէ առաջ բտեզնուած Մալաքքայի հայկական գաղութը 250 տարուան վարթամ կեանքէ եռք սկսաւ անկում ապրիլ: Գործելու չրջանակներէ եւ կարելիութիւններէ զրկուած Հայերը դրեթէ ամբողջութեամբ տեղափոխուեցան Սինկափուր: 1820 – 22–ին Սինկափուր տեղափոխուեցաւ նաեւ դրացի Փինանկ կղզիի Հայութեան մեծ մասը:

Այսպէսով, Յարաւագոյն Արեւելքի առեւտրական նաւահանգիստ քաղաքը, իր մէջ առնելով Հնդկաստանէն, Փինանկէն, Մալաքքայէն եւ Հեռաւոր արեւելքի միւս չրջաններէն եկած Հայերը, գարձաւ հայկական կազմակերպուած գաղութ մը, ուր Հայերը ծաւալեցին լայն գործունէութիւն մը: Սինկափուրի հայկական գաղութի պատմութեան մասին խօսելով Ա. Միրզոյեան կը նշէ, թէ «Հայերու դերը Սինկափուրի պատմութեան մէջ կը դիտակէտ անոնց թիւին» եւ հետեւեալ կը համարի, որ անոնց թիւը հասած է քանի մը հարիւրի: Ներգաղթող Հայերը Սինկափուրի կեդրոնը կազմ – կազմի կատուցանելու բազմաթիւ տուներ, խանութներ, պահեստներ եւ այլ չէնքեր: Հայերուն պատկանող այդ տուները կազմեցին Սինկափուրի կեդրոնական փողոց – հրապարակներէն մին: Երբեմնի հայաչատ այդ փողոցը մինչեւ այսօր կը կոչուի իր հին՝ «Հայկական փողոց» անունով: Անկա Սինկափուրի հայանուն չորս փողոց – ներէն ամենամեծն ու հնագոյնն է:

Հետաքրքրական է, որ Սինկափուր հաստատուած Հայերը ուշի – ուշով կը հետեւէին Նոր Ջուղա եւ Մայր հայրենիք տեղի ունեցող դէպքերուն: Անոնք քաջատեղեակ էին Անդրկովկասի մէջ ռուսական բանակներու յառաջխաղացման մասին եւ Հայաստանի փրկութիւնը թուրք – պարսկական դարաւոր լուծէն կը կապէին Ռուսիոյ հետ: Ռուսական բանակներու կողմէ Երեւանի ազատագրման եւ հայ ժողովուրդը ռուսական հովանաւորութեան տակ մտնելու լուրը հասաւ նաեւ հեռաւոր Սինկափուրի Հայութեան: Հոս ալ, Արեւելքի միւս գաղութներու Հայութեան պէս, կազմակերպեցին հանդիսութիւններ, ժողովներ:

Ինչպէս ամէն տեղ, հոս ալ կազմաւորուած հայկական գաղութի առաջին մտահոգութիւնը եղած է հայկական եկեղեցի կառուցանել: Ասիկա, անշուշտ, ազօթատուն ունենալու մտահոգութիւնը չէր միայն: Սինկափուրի մէջ ալ հայկական եկեղեցին պիտի հանդիսանար այն օճախը, որուն չուրջ պիտի հաւաքուէին տեղւոյն Հայերը, ուր հոգեւոր պահանջներէ զատ պէտք է հոգայուէին ազգային, անտեսական եւ չատ ու չատ այլ հոգեր: Կառուցուող եկեղեցին պիտի դառնար նաեւ հայրենիքի եւ գաղութի կապող օղակը:

Բարեբախտաբար պահպանուած են Սինկափուրի Հայոց եկեղեցւոյ հիմնադրութենէն մինչեւ 1895–ի տոմարները, որոնք բաւական մանրամասն եւ հետաքրքրական փաստեր կը պարունակեն Սինկափուրի հայկական գաղութի ազգային – եկեղեցական կեանքի վերաբերեալ: Այդ տոմարներէն կ'իմանանք, որ կազմաւորման սկիզբէն իսկ, տակաւին եկեղեցի չունեցածատեն, Հայերը Սինկափուրի մէջ ունէին ազգային «Եկեղեցական կառավարչական մարմին», որ, հաւանաբար, կը ղեկավարէր գաղութին ազգային կեանքը: «Կառավարչական մարմին»ը 1830 Դեկտեմբերի հերթական իր ժողովներէն մէկուն մէջ գաղութի ներքին կեանքի վերաբերեալ տուած է կարգ մը որոշումներ: Այս ժողովին մէջ Հայերը համաձայնութեան եկած են Սինկափուրի մէջ եկեղեցի կառուցանելու: Ի դէպ, այդ ժամանակ հոս ապրող եւրոպական ազգերէն ոչ մէկը տակաւին եկեղեցի չէր կառուցած: 1835–ին Հայերը ձեռնարկեցին եկեղեցւոյ կառուցման, որ աւարտեցաւ 1836–ին: Նոյն թուականի Մարտ 24–ին անիկա օծուեցաւ եւ ժողովուրդի փափաքին համաձայն անոր տրուեցաւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի անունը: Գրեթէ նոյն ժամանակ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ ընդարձակ բակին մէջ կառուցուած է բաւական մեծ երկյարկանի տուն մը; որ բացի քահանայի բնակարան ըլլալէ, Սինկափուրի Հայութեան համար կը ծառայէր իբրեւ հաւաքատեղի եւ առժամեայ հիւրանոց նոր եկած կամ ծերացած ու ազքատ Հայկրու համար:

ԺԹ. դարու 30 – 40–ական թուականներուն Սինկափուրի Հայութեան թիւը կը հասնէր քանի մը հարիւրի: Եռանդուն Հայերը աւելցուցին իրենց տուներու, խանութներու թիւը: «Հայկական»ի կողքին արդէն կար «Սարգսեան» փողոցը ի պատիւ Յովհաննէս Շահնազար Սարգսեանի, «Մարտիրոսեան» նրբանցքին: ԺԹ. դարու 30–ական թուականներուն Սինկափուրի քանի մը հարիւր հայութիւնը քիչ պէտք չէ համարիլ, քանի որ պաշտօնական տուեալներու համաձայն 1930–ին Սինկափուրի մէջ կ'ապրէին ընդամէնը 4500 հոգի: Այդ ժամանակէն ծանօթ է Յ. Մովսէսեան, որուն կը վերագրուի ծախսն տարածութիւն նուաճելու եւ այդ տարածութեան վրայ չինութիւններ կատուցանելու առաջին գաղափարը, որուն համար արժանացած է յիշատակութեան ու գնահատականի՝ Սինկափուրի նուիրուած ուսումնասիրութիւններու մէջ: Անոր կողքին կը չարունակէին իրենց եռանդուն գործունէութիւնը Արխատակէս եւ Յարութիւն Սարգսեան եղբայրները, որոնք, ինչպէս ըսինք, հոս տեղափոխուած էին Մալաքքայէն եւ քաղաքի առեւտրական չրջանակներուն ծանօթ էին «Մալաքքայի Հայեր» անունով: Կարճ ժամանակ եռք Սինկափուրի մէջ ծանօթ գարձան Յարութիւնեան, Եսայի Զաքարեան, Սիմոն Սաեփանոսեան, Մարտիրոս Աբգար, Սէթեան եղբայրները եւ ուրիշներ, որոնք խօսուն դեր ունէին քաղաքի առեւտրատնտեսական կեանքին մէջ: Այս Հայերը գործօն մասնակցութիւն կը բերէին նաեւ հայ գաղութի ազգային կեանքին եւ կը նպաստէին անոր համախմբման ու ամրապնդման:

1840 – 1850ական թուականներուն Սինկափուր եւ անկէ դուրս մեծ ճանաչում ունէր Պաղիլ Ճոակիմ (Բարսեղ Յակոբ) ազամանդի վաճառքի տունը, որ մասնաճիւղեր ունէր աչխարհի չատ մը երկիրներու մէջ: Պաղիլ Ճոակիմի առեւտրական տունը, գրասենեակները եւ խանութները կը զտնուէին «Ներքէս Պաղիլ» փողոցին վրայ, որ հայանուն չորրորդ փողոցն էր Սինկափուրի մէջ: Ա. Միրզոյեանի վկայութեամբ, այս փողոցը մինչեւ վերջին ժամանակները կը պահէր հայկական իր անունը: Պաղիլ Ճոակիմի երեք զաւակներն ալ փաստաբաններ էին, որոնք Սինկափուրի մէջ, Քուալա – Լումփուր հիմնած էին իրաւաբանական սպասարկութիւններու հիմնարկներ, որոնցմէ երկուքը մինչեւ վերջերս կը բանէին իրենց հիմնադիրներու անուան տակ:

Երուսաղէմի նուիրակ Իսահակ Ծ. Վարդապետի ճամբորդական գրառումներէն կ'երեւայ, որ 1842–ին Սինկափուրի Հայերը արդէն ունէին կազմակերպուած ազգային կեանք մը: Հայերը առեւտրական համարձակ քայլեր կ'առնէին: Անոնք ապրանքներ կը ներմուծէին եւ կ'արտածէին եւրոպական երկիրներ: Ինչպէս կը պարզուի Իսահակ Ծ. Վարդապետի օրագրութենէն եւ «Ազդասէր»ի հրատարակած նիւթերէն, Հայերը առեւտուրը կ'ընէին սեփական նաւերով եւ կախում չունէին օտար նաւատէրերէ: Հայկական «Ցիրօ», «Ցարութիւն Աբգար», «Կոտարինէ Աբգար», «Յովսէփ Մանուկ», «Հոխիսմէ», «Աննա Մարիա», «Շուշանիա» եւ միւս նաւերը Սինկափուրէն ուղերթներ կը կատարէին դէպի Կալկաթա, Մատրաս, Պոմպէյ, Շանկհայ, Քանթոն, Փիլիպպեաններ, Պիրմա, Ինտոնեզիա եւ այլուր:

Սինկափուրի ԺԹ. դարու 40 – 50–ական թուականներու հայկական գաղութի տեսնաու դէմքերէն եղած է Սիմոն Սաեփանոսեան, որ «Աբգար եւ Սաեփանոսեան» առեւտրական տան անօրէնն էր: Մ. Թաղիադեան այսպէս բնութագրած է զինք՝ անոր մահուան առթիւ գրած մահազդին մէջ. «Նրա մօտ խորհրդոյ ազգերսական իշխանը Անգլիացին ի վտանգու վճռառաց իւրոց, եւ զամենազօր յանճարն գմար հանէր տառապանացն: Աղքատ եւ հպարտ մալայացին զհայն իբրեւ զոք զուարթնոցն ... բազմահնար չինացին զիմէր զնա զոր հանապազ, եւ մեծազանձն բորնեացին անկանէր նպաստեաց նորա...: Իսկ նա արդարեւ այր մարդասէր զամենեսին ընդունէր սիրով յանճանձեր զիմով յորդորէր աննախանձ խորհրդովն ի չահ եւ ի յօդուտ անձանց»: Իրեն կը զիմէին նաեւ իր հայրենակիցները «վասն պէս պէս կարեաց իւրեանց»: «Ծովս – հայեաց եւ ընդարձակ տուն նորա ասպանջական վայելուչ էր ամենայն մերազգի վաճառականաց, պանդխտաց եւ աստանդելոց»:

Ընդհանրապէս յաջող գործող հայկական ընկերութիւններն ու առեւտրականտուները երբեմն նաեւ մեծ վնասներ կը կրէին մրցակցութենէ: Հայերու մեծ մասն մրցակիցներն էին անգլիական գաղութարարները: Սկիզբը մէկ – երկու մեծահարուստ Հայերու, ապա ընդհանրապէս բոլորին դէմ սկսաւ կազմակերպուած հալածանք մը: Խօսելով Հեռաւոր արեւելքի, Սինկափուրի եւ անոր դրացի չրջաններու Հայերու տնտեսական վիճակին մասին, Հ. Ե. Զաքէեան կը նչէ, որ Հնդկաստանի նուաճումէն եռք մեծ յաջողութիւններ ունեցող Հայերը Անգլիացիներու կողմէ «մեծ հարուած ստացան, թէեւ զանիկա կործանել չկարողացան նաեւ այս չրջաններու»: «Ազդասէր»ը անգլիական թերթէ մը թարգմանաբար տուած է Անգլիացիներու հայահալած քաղաքականութեան փաստ մը, որ կը վերաբերի Սինկափուրի Հայերուն: Խօսքը կը վերաբերի ձերբակալուած երկու հայ վաճառականներու, որոնց ունեցուածքը եւ դրամագլուխը Անգլիացիները բռնագրաւած էին՝ զանոնք հասցնելով ծայրայեղ թշուառութեան: Անոնք խմբագրին բողոքած էին ապօրինութեան դէմ եւ օգնութիւն խնդրած: Սակայն հայ հայրենակիցներն են որ օգնութեան ձեռք երկարած են անոնց, վճարելով 35 հազար ռուփիի պարտքը:

ՌԱՖԻԿ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

(Շար. 1)

ՄԻՒԼՀԱՅՄԻ
ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

Հայկական Սփիւռքը

Յունիս 19–էն 21, Միւլհայմի բողոքական կաճառը տեղի կ'ունենայ միջազգային քոլլոք մը, նիւթ ունենալով հայկական Սփիւռքը, որպէս օրինակ արտաքսահմանի մէջ ինքնութեան հարցին:

Բացումը կը կատարուի Ուրբաթ կէսօրէ եռք կաճառին տեսուչին՝ տոքթ. Տիէթեր Պախի եւ հայկական ուսմանց հիմնարկի նախագահ՝ Յոլակ Տէր – Յարութիւնեանի կողմէ: Բարի գալուստի խօսքը կ'արտասանէ իրաւագէտներու միջազգային յանձնախումբի գերմանական ճիւղի նախագահ՝ Լուտվիկ Մարթին, որ կը հովանաւորէ այս քոլլոքը: Զանազան դասախօսութիւններով իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն տոքթ. Մխրան Տապաղ, փրոֆ. Եոհաննէս Պէօհրինկէր, փրոֆ. Եոլիուս Շէօֆա, փրոֆ. Աբրահամ Ասքինազի, փրոֆ. Ժիրայր Լիպարիտեան, փրոֆ. Յակիկ Թէօլէօլեան, փրոֆ. Կարպիս Գոբլեան, տոքթ. Մարկ. Նըշանեան, փրոֆ. Հելմութ Նոլթէ, փրոֆ. Ռոպէր Հեթլակէ, տոքթ. Էրիք Ռէննէր: Միաժամանակ թարգմանութիւններ կը կատարուին:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹի Քապինօ տի Լիբանի մէջ, Մայիս 31–ին, տեղի ունեցած է Համազգայինի հանդանակիչ կեդր. Մարմնի կազմակերպած ճաշը, որուն ներկայ եղած են պաշտօնական հիւրեր, կուսակցական եւ ազգային մարմիններու ներկայացուցիչներ: Նախքան ճաշը, տրուած է քոքթէյլ մը, որու ընթացքին սրահին մէջ ցուցադրուած են Ձեմարանի նոր համազգեստին մանրակերտը եւ արդէն իսկ կառուցուող չէնքին մեծադիր նկարները: Բարի գալուստի խօսք արտասանած է Կարպիս Հարպոյեան: Համազգայինի կեդր. վարչութեան եւ Ձեմարանի անօրէնութեան կողմէ խօսք առնելով Հրաչ Տաճնապետեան ակնարկ մը նետած է Ձեմարանի չուրջ 60ամեայ կեանքին ու իրագործումներուն վրայ, թուելով հիմնական այն տուեալները, որոնք Համազգայինը մղած են Լիբանանի դժուար պայմաններուն մէջ իսկ ձեռնարկելու «սրբազան խենթութեան» համազօր գործին, որովհետեւ «կը չարունակուի ու պէտք է չարունակուի Ձեմարանին հայակերտ առաքելութիւնը»: Ապա Հրաչ Տաճնապետեան յայտնած է, թէ «ի հարկէ, չինարարական այս մեծ ծրագրի իրագործման ծախքերուն իրենց բաժին մասնակցութիւնը պիտի բերեն նաեւ մեր միւս գաղութները եւ ի մասնաւորի Ամերիկայի եւ Քանատայի նախկին Ձեմարանականները եւ Համազգայինի անդամները, բայց յատկապէս Լիբանանահայութեան եւ մասնաւորաբար Ձեմարանի եւ Համազգայինի մեր բարեկամներուն կ'ինդրայ արժանավայել իրենց կեցուածքով, գիտակցութեան, նուիրման եւ առատաձեռնութեան իրենց օրինակով ցոյց տալ բոլորին որ մենք կանք, կը մնանք ու պիտի մնանք, պիտի յարատեւենք մեր ժողովուրդին համար այնքան ասպնջական այս ափերուն, եւ պիտի չարունակենք գործել ու կատուցանել»: Հանդէս եկած են Համազգայինի պարախումբը եւ լիբանանահայ երգիչներ: Ստեղծուած խանդավառ մթնոլորտին մէջ եղած նուէրներէն գոյացած է 50 միլիոն լիբ. ոսկի ի նպաստ Համազգայինի ձեռնարկի իրագործման:

***

ԳԱՀԻՐԷի Հայ Գեղարուեստից Միութեան սրահին մէջ տեղի ունեցած է ցուցահանդէս մը, որուն մասնակցած են չորս արուեստագէտներ՝ Ֆարիտա, Քլօտ Ռաթլ, Ձոն Փափազեան եւ Զապէլ Տեփոյեան:

***

ԳԱՀԻՐԷ զացած է Հայաստանի պարի պետական համոյթի նախկին մենապարող եւ ներկայիս «Նորք» պարախումբի ղեկավար Լեւոն Գասոյեան, որ երկու – երեք ամսուան իր կեցութեան չրջանին կը մարզէ Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան եւ Կոկանեան սրահի վարչութեան, ինչպէս նաեւ Ազեքսանդրիոյ Տիգրան Երկաթ Մշակ· Միութեան պարախումբերը:

(Շար. Ա. Էջէն)

տիւղ, 27 տարեկան, նախազահ Քիւրտիստանի աշխատաւորներու դաշնակցութեան սպանուած է երեքշաբթի օր, Պուլվար տը Սթրազպուրկի: Համայնավարամիտ այս սեներիքան մօտ է Թրքական – Քիւրտական ընկերվարական կուսակցութեան: Այս երկուքն ալ ղէմ են քիւրտ համայնավար կուսակցութեան, որ չատ «ազգայնական» կը նկատեն, բատ Փարիզի քիւրտ Հիմնարկին: Ըստ ոստիկանութեան հաշուեյարզար մըն է, որ տագուպէ ալ չէ թագամասի մը մէջ, ուր չատ Թուրք եւ Քիւրտ կ'ապրի:

Ժամը 14–ի մօտ է որ մահափորձը դրծուած է, Պուլվար տը Սթրազպուրկի 39 թիւին առջեւ եւ երկու անցորդ ալ վիրաւորուած է: «Փիկառօ» կը յիշէ, այս առթիւ, որ 135 հազար Թուրք կ'ապրի Փարիզի, թէ քանակով 7–րդ դիրքի վրայ են օտարներուն եւ բանուորներու ամէնէն մեծ համեմատութիւնն ունի (84%): Երիտասարդ համայնք մըն է (51%–ը՝ 25 տարեկանէն վար է) եւ Թուրքերը բազմածին են:

ՋԱՆԻ ՄԸ ՏՊԼՈՎ

ԻՏԱԼԻՈՑ Խորհրդարանական ընտրութիւններու արդիւնքները, ինչպէս գրած էինք երէկ, ցոյց տուին ընկերվարական-ներու յառաջդիմութիւն մը, Դեմօ – Քրիսթիանիներու ամրապնդում եւ համայնավարներու զգալի նահանջ մը: Թիւերով հետեւեալ պատկերը կը պարզուի... Ազգ. ժողով – Դեմօ – Քրիսթիանի 34·3% (1983–ին՝ 32·9), Համայնավար՝ 26·6 (29·9), Ընկերվարական՝ 13·3 (11·4), ասոնց կը հետեւին փոքր կուսակցութիւնները, որոնք մեծ փոփոխութիւն չեն կրեր, միակ յատկանշական երեւոյթը կանանչներու մուտքն է ձայներու 2·5%, նախապէս ոչինչ ունէին: Ծերակոյտի մէջ ալ նոյն պատկերն է. – Դեմօ – Քրիսթիանի՝ 33·6 (32·4), Համայնավար՝ 28·3 (30·8), Ընկերվարական՝ 10·9 (11·4), կանանչ՝ 2% (0): Բայց, ոչինչ լուծուած է, քանի որ նոյն անել կացութիւնն է: Ո՞վ պիտի կազմէ կառավարութիւնը, որո՞ւ հետ:

«ՄԱԹԷՆ» 48 ժամ չահեցաւ, այսինքն Փարիզի առեւտուրի դատարանը մինչեւ Հինգշաբթի երկարաձգեց իր պայմանա-ժամը, նախքան անանկութիւն հռչակելը: Մինչ այդ, Շիրաք հրահանգեց որ անմիջապէս (Օգոստոսի սեղ) վճարեն մամուլի նպաստի «Մաթէն»ի բաժինը 2·200·000 Ֆրանք: Ընթերցողներն ալ 140 հազար դրկած են, որպէսզի աշխատավարձերը – Մայիսի – վճարուին:

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յունիս 21, ոտն է կաթողիկէ Ս· Էջմիածնի:

Այս առթիւ Լիոնի՝ Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի պատարագ:

Պատարագի ընթացքին Մաղթանք կը կատարուի Վասն Ս· Էջմիածնի:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՄ ՊԱՆԵԼՕԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Խաչի Պանէլօ – Քաչանի մասնաճիւղը կը ներկայացնէ՝

«ՔԱՋ ՆԱԶԱՐ»

Կատակերգութիւն, խօսք եւ երաժշտութիւն Նարեկ Տուրեանի, մանակցութեամբ Դպրոցասէր վարժարանի աշակերտներու, Երեքշաբթի, Յունիս 23, ժամը՝ 20·30–ին:

Théâtre Victor HUGO
14, ave V. Hugo — Bagneux
Réservation : 46. 64. 22. 24 / 46. 64. 02. 92

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Անիէռ, Պուա – Գոլոմպ եւ Գոլոմպի «Գառնիկ Յովհաննէսեան» միջոցայ վարժարանի տարեկան հանդէսը Յունիս 21, Կիրակի, ժամը 16–ին, Պուա – Գոլոմպի քաղաքապետարանի սրահը:

35, rue du Général Leclerc,
Villa des Aubépines,
Bois-Colombes, près de la gare.

Հովանաւորութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ· ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ
– Առաջնորդ Փարիզի –

Գեղարուեստական բաժին, դպրոցի աշակերտներուն կողմէ՝ ղեկավարութեամբ՝ ուսուցիչներ՝ Օր· Մայտա Մարգարեանի եւ Տիկին Արփինէի:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր· Ահարոն Դաշնակեան, Օր· Արմենուհի Դաշնակեան, Օր· Ազատուհի Դաշնակեան, Տէր եւ Տիկին Արմէն Դաշնակեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն, թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Իսիի Ս· Մարիամ – Ասուածածին Ակեղեցին, Երկուշաբթի, Յունիս 22, ժամը 10·30–ին, ապա Իսիի գերեզմանատուն իր հոգակոյտին վրայ, իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ – մօր՝

ԼՈՒՍԱԲԵՐ ԴԱՇՆԱԿԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին տաթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

Պր· Սահակ – Վարդան Պալեան կը ծանուցանէ, թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին, Կիրակի, Յունիս 21–ին, իր կնոջ՝

ՈՎՍԱՆՆԱ ՊԱԼԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին տաթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժէռմէն Ջատօ Շանթի մասնաճիւղը իրմէ յանձնարարուած անդամակցներուն յիշատակին հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կատայ Կիրակի, Յունիս 21, Թափիս Ս· Սահակ Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ: Հոգեհանգստեան ատարին տեղի պիտի ունենայ մատաղօրհնութիւն եւ բաշխում:

Ո ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Նշան Դարբինեան իր ամուսնոյն՝ Նշան Դարբինեանի մահուան 16–րդ տարելիցին ի յիշատակ 200 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉ

ՌԱՏԻՕ ԱԶԳ–ԷՆ ՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ

Շաբաթ, Յունիս 20, ժամը 11·15–ին· – Շրջ· վարչութիւն

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՈՒՐԱՐԻ ՏՈՒԺՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՍԱՐԿԱՒԱԳՆԵՐՈՒ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի օր, Յունիս 21, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Եկմալեանի Քառաձայն պատարագը կ'երգէ Մայր Եկեղեցւոյ երգչախումբը:

Պատարագի «Հայր Մեր»էն առաջ Մաղթանք կը կատարուի՝ Վասն Սուրբ Էջմիածնի:

Պատարագի «Ճաշու Գիրք»էն առաջ, Գիւտ Եպիսկոպոս Ուրար Կրելու Աբեղայութիւն կը շնորհէ Դպիր Պր· Գամէր Գոչեանի:

Նոյն առեն, Սարկաւագ կը ձեռնադրէ Կիսասարկաւագներ՝ Կարպիս Կէօվճեանը, Միհրան Էմմայեանն ու Պերճ Մատլաքը:

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ՀՐԱՒԷՐՈՎ

Առաջին անգամ ըլլալով

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ՝

ՌՈՒԲԷՆ ԵՐԵՒԱՆՑԻ

Հայ երգի բանաստեղծը

Երկուշաբթի, Յունիս 22, ժամը 20·30–ին
Théâtre de Paris

BILLETS EN VENTE :

THEATRE DE PARIS — 15, rue Blanche, Paris 9e
STYL HONORE — 213, rue St. Honoré, Paris 8e - Tél. 42-96-32-52
TELE - CONDORCET —175, ave. Jean-Jaurès, Clamart - 46-42-56-17
HAY DISC — 35, rue Lamartine, Paris 9e - Tél. 48-78-22-79

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

COLLEGE ARMENIEN SAMUEL - MOORAT

Fête Champêtre Annuelle

DU COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT
26, rue Troyon
à Sèvres, le Samedi 20 Juin à partir de 16 heures 30 jusqu'à l'aube
La Fête sera animée par les élèves du Collège et sa Chorale
Participeront au programme artistique
—— ROSY ARMEN
—— BALLET NAVASART
—— EVELYNE ALTOUNIAN
—— SUREN
—— DUO ZEPUR
—— LEVON CLARIAN

Vous danserez tard dans la nuit avec l'Orchestre de «LORI»
et ses chanteurs
Y. NADJARIAN A. EMIRIAN

——— L'entrée à la Fête champêtre est gratuite ———

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՒՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ
ORGANISATION TERRE ET CULTURE - PARIS

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ CAMPAGNE D'ETE 1987 ՈՒՂԵԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Séjour en milieu rural arménien dans un site exceptionnel
Région de Kessab (Syrie)

- *RESTAURATION D'EDIFICES*
- *AMENAGEMENT DE TERRES AGRICOLES*
- *EXPLORATION ET DOCUMENTATION*
- *LOISIRS*

Pour tous renseignements et inscriptions téléphoner au :
43 - 31 - 14 - 18
47 - 02 - 99 - 45 } PARIS
45 - 04 - 63 - 00

RADIO ASK
98,5 MHz

Dans le cadre de son émission
ACTUALITES 7 JOURS
où de nombreux responsables politiques français
ont été interviewés
Guillaume HAMALIAN
recevra
GEORGES MARCHAIS
Secrétaire Général du Parti Communiste Français
Le Samedi 20 Juin à 10 heures 15

Դպրոցական Հանդէս

Անկէնի «Նարեկ» միջոցայ վարժարանին տարեվերջի հանդէսը տեղի պիտի ունենայ Յունիս 28, Կիրակի օր, ժամը՝ –15·30–ին:

Սիրով կը հրաւիրուի յարգոյ հասարակութիւնը:

Հասցէ· –
9, rue du Marché
Enghien - les - Bains
Մուտքը ազատ է:

***

Իսիի Կապոյտ Խաչի միջոցայ դպրոցի տարեկան հանդէսը, Շաբաթ, Յունիս 20–ին, ժամը 14·30, Մշակոյթի Տան մէջ:
45, rue de la Défense—Issy-les-Moulineaux

***

ՄԱՐՄԱՇՑԻ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ
ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ ՄԻՋՕՐԵԱՅ
ՀԱՅՑԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴՊՐՈՑԻ
ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍ
ՅՈՒՆԻՍ 23

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Սահակ – Մեսրոպ միջօրեայ դպրոցի ամավերջի հանդէսը Յունիս 23–ին, եկեղեցւոյ Արծրունի Զրաչեան սրահին մէջ, երեկոյեան ժամը՝ 20·30–էն սկսեալ:

Հանդէսին ելոյթ կ'ունենան դպրոցի աշակերտները իրենց արուեստներով եւ երգերով:

Dans un style coloré, accord de textes, musique et danses populaires.
La création arménienne du moment !
KISSANI
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Le Journal de Noraïr

Auditorium d'Issy-les-Moulineaux
Dimanche 21 Juin à 18 heures
13, rue Danton — 92130 Issy-les-Mlnx.
Réservation sur place ou par téléphone :
39 - 16 - 08 - 43
TROUPE KISSANI —
21, rue du Général Eboué, 92130 Issy
(après 19h)
BIJOUTERIE HAMEL —
30, ave. J.B. Clément,
92100 Boulogne Billancourt
FLEURS TERZIAN —
85, rue des Chesneaux
95160 Montmorency

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ
19
VENDREDI
19 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.511 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.511

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՔԱԾՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 8 – 12)

«ԱՐԱՐԱՏ» – «ԴԻՆԱՄՕ» ՄՈՍԿՈՒԱ ԽԱՂԸ (*)

Երեւանի «Հրազդան» մարզադաշտին վրայ, Յունիս 10–ին, «Արարատ» կ'ընդունէր Մոսկուայի «Դինամօ»ն եւ կ'արձանագրէր ընթացիկ մրցաշրջանի իր 7–րդ յաղթանակը: Մոսկուացիները նախորդ հանդրուանին 1–ի դէմ 2 կէտով պարտուելով Պաքուի մէջ՝ տեղւոյն «Նեֆթչի»ին, Երեւանի մէջ ընտրած են հակազրոհները, իսկ «Արարատ»ի տղաքը, ամբողջ խումբով անցած են յարձակման: Առաջին կիսախաղին ոչ մէկ կող կարելի եղած է նշանակել: Երկրորդ կիսախաղին վանդալոր բնոյթ կրած են հիւրերու հակազրոհները. պահ մը խաղին զեկը անցած է Մոսկուացիներու ձեռքը: Այդ ժամանակ է, որ «Արարատ»ի մարզիչը՝ Արկադի Անդրէասեան, երկու փոփոխութիւններ կատարած է խումբի կազմին մէջ, նախ դաշտ իջած է Արա Այվազեան, փոխարինելու համար Յովհաննէս Պօղոսեանը, քիչ հետ ալ՝ Ռոբերթ Քոչարեան, Թաֆայէլ Յակոբեանի փոխարէն: Առանք իրենց հմուտ դործողութիւններով թարմութիւն բերած են խաղին: 81–րդ վայրկեանին Ռոբերթ Քոչարեան՝ առանալով Էրամ Յովսէփեանի աքանչելի մէկ փոխանցումը, նշանակած է «Արարատ»ի հաշոյն առաջին կոլը: Հազարաւոր հանդիսականներ հանդիսատ չունէ մը քաշած են: Մոսկուացիները անմիջապէս նետուած են հակազրոհի եւ Երեւանցիները սեղմած են իրենց բերդին հրապարակին մօտերը: Այն տպաւորութիւնը տիրած է, որ «Արարատ»ի բերդին առջեւ կոլը կը հասունայ: Սակայն «Արարատ»ի տղաքը ծուղակ մը պատրաստած են մրցակիցներուն համար: Դինամոյականները տարուելով զրոհներով, պահ մը ազատ թո – ղուցած են իրենց թիկունքը: Այդ ժամանակ է, որ Ալբէր Սարգսեան հեռուէն հարուածով մը զրոհի մղած է Արա Այվազեանը, որ դնդակին հետ քանի մեթր յառաջացած է դէպի մրցակիցներու բերդը եւ փոխանցում կատարած է Ռոբերթ Քոչարեանի, որ յաջողած է նշանակել հանդիպումին երկրորդ կոլը: Այսպէսով «Արարատ» տարաւ իր 7–րդ յաղթանակը: Ընթացիկ ախոյեանութեան մէջ 7 յաղթանակ տարած է նաեւ միայն Մոսկուայի «Սպարտակ»ը, որ կը գլխաւորէ դասաւորումը:

(*) Խաղին արդիւնքը տուած էինք «Յառաջ» Յունիս 12–ի թիւով:

ԵՒՐՈՊԱՑԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

LE MONDE

Պելժ եւ իտալական մամուլէն ետք, Յունիս 18–ի իր թիւին մէջ, Լը Մոնտ կ'անդրադառնայ Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման հարցին Եւրոպայի Խորհրդարանին կողմէ:

Յօդուածագիրը նախ կը պարզէ դիմումին բնոյթը եւ նպատակը ապա արձագանգ կը հանդիսանայ Յունիս 4–ի հանրաժողովին, որ նուիրուած էր այս հարցին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԼԱՖԷԻ ՍՊԱՆՈՒԹԵՆԷՆ ԵՏՔ

Ժան – Փոլ Լաֆէյի սպանութենէն ետք, ոճիրը միաձայնութեամբ կը զատապարտուի Ֆրանսական քաղաքական չրջանակին մէջ: Հանրապետութեան նախագահ՝ Ֆ. Միթերան խօսք առնելով նախարարաց Խորհուրդին առջեւ, ըսած է. «ոչ ոք կրնայ անտարբեր մնալ այս նոր ոդիերգութեան դէմ, որ սուգի կը մատնէ Քորսիքան, ու անով՝ Ֆրանսան. կը դատապարտեմ ոճիրը, ու ամբողջ ազգին կոդմէ ցաւակցութիւն կը յայտնեմ զոհին ընտանեկան պարագաներուն»: Միթերան մաղթած է նաեւ, որ բոլոր միջոցները լի դործ դրուին, յայտնաբերելու համար ոճրագործները:

Ժ. Շիրաք յայտնած է, որ միչտ դինքը կը յուզեն ահաբեկչական արարքներու անհեթեթ հետեւանքները. «սակայն, չըրնակած է ան, մտածել որ Ֆրանսացիները են հեղինակները նման յանդուգն ոճիրի մը, անընդունելի, անընմբռնելի բան է»:

Ընկերվարական կուսակցութեան Ա. քարտուղար Լ. Ժոսփէն քննադատելէ ետք նախարար Փասքուայի ելոյթը Քորսիքայի մէջ, Լաֆէյի սպանութիւնը նկատած է ահաբեկչական արարք մը, որ տուեալ չարժումի մը վրայ ժխտական ազդեցութիւն կ'ունենայ:

Հանրապետութեան նախկին նախագահ Ժ. Տ'Էսթէն եւս արարքը առաջին պատասպարտողներէն մէկը եղած է:

Ժան – Փոլ Լաֆէյի սպանութեան չուրջ բացուած հարցաքննութեան առթիւ Հինդշաբթի (Յունիս 18) կէսօրէ ետք Ա.յաչիօ կը հասնի ապահովութեան ենթանախարար Ռ. Փանտրօ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՄՊՈՒՐԿՑԻԻՆ՝ Մաթխաս Ռուսթի յանդուգն արարքը այնպէս կը թուի թէ մաքրագործումներու ալիքի մը սկիզբ հանդիսացած է Խորհ. Միութեան մէջ: Ինչպէս ծանօթ է, Մ. Ռուսթ Մայիս 28–ի օրը իր սաւառնակով յաջողած էր իջնել Մոսկուայի կարմիր Հրապարակին վրայ: Այդ թռուականէն ի վեր, պաշտպանութեան նախարարէն ու հակօդային ուժերու հրամանատարէն ետք, Մոսկուայի չրջանի օդային պաշտպանութեան հրամանատարն ալ պաշտօնէն ազատ արձակուած է:

ՊԱՊԸ յառաջիկայ Հինգշաբթի, Յունիս 25–ին պիտի ընդունի Աւստրիոյ Հանրապետութեան նախագահը՝ Ք. Վալտհայմ: Ան որպէս երկրի մը նախագահը, պաշտօնական այցելութեամբ մը պիտի գտնուի Հռոմ: Պապին ու Ք. Վալտհայմի չորրորդ հանդիպումն է այս:

ԵՂԱՆԱԿԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀՐԴԵՀՆԵՐԸ ծագած են Վառ Նահանգին մէջ. բոցերը ծաւալած են աւելի քան 15.000 հեկտարնոց տարածութեան մը վրայ: 600 հոգինոց հրչէջներու խումբին 4 ծանր վիրաւորներ հիւանդանոց փոխադրուած են: Մխիթարը որ կը վչչ մեծ ուժգնութեամբ, աւելի կը դժուարացնէ հրչէջներու գործը: Հինգշաբթի (Յունիս 18) առաւօտ կարելի չէր եղած հակակշռել հրդեհը, որ կը սպառնայ նաեւ չրջակայ բնակավայրերու:

ՕՋ – ՋԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ օդանաւային նախարարութեան պաշտօնաթերթը՝ Վոզդուշնի Տրանսպորտ կը գրէ թէ օդանաւի ծանր արկած մը պատահած է հիւսիսային Կովկաս: Տուպոլեւ – 134–ի մը այս արկածը բազմաթիւ մեռելներ պատճառած է:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ «ՊԻԼՏ» օրաթերթը Մ. Ռուսթի եւ իր ծնողքին հետ կատարած հեռակցութենէ մը հատուածներ հրատարած է. երիտասարդ օդաչուն յայտնած է, թէ դիտակից էր իր արարքին ծանրութեան: Մոսկուայի իր արդելարանին մէջ ծնողքը այցելած են իրեն, որոնց յայտնած է, թէ ինք չատ լաւ է: Կը կարծուի, որ իր հարցին քննութիւնը կ'ուարտի Յուլիսի կէսին: Խորհ. չարաթաթերթ մըն ալ դրած է, թէ Մ. Ռուսթ կրնայ լրտես մը ըլլալ եւ ոչ պարզ «կատակասէր» մը:

ԻՍՐԱՅԷԼԻ նոր դաղթողներու համարկումի նախարարը յայտնած է, թէ Խորհ. իշխանութիւնները պատրաստ են երկրէն մեկնելու արտօնութիւն տալու 10 – 12 հազար Հրեաներու: Նախարարը աւելցուցած է նաեւ թէ 1987–ի սկիզբէն ի վեր 879 Հրեաներու Խորհ. Միութենէն արտագաղթելու արտօնութիւն տրուած է:

ՏՈՄՍԵՐ

ԶԵՐՕՆ, ԱՆՀԱՏԸ, ՀԱԻԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անիմաստ մաներավէպի հանդիպած չեմ բնաւ ու հիմա յիշողութեանս կը ներկայանայ հատ մը, երբ դիմացս նստող երիտասարդը կը պատրաստուի հեռանալու իր հաւաքականութենէն՝ վերջնականապէս կորսուելու համար ուրիշի մը մէջ՝ անընդունելի հեռանկարներու հետապնդումով: Ու չմեկնած՝ չի մոռնար անշուշտ ճնշադատելու, մեղադրելու իր ժողովուրդը, շեշտելու անոր թերութիւնները:

Մեր մէջ տակաւ կ'աճի թիւը այն մարդոց, որոնք իրենք զիրենք դուրս հանելով շրջագիծէն, բազմած դատաւորի աթոռին, մատնանիշ կ'ընեն մեր անմիաբանութիւնը, անհատապաշտութիւնը, անտարբերութիւնը, վերջապէս հասնելով իրենց անձին, իրենց առաքինութիւններուն, յաջողութեան:

Երբ դիմացի երիտասարդը կ'անցընէ չափը, այլեւս չեմ կրնար զսպել ինքզինքս ու կ'ըսեմ.

– Դուն ալ պէ՛տք է ընդունիս, որ անձնական յաջողութիւնդ միայն ինքզինքիդ չես կրնար պարտիլ, որովհետեւ իմաստութիւնը, բաղութիւնը, ճարպիկութիւնը յատկանիշներ են, որոնց մէջ չափազանց մեծ դեր կը խաղայ *ժառանգականութիւնը* ու դուն ալ երկինքէն իջած չըլլալով՝ մեծ բան կը պարտիս հօրդ, մեծ – հօրդ, այսինքն *ժողովուրդիդ*, որուն մէկ արտադրութիւնն ես: Եթէ յաջողութիւն մը ունեցած ես, ունիս *պարտք* մը հաւաքականութեանդ հանդէպ ու ասիկա հոս կիրարկած առեւտուրդիդ ամէնէն նախնական սկզբունքին համաձայն:

Կարելի՞ է որ *անհատ* մը ըլլայ աւելի խելացի, աւելի աշխատասիրական, աւելի պարկեշտ քան իրեն ծնունդ տուող *ժողովուրդը*:

Խօսելով իր 500·000 գինուոր հաշուող բանակին մասին, Նափոլէոն նկատել տուած է, որ իրեն հետ այդ բանակը կը վերածուէր ոչ թէ 500·001–ի, այլ պարզապէս 1·500·000–ի:

Նոյնպէս ալ ժողովուրդի մը թիւը, որ աշխարհագրութեան գիրքերուն մէջ արձանագրուածը չի կրնար նկատուիլ, այլ յստակ առնչութիւն ունի տուեալ ժողովուրդին արժանաւոր, տաղանդաւոր կամ հանճարեղ զաւակներուն *դէրօ*ներուն առջեւ, ետեւը կամ անոնցմէ բոլորովին հեռու բռնած դիրքէն:

Իսկ այս պարագան, առաւել կը շեշտուի, երբ կը վերաբերի *Սիփւռք* դարձած ժողովուրդի մը: Ունինք անհամար գործիչներ ու անոնց տկարութիւնը կամ զօրութիւնը ո՛չ թէ կախում ունի անոնց համրանիէն, այլ *դէրօ*ներուն առջեւ իմաստուն մարդոց գրաւած տեղէն: Անկասկած որ ո՛չ մէկ *անհատ դէրօ* մըն է իր անհատական կեանքին մէջ, կրնայ իր օրերը իմաստաւորել ուզած եղանակով, սակայն *դէրօյէ* մը նուազ արժէք կը ներկայացնէ, եթէ դեկավարելու, հաւաքելու եւ ուժականութիւն սրսկելու առակ մէկը չանցնի *դէրօ*ներուն առջեւ ու մէկ գերօն չվերածէ տասի, երկուբը՝ հարիւրի, երեքը՝ հազարի:

Կ'ընդունիմ, որ կան անհատներ, որոնք չունին կարելիութիւնը ծաղկելու որոշ հողի մը մէջ, սակայն ինչ մարզ որ ընտրած ըլլան անոնք, ըլլան գանագան երկիրներու մէջ դատաւորներ, կառավարիչներ, գիտնականներ կամ արուեստագէտներ, անոնք եթէ պարտաւոր չզգան իրենց *պարտքը* վճարելու առ որ անկ է, *դէրօ*ները պիտի չկարենան անցնիլ նոյնիսկ *մէկի* ցանկապատը:

Կայ նաեւ անարժանիներու շուտիկութիւնը, մարդիկ, որոնք անմեկնաբանելի ճարպիկութեամբ դիրք կը գրաւեն *դէրօ*ներուն առջեւ, երբ նոյն գերօներու շարանին մէջ իսկ իրենց տեղը կասկածելի պիտի ըլլար: Մինչ այդ, կը հեռանան մեր արժէքները ոչ թէ ցոեսութիւն մաղթելով, այլ վերջնական հրաժեշտով՝ զրկելով իրենց ժողովուրդը իր սեփական փայլէն, իր հարազատ ճանաչումէն:

Օտար մըն է ըսողը, թէ հայութեան ծառայել բաղաքակրթութեան ծառայել կը նշանակէ, իսկ փոխելով դերերը միշտ մե՛նք է որ ծառայած ենք այդ բաղաքակրթութեան, ուրիշ մշակոյթներու ընդմէջէն, երբ բնական պիտի ըլլար պատասխանը տանիլ ուղղակի բերան, փոխանակ ոլորելով բազուկը գլխուն ետեւէն: Միայն Բիւզանդական Կայսրութեան տուած ենք բանի մը կայսր ու աւելի բան տասնըվեց զօրավար, երբ ներկայիս մենք այնքա՞ն պէտք ունինք անոնց:

– Դամասկոսի հայութեան թիւը կը հասնի 5000ի, երբ կ'ըսէր մէկը,

– Կարեւորը բանի՞ հայ կը հաշուէ, եղած էր պատասխանս:

Դամասկոսը կարելի է վերածել Սփիւռքի բոլոր բաղաքներուն ու դնել միշտ նոյն հարցումը:

Հակառակ իր տաղանդին կամ գինուորական հանճարին, Նափոլէոն ուներ իր Ուաթերլոն: Պատմութեան իւրաքանչիւր տողը դաս մըն է, ուղեցոյց մը, պատգամ մը ու յաճախ ազդարարութիւն մը: Նոյնարժէք բաներ են *դէրօն, անհատը* եւ *հաւաքականութիւնը*, եթէ չգիտնանք իւրաքանչիւրին տալ իր արժէքը, արժանի տեղը ու շփոթենք մանաւանդ՝ *դէրօներուն* առջեւ մեր դնելիք անհատներու պարագային: Ու կացութիւնը ողբերգական կը դառնայ երբ արտօնենք դերերու շրջում մը:

Մ. ՊԶՒՌՃԵԱՆ

ՄԱՅԻՍ ամսուան արտաքին առեւտուրի պատկերը ամէնէն մեծ վնասը կը ներկայացնէ տարուան սկիզբէն ի վեր: Արտաքին առեւտուրի բացը Մայիսի արտահանումներով հատած է 3,6 միլիառ Ֆրանքի: Իսկ նոյն չրջանին գինները յաւելում կրած են 2,4% համեմատութեամբ:

ԻՒ. Թ. Ա. օդային գիծերու Ֆրանսական ընկերութիւնը Ա. – 340 տիպի վեց էռպիւս օդանաւ ապսպրած է:

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻ դէմ ծրագրուած միջոցառումներու բողոքները կը չարունակուին: Սէ – ժէ – Թէ–ի ընդհ. քարտուղար Քրազիլի ըսած է, թէ կ'ուզեն արգելք ըլլալ վտանգաւոր օրէնքի մը քուէարկութեան: Բողոքներու ցոյց մը, կազմակերպուած արհեստակցական վերոյիչեալ միութեան կողմէ, տեղի կ'ունենար Հինգշաբթի (Յունիս 18) կէսօրէ ետք Թրոքատէրոյէն մինչեւ Պէյանքուր: Մասնակի գործադուլներ ալ նախատեսուած են ՌԱԹՓ–ի եւ թղթատարական ապսպարկութեան համար:

ՎՀԱՏԵԼՈՒ ՉԵՆՔ...

Ասում են, մխօրինակ սովորութիւնը ապրեցնում է ծերութիւնը: Հաւանաբար ճիշդ է: Ինձ վիճակուեց այդ վտանգից փախուստ տալ: Երկու անսովոր ամիսներ անցկացրի, չափազանց ժիր եւ հետաքրքրական: Ունեցայ բազմաթիւ անակնկալներ եւ զարմանալի հանդիպումներ: Լսեցի անոյշ – անհամ զրոյցներ, ապրանք ինձ բերին յուսախաբութիւն, երբեմն ոգեւորութիւն եւ ... ջահելութիւն:

Չկարծուի թէ այդ երկու ամիսները վայելեցի Թահիթի կղզիներում կամ կապուտաչուղ Վանայ ծովի ափին: Ո՛չ: Պարզապէս ինձ վիճակուեց մասնակցել Սուրբ Ղազար Մխիթարեան վանքի հանդանակութեան: Այնքան անսովոր ու հարստացնող մի արկածախնդրութիւն, որ այլեւս արձակուրդի կարիք չզգացի:

Իրօք որ հարստացնող մի փորձառութիւն է առանձնել հանգանակիչի դերը: Ոչ միայն բազմաթիւ առիթներ կան ըստրճանելու, ջղայնանալու, ոգեւորուելու կամ հիասթափուելու, այլ նաեւ լսադոյն միջոցն է ձեռք բերելու մեր զարդութի ճշգրիտ naտիonոփին եւ համոզուելու, մի անգամ եւս, թէ ինչ որ հայկական է, իսկապէս որ պատուական է...

Ինչպէս ամէն քաղաքացի պարտաւոր է իր երկրում զինուորական ծառայութիւն կատարել, պէտք է որ ամէն մի Հայ – գոնէ մի անգամ – իր ապրած գաղութում հանգանակիչ մի յանձնախումբի անդամ լինի:

***

Հանգանակութեան մարզում առաջի փորձս չէր: Այլ առիթներով արդէն երեսիս մորթը բաւականի կածրարացել էր եւ «զրամ պոկելու» թեքնիքս բաւականի զարգացել: Գիտէի որ այդ առաքելու – թիւնը պահանջում է որ անձամբ այցելեմ ցանկիս զոհերին, առանց յայտնելու այցելութեանս պատճառը: Թէ ոչ յանկարծ սովորականից աւելի «զրագուած» են, կամ՝ չ՞ա կարեւոր գործով տոխպուած են քաղաքից բացակայել ... եւայլն:

Իւրաքանչիւր այցելութեան, ձեռնէ ունէն, փոխան ծաղկեփունջի, (այլեւս հանրածանօթ...) Հայաստանի ծիրաններից մի ծրար, ինչ որ ապահովում էր ջերմ ընդունելութիւն եւ առանդական սուրճը, մինչեւ որ զրոյցը հասնում էր բուն խընդրին: Որից յետոյ ժպիտները սկսում էին դանդաղել եւ ժժգունել...

Ինչեր առես չլսեցի ու ճաշակեցի...

«Կաթոլիկներուն ես փարա չեմ տար»: Կամ՝ «այդ ձեր հաւաքած զրամները համարեցէք որ պատուհանէն վար կը նետէք, որովհետեւ, չուտով, վանքի բոլոր ունեցածները պիտի երթան Վատիկանին»:

– Այն «չուտով»ը մօտաւորապէս ե՞րբ էք համարում, եկո՞ղ տարի, թէ հարիւր տարո՞ւց:

– Կարեւոր չէ, ջանըմ, ուշ կամ կանուխ Վատիկանը պիտի տիրանայ այդ հարըստութեան, հասկացէ՛ք:

Ժամանակին կային որ երեւանի Մատենադարանին ձեռագիր չէին տալիս՝ պատճառաբանելով որ Մոսկուան մի օր գանձք պիտի գրաւէ: Հիմա էլ այս լմասուն Սողոմոնն է, նախա՞նձախնդիր մեր ազգային մասունքների հանդէպ:

Իրականում եթէ նոյնիսկ պատահի մի օր որ աշխարհից չքանայ Մխիթարեան Միաբանութիւնը, դժուար է հաւատալ որ Վենետիկի քազաքապետարանը հրաժարի Վանքի հասութարեր հարստութիւններից: Ինչպէս նաեւ դժուար է հաւատալ որ առաջպետական հարստութիւնների տէր Վատիկանը աչք դնի մեր ազգային մասունքների վրայ, որոնք, համեմատաբար, փշրանքներ են:

«Համեստամիտ» Սողոմոնների մատնութեան բուն պատճառը գալիս է, անկասկած, իրանց գրպանում ննջող ոգնուց...

Մի ուրիշ Սողոմոն ինձ լսելուց յետոյ, հանդիսաւոր չեշտով յայտարարեց. «Այդ ձեռագիրները եւ Վանքի բոլոր գանձերը կը պատկանին հայ ժողովուրդին: Պէտք է իտալական կառավարութենէն պահանջել որ զանոնք յանձնուին Հայաստանի Մատենադարանին: Միակ ապահով տեղը հոն է»:

Ահա ուրիշ նախանձախնդիր մի ապրատին որին պիտի ուզէի պատասխանէր ապրացեալ Լեւոն Խաչիկեան, Մատենադարանի նախորդ տնօրէնը: Յիշում եմ մեր վերջին հանդիպումը, իր մեզմ բնաւորութիւնն ու իր իմաստալից խօսքերը՝ «Հարթիւնն ու իր իմաստալից խօսքերը՝ «Հարկաւոր է որ Սփիւռքը մեզ լաւ հասկանայ եւ տեղեակ լինի մեր տարած պետական աշխատանքների մասին: Մեր Մատենադարանը մանրանկարչութեան թանգարան չէ: Կատարում ենք ձեռագրերների ուսումնասիրութիւններ ու պրպտումներ ի նպաստ մեր ազգային մշակոյթի ու պատմութեան: Ձեռագրերներ կան առանց մանրանկարչական զարդարանքի որոնք մեծ արժէք ունեն, մասնաւորապես վերջին էջերի յիշատակարանք մեծապէս մեզ օգնում են ճշդել, ստուգել անորոշ դէպքեր: Ուստի պարտն չէ որ մեր բոլոր ձեռագրերը կուտակուեն մեր Մատենադարանում: Կարեւորը նրանց ապահով տեղ գտնուելն է: Թող նրանք լինեն այլ երկիրների մատենադարաններում կամ թանգարաններում: Վնաս չունի: Այսօրւայ պարմաններում, տեխնիկական զարգացումը մեզ թոյլ է տալիս միքրոֆիլմեր ձեռք բերել եւ չարունակել մեր պրպտումները: Արդէն ինչպէս գիտէք, մենք չարունակ յարաբերութեան մէջ ենք արտասահմանի զրեթէ բոլոր զրադարանների ու թանգարանների հետ»:

Մինչեւ Մխիթարեանց ձեռագրերների ու դանձերի «հայրենադարձութիւնը» այս երանելի Սողոմոնն ինձ պարզեց 1000 Ֆ.ի մի չէք: Ի՛նչ օրինակելի մի զոհողութիւն, երբ նրա պալատանման բնակարանի պատերից կախուած էին անուանի վարպետների կտաւները: Դրանցից մէկը եթէ վաճառէր հերիք էր որ վանքը ապատուի իր նիւթական տագնապից: Բայց մեր Սողոմոնն բազմազրաղ անձնաւորութիւն էր: Տարիներից ի վեր, չնորհիւ իր յարատեւութեան, նա վայելում էր քազմահնների յարդանքն ու պատիւը: Այսուհանդերձ նա դժգոհ էր իր վիճակից: «Ծախքերի մէջ խեղդուած եմ...»: Ինչ էր մնում որ նրա տուած չէքը եա տայի:

Ցիշեմ նաեւ Մինասի հետ հանդիպումս: Կէս ժամ նրա գլուխ արթուկեցի, փորձուած բոլոր ռազմանիւթերս ապահեցի ու յանգեցայ հետեւեալ արդիւնքի՝

– Չեմ տար:

– Ինչո՞ւ:

– Ոչ մէկ սանթիմ չեմ տար: Ժամանակին, երբ հայրս Մոսկուայէն հասաւ վենետիկ, մի որոշ գումարի պէտք ունէր: Մխիթարեան վարդապետները մերժեցին նրան փոխ տալ: Չեմ կրնար մոռնալ եւ չեմ տար:

Որքան շատ են մխիթարեան վարդապետների մեղքերը...

Ու երանի՛ քեզ Մինաս, որ այսպիսով եա հաւատարիմ մնում հօրդ յիշատակին, նմանելով այն Հային, որ ժամկոչի հետ, խռոված լինելու պատճառով այլեւս եկեղեցի չի գնում...

Յիշեցրի, որ ողեւորուած ինձ պատմում էր Պահամասի իր զրօսապտոյտը.

– Երեք շարաթ արքայութիւն գացինք ու վերադարձանք: Սքանչելի՛: Ինչիկ մը սուզ էր, բայց կ'արժէր: Դուն ալ դնա, չես զղջար, կ'արժէ՛...

«Ինչիկ մը սուզ» ըսածը, պարզուեց որ նրան արժել էր մօտ 80·000 Ֆր., իսկ Վանքի համար ինձ տուեց 500 Ֆր.:

Այսպիսի պարագաներումն է ահա՛, որ ափսոսում եա ահաբեկիչի ձիրք չունեա...

Տեղն է որ յիշեմ նաեւ Փանոսը: Երբ Դպրոցասէր վարժարանի 100ամեակի առթիւ համոզում էի որ ինքն էլ բերի իր նիւթական մասնակցութիւնը, ապահովելու համար այս կրթական հիմնարկի յարատեւութիւնը, ի՞նչ պատասխանի ինձ.

– Չէ ճանըմ, վազ անցիր: Այդ դպրոցը ծակ չուալ է, միշտ վնասի մէջ է (մի դպրոց կա՞յ միթէ, որ չհարթեր լինի...) արդէն լաւ եմ որ չուտով պիտի գոցուի...

Աչխարհի սկիզբից շատ բաներ են ստեղծուել, կառուցուել ու կործանուել, միայն Փանոսների նման ծնունդներն են յաւիտենական, որոնց Հայ լինելը եթէ կասկածելի է, նրանց որպէս մարդ ընդունելն էլ մի այլ թիւրիմացութիւն...

Ամենամեծայինը Սողոմոնները, Մխիթարեան Միաբանութեան ամենէն բնութեան մաս են կազմում, նման ճանճերին: Անօգուտ եւ աւելորդ: Կան պնդողներ, թէ բնութիւնը անօգուտ բան չի ստեղծում: Գիտական մի լուրջ հետազոտութիւն է հարկաւոր ապացոյց, որպէսի իմանանք սրանց օգտակարութիւնը...

***

Հանդանակութեանց առթիւ – պէտք էր ասէի արկածախնդրութեան ժամանակ – պատահում են եւ խրախուսիչ պարագաներ, որոնք քեզ սակրում են չյուսահատել, նոյնիսկ մոռանալ... ճանճերին:

Լիբանահայ ազգասէրների հանդանակութեան օրերին էր: Մոնմորանսիի հանդիսական անից հեռաձայնեցին թէ մի հայ մամիկ ուզում է ինձ տեսնել: Նոյն օրը գնացի: Այնտեղ մամիկները պէտք չէ որ սպասեն:

Պատահական մի դէմք, հիւծած, բազմաթիւ կնճիռներով քանդակուած, բարի ու վառ աչքերով, ձիւնաշող մազերի տակ:

– Բարեւ մայրիկ, ինչո՞վ կարող եմ օգնել:

Մայրիկը ձեռքը տարաւ կրծքին, զոզոդոզալով հանեց թաչկինակից մի քսակ ու պարզեց ինձ.

– Ա՛ռ, եամրուս, Լիբանանի մեր ազգարիկներուն եւ քոյրիկներուն համար: Ունեցած խնայողութիւնս ասչափ է...:

Յուզմամբ բացի փաթաթուած թաչկինակը: Մանր–մունր դրամներով ընդամէնը հաչուեցի 1055 Ֆր.:

Ինձ թուաց թէ պանուում եմ հէնց Աւետարանում յիշուած այրի կնոջ դիմաց, որ իր լուման պղում է պանճանակին:

Հին արմատները դեռ չեն չամաքել:

Այդ հին արմատներից կարծես վարակուած է վահէն, թաղարածիլ մեր սերունդից: Ի՞նչպէս չյիշել նրան:

Ամէն դիմումիս նա միշտ մի կոկիկ դումարով բերել է իր մասնակցութիւնը: Կոկիկ ասածս նչանակում է բազմաթիւ զերօներով մի դումար: Միշտ չէ որ զերօները անարժէք են:

Երկար բացատրելու պէտք չեղաւ Սուրբ Ղազարի խնդիրը: Նա տեղեակ էր արդէն: Իսկոյն, սուրճից առաջ ինձ մեկնեց 20·000 Ֆր.ի մի չէք, մեղմօրէն ճչդելով որ նոյնքան դումար տուել էր մի ամիս առաջ եւ կատակով զժգոհեց.

– Ա՛յ մարդ, այնպէս ըրէ որ ամիսը կամ երկու ամիս մէկ հանդանակութեան ելլես, որ երեսդ աւելի յաճախ տեսնենք:

Ու մի պահ յետոյ, յետ զրուցեան նըման, վահէն պէտք համարեց աւելացնել մի քանի ճչդումներ: Երկու անգամ 20·000 Ֆր. տուողից կարելի է համբերութեամբ լսել, խելօք աչակերտի նման.

– Հիմա որ մասնակցութիւնս բերի եւ սուրճդ ալ խմեցիր, պիտիր որ ժամանակին, 1936–ին, հայրս դիմած էր Սամուէլ Մուրատ վարժարանին որ պիս ընդունեն կէս կրթաթոչակով: Հայրս համեստ դերձակ մըն էր, Մարսէյլ: Տեսչութիւնը հօրս դիմումը մերժեց: Ես ալ հայկական զըպրոցէն ղրկուեցայ: Հայերէնս մնաց կաղ: Ինչ որ է, ստիկա ալ այլեւս անցեալին կը պատկանի: Ինչպէս գիտես, ես կաթողիկէ չեմ եւ ոչ ալ մտադիր եմ ըլլալու, բայց կը համարիմ որ Սուրբ Ղազարի զանձերը մեր ժողովուրդին պատկանող հարստութիւններ են, որոնց նկատմամբ ոեւէ Հայ իրաւունք չունի անտարբեր մնալու: Այս մասին երկու կարծիք չի կրնար ըլլալ: Բայց կ'ուզեմ միւթք մը յայտնել եւ եթէ յարմար տեսար բարի եղիր փոխանցել Վենետիկի մեր անձնուէր հայրերուն: Վանքին ափէն ու պահակը իրենք են: Այդ մասին ոչ մէկ խօսք: Բայց վանքի նիւթական մատակարարութիւնը պէտք է դրուի աչխարհական կարող անձերու հսկողութեան տակ: Վատիկանն անգամ իր զրամական զործերը դրած է աչխարհական ձեռնհաս մանադէտներու հսկողութեան տակ...

***

Ուրիշ մի պատկեր: Դիչերուայ ուշ ժամին Մարսէյլից ինձ հեռաձայնեց վանեցի մի ծերունի: Մի քանի չարաթ առաջ նրան հանդիպել էի Փարիզում, բարեկամների տանը, ուր խօսել էի Սուրբ Ղազարի տագնապի մասին.

– Տղայ, էսա մխիթարեաններէն բելայի խամար մարդ չեկաւ – չերեւաց: Ես ալ կ'ուզեմ մասնակցել: Քանի՞ տամ լաւ...

– Հայրիկ, ասացի, դու դիտես: Որքան շատ, այնքան լաւ: Կարծում եմ որ 5000 Ֆր. կարող ես տալ: Այդպիսով քեզ կ'ուղարկեմ վիճակահանութեան 10 տոմսակ:

– Ի՞նչ վիճակ ասիր... չհասկացայ.

– Վիճակահանութեան տոմսեր, թոմպո՛լա, հայրիկ, թոմպո՛լա...

– Թոմպոլա – մոմպոլայի խետ գործ չունեմ: Ինձ խազար քիչ է, դիւ գրիր վեց խազար...

Հաւանական է որ դիչերուայ այդ հեռաձայնից յետոյ վանեցի ծերունին հանդիստ մի քուն քաչեց:

***

«Արկածներիս» չարքը մի քիչ երկար եղաւ, բայց անկասկած թերացած կը լինեմ, եթէ չյիշեմ մեր հայ նկարիչների սրտաբուխ ու ջերմ վերաբերումը: Ամենահամեստից մինչեւ ակադեմական նկարիչները ազնուօրէն նուիրեցին իրենց կտաւները, կտմակերպուած վիճակահանութեան, որից գոյացաւ մօտ 350·000 Ֆր.ի մի կարեւոր գումար:

Մի անգամ եւս հաստատուեց, թէ արուեստը ոչ միայն ազնուացնող է, այլ ինքը ազնուութիւնն իսկ է...

Գիտակցում եմ որ այս մի քանի վկայութիւնները ոչ ոքի չեն զարմացնի: Մենք մեզ լաւ ենք ճանաչում: Սակայն վստահելու չենք: Որքան էլ անբաւարար համարինք այս հանդանակութիւնը, համոզուած եմ որ Սուրբ Ղազարի վանքը պիտի մնայ կանգուն ու չարունակի իր պատուաբեր առաքելութիւնը: Մեզ մնում է խորհել թէ ապագայում, երբ վանդ ապահնայ մի ազգային ժառանգութեան, ինչ միջոցների պէտք է դիմել, որպէսզի հանդանակութիւնները ապահովեն բաւարար արդիւնքներ:

Փորձառաբար կարող եմ վկայել որ ամէնէն ազդեցիկ միջոցներից մէկն է՝ երեսի մորթը հաստացնել, դանէ–դուռ չըջելով:

Դեռ բոլորովին չէ անհետացել մեզանից, արժանապատուութեան զգացումը:

Կան ի հարկէ ունեւորներ, որոնք զրկուած են տալու հաճոյքից: Դրանց պէտք է յիչեցնել որ զերեզմանում, մեզ սպասող օրզերը խարութիւն չեն պնում հարուստի ու աղքատի միջեւ...:

Իսկ եթէ սպահեցին մեր բոլոր միջոցները հաստատեր հանդանակութիւն ձեռք բերելու համար, մի զուցէ հարիւր լինի դիմել մեր զաղութի camelotներին, որոնք մասնագիտացած «ճաչակով», gadgetների են վերածում մեր ազգային սրբութիւնները: Ուստի կարելի է ենթադրել որ վաղը, հովանոցներից յետոյ, մայրերի վրայ պիտի վաճառուեն՝ եռագոյն ռոնադնդահներ, թաչկինակներ, չապիկներ, գուլպաներ, շորթեր եւայլն, եւայլն:

Վհատելու չենք: Մենք հարուստ ենք երեւակայութեամբ:

Ի վերջոյ «Ծուռ փայտն էլ է կրակ տալիս»...:

Կ. ՋՐԲԱՇԵՆԵՆ

ՍԻՆԿԱՓՈՒՐԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Բ.

1849 – 1853 թուականներու Սինկափուրի Հայութեան կեանքի հայելին կրնայ հանդիսանալ նոյն թուականներուն հրատարակուած «Ուսումնասէր» քաղաքական, պետական եւ առեւտրական երկամսաթերթը, որ սկիզբը կը տպագրուէր Ա. Սեթեանի «Արփի» վիմատպարանին մէջ: Ցետագային «Ուսումնասէր»ի խմբագիրը տմրանեց իր «Մասիս» վիմատպարանը, ուր կը տպագրուէր պարբերականը: «Ուսումնասէր»ի խմբագիրը – հրատարակիչն էր Գ. Գալատեան: Դժբախտաբար անոր կեանքին ու գործունէութեան մասին զբերէն ոչինչ գիտենք, բացի այն՝ որ 1849–ին ան ձեռնարկած է «Ուսումնասէր»ի հրատարակութեան, իսկ 1853–ին գադրեցուցած է երկչաթաթերթին տպագրութիւնը եւ հեռացած Աստրախան: «Ուսումնասէր»ը կալկաթա, Մատրաս, Պանպէյ, Պաթաւիա, Տանկուն, Փինանկ, Քանթոն, Սուրատպայա, Ճապաոա եւ այլ

Ֆր. կարող ես տալ: Այդպիսով քեզ կ'ուղարկեմ վիճակահանութեան 10 տոմսակ:

– Ի՞նչ վիճակ ասիր... չհասկացայ.

– Վիճակահանութեան տոմսեր, թոմպո՛լա, հայրիկ, թոմպո՛լա...

– Թոմպոլա – մոմպոլայի խետ գործ չունեմ: Ինձ խազար քիչ է, դիւ գրիր վեց խազար...

Հաւանական է որ դիչերուայ այդ հեռաձայնից յետոյ վանեցի ծերունին հանդիստ մի քուն քաչեց:

***

«Արկածներիս» չարքը մի քիչ երկար եղաւ, բայց անկասկած թերացած կը լինեմ, եթէ չյիշեմ մեր հայ նկարիչների սրտաբուխ ու ջերմ վերաբերումը: Ամենահամեստից մինչեւ ակադեմական նկարիչները ազնուօրէն նուիրեցին իրենց կտաւները, կտմակերպուած վիճակահանութեան, որից գոյացաւ մօտ 350·000 Ֆր.ի մի կարեւոր գումար:

Մի անգամ եւս հաստատուեց, թէ արուեստը ոչ միայն ազնուացնող է, այլ ինքը ազնուութիւնն իսկ է...

Գիտակցում եմ որ այս մի քանի վկայութիւնները ոչ ոքի չեն զարմացնի: Մենք մեզ լաւ ենք ճանաչում: Սակայն վստահելու չենք: Որքան էլ անբաւարար համարինք այս հանդանակութիւնը, համոզուած եմ որ Սուրբ Ղազարի վանքը պիտի մնայ կանգուն ու չարունակի իր պատուաբեր առաքելութիւնը: Մեզ մնում է խորհել թէ ապագայում, երբ վանդ ապահնայ մի ազգային ժառանգութեան, ինչ միջոցների պէտք է դիմել, որպէսզի հանդանակութիւնները ապահովեն բաւարար արդիւնքներ:

Փորձառաբար կարող եմ վկայել որ ամէնէն ազդեցիկ միջոցներից մէկն է՝ երեսի մորթը հաստացնել, դանէ–դուռ չըջելով:

Դեռ բոլորովին չէ անհետացել մեզանից, արժանապատուութեան զգացումը:

Կան ի հարկէ ունեւորներ, որոնք զրկուած են տալու հաճոյքից: Դրանց պէտք է յիչեցնել որ զերեզմանում, մեզ սպասող օրզերը խարութիւն չեն պնում հարուստի ու աղքատի միջեւ...:

Իսկ եթէ սպահեցին մեր բոլոր միջոցները հաստատեր հանդանակութիւն ձեռք բերելու համար, մի զուցէ հարիւր լինի դիմել մեր զաղութի camelotներին, որոնք մասնագիտացած «ճաչակով», gadgetների են վերածում մեր ազգային սրբութիւնները: Ուստի կարելի է ենթադրել որ վաղը, հովանոցներից յետոյ, մայրերի վրայ պիտի վաճառուեն՝ եռագոյն ռոնադնդահներ, թաչկինակներ, չապիկներ, գուլպաներ, շորթեր եւայլն, եւայլն:

Վհատելու չենք: Մենք հարուստ ենք երեւակայութեամբ:

Ի վերջոյ «Ծուռ փայտն էլ է կրակ տալիս»...:

Կ. ՋՐԲԱՇԵՆԵՆ

ՐԱՋՄԻԿ ԴԱՒՈՅԵԱՆԻ
ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ
ԼՈՍ ԱՆՁԱԼԼԸՍԻ ՄԷՋ

Լոս – Անճելըս գացած է Ռազմիկ Դաւոյեան, «Ապրիլ» ղրախտաւոթի հրաւէրով։ Թէքէեան Մշակութային Միութեան «Արշակ Տիգրանեան» սրահին մէջ, Յունիս 1–ին, Ռազմիկ Դաւոյեան մամուլի ասուլիս մը տուած է։ Ներկայ եղած են տեղւոյն հայ մամուլի թղթակիցները։ Բացատրելով ընտանեկան իր դժուարութիւնը յայտնած է որ այդ իրիկուն առիթ կ'ունենայ խօսելու «Մեր ժողովուրդի բոլոր տարբերուն հետ», եւ աւելցուցած։ – «Մեր բոլորիս մտահոգութիւնը մէկն է, թէ մեր ժողովուրդի, մեր ազգային խնդիրներուն, մեր ձգտումներուն եւ հետաքրքրութիւնների մէջ ի՞նչ կայ, որ մեր ապագայի համար շատ անհրաժեշտ է, եւ ի՞նչ կայ որ մենք կարող ենք միացնել իրար որ զօրաւոր ուժ դառնանք։ Ես այդ միացման կողմնակից եմ։ Հայաստան աշխարհը ինձ համար ամէնէն թանկ բանն է մոլորակի վրայ, այդ աշխարհէն գուրս ես իմ կեանքը չեմ պատկերացնում։ Ուզում եմ իրեւ լրատու ասել ձեզ, որ հիմա Խորհրդային Միութիւնում մեծ փոփոխութիւններ են կատարւում։ Այս վերջին տարին, երբ որ մարդ օդ չունենայ շնչելու եւ յանկարծ բացուի մի հատ հրապարակային պատուհան եւ շնչառութիւնդ բացուի եւ ակնթա մարդամարդի շնչել, իմանաս ինչ է կեանքը, խօսքը, այսպիսի մի բան պատահեց մեր երկրում, չնորհիւ Կորպաչովի։ Հնարաւորութիւն է բացուել, որ մենք կարենանք ազատօրէն խօսել մեր երկրի արատների եւ թերութիւնների մասին ... Մեր ժողովուրդի ցաւերի մասին խօսելը, մեր մտաւորականութեան առաջնահերթ խնդիրն է։ Դա դանդաղ է կատարւում մեր հանրապետութեան մէջ, բայց կատարւում է եւ պիտի չարունակուի կատարուել»։

Պատասխանելով հարցումներու, Դաւոյեան խօսած է Հայաստանի երիտասարդ գրողներու մասին, նշելով՝ «իսկապէս փայլուն երիտասարդներ ունենք, փայլուն տաւնտներով՝ Արմէն Շեկոյեան, Հրաչեայ Սարուխան, Սամուէլ Եղիազարեան, Ազնիւ Սահակեան եւ ուրիշներ»։

Սփիւռքի գրողներու գործերը Հայաստանի մէջ հրատարակելու հարցին անդրադառնալով Ռազմիկ Դաւոյեան ըսած է։ – «Մենք շատ ենք ուզում որ ըսփիւռքում եղած թանկարժէք բաները դառնան երեք միլիոն հայութեան սեփականութիւնը, եթէ չհաշուենք ներքին սփիւռքը։ Իս մասին Գրողների Միութեան նախագահն էլ, գեկավարութիւնն էլ շահագրգռուած են, ի պատիւ իրենց եւ անվերջ պնդել են որ դա լինի։ Հիմա այդ հնարաւորութիւնը կայ։ Հիմա ուս խիկրանքների, սպիտակ Ռուսերի բոլոր գործերը հրատարակուում են։ Բայց մի ուրիշ ցաւալի բան կայ։ Մենք էլ աւելի շատ ազմկող ենք, քան թէ գործ անող։ Ուրեմն, հէնց որ այս հնարաւորութիւնը տրուեց, Ռուսաստանում գոյութիւն ունեցող չտպագրուած վէպերը, բանաստեղծութիւնները, պոէմները ամբողջ ռուսական մամուլը հեղեղեցին։ Մեր գրականները լրիւ գատարկ էին։ Մեր միակ ունեցած գործը Ղազարեան անունով մի չէկիստի գործ է, որ վայլուն վաւերագրական գործ է, 1936 թուականի դէպքերի մասին»։

Արեւմտահայ գրականութեան մասին շատ լաւ տեղեակ ենք, ըսած է Դաւոյեան եւ աւելցուցած՝ «սակայն, Սփիւռքահայ գրականութեան տակաւին շատ լաւ տեղեակ չենք, որովհետեւ կարեւորագոյն գործերի մի մասը դեռ մեր մօտ հրատարակուած չէ։ Ես կարծում եմ որ մօտ ժամանակներում կը ստեղծուին այդ հնարաւորութիւնները, որ այդ գործերը, որոնք իրենց գաղափարախօսութեան պատճառաւ հրատարակուած չեն Հայաստանում, հիմա կը հրատարակուեն։ Ես չեմ կարող մոռանալ իմ գրոյցը Մուշեղ Իշխանի հետ Պէյրութում եւ մեր տանը՝ Երեւանում։ Ոչ էլ կարող եմ մոռանալ նրա խոնաւ աչքերը, որ ասեց, դա ի՞նչ բան է, երեք միլիոն ընթերցողից գրկել բանաստեղծը ... Ես չեմ ասում թէ նրա համոզմունքների մէջ ճեղքուածք կայ կամ ճեղքուածք չկայ, բայց բանաստեղծին իր ընթերցողից գրկելը յանցանք է։ Կարող է, որ Հայաստանը վաղը վերցնի եւ հրատարակի Ահարոնեանի գործերը»։

– ՎԵՆԵՏԻԿ –

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԹԻՒ 2

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ
ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
Դ· ՏԱՐԻ ՅՈՒԼԻՍ 19 – ՕԳՈՍՏՈՍ 16

ՀԱՅԱՍՏԻՆ
ԵՐԿՈՒ ՍԵՌԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ

Գոհացում տալու համար մինչեւ հիմա կատարուած դրուագ եւ հեռաձայնային այլ եւ այլ հարցումներուն, նկատմամբ միշտ հայերէն լեզուի նուիրուած ամառնային մեր յատուկիկայ Յուլիս 19 – Օգոստոս – 16 դասընթացքներուն, ներկայ հաղորդագրութեամբ կուտանք յաւելեալ տեղեկութիւններ եւ ընդհանուր ծրագիրը՝ կատարուելիք դասընթացքներուն։

Տարիներու փորձառութեամբ նկատելի թէ փոխանակ զանազանելու եւ հայագիտութեան բոլոր նիւթերը չօչափող դասախօսութիւններու, լաւագոյն է մասնականացնել մեր աշխատանքը եւ կեդրոնանալ աշխարհաբար լեզուի ուսուցումին վրայ։ Արդարեւ այս է, այսօր, մեր առաջին եւ գլխաւոր մտահոգութիւնը. նոր սերունդին սորվեցնել մեր մայր լեզուն, ոչ իբր լեզու՝ նման ուրիշ օտար լեզուի ուսուցումին, այլ յատկապէս մանկավարժական կարելի բոլոր միջոցներով ջանալ ընտանեցնել այդ լեզուն անոնց, որոնք յաճախ առօրեայ կեանքի ընթացքին կ'արտայայտուին իրենց զանազան երկրի լեզուով, – անգլերէն, ֆրանսերէն, յունարէն – որպէսզի հայերէնը դառնայ անոնց ղղացական լեզուն, իբր ինքնարուխ արտայայտութեան անմիջական միջոց եւ գիւրին բերումով մօտենան մեր մամուլին, ըլլայ թերթի կամ որեւիցէ գիրքի մղուած ներքին զրդումէ, գիտնալու եւ մասնակից ըլլալու ազգային ոչ միայն մեր ընկերային յարաբերութիւններուն, այլ նաեւ մեր պարագային, կը կազմի կրօնական եւ ազգաւանդամ մարմինները կ'ազատէին աւելորդ բեռէ։ Հարցը հոն կը հասնի, որ Գ. Գալատեան, կ'անցնի զործնական քայլի։ Ինչպէս նըշուեցաւ, ան կը վաճէ իր վիմագրարանը, կը դադրեցնէ թերթին տպագրութիւնը եւ «Ի սէր ազգիս եւ յառաջդիմութեան նորա» կը մեկնի Աւստրալիա, ուր կը մնայ անյայտութեան մէջ։

Դժբախտաբար, չատ բան չենք գիտեր նաեւ Սինկափուրի Հայերու այս ժամանակուան հանրային եւ մշակութային կազմակերպութիւններու մասին։ «Ուսումնասէր»ի մէջ տպագրուած քանի մը հաղորդումներէ կարելի դարձաւ պարզել հետեւեալ մօտաւոր պատկերը։ Սինկափուրի Հայերը ունեցած են «Ազգային ժողով», որ պարբերաբար դումարուած եւ քննարկած է գաղութի ներքին կեանքին վերաբերող զանազան հարցեր։ «Ազգային ժողով»ը տարեկան իր հաւաքոյթին ընտրած է «կառավարչութիւն», անմոռակալի գեկավարութեամբ։ Թէեւ անոր հիմնադրութեան ժամանակի մասին ոչինչ գիտենք, բայց մեկնելով այն երեւոյթէն, որ Ժ.Դ. ժողովը տեղի ունեցած է 1851–ին եւ նկատի առած այն՝ որ ժողովը կը գումարուէր տարին մէկ անգամ, ապա «Ազգային Ժողով»ը հիմնուած պէտք է ըլլայ 1833–ին, այսինքն՝ գաղութին ամէնէն մարգաշատ եւ եռուն շրջանին։ Սինկափուրի Հայերը թէեւ չկրցան ազգային դպրոց բանալ, բայց հեռու չէին Հայրենի բառ ու բանէն։ Ինչպէս կը վկայեն տարբեր ժամանակներ Սինկափուր այցելած գրեթէ բոլոր ականատեսները, Հայերը աննկուն բացառութեամբ, գիտէին մայրենի լեզուն, կը կարդային ու կը գրէին հայերէն։ Հոս հայերէն չատեր կը սառնային հայկական թերթեր եւ ամսագրեր՝ «Ազգասէր», «Ազգասէր Ա-բարատեան», «Արշալոյս Աբարատեան», «Շաւեմարան», «Եղբայրասէր», յետագային նաեւ՝ «Բազմավէպ», «Արարատ», «Արեւելք», նոյնիսկ «Մասեաց ապաւէն» եւայլն։

ՌԱՖԻԿ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

(Շար· 2)

չհշտենք, յատկապէս ընդհանուր առումով, մեր գրական կեանքին հաղորդակցելու, վնտռելու համար իրենք զիրենք այդ էջերուն մէջ եւ ի հարկին ամբողջացընելու, ընդարձակելու եւ աւելի բարձր մակարդակի մը հասցնելու՝ յատնաբերելու ճիգով, մեր ժողովուրդի բնիկ ըտեղծագործ տաղանդը։ Այս է նպատակը, որուն իրագործումը պիտի ըլլայ ամառնային այս դասընթացքը։ Շատ բան անշուշտ կախում ունի աշակերտներու հայերէն լեզուի մակարդակէն։

Վարչութիւնս, սակայն՝ նախատեսած է հետեւեալ ծրագիրը·

– Սկանակներու համար բերանացի հընչարանական հրահանգումներ, համաձայն բառերու զգացական արժէքը փոխանցող եղանակաւորումին, հիմնուած՝ լեզուի չեշտաւորումի սկըսբունքներու վրայ։ Ապա գրաւոր արտայայտութիւնը անոնց՝ մեր գրերու կիրարկումով եւ օգտագործումը՝ նոյն այդ գիրերուն, բառանացի ծանօթ եւ նախապէս սորված բառերը արտայայտելու համար։ Ապա ընթերցումի հրահանգումներ եւ բառապտական աշխատանք։ Հուսկ նախատասութեան մը քերականական կազմին մասին պիտելիքները։

– Յառաջացած սկանակներու համար նախատեսուած է քերականական մատնէլի ծրագիր մը, որ մեկնելով նախադասութեան մը քերականական կազմէն, իր անհրաժեշտ միջոց գաղափար մը յատակօրէն բանաձեւելու, կ'անցնի տալու բացատրականը բայերու եւ բառերու համաձայնական գործածութեան. կ'առաջարկուին տիպար ընթերցումներ եւ կը կատարուին համապատասխան նկարագրական գրաւոր աշխատանքներ, բառապիտական եւ յարակից ուղղագրական օրէնքներու ծանօթութիւն եւ հրահանգումներ։

– Յառաջացած աշակերտներու համար նախատեսուած են բերանացի եւ վերլուծական աշխատանքներ, գրական, պատմական, մշակութային այլ եւ այլ նիւթերու շուրջ, ունենալով իբր հիմք, էջեր մեր բանաստեղծներէն, վիպագիրներէն, գրագէտներէն, լրագրողներէն։

– Հայերէն աշխարհաբար լեզուին մէջ յաւ հրահանգուած աշակերտներու համար, նախատեսուած է գրաբար լեզուի ուսուցում՝ լեզուագիտական յարակից բայ – արմատներու եւ բառակազմական հարցերով, ինչպէս նաեւ նախնեաց մատենագրութեան եւ արդի գրականութեան նիւթերու շուրջ դասաւանդում։

Այս բոլոր մակարդակներու կողքին պիտի կատարուին նաեւ հանդիպումներ մշակութային, աշակերտներու կողմէ առաջարկուած նիւթերու շուրջ ազգային ընկերային ու մշակութային հարցերու վերաբերեալ։

Նախատեսուած է նաեւ երաժշտական աշխատանք – գուցէ նաեւ հայկական պարի – եւ յատկապէս մեր եկեղեցական ու ժողովրդական երգերը սորվեցնելու համար։ Այս է ընդհանուր գիծերու մէջ՝ ամառնային այս դասընթացքի ծրագիրը։

Ժամանումները պէտք են տեղի ունենալ Յուլիս 19–ին։ Եթէ ուեւիցէ պատճառով մէկը պիտի կանխէ այս թուականը կամ յետաձգէ իր ժամանումը՝ նախընտրելի է տեղեակ պահել վարչութիւնս։

Նոյն երկիրներէն ժամանող աշակերտներու խմբական ճամբորդութեան եւ յաւելեալ այլ տեղեկութիւններու համար, ատորեւ կուտանք զանազան երկիրներու մէջ մեր ներկայացուցիչներու անուններ·

Ֆրանսայի համար, Փարիզի շրջան՝
Հ· Վարդան Քէշիշեան
հեռ· – 45 – 34 – 68 – 28

Մարսէյլի շրջան՝ Կարօ Յովսէփեան
հեռ· 91 – 89 – 51 – 08

Գանատայի համար· Մոնրէալ՝
Վարուժան Պոյաճեան
հեռ· 748 – 59 – 28

Միացեալ Նահանգներ· Լոս Անճելըս՝
Հ· Տաճատ Եարտմեան
հեռ· 818 – 2441744

Ցունաստան· Աթէնք՝ Յակոբ Ձելալեան
հեռ· 9834121։

Իսկ մեր հասցէն եւ հեռաձայնի թիւը հետեւեալն է·

Collegio Armeno
ARMENOLOGIA
2596 Dorsoduro (ai Carmini)
30123 VENEZIA — I T A L I A
Tel. : 5228770

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Էմիլ Ասլանեան եւ Տէր եւ Տիկին Արմէն Սամուէլեան իրենց հօր՝

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼԻ

մահուան 10–րդ տարելիցին ի յիշատակ 5000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի բարեսիրութեան:

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Ալիէդ, Պուա – Գոլոմպ եւ Գոլոմպի «Գառնիկ Յովհաննէսեան» միջնակարգ վարժարանի տարեկան հանդէսը Յունիս 21, կիրակի, ժամը 16–ին, Պուա – Գոլոմպի քաղաքապետարանի սրահը:

35, rue du Général Leclerc,
Villa des Aubépines,
Bois-Colombes, près de la gare.

Հովանաւորութեամբ՝
ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱՂԴԱՇԵԱՆԻ
– Առաջնորդ Փարիզի –

Գեղարուեստական բաժին, դպրոցի սակերգներուն կողմէ՝ ղեկավարութեամբ՝ ուսուցիչներ՝ Օր. Մայտա Մարգարեանի եւ Տիկին Արփինէի:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Ս. ՂԱԶԱՐԻ
ՓԱՐԻԶԻ ՕԺԱՆԴԱԿ ՄԱՐՄՆԻ
ՀԱՇՈՒԵՓԱԿ

Սիրամ–ի Փարիզի Ենթայանձնախումբը հաւաքուած 4 Յունիս 3–ին եւ լսելէ ետք Պր. Կ. Զրբաշեանի հաշուետուութիւնը եւ սառցապրկէ չեսոյ մուտքի ու ելքի բաժիններէն, վիճակահանութեան եւ շրջաբերականներու միջոցաւ հաւաքուած գումարներուն, կը հաստատէ հետեւեալ հաշուեկշիռը. –

Վիճակահանութեան հասոյթ՝	322·500
Շրջաբերականներով հաւաքուած՝	110·650
Գումար՝	433·150
Ջանազան ծախքեր՝	11·957
Զուտ հասոյթ՝	421·193

Վ. ՃԱՋՄԱՏԱՐԵԱՆ (*Սիրամ*)

Կ. ԶՐԲԱՇԵԱՆ (*Փարիզի Ենթայանձնախումբ*)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Սահակ – Վարդան Պալեան եւ պատկերը կը ծանուցանեն, թէ Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին, կիրակի Յունիս 21–ին, իրենց կնոջ եւ մօր՝

ՈՎՍԱՆՆԱ ՊԱԼԵԱՆ–ի

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ԳԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Կիրակի, Յունիս 28, կազմակերպուած՝ Ս. Մեսրոպ Երեսատարպնեղու Միութեան կողմէ, մասնակցութեամբ՝ Նայիրի նուագախումբի, Նարեկ Մշակութային Կեդրոնին մէջ:

38, route de Collonges
St. Cyr au Mont d'Or

Վիճակահանութիւն – արեւելեան կերակուրներ – հայկական նուագ եւ երգեր:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ՊԱՆԵԼՕԻ ՄԷՋ

Կազմուած Խաչէ Պանեէօ – Քաշանի մասնաճիւղը կը ներկայացնէ՝

«ՔԱՋ ՆԱՋԱՐ»

Կատակերգութիւն, խօսք եւ երաժշտութիւն Նարեկ Տաւթեանի, մասնակցութեամբ Դպրոցասէր վարժարանի աշակերտներու, Երեքշաբթի, Յունիս 23, ժամը՝ 20·30–ին:

Théâtre Victor HUGO
14, ave V. Hugo — Bagneux
Réservation : 46. 64. 22. 24 / 46. 64. 02. 92

Dans un style coloré, accord de textes, musique et danses populaires.
La création arménienne du moment !

KISSANI
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Le Journal de Noraïr

Auditorium d'Issy-les-Moulineaux
Dimanche 21 Juin à 18 heures
13, rue Danton — 92130 Issy-les-Mlnx.
Réservation sur place ou par téléphone :
39 - 16 - 08 - 43

TROUPE KISSANI —
21, rue du Général Eboué, 92130 Issy
(après 19h)

BIJOUTERIE HAMEL —
30, ave. J.B. Clément,
92100 Boulogne Billancourt

FLEURS TERZIAN —
85, rue des Chesneaux
95160 Montmorency

Դպրոցական Հանդէս

Իսիի Կապոյտ Խաչէ միջնակարգ դպրոցի տարեկան հանդէսը, Շաբաթ, Յունիս 20–ին, ժամը 14·30, Մշակոյթի Տան մէջ:
45, rue de la Défense—Issy-les-Moulineaux

OFFRE D'EMPLOI

Femme seule, 77 ans, autonome mais ayant difficulté pour marcher, recherche dame compagnie, origine arménienne pour l'assister.
Lieu : Village Var
Logement et nourriture assurés.
Conditions à débattre.
Tél. : jour 42. 25. 69. 84
et soir 94. 52. 01. 51

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

GAIA
M.C.A. - 87

Dimanche 21 Juin
Salle LEO LAGRANGE, Place Carnot
Alfortville

NON-STOP 18h - 22h

Pour une culture arménienne vivante !

avec

à 18h... «CREATIONS» de la M.C.A.
avec tous les ateliers
à 19h... Buffet dînatoire
à 20h30...LES ARTISTES AVEC NOUS
Arthur BACKERDJIAN
MASSIS
et
EVELYNE ALTOUNIAN
sous la Présidence d'Honneur
de M. Joseph FRANCESCHI
Député - Maire d'Alfortville
— Participation aux frais —

M.C.A. — 9, rue de Madrid
94140 Alfortville
Tél. : 43. 76. 55. 89

ԱՂՔԱՏԱՆՔ

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱՆՔ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան տարեկան ընդհանուր ժողովը այս տարի տեղի պիտի ունենայ Յունիս 25, Հինգշաբթի գիշեր, ժամը 20·30–ին ընկերակցութեան կեդրոնը:

77 Ռիւ Լափայէթ, Փարիզ 9–ը, Թազամաս

Կարեւոր օրակարգ:

Անդամներէն կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

MARSEILLE
A L'OCCASION DU 80e ANNIVERSAIRE DE SA FONDATION
L'UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
a le plaisir de vous inviter à son
DINER DANSANT
Le samedi 27 juin à 20 heures
dans les nouveaux salons de l'Hôtel Novotel - Sofitel (Vieux Port)
36, Bld. Charles Livon - 13007 Marseille
Réservations :
Siège U. G. A. B.
ou Tél. :91 - 37 - 75 - 97 / 91 - 76 - 58 - 78 / 91 - 76 - 10 - 17

Désormais installée à ATHENES, dans sa propre agence de voyages
MAYDA BERBERIAN-BARAZIAN
rappelle à tous ses amis et clients de PARIS de la contacter à
Armik Travel
15, RUE VOULIS ATHÈNES
TEL. : 19 / 301 323 03 16
323 03 49
TELEX : 0601 223 626+
POUR TOUTES LEURS RESERVATIONS DE VACANCES EN GRECE

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
COLLEGE ARMENIEN SAMUEL - MOORAT
Fête Champêtre Annuelle
DU COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT
26, rue Troyon
à Sèvres, le Samedi 20 Juin à partir de 16 heures 30 jusqu'à l'aube
La Fête sera animée par les élèves du Collège et sa Chorale
Participeront au programme artistique
— ROSY ARMEN
— BALLET NAVASART
— EVELYNE ALTOUNIAN
— SUREN
— DUO ZEPUR
— LEVON CLARIAN
Vous danserez tard dans la nuit avec l'Orchestre de «LORI»
et ses chanteurs
Y. NADJARIAN A. EMIRIAN
— L'entrée à la Fête champêtre est gratuite —

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ գնով «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆԻՍ
20-21
SAMEDI-DIMANCHE
20-21 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՐԱՉ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

62ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.512 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.512

ՅՈՒՆԻՍ 18, ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԹՈՒԱԿԱՆ ՄԸ ՆԱԵԻ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԵԻՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՃԱՆՉՑԱԻ 1915-Ի ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ԿՈՂՄԷ ԱԼ ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ ՆԱԽԱՊԱՏՄԱՆ ԱՆՈՐ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԵԻՐՈՊԱՅԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

ԽԱՆԴԱՎԱՌՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՅՈՒԶՈՒՄ ՍԹՐԱՋՊՈՒՐԿ ՀԱՒԱՔՈՒԱԾ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄՕՏ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՄԵԾ ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԵՏՆԻ ՎՐԱՅ

ՍԹՐԱՋՊՈՒՐԿ. – Յունիս 18

Յունիսեան այս օրը, անկասկա՛ծ, ա–մէնէն երկար օրն էր այն բոլոր Հայերուն համար, որոնք փութացած էին Սթրազ–պուրկ, կառքով, հանրակառքով, երկա–թուղիով թէ օդանաւով: Հինգշաբթի, Յունիս 18–ին, ձգձգումներէ, յետաձգում–ներէ, սակարկութիւններէ եաք, Եւրո–պայի Խորհրդարանին լիակատար նիստին օրակարգի հարցերէն մէկն էր ժամ Վան–ծէմկլըրուքի չարչարուած տեղեկագիր–ը՝ քաղաքական լուծումի մը համար Հայկական Հարցին: Դեռ մինչեւ վերջին վայրկեանը, ապահովութիւն չկար: Հայ Դատի Յանձնախումբի եւ Սոլիտառիթէ Ֆրանքոֆոնիէնիէնի պատասխանատու – ներ օրերէ ի վեր, պիչերը ցերեկին խառ–նած, Խորհրդարանի չէնքին ներքնայար–կին մէջ, հետապատ աշխատանք կը տա–նէին, երեսփոխաններու հետ տեսնուե–լու, խօսելու, համոզելու համար: Ջորեք–շաբթի օր, երկու կազմակերպութիւնները վերջին մամուլի ասուլիս մը կու – տային, ուր խօսք կ'առնէր նաեւ պելժ ընկերվարական երեսփոխան՝ Կլին, կըր–կինն ու կրկին պարզելու համար հայկական տեսակէտը: Հինգշաբթի, ցերեկին իսկ, ապահովութեան ուժեր չընջապատած էին Խորհրդարանի չէնքը, մուտքերը դրեթէ «զրպած» ու մարդ անցընելով կը ձգէին քանի մը տասնեակ Հայերու մուտքը, որոնք դեռ նեթս մտնելէ եաք պարտէին երկու արտօնագիր ձեռք ձգել մէկը – համեմատաբար աւելի դիւրին – անունով ու նկարով պաճ մը, որ թոյլ կուտար Խորհրդարանին մէջ երթեւեկը, ապա տարի էր ուրիչ մը, որ հատիկ – հատիկ կը ընդհատէր նախապէս պատրաստուած ցանկի մը հիման վրայ: Հոս, թիւը, չատ աւելի սահմանափակ էր, բայց այս մէկին էր որ թոյլ կուտար նիստին ներկայ գըտ–նուելու իրաւունքը:

Նախ քան նիստին բացումը, ժամը 14·30–ին, մամուլի ասուլիսի յատկաց–ուած սրահի մը մէջ, պելժ ազատական ե–բեսփոխան մը՝ Լիւք Պէյէր ու Ռիքէ շըր–ջապատուած մօտ տասը Թուրք Խորհըր–դարանի անդամներով, մամուլի ասուլիս մը կուտար, որ այլապէս չահեկան էր, եթէ նկատենք որ նպատակին (Թրքանը–պասո) ճիշդ հակառակ արդիւնքը կու–տար: Արդարեւ, Թուրք երեսփոխաննե–րու խեղճուկրակ պատասխանները Թրզ–թակիցներու հարցումներուն, բան երե–ւոյթին յուսախաբ կ'ընէին զիրենք «հո–վանաւորող» պելժը, որ բաւական ալ ջանք կը թափէր տափակութենէ դուրս հանե–լու համար վիճաբանութիւնը, բայց չան–քերը ապարդիւն էին: Սկիզբէն, Պէյէր ու Ռիքէ կ'ըսէր Թէ ուզածը այս չէր, որովհետեւ փափաքած էր որ հայկական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներ ալ ըլլան, բայց ընթացք չէին տուած հը–րաւէրին:

Պելժը Ազնաւուրի նամակով կը բանար ասուլիսը, ու անմիջապէս խօսք կուտար Թուրք երեսփոխաններէն մէկուն, որպէս–զի պարզէ Թրքական տեսակէտը: Կառա – վարական կուսակցութենէն՝ Իպրահիմօղ–լու (Անա Վաթան) կը կրկնէր տասնամ–եակներէ ի վեր կրկնուած – եւ չմաչած – յանկերգը. – Պատմութիւնը խեղաթիւր – ուած է, ցեղասպանութիւն չէ դործուած, բաներ մը պատահած են, որոնք երկու կողմերն ալ լացուցած են: Իրմէ եաք, ուրիշ մը (անկախ) նոյն բանը պիտի ը–սէր, Սոսիալ – Դեմոկրատ մը կը ժխտէր ցեղասպանութիւնը, ցաւելով որ ողբեր–գական դէպք մը կը չահագործուի քա–ղաքական նպատակներու համար (ակ–նարկութիւն Ֆրանսական նախագահական ընտրութեանց), կը չէշտէր Թէ Խորհր–դարանը արդարութեան եւ պատմութեան տեղան մը չէ: Հարցումներ կային հե–տաքրքրական, որոնց խուսափողական պատասխաններ տրուեցան, երբեմն այն–քան կապ չունէին հարցումին հետ, որ Պելժն իսկ կը ստիպուէր միջամտել ու կարգի հրաւիրել իր բարեկամները, քա–նիցս յիշեցնելով Թէ իրենց բաժը՝ եղած հարցումին պատասխանը չէ: Պէտք է ըն–դունիլ, Թէ որքան ալ Թրքանպատ անձ մը ըլլայ Պէյէր ատ Ռիքէ, մէկն է որ դիտէ առարկայօրէն վարել վիճաբանական ա–սուլիս մը: Ընդհանուր ձեւով, Թուրքե–րը կրկնեցին Թէ ցեղասպանութիւն չկայ, եթէ ողբերգութիւն մը պատահած է, նի–Թական հատուցման հարց չի կրնար ըլ–լալ, արդէն նուաստացուցիչ է որեւէ նիւթական մօտեցում մարդկային տառա–պանքին, եթէ ողբերգութիւն է, է՛ եր–կուքին համար, Հայերը ամէն իրաւունք կը վայելեն Թուրքիոյ մէջ, ուր հայ փոքրամասնութիւն կայ, քիւրտ չկայ (ի պատասխան Լիւքը – Պելժիքի Թղթակցին հարցումին), եթէ Հայեր հեռացած են Թուրքիայէն, պատճառները զուտ տըն–տեսական են: Հուսկ, այն հարցումին Թէ ի՞նչ հիման վրայ կարելի է նախատեսել տիպարկ մը, Թուրքը կը պատասխանէ, Թող դան (մեզի ալ հրամմեցէք...) Թուրքիա, որեւէ արգելք չկայ ու նըս–տին...:

***

Անհամբեր էինք: Նիստը սկսած էր ժամը 3–ին, բայց ծեծուած հարցը կը վե–րաբերէր կիներու վիճակին Հասարակա–պետութեան հիմնարկներուն մէջ: Մեր հարցը ժամը 16·30–ին միայն կուգար: Հարցը ժամը 16·30–ին միայն կուգար: Ներկայ էին հազիւ 60 երեսփոխան (ընդհ· Թիւն է 511): Նախագահը խօսք կուտար քաղաքական յանձնախումբի բանբերին՝ Սերճիօ Լոչինի (իտալացի Դեմօ – Քրիս–թիանը), որ կը ներկայացնէր Վանաէօ–մէլպրուքի այն տեղեկագիրը, որու մէջ ցեղասպանութիւնը վերածուած էր ա–նարգարութեան եւ 23–ի դէմ 25 ձայնով եւ 2 ձեռնպահութիւն, վաւերացուած էր Փետրուար 25–ին: Հակիրճ պատմականը կ'ընէր տեղեկագրին, որ ներկայացուած էր, առաջին անգամ 1984, Հոկտեմբեր 23–ին, ու կը բացատրէր տուեալները: Ապա, նիստին նախագահը յաջորդաբար խօսք կուտար զանազան հոսանքներու ներկայացուցիչներուն, ճշդելով անոնց ժամանակամիջոցը: Հոս, հարկ է փակա–գիծ մը բանալ խորհրդածութիւն մը ընե–լու համար: Արդարեւ, նախագահը իր առջեւ ունէր ցանկը անոնց որոնք խօսք պիտի առնեն եւ ամէն մէկուն խումբին կողմէ ճշդուած ժամանակամիջոցը՝ 3, 4 կամ միայն երկու վայրկեան: Ոչ ոք կըր–նար կէս – երկվայրկեան աւելի խօսիլ: Ի՞նչ լաւ կ'ըլլար, եթէ այս դրութիւնը կարենայինք կիրարկել մեր հանդէսնե–րուն եւ ժողովներուն մէջ: Որքա՜ն ժա–մանակ չհաց պիտի ըլլայինք...:

Ուրեմն, առաջին խօսքը արտեցաւ Փը–բանսացի ընկերվարական՝

ԱՆՐԻ ՍԱՊԻ–ի, որ դլխաւոր դրդիչ ուժն է այս հարցին: Ան չեշտեց երկու կարե–ւոր դրդապատճառներ, որպէսզի տեղե–կագիրը քուէարկուի: Ա.) մարդկութեան հաւաքական յիշողութեան մէջ պէտք չէ սրբուի այս ցեղասպանութիւնը: Բ.) Թուր–քիա թեկնածու է Հասարակապետութեան, նախ քան իրենց մուտքը, պահանջուեցաւ որ Փորթուկալ եւ Սպանիա ժողովրդա–վարութիւններու վերածուին, նոյնը կ'ակնկալուի Թուրքիայէն: Սապէ, կը չեշ–տէ նաեւ որ առաջարկուած սրբագրու–թիւնն է՝ վերադառնալ ցեղասպանութիւն որակումին:

ԼԷՄՄԷՌ· – (գերմանացի, եւրոպական ժողովրդական կուսակցութիւն Փէ – Փէ – Ը): Իրեն համար այս հարցը հրատապ այժմէականութիւն մը չի ներկայացներ, ասիկա չի նշանակեր ազէտը ուրանալ: Եզրակացութիւնն այն է որ իր խմբակցու–թիւնը ոչ վիճաբանութեան կը մասնակցի, ոչ ալ քուէարկութեան:

ՈՒԻԼԵ· – (եւրոպացի Դեմոկրատ)· – Դէմ է տեղեկագրին: Դէպքերը պատահեր են Հոմի համաձայնագրէն առաջ: Ցար–պանք ունի Հայերուն, անոնց լեզուին, մշակոյթին, կրօնքին նկատմամբ: Կը ցաւի անցած – դարձածին համար: Փուէար – կութիւն մը ոչ մէկ բան մը պիտի աւելցը–նէր, ոչ ալ պակսեցնէր Հայերուն: Պիտի չմասնակցին քուէարկութեան: Գործ չու–նին այդ հարցին հետ:

ՓԻՒՔ· – (Համայնավար, Ֆրանսացի)·– Դիտել կուտայ որ քանի մը տարի առաջ, Խորհրդարանը ծեծեց ցեղասպանութեան եւ օտարատեացութեան հարցը: Այս ալ, այդ չըջագիծին մէջ է: Ամբողջ ժողովուր–դի մը բնաջնջումը: Եղած բնագիրը դո–հացում չի տար: Պէտք է որ իր տեղը դանէ ցեղասպանութիւն տարազը: Ճանա–չումը արգելք պիտի ըլլար որ նման ող–բերգութիւն մը կրկնուի:

ՔՈՍԹ – ՖԼՈՐԻ (Լո – Տէ – Ը= Ռե–ֆորմաթէօր, Դեմոկրատ Լօրութիէն): Ֆը–րանսացի ոճաբանի տիպար, Քոսթ – Ֆլօրէ տպաւորիչ բանաձեւում ունի: Կը հաստատէ որ մարդը ունի մեծութիւն, բայց նաեւ փոքրոգութիւն, երկուքն ալ պէտք է ստանձնել: Առաջինը օրինակ պէտք է ծառայէ, երկրորդը՝ դաս պէտք է ըլլայ: Պէտք է Թուրքիա տէր ըլլայ իր պատմութեան: Ճանաչումը վերջ կուտայ Ա.ՍԱԼԱ–ի ահաբեկչութեան: Ապա, կը յիշէ Թուականը՝ Յունիս 18, Տը Կոլի կոչը: Պէտք է քուէարկել այս Խորհրդա–րանին պատիւին համար:

ՎԻԼԻ ՓԻԻԻՓԵՐՍ (կանանչ)· – Կ'անդ–րադառնայ քաղաքական յանձնախումբին նախկին նախագահին՝ Ֆորմիկոնիի խա–ղերուն հարցը խեղդելու համար: Պարզ է՝ նպաստաւոր է:

ՕԹԹՕ ՏԸ ՀԱՊՍԳՈՒՐԿ (Փէ – Փէ – Ը) – Առարկայական կը փորձէ ըլլալ, չի ծածկեր որ որակումը անառարկելի է եւ բարոյական կողմը կը չեշտէ:

Կ. ՓՈՐՏԻԱ (Ազ – Ֆրանսայի Ազգ· ձակատ)· – Կը չեշտէ ռէալ փոլիթիքի մը սկզբունքը, մաղթելով որ ամէն մարդ տէր ըլլայ իր պատասխանատուութիւններուն: Կողմնակից է ճանաչման:

ՅՈՒՆԻՍ (Փէ – Փէ – Ը)· – Թուրքիա պէտք է ճանչնայ: Կը դատապարտէ ահա–բեկչութիւնը, որ հետեւանք է, կ'ըսէ, Թուրքիոյ մերժողական դիրքին:

ԼՖՐԻՄԻՏԻՍ – (Համայնավար Ցոյն)· – Շատ բուռն է Թուրքերու գործած ցեղաս–պանութեան հասցէին գործածած բառա–մթերքով իսկ: Հազարաւորներ, միլիոն–ներ բնաջնջուեցան: Ո՛չ ողողումներու, ո՛չ երկրաշարժի, ո՛չ ալ ՍԻՏԱ–ի զոհ էին:

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄԱՆԿՈՒԹԵՆԷ ՊԱՏԱՆԵԿՈՒԹԻՒՆ

(ՊԱՏՄՈՒԱԾՔ)

Չեմ գիտեր ի՛նչ պատահեցաւ: Ի՛նչպէս եղաւ, որ փոթորիկի բռնուած նաւի նըմանի, սկսաւ երերալ սենեակը. թեքեցաւ աջ, թեքեցաւ ձախ: Հիմէն կը խախտէր չէնքը ու կը տանէր գիս ջուրին յատակը: Աթոռ ու սեղան, ծաղկաման ու մոխրաման, լուցկիի եւ սիկառէթի տուփ բախեցան իրար, ջախջախուեցան եւ փշուրները թափեցան վրաս: Ցնցուեցայ. զոդզոդացի. հատատարակչուեթիւնս կորնցուցած՝ ինկայ տիւանին: Փախուքի համ մը եկաւ բերանս: Դուրսը արեւ էր, բայց ներսը մթնցաւ. զարճաւ գիշեր: Չէի տեսներ իրերն ու առարկաները. պատուհանն անդամ ծածկուած էր երկաթէ սեւ վարագոյրով ...: Եկած կը թուէր աշխարհը ձըգելու ժամը: Ցանձնուած՝ մահաքունի:

Սակայն, յանկարծ, նօսրացաւ սեւութիւնը. առաւօտ եղաւ. պայծառացաւ չուրջս. սկսայ տեսնել յատակօրէն: Կը քալէի էշի եւ գրասառներու յատուկ արահետներէ, մացառապատ դաշտի մը վրայէն: Ախճ ու եղիճ կը փաթթուէին ոտքերուս ու սրունքներուս, կը ճանկռտէին մի-սերս, բայց կը չարունակէի քալել: Չեմ գիտեր ի՛նչպէս եւ ուրկէ՛ եկած մեծ բազմութիւն մը կը հետեւէ՞ր ինծի, թէ ե՛ս կը հետեւէի անոր: Կռնակ զարճուցած մեր առնին, կը դիմէինք ամայութիւն, առանց գիտնալու թէ ո՛ւր կ'երթանք. ինչո՛ւ կ'երթանք: Երախայի լացեր կը լեցնէին մթնոլորտը: Տրտունջներ, դժգոհութիւն, բողոքներ կը թռչկոտէին բոլոր բերաններէ: Տաք էր օդը: Կրակէ այդ արեւին տակ, հաւկիթն անդամ պիտի խաշէր:

Հասանք տեղ մը, ուր չուք կար եւ ջուր: Կ'ուզէինք հանդստանալ. ուռած ոտքերը մխրճել ջուրի մէջ. պատառ մը հաց ուտել, բայց չար մարդիկ «քալեցէ՛ք, քալեցէ՛ք» կը պոռային: Խարազանը կը չաչէր. գանակը կը ճեղքուէին. արիւն կը հոսէր դէմքէդ: Ջուրին մօտեցողը՝ սուինահար կը զլորուէր գետին մէջ: Գետին ինկած մէկը կ'ոռնակոխուէր, կը ճզմուէր, կը խողխողուէր: Չէի կրնար դանազանել թէ՝ ի՞մ հայրն էր այդ մեռնողը թէ Պալտասարին հայրիկը: Կ'ուզէի պոռալ՝ ձայնը կակորդէս դուրս չէր գար: Կը փորձէի յառաջանալ, մալլցիլ մարդու հասակն ի վեր, խլել ֆէսը, ոտքերուս տակ ճմրթկել զայն. նախատել... բայց չէի կրնար քալել ու մօտենալ անոր: Կիներ կը նետուէին մեռնողի եւ մեռնողի մէջէն, սակայն փորը ճեղքուած, ըսինքը մարմինն անջատուած, իրենք ալ կ'իյնային գետին: Դիակներ կը դիզուէին դիակներու վրայ: Դանակէ խուռփածը կուլար, կ'ազաչէր, կ'աղօթէր, մինչ ահեւ եռեւէն՝ Մուհամէտի՞ զլուխը, թէ Աստուծոյ կերպարանք առած մէկը կը քրքջար խելագարի պէս...:

Զգրցայ հասկնալ, թէ ի՛նչպէս յանկարծ ամայացաւ չուրջս: Տիրեց լռութիւն: Գանգատ չէր լսուեր. գանակը զործելէ դադրած. ո՛չ մեռել կար, ո՛չ չարժում: Զատուած բոլորէն, մինակ էր անծանօթ վայր մը: Ո՞վ բերած էր. ուրկէ՞ բերած էին զիս հոս՝ ցանկապատերով չրջապատուած այս չէնքը: Ինչո՞ւ իրաւունք չէր տրուեր անկէ դուրս ելլելու: Վայրկեան իսկ չէեցնող հարցումները չատապած. չրջապատուեցայ տարեկիցներով: Անոնք ալ մինակ մնացած՝ եկած էին հոգէս, առած զիս իրենց մէջ: Տարտղնած տասչեղներ. հացի փշրանքներ, որ խմորուին միասին, կրակուին միասին. կազմեն միասնութիւն. վերակերտեն փըշրուած ամբողջութիւնը:

Ծայր տուաւ բաժանումի գործընթացը: Տղաքը՝ «վերի թաղ», աղջիկները՝ «վարի թաղ»: Կազմուեցան խմբակներ. բացուեցան դատարաններ: Հիրք ու գրիչ գրին ձեռքերու մէջ: Հոպիւ սերտել սկսած, «Ջուրի պէս» կը կարդայինք արդէն Վարուժան եւ Սիամանթօն, Դուրեան եւ Մեծարենց, Օտեան եւ Բաֆֆի: Սորվեցանք վէդ խաղալ. ընկերոջ գրնդիկները չհեղլու վարպետութիւն ձեռք ձգել. չուանցատքի պարտութեան ենթարկել լատգոյն աղջիկն անդամ. պատուըտուքի խաղերուն՝ սարսափի մատնել ու լացնել վախկոտներ: Ու արդէն մոռցած էինք ... չմոռցուելիքը: Հայր ու մայր չէինք փնտռեր այլեւս:

Եկաւ առեն մը, երբ սկսայ ձանձրանալ խաղերէ: Կը խուսափիմ պիս փնտռտուքներէ: Կը մեկուսանամ բոլորովին: Հիմա, իմ մեծագոյն հրճուանքն է նստիլ վրան պատշգամի հոզակոյտին ու հետեւիլ Սիլվայի չարժուձեւերուն: Դալրոցը փոքր սրահատով բաժնող տունի արար աղջիկն է Սիլվա: Կը մեզքնամ անոր: Վատահ եմ, որ ութ տարեկանէն աւելի չէ աղջիկը, սակայն բոլոր գործերը ընողը ան է: Երբ մեծ քոյրը հագուած – պռնուած ամուսնի փնտռելու վրայ է, ան կ'աւլէ տուներ. հաւ կը կերակրէ. չոր կը լուայ. ծաղիկ ու բանջարեղէն կը ջրէ: Տնեցիք կը պոռան զլխուն. կը ծեծեն ալ, բայց ան լալ չի գիտեր: Գիտէ ուրիշ բան. կը նստի՝ տունին սահմանը գծող քարին, պատառած ու թրջուած չրջազգեստը կը հրէ մէկ կողմ, ցոյց տալով գիտան ու վարտիքը ու կը ժպտի չարաճճիօրէն: Մեծ քրոջմէ՞ն սորված է արդեօք թէ մօրը արգանդին մէջ, այդ տարիքին գիտէ գիտեւրու մերկութիւն ցոյց տալու նշանակութիւնը: Միշտ մրոտ է Սիլվայի դէմքը: Ագռոռ՝ ոտքերն ու սրունքները: Եղունդները՝ սեւխով լեցուն: Երբեք չի մտածեր ինքզինքը մաքրելու մասին: Իրեն չափ ազատ է լաթէ պուպրիկը, որ կը համբուրէ մօր մը դէմքը պուրպուրանքով, կը սեղմէ զայն կուրծքին ու կը խնդանք երկուքս ալ:

Սիլվան դիտելու համար չէ սակայն, որ ամէն իրիկուն ես կը նստիմ հոն: Տարբեր պաղանիք մը կայ աւոր եաին: Ես սիրահարած եմ դասախարակ Տիլրանուհիի: Անոր սենեակին պատուհանը կը բացուի ճիշդ Սիլվայի տունին կողմը. իմ ընտրած անկիւնէս միայն կրնամ տեսնել անոր զբաղումը: Եթէ նշմարեմ անոր մազը, զէմքին մէկ մասը, քիթին ծայրը, կը բաւէ ինձ. կ'ամրողջանայ երջանկութիւնս. աշխարհը կը գառնայ իմս: Ազաչական նայուածքներէս ամէն բան հասկցած է Տիլրանուհի եւ անտարբեր չէ: Արդէն իր քաջալերանքն է, որ զիս մօտեցուցած է իրեն, զրած րոպ մը սրտիս մէջ: Առիթի կը սպասէ՝ զիս իր քով հրաւիրելու:

Այսօր, թուղթի կտոր մը սահեցուց ձեռքիս մէջ: Կարդացի ու սիրտս դուրս թռաւ իր վանդակէն: Ցաչոդած է սենեակը բաժնող ընկերուհին հեռացնել: Գաղանօրէն կրնամ իր սենեակը երթալ: Պատէն քակած է երկու տախտակ եւ բացած զիս իրեն միացնող ճամբան: Փորի վրայ սողալով կը հասնիմ իրեն: Կը բռնէ ձեռքս եւ կ'օգնէ ինձ ոտքի ելլելու: Դէմ դիմաց ենք հիմա. ինք կը ժպտի. ես՝ վախէ եւ ամօթէ չչմած: Ինչո՞ւ եկայ. ի՞նչ ըսելու եւ ի՞նչ ընելու: Չէ՞ր բաւեր նայուածքներով ու նամակներով սիրել: Ես կը սիրէի զինք մտածումով, զգայութեամբ, վէպերու մէջ արտասանուած խօսքերով: Իր նամակները զիս ալ զարձուցած էին «բանաստեղծ», երազի եաեւէ վազող պատանի: Հիմա, երազը քանդուած, բանաստեղծութիւնը բզիկ – բզիկ էր եղած: Սէր յայտնելու ի՞նչ միջոց կը մնար այլեւս. արդեօք սիրելու ուրիշ ձե՞ւ ալ գոյութիւն ունէր:

Բարեբախտաբար բերան բանալու, խօսելու կարիք չկար: Կինը զիտէ իր ուզածը. կ'առաջնորդէ քեզ. կ'ուսուցանէ բանելիք զիրքդ: Տիլրանուհի կը քակէ կուրծքի հանդոյցը, ծիծերը կը դնէ ափերուս մէջ: Կը սարսռայ մարմինս. տեսիլ պէս կը զողզողամ. չիմնալու համար կը կռթնիմ մահճակալին եւ չեմ համարձակիր կռնա ու բիրտ չարժումով մը չարչարել կնոջ մարմինը: Չէի գիտեր տակաւին, որ կնոջ փնտռածը այդ «կոչտութիւնն» ու «րրտութիւնն» էր: Ինքն է, որ պլուխս կը քաշէ դէպի իրեն եւ պտուկները կը դնէ բերնիս: Այն առեն չնչահեղձ խեղդուողի միակ բառն է որ կուզայ շրթներուս. «Տիլրանուհի՛ ... Տիլրանուհի՛...:

Բայց Տիլրանուհին ալ չդիմացաւ դէպքերու յաջորդականութեան: Անցաւ Հայկանոյշի եաին, աներեւութացաւ իրերայաջորդ տեսարաններու հրմշտուքին մէջ: Աշակերտուհիները իրենք իրենց մէջ բաժնած էին տղաքը: Ես բաժին ինկած էի Հայկանոյշին: Առանց իմ գիտակցութեան, իր սիրտը տուած էր ինծի եւ փափաքը համար իր սէրը, ընթրիքը չէ ըրած. չամիչն ու ընկոյզը բերած է ինծի: Երախայի պէս կը կերակրէ զիս՝ մէկիկ – մէկիկ չամիչները թխմելով բերանս. իսկ ես՝ առած ընկոյզը կ'երկարեմ իրեն:

Չամիչի ու ընկոյզի սիրարանական այս կատակը, բոլորովին յուրջ զործադրութիւն կը տանէինք տարեկան Հայկանոյշի համար: Ըստ իրեն՝ արդէն նշանուած, ընտանիք պիտի կազմենք: Հարսանիքը տեղի պիտի ունենայ վաղը կամ միւս օր:

Որքա՜ն հեռուն կը գիտէին ապջիկներ. որքա՜ն կանուխէն կը պատրաստուին կնութեան եւ որքա՜ն ուշ արթնցայ ես...:

Սիլվայի եւ Տիլրանուհիի պէս, Հայկանոյշն ալ մնաց որբանոցի պատին տակ: Իմայ չուկայ. բռնեցի մարդ դառնալու ճամբան: Գիր կը չարեմ, մեքենայ կը զործեմ: Դալրոցի տնօրէն եւ բանաս – տեղծ Վարդան Գէորգեան արհեստ կը սորվեցնէ ինձ, երբեմն զրականութիւն կը բացատրէ. կ'ուզէ որ մաս կազմեմ «Վասպուրական»ի չուրջ հաւաքուած պատանի զաչնակցականներու, մինչ, համայնապարին մէկը, հէգեաթի նման կը պատմէ Անարէ Մարթիի Սեւ ծովեան զործադուլ. արժէքի եւ արդիւնքի մասին կը խօսի. մարքսիզմ կ'ուսուցանէ: Հնչակեաններ ալ փորով ու ծնծղայով հրապարակ իջած են: Թէեւ ամփակավարութիւնը «Ճեղկեան» սրահներէն դուրս չէ ելած, բայց հիւզաւանի քարոզիչները հազար տեսակ կրօնք առեղծած, զիրար կը հալածեն: Փոքրիկ քաղաքին մէջ որքա՜ն մեծ միտքեր կը չրչին ... Մարդ դառնալու համար քանի՞ տեսակ միտք պէտք է թխմել ղլուխներու մէջ, որքա՞ն զիտութիւն ամբարել: Զարդացո՞ւմ է այս, թէ բթացում:

Ի՜նչ զարմանալի բան ... Աստղի մը տեւողութիւն միայն ունին դէպքերն ու տեսարանները: Առանց կանգ առնելու, մին կը յաջորդէ միւսին. մէկուն կատարածը չճանչցած ու չապրած, ուրիշ կատարեալ մը առջեւ կը դանեմ ինքզինքս: Ահա՛, նաւէն նետուած եմ քարափ. քարափէն՝ չոզեկառք. չոզեկառքէն՝ վագոնի: Տարօրինա՛կ քաղաք. պետին տակէն կը ճամբորդեն եւ կ'երթան ո՛ւր որ ուզեն: Կը խօսին բոլոր լեզուները, բայց ո՛չ հայերէն: Ինչո՞ւ հայկական դպրոց չեն բացեր հոս: Ծոսուած լեզուներէն որո՞ւն հասակը կը հասնի Հայոց...: Լուսերէն առաջ վառած է Լուսաւորչի կանթեղը: Ծնած վարդապետութիւնը պետականացնելու օրէնքը Տրզատն է հաստատողը: Հայկական սրբին ներարկուած է Լուսինեան Ֆրանսացիի արքունիքին: Հայաստան հաւ եւ գառնուկ մորթած է նոյնիսկ ասպատակիչներու, պարզ անոր համար, որ խաչ ունէին կուրծքերու վրայ: Գաւաթ մը գինի մէջ խեղդուելիք եւ ծունկի չզալիք պատմութիւն չէ՛ նաեւ նորագոյն Արարատ եւ հայկական գունդը:

Այսպիսի մտածումներ կ'ունենայի երբեմն, որովհետեւ կար ու չկար, Հայը միայն կար ինձ համար. իսկ Հայը անտեսել կը նշանակէր նախատել զայն:

Զանգրադարձայ, թէ ի՛նչպէս մէկէն բարձրացաւ հասակս. զօրացան մկաններս. գոյն եկաւ երեսիս. բացուեցաւ լեզուս: Ծառնուած էի բազմութեան. կը վազէի փողոցէ փողոց. կ'երթայի Պատիւ ու Կարչ եւ ձայնս կը միացնէի ընդհանուրի ազմուկին՝ «կեցցէ՛ հաւասարութիւնը», «կեցցէ՛ ազատութիւնը»: Գինով էին բոլորը: Կը պոռային՝ կը գինովնային. կը պարէին՝ կը գինովնային. կը խըմէին կը գինովնային: Իմ ալ գինովնալու տարիքս էր: Կը գինովնայի առաւելապէս, աղջիկներով: Տիլրանուհիէն եւ Հայկանոյշէն աւելի զեղեցիկ էին այս-տեղի աղջիկները: Կարմիր էին շրթունքները. վերնիով կը փայլէին եղունդները. ժպիտները՝ հրաւէր էին եւ ունէին համբոյրի համ: Վիպային սէրը սկսած էր լքել զիս. հիմա կը հաւատայի Թովմաս առաքեալի փիլիսոփայութեան: Արդէն համարձակ ու քիչ մըն ալ անամօթ, կը փակէի առաջին հանդիպողի փէշին: Համեատ աղջիկ մըն է Սիւզան. պզտիկ աչխատասէր մը. հագուածքը ազօրմելի. ձեռքի պայուսակը ա՛յնքան հինցած, որ թելեր կը կախուին. կօշիկները կարելի էր համոզել Ապու Հասանի պատմութեան: Ուրեմն՝ յարմար ճաշակիս, մատչելի՝ քսակիս:

Սխա՛լ ենթադրութիւն:

Առաջին օրը, Սիւզան ուզեց որ ճաչարան տանիմ: Երկրորդ օրը՝ պարահանդէս. երրորդ օրը՝ սինեմա: Այնուհետեւ չվերջացան պահանջները. պէտք ունէր վերարկուի, չրջազգեստի, չապիկի, վարտիքի...: Իրաքանչիւր համբոյրը կը ծախէր ոսկիով: Եւ երբ ոսկին հատաւ՝

ՍԻՆԿԱՓՈՒՐԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

(Գ. եւ վերջին մաս)

ԺԹ. դարու վերջերու Սինկափուրի հայկական գաղութի վերաբերեալ առանձին յիշատակութիւններ թողուցած են հոն այցելած էջմիածնի եւ Երուսաղէմի նըւիրակները: 1870-ական թուականներուն, ականատեսներու վկայութեան համաձայն, Սինկափուրի մէջ կ'ապրէին մօտ հարիւր տուն Հայեր, «որոնք Հնդկաստանի՝ Անգլիայի լծէն ազատ կողմերուն վաճառականութեան մեծ մասը ձեռքերնին կը պահէին»:

Սինկափուրի Հայերու յիշեալ չրջանի մասին համառօտ, բայց հետաքրքրական տեղեկութիւններ ձգած է հոն այցելած Նոր Զուղայի առաջնորդ Գրիգորիս Արքեպիսկոպոս: Էջմիածին զրկած իր վիկուցագրին մէջ ան կը յայտնէ, որ Սինկափուրի մէջ կայ փոքրաթիւ, բայց համախմբուած, հայրենասէր, զործունեայ գաղութ մը, որ առաւաձեռն է յօգուտ Նոր Զուղայի դիւղերու կարօտեալ իր հայրենակիցներուն, էջմիածնի եւ այլ կարիքներու նկատմամբ:

ԺԹ. դարու վերջաւորութեան Թրքական կառավարութեան կազմակերպած հայկական կոտորածներու եւ վայրագութիւններու մասին լուրերը հասան նաեւ Սինկափուր: Հոս ալ Հայերը իրենց րոպէի ձայնը բարձրացուցին յանուն իրենց եղբայրներու պաշտպանութեան:

Ի. դարու սկիզբը Սինկափուրի համայնքը, թէեւ փոքրաթիւ, բայց կը չարունակէր զոյատեւել խառնակեղու եւ բազմակրօն այդ քաղաքին մէջ: Տակաւին կը չարունակէին զործել հայկական առեւտրական քանի մը տուներ, նոյնիսկ ընկերութիւններ, որոնք իրենց մասնաճիւղերը ունէին Ասիոյ եւ Եւրոպայի կարգ մը երկիրներու մէջ: Հայերու կը պատկանէին քաղաքին ամէնէն մեծ պանդոկներէն մի քանին: Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ բակին մէջ կառուցուած երկյարկանի երիցատունը, որ նոյն տաեն հիւրանոց – կայան էր նոր եկած, ծերացած եւ կարօտեալ Հայերու համար, Ի. դարու սկիզբը արդէն խարխլած էր: 1905-ին ան հիմէն քանդուեցաւ եւ ամբողջովին վերաչինուեցաւ: Շէնքի պատին կայ հետեւեալ արձանագրութիւնը՝ «Բնակարանս այս ի պետս հայ հոգեւոր ականաց նորոգ կառուցաւ արդեամբ բարեպաչտուհի Տիկին Նանաչանի Յովհաննէս Շահնազար Սարգսեան, որ նուիրեաց իրրեւ սեփականութիւն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայոց Եկեղեցւոյ Սինկափուրայ, ի յիչատակ հանգուցեալ սիրելի ամուսնոյն իւրոյ: Օրհնեալ լինի նուիրատու եկեղեցասէր ազնուի Տիկին»:

Ի. դարու սկզբի Սինկափուրի հայկական գաղութի վերաբերեալ թուական, «օտարական սրճկայ» պոռաց, անհետութացաւ եւ իր տեղը կանդնեցաւ ոստիկան մը, որ ձեռքերս օգտակած զիս քաչեց եաեւէն՝ չեմ գիտեր ո՛ւր տանելու համար: Պատկերները ազօտեցան, սիրեց ամայութիւն, կրկին մնացի առանձին: Բայց ա՛յնքան սարսափած էի, որ կրկին բացուեցան աչքերս:

Կնոջս բերանը փակած էր բերնիս. չունչ կուտար չունչէն. կը վերակենդանացնէր մեռեալը: Որքան արցունք ունէր, թափած էր երեսիս եւ արարչագործ առատաձեռնութեամբ ոտքի կը հանէր Վազարոսը: Շուրջս հաւաքուածները «Հայրիկ, հայրիկ» կ'ապերսէին եւ իրենց ձայնը կատարած հրաչքին առջեւ՝ վախի մօր կատարած հրաչքին առջեւ՝ արցունքը կը վերածուէր ուրախութեան արցունքի:

– Որքա՜ն վախցուցիր մեզ...:

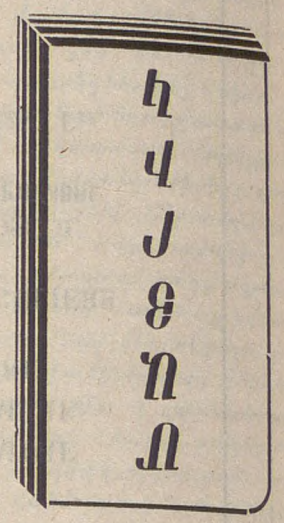
Մինչդեռ ես, արդէն ապրած կեանքս, երկրորդ անդամ ապրած, պատրաստ վերադարձողի պէս, տուն կուգայի...:

ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈԿԼԵԱՆ

Ed. R. Laffont. Paris, 1985

Նոր վիրուս

Թարգմանեց Ա. Թ.



Ժորժ Սիմենոնի «Վերջին հանգրվանը» վերնագրով վեպը հրատարակվել է 1934-ին: Ինքը՝ հեղինակը, այդ ժամանակ 31 տարեկան էր: Ինչպես հետագայում ինքն է խոստովանել, այդ վեպը գրելիս նա ոչ մի նպատակ չի հետապնդել: Ուղղակի ուզել է պատմել մի պատմություն, որ լսել է ընկերներից մեկից: Ինչպես ինքն է ասում, «ոչ մի գաղափար չի ուզել պարտադրել ընթերցողին»: Ուրեմն՝ ոչ մի ուսանելի միտք: Ոչ մի դաս: Ոչ մի բարոյախոսություն: Ոչ մի ակնարկ: Ոչ մի հուշում: Ոչ մի ենթատեքստ: Ոչ մի հոգեբանական վերլուծություն: Ոչ մի ընդհանրացում: Ոչ մի ենթադրություն: Ոչ մի հիպոթեզ: Ոչ մի ենթաբան: Ոչ մի ենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթակետ: Ոչ մի ենթաբնազդ: Ոչ մի ենթաբնազդային ենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթաենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթաենթաենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթաենթաենթաենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթաենթաենթաենթաենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթաենթաենթաենթաենթաենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթաենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթագիտակցություն: Ոչ մի ենթա

(Շար. Ա. Էջէն)

Ցեղասպանութիւն է: Պէտք է ընդունիլ սրբագրութիւնները, որոնք կը վերահաստատեն այս որակումը:

ՏԻԿԻՆ ԹՈՄ – ՓԱԹՐՆՈՒ (Ֆրանսայի արմատական, մաս կը կազմէ վերանորոգողներու խումբին): Այս ուխտաւոր ամբոխի Տիկինին Թրքահպէր դիրքը հինէն ծանօթ է: Յօդուած մըն ալ գրած էր «Ֆիկարօ»ի մէջ, որու անդրադարձած էինք առէնին: Ըստ իրեն Մորհրդարանը ոչ հանդամանքն ունի, ոչ ալ իրաւունքը նման հարցով զբաղելու: Իր կոչումը չէ: Եթէ այս մէկը քուէարկուի, նախընթաց կը ստեղծուի եւ ամէն չարդուղ կը դիմէ Մորհրդարանին (ինչ հրաշալի տրամաբանութիւն): Իր խումբը ոչ մօտէն, ոչ հեռուէն կրնայ միանալ քաղաքական դիրքաւորումի մը:

ԻՒԼՊԸՐԿՍ (չարճանագրուած, Պելժ).– Շատ բուռն է Երիա – Թուրքերու ցեղասպանութեան համար: Եւ կը բացատրէ թէ ինչո՞ւ ներկայ Թուրքիան պայմանները չէ լրացներ թեկնածու ըլլալու համար իսկ Եւրոպայի անդամակցութեան: Գէշ կ'արտայայտուի Տիկին Սիմոնն Վէյլի հասցէին, որ պէտք է հասկընար Հայերու ցաւը:

ՆԻՒԸՆՍ (Անգլիացի, Ընկերվարական) Թեր է: Այժմէական կը դտնէ հարցը:

ԿԼԻՆ (Ընկերվարական, Պելժ): Ծանօթ է իր դիրքը, խօսք առաւ Յունիս 4–ի Փարիզի հանրաժողովին: Կը պնդէ որ ցեղասպանութիւն որակումը պէտք է փոխարինէ անարդարութիւնը: Կը յիշէ Պելժ ընկերվարականներու դիրքը քանակական թուականներուն:

ՖԻԼԻՆԻՍ (Ճոյն համայնավար).– Թեր է, պէտք է զատապարտուի:

ՓԼԱՄՈՎԻԹԻՍ (Ճոյն, ընկերվարական).– Ոչ ոք կրնայ ձեռքերը լուալ: Կը յիշէ Թալէթի բնաջնջման հրահանգը, չեշտելով թէ Հայերու ցեղասպանութիւնը միայն 25 տարիով կը կանխէր Հրեաներու ցեղասպանութիւնը:

***

Ժամը հազիւ 5–ն է երբ այս միջամտութիւնները վերջ կը գտնեն: Այսինքն կէս ժամ տևած են: Նախագահը կը յայտնէ որ քուէարկութիւնը պիտի ըլլայ ժամ 18–ին:

Այդ ժամուն, յանկարծ, դուրսը կարկուտ կը տեղայ: Մօտ երկու հազար Հայեր հաւաքուած են առտուընէ ի վեր: Հակայ պաստառներու վրայ կը յիշուի ցեղասպանութիւնը, արդարութիւն կը պահանջուի Հայերուն համար, հայրենասիրական թէ յեղափոխական երգեր կը թնդան: Հայ Դատի Յանձնախումբի ներկայացուցիչը կուպայ ամփոփ կերպով յայտնելու հաւաքուած ժողովուրդին թէ ի՞նչ անցաւ – դարձաւ ներսը: Բոլոր ահրունդները ներկայ են: Համբերութեամբ կը սպասեն ցանկապատներուն առջեւ, որոնց եաին են բազմաթիւ ՍԷ – ՏՈ – ՏՍ–ներ: Ապրիլեան մնացորդացն ալ բացակայ չէ: Եկած էին Ֆրանսայի գրեթէ բոլոր քաղաքներէն, բայց նաև այլ երկիրներէ՝ Պելժիա, Զուիցերիա, Անգլիա, Գերմանիա, Յունաստան եւայլն, եւայլն:

***

Ժամը 18·45–ին է (ուրիշ հարցերու քուէարկութիւն կայ առաջ) որ քուէի կը դրուին Հայերու հարցին վերաբերող սբրագրութիւնները (ամանտմաններ): Առնց թիւը 72 էր, բայց ոմանք նոյն կամ մօտակայ բովանդակութիւնն ունենալով կրնային. մէկի վերածուիլ կամ ամբողջացուիլ: Նիստին կը նախագահէ Տիկին Նիքոլ Փերի (ընկերվարական, Ֆրանսացի):

Ժամը 19–ին է, մօտաւորապէս, որ բանաձեւը (քուէարկուած սրբագրութիւններով) քուէի կը դրուի եւ կը ստանայ ձայներու մեծամասնութիւնը: Նիստին կը բացակայէին Փէ – Փէ – Ը, ազատական եւ պահպանողական աջ, ուրեմն ներկայ 178 երեսփոխանները մեծամասնութիւն կը կազմեն:

Վերահաստատուած է ցեղասպանութիւն որակումը: Ասիկա գլխաւոր յաղթանակն է եւ պզտիկ չէ: Ուրիշ – եւ անսպասելի – կէտ մը, այն նախապայմանները, որոնք կը գրուին Թուրքիոյ իր անդամակցութեան համար եւ ասոնց կարգին՝ Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումը:

Կայ նաեւ սրբագրութեան մը յաւելուածական մասը, զոր տեղաւորած է գերման ընկերվարական Հէնչ (ան որ քաղաքական յանձնախումբին մէջ, ցեղասպանութիւնը վերածած էր անարդարութեան): Հաստատելէ ետք, որ պատահած դէպքերը ցեղասպանութիւն մը կը կազմեն 1948–ի Միացեալ Ազգերու պայմանագրութեան սահմանումով, կ'աւելցուի որ.– «Ներկայ Թուրքիան չի կրնար պատասխանատու նկատուիլ Հայերու ապրած ողբերգութեան Օսմանեան կայսրութեան օրով ու կը շեշտէ ուժգնօրէն որ այս դէպքերու նանաչումը որպէս ցեղասպանութիւն չի կրնար առիթ տալ որեւէ պահանջի բաղդատական, իրաւական թէ նիւթական գետնի վրայ»: Բայց, կը չեշտէ նաեւ.– «Թուրք ներկայ կառավարութեան մերժումը ցեղասպանութիւնը ճանչնալու կը կազմէ անհանգստելի խոչընդոտ մը Թուրքիոյ հետաքրքրական անդամակցութեան մը եւրոպական Հասարակապետութեան:

Պարբերութիւն մը կը դատապարտէ «բիրտ ուժի արարքները եւ ահաբեկչութեան բոլոր ձեւերը բխած անջատ կազմակերպութիւններէ որ հայ ժողովուրդի ներկայացուցչական հանդամանք չունին»:

***

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԱՏՂԱԾ Է

Թրքական հակազդեցութիւնը անմիջական է եւ հրապարակուած զեկոյցը կը վերագրուի այն պատուիրակութեան, որ մշտապէս ներկայ է եւրոպական հիմնարկներու մօտ: Ան կը չեշտէ որ «Հայերու իբրեւ թէ ցեղասպանութեան վերաբերող բանաձեւը կոմմնակալ է եւ իր բովանդակութեամբ ցեղապաշտ: Այս որոշումը ալ աւելի կը վրդովէ Թուրքերը, որովհետեւ «մութ խաղերու», «ճնշումներու» տակ, Մորհրդարանը ինքզինքը պատմութեան առեանի վերածեց կոմմնակալութեան եւ առելութեան կոմմն ընտրելով: Կը ձաղկէ հայ «կատաղի զինուորեալները» որոնց պահանջներուն տեղի տուեր է: Ասիկա ներում մըն է հայկական անցեալ ահաբեկչութեան եւ նեցուկ մը անոր յետագայ փորձերուն:

Ան յաղթանակէն անմիջապէս ետք, դուրս հաւաքուած ժողովուրդին առջեւ խօսք առին կրկին օտար երեսփոխաններ եւ հայ կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներ՝ Սապի, Կլին, Ռոպէր Այտապիրեան, Քրիսթիան Տէր – Ստեփանեան, Իւլպըրկս, Քուիփերս եւայլն, եւայլն: Խանդավառութիւն կը տիրէ, բայց նաեւ յուզում, մեծ յուզում, նոյնիսկ երիտասարդներուն մօտ: Շատեր կուլան: Վերջապէս արդար գործ կը տեսնուի: Վերջապէս ճնշումներ, խաղեր, ըսպառնալիքներ չեն յաջողիր լռեցնել արդարութեան եւ ճշմարտութեան ձայնը: Յանկարծ, կը յայտնուի թէ բարոյական, պատիւ, խիղճ բառեր են, որոնք դեռ իմաստ ունին:

Ներկաները ինքնաբերաբար կ'երգեն Մարսէյէզը, «Յառաջ Նահատակ» եւայլն: Մթնոլորտը բոլորը կը տպաւորէ, նաեւ Ֆրանսացի եւ պելժ երեսփոխանները:

***

Հինգշաբթի իրիկուն իսկ, Ֆրանսական հեռատեսիլ (Բ. եւ Գ. կայան) եւ ձայնասփիւռի կայաններ լուրը կը հաղորդէին: Ուրբաթ առտու քիչ մը երկար կ'անդրադառնային Քոթիտիէն տը Փարի, Իւմանիթէ եւ Լիպերասիոն, քանի մը տողով միայն՝ Ֆիկարօ, Մաթէն, Ինթէրնէշընըլ Հերըլտ: Այս վերջինը միայն մէկ կէտ կը չեշտէր, այն որ Թուրքիա պէտք է ճանչնայ ցեղասպանութիւնը Եւրոպայի Հասարակապետութեան անդամակցելու համար:

***

Թէկուզ բարոյական, յաղթանակը՝ յաղթանակ է: Առաջին անգամ ըլլալով, միջազգային ատեան մը պաշտօնապէս կը ճանչնայ Հայերու ցեղասպանութիւնը: Պարզ է, որ դեռ առիթ կ'ունենանք այլ մանրամասնութիւններ տալու մեր յաջորդական թիւերով եւ եթէ այսօր պակասներ կան, պէտք չէ զարմանալ: Ըրինք մեր կարելին, առաջին առթիւ, ընդհանուր տեղեկատուութիւն մը տալու համար: Ցիշենք որ բացի այն երկու կազմակերպութիւններէն (CDCA եւ SFA) որոնց ճակտին քրտինքին արդիւնքն է այս յաջողութիւնը, Հինգշաբթի օր Սթրազպուրգի այս պատմական նիստին ներկայ էին Փարիզի Հայոց առաջնորդ՝ Գիւտ Եպիսկոպոս, զանազան միութեանց ներկայացուցիչներ, «Յառաջ»ի կողմէ՝ Արփիկ Մխաքեան:

Antony

BAIL A CEDER

avec

fonds de commerce

POUR CAUSE RETRAITE

Fabricant - artisan de lustres en cristal cède son fonds de commerce avec matériel et outillage.

Tél. : Dans la journée

46 66 61 78

ou entre 19 et 20 heures

46 66 69 00

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀՐԱՒԻՐ
ԲԱՑԱՌԻԿ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Ընկերակցութեանս Յունիս 13–ի Ընդհանուր ժողովին օրինական մեծամասնութեան պայման չըլլալով, որոշուեցաւ բացառիկ նոր ընդհանուր ժողով մը գումարել Յունիս 27, Շաբաթ օր, ժամը 16–ին, Փարիզի Մայր Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, 15 ռիւ Ժան – Կուժոն:

ՕՐԱԿԱՐԳ

1.– Դիւանի ընտրութիւն: 2.– Վերամշակուած կանոնագրի քննարկում եւ վաւերացում: 3.– Նոր վարչութեան ընտրութիւն: 4.– Բազմանքներ:

Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն անպայման ներկայ գտնուիլ այս կարեւոր ընդհանուր ժողովին:

ԳԱՇՏԱՀԱՆԳԷՍ

Կիրակի, Յունիս 28, կազմակերպուած՝ Ս. Մեսրոպ Երիտասարդներու Միութեան կողմէ, մասնակցութեամբ՝ Նայիրի նուագախումբի, Նարեկ Մշակութային Կեդրոնին մէջ:

38, route de Collonges
St. Cyr au Mont d'Or

Վիճակահանութիւն – արեւելեան կերակուրներ – հայկական նուագ եւ երգեր:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ՊԱՆԵԼՕԻ ՄԷՋ

Կապոյտ Աչքի Պանեէօ – Քաչանի մասնաճիւղը կը ներկայացնէ՝

«ՔԱՋ ԴԱՋԱՐ»

Կատակերգութիւն, խօսք եւ երաժշտութիւն Նարեկ Տուրեանի, մասնակցութեամբ Դպրոցասէր վարժարանի աշակերտներու, Երեքշաբթի, Յունիս 23, ժամը՝ 20·30–ին:

Théâtre Victor HUGO
14, ave V. Hugo — Bagneux
Réservation : 46. 64. 22. 24 / 46. 64. 02. 92

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ՀՐԱՒԻՐՈՎ

Առաջին անգամ ըլլալով

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ՝

ՌՈՒԲԷՆ ԵՐԵԻԱՆՑԻ

Հայ երգի բանաստեղծը

Երկուշաբթի, Յունիս 22, ժամը 20·30–ին
Théâtre de Paris

BILLETS EN VENTE :

THEATRE DE PARIS — 15, rue Blanche, Paris 9e
STYL HONORE — 213, rue St. Honoré, Paris 8e - Tél. 42-96-32-52
TELE - CONDORCET —175, ave. Jean-Jaurès, Clamart - 46-42-56-17
HAY DISC — 35, rue Lamartine, Paris 9e - Tél. 48-78-22-79

ARMENIE 87

REPRISES DES VOLS DIRECTS
PARIS / EREVAN / PARIS
— EN BOEING 727 —
— DE LA COMPAGNIE AIR CHARTER —
FILIALE DE LA COMPAGNIE AIR FRANCE

CALANDRIER DES DEPARTS

DEPARTS	RETOURS
09 JUILLET	24 JUILLET
23 JUILLET	07 AOUT
06 AOUT	21 AOUT
20 AOUT	04 SEPTEMBRE
03 SEPTEMBRE	18 SEPTEMBRE
17 SEPTEMBRE	02 OCTOBRE

DEPARTS DE MARSEILLE PAR VOLS REGULIERS
14 JOURS DONT 12 A EREVAN
— 2 NUITS (ALLER ET RETOUR) A MOSCOU
Du 1er au 14 AOUT — Du 05 au 18 SEPTEMBRE
Du 03 au 16 OCTOBRE
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7240 Frs.

SPECIAL
Du 22 AOUT au 04 SEPTEMBRE
Voyage accompagné par Jacques CHELELEKIAN
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7000 Frs. (tout compris)

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS

Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES St. ANTOINE
214, route Nationale
de Saint Antoine
13015 Marseille
Tél. 91 - 96 - 01 - 06
91 - 03 - 16 - 28

Lic. A 130

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ
23
MARDI
23 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.513 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.513

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԿԱՐԵՒՈՐԸ

Ոչեւորութենէն, խանդավառ ժամերէն, յուզումներէն եւ ուրախութիւններէն առաջ, տարկ է իրատես մօտեցումով քննել պատմական յաջողութեան մը բուն տուեալները:

Վերջին հլը, առանձին եւ բնազրին չհզուով, կը հրատարակենք եւրոպական Խորհրդարանին քուէարկած բանաձեւը իր ամբողջութեան մէջ, ինչ որ թոյլ կուտայ լրիւ գաղափար մը կազմելու:

Բացարձակ իրաւունքն ունինք գոհունակութիւն յոյց տալու, եթէ նոյնիսկ յատկանշական զանազանութիւն մը կրնայ որոշ դառնութիւն մը առեղծել: Անհրաժեշտ է, սակայն, կարեւորը զատել անկարեւորէն, քալ դիտնալով թէ առջնոյ փուլի վարդ չհայ եւ, ի վերջոյ, կարեւորը՝ վարդն է:

Ահաւասիկ, դիւանագիտական ճակատի վրայ ձեռք ձգուած յաջողութիւն մը: Բայց, առարկայական մօտեցում մը – ուզենք կամ չուզենք – կը ստիպէ որ չանտեսենք, թէ դինեալ պայքարը իր անծրեւաւոր դերը կատարեց եւ թէ որքան ալ Խորհրդարանին բանաձեւը, իր մէկ զլուխին մէջ, գատապարտէ «Պատասխանատու հայ խումբերու ան հեթ ահաբեկչութիւնը», այսօրուան իր դիրքաւորումը հետեւանք է այդ պայքարին, որ այժմէական յոյց չհայ· Հարցը եւ առիթ մտաւ քաղաքական գործունէութեան մը: Ակնհայտ է ըսուի, որովհետեւ անարգար պիտի ըլլար անտեսել որ, Փարիզի հիւպատոսարանէն Լիզպոնի դեսպանատունը, անձնազոհ տղոց բաժինն ալ կայ այս գործին մէջ, այլապէս դժուար թէ եւրոպայի խիղճը սարսէր:

Այսօր, որոշ քայլ մը առնուած է մեր գատին ճամբուն վրայ: Եւ, ասիկա, ի պատիւ եւրոպայի, որ առաջինը եղաւ պատմական ճշմարտութիւն մը հաստատելու: Ցեղասպանութիւնն որակումին արժանացան, ի վերջոյ, մեր նահատակները: Եւրոպա գատապարտեց Թուրքիոյ դիրքը եւ յաջորդական կառավարութիւններուն անզիջող վերաբերումը, որ թոյլ չտուաւ մեզմացնելու յարաւածութիւնը: Ճիշդ է, բանաձեւին մէջ, կը չհշտուի որ ներկայ Թուրքիան չի կրնար պատասխանատու նկատուիլ Հայոց ապրած ոդրերգութեան եւ թէ այս ճանաչումը չի կրնար ոեւէ թաղ որեւէ պահանջի քաղաքական, իրաւական, թէ նիւթական գետնի վրայ: Անկասկած, այս «տուրքը» հարկ էր վճարել, չատ աւելի կարեւոր արդիւնքներ ձեռք ձգելու համար: Այդ կարեւորներէն կարեւորագոյնն է այն հաստատածը, որ եւրոպայի անդամակցութեան մը քննութեան անանցանելի խոչընդոտներ կը նկատուին Թուրքիոյ կողմէ Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչման մերժումը, կիպրոսի դրաւումը, քրտական իրողութեան ժխտումը, խորհրդարանական խնկական ժողովրդավարութեան մը բացակայութիւնը, անհատական թէ հաւաքական ազատութեանց բացակայութիւնը:

Թրքական հակազդեցութիւնը չուշացաւ եւ Սթրազպուրկ իսկ հրապարակուած առաջին զեկոյցը այնպիսի կրքոտ ոճով ներկայացուց կառավարութեան վերաբերումը, որ իսկապէս կը ստիպէր կասկածիլ Թուրքերու դիւանագէտի համբաւին մասին: Նախագահ Էվրէն իսկ չի կրցաւ զսպել որոշ չզազրելի արտայայտութիւն մը, երբ կրկին ասպարէզ կը կար – դայ Հայերուն, հրաւիրելով զանոնք որ գան հողերն ալ առնելու, եթէ ուժն ունին...: Թրքական այս հակազդեցութիւնները այլապէս յատկանշական են եւ ալ աւելի կը հաստատեն թէ կարեւոր բան մը պատահեցաւ, հոն, Սթրազպուրկ:

«ՅԱՌԱՋ»

ՃԱՆԱՉՈՒՄ ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԱՅԼ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մեր նախորդ թիւով, առաւելագոյն տեղեկութիւնները տուած էինք, Յունիս 18–ի պատմական քուէարկութեան մասին: Ցիշենք նաեւ քանի մը կէտեր:

× Յունիս 12–ին, Ֆրանսական կառավարութիւնը ծանօթագրութիւն մը ղրկած էր Ֆրանսացի խորհրդարանականներուն, ուր կը յիշուէր Ֆրանսական կառավարութեան դիրքը, այնպէս ինչպէս սահմանած էր Արտաքին նախարարը, Ապրիլ 22–ին, Ազգ· Ժողովին մէջ:

× Որոշ դեր ունեցած է նաեւ Ազնաւուրի նամակը:

× Անթոնիի քաղաքապետ – երեսփոխանը՝ Փաթրիք Տեվէճեան, Սոլիտարիթէ Ֆրանքոամերիկեանի միջոցաւ, նամակ մը ուղղած էր չիրաքեան երեսփոխաններուն: Հոն կը չեշտէր ի մէջ այլոց· –

«Faut-il donc rappeler le génocide de la IIème guerre mondiale contre le peuple juif, mais oublier celui de la Ière guerre mondiale contre le peuple arménien».

× Ամերիկեան Քոնկրէսի անդամ, ծագումով փորթուկալցի՝ Թոնի Քուէլհօ, Յունիս 17 թուակիր նամակով մը, ուղղուած եւրոպայի Խորհրդարանի անդամ՝ Անթոնիո Ժոզէ Մառքէս Մէնտէսի, կը միջամտէր փորթուկալցի խորհրդարանականներու մօտ, որպէսզի ճանչցուի Հայերու ցեղասպանութիւնը:

× ՍԿ–ՏԻ–ՍԿ–Ս. եւ ԷՍ–ԷՖ–Ս. միացեալ զեկոյցով մը «պատմական յաղթանակ» կը նկատեն Յունիս 18–ի քուէարկութիւնը եւ կը չեշտեն· – «Եւրոպական Խորհրդարանը Թուրքիան կը դնէ իր պատմութիւնը ըստանձնելու պարտաւորութեան մէջ եւ շօշափելի նախաձեռնութիւններ առնելու բաղաքական տիպարկ մը բանալու համար Հայերու ներկայացուցչական պատուիրակներու հետ»:

× Ազատական, դեմոկրատ եւ բարեւոքդիչ խումբը զեկոյցով մը յայտնած էր, թէ պիտի չմասնակցի քուէարկութեան, առարկելով թէ Եւրոպայի Խորհրդարանը կոչում չունի արտայայտուելու զէպքերու շուրջ, որոնք տեղի ունեցած են եւրոպական Հասարակապետութեան սահմաններուն առաջ: Կը չեշտէ, սակայն, թէ· – Օսմանեան կայսրութիւնը կազմակերպած է սարսափելի ջարդեր Հայ ժողովուրդին դէմ, յատակ է որ ցեղասպանութիւն էր, այն իմաստով զոր ՄԱԿ–ի ազգաժողովը տուած է այդ բառին, 1948–ին»:

Եւ հոս հարկ է ըսել, թէ ի վերջոյ, Տիկին Սիմոնն Վէյլ, որ կը նախագահէ այս խումբին, այնքան ալ թշնամական դիրք չբռնեց: Ընդհակառակն, վերջին պահուն, նրբանցքներուն մէջ անցած – դարձածը, ցոյց տուաւ թէ իր երեւութական բացասական դիրքով, խորքին մէջ նպաստեց ձեռք ձգուած դրական արդիւնքին: Առանց աւելի մանրամասնելու, բաւենք որ չանք չտարաւ ձախողեցնելու համար թեր քուէարկութիւն մը:

× Ֆրանսական մամուլը լայն արձագանգ տուաւ: Բայց, միայն՝ արձագանգ, այսինքն, մեր տեսած թերթերէն ոչ մէկը խորհրդածութեան տող մը աւելցուց Ֆրանս – Փրէսի հեռագրին վրայ եւ ի վերջոյ բոլոր թերթերը, քիչ թէ շատ նոյն բաները ըսին:

Նոյնն էր Կիրակի իրիկուան 7/7 յայտագրի ընթացքին եղած պարզ ակնարկը, երբ շաբթուան դէպքերու թուումին տաեն, Հինգշաբթի օր ցոյց կը տրուէին քանի մը նկարներ, բայց Անն Սէնքլէր կը խուսափէր Անրի Քրպիւքիի կարծիքն տալէ: Նախորդ իրիկուն ալ Փոլաքի յայտագրին ծաղրանկարիչները, իրենց ոճով, անդրադարձան քուէարկութեան:

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Առաջին զեկոյցէն ետք, որ հրապարակուած էր Սթրազպուրկ իսկ, քուէարկութենէն անմիջապէս ետք, Թրքական հակազդեցութիւնները չարունակուեցան նաեւ Թուրքիա: Այսպէս, նախագահ Էվրէն յայտարարած է· –

«Արտաքին ուժերու եւ անոնց մէջ մեզի պտնուող համախոհներու ամբողջ նպատակը ներքին քաղաքականութեան մէջ Թուրքիան: Իրենց այս նպատակը զարեր տեսած է, այսօր եւս կը չարունակուի: Իրրեւ թէ մենք 1915–ին, Ա· Աշխարհամարտի ընթացքին ցեղասպանութիւն զործեր ենք, կը զատապարտեն, կը պախարակեն: Իրենց բուն նպատակը այլ բան է: Աշխարհի վրայ քիչ են Թուրք ժողովուրդին չափ լուրջ, հիւրընկալ ընկերութիւն մը· մինչ մենք կրկնած եմ ասիկա: Մենք ներկայիս մաս կը կազմենք եւրոպայի Հաւաքականութեան, եւրոպայի Խորհուրդին: Ու այսօր այս երկիրները մեզի աննպաստ որոշումներ կուտան· ի՞նչ տեսակ բարեկամութիւն է ասիկա: Գալով ՕԹԱՆ–ի, «կեցցէ՛ Թուրքիան, ամերիկեան բանակէն ետք ամէնէն զօրաւոր բանակը Թրքականն է» կ՛ըսեն, ապա երբ հայկական հարց մը կը քուէարկուի, մեզի աննպաստ որոշումներ կուտան: Այս որոշումը չորեքշաբթի Սեպտեմբեր 12–էն ետքի չերջանկին: Հիմա որ ժողովրդավար ճամբու վրայ կը յառաջանանք չատ տխուր է նմանի որոշումի մը քուարկուած ըլլալը:

Աստ պիտի հետեւին այլ պահանջներ· մէջոց մը ետք պիտի ըսեն· – «Արեւելեան չրջանին մէջ ժամանակին Հայաստան մը կար· այդ հողերը Հայերուն տուէք»: Սակայն, եթէ բաւարար չափով զօրաւոր են, ուժ ունին, թող զան առնեն: Թուրք ժողովուրդը, նոյնիսկ այն չրջաններուն, երբ բանակը ցրուած էր, զէնքերը ձեռքէն առնուած, ու երկիրը գրաւումի տակ, պայքար բացած է մեծ պետութիւններու դէմ ու կռուած բահով, բրիչով, որսի հրացաններով: Հիմա եթէ ուժ ունին, թող զան, փորձեն ու տանուն իրենց պատասխանը: Ահա, այս պատճառով է որ կ՛ըսեմ թէ Թուրք ժողովուրդը ինքն իրմէ զատ բարեկամ չունի: Ուրեմն, սիրենք իրար, յարգենք, վարձինք իրարու, ու աւելի միասրան ու միասնական դանուինք նման արտաքին ցաւերու դէմ»:

Արտաքին նախարար Հալէֆօղլու ալ հետեւեալը կ՛ըսէ· –

«Եւրոպայի Խորհրդարանի անդամներուն երեք – չորրորդը չէ մասնակցած քուէարկութեան եւ այս ձեւով ուզած է ցոյց տալ որ չուզեր զործիք ըլլալ Թուրքիոյ դէմ սարքուած այս խաղին:

Որոշումը չի զոհանար հայկական հարցի մասին բոլորովին անիրական պնդումներու տեղ տալով, այլ նաեւ կ՛ընդգրկէ կիպրական եւ Թուրքեւյունական հարցերը, որոնք ոչ մէկ առնչութիւն ունին նիւթին հետ, կրկնելով Թուրքիոյ Թշնամի չրջանակներու անհիմն պնդումները:

Տխուր է դիտել թէ անոնք որոնք համաձայն չեն պտնուիր կիպրական հարցին բանակցութիւններու ճամբով լուծում մը դանելու, հայ ահաբեկիչներու հովանիին տակ պատասպարուելով իրենց տեսակէտները պարզելու միջոցը ընտրած են: Ամբողջ աշխարհ կարեկցութեամբ կը դիտէ անոնց մատնուած կացութիւնը:

Այս բանաձեւը պատրաստողներ եթէ կը կարծեն այս կերպով ճնշում բանեցնել Թուրքիոյ վրայ, իրենց յոյսերը ի դերեւ պիտի ելլեն»:

ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ՕՐԻՆԱԳԻԾԻՆ ՀԱՄԱՐ «16 ԻՄԱՍՏՈՒՆՆԵՐ» ՆՇԱՆԱԿԵՑ ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏԸ

ԱՍՈՆՑԱՄԷ ՄԷԿՆ Է՝
ԱՆՐԻ ՎԷՐՆԷՕՑ

—×—

Ծանօթ է, որ նոր կառավարութեան ծրագիրը ինչ կը վերաբերի Ֆրանսական քաղաքացիութիւն ստանալու իրաւունքին այնքան ազմուկ հանեց իր օրին, որ Շալանտոն յետաձգեց անոր վիճաբանութիւնը Ազգային Ժողովին մէջ, խորհելով նաեւ թէ հարկ է փոփոխութիւններ նախատեսել:

Այս առընչութեամբ նախարարապետը նչանակած է 16 հոգինոց աշխատանքի խումբ մը, որ իր նախագահէն՝ Մարսօ Լոն, փոխ – նախագահ Պետութեան խորհուրդին, կը բաղկանայ նաեւ հետեւեալ անձնաւորութիւններէն· –

Տոքթ· Լէոն Պութպիէն, ընկերվարական նախկին երեսփոխան, Ժան – Ժաք Պրէսոն, Պետութեան պատուակալ խորհրդատու, Տիկին Էլէն Քառէռ տ'Անքոս, համալսարանական, Փիէր Քաթալա, համալսարանական, Փիէր Շօնիւ, ակադեմական, Պերթոլտ Կոլման, համալսարանական, Սալէմ Քասէթ, սրատարան, Փիէր – Փաթրիք Քալէընպախ հաշուեքննիչ Ատեանի խորհրդատու, Էմմանիւէլ լը Ռուա – Լատիւռի, քոլէժ տը Ֆրանսի դասախօս, Իվոն Լուսուարն, համալսարանական, Ժան Ռիվերօ, համալսարանական, Տիկին Տոմինիք Շնափէր, համալսարանական, Ալէն Թուռէն, համալսարանական, Ժան – Մարք Վառօ, փաստաբան, Անրի Վերնէօյ, Ֆիլմի բեմադիր:

**

Շաբաթ, Յունիս 20, իր թիւին մէջ, «Մաթէն» կ՛անդրադառնար այս նչանակումներուն եւ կը հրատարակէր կարդ մը տեսակցութիւններ նոր նչանակուած այդ անդամներէն ամանց հետ: Առաջին առթիւ, հարցազրոյցը կը վերաբերէր Անրի Վէրնէօյի, որու երկու հարցումներ կ՛ընէ Թղթակիցը· – Ա) կը հաւատա՞ք թէ նման յանձնախումբ մը արդիւնաւոր է: Բ) Հայէք, ի՞նչ է ձեզի համար քաղաքացիութեան իրաւունքը:

Աչոտ Մալաքեան կը պատասխանէ որ ինք նախկին գաղթող մըն է, որ հպատակութիւն ստացած է եւ Արդարութեան նախարարութիւնը որ իրեն դիմած է, ապահովութիւն տուած է, որ իր տեսակէտը կրնայ պարզել, նոյնիսկ եթէ օրինազիծին դէմ է: Հարց – պատասխանին կ՛ընկերանայ Աչոտի եւ մօրը նկարը, որ կը կազմէր «Մայրիկ»ին կողքը:

** Այս «իմաստունները» առաջին նիստի մը հրաւիրուած էին Երկուշաբթի առտու, Մաթիւեոն:

Պիարիցի լատեսողական Ազգային երրորդ փառատօնը, որ տեղի ունեցաւ անցեալ չաբթու, կը վայելէր այս տարի Անրի Վէրնէօյի (Աչոտ Մալաքեան, նախագահութիւնը: Այս առթիւ, «Ֆիկարօ» կ՛անդրադառնար նաեւ Վէրնէօյի անմիջական ծրագրին որ կը վերաբերի իր յաջորդ ժապաւէնին՝ 38 ռիւ տը Փարատի: Տեսակ մը ընտանեկան սակա, ի՛րը, որու սենարիօն վերջացնելու վրայ է: Ցօդուածագիրը՝ Պրիժիթ Պօռէն, կը ծանրանայ այս Հայ ընտանիքին կեանքին վրայ, արմատախիլներ, փախած ցեղասպանութենէն, որոնք ապաստան կը գտնեն Ցբրանսա:

ԱԶԳ. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ ԻՐ ՀԻՄՆԱՔԱՐ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՌՈՅՑԻՆ

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵՆ

Եղեռնի իբր հետեւանք ի Սփիւռս աշխարհի ցրուած արեւմտահայութիւնը, չատ մը բաներու կարգին կորնչուց նաեւ անթեւի գործադրութիւնը իր կազմակերպչական հրաշալի դրութեան որ Ազգային Սահմանադրութիւնն էր, եւ որուն շնորհիւ վերջնականապէս կարգաւորուած ըլլալ կը թուէին հայ անհատին ու հայ ազգին փոխադարձ յարաբերութիւնները, համաձայն «մէկուն իրաւունքը միւսին պարտականութիւնն է» սկեզբունքին, որ հիմք կը կազմէ ամէն ժողովրդավարութեան:

Թէեւ չատ մը երկիրներու մէջ ապրող Հայեր պահեցին ու կը շարունակեն մասամբ պահել Ազգ. Սահմանադրութիւնը իբր հիմ կարգ կանոնի, բայց կարգ մը հայ համայնքներ օգտուելով իրենց ապրած երկրին ազատական վարչաձեւէն, ինկան անիշխանութեան ու անկազմակերպութեան մէջ, որմէ դուրս պիտի չկրնան գալ հեչտիւ, ինչ որ պարագան է Ֆրանսահայութեան:

Այսպէսով է, որ Ֆրանսահայերը օգտուելով 1901–ի եւ 1905–ի օրէնքներուն ընծայած հնարաւորութիւններէն, ըստ որուն 2 հոգի քով քովի գալով կրնան միութիւն մը կազմել եւ 7, 15 կամ 25 հոգիով ալ կարելի է կրօնական ընկերակցութիւն մը ձեւացնելով եկեղեցի մը հիմնել, ամէնուրեք ստեղծած են միութիւններ եւ կրօնական ընկերակցութիւններ, որոնք ինքնանկախ, անջատ ու կեդրոնախոյս են բոլորն ալ, ո՛չ ոքի կապուած եւ ո՛չ ոքի հաշուետու: Կարծես թէ պատկանէին տարբեր ժողովուրդներու:

Հետեւաբար, ներկայ կացութեան բազդատմամբ հրաշքի համազօր բան մը կը թուի Ազգ. Սահմանադրութիւնը, որ աւելի քան դար մը առաջ Հայոց պէս անկազմակերպ եւ անմիաբան ազգի մը մէջ ժողովրդապետական կեդրոնացեալ դրութիւն մը հաստատեց, ընկերային, մշակութային, կրօնական ու անհատական մարզերու համար, Օսմանեան Կայսրութեան նման միապետական բացարձակ վարչաձեւով կառավարուող երկրի մը մէջ:

Եւ զարմանալին ալ ա՛յն է, որ ի՛նչ որ այդ չրջանին հնարաւոր եղաւ բռնատիրական դաժան վարչաձեւի մը տակ, այսօր Սփիւռքահայոց կոզմէ տակաւ կը մերժուի կամովին, երկիրներու մէջ ուր ազատութիւն եւ ժողովրդավարութիւն ամէն ինչ կը դիւրացնեն:

Անիմանալի հակասութիւն, որուն դրօշակիրները կը դառնան, կամայ թէ ակամայ, անոնք իսկ որոնք հայ ազգային ատենդութիւններու պաշտպանութեան ուխտեալ չահակիրները պէտք է ըլլային:

Բայց հարց է թէ, ի՞նչպէս տակէ 130 տարի առաջ, խումբ մը ազատամիտ հայ մտաւորականներ յաջողեցան յեղափոխական ամէն ընդդիմութիւն խորտակելով, հայութեան ներքին գործերուն համար ընդունիլ տալ եւրոպական իմաստով անթեւի կարգուսարք մը, այսպէսով միանդամընդմիշտ օրինականացնելով ազգային դարաւոր սովորութիւններն ու աւանդութիւնները:

Հարց է նաեւ թէ, ի՛նչ պայմաններու տակ ծնունդ առաւ Ազգ. Սահմանադրութիւնը, ի՛նչ նպատակներ կը հետապնդէին իր հեղինակները եւ ի՛նչ արդիւնքներ տուաւ ան:

Հարցումներ, որոնց ուղիղ պատասխանները գտնել դժուար է այսօր, աւելի քան մէկ դար վերջ, ի բացակայութեան պատմական ճշգրիտ վկայութիւններու:

Կ'արժէ փորձել տակայն, ի գին սխալելու հատնականութեան, յուսալով որ յաւատեղեակները կը փութան անհրաժեշտ ճշդումներ ընել:

Ա– ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԻՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ՈՐՈՆՔ ԱԶԳ. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀՆԱՐԱՒՈՐ ԴԱՐՁՈՒՑԻՆ

Երբ Օսմանցի Թուրքերը Հայաստանը գրաւեցին, հոն հաստատեցին իսլամական կայսերական վարչաձեւ մը, որ ուրիչ բան չէր եթէ ոչ տեղաւորուիլ իբր գրաւման տակ, ըստ Գուրանի արամադրութեան, թոյլ տալով երկրին բնակչութեան որ իբր սարուկ իր գոյութիւնն ու ապրելակերպը պահէ, վճարելով հարան (պլիսահարկ) եւ այլ տուրքեր, ու ենթարկուելով այլեւայլ հարստահարութեանց, համաձայն աւանդապետներու, պէյերու եւ փաշաներու քմահաճոյքին:

Այնպէս, ինչպէս ողջ կը պահեն կաթսուն կովը:

Օսմանեան Կայսրութեան ուժը կը կայանար տարածումի, գրաւման ու աւարառութեան մէջ, ինչ որ անհրաժեշտ կը դարձնէր տեւական պատերազմը, եւ որուն համար հնարաւոր էր բացառիկ ու ամէհի կազմակերպութիւն մը, որ ենիչէրի – ական զրութիւնն էր: Զէնք կրելու եւ պատերազմելու, այսինքն զրաւման ու թալանի իրաւունքը վերապահած էր միայն իսլամներուն, իսկ ոչ–իսլամներուն ձրգուած էր թալանի արդիւնքը տարածելու – ծախելու գործը, ինչպէս նաեւ երկրին անհրաժեշտ երկրագործութիւնն ու արհեստները:

Այսինքն, ներկայ բառացանկով խօսելով, ձրի ներածող տարրն էր ենիչէրիական բանակը, իսկ բաշխող – տարածող տարրը՝ ոչ–իսլամը, վարչական մեքենան կեդրոնացած ըլլալով Թուրք տարրին, իմա՛ միահեծան իշխան Սուլթանին եւ իր պաշտօնէութեան ձեռքը:

Ամէն անգամ որ նոր վայր մը կը գրաւէր, ենիչէրիները կրնային երեք օր տեւողութեամբ սպանդել, բռնաբարել ու թալանել: Իսկ թալանին արդիւնքը կը բաժնուէր երեք մասի, որուն առաջինը կ'երթար Թագաւորին, երկրորդը՝ պետական գանձին, իսկ երրորդն ալ կը բաժնուէր աւարառու զինուորներուն միջեւ:

Այդ բոլոր ապրանքները մեծ մասամբ կը կեդրոնացուէին Կ. Պոլիս, ուրկէ կը տարածուէին ու կը ծախուէին ամբողջ երկրին մէջ, հարստացնելով բոլորը. Սուլթանը այս ձեւով անհատապէս կը դիզէր անսահման հարստութիւն, որուն չնորհիւ կրնար վճարել ու պահել արհեստավարժ հզօր բանակ մը, որուն մէջ չուտով կուզային զինուորագրուիլ եւրոպացի բախտախնդիրներ ալ, կը բաւէ որ հաւատափոխ ըլլային:

(Այս մասին չատ հետաքրքրական ծանօթութիւններ կու տայ Paul Coles, «The Ottoman Impact on Europe»ի մէջ – 1968 –, Ֆրանսերէնի թարգմանուած 1969–ին Flammarion հրատարակչականին կողմէ «La Lutte contre les Turcs» անուան տակ: Տե՛ս էջ 168 – 172):

Պոլիս կը դառնար առեւտուրի բարդաւաճ կեդրոն մը, որ իրեն կը քաշէր բոլոր ձեռներէց ճարպիկ տարրերը, որոնց միջեւ կը փայլէին անշուշտ Հաները ալ, իրենց բնածին վաճառականական յատկութիւններով:

Ու հոն կը գոյանար հայ հարուստ վաճառականներու, սեղանաւորներու եւ արհեստաւորներու դասակարգ մը, որ կու գար ամբողջացնել Ֆաթիհ Սուլթան Մէհմէտի միջոցաւ մայրաքաղաք փոխադրուած հայ համայնքը, որուն պլուխը դրուած էր Պատրիարք մը, իբր կրօնապետ եւ ներկայացուցիչ (միւքեվէլլի) հայ ազգին:

Պատրիարքը որքա՛ն ենթակայ Սուլթանին, կ'ենթարկուէր նաեւ մեծահարուստ հայ ամիրաներու եւ չէլէպիներու կամքին, որոնք իրենց իշխանութիւնը ի գործ կը դնէին, կոթնած՝ թուրք փաշայի մը հեղինակութեան, զոր գնած էին զրամի ուժով: Ամէն հայ ամիրա ունէր իր պաշտպան փաշան:

Եւ անշուշտ, ամենաազդեցիկ փաշային բարեկամ ամիրան էր որ իր ուզած եկեղեցականը կը նատեցնէր պատրիարքական գահին վրայ: Բայց այդ փաշային չնորհազրկումէն կամ պլիսատումէն վերջ – ինչ որ սովորաբար կը պատահէր – հզօր ամիրան մէկջեղէն կը կորսուէր, ու ուրիշ ամիրա մը, նոր փաշայի մը կոնակ տալով, կու գար պատրիարքը գահէն վար առնելու եւ տեղը իր պաշտպանեալը տեղաւորելու:

Նոյն կամայական զրութեամբ կը կառավարուէին հայկական միւս գործերն ալ, ըլլայ Պոլսոյ, ըլլայ գաւառներուն մէջ: Ճարպիկ Հայեր կաշառքով կը յաջողէին ամէն ինչ ձեռք առնել, միշտ կոթնելով վաչայի մը, պայմապամի մը, պէյի մը կամ չէյխի մը ազդեցութեան, համաձայն իրենց նիւթական կարողութեան:

Բայց այդ չի նչանակեր թէ ամիրաներն ու չէլէպիները ազգին օգտակար չէին ըլլար: Ընդհակառակն: Անոնք է որ կը չինէին եկեղեցի, պարոց եւ հիւանդանոց, պայմանաւ որ ամէն ոք իրենց կամքին հպատակէր: Առ հասարակ այս եղած է արդէն հակումը ազգային գործերով բարգաւ անձնուէր հայորդիներուն: Ըրած են մեծ գոհողութիւններ, բայց ջանացած են իրենց կամքը պարտադրել, առանց ժողովուրդին կարծիքը հարցնելու կամ հաշիւ տալու:

Եւ սակայն, իբր օսմանեան բանակներու յաղթական յառաջխաղացումի կը կասեցուի Եւրոպացւոց կողմէ, ու թալանի ապրիւրները կը ցամքին, պետական վարչութիւնը ու իր աւարառու մեքենան (բանակը) իրենց գործունէութեան գետինը կը փոխադրեն Կայսրութեան սահմաններէն ներս: Եւ քանի՛ սահմանամերձ գործիները կը պարպուին – արդէն աւերուած ըլլալով չեն կրնար աւար կամ բերք արտադրել – այնքա՛ն կը ծանրանան հարկահարութիւնները երկրէն ներս, եւ որուն հետեւանքով ալ կը սաստկանան դժգոհութիւնները, խռովութիւններն ու ըմբոստութիւնները: Կայսրութեան անկումն ու անդամահատումն է որ կը սկսի, մէջտեղ դնելով «Արեւելեան հարցը», որ է «Հիւանդ Մարդ»ուն ժառանգութեան բաժանման կնճռոտ ու անլուծելի խնդիրը:

Ըմբոստութիւնները տեղի կուտան դանդաղաժային ջարդերու եւ փոխադարձ բարբարոսութիւններու: Մեծ Պետութիւնները կը միջամտեն: Ու որովհետեւ անոնք ամբողջ մէկ դար չեն յաջողիր լուծում մը գտնել, օսմանեան Կայսրութիւնը իրենց միջեւ բաժանելու համար, կը բաւականանան քաղաքական ու տնտեսական չահերը կորզելով, զրս իրարու ձեռքէ կը յափշտակեն, երբ մոռնալով Բարձրադռան Դրան պարտադրել երեւութական բարենորոգումներ ալ (բանզիմաթ) ի նպաստ Կայսրութեան ոչ–իսլամ ժողովուրդներուն:

Բարենորոգումները կու տան սակայն հակառակ արդիւնք, որովհետեւ արդէն դրուագ եւրոպական դրութիւնները ալ աւելի հնարաւոր կը դարձնեն հարստահարութիւնները, բաղդատաբար իսլամական պատակեան ծանրաչարժ դրութեան, մէկ կողմէ ալ իսլամ բնակչութեան բարկութիւնը գրգռելով ոչ–իսլամներուն դէմ: Այս բոլորը հաշուետած են կանխաւ, չատ հետանարար:

Այս կնճռոտ կացութեան մէջ բախտորոշ հանդրուան մը կ'ըլլայ Ղրիմի պատերազմը:

Յար Նիկոլա Ա. բաւարար չգտնելով Ասիւլ – Ազիզի բարենորոգումները, ի պաշտպանութիւն օրթոտոքսներուն պատերազմ կը հռչակէ 1854–ին, ու մէկ կողմէ Պալքաններէն իջնելով միւս կողմէ Սեւ Ծովու մէջ կ'ընկղմէ օսմանեան նաւատորմը: Ֆրանսա եւ Անգլիա պաշտպանութեան կը փութան «Հիւանդ Մարդ»ուն եւ տեղի կ'ունենայ Ղրիմի պատերազմը, որուն յաջորդող Փարիզի դաշնագրով թէեւ կը կասեցուի Ռուսիոյ յառաջխաղացումը, բայց Բ. Դրան կը պարտադրուին լայն բարենորոգումներ:

Կայսրութեան գոյութեան երաշխաւորութիւնը կախեալ ըլլալով այդ բարենորոգումներէն, Պետութեան վարիչները նախամեծար կը սեպեն Կայսրութիւնը փրկել կարգ մը առանձնաչնորհումներ տալով ոչ–իսլամ ժողովուրդներուն, ինչ որ երեւութապէս հնարաւոր կը դարձնէ Հայոց Ազգ. Սահմանադրութեան մշակումն ու վաւերացումն ալ:

Հոս կ'արժէ մատնանչել Պոլսոյ հայկական միջավայրին մէջ պատահած դէպքը, որոնք կը կանխեն Ազգ. Սահմանադրութիւնը:

Ամենազօր ամիրաներու տիրապետութեան չրջանն է այդ եւ առաջին կայծը կը ծագի զպրոցական հարցէ մը: Արդարեւ, 1840–ի տարիները, լուրջ խնդիր կը ծագի Սկիւտարի նորահաստատ Ճեմարանին չուրջ, երբ ամիրաներէն կը դժկամակին այդ վարժարանին մէջ (1838–ին հիմնուած Կարապետ Ամիրա Պալեանի կողմէ) իրենց զաւակներուն կոզքին տեղ տալու հասարակ ժողովուրդին զաւակներուն ալ:

Ամիրաներու եւ լուսամիտ մտաւորական դասուն միջեւ առաջին լուրջ բախումն է այս, եւ մեկնակէտը՝ սահմանադրական չարժումին:

Մտաւորական տարրերու ճնչման տակ, որոնց կը միանայ Էսնաֆներու (մանր առեւտրական, արհեստաւորներ) դասը, Պատրիարքութեան կոզքին կը հիմնուին երկու խորհրդակցական մարմիններ, Հոգեւոր ժողով (բաղկացած՝ 14 եկեղեցականներէ) եւ Գերագոյն ժողով (բաղկացած՝ 20 աշխարհականներէ):

Այս երկու ժողովները կրնան նկատուիլ իբր վախանգման զրութիւն:

Այդ չրջանին Փարիզ ուսանած խումբ մը լուսամիտ երիտասարդներ, որոնք հնականաւես եղած եւ մասնակցած են 1848ի Յեղափոխութեան որ վերջ տուաւ Լուի–Ֆիլիպի թագաւորութեան, Պոլիս կը վերադառնան տպորուած ժողովրդապետական սկզբունքներով, միասին բերելով Ֆրանսական Բ. Հանրապետութեան Սահմանադրութեան պատճէնը: Անոնք են որ կը յաջողին վերայիշեալ երկու ժողովներուն հաստատութիւնը ստանալով 1853–ին հիմնել Ուսումնական Խորհուրդ մը, որուն առաջին գործը կ'ըլլայ ընդհանուր կանոնադրութիւն մը կազմել հայկական վարժարաններուն համար:

Կը տեսնուի թէ Սահմանադրութեան ոգիվերաններուն գլխաւոր մտահոգութիւնը զպրոցն է, քանի որ հո՛ն պիտի զարգանան ու պատրաստուին հայ ժողովուրդին զաւակները:

Այդ երիտասարդները կը կոչուին տոքթ. Նահապետ Ռուսինեան, Գրիգոր Օտեան, տոքթ. Սերվիչէն (Սերովբէ Վիչէնեան), Կարապետ Խրիմեան, Նիկողոս Պալեան, Սահակ Ասլանեան եւայլն:

Երբ Ղրիմի պատերազմին չաջորդող բարենորոգութիւններու վերաբերեալ կայսերական հրովարտակը (Խաթթը հիւմայուն – Փետ. 6, 1856) կը պահանջէ որ ամէն հասարակութիւն իր վայելած առանձնաշնորհումները, արտօնութիւններն ու սովորութիւնները կարգաւորելով Բ. Դրան ներկայացնէ, Գերագոյն Ժողովը կը հետամտի կարգ կանոն հաստատող Ազգային Կանոնադրութիւն մը պատրաստել, որուն մէջ հիմնական դեր կը տանձնեն վերոյիշեալ անձնաւորութիւնները:

Այս աշխատանքը դիւրին չըլլար, որովհետեւ երիտասարդ մտաւորականներն ու էնտֆիները կը բախին ամիրաներու եւ չէլէպիներու բուռն ընդդիմութեան: Յատկանչական է դիւրքը Ճարպարապետ Նիկողոս Պալեանի (հեղինակ՝ Զըրագանի պալատին) որ ամիրաներու դասուն պատկանելով հանդերձ, իր հօրմէն՝ Սարգիս Ամիրայէն գաղտնի, կը մասնակցի սահմանադրականներու ժողովներուն, քաջալերելով զանոնք:

Յատկանչական է նաեւ Բ. Դրան դիրքը, առանց որուն անչուշտ թէ այդ ոճիր մը հայ մտաւորականները պիտի չկարենային բացառիկ իրաւասութիւններ խլել Պետութենէն: Մութ կը մնան իրական դրդապատճառները, որոնք Բ. Դուռը կ'ստիպեն նման լայն առանձնաչնորհումներու:

Կարելի է ենթադրել թէ, սահմանադրականները կը յաջողին Սադրազամ Ալի Փաչան համոզել – կամ փոխադարձաբարձային պատճառաբանութեամբ թէ հայ ժողովուրդը մտնելով կազմակերպչական սեղմ դրութեան մը մէջ, աւելի դիւրաւ պիտի կրնայ պահպանել Սուլթանին հաստատմութեան տակ, իր ազատայ բարօրութիւնն ու պաշտպանութիւնը գտնելով բարեկարգութեանց մէջ: Այս մասին ոճնարկութիւն մը կայ արդէն կառավարութեան մատուցուած յայտագրին մէջ:

Բայց մինչ մերինները ծածուկ նպատակը էջ՞ը, այդ պատճառաբանութեան հետեւ ծածկուելով, Սահմանադրութեան համբով լուսաւորել, զարգացնել, կազմակերպել ու ազատութեան պատրաստել հայութիւնը, ինչ որ աւելի հաւանական է:

Կ'ըսուի նաեւ թէ Ալի Փաչա, որուն պատճառ չունէր հայասէր ըլլալու, ուզած է պարզապէս իբր դիւանագիտական խաղաքարտ գործածել Հայոց եւ այլ համայնքներու չնորհուած ներքին իրաւասութիւնները, եւ իր դէմ եղած քննադատութիւններուն պատասխանած է ըսելով թէ որեւէ վնաս չի կրնար պատճառել ժողովուրդ մը որ բանաստեղծութեամբ կը վերադէ մը որ բանաստեղծութեամբ կը վերանայ, երգով կը դիմովնայ ու թատրոնով կը խանդավառուի, ու այդպէս անմեղօրէն զուարճանալով հանդիսատ կը ձգէ կայսրութիւնը, հետու մնալով դէնքէ ու յեղափոխութենէ:

Ուրեմն նման նպատակ մը ծածկուած մը մէջ է որ ընդառաջելով Գերագոյն ժողովի փափաքին, ազատական երիտասարդները 1857–ին կը պատրաստեն Ազգային Կանոնագրութիւն մը, Նահապետ Ռուսինեանի խմբագրութեամբ:

Ամիրաները կը յաջողին պատրիարքին

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔՈՎ

Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան եօթանասնամեակի առթիւ ընդունած կը վերջերս տեղի ունեցած հետաքրքրական հաւաքոյթի մը, զրոյցներու հանդիպումը մայրաքաղաքի 26 կմխարհներու չրջանի աշխատաւորական կոլեկտիւներու, ուսանողութեան հետ: Այդ հանդիպումը կատակցութեան չրջումը կազմակերպած էր զրոյցներու ուղղուած հարցերու թելադրանքով: Գրոյցներու ցան մեծ գահլիճը հիւրընկալեց չրջանի այն աշխատաւորները, ուսանողները, որոնք եկած էին զրոյցներէն լսելու պիտանի յուզող բազմաթիւ ու տարաբնոյթ հարցերու պատասխանները:

Պատասխանելով իրեն ուղղուած հարցումներուն, բանաստեղծ Հրաչեայ Յովհաննիսեան ներկաներուն խօսեցաւ մարդը պատկերելու, մարդու մասին պատմելու հարցին, զրոյի քաղաքագիտական նկարագրի, կեանք – զրականութիւն յարաբերութեան մասին:

Արձակագիր Մերուժան Տէր – Գուլանեան պատմեց, թէ ինչպէս կը հասկնան վերակառուցումն ու հրապարակայնութիւնը «Գարուն» երիտասարդական ամսագրին մէջ:

Արձակագիր Նորայր Ազալեան չհամաձայնելով այն կարծիքին, որ այսօր մեր բանաստեղծութիւնը վայրէջք կ'ապրի, նշեց որ թնդհակառակն, 40 – 50-ական թուականներու համեմատութեամբ ան վերրնթաց ուղիի վրայ է, եւ այդ վերելքի վառ մէկ արտայայտութիւնն էր Պարոյր Սեւակի քերթողութիւնը: Այլ բան է, րսաւ ան, պատասխանելով ուրիչ հարցումի մը որ միութենական զրական պարբերականներու մէջ ան իրօք տակաւին չէ ներկայացուած ու գնահատուած. բան մը, որու մէջ պէտք է տեսնել նաեւ մեր զրաքննադատութեան մեղքը:

Մեծ թիւով հարցումներ բաժին ինկան արձակագիր Վարդգէս Պետրոսեանի ներկաներու խնդրանքով ան պատմեց հայ – վրացական զրական – մշակութային ընդլայնող կապերու մասին: Վարդգէս Պետրոսեան լիովին բաժնեց մէկ քանի հարցումներու մէջ արծարծուած այն մտահոգութիւնը, որ մեր մօտ տակաւին չկան հայ ժողովուրդի արժանաւոր զարտակներ՝ Անդրանիկ զօրավարի, Խորհրդ Օրլի, Ներսէս Աշտարակեցիի, Մխիթարեան միաբանութեան գործիչներու անուններուն կրող փողոցներ, հրապարակներ: Ան խօսեցաւ նաեւ հայ ժողովուրդի պատմութիւնն ու մշակոյթը, մանաւանդ 1915-ի ցեղասպանութիւնը ազատուած ու խեղաթիւրուած ներկայացնելու այն փաստերուն մասին, որոնց կը հանդիպինք ժամանակակից թուրք պատմագիտութեան, զրականութեան մէջ:

Վարդգէս Պետրոսեան ցաւով ընդգծեց որ մեր զրականութեան մէջ տակաւին չատ քիչ են զպրոցական կեանքի մասին պատմող գործերը, գրեթէ չկան այդ թեմային նուիրուած ժապաւէններ. անդրադարձաւ նաեւ զպրոցներու մէջ Հայոց եւ Ռուսաց լեզուներու դասաւանդումի մակարդակը բարձրացնելու խնդրին, պատասխանեց բազմաթիւ այլ հարցումներու:

Ընթերցողները կը հետաքրքրուէին նաեւ անով, որ այս կամ այն զրողը երբ եւ ինչպէս առած է զրական իր առաջին քայլերը, ինչպէս մուտք գործած է զրական նութեան մէջ: Այս բնոյթի հարցումներուն պատասխանեցին արձակագիրներ՝ Վահագն Գրիգորեան, Միխայիլ Օվհաննիսիով, Թաւերապիր Ժորա Յարութիւնեան: Անդ սերունդին մէջ բարութիւն սերմանելու, մեր կեանքէն գաժանութիւնն արմատախիլ ընելու գործին մէջ զրականութեան մեծ դերին մասին խօսեցան արձակագիրներ՝ Վիկտոր Բալայեան, Գէորգ Դեւրիկեան: «Ոգնի» հանդէսի հոգերուն ու ծրագիրներուն մասին պատմեց բանաստեղծ Արամայիս Սահակեան:

Հանդիպումին ներկայ էին Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան 26 կոմիտարներու չրջկոմի Ա. քարտուղար Ա. Յովհաննիսեան, Երեւանի քաղկոմի քարոզչութեան բաժնի վարիչ Բ. Կարապետեան:

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՍՈՒՐԲ ՎԻԿՏՈՐ ԱԲԲԱՑԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ.– Հ. Բ. Ը. Միութեան 80-ամեայ ծովնկատաբուժիւնները այստեղ ալ իրենց արձագանգը բերին: Միութեան տեղւոյն անդամները պատրաստեցին կարեւոր նուագահանդէս մը, որ տեղի ունեցաւ Սուրբ Վիկտոր Աբբայարանի եկեղեցւոյ մէջ: Շնորհաւորելի զաղափար, որ իր մեծարանքի կարգին մասնակից ըրաւ քաղաքի Ֆրանսացի երաժշտասէր հասարակութիւնը:

Նուագահանդէսի կարեւոր մենակատարն էր Ջութակահար Ժան Տէր – Մերկերեան, որ եղած է աշակերտը հանրածանօթ Ջութակահար Տաւիթ Օսթրախի: Այսօր մեր տաղանդաւոր մենակատարը տեղւոյն երաժշտանոցի բարձրագոյն դասարանի ուսուցիչ է: Անցեալին, պարզեւատրուած է ամէնէն կարեւոր մրցանակներով: Նշենք միայն Մարկրիթ – Լոն, Ժաք Թիպօ եւ Զայքովսկի դափնեպսակները:

Նուագահանդէսի ճոխ յայտագիրը, կը սկսէր Մոցարթի (1756 – 1791) Սօլ Մաժէօր թիւ 17 համանուագով, Սերժ Բալոյեանի ճպուռին տակ: Սերժ Բալոյեան, այժմ անօգնչ Լա Սիօթայի երաժշտանոցին, որուն կը պարտինք Փրովանս – Քոթ մ'Ազիւրի ներկայ զանազան նուագախումբերը:

Երկրորդ բաժնին Տէր – Մերկերեան նուագեց Մոցարթի Լա Մաժէօր թիւ 5 Քոնչէրթոն: Երկ՝ բաղկացած երեք մասերէ Ալեկրօ աբէրթօ, Ատաճիօ, Մինուէթօ, զոր Մոցարթ գրած է 1775ին, տասնըհինը տարեկանին: Մոցարթեան չունչը նոյնիսկ արագ դիծերուն մէջ հրապարակական բոցավառ խոյանքներ ունի: Շատ դժուար է թափանցել, ղղալ: Ժան Տէր – Մերկերեան փայլուն կերպով ներկայացուց զայն:

Դիւթական մթնոլորտ. այսպէս, հրեշտակներու խումբը կը թեւածէր հին եկեղեցւոյ կամարներուն տակ, կրկին անմահացնելու Մոցարթեան ոգին: Գատանսի ժամանակ, Ջութակահարը առանձին կու տայ առաջին, երկրորդ կամ երրորդ հատուածներու համառօտ կրկնութիւնը, մանուկը գրուած նուագածուի որակը արժեւորող. այսպէս, ունկնդիրը կը դատէ մենակատարին տաղանդը: Տէր – Մերկերեան մեղի ներկայացուց Յովսէփ Իոքամի (1831 – 1907) զատանը, որ այժմ՝ ամէնէն յայտնի Ջութակահարներու յաւատարին մաս կը կազմէ: Կրկին, իր վայլուն մեկնաբանութեամբ Տէր – Մերկերեան ցոյց տուաւ Ջութակահարի մեծ կարողութիւնը:

Միջնարարին պատիւն ունեցայ խօսելու Մինօ Ֆրանչեսքաթիի հետ: Աչխարհահռչակ Ջութակահարը առանց չափազանցութեան դոփեց Տէր – Մերկերեանի Ջութակահարի արժէքը, մանաւանդ ըզգացումի տեղը Մոցարթեան ոճին մէջ եւ իւրացնելու յատկութիւնը: Մեծ արուեստագէտին գնահատանքը Տէր – Մերկերեանի հանդէպ, կը համոզէ ամէնէն զգաստահաճն իսկ:

Միջնարարէն յետոյ Սերժ Բալոյեան առաջին ունկնդրութեամբ ներկայացուց մեզի նուագախումբի վերածած Կոմիտասեան ութ երգեր: Կաքաւի երգ, Երկինքն ամպել ա, Քէլէ քէլէ, Գարուն ա, Ալ այլուղս, Հոյ նազան, Կռունկ եւ Էջմիածնի պար: Նորութիւն, ուր կատարուած աշխատանքը գովելի է, սակայն դեռ անմատչելի՝ հայ ունկնդրին ականջին ու ղղայման. մանաւանդ Կոմիտասեան հարազատութիւնն ու երգը կորսըւած կը զեղերին երաժշտական գործիքներու չունչին տակ: Այս պարագային, կրնանք ըսել, թէ որքան գժուար է մօտենալ Կոմիտասի երաժշտութեան եւ առանց երգի տալ անոր խմաստը: Հայրենիքի մէջ ալ փորձեր եղած են այդ ուղղութեամբ, սակայն վերապահ մնացած են անոր ունկնդիրները:

Վերջին կտորը, Ջութակի համար, եղաւ Սէն Սանսի (1835 – 1921) Ինդրօ-տիւքսիոն եւ Րոնտօ Գաբրիչիոզոն: Ծայր աստիճանի դժուար: Յօրինումը սպանական ներչնչումով: Սէն Սանս զայն ճօնած է երեւելի Ջութակահար Սարազատին: Տէր – Մերկերեան պահելով ոճին խմաստը, յաղթահարելով ամէն դժուարութեան, մեկնաբանեց զայն մեծ կարողութեամբ: Ահաւասիկ բացառիկ Ջութակահար մը Ֆրանսայի մէջ, մեղի պատիւ բերող:

Շնորհաւորութիւն Հ. Բ. Ը. Միութեան անդամներուն, որ կրցան այսպէս հանրօգուտ երեկոյթ մը սարքել:

***

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐ

Մարսէյլ, Յունիս 1: Այս տարի եւս Հ. Բ. Ը. Միութեան տիկինները մայրերու օրուան առթիւ թէյասեղան մը կազմակերպեցին: Ջանազան միութիւններու ներկայացուցիչները իրենց ներկայութեամբ խրախոյս մը բերած էին: Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեան կը նախագահէր հաւաքոյթին: Յակոբ Եպիսկ. իր քաջալերական խօսքին մէջ վեր առաւ հայ մօր արժանիքները, յատկանշելով մօր մը քաղցր խմաստը ու սրբութիւնը:

Մասնաւոր խնամքով սեղաններու վրայ դանազան կարկանդակներ ու զովացուցիչ ըմպելիները, ցոյց կու տային տիկիններու ճաչակը եւ հիւրասիրելու փափկանկատութիւնը:

Եղան ուղերձներ ու մաղթանքներ, Հ. Բ. Ը. Միութեան նախագահուհի Տիկին Սիպլի Քարաջեանի կողմէ. նաեւ՝ Տիկին Էլիզ Ջրբաչեան չաւատացուց Հ. Բ. Ը. Միութեան տիկնանց նոր կազմը, մաղթելով ուժ, կարողութիւն, անատոյգ հեռանկարներու առջեւ:

Օրուան մայրն էր Տիկին Մարօ Ղազարիկեան. երկար տարիներ Միութեան ժրաջան անդամ մը. նուէրներով ան արժանացաւ «օրինակելի Մայր» անուանումին:

Եղան երգեր, արտասանութիւններ, մաղթանքներ:

Թաւխիթ Պարոն Ա.Ճէմեան իր կրկնակի հոյլթներով առանձին թէ երգերու ընկերակցելով, ստեղծեց հաճելի մթնոլորտ: Վարժ պարուհի Տիկին Արզումանեան ծափերու արժանացաւ հայկական պարեր պարելով:

Բախտաւոր պարագաւորութեամբ, ուշ ժամանակ հանդէսը վերջացաւ զոհունակութիւն պատճառելով ներկաներուն:

***

Ա.Ճ.Յ ՄԸ ՍԷՆ ՌԱՓԱՅԷԼԻ ԾԵՐԱՆՈՑԸ

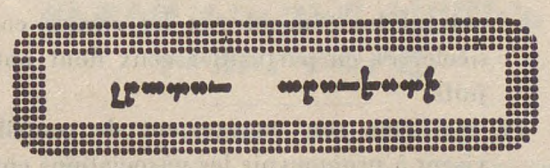
Մարսէյլ Յունիս 4: Օրը մթագնած էր. սակայն՝ Հ. Բ. Ը. Միութեան տիկնանց խնամակալութիւնը չէր անտեսած Սէն Ռափայէլի ծերերու հոգատարութիւնը: Այս տարի եւս Յակոբ Եպիսկ. Վարդանեանի մասնակցութեամբ ճամբորդեցինք, կրկին հաճոյքն ունենալու իրականացնելու օրուան նպատակը, ջերմ մթնոլորտի մը մէջ:

Սէն Ռափայէլի ծերանոցը կ'ընդունէր մեզ իր արմատներէն ծառուղիներու հոծ կանաչութեան մէջ: Տիկին Կարապետեան, տնօրէնուհին, փափկանկատ ժպիտով կ'ընդգառաջէր մեզի: Կեանքը այստեղ իր հանդստաւէտ բուրմունքն ունի: Միմնակութեան մէջ ծերանալ ու կքել ինքն իր վրայ, անդարձօրէն կորուստ է: Մինչդեռ այստեղ չրջապատը, օդը, խնամքը ու հոգեկան փարումը փրկութիւնն են մենակեացին: Ժամեր ապրեցանք ծերերուն հետ, ընծաներու կարգին տալով մեր հոգածու խօսքը: Իրենց ուրախութիւնը, երախտագէտ ժպիտ մեր սրտերու սպեղանի եղան:

Ծերերու կողմէ մաքուր հայերէնով եղան երգեր, արտասանութիւններ, պատմուճեան կեանքի դրուագներ: Մեր անգգարտ լեզուն անոնց բերնին մէջ լուսաւոր արտայայտութիւն ունէր:

Քանի մը օր առաջ Մարսէյլի Կապոյտ Ափը ստուար բազմութեամբ բերած էր այստեղ իր գգուանքի տուրքը: Այսպէս օրինակելի ժեստեր պէտք է որ յաճախ կրկնուին բոլոր միութիւններու կողմէ: Մամիկն ու Պապիկը խորհրդանիչ են մեր ազգային զգացումներուն: Պէտք չէ անոնք ձգենք առանձնութեան մէջ: Անոնց կարօտը անհատկնալի վհատութիւն մը ունի: Զմոռնանք որ, օր մը մենք ալ հոգածու նուիրեալի կարօտը պիտի ունենանք: Անտարբերութիւնը մեղադրելի արարք մըն է...:

ԿԱՐՕ ՍԱՐԵԱՆ



ԼՈՓԱՐ ԱՐՁԱԿԱՓԻ

Անրի Պատմաճեան երկու արուեստագէտներու հետ, իր գործերը կը ներկայացնէ Լիոն (6 – 8 ռիւ Կրոլէ) Յունիս 19-էն Յուլիս 11, ժամը 16-էն 20:

ԳԱՂԱԹԷ ԳԱՂԱԹ

ՍԵԼԱՆԻԿի «Վարդան եւ Վարդուհի Տէր – Զաքարեան» Մշակութային Կեդրոնին մէջ, Յունիս 1-ին, տօնուած է Հայաստանի անկախութեան հռչակման 69-րդ տարեդարձը, կազմակերպութեամբ Համազգայինի: Բացումը կատարած է օրան նախագահը՝ Կարապետ Գալֆայեան: Յանուն Թաղականութեան խօսք առնելով Օննիկ Գասպարեան անդրադարձած է Մայիս 28-ի իմաստին: Հ. Դ. Խաչի Մասկեդոնիոյ եւ Թրակիոյ Շրջ. վարչութեան կողմէ ողջոյնի խօսք արտասանած է Վահէ Աւետիսեան չեշտելով կանացի կազմակերպութեան դերը մեր ազատագրական պայքարներուն մէջ: Հ. Յ. Դ. երիտասարդական «Սողոմոն Թէհլիրեան» մարզականի ողջոյնի խօսքը փոխանցած է Սեդա Ղազէրեան: Հանդէս եկած է Համազգայինի «Կոմիտաս» երգչախումբը, դեկավարութեամբ՝ Եաննիս Գուզասի: Ներկայացուած է «Ազատութեան եւ անկախութեան երթ»ը լատեւսղական յայտագիրը:

ձեռքով անմիջապէս խափանել այդ Ազգ. Կանոնագրութիւնը, որ հիմը պիտի դառնար Ազգ. Սահմանադրութեան: Բայց սահմանադրականները միջոցը կը գտնեն տապալելու Գէորգ Պատրիարքը ու տեղը նատեցնելու Սարգիս եպիսկ. Գուլումճեանը, որ կը վաւերացնէ Կանոնագրութիւնը: Ն. Ռուսինեան, իբր հեղինակ եւ կրնքահայր, զայն կը մկրտէ «Ազգային Սահմանադրութիւն» փառահեղ անուամբ, ինչ որ պաշտօնապէս գործադրութեան կը դրուի 1860, Մայիս 24-էն սկսեալ: Ոմանք յոխորտ ու մեծամիտ գտած են այս անունը, որուն թրքերէնն է «Նիզամնամէի Միլլեթի էրմենեան», այսինքն «Հայ Ազգի կանոնագրութիւն»: Այսուհանդերձ, «Սահմանադրութիւն» բառն ալ ինքնին ուրիշ բան չի նշանակեր, եթէ ոչ կանոնագրութիւն, կազմակերպչական օրէնք:

Անմիջապէս կը ձեռնարկուի ապագային երեսփոխաններու ընտրութեան եւ առաջին Ընդհանուր Ժողովը կը դումարուի 1860, Օգոստոս 2-ին, 120 երեսփոխաններու եւ 60 անդամակից (!) անձնաւորութիւններու մասնակցութեամբ: Ատենապետն է՝ տոքթ. Սերվիչէն:

Ընդհանուր Ժողովը բուն Սահմանադրութեան կը ձեռնարկէ պատրիարքի ընտրութեան եւ Պօղոս Արք. Թազթազեան կը դառնայ ազգընտիր պատրիարք:

Ապա կը ձեռնարկուի Ազգ. Սահմանադրութիւնը պետական վաւերացման ենթարկելու ձեւակերպութիւններուն, որ կը տեւէ երկու տարի, եւ ի վերջոյ 1863, Մարտ 17-ին Բ. Դուռը յատուկ հրամանագրով եւ Սուլթանամ Ալի Փաշայի առորդութեամբ կը վաւերացնէ զայն, հրամայելով անթերի գործադրութիւնը:

Ի՛նչ ժամուն կերպով տալ բովանդակութիւնը Ազգ. Սահմանադրութեան, նկատելով որ չատերու ծանօթ չէ ան:

(Շար. 1)

RESOLUTION
SUR UNE SOLUTION POLITIQUE DE LA QUESTION ARMENIENNE

LE PARLEMENT EUROPEEN,

— vu la proposition de résolution déposée par M. Saby et autres signataires, au nom du groupe socialiste, sur une solution politique de la question arménienne (doc. 2-737/84),
— vu la proposition de résolution de M. Kolokotronis sur la question arménienne et la proclamation du 24 avril comme journée de souvenir du génocide arménien (doc. B2-360/85),
— vu le rapport de sa commission politique (doc. A2-33/87),
A. rappelant
— la proposition de résolution de M. Jaquet et consorts sur la situation du peuple arménien (doc. 1-782/81),
— la proposition de résolution déposée par Mme Duport et M. Glinne, au nom du groupe socialiste, sur une solution politique de la question arménienne (doc. 1-735/83), et
— la question écrite de Mme Duport sur la question arménienne (1),
— la résolution des ministres responsables des Affaires culturelles, réunis au sein du Conseil du 13 novembre 1986, relative à la conservation du patrimoine architectural européen (2), y compris celui situé en dehors du territoire communautaire,
B. convaincu que la reconnaissance de l'histoire même du peuple arménien en Turquie implique la reconnaissance de son identité en tant que minorité ethnique, culturelle, linguistique et religieuse,
C. considérant que les Arméniens qualifient ces événements de génocide organisé, au sens de la Charte des Nations Unies de 1948,
D. considérant que l'Etat turc rejette l'accusation de génocide comme non fondée,
E. constatant que jusqu'à ce jour, le gouvernement turc, par son refus de reconnaître le génocide de 1915, continue de priver le peuple arménien du droit à sa propre histoire,
F. considérant que jusqu'à présent, le génocide arménien, historiquement prouvé, n'a donné lieu à aucune condamnation politique, ni à aucune réparation en conséquence,
G. considérant que la reconnaissance du génocide arménien par la Turquie doit dès lors être vue comme un acte profondément humain du réhabilitation morale envers les Arméniens qui ne peut que faire honneur au gouvernement turc,
H. regrettant profondément et condamnant le terrorisme absurde de groupes d'Arméniens responsables, entre 1973 et 1986, de plusieurs attentats,réprouvés par une écrasante majorité du peuple arménien, ayant causé la mort ou blessé d'innocentes victimes,
I. considérant que l'attitude intransigeante devant la question arménienne des gouvernements turcs qui se sont succédé n'a contribué en aucune manière à apaiser la tension,
1. est avis que la question arménienne et la question des minorités en Turquie doivent être restituées dans le cadre des relations entre la Turquie et la Communauté; souligne en effet que la démocratie ne peut être implantée solidement dans un pays qu'à condition que celui-ci reconnaisse et enrichisse son histoire de sa diversité ethnique et culturelle;
2. *est avis que les événements tragiques qui se sont déroulés en* 1915 - 1917 *contre les Arméniens établis sur le territoire de l'Empire ottoman constituent un génocide au sens de la convention pour la prévention et la répression de crime de génocide, adoptée par l'Assemblée générale de l'O.N.U. le* 9 *décembre* 1948;
reconnait cependant que la Turquie actuelle ne saurait être tenue pour responsable du drame vécu par les Arméniens de l'Empire ottoman et souligne avec force que la reconnaissance de ces événements historiques en tant que génocide ne peut donner lieu à aucune revendication d'ordre politique, juridique ou matérielle à l'adresse de la Turquie d'aujourd'hui;
3. demande au Conseil d'obtenir du gouvernement turc actuel la reconnaissance du génocide commis envers les Arméniens en 1915 - 17 et de favoriser l'instauration d'un dialogue politique entre la Turquie et les délégués représentatifs des Arméniens;
4. *estime que le refus de l'actuel gouvernement turc de reconnaitre le génocide commis autrefois contre le peuple arménien par le gouvernement «jeunes Turcs», sa réticence à appliquer les normes du droit international dans ses différends avec la Grèce, le maintien des troupes turques d'occupation à Chypre ainsi que la négation du fait kurde, constituent, avec l'absence d'une véritable démocratie parlementaire et le non-respect des libertés individuelles et collectives, notamment religieuses, dans ce pays, des obstacles incontournables à l'examen d'une éventuelle adhésion de la Turquie à la Communauté;*
5. s'associe, vu la tragédie qui l'a frappé, à son désir que se développe une identité spécifique, que soient garantis ses droits de minorité et que ses ressortissants puissent bénéficier sans entrave des droits de l'homme et du citoyen, tels qu'ils sont définis dans la Convention européenne des droits de l'homme et ses protocoles y afférents;
6. demande instamment que la minorité arménienne vivant en Turquie soit traitée équitablement en ce qui concerne son identité, sa langue, sa religion, sa culture et son système d'enseignement; défend énergiquement l'amélioration de la protection des monuments ainsi que le maintien et la conservation du patrimoine architectural religieux des Arméniens de Turquie, et souhaite que la Communauté étudie de quelle façon il convient qu'elle prête son concours à cette fin;
7. invite, dans ce contexte, la Turquie à observer scrupuleusement le régime de protection des minorités non musulmanes, comme le lui imposent les articles 37 à 45 du traité de Lausanne de 1923, que la plupart des Etats membres de la Communauté ont d'ailleurs signé;
8. estime qu'il faut considérer la protection des monuments ainsi que le maintien et la conservation du patrimoine architectural religieux des Arméniens de Turquie comme un élément d'une politique plus large visant à préserver le patrimoine culturel de toutes les civilisations qui se sont développées, au cours des siècles, sur le territoire de la Turquie actuelle et en particulier, celui des minorités chrétiennes qui ont fait partie de l'Empire ottoman;
9. invite par conséquent la Communauté à étendre l'accord d'association avec la Turquie au domaine culturel afin que les vestiges des civilisations chrétiennes ou autres, telles que d'antiquité classique, hittite, ottomane, etc., dans ce pays soient préservés et mis en valeur;
10. se déclare préoccupé par les difficultés que la communauté arménienne rencontre actuellement en Iran en ce qui concerne la pratique de sa langue et l'organisation d'un enseignement spécifique conformément aux règles de sa religion;
11. dénonce les violations des libertés individuelles en Union soviétique commises à l'encontre de la population arménienne;
12. condamne avec fermenté tous les actes de violence et toutes les formes de terrorisme émanant d'organisations isolées et qui ne sont pas représentatives du peuple arménien,et appelle les Arméniens et les Turcs à la réconciliation;
13. invite les Etats membres de la Communauté à instituer une journée commémorant les génocides et les crimes contre l'humanité commis au 20ème siècle, et en particulier ceux dont ont été victimes les Arméniens et les juifs;
14. réaffirme son engagement de contribuer véritablement aux initiatives visant à promouvoir les négociations entre les peuples arménien et turc;
15. charge son Président de transmettre la présente résolution à la Commission, au Conseil européen, aux ministres des Affaires étrangères réunis dans le cadre de la coopération politique, au Conseil d'Association C.E.E. / Turquie ainsi qu'aux gouvernements turc, iranien et soviétique et au Secrétaire général des Nations Unies.

(1) J.O. n° C 216 du 16.8.1984, p. 10
(2) J.O. n° C 320 du 13.12.1986, p. 1

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՐՋԵԼՈՆԱՅԻ մէջ, գինուորական էթԱ–ն տէր եղաւ ահաբեկչական արարքի մը, որ իր տեսակին մէջ, նախընթաց չունէր Սպանիա: Ցարդ, ոճրափորձերը իրրեւ թիրախ ունէին որոշ անձեր կամ հաստատութիւններ: Այս անգամ, թիրախը կարդ կառք մը պայթեցաւ գերշուկայի մը կառատան մէջ,որու հետեւանքով 17 անձեր մեռան եւ 37 հոգի վիրաւորուեցան, ոմանք չատ ծանրօրէն այրած են: Այս անորակելի ոճիրը ծառայեց միաւնական ճակատ մը կազմել տալու Սպանիոյ մէջ, ուր բոլորը, ինչ հոսանքի ալ պատկանին, միացեալ ճակատ մը կազմեցին ահաբեկչութեան դէմ: Զանազան ցոյցեր իրարու կը յաջորդէն Քաթալան մայրաքաղաքին մէջ, ուր փութացին Խուան – Կարլոս եւ Թագուհին, ինչպէս նաեւ վարչապետը որ Սպանիա վերադարձաւ: Պատքերու ամէնէն մահացու ոճրափորձն է: էթԱ–ն նոր յայտարարութեամբ մը, նեղոզութիւն կը խնդրէր զործած «սխալ»ին համար եւ յաւակցութիւն կը յայտնէր սպաւոր ընտանիքներուն:

ԱԼՄԱ – ԱԹԱՑԻ Դեկտեմբերեան ցոյցերու մասնակցողներէն երիտասարդ ուսանող մը գնդակահարուեցաւ առջի օր, ինչպէս կը հաստատէ «Պրաւդա»:

ԽՈՐՀ· ՄԻՈՒԹԵԱՆ մէջ «մասնակի նեբում» մը հռչակուեցաւ Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան 70–ամեակին առթիւ: Հրովարտակը լոյս տեսած օրէն իսկ ի զօրու է, վեց ամսուան չրջանի մը համար:

ԱԶԳ· ԺՈՂՈՎի մէջ, բաւական հետաքրքրական քուէարկութիւն մը տեղի ունեցաւ Ուրբաթ գիշեր,, երբ Սըկէնի օրինագիծին դէմ քուէարկած եղան իր իսկ մեծամասնութեան անդամները, ինչ որ մէկ ձայնի տարբերութեամբ (283–ի դէմ 284) փոքրամասնութեան մէկ ձգեց ընկերային ապահովութեան ծրագիրը, որ մերժուեցաւ: Ի՞նչ էր պատահած: Ըստ աւորութեան երեսփոխաններու մեծ մասը ձգած գացած էր, ոմանք նախընտրելով Շաբաթ առաուան 5–ին հետեւիլ Ուրկպիի աւարտականին, ուր Ֆրանսա պիտի պարտուէր: Ժողովը քանի մը «նահատակ» մնացած էր, որոնք պարտէին մէկ զրասեղանէն միւսը վազել ամէն քուէարկութեան, բացականերու պարտականութիւնը կատարելու համար: Հարկ է կոխել 3 կոճակներէն (թեր, դէմ, ձեռնպահ) մէկուն վրայ: Ութերորդ քուէարկութեան որ կը վերաբերէր ընկերային ապահովութեան, հաստուկենտ «նահատակները» այնքան յոյնած ու քնատ էին հոս – հոն վազելէ որ ի վերջոյ, սըխալ կոճակի վրայ կոխած են...:

ԱՆԳԱՐԱ. – ԹԵՀՐԱՆ ապրիլիր նոր մրթնոլորտ մը վերահաստատուեցաւ, իբրեւ հետեւանք Պարսիկ նախարարապետին եւ 38 հոգինոց իր պատուիրակութեան այցելութեան Անգարա, ուր չատ չերմ ընդունելութիւն մը վերապահուած էր երէկին եւ իսզալի կոդմէ: Կրկին որոշուեցաւ երկու միլիառ տոլարի բարձրացնել փոխանակութիւնները, կրկին օրակարգի նիւթ դարձաւ կազուղիին չինութիւնը:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ իր հաւանութիւնը տուաւ Քոհլի, որ կ'առաջարկէ Ֆրանքեւդերմանական գինուորական չոկատի մը ստեղծումը, փորձառական չրջանի մը համար, սկիզբը՝ Ֆրանսական հրամանատարութեան ներքեւ:

ՓՐՆԱՐՃԻՐԻ մէջ, Մարտինի մօտ, Քիւրտերը 31 թուրք սպաննած են: Գիւղ իջնելով, Քիւրտերը համախմբած են բնակիչները, ապա նաեւ կրակի տուած երեք տուներ, հրացանազարկ ընելէ ետք 31 դիւղացիները:

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55035

ՀՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ
24
MERCREDI
24 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

62ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.514 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.514

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ – ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ – ՔԻԻՐՏԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ՔԱՇՈՒԻԼ ԱՏԼԱՆՏԵԱՆ ՈՒԽՏԻՆ

ՀԵՏԱՊՆԴՄԱՆ ԾԱԻԱԼՈՒՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿԱԾ Է ՔԻԻՐՏԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

ՈՐՈՆՑ ԳՈՐԾԱԾ ՋԱՐԴԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ԿԸ ՆԿԱՏԷ ԵՒՐՈՊԱՑԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ

ՀԱ՞Յ ՄԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Ցայտնի է, որ Թուրքիա չատ կատղած է եւ իր բոլոր ցաւերուն պատասխանատուն կը նկատէ Եւրոպայի Խորհրդարանը, որ իր որոշումով նոյնքան յանցաւոր է որքան Նացիները…: Լաւ վերլուծում մը կ'ընէր, Երկուշաբթի իրիկուն (Յունիս 23-ի թիւ) «Լը Մոնտ» առաջին էջի իր քրոնիքով, զոր խորագրած էր՝ Ջարդ Քիւրտիստանի մէջ: Քանի մը տողով բաց կ'ինչ, երէկ, թէ Փընարճըքի մէջ, Քիւրտերը դիւրին կերպով ժողվելով բնակիչներ 31 հոգի սպաննած էին, որոնց մէջ կային 16 երախայ եւ 6 կին: «Լը Մոնտ» անդրադառնալով այս ջարդին, որ կը վերագրուի «Քիւրտիստանի ազատագրութեան ժողովրդական բանակին», կ'արձագանգէ Թուրք մամուլի բուռն հակազդեցութիւններուն: «Ահաւասիկ, ցեղասպանութիւնը» կը խորագրէ «Միլլիյէթ», մինչ «Թէրճիւման» կը պնդէ որ «Եւրոպայի խորհրդարանականներուն պատասխանատուութիւնը նուազ չէ քան Նացիներու պատասխանատուութիւնը եւ թէ մարդկութիւնը կ'ամչնայ բարբարոսներէն եւ անոնցմէ որոնք զօրավիդ են անոնց»: Թուրքերը, կը գրէ «Լը Մոնտ», յանուն ազգային արժանապատուութեան, կը մերժեն որեւէ պատասխանատուութիւն, այն սարսափներուն մէջ, զոր, ինչպէս ուրիշ ժողովուրդներ, հեղինակներն եղած են, առիթով մը: Մոռցան, կ'ըսէ, թէ Ապաթիւրք Քիւրտերու օժանդակութիւնը ապահովելու համար, երբ խնդրոյ առարկայ կ'ընէր Սեւրի դաշնագիրը, իրենց անկախութիւն կը խոստանար: Անշուշտ, որեւէ ժողովուրդ չի սիրեր որ իր պատմական յանցանքները յիշեցնեն իրեն ուրիշ ժողովուրդներ, որոնց ձեռքերը անպայման նուազ ազատ չեն:

Սեբաստիայի քուէարկութենէն հաք, Մարաշի Ջարդը Թրքական բաժակը յորդիլ տուած է եւ բանակը չատ ծանրացուն մաքրագործումի մը ձեռնարկած է Մուրիոյ սահմանակից այդ շրջանը: Հազիւ քանի մը գիւղացի ողջ – առողջ մնացած են եւ գիւղը ողողուած է թուրքիկներով, ուր հրաւէր կը կարդացուի իրենց միանալ քիւրտ ապստամբութեան, ապա թէ ոչ՝ իրենց հաշիւը կը մաքրուի: Մաքրագործման գործողութեան մաս կը կազմեն 15 հազար պատրաստուած զինուորականներ:

Խնդրին և խոզալ չատ բուռն եղոյթներ ունեցած են: Նախագահը լսած է թէ եթէ այսօր չպատժուին, վաղը կը պատժուին, եթէ վաղը չըլլայ՝ տասը օրէն, բայց ի վերջոյ կը պատժուին: Խոզալ ալ կ'երդնու որ՝ «պիտի մաքրէ մինչեւ հոտն իսկ այդ աւազակներուն»:

Պարզ է, որ Սեբաստիայի բանաձեւին այն պարբերութիւնը մտնուա՛նդ, ուր կը յիշուի նաեւ քրտական իրողութեան ժխտումը, չատ ծանր եկած է եւ Խիրէն դեռ կ'ըսէ. – «Թող Եւրոպան երջանիկ ըլլայ հիմա, որ աբեան մէջ ենք: Կը քաջալերէ ահաբեկիչները, բայց թուրք Պետութիւնը զօրաւոր է եւ ուշ կամ կանուխ, պիտի ձգէ մի անգամ ընդ միշտ այս աւազակներուն գլուխը»: Պաշտպանութեան նախարարն ալ եա չէ մնացած. – «Ասիկա ցոյց տուաւ թէ որքան անտեղի էր Եւրոպական Խորհրդարանի վերջին բանաձեւը»:

Երկուշաբթի, Ամաղի մէջ է, որ Խիրէն նոր ճառ մը խօսած է եւ այս անգամ լսպառնացած է Թուրքիան քաշել Ատլանտեան Ուխտէն, իբրեւ հետեւանք Հայերու Ցեղասպանութեան ճանաչման բանաձեւին քուէարկութեան: Խիրէն ըսած է. – «Հարկ է նախիլ ու վերաքննել անգամ մը եւս Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցը ՕԹԱՆ-ի ու մեզադրած է կարգ մը տանեաան Պետութիւնները, որ կ'օգնեն քիւրտ ապստամբներուն, բայց անուն չէ տուած:

× «Լիպերասիոն», *Յունիս 23-ին կը գրէր թէ ծագումով հայ Ֆրանսացի մը՝ Միշէլ Քամինօ (?) ձերբակալուած է Ուրֆա, կիրակի օր, որովհետեւ հայկական եւ քրտական քարոզչութիւն կ'ընէր: Ըստ ոստիկանութեան, ան ըսեր է՝ «Քիւրտերը որոնք մեծամասնութիւն են Թուրքիոյ մէջ Պետութիւն մը պիտի հիմնեն, ապագային: Երեքշաբթի առտու մեր առած լուրերու համաձայն (Թուրքիայէն) եթէ ձերբակալութեան լուրը ճիշդ է, ենթակային հայկական ծագումը ապահով չէ:*

ՈՒՐԻՇ Ի՞ՆՉԵՐ Կ'ԸՍԵՆ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

Թուրք մամուլը եւրոպական Խորհրդարանի հայանպաստ որոշումէն հաք ամբողջ սիւնակներ կը նուիրէ դայրոյթ, դառնութիւն սակայն յատկապէս զարմանք ու անճրկած վիճակ մը մատնելով: Ցայտնի է, թէ որոշումը անսպասելի էր ու ստեղծուած նոր կացութիւնը կատարեալ անպատշաճի անակնկալ մը եղած է Թուրքիոյ զեկավար դասակարգին համար: Այս դէմքերու – Հանրապետութեան նախագահէն մինչեւ Արտաքին նախարար ու կուսակցապետեր – արտայայտութիւններէն ու մամուլի խորագիրներէն դժուար չէ կռահել թէ նման անակնկալի մը պատրաստ դառնալու կանխամտածումը ոչ ոք ունեցած է:

«Եւրոպա հայացաւ», «Դաւաճաններ աչք ունին մեր հողերուն վրայ», «Եւրոպա պիտի ընդունի մեր իրաւացիութիւնը», «Ասոնք մարդ իսկ չեն կոտրեր», «Վնիռը ցնցող ազդեցութիւն գործեց». *ահա քանի մը խորագիր ու պաշտօնական դէմքերու արտայայտութիւններ, որոնք լուսադոյնս կը մատնեն անակնկալէն շլմորած ու լուրջ լսելիք մը չունեցող մարդոց հոգեվիճակը:*

Նկատելի ուրիշ կէտ մըն ալ այն է, որ ստեղծուած իրարանցումին մէջ պատասխարը նաեւ յառաջ բերած է պատռտուում մը կառավարական շրջանակին մէջ· այսպէս, երբ հարցը օրակարգի նիւթ դարձած է Ազգ· Ժողովին մէջ լնդդիմադիր ճակատէն երեսփոխան մը քննադատած է իշխանութիւնը, ու ըսած. – «Ցայտնի կ'ըլլայ, որ ատելորդ քարոզչութիւն էր կրկնել, թէ բարձրացած է մեր վարկը»: Իրեն հակադարձած է իշխանութեան դըլուխ գտնուղ ԱՆԱՓ կուսակցութենէն Ք. Ինան, ու վէճը վերածուած փոխադարձ վարկաբեկումներու: Ընդդիմութեան զեկավար դէմքերէն է. Ինէօնիւ եւս որոշումին պատասխանատու նկատած է իշխանութիւնը· «Իշխանութեան չորս տարուան ժողովրդավարութիւնը դիւրացուց այս որոշումը· ան առիթ տուաւ աննպատակ քարոզչութեան: Սխալ էր նոյնիսկ հանրաքուէի դիմել, քաղաքական արգելքները վերցնելու համար: Արգելքները եթէ Ազգ· Ժողովին մէջ վերցուէին, կը պարտկէինք մեր ժողովրդավարութեան թերիներէն մէկը· չկըրցանք ընել: Աշխարհի վրայ պատերազմները այլեւս ռազմաճակատներու վրայ

(Շար·ը Դ· էջ)

ՏՈՄՍԵՐ

ՎԵՐՋԱԿԷՏ ՆՈՐ ՏՈՂ

Կեանքիս գլխաւոր ցնցումներէն մէկը ապրած եմ տարիներ առաջ, երբ տեղեկացած եմ օրէնքի մը մասին, որ անհատի մը կեանքը կը հատուցանէ նիւթականով եւ որուն տրուած է *արիւնի գին* քնորոշումը: Մինչեւ այսօր ալ չեմ կրցած ըմբռնել, թէ ի՞նչպէս եւ ի՞նչ հիմերու վրայ յեղով կարելի կ'ըլլայ գնահատել կեանք մը ու վճռել անոր գինը: Յետագային, նկատած եմ, որ դատարաններուն համար շատ աւելի դիւրին եղած է ներբակալել ոճրագործ մը, դատել զայն ու տալ արժանի պատիժը: Իսկ երբ հարցը կը վերաբերի մեզի ու մեր ժողովուրդին ենթարկուած ցեղասպանութեան, հաստատած եմ, որ հակառակ բոլոր փաստագրութիւններուն եւ վկայութիւններուն, ամէն ոք ինքզինք գտած է հանդէպ ջարդարարի մը, որ իմաստութեան իր տոպրակին զարդերէն գլխաւորը ըրած է այն թելադրութիւնը, թէ դատարանէ մը անպարտ դուրս գալու համար պէտք է *ուրանալ*: Ահաւասիկ միակ բանալին:

Այս *ուրացումին*, մեզմէ շատերու *անտարբերութեան* եւ խղճահարկրուած աշխարհի լուռ *մեղսակցութեան* մթնոլորտին մէջ, խումբ մը երիտասարդներ՝ արհամարհելով աշխարհագրական միջոցները, ինքնական զոհողութիւններ ու բոլորին թերահաւատութիւնը, իրենց դաշնակից ունենալով միայն *իրաւունքն* ու *հաւատքը*, նետուած են պայքարի մէջ եւ քանի մը մահր յաջողութիւններէ ետք, ահա զպաւնակը կը հանդիսանան *իրադարձութեան* մը, որ կ'արձարձէ մինչեւ իսկ անտարբերներուն հետաքրքրութիւնը, կ'ամբապնդէ մեր հաւատքը ու կուտայ ապահովութիւնը, թէ վերջնական *յաղթանակին* առաջին քայլը առնուած է արդէն:

Տարիներ առաջ, հայրս արձակուրդի կը տանէր մեզ շոգեկառքով: Ճամբորդութիւնը կը տեւէր երկու գիշեր – երկու գիշեր, սակայն ամէն անգամ ալ, շոգեկառքը հազիւ ճամբայ ելած, ան կ'ուղղէր նոյն հարցումը·

– Հիմա Պոլի՞սը մօտ է, թէ Հալէպը:

Մենք պէտք է պատասխանէինք *Պոլիսը*, առանց հասկնալու, թէ ի՞նչպէս Պոլիսը աւելի մօտ կրնար ըլլալ երբ տակաւին Հալէպի կայարանէն դուրս եկած չէինք:

Վերջը միայն հասկցայ, որ իրաւունք ունէր հայրս, որովհետեւ այլեւս ճամբայ ելած էինք: Երկաթուղիի ընկերութեան երկար տարիներու պաշտօնեայ, ան գիտէր ըսածը: Իսկ այս պատմութիւնը յիշեցի, երբ յաղթական կը վերադառնայինք Սթրազպուրկէն: Գիտեմ, որ մեր դիմաց բացուող ճամբան ոչ թէ կրնայ տեւել երկու ցերեկ – երկու գիշեր, այլ կրնայ ըլլալ աւելի երկար քան 72 տարւան մեր անցած ճանապարհը, սակայն մեր վերջնական նպատակին իրագործումին օրը աւելի մօտ է քան 1987 Յունիս 18-ի երեկոյեան ժամը վեցը:

Գիտեմ, որ ոչինչ դասաւորուած է, ցեղասպանութեան կազմակերպիչը արդէն անգամ մը եւս կը դիմէ իր իմաստութեան՝ *ուրացումին* ու կը մեղադրէ եւրոպական խորհրդարանը կողմնակալութեամբ, ցեղապաշտութեամբ ու տեռորիզմ բաջալերելու մեղքով, գիտեմ, որ անցեալին ալ ի նպաստ մեզի որոշումներ տրուած են, յօդուածներ խուէարկուած են, սակայն այդ բոլորը չեն կրնար ստուերել ձեռք բերուած յաջողութիւնը, պայմանաւ որ վերածուինք իր նախաստգիրը լրիւ իր ձեռքը առած ժողովուրդի ու ամէն բան չսպասենք ուրիշներէն: Անհնի կուտան ինչ որ կրնան ու տուին ալ: Խորհրդարանին առջեւ գտնուող ո՞ր Հայը կեանքին մինչեւ վերջը կրնայ մոռնալ պելժ կղերական – երեսփոխանին վագրը աստիճաններն ի վար, երբ կուգար ծանուցանելու, թէ ժողովականները լայն մեծամասնութեամբ դատապարտած էին 1915-ի ո՛չ թէ տեսմը, ո՛չ թէ ջարդը, ո՛չ թէ անարդարութիւնը, այլ *ցեղասպանութիւնը*: Աշխարհի ստեղծումին առաջին օրուան արեւածագն ու մայրամուտը ոչ մէկ ձեւով կը տարբերին այսօրուան արեւածագէն կամ մայրամուտէն: Նոյնպէս ալ մարդոց խառնուածքը, նոյնպէս ալ անոնց նկարագիրը: Ջօրաւորը մի՛շտ ալ համոզուած է, թէ իրաւունքը իր կողմն է, հետեւաբար իրաւունք ձեռք ձգելու համար չի բաւեր արդար դատ ունենալ, այլ պէտք է զօրացնել *դիտակցութիւնը*, *կառոյցները*, *հաւաքական մտածողութիւնը*:

Գացինք Սթրազպուրկ մեր բոլոր սերունդներու ներկայացուցիչներով, գացինք թերահաւատութեամբ ու վերադարձանք վերանորոգուած հաւատով: Եւրոպական խորհրդարանին դիմաց ապրեցանք տարուան չորս եղանակները, ենթարկուեցանք անձրեւի, կարկուտի, ցուրտի եւ ունեցանք էչիկ մը արեւ: Հըպարտ էինք մեր դիմադրականութեամբ: Հապա այդ երիտասարդնե՞րը, որոնք տարիներէ ի վեր կ'ապրին նման պայմաններու մէջ, կը հանդիպին դժուարութիւններու եւ մերժումներու, բայց չեն յուսահատիր:

Վերադարձանք ու հօրանասունվեց տարեկան հօրս պատմեցի մեր յաղթանակին մասին: Երբ ակնարկութիւն ըրի որոշումի այն տրամադրութեան, թէ ճանաչումը առիթ չի տար որեւէ պահանջի հաղթականի, իրաւական թէ նիւթական գետնի վրայ, ան բացագանչեց·

– Հապա մեր տունե՞րը, հապա մեր այգիներե՞րը…:

Այսինքն՝ հապա մեր հողե՞րը:

Նորէն իրաւունք տուի հօրս: Ուզեցի մխիթարել զինք՝ յիշելով Թուրքիոյ եւրոպական Հասարակապետութեան անդամակցութեան դէմ դրուած, *ցեղասպանութիւնը* ճանչնալու խոչընդոտը, ան այլեւս մտիկ չէր ըներ զիս:

Հատուցում, *արիւնի գին*:

Հաւանաբար կարելի ըլլայ հատուցանել կալուածները, բայց ինչո՞վ, ի՞նչպէս պիտի կարենանք փոխարինել վարուժանը, Սեւակը, Երուխանը ու միւս բոլոր, – բոլոր նահատակները:

Մ· ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 50-ՐԴ ԱԽՈՑԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՊԱՐՏՈՒԱԾ

Յունիս 21-ի եւ 22-ի խաղերու արդիւնքները են. –

ԲԿՄԱ – Դիւնամօ Թ·	2 – 1
Դինեպր – Նեֆթչի	1 – 0
Շախտեոր – Արարատ	2 – 1
Դինամօ Մ· – Գուրիա	1 – 0
Կայրաթ – Տորպեդօ	0 – 0
Ջենիթ – Մետալիստ	1 – 2
Ժալգիրիս – Սպարտակ	5 – 2

ԱԶԳ. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ ԻԲՐ ՀԻՄՆԱՔԱՐ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՌՈՅՑԻՆ

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

Բ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳ. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

«Յառաջաբանութեան» մէջ կը ճշդուի թէ Հայոց Պատրիարքը գլուխն է ազգին, եւ մանաւանդ պարագաներու մէջ՝ Տէրութեան հրամաններուն գործադրութեան միջնորդ: Սակայն պատրիարքականին մէջ կրօնական գործերու համար կրօնական ժողով մը, եւ քաղաքական գործերու համար ալ Քաղաքական ժողով մը կան հաստատուած, որոնք ի պահանջել հարկին միանալով խառն ժողով կը կազմեն: Թէ՛ պատրիարքը եւ թէ՛ այդ երկու ժողովներուն անդամները կ'ընտրուին Ազգին պատուաւոր անձերէն բազկացեալ Ընդհանուր ժողովի մը մէջ:

Իրր հիմնական սկզբունք նախ կը ճնշդուի թէ ազգին ամէն մէկ անհատը ազգին հանդէպ պարտաւորութիւններ ունի, եւ ազգն ալ իր կողմէ ամէն ազգային անհատի հանդէպ պարտաւորութիւններ ունի, ինչպէս որ ամէն անհատ իրաւունքներ ունի ազգէն եւ ազգն ալ՝ անհատներէն: Ուստի, ազգն ու ազգայինները փոխադարձ պարտականութիւններով կապուած են իրարու, այնպէս որ մէկուն պարտականութիւնը միւսին իրաւունքն է:

Ասկ կը բացատրուի թէ ազգայիններուն պարտականութիւնն է ազգին ծախքերուն մասնակից ըլլալ իւրաքանչիւրը իր կարողութեան չափով, ազգին խնդրած ծառայութիւնները յանձն առնել եւ ըրած անօրինութիւններուն սիրով հրնազանդիլ: Իսկ ազգին պարտականութիւնն է, ազգայիններու բարոյական, մտաւորական ու նիւթական պէտքերուն հոգ տանիլ, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ դաւանութիւնները ու աւանդութիւնները անաղարտ պահել, մանչ եւ աղջիկ ազգ հաւասարապէս ամէն ուսում տալ, ազգային հաստատութիւնները մատակարարել ու պայծառ պահել, ազգին ծառայութեան նուիրուող անձերուն կացութիւնը բարւոքել ու ապագան ապահովել, կարօտեալներուն խնամք տանիլ, ազգայիններու միջեւ ծագած վէճերը կարգադրել, եւ վերջապէս աշխատիլ ազգային յառաջդիմութեան համար:

Ազգը փոխանորդարար ներկայացնող եւ այս փոխադարձ պարտականութիւններուն կանոնաւոր գործադրութեան հսկող, տէուչ ու մատակարար իշխանութիւնը Ազգային վարչութիւն կը կոչուի, որուն յանձնուած է Թուրքիոյ Հայոց նկրճին գործերուն անօրինութիւնը, Օսմանեան Տէրութեան յատուկ արտօնութեամբ, եւ Սահմանադրութեան միջոցաւ:

Ուստի, այդ վարչութիւնը ազգային ըլլալու համար պէտք է երեսփոխանական ըլլայ:

Երեսփոխանական վարչութեան հիմը՝ իրաւունքներու եւ պարտաւորութիւններու սկզբունքն է, որ արդարութեան ընկերզրունքն է. իր ուժը ձայներու բազմութեան մէջ կը կայանայ որ օրինաւորութեան սկզբունքն է:

(Կանգ առինք այս հիմնական սկզբունքներուն վրայ, պարզելու համար թէ որպէսզի արդի ժողովրդավար պետութիւններու հանրապետական խորհրդարանական դրութեան, ուր իշխանութիւնը կը պատկանի ժողովուրդին, զոր ի գործ կը դնէ իր կողմէ ընտրուած երեսփոխաններու միջոցաւ):

Երեսփոխանները թիւով 140 են, որոնց մէկ եօթներորդը (այսինքն՝ 20) եկեղեցականն, եւ վեց եօթներորդը (այսինքն՝ 120) աշխարհական: Այս թիւերը ճշդուած են նկատի ունենալով կրօնական գործերու մասնաւոր հանդամանքը եւ համեմատական բաժինը համայն ազգային գործերուն մէջ:

Եկեղեցական երեսփոխանները կ'ընտրուին Պոլսոյ մէջ գործող կղերական դասուն կողմէ: Իսկ աշխարհական երեսփոխաններուն 80–ը կ'ընտրուին Պոլսոյ թաղերէն ու 40–ն ալ՝ գաւառէն:

Ընտրելու իրաւունք ունին բոլոր անոնք որ ազգային տուրքը վճարած են, 25 տարեկանը լրացուցած են եւ ունէ քրիստոնեայնցանքի համար դատապարտուած չեն:

Իսկ ընտրելի են 30 տարեկանը լրացուցած եւ Օսմանեան հպատակ բոլոր անհատները, որոնք պետութեան օրէնքներուն եւ ազգային գործերուն տեղեակ են: (Կը տեսնուի թէ այր ու կնոջ միջեւ խտրութիւն չէ դրուած, թէեւ կին երեսփոխան ընտրել մէկուն մտքէն չէ անցած):

Թաղական խորհուրդներու նախաձեռնութեամբ կը կազմուին ընտրական յանձնաժողովներ, որոնք կը ճշդեն ընտրողներու եւ ընտրելիներու ցանկը, ու կը կախեն խորհրդարանին մէկ, ի դիտութիւն ժողովուրդին: Ընտրելի թեկնածուներու թիւը պէտք է երեք անգամ աւելի ըլլայ ընտրելիք երեսփոխաններու թիւէն, որ կանխաւ ճշդուած է պատրիարքարանի դիւանատունէն, համաձայն՝ ազգային ընդհանուր մարգահամարի տուեալներուն:

Ընտրութեան օրը, թաղային խորհուրդի նախագահը ընտրողներու ցանկը ձեռքը առած, կարդալ կը կանչէ ընտրողները, որոնք իրենց անուան առջեւ ստորագրելէ վերջ, իրենց նախընտրած թեկնածուներուն անունները թուղթի մը վրայ կը գրեն ու ծալելով կը նետեն քուէատուփին մէջ: Ցետոյ յանձնախումբը կը կատարէ քուէահամար, ու մեծամասնութիւն չահողները կը հռչակուին երեսփոխան:

Երեսփոխանները կ'ընտրուին 10 տարուան համար, եւ երկու տարին անգամ մը կը նորոգուին մէկ հինգերորդ համեմատութեամբ:

Երեսփոխանական ժողովը, որ կը կոչուի Ազգ. Ընդհ. ժողով, կը գումարուի երկու տարին անգամ մը, Ապրիլի վերջ, եւ երկու ամիս տեւողութեամբ նիստ գումարելով, կը լսէ, կը քննէ ու կը վերացնէ Ազգ. Վարչութեան երկամեայ գործունէութեան տեղեկագիրը, Կրօնական եւ Քաղաքական Ժողովներուն համար նոր անդամներ կ'ընտրէ, յետագայ երկու տարուան համար ազգային տուրքի գումարը կ'որոշէ եւ կը դրպի այլ եւ այլ կարեւոր հարցերով ալ, ինչպէս.–

– Կաթողիկոսի ընտրութեան մասնակցութիւն.

– Պոլսոյ եւ Երուսաղէմի պատրիարքներու ընտրութիւն.

– Ազգ. Սահմանադրութեան վերաքննութիւն, եւայլն:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Կրօնական ժողովը կը բաղկանայ 14 եկեղեցականներէ, որոնք երկու տարուան համար կ'ընտրուին Ազգ. Ընդհանուր Ժողովին կողմէ գաղտնի քուէարկութեամբ:

Իր պաշտօնն է ազգային քաղաքական գործերու ընդհանուր տեսչութիւնը, այսինքն՝ ազգին բարեկարգութեան ու յառջդիմութեան հոգ տանիլ իր կապակցութեամբ Տեսուչ Խորհուրդներու եւ Հոգաբարձութիւններու գործունէութեան միջոցաւ:

Քաղաքական ժողովին կը գրուի նաեւ Ազգային վարչութիւն անուանել, որովհետեւ ան է ազգին գործադիր վերին իշխանութիւնը եւ իր ատենապետն ալ կը կոչուի՝ վարչապետ:

Տեսուչ Խորհուրդներ եւ Հոգաբարձութիւններ

Քաղաքական ժողովին կը տրուի նաեւ նոյնան Հարցերու կարգադրութեան համար մասնագէտ ու ձեռնհաս անձերէ կ'ընտրել հետեւեալ չորս Տեսուչ Խորհուրդները եւ երեք Հոգաբարձուները.

1) Ուսումնական Խորհուրդ, բազկացած եօթը ուսումնական աշխարհականներէ, որոնց պաշտօնն է հայ ազգին դաստիարակութեան եւ կրթութեան հսկել, վարժարանները բանալով, գասագրքեր պատրաստելով եւ ուսուցիչներ հասցնելով: Անոնք է որ կը պատրաստեն ուսումնական ծրագիրները եւ կը կատարեն ազգային վարժարաններու տարեկան քննութիւնները:

2) Տնտեսական Խորհուրդ, բազկացած եօթը անտեսագէտ աշխարհականներէ, որոնց պաշտօնն է ազգային հաստատութիւններու եւ կալուածքներու բարւոք մատակարարութիւնը:

3) Դատաստանական Խորհուրդ, բազկացած չորս եկեղեցական եւ չորս աշխարհական լրատեսէ անդամներէ, որոնք պարտին ըլլալ ամուսնացած եւ քահանան տարեկանէ վեր: Իրենց պաշտօնն է ընտանեկան ու ամուսնական վէճերը լուծել, եւ Բ. Դրան կողմէ Պատրիարքարանին յանձնուած գործերը տեսնել:

4) Վաճառքէից Խորհուրդ, բազկացած եօթը անձերէ, որոնց պաշտօնն է վաճառքու կարգ ու կանոնին ու մատակարարութեան հսկել:

5) Ելեւմտից Հոգաբարձութիւն, պաշտօնն է ազգային կեդրոնական անտեսին անտեսութիւնն ու համարակալութիւնը ապահովել:

6) Կտակաց Հոգաբարձութիւն, պաշտօնն է ազգային կտակներու գործադրութեան հսկել:

7) Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւն, պաշտօնն է Պոլսոյ Ազգային Հիւանդանոցին ու կալուածներուն բարւոք մատակարարութիւնը ապահովել:

Ասկէ զատ կան Թաղական խորհուրդներ, որոնք կ'ընտրուին ամէն Թաղէ, ազգային եկեղեցիին ու զպրոցին մատակարարութեամբ զբաղելու համար:

Իսկ Գաւառներու Ազգային Վարչութեան համար նախատեսուած են Գաւառական Թեմական Ժողովներ, որոնք կը գործեն չար եւ նման Ազգ. Ընդհանուր Ժողովին, եւ անոր հակակշռին տակ, հաստատելով Կրօնական եւ Քաղաքական Ժողովներ, ինչպէս նաեւ՝ Թաղական Խորհուրդներ: Գաւառական ընդհանուր ժողովն է որ կ'ընտրէ Թեմական Առաջնորդը, Պատրիարքի ընտրութեան նման: Առաջնորդը Գաւառական Ժողովներուն նախագահն է եւ իր պարտաւորութիւնն է գաւառին մէջ Ազգային Սահմանադրութեան գործադրութեան հսկել:

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ

Կ. Պոլսոյ Պատրիարքը բոլոր Ազգային Ժողովներուն նախագահն է եւ Տէրութեան հրամաններուն գործադրութեան միջնորդ: Ուստի, պէտք է որ Ազգին ու Պետութեան վստահութեան արժանի եպիսկոպոսաց դասուն պատկանի եւ 35 տարին լրացուցած ըլլայ:

Երբ Պատրիարքը վախճանելով կամ հրաժարելով Աթոռը թափուր մնայ, Քրօնական եւ Քաղաքական Ժողովները մէկտեղ գալով Տեղապահ մը կ'ընտրեն եւ անոր վաւերացումը կը խնդրեն Պետութենէն:

Տեղապահը կը պատրաստէ հայ եպիսկոպոսաց ցանկը, որ նախ կը քննուի եկեղեցականներու համագումար Ժողովին կողմէ, ուր անունները կը դասաւորուին ըստ եկեղեցական արժանաւորութեան, քուէներու առաւելութեան կարգով:

Դասաւորուած ցանկը կը ներկայացուի Քաղաքական Ժողովին, որ քաղաքական տեսանկիւնէն ալ քննելով, ամէնէն արժանաւորներէն հինգ ընտրելի կը գտնէ ու անոնց անունը կը ներկայացնէ Ընդհանուր Ժողովին:

Այս երկու ցանկերը կը կախուին Ընդհ. Ժողովի սրահին մէջ: Ընդհ. Ժողովը ամէնէն յարմար նկատած հինգ անձերուն անունները կը գրի առնէ իր կարգին եւ կը ներկայացնէ Պետութեան:

Պետութիւնը կ'ընտրէ անոնցմէ մէկը եւ կը հրամայէ որ Պատրիարքարանի Դիւանատունը անոր վաւերացումը խնդրէ:

Պատրիարքը կ'ընտրուի ամէնէն աւելի քուէ ստացած անձը, եւ կը հաստատուի իր պաշտօնին վրայ Պետութեան կողմէ:

Պատրիարքը կ'ընտրուի ամէն հինգ տարին անգամ մը, եւ կրնայ նորէն ընտրուիլ:

Պատրիարքը Ազգային Ժողովներուն նախագահելով, անոնց ընտրած Տեսուչ Խորհուրդներու եւ Հոգաբարձութիւններու գործունէութեան միջոցաւ:

Քաղաքական Ժողովին կը գրուի նաեւ Ազգային վարչութիւն անուանել, որովհետեւ ան է ազգին գործադիր վերին իշխանութիւնը եւ իր ատենապետն ալ կը կոչուի՝ վարչապետ:

Տեսուչ Խորհուրդներ եւ Հոգաբարձութիւններ

Քաղաքական Ժողովին կը տրուի նաեւ նոյնան Հարցերու կարգադրութեան համար մասնագէտ ու ձեռնհաս անձերէ կ'ընտրել հետեւեալ չորս Տեսուչ Խորհուրդները եւ երեք Հոգաբարձուները.

1) Ուսումնական Խորհուրդ, բազկացած եօթը ուսումնական աշխարհականներէ, որոնց պաշտօնն է հայ ազգին դաստիարակութեան եւ կրթութեան հսկել, վարժարանները բանալով, գասագրքեր պատրաստելով եւ ուսուցիչներ հասցնելով: Անոնք է որ կը պատրաստեն ուսումնական ծրագիրները եւ կը կատարեն ազգային վարժարաններու տարեկան քննութիւնները:

2) Տնտեսական Խորհուրդ, բազկացած եօթը անտեսագէտ աշխարհականներէ, որոնց պաշտօնն է ազգային հաստատութիւններու եւ կալուածքներու բարւոք մատակարարութիւնը ապահովել:

3) Դատաստանական Խորհուրդ, բազկացած չորս եկեղեցական եւ չորս աշխարհական լրատեսէ անդամներէ, որոնք պարտին ըլլալ ամուսնացած եւ քահանան տարեկանէ վեր: Իրենց պաշտօնն է ընտանեկան ու ամուսնական վէճերը լուծել, եւ Բ. Դրան կողմէ Պատրիարքարանին յանձնուած գործերը տեսնել:

4) Վաճառքէից Խորհուրդ, բազկացած եօթը անձերէ, որոնց պաշտօնն է վանքերու կարգ ու կանոնին ու մատակարարութեան հսկել:

5) Ելեւմտից Հոգաբարձութիւն, պաշտօնն է ազգային կեդրոնական անտեսին անտեսութիւնն ու համարակալութիւնը ապահովել:

6) Կտակաց Հոգաբարձութիւն, պաշտօնն է ազգային կտակներու գործադրութեան հսկել:

7) Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւն, պաշտօնն է Պոլսոյ Ազգային Հիւանդանոցին ու կալուածներուն բարւոք մատակարարութիւնը ապահովել:

Ասկէ զատ կան Թաղական խորհուրդներ, որոնք կ'ընտրուին ամէն Թաղէ, ազգային եկեղեցիին ու զպրոցին մատակարարութեամբ զբաղելու համար:

Իսկ Գաւառներու Ազգային Վարչութեան համար նախատեսուած են Գաւառական Թեմական Ժողովներ, որոնք կը գործեն չար եւ նման Ազգ. Ընդհանուր Ժողովին, եւ անոր հակակշռին տակ, հաստատելով Կրօնական եւ Քաղաքական Ժողովներ, ինչպէս նաեւ՝ Թաղական Խորհուրդներ: Գաւառական ընդհանուր ժողովն է որ կ'ընտրէ Թեմական Առաջնորդը, Պատրիարքի ընտրութեան նման: Առաջնորդը Գաւառական Ժողովներուն նախագահն է եւ իր պարտաւորութիւնն է գաւառին մէջ Ազգային Սահմանադրութեան գործադրութեան հսկել:

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ

Կ. Պոլսոյ Պատրիարքը բոլոր Ազգային Ժողովներուն նախագահն է եւ Տէրութեան հրամաններուն գործադրութեան միջնորդ: Ուստի, պէտք է որ Ազգին ու Պետութեան վստահութեան արժանի եպիսկոպոսաց դասուն պատկանի եւ 35 տարին լրացուցած ըլլայ:

Երբ Պատրիարքը վախճանելով կամ հրաժարելով Աթոռը թափուր մնայ, Քրօնական եւ Քաղաքական Ժողովները մէկտեղ գալով Տեղապահ մը կ'ընտրեն եւ անոր վաւերացումը կը խնդրեն Պետութենէն:

Տեղապահը կը պատրաստէ հայ եպիսկոպոսաց ցանկը, որ նախ կը քննուի եկեղեցականներու համագումար Ժողովին կողմէ, ուր անունները կը դասաւորուին ըստ եկեղեցական արժանաւորութեան, քուէներու առաւելութեան կարգով:

Դասաւորուած ցանկը կը ներկայացուի Քաղաքական Ժողովին, որ քաղաքական տեսանկիւնէն ալ քննելով, ամէնէն արժանաւորներէն հինգ ընտրելի կը գտնէ ու անոնց անունը կը ներկայացնէ Ընդհանուր Ժողովին:

Այս երկու ցանկերը կը կախուին Ընդհ. Ժողովի սրահին մէջ: Ընդհ. Ժողովը ամէնէն յարմար նկատած հինգ անձերուն անունները կը գրի առնէ իր կարգին եւ կը ներկայացնէ Պետութեան:

Պետութիւնը կ'ընտրէ անոնցմէ մէկը եւ կը հրամայէ որ Պատրիարքարանի Դիւանատունը անոր վաւերացումը խնդրէ:

Պատրիարքը կ'ընտրուի ամէնէն աւելի քուէ ստացած անձը, եւ կը հաստատուի իր պաշտօնին վրայ Պետութեան կողմէ:

Պատրիարքը Ազգային ժողովներուն նախագահելով, անոնց ընտրած Տեսուչ Խորհուրդներու եւ Հոգաբարձութիւններու գործունէութեան միջոցաւ:

ԱՆԻ՝ ՀԱԶԱՐ ՏԱՐԻ ԵՏՔ

ԽՄԲ. – Ինչպէս նշած էինք Յունիս 16-ի մեր թիւով, *«Լը Մոնտ»*, Յունիս 13-ին հրատարակուած յօդուածով մը կը խօսէր Բագրատունիներու մայրաքաղաքին՝ Անիի մասին: Ստորեւ հատուած մը, հազար ուրմէկ եկեղեցիներու այս քաղաքին մասին, վերոյիշեալ յօդուածէն:

**

... *Կարսի մէջ, ունենալով անհրաժեշտ տրամաբանութիւնը ու վինուորական կայանին յանձնելէ ետք լուսանկարչական գործիքները կը հասնինք ռուսական սահմանագրաւիչ՝ Անի, որ Ժ. դարուն մայրաքաղաքն եղաւ Բագրատունիի իշխանները: Անի՝ հազար ու մէկ եկեղեցիներու քաղաքը: Պարիսպներու եռին, ժայռոտ սարահարթին վրայ կը տարածուին աւերակները:*

Հայկական ճարտարապետութեան ամէնէն յայտնի գլուխգործոցներէն մէկն է Անի, որու կառուցողները չկանգած են տեղ տալ ու վերստին մեկնարանել քրիստոնէական առաջին շրջանի բոլոր ոճերը. կոնաձեւ գմբէթներով եկեղեցիներ, ուղղանկիւն քառանկիւն յատակագիծով, աւելի կոթողային կառոյցներ, ինչպէս՝ աւերակ մայր առաքելը, որ կը յիշեցնէ Անիի կաթողիկոսութեան հարստութիւնն ու փայլը. ան, որ իր փառքի շրջանին տէր էր հինգ հարիւրէ աւելի գիւղերու եւ տուններու: Նոյնիսկ ամէնէն համեստ յուշակոթողը ուշադրութիւն կը դրաւէ դիծերու վայելչութեամբ, քանդակներու նրբութեամբ:

Հայկական եկեղեցին մէջ սրբապատկեր գոյութիւն չունի: Տիգրան Հոնենց եկեղեցիին որմնանկարները կը պատմեն արեւելեան քրիստոնէութեան ամբողջ պատմութիւնը:

Ցետոյ սելճուքեան Թուրքիոյ կողմէ կատուցուած մզկիթի մը մինարէին կարելի է դիտել Աբրաչայը որ կը հոսի ոտս եւ Թուրք սահմանագծի երկայնքին, անոր վրայի կամուրջը քանդուած է: Մինչեւ մինարէի բարձրութեան, պատերուն վրայ հայերէն սեւագրութիւններ կը նշեն գարաւոր համակեցութեան մը բարի աւարտը:

հիմնուելով Կրօնական եւ Քաղաքական ժողովներու նախընտրութենէն վրայ, գաղտնի քուէարկութեամբ կ'ընտրէ Պատրիարքը:

Ընտրութեան արդիւնքը Տէրապահին միջոցաւ Բ. Դրան կը մատուցուի ու Պատրիարքը կը հաստատուի իր պաշտօնին մէջ կայսերական հրամանով:

Նորընտիր Պատրիարքը Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Ընդհանուր Ժողովին առջեւ հանդիսաւոր կերպով կ'ուխտէ հաստատիլ մնալ Ազգային Սահմանադրութեան, արտասանելով հետեւեալ ուխտի բանաձեւը.

«Առաջի Աստուծոյ եւ ի ներկայութեան Ազգային Ժողովոյս՝ «հրապարակաւ ուխտեմ հաւատարիմ մնալ Տէրութեան եւ Ազգիս, «եւ ճշմարտապէս հսկել Ազգային Սահմանադրութեան անթերի «գործադրութեանը»:

Անմիջապէս վերջ Տէրապահին պաշտօնը կը դադրի եւ նորընտիր պատրիարքը Բ. Դրան հրաւէրով կը ներկայանայ կայսեր:

Եթէ Պատրիարքը Սահմանադրութեան հակառակ չարժի, ամբաստանութեան տակ կ'ենթադրուի: Ամբաստանութիւն ընելու իրաւունք ունին միայն Ընդհանուր ժողովը, Կրօնական ժողովը կամ Քաղաքական ժողովը:

Ամբաստանող ժողովը Բ. Դռնէն հրաման առնելով, Պատրիարքէն կը խնդրէ որ Ընդհանուր ժողով գումարէ: Եթէ պատրիարքը հակառակի, կրկին Բ. Դրան խմաց կը տրուի, որ հրաման կուտայ Ընդհանուր ժողով գումարել երիցագոյն եպիսկոպոսին նախագահութեան տակ:

Եթէ Ընդհանուր ժողովը յետ քննութեան վճռէ Պատրիարքին հրաժարումը, Պատրիարքը պարտաւոր է հպատակիլ Ազգին կամքին: Իսկ եթէ չհպատակի, Բ. Դրան խմաց կը տրուի, որ պաշտօնէն կը ձգէ Պատրիարքը:

(Շար. 2)

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՀԱՌԷՆ

ՇԱՀԵԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻԻՆ ՀԱՑԿ. ՀԱՐՑԻՆ ՇՈՒՐՋ

ՆԻՒ. – («Յառաջ»). –

Հայ Մշակոյթի Օճախի չրջադիծին մէջ ըրածօն դեր կատարող հայկական մշակոյթ – կոյթ – ըրականութիւն եւ այլ յարակից հարցեր արծարծող համահաւաքներ Յանձնախումբը՝ նախագահութեամբ Հարութ Տիլբեան Համեանի, օրինակելի պատասխան կ'ունենայ Վահէ Սրապեանի յանձնելու եւ զայն հետաքրքրող հայրենակիցներու ներկայացնելու բարդ նիւթ մը՝ պարզել միջազգային օրէնքներով Հայկական Հարցին կարեւորութիւնը եւ ասոր այժմէական ընդգիծը: Անշուշտ, պատմական համառօտ ակնարկով:

Դասախօսը՝ Յունիս 12–ին, տեղւոյն Օշական սրահին մէջ, երեկոյեան, կը յաջողի լուսարձակ ցոյց տալ, թէ միջազգային օրէնքներով եւ բանաձեւումներով Ցեղասպանութեան արարքը կը մնայ անժամանցելի: Եւ, հետեւաբար, ամէնէն առաջ մեզի Հայերուս կը մնայ տեւականօրէն հետապնդել եւ պայքարիլ մեր ազգային իրաւունքներու հաստատումին ուղղութեամբ՝ միասնական կեցուածքով: Նախ ընդունիլ տալ Թուրքիոյ ի գործ դրած Ցեղասպանութիւնը ընդդէմ Հայերուն, 1915–ին, եւ ապա այս ճամբով մեր բռնազրաւուած հողերուն վերադարձումը Հայոց, զանոնք, ինչպէս նաեւ Ղարաբաղն ու Նախիջեւանը եւ այն կցելով – միացնելով այժմու մեր փոքր Հայրենիքին: Այս կապակցութեամբ ան պատմական հաստատումներ կը կատարէ:

Դիմադրութեան մը առհասարակը կը առհասարակէն մէկ եւ աւելի ժամ տեւութիւն պարզող այս խիտ չահեկան դասախօսութեան երկար, այլ մանրամասն փուլերը պարզել, որուն կը յաջորդեն վաթսունի հասնող ներկաներու զանազան հարցումները, ինչ որ հետաքրքրութեան լայն ոլորտը կը պատկերացնէ:

Վահէ Սրապեան, որ վերջերս կանգի կոչուած չրջանիս Հայ Դատի Պատասխանատուի պաշտօնէն հրաժարած է, դիմումներէն մէկը կը մնայ, վատառերու հիման, դէպքերու եղելութեանց եւ իրաւական, – միջազգային, – մասնագիտական տուեալներով կը խօսի Պրեսոի, Մոսկուայի, Կարսի եւ այլ դաշնագիրներու մասին: Կ'անդրադառնայ Սան – Սթեֆանոյէն Պերլին 16–րդ յօդուածէն մինչեւ վերջնայն 61–րդ կէտին վրայ, ինչպէս նաեւ Կիլրոսին յանձնումը Անգլիոյ՝ Թուրքիոյ կողմէ, ի պաշտպանութիւն իր հողային չահերուն, ապա զանազան երկիրներու նեղ քաղաքականութենէ, Դաշնակից Պետութիւններու արտասանած կեղծ խոստումներուն՝ Հայերու ի նպաստ, որոնք կը զրժուին, միշտ պետական չահերու նկատումներով:

Իր դասախօսութեան ընթացքին ան զգուշացուց, թէ Թուրքիա Արեւմտահայաստանը իր բնիկ բնակչութիւնը բնաջնջելէ ետք կը ձեռնարկէ Արեւելահայութեան բնաջնջումին եւ հոն հարիւրապարար տեղ գրաւած արեւելահայ գանգուածներուն: Բարեբախտաբար, ազգի մը միահամուռ կեցուածքը՝ Մայիսեան հերոսամարտերուն՝ Սարդարապատէն – Բաշ Ապարան եւ Ղարաքիլիսէ: ի դերեւ կը հանէ այս ծրագիրը, քանի 1918 Մայիս 28–ին կը հռչակուի Հայաստանի անկախ Հանրապետութիւնը, որ տարի մը չանցած արդէն իսկ կանոնաւոր Պետութիւն մը կը դառնայ անձեւ քաոսէ ետք: Սեւրի դաշնագիրով Թուրքիա կ'ընդունի պաշտօնապէս միացեալ Հայաստանի մը գոյութիւնը: Այս առիթով ան ցոյց կուտայ մանրամասնութիւններ: Կոմունիզմին տակէն ջուրեր կ'անցնին: Քեմալական բանակի յարձակում Հայաստանի վրայ, Ալեքսանդրապոլի համաձայնագիրը՝ անվաւեր: Սեւրի ուրացում: Հետեւաբար՝ Լօզան, Նոյնպէս՝ անվաւեր:

Այս ուղղութեամբ չատ ուշադրաւ կը դառնայ դասախօսին այն հաստատումը, թէ Դեկտեմբեր 1948–ին Միացեալ Ազգերու Ընդհանուր Ժողովը կը ճշդէ Մարդկային Իրաւանց Յայտարարութիւնը: (Մէկ երեսնմներ, այս պարագային եւս):

Դասախօսութեան առանցքը կը կազմէ, ինչպէս կը մատնանչենք, պատմականին կողքին առաւել եւս միջազգային օրէնսդրութիւնը ցոյց տալ, թէ հակառակ Թուրքիոյ իրրեւ թէ «պատմական» ժխտումներուն՝ միջազգային հանրային կարծիքը չխոթեցնելու միտումով, այսօր Օսմանեան Կայսրութեան յաջորդը նկատուող այսպէս կոչուած Թուրք Հանրապետութիւնը, ո՛չ միայն իրաւական ժառանգորդը կը մնայ 1915–ի Ցեղասպանութեան, այլեւ հայկական հողերու անվիճականացումին: Ըստ անոր կարծիքով եւ ըստ մեզի, այժմու Անգարան Օսմանեան Կայսրութեան ժառանգորդը կը դառնայ եւ, հետեւաբար, պէտք կ'ըլլայ, որ առանձին անոր պատասխանատուութիւնը:

Այժմու Թուրքիան չուզեր ընդունիլ իր նախորդ վարչաձեւին ի գործ դրած Ցեղասպանութիւնը, ո՛չ միայն որպէսզի չբաւաւորէ Թուրքիոյ անունը, այլեւ որպէսզի ասոր ընդունումով չհարկադրուի ճանչնալ հայկական հողերու վերադարձի իրաւքը Հայութեան:

Դասախօսը քանիցս չեշտեց, թէ միջազգային օրէնքներով մեր իրաւունքները կրնան մնալ անկիրառելի: Ըստ մեր կարծիքին կ'արժէ որ Վահէ Սրապեանի դասախօսութիւնը՝ առլեցուն պատմական մատնանչումներով եւ փաստաթուղթերով, յատուկ զրքոյկով հրատարակուի, որպէսզի բոլորին, այսինքն Հայ Դատով հետաքրքրուող անձերուն սեփականութիւնը դառնայ:

Դժուա՞ր: Ձեռք կարծեր: Հարցումներու, կարծիքներու արտայայտութեանց չարանը փաստ: Այնքան, որ օրուան նախագահը ճարտ. Տ. Հ. կը հարկադրուի բոլորին յիշեցնելու բազմաթիւ անդամներով, թէ դասախօսին նիւթը կ'ընդարձակուի: Ուստի անհրաժեշտ կը նկատէ, որ առանձինն քննութեան առնուի:

Կը յուսանք, թէ Մշակոյթի Յանձնախումբին նախագահին թղթածանը կ'իրականանայ, որովհետեւ Վահէ Սրապեան կը չարունակէ օրուան նիւթը այլապէս չահեկան դարձնել:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑԻ ԱՆՈՒՆՈՎ ՔԱՂԱՔ, ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆԵՐ, ԴՊՐՈՑՆԵՐ, ՓՈՂՈՑՆԵՐ

Անսահման է հայ ժողովուրդին սէրը Եղիշէ Չարենցի հանդէպ: Հայաստանի մէջ բանաստեղծին անունով կը կոչուին քաղաք մը, մշակոյթի տուներ, դպրոցներ, փողոցներ եւայլն:

Չարենցաւան (մինչեւ 1967 Թումանեան՝ Լուսաւան) քաղաքը, որ կը գտնուի Երեւանէն 38 քիլոմեթր հիւսիս, Հրազդան գետի ձախ ափին, Հայաստանի արդիւնաբերական կեդրոններէն մին է: Իրենց արտադրութիւններով ծանօթ են երկաթ – կրպոլիւմէ կառուցուածքներու, զոյգքաշինութեան, դարբնոցային, «Քիմիա» հանքային ջուրերու եւ այլ գործատուներ: Քաղաքը պլիւսուրարար կառուցապատած է հինգ եւ ինը յարկանի բնակելի չէնքերով: Չարենցաւան հաստատուած են 60–ական թումանեաններուն Պարսկատանէն եւ Սուրիայէն ներգաղթած չատ մը ընտանիքներ: 1980–ին քաղաքի մատչին մօտ կառուցուած է «Վերածնունդ» համալրոյթը, որ յղացուած է ըստ Չարենցի «Գանդրահեր տղան» չափածոյ նորավէպի:

Եղիշէ Չարենց տուն – թանգարանը բացուած է 1975 Յունուար 10–ին, Երեւան: Հոն ցուցադրուած են Չարենցի անձնական իրերը, ձեռագիրները, նամակները, պիրքերը, լուսանկարները: Յուցանիմուչներու թիւը կ'անցնի 15 հազարը: Թանգարանին մէջ կը կազմակերպուին բանաստեղծութեան օրեր:

Եղիշէ Չարենց կը կոչուի Լենինականի 3–րդ դպրոցարանը:

Վերջին եօթը տարիներուն Երեւանի պետական համալսարանի նախաձեռնութեամբ եւ դրագէտներու մասնակցութեամբ կը կազմակերպուին Չարենցի կեանքին ու գրական ժառանգութեան հարցերուն նուիրուած գիտական հաղորդումներ, որոնք կը կոչուին «Չարենցեան ընթերցումներ»:

Չարենց փողոց Երեւանի կեդրոնական պողոտաներէն մին է: Բանաստեղծին անունով փողոցներ կան նաեւ Լենինական, Կիրովական եւ Հայաստանի այլ քաղաքներու մէջ: Չարենց կը կոչուի Նոր Ատանի (Երեւան) թաղամասերէն մին:

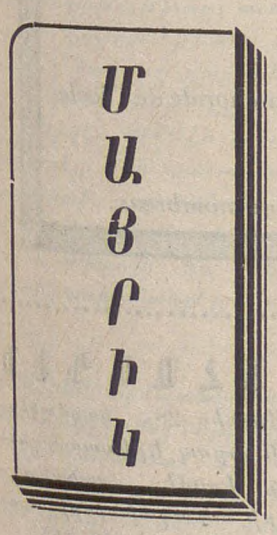
Հայաստանի Գրողներու Միութիւնը ընակուր թարգմանութիւններու համար ստեղծած է Եղիշէ Չարենց մրցանակ մը, որուն մինչեւ այժմ արժանացած են Վահագն Դաւթեան, Միխայիլ Դուդին, Գէորգ Էմին, Էդուարդաս Մեժելայտիս, Կարպիս Սուրէնեան եւ այլ գրողներ:

Եղիշէ Չարենց անունով կրթաթոշակներ հաստատուած են Երեւանի պետական համալսարանի, Մ. Աբովեան եւ Լենինականի Մ. Նալբանդեան մանկավարժական հիմնարկներու մէջ:

ԸՆԹԵՐՑՈՂ, ԿԸ ՍԻՐԵՍ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԹՈՂԼ ՄԻ՛ ՏԱՐ ՈՐ ԴՈՒՆ ՎՃԱՐԵՍ ԵՒ ՈՒՐԻՇՆԵՐԸ ՉՐԻ ԿԱՐԴԱՆ

— «ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ —



ԱՆՐԻ ՎԷՐՆԷՕԹ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. *Paris, 1985*

Ծոհանոցին մէջ որ կը պոպզար իր անբիծ մաքրութեամբ, ինծի թուեցաւ թէ իր ձայնը կը լսեմ.

– Շատ պաղ մի խմեր:

Աչքերս կանգ առին այն յարկաղարանին վրայ, ուր չարուած էին հիւրերու յատկացուած նուրբ յախճապակիէ մեր երկվեցեակ մը սուրճի զաւաթները:

***

Օր մը, պէտք է տասը տարեկան ըլլայի, երբ հազուադէպօրէն դուրս ելած էր Աննա մօրաքոյրս, եւ մայրս կ'ընկերանար իրեն, ակնարոյժին երթալու համար, բարեկամ մը այցելած էր մեզի: Հայրս իրեն հրամցուցած էր բարի գալուստի աւանդական սուրճը: Մեր հիւրին մեկնումէն ետք, մինչ գաւաթն ու պնակը կը լուար, զիս խոհանոց կանչած էր՝ որպէսզի միասին կատակ մը ընենք:

– Երբ Աննա մօրաքոյրը վերադառնայ, ըսաւ ինծի, ըսա սովորութեան պէս սկսի չրջիլ իր իշխանութեան սահմանները, տատուելու համար, թէ իր բացակայութեան ամէն բան իր տեղը, իր ձգածին պէս մնացա՞ծ է:

Հայրս խոստովանեցաւ ինծի, թէ երբեմն չարաճճիութեամբ կարգ մը իրերու տեղերը փոխած էր, լսելու համար Աննայէն ըսելը. «տէ՛ս, ասոր տեղը փոխած են» կամ՝ «այլեւս այսինչ բանը չեմ գըտներ»: Բայց ինչ որ ամէն անգամուն ալ զարմացուցած էր հայրս, Աննայէն գուշակելու այդ խորհրդաւոր ընդունակութիւնն էր: Ան, հազիւ վերադարձած, զարմանալի արագութեամբ մը, կուգար ուրախութեամբ ըսելու.

– Օ՛, այսօր հիւր եկած է մեզի:

Եւ ամէն անգամ ալ ճիշդ էր, թէեւ ոչ մէկ բան առիթ կուտար եզածը գուշակելու:

Մինչ կը խօսէր հետս, հայրս խնամքով չորցուցած, յետոյ դարանին վրայ իր զրաւած տեղը տեղաւորած էր գաւաթը: Պնակն ալ վերադրած էր նախկին տեղը, եւ սանի մը կոթը, որ ձեռքի ակամայ հպումով մը տեղափոխուած էր, ճիշդ իր նախկին դիրքը վերադարձուր:

Այդ իրիկուն, ընթրիքի ընթացքին, պէտք է հարցնէի Աննա մօրաքրոջս, թէ ակնարոյժէն զո՞հ մնացա՞ծ էր: Իր գրական պատասխանին վրայ հայրս պիտի միջամտէր խաղին, ըսելով. – «Ուրեմն, սիրելի Աննա, չատ ուրախ ենք քեզի համար. որովհետեւ ... տեսողութիւնդ սկսած էր իրապէս տկարանալ»: Ու այն ատեն իրեն պիտի յայտնէինք կէսօրէ երեք այցելութիւնը, որու չէր անդրադարձած ինք:

Հօրս հետ մեր փոխանակած արմունկի հարուածները, երկու քոյրերու ժամանումը աւետեցին:

Անշուշտ Գայեանէն մատնակից ըրած չէինք մեր խաղին, գաղտնապահութեան մէջ, իր տկարութեան պատճառով:

Դեռ հազիւ ժամանակ ունեցած էինք անմեղ հրեչտակի ձեւեր առնելու, երբ դուռը բացուեցաւ, ու Աննա մօրաքոյրս յայտնուեցաւ լայն ժպիտով մը.

– Ո՞վ եկաւ:

Երբ չչմած մնացած ենք հարցումի մը դիմաց, պէտք է միշտ պատասխանել սկսիլ հարցումը կրկնելով. բան մը, որ չարունակութիւնը ճարելու ժամանակ կուտայ. այդպէս ըրաւ հայրս ալ.

– Ո՞վ եկաւ ... բայց, ո՛չ ոք, սիրելի Աննա:

Ան հաստատուեց առաջին ապաւորութիւնս. չատ լաւ գիտէր, թէ մարդ եկած էր:

– Սիրելի Յակոբ, ըսաւ, թերեւս այս տան մէջ կան բաներ զորս ինձմէ ծածուկ պահել կ'ուզէք, սակայն ապուշ աուտերով սխալ բաներ կլլեցնել, այդ մէկը ողբալի կը դառնէ: Պիտի նախընտրէի որ անկեղծօրէն ըսես ինծի. – «Այո՛, մէկը եկաւ, բայց քեզի չի վերաբերիր»:

(Շար. 114)

(Շար. Ա. էջէն)

չեն ըլլար, այլ ժողովրդավար պայքարով» կ'ըսէ Ինէօնիւ։

Անակնկալին առթած ընդհ. չփոթութեան ու անճրկումի այս մթնոլորտին մէջ, առեղծուած կացութիւնը օգտագործելու փորձ մըն ալ ուշադրութիւն կը դրաւէ։ Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահը Քէնան Էվրէն՝ «եթէ կրնան, թող գան ու առնեն հողերը» խիստ արտայայտութենէն եաք, խրատականով մը կը դառնայ իր ժողովուրդին, ըսելու. – «Թուրք ժողովուրդը ինքն իրմէ զատ բարեկամ չունի։ Ուրեմն, մենք սիրենք իրար, յարգենք ու փարինք իրարու, որպէսզի աւելի ամրացած ըլլայ մեր միութիւնն ու մխանականութիւնը, արտաքին աշխարհէն գալիք նման դաւաճանութիւններու, դաւերու դէմ»։

Այս է ներկայ կացութիւնը, սակայն միամտութիւն կ'ըլլայ կարծել ու հրճուիլ, թէ Թուրքիոյ իշխանութիւնը մատնած է չփոթի ու չի գիտեր ընելիքը. պէտք է ճիշդ ընել հաւանականութիւն – ներու հաշիւը, որպէսզի վազը մեր կարգին տխուր անակնկալներու առջեւ չգտնուինք։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՐԱՒՄԱ

ՇԻՐԱՔ, Շալանտոնի ներկայութեան, խօսքը ուղղելով 16 «իմաստուններուն» որոնց յանձնուած է Ֆրանսական Հաստատութեան օրինագիծի ուսումնասիրութիւնը, մէկ կանոն նշանակեց. – «Մուսափիլ կոպիտ եւ սխեմեմաթիք որեւէ մերժումէ եւ ընդհակառակն փնտռել ճամբաներն ու միջոցները յաջող համարկումի մը Ֆրանսական ընկերութեան մէջ»։ Ինչպէս կըրած էինք երէկ, այս յանձնախումբը տեղաւորուեցաւ վարչապետարանը Երկուշաբթի օր։ Յանձնախումբին մաս կը կազմէ Աչոտ Մալաքեան, որու կենսագրական դիծերը կը յիշէ, այս առթիւ, «Ֆիկարօ», միւս 15–երու կարգին։

ՖՐԷՏ ԱՄԹԻՒ, պարող, երգող եւ ամերիկեան չարժանկարի ծանօթ ու սիրուած դէմքը, մեռաւ 88 տարեկանին Թուքատապէ։ Ռեկրնէն սկսեալ, բոլորը զովքը կը հիւսեն այս հէքեաթային տիպարին, որ այնքան երազել տուած է միլիոնաւոր հանդիսատեսներ։

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Այրէ Տիկին Զապէլ Վարդանեան, զաւակներն ու թոռները ինչպէս նաեւ Տէր – Վարդանեան եւ Յակոբեան ընտանիքները յաւուր կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր եւ ազգականին՝

ՎԱՐԴԳԷՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

(Էրզրումցի)

մահը, որ պատահեցաւ Յունիս 22–ին, 85 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Զօրեքշաբթի, Յունիս 24–ին, ժամը 9։30–ին, Պօտոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Խաչատուր Խաչատուրեան, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Խաչատուրեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Թաք Տիւրան եւ զաւակը կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս կիրակի, Յունիս 28, Իսիի Ս. Մարիամ – Աստուածածին եկեղեցին իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ – մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԵՂԻՍԱԲԷԹ ԽԱԶԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, ինչպէս նաեւ՝ Խաչատուրեան եւ Իշխանեան ընտանիքներու ննջեցեալց ի յիշատակ։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

***

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Տիկին Մելինէ Արծրունեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Արտաշէս Արծրունեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժան Մօնասի եւ զաւակը, Տաղտեւիրեան ընտանիքը եւ Տէր – Մինասեան ընտանիքը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան կիրակի, Յունիս 28, Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ մէջ, իրենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր եւ ազգականին՝

ՅԱԿՈԲԻԿ ԱՐԾՐՈՒՆԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

MARSEILLE

le Dîner Dansant
de l'U.G.A.B.
qui devait avoir lieu
le Samedi 27 juin à l'Hôtel Novotel-Sofitel
est reporté
sine die

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ԻՍԻ

ՕԾՈՒՄԻ 12–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Իսի, Յունիս 28–ին, Կիրակի օր, Եկեղեցւոյ Օծումի 12–րդ տարեդարձն է։

Ժամը 10–ին հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ ու կը քարոզէ, Փարիզի առաջնորդ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

յաւուրս պատարագի մասնաւոր հոգեհանգիստ եւ Մատաղօրհնութիւն։

Ժամը 13–ին ժողովրդական ճաշ, նախատեսութեամբ՝ Եկեղեցւոյ Աւագ Կրնքահայր Պր. ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԻՆԿԵԱՆԻ, Սէն – Նիքոլա սրահին մէջ, 30 ռիւ տիւ Ժենէրալ Լըֆլէր, Իսի. մէթրօ Քօրանթէն Սէյթօն։

Տոմսերը վաճառքի են հոգաբարձութեան անդամներու եւ Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան մօտ։ Ապահովեցէք չուտով ձեր տոմսերը։

DIMANCHE 28 JUIN
Toute la journée
au Centre aéré «Bel - Air»
à EYBENS - POISAT (38)

GRANDE FETE CHAMPETRE

organisée par
la *Croix Bleue Arménienne de Grenoble*
section «ANI»
JEUX — ANIMATION
TOMBOLA
BUFFET ARMENIEN
BUVETTE
(en cas de pluie, rendez-vous à la Salle des Fêtes de Saint Martin d'Hères).

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի նոր սրահի բացումը՝ Կիրակի, Սեպտեմբեր 20–ին։

Դպրոցական Հանդէս

Սէն – Ժեռոմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ. Բ. Միութեան հովանաւորութիւնը վայելող Հայկական Երկօրեայ Դպրոցի տարեվերջի հանդէսը, Յունիս 27, Շաբաթ օր, ժամը 21–ին Եկեղեցւոյ կից դպրոցին սրահը։

Նախագահութեամբ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

ուսուցչութեամբ՝ Պր. Խաչիկ Երզնկեանի եւ Եղիշէ Քհնյ. Փանոսեանի։

Խմբական թէ առանձին արտասանութիւններ, աղօթքներ (խմբական), տարմախօսութիւն մը եւ խմբերգներ։

Զուլացուցիչ եւ կարկանդակ կը հրամցուին Սէն – Ժեռոմի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին կողմէ։

Կը հրաւիրուին Սէն – Ժեռոմի եւ չրջակայքի ծնողքները եւ Թաղեցիները վայելու եւ քաջալերելու համար մեր փոքրիկները։

***

Անկէնի «Նարեկ» միջնակարգ վարժարանին տարեվերջի հանդէսը տեղի պիտի ունենայ Յունիս 28, Կիրակի օր, ժամը՝ 15։30–ին։

Սիրով կը հրաւիրուի յարգոյ հասարակութիւնը։

Հասցէ. –
9, rue du Marché
Enghien - les - Bains

Մուտքը ազատ է։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը ներկայիս կուզայ հրապարակաւ յայտնել իր խորին շնորհակալութիւնը Վարուժան Պատմեան Հասատատութեան, որ ինչպէս նախորդ տարիներուն, այս տարի եւս, Վարպետանոցի եւ Համբարձման տօներուն, Մանուկներու Հաղորդութեան Օրուան կարկանդակները նուիրեց։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 300 Ֆր. Պր. Աբիս Գարայեանէ, փոխան Յակինեանի Տիկին Լուսաբեր Դաշնակեանի մահուան առթիւ։

Dimanche 28 Juin à partir de 13 heures

Fête Champêtre annuelle

DE L'ECOLE TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord — Le RAINCY

La fête sera animée par les élèves de l'Ecole TEBROTZASSERE
Chants, danses, poèmes, sketches.
Distribution de prix à 15 heures.
Programme artistique
— *Evelyne ALTOUNIAN*
— *Roupen YEREVANTSI*
— *Levon CLARIAN*
— *Nareg DOURIAN et la chorale de l'école*
et des SURPRISES . . .
Buffet ARMENIEN à partir de 13 heures.
Venez nombreux.

Voyages en Arménie

TRANSTOURS — UCFAF

(Voyage, pension complète, programme touristique, transferts aéroports)
— SANS SUPPLEMENT NI SURPRISE —
• Hôtels 1ère classe, Assurance U.A.P., Accompagnateur expérimenté •
★ *PLACES LIMITEES* ★

DU 05 AU 19 JUILLET — 7460 F.
15 jours dont 13 à EREVAN
05 Juillet : PARIS/MOSCOU
06 Juillet : MOSCOU/EREVAN
07 au 18 Juillet : EREVAN
18 Juillet : EREVAN/MOSCOU
19 Juillet : MOSCOU/PARIS

DU 08 AU 22 AOUT — 7500 F.
15 jours dont 9 à EREVAN
08 Août : PARIS/LENINGRAD
09 Août : LENINGRAD
10 Août : LENINGRAD/EREVAN
10 Août : EREVAN
10 au 19 Août : EREVAN
19 Août : EREVAN/TBILISSI
20 Août : TBILISSI
21 Août : TBILISSI/MOSCOU
22 Août : MOSCOU/PARIS

DU 05 AU 19 SEPTEMBRE — 7460 F.
15 jours dont 13 à EREVAN
05 Septembre : PARIS/MOSCOU
06 Septembre : MOSCOU/EREVAN
07 au 18 Septembre : EREVAN
18 Septembre : EREVAN/MOSCOU
19 Septembre : MOSCOU/PARIS

DU 03 AU 17 OCTOBRE — 7300 F.
15 jours dont 13 à EREVAN
03 Octobre : PARIS/MOSCOU
04 Octobre : MOSCOU/EREVAN
05 au 16 Octobre : EREVAN
16 Octobre : EREVAN/MOSCOU
17 Octobre : MOSCOU/PARIS

MARSEILLE
DU 08 AU 21 AOUT — 7240 F.
14 jours dont 12 à EREVAN
08 Août : MARSEILLE/MOSCOU
09 Août : MOSCOU/EREVAN
09 au 20 Août : EREVAN
20 Août : EREVAN/MOSCOU
21 Août : MOSCOU/MARSEILLE

DU 05 AU 18 SEPTEMBRE — 7240 F.
14 jours dont 12 à EREVAN
05 Septembre : MARSEILLE/MOSCOU
06 Septembre : MOSCOU/EREVAN
06 au 17 Septembre : EREVAN
17 Septembre : EREVAN/MOSCOU
18 Septembre : MOSCOU/MARSEILLE

Inscriptions et renseignements :
TRANSTOURS (Lic. 132)
25, rue d'Argenteuil — Paris 1er — Métro : Opéra Tél. : 42 - 61 - 58 - 28

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ
ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՀՐԱՒԷՐ
ԲԱՑԱՌԻԿ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Ընկերակցութեանս Յունիս 13–ի Ընդհանուր ժողովին օրինական մեծամասնութիւն գոյացած չըլլալով, որոշուեցաւ բացառիկ նոր ընդհանուր ժողով մը գումարել Յունիս 27, Շաբաթ օր, ժամը 16–ին, Փարիզի Մայր Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, 15 ռիւ ժան – կուժոն։

ՕՐԱԿԱՐԳ

1. – Դիւանի ընտրութիւն։ 2. – Վերամշակուած կանոնագրի քննարկում եւ վաւերացում։ 3. – Նոր վարչութեան ընտրութիւն։ 4. – Բազմանքներ։

Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն անպայման ներկայ գտնուիլ այս կարեւոր ընդհանուր ժողովին։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ԳԱՇՏԱՀԱՆԳԷՍ

Կիրակի, Յունիս 28, կազմակերպուած՝ Ս. Մեսրոպ Երիտասարդնեբու Միութեան կողմէ, մասնակցութեամբ՝ Նայիրի նուագախումբի, Նարեկ Մշակութային կեդրոնին մէջ։

38, route de Collonges
St. Cyr au Mont d'Or

Վիճակահանութիւն – արեւելեան կերակուրներ – հայկական նուագ եւ երգեր։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղի վարչութիւնը Յունիս 27, Շաբաթ օր, ժամը 15–ին, անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, գաղութիս Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ կից Ազգային Տան սրահին մէջ։

Կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ եւ ըլլալ ճշդապահ։

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ
25
JEUDI
25 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.515 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.515

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՌՈՒՄԱՆԻ նաւահանգիստը երկու քարեզգաստ նաւերու բախումը ծանր հետեւանքներ ունեցած է, վեց նաւաստիի մահը պատճառելով: Յունական ղրօշ կրող Վիքթորիա նաւն է, որ պայթած է բախումին հետեւանքով ճախոնական ղրօշ կրող քարիւղատարին հետ: Կը թուի թէ ճախոնական նաւուն ղեկը ուրուած էր եւ նաւապետը չէ կրցած նաւուն ափը մնալ:

ԼԻԲԱՆԱՆի մէջ, մթնոլորտը աւելի քան երբեք լարուած է, ամերիկացի լրագրողին եւ պաշտպանութեան նախարարին տղուն առեւանգումէն ի վեր: Հակառակ Պէյրութի հաւաստիքին, սուրիական վերջնագիրին, առեւանգողները ազատ չէին արձակած երկու պատանդները Երեքշաբթի օր: Ջորեքշաբթի առաւոտ սակայն, կը հաղորդուէր թէ նախարարին տղան ազատ ձգուած է, բայց ոչ՝ լրագրողը:

ՓԱՐԻԶի մէջ, երեսուն Քիւրտեր հարցապնդուած են եւ խուզարկութիւններ ալ կատարուած են քրտական շրջանակներու մէջ, իրրեւ հետեւանք Աքակիւնտիւզի ըսպանութեան: Յանօթ է, որ Քիւրտիստանի աշխատաւորներու Դաշնակցութեան նախագահը մահափորձի մը զոհ գնաց, անցեալ շաբթու, Փարիզ:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ, երեքշաբթի օր, կը շարունակէր Նորմանտի կատարած իր շրջապտոյտը եւ կարգ մը յայտարարութիւններ կ'ընէր, ծանրանալով մանաւանդ Ֆրանսացիներուն միութեան վրայ: Նախագահին համար Ֆրանսայիք վախնալիք բան չունին, այն վայրկեանէն որ իրենց տպաւորներն ու կարողութիւնները կը միացնեն: Միւս կողմէ, նախագահ եւ նախարարապետ համամիտ են մերժելու համար Ֆրանսայի անկումի գաղափարն իսկ:

ԱՋԳ. ԺՈՂՈՎԷՆ ետք, Մերակոյան ալ քուէարկեց զործադուլի օրէնքին վերաբերող փոփոխութիւնը, աւելի ճիշդ ջնջումը այն փոփոխութեան զոր քուէարկել տուած է նախորդ վարչակարգի համայնավար նախարարը՝ Լը Փորս: Այլ խօսքով, ինչպէս 1982-էն առաջ, մէկ ժամ զործադուլը մէկ օրուան աշխատավարձի պիտի նստի, պետական պաշտօնեաներուն, բայց նաեւ երկաթուղիի, հանրակառք - մեթրոյի, էտ - Ֆրանսի, էտ - ենթջէոի, ածխահանքերու աշխատաւորներուն:

ԻՏԱԼԻՈՑ արմատականները ակած են մտահոգուիլ իրենց նորընծաի երեսփոխանուհիին պատճառաւ: Զիչիոլինա սթրիփ - թիզի ծանօթ դերասանուհի մըն էր, հառաղ (ինչպէս կ'ըսեն) պոռնկագրութեան հերոսուհի, որ ամբողջ ընտրապայքարը ըրաւ ի'ր միջոցներով, այսինքն՝ կուրծք, փոր եւլն. ցուցադրելով փոխանակ քաղաքական ծրագրի եւ պարզ է, որ իր ներկայացուցածը չատ աւելի քաջոզական ըլլալով, դիւրին ընտրուեցաւ: Հարցը հոն է, որ նոյն ձեւով կը չարունակէ, եւ իր կուսակցութիւնը անձկութեամբ կը սպասէ Ազգ. Ժողովի բացման նիստին, ուր տիկին Իլոնա Սթալէր կրնայ իրեն յատուկ «բացումներ» կատարել: Իր վերջին ներկայացումին ընթացքին 3 ժամ այնպիսի բաներ ըրած է (հանդիսականներուն վրայ միզելը ամէնէն «անմեղը» ըլլալով...), որ բարոյապաշտ Իտալիան իրար անցած է: Բայց, հիմա որ օնոռեվուլէ է (պատուախնդիր, ինչպէս Իտալացիք մըկըսած են իրենց երեսփոխանները), պատժական գետնի վրայ, ոչինչ կարելի է ընել:

ՍԻՏԱՆ առաւածային պատիժ չէ եւ Աստուած սատիճ չէ, հռչակեց Ֆրանսական Եպիսկոպոսութիւնը, իր ընկերային յանձնախումբին նախագահին բերնով: կղերը չանտեսեր սակայն եկեղեցւոյ դիրքը սեռականութեան մասին, բայց հիւանդութիւնը կը նկատէ ապդարարութիւն մը: Սեռականութիւնը առանց սիրոյ սխալ ըմբռնում մըն է:

ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑԻ
90ԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ
ՉԱՐԵՆՑԱԻԱՆԻ ՄԷՋ

Եղիշէ Չարենցի ծննդեան 90-ամեակի հանդիսութիւններու շարքին, Յունիս 6ին, Չարենցաւանի մէջ տեղի ունեցած է «պոէզիայի տօն» մը: Չարենցի յուշարձանին ծաղիկներ դնելէ եւ բանաստեղծին անունը կրող թանգարան այցելելէ ետք, քաղաքին մարզադաշտին մէջ տեղի ունեցած է հանդիսութիւնը, որուն ներկայ եղած են Հայաստանի կուսակցական եւ պետական դեկավար դէմքերը եւ հազարաւոր Հայեր: Բացումը կատարած է կուսակցութեան Հրազդանի շրջանի Ա. քարտուղարը՝ Ս. Դանիէլեան: Ապա առած են ուկրանացի թարգմանիչ Իվան Դրաչ, մոսկուացի բանաստեղծ Իլդար Լեապին, Վրաստանի Գրողներու Միութեան վարչութեան քարտուղար Ջանսուղ Չարկվիանի, մոսկուացի բանաստեղծուհի Ելենա Նիկոլայեւսկայա, պուլկար գրող Վրբան Ստամատով, Խորհ. Միութեան Գրողներու Միութեան վարչութեան քարտուղար Անդրէյ Վոզնեսենսկի, Հնդ. գրող Վացլաւ Զեանի, Խորհ. Միութեան Գրողներու Միութեան վարչութեան քարտուղար Եգոր Իսայեւ եւ Ֆրանսահայ բանաստեղծ Զուլալ Գազանճեան: Բանաստեղծի իրենց խօսքը արտասանած են նաեւ Սիլվա Կապուտիկեան, Գէորգ Էմին, Հրաչեայ Յովհաննիսեան, Լիւդվիկ Դուրեան, Նանոն Միքայէլեան եւ Արամայիս Սահակեան:

Հանդիսութիւնը վերջ գտած է զեղարուեստական թատերականացուած յայտագրով մը. Հայաստանի արհեստավարժ եւ սիրող խումբերու եւ արուեստագէտներու մեկնարանութեամբ հնչած են Չարենցէն բանաստեղծութիւններ եւ իր խօսքերով յօրինուած երգեր:

Ստորեւ՝ Զուլալ Գազանճեանի խօսքը, առնուած՝ «Արմէնփրէս»ի Յունիս 15 թուակիր լրատուութենէն:

«Շատ սիրելի քոյրեր եւ եղբայրներ, պաշտելի պատանիներ ու մանուկներ.

Այսօր աւելի քան յուզումով եւ ուրախութեամբ, առաջին անգամով ոտքերս իմ հարազատ տան, հայրենիքիս մէջ, խօսքս միացուցած Սփիւռքի բոլոր ղրկակիցներուս եւ հարազատներուս, Չարենցաւանի մէջ, հազարաւորէն կ'ողջունեմ Չարենցի իննսունամեակն առ ձեզ ամէնքդ:

Քիչեր, մեր ազգային թէ զրական մեծ դէմքերէն, կրցած են զգալ ու չնչել իրենց ժամանակին հետ այնքան սերտ ու

(*)

Մեծ է իր համբաւը: Արդի հայ զրականութեան մէջ գուցէ ոչ ոք ստացած է նոյնքան ժողովրդական - համահայկական հռչակ:

Հայ ժողովուրդը սիրեց Չարենց բանաստեղծը իր բոլոր զեղեցիկ զործերուն մէջ, որովհետեւ զեղեցկութիւնը վեր է: Այսօր ամէն Հայ, հայրենիքէն մինչեւ Սփիւռքի յետին անկիւնները, եթէ ոչ այսպէս մեծ չուքով ու հրապարակաւ, բայց սրտին մէջ անպայման հիացումով, սիրով, հպարտութեամբ ու հաւատքով կ'ողեկոչէ իր զաւակներէն մէկուն՝ Եղիշէ Չարենցի ծննդեան ինսնսունամեակը: Չայն կ'ողեկոչէ պատմութիւնը՝ որ ստորագրուած ճշմարտութիւնն է: Հայոց պատմութիւնը: Ժողովուրդին եւ սերունդնե-րուն տրուած տեւելու իրաւունքը՝ անսրբրագրելի եւ անժամանցելի:

Գրասէրը պիտի, թէ Չարենցով ինչ բարձրութեան հասաւ հայ բանաստեղծութիւնը. իսկ հայ քաղաքացին, աշխարհի մէջ ուր ալ ըլլայ, չէ մոռցած երէկուան մեր փորձութիւնը, այսօրուան պահն ու վաղուան հեռանկարը՝ զոր վոխանցեց: Մահուան տեսանող, պատմութենէն մեզ դիտող իր բարի աչքերուն մէջ մենք կը տեսնենք միասին ու միայն մեր երկրի լուսապսակ ապագան: Գալիք օրերը անպայման պայծառ կ'ըլլան՝ պայմանով, որ օրերը մենք չմոռայլենք. պայմանով՝ որ, ինչպէս պատգամեց - մենք մէկ ժողովուրդ, հաւաքական մէկ ուժ՝ զոյատեւելու - ստեղծագործելու համար միշտ աւելին, միշտ աւելի զեղեցիկն ու լաւը: Աւելի բարօրասէրը· աւելի խաղաղասէրը: Բարին՝ որ սէրն է: Մարդկայինը:

(*) ԽՄԲ·- «ՅԱՌԱՋ»ի·- «Արմէնփրէս»ի լրատուութեան մէջ, հոս կը պակսի հատուած մը, որ հակառակ մեր դիմումին կարելի չեղաւ ստանալ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ ԶՋԱՐՄԱՆԱԼ

Հակասութիւն թուղ սա կամ նա երեւոյթին առջեւ յաճախ կը կրկնենք, թէ կորսուած է ամէն չափ ու կշիռ, կ'ապրիմ տարօրինակութիւններու դարը: Անյայտ կորսուող շատ մը զգացումներու, առաքինութիւններու կարգին է նաեւ զարմանալու կարողութիւնը:

Այս խօսքերը, միտքերը անգամ մը եւս կրկնեցինք, վերջին օրերուն փրանսական մամուլի աշխարհին մէջ պարզուած երեւոյթի մը ականատես ըլլալէ ետք:

Մէկ կողմէ՝ օրաթերթ մը, որ ճգնաժամ կ'ապրի նիւթական տագնապի հետեւանք· հասած է սնանկութեան սեմին· չեն վճարուած նոյնիսկ պաշտօնէութեան Մայիսի աշխատավարձերը:

Միւս կողմէ, պարբերաթերթ մը, որ հանճարեղ գաղափարը յղացած է քաղաքական ծանօթ դէմքի մը կնոջ մերկ լուսանկարները հրատարակելու, այս «արժանիհ»ին շնորհիւ կ'ապրի փառքի շրջան մը: Առաջին հրատարակութենէն ետք անմիջապէս սպառած է նաեւ երկրորդը· մարդիկ իրարու ձեռքէ կը խլեն թերթը:

«Փլէյ - Պոյ»ի խմբագիրները արդեօք օգտակար լուծում մը չունի՞ն «Մաթչ»ի աճելին համար ալ:

Թ· ԱՐՓԻ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՀՈՐՀՐԴԱՐԱՆ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Եւրոպական Հորհրդարանին կողմէ քննարկուած հայկ· բանաձեւէն ու քրքտական վերջին յարձակումէն ետք Թուրքիա ձեռնարկած է «ապդարարութեան» չարժումի մը: Եւրոպական Հորհրդարանի անդամ երկիրներու Անդարայի դեսպանները պիտի հրաւիրուին Արտաքին Նախարարութիւն, ու հոն անոնց ուչադրութիւնը պիտի հրաւիրուի հետեւեալ կէտերուն վրայ· հակաթուրք որոշումը արդէն իսկ սկսած է տալ իր պտուղը, որու առաջին օրինակն է Մարտինցի գիւղացիներու սպանդը:

Նոյն մտայնութեամբ ձեռնարկներ պիտի կատարուին նաեւ եւրոպական երկիրներու մայրաքաղաքներուն մէջ· Թուրքիա պիտի ուզէ, որ ներկայի վտանգաւոր ընթացքը կասեցնելու համար տրուած հայանպաստ որոշումը բեկանուի, կամ վնասը զարմանելու համար նոր բանաձեւ մը պատրաստուի:

Մարտինի դէպքէն ետք Արտաքին Նախարարութիւնը բոլոր թղթածրարները քննելով, ճշդած է եւրոպական երկիրներու դրկուելիք դիրի մը ոճն ու պարունակութիւնը: Թուրքիա պիտի տեղեկացնէ, թէ Եւրոպական Հորհրդարանի որոշումը կարելի դարձած է «Հայ - յոյն էիւրտ սրբազան զինակցութեան» չնորհիւ, որ կը յղացնէ Սեւրի դաշնագրին բոլոր տրամադրութիւնները: Թուրք կառավարութիւնը խիստ ոճով մը պիտի տեղեկացնէ նաեւ, թէ որպէս ՕԹԱՆ-ի ու Եւրոպական Հորհուրդի անդամ, կը բողոքէ նրման թշնամական որոշումներու դէմ, ու յետագայ ահարեկչական արարքներու պատասխանատու կը նկատէ Եւրոպայի Հասարակապետութեան անդամ երկիրները:

ԱԶԳ. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ ԻԲՐ ՀԻՄՆԱՔԱՐ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՌՈՅՑԻՆ

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵՆԱՆ

Գ.

ԱԶԳ. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐՆ ՈՒ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Սահմանադրութեան գործադրութեամբ հայութեան գործերը կը մտնեն կարգ – կանոնի մէջ: Կը բացուին դպրոցներ, կը ծագկի մամուլ ու գրականութիւն, եւ գարկ կը տառնայ թատերական ու գեղարուեստական կեանքը: Եկեղեցին ալ կ'օգտուի մեծապէս, քանի որ կարգ – կանոն կը հաստատուի հոն ալ, որուն չնորհիւ կը պատրաստուի մատուռական զարգացած եկեղեցականներու դաս մը:

Կը զօրանան նաեւ փոխադարձ կապերը մայրաքաղաքի եւ գաւառի հայութեան միջեւ, յօգուտ երկու կողմերուն: Պոլիս կը զարգացնէ գաւառը, եւ փոխադարձաբար հոնկէ կը առնայ նոր աւիշ: (1)

Գաւառի հայութեան օգնելու համար Պոլսոյ մէջ կը հիմնուին յատուկ միութիւններ: Այսպէս, «Անձնուէր Ընկերութիւն»ը կը կազմուի նպատակ ունենալով դրկել – կարզալ սովրեցնել Պոլսոյ հայ պանդուխտներուն եւ զարգացնել զանոնք, որպէսզի հայրենիք վերադառնալու առեն, գրամականին հետ մտաւոր պաշար մըն ալ տանին միասին: Նաեւ «Բարեգործական Ընկերութիւն»ը (որ որեւէ կապ չունի 40 տարի վերջ հիմնուած Հ. Բ. Ը. Մ.–ի հետ) նպատակ կ'ընծայէ յատկապէս զարգացնել Կիլիկիոյ հայութիւնը: Լուսաւորչական եւ կաթոլիկէ երիտասարդներ հրաշալիօրէն կը գործակցին այդ մարզին մէջ, ուր բժիշկ Յովսէփ Շիւմանեան (Մերենց) կ'ունենայ կարեւոր դեր:

Պոլսոյ ուսումնասիրութիւնը երիտասարդութիւնը չի բաւականանար մայրաքաղաքին մէջ դպրոցներ բանալով, եւ կ'ուզէ պատուներն ալ օժտել վարժարաններով: Մանաւորապէս երեք ընկերութիւններ՝ «Արարատեան», «Դպրոցասիրաց – Արեւելեան» եւ «Կիլիկեան», կը մրցին իրարու հետ, դպրոցներու եւ ուսուցչանոցներու ցանցով մը օժտելով Հայաստանը: Երիտասարդուհիներն ալ չուզելով ետ մնալ, կը հիմնեն «Ազգանուէր Հայուհեաց» եւ «Դպրոցասէր Տիկնանց» միութիւնները:

Յաջորդաբար կը բացուին բարձրագոյն վարժարաններ, ինչպէս Վանի Ուսուցչանոցը, զոր՝ Մկրտիչ Փորթուգալեանի, Էրզրումի Սանասարեանը, Սկիւտարի Պէրպէրեանը, Զալաթիոյ Ազգ. Կեդրոնական Վարժարանը, եւայլն:

Զարթօնքի շրջանն է այս, որ չուտով կուտայ իր պտուղները, երեւումովը գրական, գեղարուեստական, թատերական տիրապետող դէմքերու:

Այդ շրջանին կը պարտինք նաեւ յղումն ու բիւրեղացումը զրական հրաշալի Արեւմտահայերէնին:

Զարթօնքի չարժումը իր բարեբաստիկ արդիւնքները պիտի կրնար տալ չատ հանարար քաղաքական դեռնի վրայ ալ, Հայաստանը ի վերջոյ առաջնորդելով ապատպրութեան ու անկախութեան, եթէ հայութիւնը յաջողէր քաղաքականապէս ու ռազմականօրէն ալ զարգանալ եւ կազմակերպուիլ խոհեմութեամբ ու շրջահայեացութեամբ, եւ եթէ ունենար պէտք եղած իմաստութիւնը միջազգային վերիվայրումներէն, օգտուելու, փոխանակ խաղալիկ դառնալու անոնց: Եթէ՛...

Այս տեսանկիւնէն դիտուած, Ազգ. Սահմանադրութիւնը կրնայ նկատուիլ տեսակ մը երկայրի սուր, ամէն զէնքի պէս վտանգաւոր՝ գործածել չգիտցողին ձեռքին մէջ, քանի որ կը ստեղծէ յաճախ անհարիւ ու անժամանակ խանդավառութիւններ ու կը ներշնչէ յանդուգն ծրագիրներ, որոնք չունին տեւէ հաստատուն կառուան, եւ որոնց բռնանդիկ հերոսները կը յուսան կայսրութիւն մը կործանել տասնեակ մը կայծքարէ հրացանով, քաջ համոզուած՝ թէ երբ իրենք Լեմանի ափերուն վրայ դառան, Անգլիոյ թագաւորը կը ատրաճի, Ռուսիոյ Ցարը կ'ահարեկի, Զինաստանի կայսրը կը դողայ, եւ Կարմիր Սուլթանն ալ սահմռկած կը կծկտի իր արիւնոտ պահուն տակ...

Ազգ. Սահմանադրութիւնը թէեւ տեսականօրէն ուժեղ կառոյց մըն էր, պետութեան մէջ պետութեան համազօր, բայց յաճախ կը դառնայ օձառի պղպեջակ, հիմնուած չըլլալով ոեւէ իրական ուժի վրայ, քանի որ իր երաշխաւորութիւնը կախեալ կը մնայ Օսմանեան Պետութեան քմահաճոյքէն: Այդ պատճառաւ ալ գործադրութիւնը կը կախակայուի քանիցս Բ. Դրան հրամանով:

Այսուհանդերձ, Սահմանադրութեամբ հայութիւնը դուրս ելլելով կրօնական համայնքի դարաւոր կապանքէն, պետական իշխանութեան կողմէ կը հանչցուի իբր Ազգ. (էրմէնի միլլէթի), նուաճուած, հաւատարիմ Ազգ. (Միլլէթի Սատըգա), ինչ որ իրաւունք կուտայ ազգապետ – պատրիարքին, Պետութեան պաշտպանութիւնը խնդրելու իր ժողովուրդին համար եւ «թազրիր»ով գանգատ ներկայացնելու պահանջել հարկին:

Եւ հոսկէ ալ կը ծնի «Հայկական հարցը», որուն ծագումը հետեւեալ ձեւով կը բացատրէ Արփիար Արփիարեան: (2)

«Երբ Խրիմեան Հայրիկ պատրիարք ընտրուելով Գրիգոր Օտեանի առաջնորդութեամբ Սատրազամ Ալի փաշայի կը ներկայացուի, առիթէն օգտուելով մանրամասնօրէն կը նկարագրէ Հայաստանի ժողովուրդին տառապանքին վիճակը, եւ կ'աւելցնէ.

«–Հիմակ, փաշա, ուրիշ յայտարարութիւն մըն ալ ընեմ: Հայ ժողովուրդին վիճակը ծանօթացուցի ձեզի, բայց ատա կ'աւելցնեմ որ իմ ազգս բարեբաստիկ է...

«Փաշան ապշած կը նայի, ու Հայրիկ կը շարունակէ քմծիծաղով մը.

–«Իմ ազգս բարեբաստիկ է բազդատմամբ իսլամներու...

«–Ի՛նչ կ'ըսէք, Բաթրիք Էֆէնտի.

«–Այո՛, փաշա, պաշտօնեաներու լուծը իսլամներու վրայ աւելի ահեղապէս կը ծանրանայ քան թէ Հայոց: Վասնզի Հայերը ունին առաջնորդարան մը, որուն կը դիմեն, պատրիարքարան մը որուն կը բողոքեն, ու դեսպաններն ալ ի հարկին կը միջամտեն: Հայոց ցաւերուն մէկ մասը կը դարմանուի: Ո՞վ ունին իսլամները իրենց պաշտպան: Ո՛չ ոք»:

Պատրիարքին այս մարզասիրական դիտողումը խոր տպաւորութիւն կը գործէ Սատրազամին վրայ, որ Պատրիարքէն կը խնդրէ այդ մասին ընդարձակ տեղեկագիր մը ներկայացնել, դարմանումի գործնական միջոցներն ալ նշանակելով:

Ազգ. Ընդհ. ժողովը խնդիրը ձեռք առնելով, անմիջապէս 1870 Դեկտեմբեր 14–ին կը նշանակէ «Հարատեւարութեանց Քննիչ Յանձնաժողով» մը, նախագահութեամբ՝ Ներսէս Վարժապետեան Եպիսկոպոսի, որ 1871 Յունուար 4–ին ընդարձակ մը կը փութացնէ գաւառական բոլոր առաջնորդներուն, պահանջելով որ մանրամասն տեղեկագրեր ղրկեն, ի գործ դրուող հարստահարութեանց մասին:

Տեղեկագրերը չուտով կուգան եւ մթացուելով քանի տարիէ ի վեր Բ. Դրան ներկայացուած խնդրագրերուն, կը վերածուին ընդհանուր տեղեկագրի մը, որ այլեւայլ վկայութիւններով եւ փաստերով կը բացատրէ Հայաստանի բնակչութեան վրայ ի գործ գրուած հարստահարութիւնները:

Այդ համբաւաւոր տեղեկագիրը 1872 Փետրուար 18–ին վաւերացուելով Ընդհ. ժողովէն, կը ներկայացուի Բ. Դրան, այսինքն՝ աւելի քան տարի մը վերջ: Մինչ այդ թէեւ Ալի փաշա մեռած էր եւ իր տեղ անցած՝ Մահմուտ Նէտիմ փաշա, տեղեկագիրը կ'ընդունուի պաշտօնապէս, առանց որ Բ. Դուռը առարկէ որ Հայոց Ընդհ. ժողովը կը յանդգնի միջամտութիւն փորձել Պետութեան ներքին գործերուն:

Թէեւ ըստ սովորականին նշանակելի հետեւանք չունենար այդ տեղեկագիրն ալ, բայց եւ այնպէս «հայկական խնդիրը» մէջտեղ դրուած կ'ըլլայ պաշտօնական բողոքի մը ձեւով, ինչ որ Օսմանեան Պետութեան պատմութեան մէջ աննախընթաց յանդգնութիւն մը կրնայ համարուիլ հպատակ ժողովուրդի մը կողմէ: Արփիարեան ատիկա համապօր կը նկատէ յեղափոխական լուռ պոռթկումի մը:

Բողոքելու կարելիութիւնը կը ներշնչէ յոյսեր եւ յատակութիւններ, որոնք երբեմն կը քաջալերուին Բ. Դրան կողմէ չես պիտի ըսէ քաղաքական նկատումներով, եւ որոնք իրենց պերճախօսութեամբ կը հասնին 1877 – 1878–ին, Սան Սթեֆանոյէն՝ Պերլին: Եւ կը սկսի ճակատագրական չարաչարումը բողոքներու, խոստումներու, կեղեքումներու եւ ըմբոստութիւններու: Յետոյ՝ յեղափոխական չարժում, յոյժ, զանգուածային ջարդ, 1908–ի կեղծ Սահմանադրութիւն, ազատութիւն, եղբայրութիւն ... եւ ցեղասպանութիւն:

Բայց ե՞րբ պատմական լուրջ ուսումնասիրութեան մը նիւթ պիտի դառնայ Ազգ. Սահմանադրութեան ունեցած դրական ու ժխտական դերը, այս բոլորին մէջ:

***

Ազգ. Սահմանադրութեան գործադրութիւնը երբեմն կախակայուեցաւ Թուրքիոյ մէջ եւ այսօր ալ անգործադրելի կը մնայ հոն, հասկնալի պատճառներով: Բայց հանրապետական շրջանին իսկ, մինչեւ 1934 – 1935, մինչեւ տիրահռչակ Թէֆ Միւքեվէլլիներու շրջանը, տակաւին իր դոյութիւնը կը պահէր, եւ դեռ չեն մոռցուած անունները Փափազեան, Թորդոմեան, եւայլն վարչութիւններուն:

Թէֆ Միւքեվէլլիները անհատ մտաւորականներ էին, որոնք Պետութեան կողմէ դրուեցան հայ եկեղեցիներու վրայ, իշխանները արտաքսելով, ու դարձան ամ'ր տիրական ազգային կալուածներուն, եկեղեցիներուն, դպրոցներուն, եւայլն: Ուստի, այդ շրջանին Ազգ. Սահմանադրութեան խօսքն իսկ չէր ըլլար հարկաւ: Բ. Աչխարհամարտէն վերջ թէեւ Թէֆ Միւքեվէլլիները ջնջուելով թաղական խորհուրդները վերահաստատուեցան, բայց Ազգ. կեդրոնական վարչութիւնը վերակազմել կարելի չեղաւ այլեւս:

Ատկէ վերջ, որքան որ դիտենք, Սահմանադրութիւնը կարելի եղաւ առժամապար ու բացառապար գործադրել, Դարեդին եւ Շնորհք պատրիարքներուն ընդրութեան համար միայն:

Իսկ ցեղասպանութեան օրերուն, Թթթիւհատի կառավարութիւնը փորձեց ամբողջովին ջնջել Ազգ. Սահմանադրութիւնը, 1916 Օգոստոս 10–ին հրատարակուած յատուկ օրէնքով մը, զայն փոխարինելով «Հայոց պատրիարքութեան նոր կանոնագրութիւն»ով:

Այդ օրէնքին մէջ կը բացատրուի թէ Հայերը Ազգ. Սահմանադրութիւնը օգտագործեցին քաղաքական նպատակներու համար եւ երիտասարդներու գլուխը տաքցնելով, երկիրը մատնեցին հուրի ու սուրի: Ուստի, կ'որոշուի ազգային պատգներու մէջ աչխարհականներու մասնակցութիւնը բոլորովին սահմանափակելով, վարչութիւնը յանձնել եկեղեցականներուն, եւ Սիսի ու Ագթամարի կաթողիկոսութիւններն ու Կ. Պոլսոյ եւ Երուսաղէմի պատրիարքութիւնները ջնջելով, միակ նուիրապետական աթոռ մը հաստատել Երուսաղէմի մէջ, կաթողիկոս – պատրիարք տիտղոսով: Էջմիածնայ կաթողիկոսութեան հետ յարաբերութիւններն ալ ամբողջովին կը ջնջուին:

Ազգային գործերու վարչութեամբ հետաքրքրուողներուն կը յանձնարարենք կարդալ այդ ուշադրաւ օրէնքին Ֆրանսերէն ամբողջական պատճէնը, ինչպէս նաեւ «Թանին»ի նոյնիմաստ խմբագրականին թարգմանութիւնը, հրատարակուած՝ Արթիւր Պէյլէրեանի հեղինակութեամբ յոյս տեսած փաստագրական թանկարժէք աշխատասիրութեան մէջ. –

«Les Grandes Puissances, l'Empire ottoman et les Arméniens dans les Archives Françaises (1914-1918) » Paris-Sorbonne 1983 - էջ՝ 329 - 340.

Այդ ընթերցումով պիտի տեսնեն թէ ցեղասպանութեան հեղինակները հայ ժողովուրդին բնաջնջումը ամբողջացնելու համար, խորհած են անոր Ֆիզիքական գոյութեան հետ սպանել նաեւ ոգին, ջնջելով Ազգ. Սահմանադրութիւնը, այսինքն՝ ժողովրդավար դրութիւնը:

(1) Այս մասին տեղեկութիւններ կը բաղեմ Արփիար Արփիարեանի «Հայատան եւ կ. Պոլիս» յօդուածաշարքէն, հրատարակուած՝ Լոնտոն 1899–ին «Նոր կեանք»ի մէջ, եւ վերհրատարակուած՝ 1979–ին, Պոսթըն, «Պայքար» հրատարակչականէն:

(2) «Ծագում հայկական խնդրին» Լոնտոն, 1900 «Նոր կեանք» վերհրատարակուած՝ 1979–ին, «Պոսթըն, «Պայքար» հրատարակչականէն:

(Շար. 3)

ԱՐԱՄ ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿ

«ԱՐՇԱՄ ՊԱՊԱՅԵԱՆ» ԿՐԹԱԹՈՇԱԿԸ

Յարղանքի եւ երախտապիտութեան լինքնարուխ ու ազնիւ զգացումէ մը մղուած հանդէպ իր հիմնադիրը – նախապահին, Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկին վարչութիւնը, Արշամ Պապայեանի մահուան վաղորդայնին իսկ, որոշեց 1987–ին համար Արամ Խաչատուրեան տարեկան կրթաթոշակը՝ քսան հազար ֆրանքը վերածել երեսուն հազարի եւ բաժնել կրկուքի ու հատատաել Արշամ Պապայեան կրթաթոշակ մը:

Յոյժ դժուարին որոշում մը, որ պահանջ կը բերէ վարչութեան անդամներուն եւ ցոյց կուտայ թէ անոնք ո՛րքան կը գնահատեն Արշամ Պապայեանի վաստակը եւ ո՛րքան կը գիտակցին իր բացակայութեամբը առեղծուած պարապին:

Արշամ Պապայեան բիւր իրագործումներով արժեւորեց իր հանրային կեանքը: Սակայն, եթէ կար գործ մը, որուն կապուած ու յարած էր իր ամբողջ էութեամբը, գործ մը որ կիրքէ աւելի իրեն համար գործած էր տեսակ մը համայք, տեւական ապրում՝ իր ծրագրած, յղացած, իրագործած եւ զարգացուցած հիմնարկն էր, նուիրուած երաժշտութեան եւ մասնաւորի միջազգային համբաւի տէր ու հայ ազգի արժանաւոր զաւակ՝ Արամ Խաչատուրեանի:

Արշամ Պապայեանի անունը կարելի չէ դատել Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկէն: Եւ գուցէ ամէնէն պատշաճ հոգեհանգիստը պիտի բլլայ այն որ վարչութեան այս ազնիւ մտածումը վերածուի վերջնական որոշումի, եւ կանոնագրային փոփոխութեամբ մը Արշամ Պապայեանի անունը բնդմիշտ արձանագրուի ու կապուի Հիմնարկին: Ցետ մահու, արդար վարձատրութիւն մը որ անկասկած կ'ուրախացնէ ոչ միայն իր ընտանիքը, անմիջական շրջանակը, այլ նաեւ Մարսէյլի երաժշտական շրջանակները ուր կը դրաւէր կարեւոր տեղ մը, եւ նոյնպէս բազմութիւնը իր բարեկամներուն Մարսէյլէն, Ֆրանսայէն մինչեւ Հայաստան, ուր հաստատած էր ամուր յարաբերութիւններ:

Արդ, 1987–ի համար, երկու կրթաթոշակ տասնեհինգ հազարական ֆրանքի դումարով մը վարչութիւնը արդէն ուղարկած է Ֆրանսայի բոլոր Ազգային երաժշտանոցներուն եւ երաժշտական Ազգ. դպրոցներուն թեկնածութեան կոչեր, չուրջ երկու հարիւր: Դիմումները կը ըստացուին մինչեւ 1987 Հոկտեմբեր 31:

Ցիշենք որ, Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկի Վարչութիւնն է որ կ'որոշէ մրցանակաւորը կամ մրցանակաւորները եւ թղթածարներու ուսումնասիրութեան եւ որոշումին կը մասնակցի Հիմնարկի գործակազմին նախապահը: Կրթաթոշակի առաջին մրցանակաւորներն են՝ 1984–ին Լիոնի Երաժշտանոցէն՝ էլիզապէթ Վիսինկեռա (դաշնակ), 1985–ին Մարսէյլի Երաժշտանոցէն Օտիլ Կապրիելի (թառ Յութակ) եւ Լիոնի Երաժշտանոցէն Ռոպէր Թէլեան (դաշնակ), իսկ 1986–ին՝ Պուլոնը Պիյանքուրի Երաժշտանոցէն՝ Վերոնիք Թէրլէքի Ուզունեան (ջութակ):

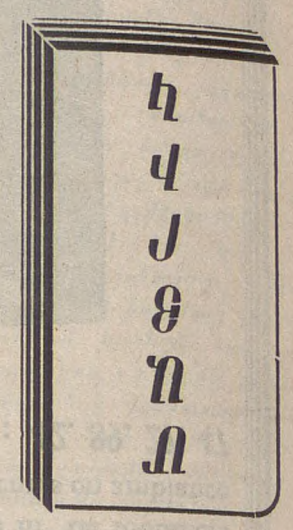
Արշամ Պապայեանի մահէն յետոյ, Արամ Խաչատուրեան Հիմնարկի վարչութիւնը Մարտ 9–ի իր ժողովին մէջ որպէս նախագահ ընտրեց՝ Ժան Շառլ Պապայեան, գիւանի մնացեալ կազմը կը մնայ անփոփոխ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՄԵՐ ՅՈՒՐԱՀԱՏՈՒԿ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԱԶՐՈՒՅՑ

Հարցազրույցը՝ Ա. Ա.



Ես. Ռ. Լաֆոնտ. Paris, 1985

ՄԻՆՉ ՎԵՐՋԸ

Ֆրանսերէնէ Ա. Ք.

— Հանգիստ ի՛նչքան կ՚ուզես նայէ, ես ալ կը նայիմ։ Ամէն անգամ որ ես ալ կը նայիմ, ինծի կը թուի թէ ինչ-որ նոր բան կը տեսնեմ։ Ինչպէ՞ս կրնաս ասանկ ձանձրալի բան մը ընել։

— Ինչո՞ւ ձանձրալի է, ըսէ։ Ամէն անգամ որ ես ալ կը նայիմ, ինծի կը թուի թէ ինչ-որ նոր բան կը տեսնեմ։ Ինչպէ՞ս կրնաս ասանկ ձանձրալի բան մը ընել։

— Ես ձանձրալի չեմ գտներ զայն։ Ընդհակառակը, ինծի համար շատ հետաքրքրական է։ Ես կը սիրեմ ամէն առաւօտ գալ եւ տեսնել թէ ինչպէ՛ս կը զարգանայ։ Ամէն օր նոր բան մը կը տեսնեմ։ Ամէն օր նոր գիծ մը կը յայտնուի։ Ամէն օր նոր գոյն մը կը ծնի։ Ամէն օր նոր ձեւ մը կը ստանայ։ Ինչպէ՞ս կրնաս ասանկ ձանձրալի բան մը ընել։

— Ես ձանձրալի չեմ գտներ զայն։ Ընդհակառակը, ինծի համար շատ հետաքրքրական է։ Ես կը սիրեմ ամէն առաւօտ գալ եւ տեսնել թէ ինչպէ՛ս կը զարգանայ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԻԼ. –

Այրի Տիկին Մելինէ Արծրունեան եւ զաւակները, Տէր և Տիկին Արտաշէս Արծրունեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժան Մօնասի եւ զաւակը, Տաղուհիբեան ընտանիքը եւ Տէր – Մինասեան ընտանիքը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան, Կիրակի, Յունիս 28, Պօմոնի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, իրենց սիրելեաց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր եւ ազգականին՝

ՅԱԿՈԲԻԿ ԱՐԾՐՈՒՆԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի դիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

❦

Այրի Տիկին Գասպար Ալտունեան եւ զաւակները կը յանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Յունիս 28, Իսիի Ս. Մարիամ – Ասածածին եկեղեցին, 6 Ավընիւ Պուրկէն, իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԳԱՍՊԱՐ ԱՂՈՒՆԱՑԵԱՆԻ

մահուան 6–րդ տարելիցին առթիւ։

Ի դիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

Այս առթիւ ողբացեալին յիշատակին 500 Ֆ. կը նուիրեն «Ցառաջ»ին։

Antony

BAIL A CEDER

avec

fonds de commerce

POUR CAUSE RETRAITE

Fabricant - artisan de lustres en cristal cède son fonds de commerce avec matériel et outillage.

Tél. : Dans la journée

46 66 61 78

ou entre 19 et 20 heures

46 66 69 00

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մարեխլի Կապոյտ Խաչը Հոգեհան – գըստեան պաշտօն կատարել կուտայ, Կիրակի, Յունիս 28, ժամը 11–ին, Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին (Փրատօ)

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ

յիշատակին, Եւրոպական Խորհրդարանի կողմէ 1915–ի ցեղասպանութեան ճանաչման առթիւ։

Կը պատարագէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յունիս 27, տօն է Սրբոյն Ներսէսի Մեծի Հայրապետին եւ Հայոց Եպիսկոպոսին։

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։

Դպրոցական Հանդէս

Սէն – Ժեռմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան Հովանաւորութիւնը վայելող Հայկական երկօրեայ դպրոցի տարեվերջի հանդէսը, Յունիս 27, Շաբաթ օր, ժամը 21–ին եկեղեցւոյ կից դպրոցին սրահը։

Նախագահութեամբ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

ուսուցչութեամբ՝ Պր. Խաչիկ Երզմալեանի եւ Եղիշէ Քհնյ. Փանոսեանի։

Խմբական թէ առանձին արտասանութիւնները, ազօթքները (խմբական), արտասխօսութիւն մը եւ խմբերգներ։

Զովացուցիչ եւ կարկանդակ կը հրամցուին Սէն – Ժեռմի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին կողմէ։

Կը հրաւիրուին Սէն – Ժեռմի եւ չրջակայքի ծնողքները եւ թաղեցիները վայելելու եւ քաջալերելու համար մեր փոքրիկները։

ՇԱԲԱՀԱԿԱՒԱԾ

Մարեխլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը չնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները. – Ողբացեալ՝ վարսենիկ Քէօսէեանի մահուան առթիւ. – Քէօսէեան ընտանիք Մալաձլ քաղաքի Կապոյտ Խաչին 500, Հայ Մշակութային Տան 300, «Ցառաջ» թերթին 500, Սահակ – Մեսրոպ երկչախտամբին 300, Տէր եւ Տիկին Ալեքսան Պապայեան Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ 100, Տէր եւ Տիկին Փիլոյեան Արեւիկեան քաղաքի Կապոյտ Խաչին 300, Յարութիւն Տէրոյեան քաղաքի Կ. Խաչին 100, Ե. պ., 50, Սահակ – Մեսրոպ երկչախտամբին 50, Մխիթար Պօյաճեան քաղաքի Կ. Խաչին 300 Ֆ., «Ցառաջ» թերթին 200, Ե. պ. 100, Տիկին Պիանչի Ե. պ. 100, Համազգային ղպրոցին 100, Պուլվար Օտայի Կ. Խաչը Համազգային վարժարանին 300, Պօմոնի Կ. Խաչը Համազգայինին 250, Տիկին Մարի Պէրպէրեան «Ցառաջ» թերթին 100, Տիկին Թիւթիւնեան քաղաքի Կ. Խաչին 100, Ե. պ. 100, Տիկին Ալիս Պիւլիւրեան Համազգայինին 100, Տէր եւ Տիկին Գույումճեան Համազգայինին 200, Տէր եւ Տիկին Մինաս Ֆրանկիւլեան քաղաքի Կ. Խաչին 200, քաղաքի Կ. Խաչը Համազգայինին 500, Շալճեան ընտանիք քաղաքի Կ. Խաչին 100, Տիկին Սմպատեան (Փարիզէն) Հայ Մշակութային Տան 50, Պր. Ճառայեան Հայ Մշակութային Տան 100, քաղաքի Կ. Խաչին 100, Տիկին Շամլեան Հայ Մշակութային Տան 100, քաղաքի Կ. Խաչին 100, Ե. պ. 100, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Աբգարեանեան Համազգայինին 200, Սէն – Ժէրմէի Կ. Խաչը Համազգայինին 250, Մ. Մինասեան Համազգայինին 70, Ե. պ. 30, Տիկին Ճամուճեան Ե. պ. 100, քաղաքի Կ. Խաչին 300, Համազգայինին 100, Տիկին Պատեյեան քաղաքի Կ. Խաչին 100 Ֆ.։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

DIMANCHE 28 JUIN
Toute la journée
au Centre aéré «Bel - Air»
à EYBENS - POISAT (38)

GRANDE FETE CHAMPETRE

organisée par
la *Croix Bleue Arménienne de Grenoble*
section «ANI»

JEUX — ANIMATION
TOMBOLA
BUFFET ARMENIEN
BUVETTE

(en cas de pluie, rendez-vous à la Salle des Fêtes de Saint Martin d'Hères).

FOOT - BALL

Grand match de Foot-Ball,
Dimanche 28 juin à 15 heures
au Parc Municipal des Sports
4, ave. Jean Bouin - 92130 Issy-les-Mlnx.
Selection Arménienne Radio Ask
contre
F.C. Sannois

Match de lever de rideaux
Les Pupilles de U.J.A.
contre
Les Pupilles de A.S.A

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի նոր սրահի բացումը՝ Կիրակի, Սեպտեմբեր 20–ին։

RETOUR AU BON VIEUX TEMPS

RESTAURANT

LES DIAMANTAIRES

SPECIALITES GRECQUES, ARMENIENNES

LE PLUS ANCIEN RESTAURANT GRECO - ARMENIEN

• *AMBIANCE MUSICALE* •

ՀԻՆ ՕՐԵՐՈՒ ՀՈՒՋԱԿԱՀՈՐ

ՏԻԱՄԱՆԹԷՈՒ

ՃԱՇԱՐԱՆԸ

կը սպասէ ձեզի

• Լաւագոյն Սպասարկութիւն •

ouvert tous les jours

60, RUE LAFAYETTE — 75009 PARIS

TEL. : 47 - 70 - 78 - 14

Dimanche 28 Juin à partir de 13 heures

fête Champêtre annuelle

DE L'ECOLE TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord — Le RAINCY

La fête sera animée par les élèves de l'Ecole TEBROTZASSERE
Chants, danses, poèmes, sketches.
Distribution de prix à 15 heures.
Programme artistique
—— *Evelyne ALTOUNIAN*
—— *Roupen YEREVANTSI*
—— *Levon CLARIAN*
—— *Nareg DOURIAN et la chorale de l'école*
et des SURPRISES . . .
Buffet ARMENIEN à partir de 13 heures.
Venez nombreux.

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47



"Բացառիկ զեղչ «Ցառաջ»ի բաժանորդներուն"

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱՏԻՆ ԻՍԻ

ՕԾՈՒՄԻ 12–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Իսի, Յունիս 28–ին, Կիրակի օր, Եկեղեցւոյ Օծումի 12–րդ տարեդարձն է։

Ժամը 10–ին հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ ու կը քարոզէ, Փարիզի առաջնորդ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

յատուկ պատարագի մասնաւոր հոգեհանգիստ եւ Մատաղօրհնութիւն։

Ժամը 13–ին ժողովրդական ճաշ, նախատեսութեամբ՝ Եկեղեցւոյ Աւագ Կրնքահայր Պր. ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԻՆԿԵԱՆԻ, Սէն – Նիքոլա սրահին մէջ, 30 ռիւ տիւ ժենէրալ Լըֆլէր, Իսի. մէթրօ Քօրանթէն Սկլոճան։

Տոմսերը վաճառքի են հոգաբարձութեան անդամներու եւ Եկեղեցւոյ քարտուղարութեան մօտ։ Ապահովեցէք չուտով ձեր տոմսերը։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաֆս մասնաճիւղի վարչութիւնս Յունիս 27, Շաբաթ օր, ժամը 15–ին, անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, գաղութիս Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ կից Ազգային Տան սրահին մէջ։

Կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ եւ ըլլալ ճշդապահ։

ԳԱՇՏԱՀԱՆԳԷՍ

Կիրակի, Յունիս 28, կազմակերպուած՝ Ս. Մեսրոպ Երիտասարդներու Միութեան կողմէ, մասնակցութեամբ՝ Նայիրի նուագախումբի, Նաբեկ Մշակութային Կեդրոնին մէջ։

38, route de Collonges
St. Cyr au Mont d'Or

Վիճակահանութիւն – արեւելեան կերակուրներ – հայկական նուագ եւ երգեր։

ՈՒՐԲԱԹ
ՅՈՒՆԻՍ
26
VENDREDI
26 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՐԱՉ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

62ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.516 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.516

ԷՎՐԷՆ ՍՎԱԶԻ ՄԷՋ

1915-ԻՆ ՀԱՅԵՐԸ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ՁՈՀ ԳԱՅԱԾ ԵՆ ՈՉ՝ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՒՐՈՊԱՑԻՔ ԹՈՒՐՔ ՉԵՆ ՈՒԶԵՐ ՈՐՈՎՀԵՏԵՒ... ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ՉԵՆ

Անցի օր (Յունիս 24) ակնարկած էինք նախագահ Էվրէնի խօսած ճառին Սվազի մէջ եւ ուր կը սպառնար Թուրքիան ֆաշել Լոզանտեան Ուխտէն: Այժմ թուրք մամուլն կ'առնենք այդ ելոյթին մանրամասնութիւնները: Կարելի էր չզարմանալ հոն արտայայտուած միտքերուն երբ ըսողը ոեւէ Մէհմէք ըլլար, բայց երբ նման պլանդակութիւններու հեղինակը թուրք Պետութեան ղեկավարն է, զօրավար Էվրէն, իսկապէս մտահոգիչ է, նոյնիսկ երբ ներքին սպառումի համար ըսուած խօսքեր են:

***

Զօրավար Էվրէն Սվազի մէջ հոծ բազմութեան մը ներկայութեան ճառախօսած է ու արտայայտուած վերջին օրերու հակաթուրք անցքերուն մասին: Նախ ակնարկելով եւրոպական Հորհրդարանի քուէարկութեան ու ապա քրտական յարձակումին, ըսած է. — «Այս արարքները հեռուանք են եւրոպական Հորհրդարանին տուած որոշումին. զիրենք կատղեցուցին, հիմա Թող հրճուին: Դամոկլեան սուրի մը նման հայկական կամ ֆիւրատական հարցը Թող չճօճեն մեր գլխուն վերեւ»:

Ապա Էվրէն չեշտած է ազգային միասնական ոգիի անհրաժեշտութիւնը, զայն զօրացնելու համար նման փորձանքներ: Ան ըսած է թէ օսմանեան շրջանին ամէն դէպ վերաբերում տեսնողը կայսրութեան Թուրք տարրը եղած է, քանի որ իրենք չեն կրցած պահպանել իրենց ազգայնականութիւնը: Էվրէն չարունակած է իր ճառը, մեկնաբանելով Աթաթիւրքի ազգայնական տեսակէտը: «Մենք ժողովուրդ մըն ենք, որ չատ յապաղած է ազգայնական գաղափարները կիրարկելու մէջ: Պարտինք չատ աշխատելով զարմանալ այս յապաղումին վնասները: Որովհետեւ պատմական անցքեր ու դիտարկութիւններ ցոյց տուած են որ մարդ – ազգ զոյգին մէջ միշտ տիրականը ազգը եղած է: Ցաւակատէս մեր ազգը, իր ազգութեան հանդէպ անտարբեր կեցուածքին պատիժը ծանրօրէն կրած է: Օսմանեան կայսրութեան մաս կազմող բազմազան ժողովուրդներ փարելով իրենց ազգային հատուածքին, ազգայնութեան տեսլականին ներշնչուած զօրութեամբ փրկուեցան: Մենք բիրերով իրենց միջավայրէն վտարելէ ետք միայն հասկցանք, թէ անոնցմէ տարբեր ու անոնց օտար ազգ մըն էինք: Երբ ակարացանք, արհամարհեցին մեզ, նախատեցին. հասկցանք որ մեր յանցանքը եղած էր մոռնալ մեր ինքնութիւնը: Եթէ կ'ուզենք աշխարհի յարգանքը վաստկիլ, նախ մենք պէտք է յարգենք մեր ինքնութիւնը, մեր ժողովուրդը. ու այս յարգանքը արտայայտենք մեր զաւակներուն, մտաւոր ու գործնական վարուելակերպով: Գիտակցինք այն իրողութեան, թէ ազգային ինքնականութենէ զուրկ ժողովուրդներ արագ կը դառնան տարբեր ժողովուրդներու»:

Իսկ խօսելով Քիւրտերու վերջին արարքին մասին Էվրէն ըսած է. — «Պատերազմները վերջացած են, հիմա սկսած է ազգերու ներքին կառոյցը խախտելու պայքարը. ահա թէ ինչու կը պատահին նման դէպքեր: Հինգ, տասը յեղուզակ դիտարկութիւններ մեզի ծանօթ չեն, չկրցանք առաջքը առնել: Նման չոգոքորթ

ԱԶԳ. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ ԻԲՐ ՀԻՄՆԱՔԱՐ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՌՈՅՑԻՆ

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

Դ.

ԱԶԳ. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՅՍՕՐ

Ազգ. Սահմանագրութեամբ, ժողովրդավարութեան հիման վրայ օրէնքի կը վերածուին հայ ժողովուրդին կրօնաւարչական հնօրեայ սովորութիւնները ու աւանդութիւնները, եւ կը հաստատուի հրապարակային կարգ կանոն մը, որպէսզի ազգային ամէն գործ յանձնուի այդ գործին համար լաւագոյն ձեռնհասութիւնը ունեցող մանագէտներու:

Այսպէս, կրօնական գործերը կը ձգուին միայն եկեղեցականներուն (կրօնական ժողով) առանց որ աշխարհականները կարենան միջամտութիւն ըլլալ, եւ փոխադարձաբար: Ուսումնական գործերու տեսչութիւնը կը յանձնուի միայն ուսումնական անձերու, տնտեսական գործերը՝ տնտեսագէտներու, դատաստանական գործերը՝ իրաւագէտներու, եւայլն: Իսկ ընդհանուր վարչութիւն մը, բաղկացած եկեղեցականներէ եւ աշխարհականներէ, կը հակէ թէ՛ կրօնական եւ թէ՛ աշխարհական գործերու վրայ, իր հակակշռին ենթարկելով պատրիարքն իսկ:

Հաստատուած այս կարգ – կանոնը, որ նախապատման է յառաջդիմութեան, կը դառնայ նուիրական սովորութիւն: Հարուստները կը բաւականանան նուիրատու – բարերարի իրենց վեհանձն ու անփոխարինելի դերով, առանց համարձակելու միջամտել ուսումնական, մշակութային, իրաւական կամ կրօնական գործերու, զանոնք ձգելով մանագէտ ձեռներհաս անձերու: Հակառակը կարելի չէ եւ բեւեռակայել իսկ, քանի որ մտաւորականները քաջ գիտեն, թէ բարերար ըլլալու համար ղեմ ունենալը անհրաժեշտ է, ինչ որ ինքնին տարրեր արժանիք մըն է:

Վերջապէս, ամէն մարդ իր տեղը կը ճանչնայ, եւ հարուստին ու մտաւորականին միջեւ հաստատուած փոխադարձ յարգանքն ու հաւատարակշռութիւնը կը դիւրացնէ ամէն աշխատանք, ջնջելով կործանարար մրցակցութիւնը: Այդպէ՛ս էր, օրինակ, պոլսահայ միջավայրը երբ հեռացանք հոնկէ, եւ լաւատեղեակներն ալ կը վկայեն թէ այդպէ՛ս եղած է կացութիւնը պարսկահայ կամ լիբանանահայ կազմակերպուած գաղութներուն մէջ:

Իսկ այսօր, ի՞նչ կը տեսնենք արեւմտահայ ազգային իշխանութեան եւ սահմանադրական կարգերու, ամէն մարդ ինքզինքը կը նկատէ ազգային ներկայացուցիչ, ու առանց կանուխ ելլողը կը դառնայ վեհավար, կը բաւէ որ երկու փարա չհասած ըլլայ, յաւակնելով վարել մշակոյթ, եկեղեցի ու դպրոց, երբ տակաւին երկու բառ շիտակ հայերէն գրել իսկ չէ սորված:

Ու առոր համար ալ անհրաժեշտ կը նկատէ նախ մտաւորականները դուրս վանել ազգային գործերէն:

Այս ողբալի կացութենէն օգտուողները չեն վարանիր նոյնիսկ վճռելու թէ Ազգ. Սահմանադրութիւն չկա՛յ այլեւս, քանի որ չկա՛յ Օսմանեան Պետութիւն, ինչ որ համաձայր պիտի ըլլար ըսելու թէ Հայ եկեղեցի չկա՛յ այլեւս, քանի որ չկա՛յ Տրդատ Թագաւոր եւ Գրիգոր Լուսաւորիչ...

Կը կարծենք թէ Սփիւռքահայութեան կազմակերպման միակ հիմնաքարը կրնայ ըլլալ գործադրել Ազգ. Սահմանադրութիւնը, քանի որ ամէն երկրի մէջ հաստատուած գաղութ կրնայ տեղական պայմաններուն պատշաճեցնելով գործադրել զայն, գաւառական վարչութեանց համար նախատեսուած կանոնագրութեան ձեւով: Գաւառական վարչութիւններն ալ կրնան ընտրել Սփիւռքահայ կեդրոնական վարչութիւն մը, հետեւողութեամբ Congrès Juif Mondial–ի, որ անվերջ օրինակ կը արուի: Իսկ Ֆրանսահայոց համար գործնական օրինակ մըն է ինքնին հրկական Consistoire–ը, որ հիմնուած է օգոստոս 1905–ի օրէնքին թոյլատուութիւններ-

ըէն, եւ որուն մասին քանիցս խօսուած է հոս:

Արդէն չատ մը հայ գաղութներ կը շարունակեն գործադրել Ազգ. Սահմանադրութիւնը որոշ պատշաճեցումներով եւ առանց դժուարութեան բախելու: Վկայ «Ռումէն ժողովրդական հանրապետութեան մէջ հայ – լուսաւորչական թեմին կազմական եւ վարչական կանոնագիրը» որուն գործադրութիւնը երաշխաւորուած է Պետութեան իսկ կողմէ, եւ որ իր 6–րդ յօդուածին մէջ կ'ըսէ. –

«Թեմական Պատգամաւորական ժողովը վերին մարմինն է.

«Ռումանիոյ ժողովրդական Հանրապետութեան.

«Հայ – լուսաւորչական ամբողջ թեմին համար.

«Եկեղեցական, վարչական, մշակութային, բարեգործական

«Եւ ծխական բոլոր խնդիրներու վերաբերմամբ...» :

Կ'ըսուի «բոլոր խնդիրներու վերաբերմամբ», եւ ոչ թէ միա՛յն կրօնական եկեղեցական խնդիրներու, ինչ որ կը նշանակէ թէ թեմական ժողովը միայն եկեղեցական խնդիրներու համար չէ որ կազմուած է:

Մնաց որ Ազգ. Սահմանադրութիւնը հրաշալիօրէն կարգաւորած է եկեղեցական գործերն ալ, անոնց վարչութիւնը յանձնելով յատուկ Կրօնական Ժողովի մը, որուն մէջ աշխարհականները տեղ չունին: Եւ սակայն, Կրօնական Ժողովը ինքնանկախ ու ինքնընտիր չէ, քանի որ իր անդամները կ'ընտրուին Ազգ. Երեսփոխանական Ժողովին կողմէ, որ մեծամասնութեամբ բաղկացած է աշխարհականներէ, եւ կը հակէ Կրօնական Ժողովի գործունէութեան վրայ, ինչպէս՝ պատրիարքին, անոնց վարչական տեսակէտով: Իսկ գոնա գաւառական հիմնական հարցերու կարգադրութիւնը կը վիճակի Ազգային Եկեղեցական Ժողովին, որ կը գումարուի Մայր Աթոռի մօտ, դարձեալ աշխարհական անդամներու մեծամասնութեամբ:

Այս բոլորը համաձայն են Հայ Եկեղեցիի հնօրեայ ժողովրդապետական կառոյցին, իբր հակապատկեր Կաթոլիկ Եկեղեցիի կղերապետական դրութեան: Ազգարեւ, հոն կղերը կը կազմէ ժողովուրդէն անջատ, ինքնանկախ, ինքնաբաւ եւ ինքնընտիր դաս մը: Կաթոլիկ եկեղեցականներն են որ մէկզմէկ կ'ընտրեն, ապինքն՝ Եպիսկոպոսը կ'ընտրէ Քահանան, Պապը կ'ընտրէ Եպիսկոպոսներն ու Կարդինալները, եւ այս վերջիններն ալ կ'ընտրեն՝ Պապը: Այս բոլորին մէջ ձայն չունի ժողովուրդը, որ կը մնայ պատնէշին միւս կողմը, եւ որ ատուածային չնորհա – բաշխութեան համբով վերկութեան արժանանալու համար անհրաժեշտօրէն պէտք ունի կղերին միջնորդութեան, ինչ որ Օրմանեան Պատրիարք կը կոչէ exclusivisme sacerdotal (քահանայական առանձնաչնորհում):

Մինչդեռ Հայ Եկեղեցին ըլլալով ժողովրդապետական, նման առանձնաչնորհեալ անջատ դաս մը չի ճանչնար, պահման դնելով որ իր մեծ ու փոքր պաշտօնեաները ընտրուին ժողովուրդին կողմէ: Կ'ընդգծենք ընտրուիլը, որ նախապայման է ձեռնադրութեան: Այդպէս է որ մեր քահանաները կ'ընտրուին ժողովուրդին կողմէ, բայց կը ձեռնադրուին անշուշտ Եպիսկոպոսէն, ու կը բաւէ որ օծման պահուն ներկաներէն մէկը ըսէ թէ «արժանի չէ՛» որպէսզի ձեռնադրութիւնը տեղի չունենայ: Եպիսկոպոսները, իբր թեմական առաջնորդ – վերատեսուչ, կ'ընտրուին թեմական ժողովներուն կողմէ, եւ անշուշտ իրենց ձեռնադրութիւնը կը ստանան կաթողիկոսէն: Պատրիարքները կ'ընտրուին Ազգ. Երեսփոխանական ժողովէն, իսկ կաթողիկոսներն ալ՝ Ազգ. Եկեղեցական Ժողովէն, համանման պարագաներու տակ: Այսինքն՝ միշտ ժողովուրդին ներկայացուցիչներէն, բլլան անոնք աշխարհական թէ եկեղեցական:

Բոլորն ալ կ'ընտրուին իբր Եկեղեցւոյ պաշտօնեայ, իբր Եկեղեցւոյ Սպասաւոր, եւ առոր համար ալ Ամենայն Հայոց Հայրապետը իր բոլոր կոնդակներուն ու թուղթերուն մէջ չի մոռնար յիշատակելու թէ ինք առաջին սպասաւորն է Հայ Եկեղեցիին: Առով ալ կ'արդարանայ Քրիստոսի պատուէրը իր աշակերտներուն, երբ ան կ'ըսէ «Ձեզմէ ով որ մեծ ըլլալ կ'ուզէ, թող աւիկա ձեր սպասաւորը ըլլայ, ու ձեզմէ ով որ առաջին ըլլալ կ'ուզէ, թող աւիկա ձեր ծառան ըլլայ» (Մատթ. Ժ. 27):

Այս հնաւանդ կառոյցը անհնար կը դարձնէ որ Հայ Եկեղեցին չեզի ժողովրդապետութենէ ու փոփոքի ինքնիշխան ու ինքնաբաւ դառնալ, կաթոլիկ Եկեղեցիին պէս: Մանաւանդ որ բլլալով պետականացեալ ազգային, չունի կաթոլիկ Եկեղեցիին աւելցերական հանգամանքը, անոր պետական, դիւանագիտական ու անտեսական մեծ կազմակերպութիւնը, եւ նաեւ իբր դիմադրեալ Եկեղեցի՝ կաթոլիկ կղերին ուժեղ պատրաստութիւնը:

Օրինակը փորձիչ է թերեւս, բայց վտանգաւոր, որովհետեւ Հայ Եկեղեցին տակաւ չէ պարփակուելու կղերապետական կառոյցի մը մէջ, որուն համար պատրաստուած չէ, եւ որ ի բնէ իր կոչումը չէ: Կորնգնելով ժողովրդապետութիւնը, կրնայ կորնգնել ժողովուրդն ալ:

Այս մասին կ'արժէ վկայութիւն մը բերել բազմահմուտ կղերականէ մը, Օրմանեան Պատրիարքէ, որ առհասարակ վկայութեան կը կանչուի նման պարագաներու, եւ որ իր հանրածանօթ «L'Eglise arménienne» գրքին մէջ 32րդ գլուխը կ'եզրակացնէ ըսելով. – (կուսում Թարգմանարար, 1954–ի տպագրութենէն, էջ 119):

«Պէտք է եզրակացնել թէ, բոլոր բրիտանիոյ համայնքներէն հայ եկեղեցին է, որուն մէջ ժողովրդավար ոգին կը յաղթանակէ ամենամեծ փայլով եւ ճշմարտութեամբ: Ան հեռու մնացած է բահանայութեան մենաշնորհէն, որ այնքա՛ն վնասակար է ներդաշնակութեան որ պէտք է տիրէ եկեղեցիին ու իր հաւատացեալներուն, հովիւին ու հօտին միջեւ: Եկեղեցիի գործերուն մէջ աշխարհական տարրերու մասնակցութեան այս աւանդութիւնը կուգայ իր պատմութեան առաջին ժամանակներէն, եւ իր արմատները կը մխրճուին բրիստոնէութեան ամենաբեղուն ակունքներուն մէջ: Այսպէս, Ազգային եկեղեցական ժողովներու ատենագրութիւնները անփոփոխելիօրէն կը վկայեն թէ ի վաղուց անտի իշխանները եւ սատրաքները, եւ անոնցմէ վերջ, երեւելի – ներն ու պատգամաւորները, մէկ բառով ժողովուրդին ներկայացուցիչները, երբեք չեն դադրած եկեղեցական ժողովներու մասնակցելէ, եպիսկոպոսներու եւ վարդապետներու կողքին:

Կը տեսնուի որ անոնք գործօն մասնակցութիւն մը կ'ունենան դատաստական եւ կարգապահական հարցերու վերաբերեալ բոլոր վիճաբանութիւններուն մէջ, եւ յետոյ իբր ժողովին իրաւասու անդամ իրենց ստորագրութիւնները կը դնեն ատենագրութիւններու եւ կանոնագրութիւններու տակ:

Այս հնօրեայ սկզբունքը գերակշիռ կը մնայ մինչեւ այսօր, ազգին սովորութիւններուն մէջ, եւ ատով է որ կ'արդարանայ աշխարհականներու ներկայութիւնը եկեղեցական ժողովներու եւ համագումարներու մէջ:

Այս տարրին լայն տեղ մը յատկացնելով իր վարչութեան մէջ, ան (հայ եկեղեցին – Տ. Հ.) իրմէ հեռացուցած է երկու վտանգները որոնք կը սպառնան Անթելիասի եկեղեցիին գոյութեան, որոնց մէկը կը կոչուի կղերապետութիւն, եւ միւսն ալ՝ կրօնքի հանդէպ անտարբերութիւն»:

Ն ի ս

(Շար. 4 եւ վերջ)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՏՕ, ԼԱ՛Ճ ՏՆԱՒԵՐ

Հեղինակ՝ ՅԱԿՈԲ Ժ. ԱՄԱՏՈՒՐԵԱՆ

Հրատարակութիւն՝

Թէֆէեան Մշակութային Միութեան

Նիւ – Եորք, 1987

ՎԵՆԵԶՈՒԵԼԱՅԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

ՕԺՏՈՒԱԾ Է ԵԿԵՂԵՑԻՈՎ ԵՒ ԿԵԴՐՈՆՈՎ ՄԸ

Վենեզուելայի հայ գաղութը յիշատակելի օրեր ապրած է Մայիս 30–ին եւ Մայիս 31–ին: Իրականացած է տարիներու երազ մը, գաղութը օժտուած է եկեղեցիով մը:

Վենեզուելայի հայ գաղութը նոր է: Առաջին Հայը հոն ոտք դրած է քսանական թուականներուն: Հայ կեանքը սկսած է այն թուականէն, երբ ձեռներէց Հայ մը, յանձին Ստեփան Զաուիկեանի, հաստատուած է հոն: 1966–ին ան՝ քանի մը այլ անձերու հետ, հիմը դրած է Վենեզուելայի Հայկական Միութեան եւ դնուած է հոգ մը, շինութեամբ՝ որ ունեցած է ամսական կարելիութիւններ: Արահը սկսած է գործածուիլ իբրեւ մատուռ եւ անդրանիկ հովիւը եղած է Եղնիկ Վրդ. Բալայեան:

1970–ական թուականներուն Գարապաղի գաղութը աճած է եւ 1973–ին հոգեւոր հովիւի պաշտօնին կոչուած Վահան Ծ. Վրդ. Պէքպէքեան: Գաղութին վարչութիւնը ձեռնարկած է եկեղեցիի եւ կեդրոնի մը շինութեան, որուն նախապատրաստական աշխատանքները աւարտելով 1985 Մայիս 17–ին, կատարուած է հիմնարկէքը: Երկու տարի ետք վերջ գտած է շինարարութիւնը եւ Մայիս 30–ին եւ 31–ին կատարուած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ օծումը եւ հայ կեդրոնի բացումը, ձեռամբ առաջնորդ Մեսրոպ Արք. Աշճեանի:

Մայիս 30–ին տեղի ունեցած է եկեղեցւոյ օծման նուաճատիքը: Նոյն օրը, կոչ Մանկոս փոզոցը՝ ուր կը գտնուի եկեղեցին, Գարապաղի թաղապետութեան որոշումով կոչուած է «Արմենիա»:

Մայիս 31–ին, պատարագած եւ եկեղեցւոյ օծումը կատարած է Մեսրոպ Արք. Աշճեան, որ իր քարոզով անդրադարձած է հայ եկեղեցւոյ յատուկ նկարագրին եւ գնահատած Վենեզուելայի Հայոց հատուածն ու նուիրումը, անոնց միխանական ոգին: Կարգացուած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի կոնդակը:

Ժամը 13–ին, տեղի ունեցած է Գարապաղի նորակառոյց հայ կեդրոնին բացումը: Ներկայ եղած են պետական եւ պետական պաշտօնատարներ, կաթոլիկ, յոյն եւ սերբ եկեղեցականներ, Որբերը – դային Միութեան եւ Յունաստանի գեսպանները, Ֆրանսական եւ իտալական դեսպանատուներու գործավարներ եւ այլ հիւրեր: Հայ կեդրոնը երեք յարկանի շէնք մըն է. ունի հանդիսասրահ, գրադարան, գրասենեակներ, մարզանքի սրահներ, դասարան եւ այլն:

Յունիս 1–ին, Մեսրոպ Արք. պատարագութեամբ մը բնդունուած է՝ յանուն Հանրապետութեան նախագահին՝ պատմ. նախարար Գարմելօ Լօրիայի կողմէ: Նոյն օրը, Իրիկունը, Հայ կեդրոնի սրահին մէջ տրուած է հրաժեշտի ընթրիք մը ի պատիւ Առաջնորդին: Խօսք առնելով Մեսրոպ Արք. թելադրած է ձեռնարկել մեծ սրահի բարեզարդման, գոլորշի բացման եւ ամառթերթի մը հրատարակութեան աշխատանքներուն: Ապա յայտնած է, թէ համայնքի վարչութիւնը չնորհուերակն հեռագիր մը ստացած է հիւսիսային – Ամերիկայի Էջմիածնական Թեմի առաջնորդ Թորգոմ Արք. Մանուկեանէն:

LIVRES REÇUS

CATALOGUE
DES
«INCUNABLES» ARMENIENS
(1511 - 1695)
ou
Chronique de l'Imprimerie arménienne
RAYMOND H. KEVORKIAN
Patrick Cramer Editeur
Genève, 1987.

ԹԵՀՐԱՆ

«ԱԼԻՇԱՆ» ԴՊՐՈՑԻ 25–ԱՄԵԱԿԸ
ԵՒ
Հ. ՄԱՆՈՒԷԼ Ծ. ՎՐԴ. ԲՈԼԱԴԵԱՆԻ
ՔԱՀԱՆԱՅՈՒԹԵԱՆ 50–ԱՄԵԱԿԸ

Թեհրանի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ «Ազգանուեան» սրահին մէջ, Մայիս 31–ին, նչուած են «Ալիշան» դպրոցի հիմնադրութեան 25–ամեակը եւ հիմնադիր – տեսուչ Հ. Մանուէլ Ծ. Վրդ. Բոլադեանի քահանայական ձեռնադրութեան 50–ամեակը: Ներկայ եղած են հայ կաթողիկէ համայնքի առաջնորդ Վարդան Եպիսկոպոս Թէքէեան, Հայաստանեայց եւ Աւետարանական եկեղեցիներու հովիւ-որականները, Թեհրանի, Նոր – Ջուղայի եւ Աւարայրատակնի թեմերու ներկայացուցիչներ, վսեմ – կանի դեսպանատան դործավարը եւ հոծ բազմութիւն մը:

Դհնաբանական պատարագ մատուցած Հ. Մանուէլ Ծ. Վրդ. եւ նախ՝ Ֆրանսերէն, ապա՝ հայերէն քարոզ մը խօսած է:

Յաւարտ արարողութեանց, «Ազգանուեան» սրահին մէջ արուած է ընդունելութիւն մը, որու ընթացքին խօսք առնուելիք անձերը անդրադարձած են յորելեար հովիւ-որականին կեանքին ու գործին:

Հ. Մանուէլ Ծ. Վրդ. Բոլադեան (աւազանի անունով Յովսէփ) ծնած է 1912–ին՝ Մարաշ, բազմանդամ ընտանիքի մը մէջ: Եղեռնին նահատակուած են իր հայրն ու ընտանիքէն քանի մը հոգի, որոնց կարգին նաեւ իր մեծ – հօրեղբայրը՝ Պօղոս Վրդ. Բոլադեան, անդամ Զմմառու Միաբանութեան: 1920–ին ընտանեօք գաղթած է Լիբանան եւ ինք յանձնուած է Պկրտութեան հայ կաթողիկէ սրբանոցի խնամքին: 1924–ին կը մտնէ Զմմառու վանքը, երեք տարի ետք՝ Յիսուսեան Հայրերու Ս. Յովսէփ վարժարան, որուն միջնակարգ բաժինը աւարտելէ ետք երկու տարի կը հետեւի փիլիսոփայութեան բարձրագոյն դասընթացքներու: 1934–ին կ'անցնի Հռոմ եւ կը մտնէ Լեւոնեան վարժարանը. ապա չորս տարի կը յաճախէ Յիսուսեան Հայրերու Գրիգորեան համալսարանը, ուրկէ կը վկայուի որպէս աստուածաբան: 1937–ին վարդապետ կը ձեռնադրուի ու տարի մը ետք կը մեկնի Նոր–Ջուղա պաշտօնավարելու: Երկու տարի ետք կը փոխադրուի Թեհրան, որպէս հայ կաթողիկէ համայնքի ժողովրդապետ:

1943–ին Թեհրանի մէջ կը բացուէր Ս. Նարտար Յովսէփեան հայ զոյգերու վարժարանը, որուն մեծ աջակցութիւն կը բերէր Հ. Մանուէլ: 1950ին լրջօրէն կը հետեւի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ շինարարական աշխատանքներուն: Կը հիմնէ հայ կաթողիկէ աղջկանց և հայ կաթողիկէ «Աւարայր» երիտասարդաց միութիւնները: 1962–ին իր ջանքերով կը հիմնադրի «Ալիշան» դպրոցը, որուն տեսուչը կը դառնայ ինք:

Հ. Մանուէլ Ծ. Վրդ. Բոլադեան աշխատակցած է «Ալիֆ» օրաթերթին եւ Պկրտութեան հայ կաթողիկէ «Մասիս» շաբաթաթերթին: Լոյս ընծայած է՝ «Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ», «Պատմական հետազօտութիւն» եւ «Քրիստոնէական վարդապետութիւն» դիրքերը: Ունի անտիպ գործեր:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Պիւճիւքչէքմէճէի Ս. Հոգիսիմեանց եկեղեցւոյ ծնողամարզութիւնը տեղի ունեցած է Յունիս 15–ին: Պատարագած եւ քարոզած է Շահան Եպիսկ. Սվաճեան: Յաւարտ արարողութեան, յարակից պարտէզին մէջ տրուած է ճաշ մը: Սեղանը վարած է Յարութիւն Չիլինկիրեան: Թաղական Խորհուրդի տեղեկագիրը կարդացած է Ժիրայր Մեսրոպեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Խօսք առած է Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան:

*

Էջմիածին (Պոլսոյ արուարձան) Խնդրակատար Ս. Ղեւոնդ եկեղեցւոյ մատաղօրհնութիւնը տեղի ունեցած է Յունիս 14–ին: Պատարագած եւ քարոզած է Մանուէլ Վրդ. Երկաթեան: Յաւարտ արարողութեանց ճաշ մը տրուած է յարակից երիտասարդական վարժարանի սրահին մէջ: Սեղանը վարած է Յարութիւն Չիլինկիրեան: Թաղական Խորհուրդի տեղեկագիրը կարդացած է Ֆերտինանտ Մանուկեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Փակման իր խօսքին մէջ Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան ծանօթութիւններ տուած է Եղիա մարգարէի մասին, ի մէջ այլոց նշելով որ ան «մուշտակագործ արհեստաւորներու պաշտպան սուրբն է: Եղիա մարգարէ երկինք բարձրանալէ առաջ իր մուշտակը դրած է իր գաւակին՝ Եղիսէի վրայ եւ այդ պատճառաւ ալ մուշտակագործ արհեստաւորներ իրենք զիրենք կը տեսնեն անոր պաշտպանութեան տակ»:

**

Թեհրանի «Կոմիտաս» սրահին մէջ, Մայիս 30–ին, տօնուած է Մայրերու Օրը, կազմակերպութեամբ Հայ Կանանց Եկեղեցասէր Միութեան: Բանախօսած է Սեդա Կարապետեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Փակման խօսք արտասանած է Ահարոն Ա. քահանայ Տէր – Գալստեանեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՄՇԱԿՈՅԹԻՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻՆ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ
ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ
ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է հայ մշակոյթի զանազան հարցերուն նուիրուած 6–րդ համագումարը, որ տեւած է երեք օր: Ներկայացուած են աւելի քան հարիւր զեկուցումներ՝ Մոսկուայի, Լենինկրատի, Ուկրանիոյ, Վրաստանի եւ Հայաստանի մտաւորականներու կողմէ: Նիստերը դուռ-դուռ տրուած են հին եւ միջնադարեան արուեստներու, դիւտ-գիւտերուն ակադեմիայի, ճարտարապետներու Տան սրահներուն մէջ: Մտաւոր հետաքրքրութիւն առեղծած են հին արուեստի վերարերեալ զեկուցումները: Ակադ. Բարկէն Ալեքսեեանի զեկուցումը նուիրուած է Գառնիի եւ Արտաշատի մէջ պեղուած արձաններուն: Գառնիի մէջ յայտնաբերուած մարմարէ արձանը եւ քանի մը բեկորները, ըստ ակադեմականին, սարքաֆիժի մասեր են. իսկ Արտաշատի մէջ պեղուած կնոջ մարմարէ արձանը, որ արդէն կնքուած է եւ դիտական շրջանառութեան մէջ մտած «Արտաշատեան Ափրոդիտէ» անունով, ուշ հելլենական ժամանակաշրջանի՝ Ն. Ք. 2–րդ դարու վերջաւորութեան եւ առաջին դարու սկիզբներու գործ է, պաշտամունքի յարդարական նշանակութիւն ունեցող քանդակ:

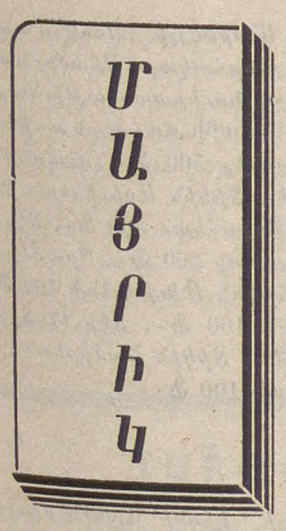
Հայաստանի հին մայրաքաղաքին նուիրուած նաեւ Արտաշատի պեղումներու արշաւախումբի պետ Յորհ Յաչատուրեանի զեկուցումը: Հելլենական շրջանի Հայաստանի մեծ քաղաքներէն էր Արտաշատ, որուն՝ վերջին տասնամեակներու պեղումները հարուստ նիւթ կուտան հնադէտներուն: Այդ պեղումներուն ատեն բացուած են պաշտպանական կառոյցներու մնացորդներ, որոնք կը վկայեն, որ Հայաստանի մայրաքաղաքը կառուցուած է հելլենական քաղաքաշինութեան յառաջադէմ սկզբունքներով: Քաղաքը հիմնադրուած է Արաքս եւ Մեծամօր գետերու միացման վայրը, 12 մեծ ու փոքր բլուրներու եւ շրջակայ հարթութեան վրայ: Բլուրները ունեցած են պաշտպանական համակարգ՝ մէկ կամ երկու շարք պարիսպներով: Միջնաբերդը ամենաբարձր բլուրին վրայ է, որուն պարիսպը մինչ այդ ընդունուած անկիւնային քառակուսի աշտարակներու փոխարէն ամբացուած է կլոր, 13 – 15 մեթր արամադիծով աշտարակներով: Բոլոր բլուրներու համար կառուցուած պաշտպանական ամբողջ առաջին գօտին, անոր պարիսպները կառուցուած են մեծ վարպետութեամբ: Նոյն սկզբունքով կառուցուած են նաեւ Վանի, Ուրմիոյ լճափնեայ բերդի պաշտպանական ամրութիւնները: Արդէն բացուած եւ ուսումնասիրուած է հին Արտաշատի ամբողջ պարիսպներու մօտ կէսը՝ 4500 մեթր ընդհանուր երկարութեամբ:

Երեւանի պետական համալսարանի դասախօս Գրիգոր Արեշեան խօսած է Ն. Ք. 13 – 12–րդ դարերու Լճաշէնի եւ Լօրի – Բերդի դամբարաններուն մէջ յայտնաբերուած սրընդէզ քանդակներու նշանակութեան մասին: Սիւնիքի, Գեղամայ լեռներու, Արտագէսի ժայռերուն եւ քարայրներու պատերուն վրայ կան բազմաթիւ ժայռապատկերներ, որոնք մինչեւ այսօր մեկնաբանուած են իբրեւ ծիսական, ժողովրդական – աւանդական, դիցարանական երեւոյթներու արտացոլումներ: Հայաստանի Գիտութիւններու ակադեմիայի արուեստի հիմնարկի աշխատակից Ա. Դեմիրխանեան դիտական յանդուդն եղրակացութեան յանգած է, այդ ժայռապատկերները դիտելով իբրեւ հայկական լեռնաշխարհի բնակիչներու նաեւ տիեզերաբանական պատկերացումներու մարմնացում:

Հետաքրքրական եղած են նաեւ արուեստի միւս ճիւղերու նիստերը: Միջնադարեան արուեստի մասնաճիւղին մէջ հանդէս եկած են Խորհրդային Միութեան դիտական տարբեր կեդրոններու ներկայացուցիչներ: Ճարտարապետ Յովհաննէս Ալիխանեանի հանդամանօրէն ներկայացուցած է Խրիմի Հայերու շինարարական գործունէութիւնը: Հայերը թերակղզի եկած են Ի. դարուն, բայց հիմնաւորուած են Ժ. դարէն, իսկ ԺԹ. – ԺԹ. դարերուն զանգուածային գաղթեր եղած են դէպի Խրիմ: Հայերը ընդարձակած են քաղաքներն ու բնակավայրերը, հիմնած են նորերը, յատկապէս տնտեսական կեդրոններու մէջ: Կաֆայի մէջ, օրինակ, բրնակչութեան երեք քառորդը Հայեր էին: Խրիմի մէջ Հայերը կը կառուցանէին բուն Հայաստանի շինարարական արուեստի սկզբունքներով ու աւանդութիւններով: Հիմնական նիւթը քարն էր, աւելի ուշ՝ աղիւսը:

Նիկողայոս Թահմիզեան հետաքրքրական մեկնաբանութիւններ հաղորդած է հայկական միջնադարեան խաչերու համակարգին մէջ օժանդակ նշաններու դերին մասին: Զեկուցումներ ներկայացուած են նաեւ պատմական յուշարձաններու վերականգնումի, արդի հայ կերպարուեստի, երաժշտութեան, շարժանկարի, հեռատեսիլի մասին:

— «ՅԱՌԱՋ»Ի ԹՐԹՈՆԸ —



ԱՆՐԻ ՎԷՐՆԷՕԹ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. *Paris, 1985*

×

Շուրջս ամէն կողմ ցանցնուած կը վերագտնէի Աննա մօրաքոյրը: Դորովի իր փշուրները հաւաքող ակնարկս կը չրջէր իր հետքը կրող իրերու վրայ: Տխմար սանի մը խորքէն յանկարծ արձակուրդի յիշատակ մը դուրս կուգար, խոշոր կաթսային մէջ տակաւին կը մնար իր նուիրումով առլցուն մանկութենէս բեկոր մը, եւ իր զարակնեերէն միասին ըլլալու երջանկութեան հազարումէկ պատմութիւններ կը ժայթքէին:

Երկու անկողինով մեր ննջասենեակին դուռը հրեցի:

Հո՛ն էր որ առաւօտ մը, չեմ յիշեր ինչո՛ւ համար, կատակով բսած էի իրեն:

– Օ՛, վերջ ի վերջոյ ես քեռորդիդ եմ միայն:

Սիրոյ նուիրապետութեան մէջ իրեն պարտադրած այս հեռաւորութենէս ժժգունած էր: Շրթունքները կը դողդողային, երբ պատասխանեց ինծի.

– Բայց ... բայց դուն մե՛ր զաւակն ես ...

Այն ատեն մեծ խնդութեամբ մը այտերը կամթուած էի, ուրախութեամբ պոռալով թէ «սրամտութենէդ բան չէր հասկնար»: Նոր սորված էի այդ բացատրութիւնը, որ յաճախ միջոց կատակարանները օգնութեան կը հասնի:

Այտերուն վերագարձող գոյներուն հետ, բսած էր ինծի.

– Այդ բառը չեմ հասկնար, բայց եթէ դուն այդ «բան»էն կը հասկնաս, ատոր համար քեզ չեմ չնորհաւորեր:

Ու յետոյ, ամրան հեզաուշիչ այն դիշերները, երբ փուռի պէս տաք մեր սենեակին մէջ, անկարելի քունը կանչելով, անկողնիս մէջ կը զառնայի ու կը զառնայի երկար հաւաչանքներ արձակելով, լսելու համար Աննա մօրաքրոջս ձայնը, որ չէր ուշանար.

– Չե՞ս քնանար:

– Ոչ:

– Գաւաթ մը ջուր կ'ուզե՞ս:

– Ոչ. ծարաւ չեմ:

– Կ'ուզե՞ս որ խօսինք քիչ մը:

Այո՛ ... այդ մէկը կ'ուզէի: Այն ատեն կը սկսէինք երկար չաղկատութիւն մը, մինչեւ վերջին հարցումը, որ անպատասխան կը մնար, որովհետեւ քնացած կ'ըլլայի արդէն:

Այս անկողնին առջեւ, որ այլեւս պարապ պիտի մնար, սկսայ մանուկի մը խոշոր արցունքներով լալ:

Առաջին անգամ ըլլալով մահը կը չփոթուէր բաժանումին հետ. արմատախիլ ըրած էին Աննա ծառս, որ ամէն կողմ ներկայ էր ճիւղ – ձեռքերով, այնքա՛ն հոգատարութենէ մաշած իր սրտով:

Աննա մօրաքրոջ խնամքէն ու պաշարներէն լքուած ճամպրուկս, յաջորդ տարիներուն աւելի թեթեւցած էր էքթի եւ Մարսէյլի միջեւ չալկուելու համար:

Քաղաքս ու տունս կը վերագտնէի Զատիկին, Ծնունդին եւ ամրան արձակուրդին:

Ամէն անգամ որ վերադառնայի, անուշիկ Աննա մօրաքոյրս իր դիչերէն զազանօրէն դուրս գալով կը կանգնէր դիմացս, իրարու վրայ դիզուած հազարաւոր յիշատակներով բեռնաւոր: Բացակայութիւնը երեք մոռացումի պատճառ չդարձաւ:

Այսօր տակաւին, երբ քիչ մը յոգնած եմ կեանքէն, կ'երթամ քովիկը նստելու, եւ մենք լալու աստիճան կը խղդանք, որ խաբած ենք զերեզմանափոր մահը, քանի որ ...

Հարիւրքսանութ տարեկան է ան ... եւ քաջառողջ:

– 52 –

Իւրաքանչիւր կոզմին վրայ հինգ չէնքէն աւելի չկար, բայց փառաւորապէս անոր պուլվար տիտղոսը տուած էին, ի պատիւ Թէատոր Թիւրնէրի մը, որուն ապրած կեանքին մասին մինչեւ այսօր ալ բան չեմ գիտեր:

(Շար. 116)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մարսէյլի Կապոյտ Խաչը հոգեհան–դըստեան պաշտօն կատարել կուտայ, կիրակի, Յունիս 28, ժամը 11–ին, Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին (Փրատօ)

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ

յիշատակին, Եւրոպական Խորհրդարանի կողմէ 1915–ի ցեղասպանութեան ճանաչ–ման առթիւ :

Կը պատարագէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Ս· ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ՕԾՈՒՄԻ 12–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Իսի, Յունիս 28–ին, կիրակի օր, Եկե–ղեցւոյ Օծումի 12–րդ տարեդարձն է :

Ժամը 10–ին հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ ու կը քարոզէ, Փարիզի առաջնորդ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ· ՆԱԳԱՇԵԱՆ

յատուկ պատարագի մասնաւոր հոգեհան–գիստ եւ Մատաղօրհնութիւն :

Ժամը 13–ին ժողովրդական ճաշ, նա–խատեսութեամբ՝ Եկեղեցւոյ Աւագ Քան–քահայր Պր· ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԻՆԿԵԱՆի, Սէն – Նէքօլա սրահին մէջ, 30 ռիւ տիւ ժէներալ Լըֆլէր, Իսի· մէթրօ Քօրանթէն Սէլթօն :

Տոմսերը վաճառքի են հոգաբարձու–թեան անդամներու եւ Եկեղեցւոյ քար–տուղարութեան մօտ : Ապահովեցէք չու–տով ձեր տոմսերը :

FOOT-BALL

Grand match de Foot-Ball,
Dimanche 28 *juin à* 15 *heures*
au Parc Municipal des Sports
4, ave. Jean Bouin - 92130 Issy-les-Mlnx.
Selection Arménienne Radio Ask
contre
F.C. Sannois
Match de lever de rideaux
Les Pupilles de U.J.A.
contre
Les Pupilles de A.S.A.

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

Ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարան–ներուն :

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաֆս մասնա–ճիւղի վարչութիւնս Յունիս 27, Շաբաթ օր, ժամը 15–ին, անդամական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերու–հիները, գաղութիս Ս· Յակոբ Եկեղեցւոյ կից Ազգային Տան սրահին մէջ :

Կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ եւ ըլլալ ճշդապահ :

Ամերիկայի «Միրանի Գօտի» մասե–նաշարով լոյս տեսաւ՝ ԼԵՒՈՆ ՍՈ–ՓՈԼԵԱՆի՝

ԴԻՄԱՍՏՈՒԵՐՆԵՐ

հատորը :

Անոնք որ կը փափաքին նուէրի ձեւով ունենալ, կրնան դիմել հեղինակին գը–բաւոր՝

Léon Sopoglian
1, rue Paul Langevin, Apt. 22
94200 Ivry
կամ հեռաձայնելով· –
46 – 72 – 28 – 08

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Վիէն· – Կապոյտ Խաչի Վիէնի մաս–նաճիւղի վարչութիւնը կը փնտռէ հայե–րէն եւ ֆրանսերէն դիւցող կարող ուսու–ցիչ – ուսուցչուհիներ : Հետաքրքրուող–ները կրնան գրել հետեւեալ հասցէին· – La Croix Bleue des Arméniens de France
9, rue du Cirque — 38200 VIENNE

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՄԱՐՍԷՅԼ· –

Այրի Տիկին Մելինէ Աբծրունեան եւ զա–ւակները, Տէր և Տիկին Արտաշէս Աբծրուն–եան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժան Մօնասի եւ զաւակը, Տաղտեւիրեան ըն–տանիքը եւ Տէր – Մինասեան ընտանիքը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կա–տան Կիրակի, Յունիս 28, Պօմոնի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, ի–րենց սիրեցեալ ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր եւ ազգականին՝

ՅԱԿՈԲԻԿ ԱՐԾՐՈՒՆԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ :

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակ-ցող բոլոր ընկերուհիներուն :

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Լիբանահայ երիտասարդ մը, տարեսոյն ոսկերիչ, որ ներկայիս Մարսէյլ է, առիթագտաբար գործ կը փնտռէ որեւէ քա–ղաք :

Հեռաձայնել· – Գր· Պապազօճեան
91 – 65 – 72 – 43 (*Մարսէյլ*)

Dimanche 28 Juin à partir de 13 heures

Fête Champêtre Annuelle

DE L'ECOLE TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord — Le RAINCY
La fête sera animée par les élèves de l'Ecole TEBROTZASSERE
Chants, danses, poèmes, sketches.
Distribution de prix à 15 heures.
Programme artistique
—— *Evelyne ALTOUNIAN*
—— *Roupen YEREVANTSI*
—— *Levon CLARIAN*
—— *Nareg DOURIAN et la chorale de l'école*
et des SURPRISES . . .
Buffet ARMENIEN à partir de 13 heures.
Venez nombreux.

Désormais installée à ATHENES, dans sa propre agence de voyages
MAYDA BERBERIAN-BARAZIAN
rappelle à tous ses amis et clients de PARIS de la contacter à

Armik Travel

15, RUE VOULIS — ATHÈNES
TEL. : 19 / 301 323 03 16
323 03 49
TELEX : 0601 223 626+

POUR TOUTES LEURS RESERVATIONS DE VACANCES EN GRECE

ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ԺԱՆ ԹԱՍԼԱՔԵԱՆ
ուրախ են յայտնելու թէ

ROGINA *-ի կողքին*
183, rue P. V. Couturier — Alfortville
Tél. : 43 - 96 - 13 - 77
բացած են նոր ճաշարան մը եւս

JANO LE HAY
84, quai Blanqui — Alfortville
Tél. : 43 - 75 - 16 - 49

3 SALLES DE 60 A 120 PERSONNES
Pour noces, réceptions, repas d'affaires
Spécialiste des banquets à l'arménienne
AU MENU. — Pizza — lahmadjoun, grillades au feu de bois, spécialités arméniennes.
—— CUISINE SOIGNEE ——
Les deux restaurants sont ouverts tous les jours sauf lundi.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris
Commission Paritaire: N° 55935

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՓԱՐԻԶ· – Պ· Կարպիս Զրբաչեան 5000 ֆրանք «Յառաջ»ի բերած մասնակցու–թեան համար Յունիս 18–ի պատմական վճիռի առթիւ :

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ· – Նշան Քիւրաճեան իր կը–նոջ՝ Իսկուհի Քիւրաճեանի եւ զարմիկին՝ Յակոբ Քիւրաճեանի յիշատակին 200 Ֆր· կը նուիրէ «Յառաջ»ին :

***

Տիկին Քրիւսի 200 Ֆր· կը նուիրէ «Յա–ռաջ»ին՝ Տիկին՝ եղիսաբէթ Գումրուեանի (մեռած՝ Յունիս 2–ին, Ալֆորվիլ) յիշա–տակին :

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Ս· ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԱՐՏԻՈՍ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Յունիս 27, ռոճ է Սրբոյն Ներսէսի Մեծի Հայրապետին եւ Խաղաղ Եպիսկոպոսին :

Այս առթիւ Փարիզի Ս· Յովհաննէս–Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօ–եան ժամը 10–ին պատարագ կը մա–տուցուի :

Դպրոցական Հանդէս

Սէն – Ժեռմի Ս· Սահակ – Ս· Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Հ· Բ· Ը· Միութեան Հովանաւորութիւնը վայելող Հայկական Երկօրեայ Դպրոցի տարեվերջի Հանդէսը, Յունիս 27, Շաբաթ օր, ժամը 21–ին Եկեղեցւոյ կից դպրոցին սրահը :

Նախապատրաստութեամբ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

ուսուցչութեամբ՝ Պր· Խաչիկ Եբլմաղ–եանի եւ Եղիշէ Քհնյ· Փանոսեանի :

Մրցական թէ առանձին արտասանու–թիւններ, ազօթքներ (խմբական), արա–մախօսութիւն մը եւ խմբերգներ :

Զովացուցիչ եւ կազդանպակ կը հրամ–ցուին Սէն – Ժեռմի Կապոյտ Խաչի մաս–նաճիւղին կողմէ :

Կը հրաւիրուին Սէն – Ժեռմի եւ շրջա–կայքի ծնողքները եւ թաղեցիները վայե–լելու եւ քաջալերելու համար մեր փոք–րիկները :

DIMANCHE 28 JUIN
Toute la journée
au Centre aéré «Bel - Air»
à EYBENS - POISAT (38)

GRANDE FETE CHAMPETRE

organisée par
la *Croix Bleue Arménienne de Grenoble*
section «ANI»
JEUX — ANIMATION
TOMBOLA
BUFFET ARMENIEN
BUVETTE
(en cas de pluie, rendez-vous à la Salle des Fêtes de Saint Martin d'Hères).

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի խը–նամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները· –

Տիկին Յասմիկ Ափրիկեան 1000 Ֆ·, Տի–կին Ֆ· Բալուեան 1000 Ֆ·, Պ· Ա· Աբու–թեան, իր մօր յիշատակին՝ 1000 Ֆր·, Վան – Վասպուրականի Հայրենակցական Միութիւն 1000 Ֆ·, Պ· Տրդատ Տէր – Պօ–ղոսեան, իր կնոջ Տիկին Մարի Տէր – Պօղոսեանի մահուան առթիւ 1000 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ռ· Զրբաչեան, նոյն առ–թիւով 2000 Ֆր·, Փարիզահայ Տիկնանց Միութիւն, մրցանակաբաշխութեան պէր–քերու իրր մասնակցութիւն 1000 Ֆ·, Տի–կին Համասփիւռ Փափազեան 1000 Ֆր·, Պր· Վազինակ Միսքճեան, Ապրիլեան նա–հատակներու յիշատակին 1200 Ֆր·, Տի–կին Սվիս Պէճաքճեան 100 Ֆ·, Պր· Կառա–վարեան 50 Ֆ· :

***

Կապ· Խաչի Մարսէյլի Սօսէ Մայրիկ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստա–ցած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները՝ Վարսենիկ Քէօսէեանի մահուան առթիւ· – Քէօսէեան ընտանիք 500 Ֆ·, Ձամուլեան 300 Ֆ·, Տէր եւ Տիկին Արեւիկեան 300, Տէր եւ Տիկին Պօյաճեան 300 Ֆ·, Տէր եւ Տիկին Ֆրանկիւլեան 200 Ֆ·, Պր· Տէրոյ–եան 100 Ֆ·, Տիկին Թիւթէլեան 100 Ֆ·, Տիկին Մալճեան 100 Ֆ·, Տէր եւ Տիկին Ճարահան 100 Ֆ·, Տիկին Շամիրեան 100, Տիկին Պատոյեան 100 Ֆ· :

***

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաֆս մասնա–ճիւղի վարչութիւնը, մասնաճիւղին անդ–ամ մեկնած հանգուցեալ խաչուհինե–րու ոգեկոչման առթիւ շնորհակալու–թեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատո–ւութիւնները· – Կոմիտաս երգչախումբ Լիոնի Ս· Յակոբ Եկեղեցւոյ 500 Ֆ·, Տի–կին Աքէլեան 100 Ֆ·, Տաշտանեան 100 Տիրատուրեան 100 Ֆ· :

Վարչութիւնս շնորհակալութեամբ ըս–տացած է նաեւ 500 Ֆ· Տէր եւ Տիկին Փօլ Ժօֆրէյ :

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաֆս մասնա–ճիւղի ընկերուհիներ ողբացեալ՝ Տիգրան Չէրեանի մահուան առիթով, Օգոստոս ամսուն կայան այցելող կարիքաւոր մա–նուկներու համար, փոխան ծաղկեպսակի կը նուիրեն 490 Ֆ· :

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՅՈՒՆԻՍ
27-28
SAMEDI-DIMANCHE
27-28 JUIN
1987
LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՐԱՁ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian

Tel.: (1) 47. 70. 86. 60 — Telex: HARATCH 280 868 F
C.C.P. Paris 15069-82 E — 51027317 A R. C. Paris

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 600 Ֆ. — Վեցամսեայ : 310 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 700 Ֆ. — Հատը : 4,00 Ֆ.

62րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.517 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.517

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՒ

«ՄԱԹԷՆ», գոնէ առժամապէս, փըրկուած է։ Արդարեւ, Հինգշաբթի օր, քանի մը յաջորդական պայմանաժամերէ ետք, Առեւտուրի դատարանը ընդունեցաւ «Տաներու խմբակին» ծրագիրը, պայմանաւ որ մինչեւ Յուլիս 31, այդ խումբը նիւթական հարցը կարգադրէ եւ ընկերային լուծում ալ գոնէ։ Այս տասերը, ուրիշ, տէր դարձան «Մաթէն»ի։ Բաժնետէրերուն մէջ են հրատարակչական զանազան ընկերութիւններ (Էքսուազ, Թելեմաթիք Նասիոնալ 7, եւայլն), բայց կայ նաեւ պանդոկներու ընկերութիւն մը որ բանակցութեան մէջ է։

ՎԱԼՏՀԱՅՄ չատ գոհ է Պապլո հետ 35 վայրկեան տեւած իր տեսակցութենէն, եթէ նոյնիսկ ամբողջ աշխարհ իրար անցած է։ Էլի Վիէդէլի համար Յուվ. Պօղոս Բ.ի այս ընդունելութիւնը նախաձեռնութիւն է հրեայ ժողովուրդին հանդէպ։ Պէտք է ըսել որ, Իտալիոյ մէջ ալ Հըրեաներու ցոյցերը մեծ ծաւալ չեն առած, մինչ Աւստրիոյ մէջ հակահրեայ հոսանք մը կայ, տեղւոյն 6400 Հըրեաներու ներկայացուցիչներուն նամակը կառավարութեան։ Առջի օր, Վիէննայի սինակոկի ելքին, անցորդները թքած են Հրեաներուն վրայ, որովհետեւ Հրեաները այս ընթացքով կ'ուզեն Աւստրիան դուրս դնել ազգերու չարքէն։ Եթէ կասկած չկայ, որ պատանի Վալտհայմ մաս կազմած է հիթլերական երիտասարդական դունդերու, ցարդ ոչ ոք փաստեր կրցած է բերել թէ իսկապէ՞ս ինք գործած է իրեն վերագրուած մեղքերը եւ գէթ նոյն հալածող Սիմոն Վիզենթալն ալ միշտ թերեւս կը մնայ։ Ամերիկայէն Փարիզ ղոզոքները եւ ցոյցերը չեն պակասած, ոչ ալ յայտարարութիւնները։ Հոմի ցուցարներու պատասխաններուն վրայ կը կարդայուէր՝ «Վալտհայմ կախազան կը մնորհէր, Պապը իրեն խաչը կուտայ»։ Հարկմ Տէգլէրն ալ (ԷՍ – Օ – ԷՍ – Ռասիզմ) ըսած է թէ «Հանդիպումը ոճիր մըն է յիշողութեան դէմ»։

ՊԱՌ, միշտ ինքնագոհ եւ ինքնավստահ, իր ծանօթ վարժապետական չեչոտով (որքան ալ փորձէ խուսափիլ, չի յաջողիր) պզտիկ խայթոցներ ըրաւ Միթերանի, նաեւ Շիրաքի։ Այս վերջինը «մեղքնալիք» կը նկատէ, քանի որ ընտրեց անբնական կացութիւն մը – համակեցութիւնը – եւ դիւրին չէ, քանի որ փոխադարձ վստահութիւն չկայ Նախագահին եւ Նախարարապետին միջեւ։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՆԵՐՔԻՆ ՀԱԿԱՍՂԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՉՕՐ. ԷՎՐԷՆԻ ԵԼՈՑԹԻՆ

Սրվագի մէջ հոծ բազմութեան մը ուղղելով իր խօսքը, զօրավար Էվրէն անդրադարձած էր Սթրազպուրկի հայանպատասխանին ու քրտական վերջին յարձակումին, որու գոհը զարձած էին երեսուն դիւղացիներ։ Էվրէն ահաբեկչական այս ծանրակչիռ արարքը հետեւանք նկատած էր Սթրազպուրկ տրուած որոշումին, ու որպէս թուրք կառավարութեան հակազեցութիւն, խօսած էր Թուրքիոյ ՕԹԱՆ–ի անդամակցութիւնը վերաքննելու, ի հարկին նաեւ անկէ բաժնուելու մասին։ Այս հարցը լուրերու, յօդուածներու, քաղաքական կեանքի մեկնաբանութիւններու ձեւով սիւնակներ կը զրաւէ թուրք մամուլին մէջ։ Մինչ ՕԹԱՆ–ի անդամակցութեան հարցին վերաքննութեան պարագան այն տպաւորութիւնը կը թողու, թէ ընդհանուր զոհունակութիւն պատճառած է, միւս կողմէ թուրք մամուլը կ'արձագանգէ երբեմն իրապաշտ արտայայտութիւններու եւս։ Առնցմէ առաջինը «Թերճիւման»ի յօդուածագիր էրկիւն կէօղէի զրիչին կը պատկանի (Յունիս 25)։ «Պետութեան նախագահ մը պարտաւոր չէ ամէն բան ըսելու։ սակայն պարտաւոր է գործադրելու բանը։ Այսպէս, լրագրողներու, քերթողներու, զրադէտներու կը վայելէ ըզգացական խօսքերով թարգման հանդիսանալ ժողովուրդին զգացումներուն, իսկ պետական մարդոց պարտականութիւնն է դիմել հարկաւոր միջոցառումներուն ու կիրարկել պանոնք»։

«Միլիյէթ»ի նոյն օրուան թիւին մէջ ալ տեղ տրուած է նման դնահատումներու։ այն հարցումին, թէ «Թուրքիա կըրնա՞յ դուրս պալ ՕԹԱՆ–էն», կը պատասխանէ ի միջի այլոց բանակի նախկին հրամանատար մը, որ չուզեր յայտնել իր անունը։ Ան կ'ըսէ։ – «Այս բոլորը հետեւանք են Ամերիկայէն կախում ունենալու մեր վիճակին։ մենք միմիայն առանձին մնալու պայմանը ընդունելու պարագային կրնանք զադրեցնել ՕԹԱՆ–ի մեր անդամակցութիւնը։ Եթէ ոչ, պէտք չէ երազել։ Տեսանք, թէ ինչ պատահեցաւ 1974–ին։ Ամերիկայի ազդանշանէն ետք ոչ ոք կրցանք դէնք դնել։ Ինչօնիւի, էճեվիթի չրջանին փորձեր ըրինք անկախ ըլլալու։ չյաջողեցանք։ Այս մէկն ալ պիտի տանինք, պարտաւոր ենք։ ու արեւմտեան աշխարհն ալ ծանօթ է այս կացութեան։ ՕԹԱՆ, փոխանակ հպարտ Թուրքիոյ մը, կ'ուզէ երկիր մը, որ հրամանգուածը գործադրէ միայն։ Դրժուար է կարճ ժամանակի մէջ ինքնաբաւ ու անկախ կարենալ ըլլալ։ Եթէ մէկդի չձգէինք մեր դէնքի ճարտարարուեստը երբ ՕԹԱՆ–ի անդամակցեցանք, այսօր այս կացութեան չէինք մատնուեր»։

Նոյն հարցումին պատասխանած է «Քաղաքական դիտութիւններ»ու ֆաքիւլթէէն դասախօս մըն ալ, տարբեր մեկնաձեցումով մը։ «Զեմ հասկնար, կ'ըսէ ան, Էվրէնի ելոյթը։ ի՞նչ կապ ունին իրարու հետ ՕԹԱՆ ու Եւրոպայի Հասարակապետութիւնը։ Այս ելոյթին նպատակն է ծածկել կառավարութեան ու Սեպտեմբեր 12–ի վարչակարգին անճարակութիւնը քրտական ու հայկական հարցերուն մէջ։ Մեր վերջին տարիները կը նմանին Օսմանեան կայսրութեան վերջին չրջանին։ Բոլորը կը հակառակին մեզի։ միմիայն «մեր դլխաւոր թշնամիին»՝ Խորհրդային Միութեան հետ է որ դէշ չեն յարաբերութիւնները։ ՕԹԱՆ–ի ճակատը պակաս էր, փառք Աստուծոյ հիմա ան ալ բացինք։

Եւրոպա կ'ուզէ որ Թուրքիա «իր ժողովուրդին մարդու վայել վերաբերում ցոյց տայ»։ Եթէ Թուրքիոյ մէջ իրապէս ժողովրդավար կարգեր տիրէին, Յունաստան չէր կրնար չարժման անցընել միւս խմբակները։

Կ'ուզենք Ամերիկայի վրայ ազդեցութիւն բանեցնել։ լաւ, սակայն միջոց մը նաք հայկական բանաձեւը պիտի ներկայացուի նաեւ Միացեալ – Նահանգներու Քոնկրէսին։ Հարցը հետեւեալն է – «Ե՞րբ հիմնուեցաւ Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը»։ պէտք է այս կէտին վրայ համաձայնինք։ Եթէ պիտի ըսենք որ 1923–ին հիմնուեցաւ, մեզի ի՞նչ կը վերաբերին հայկական դէպքերը։ Կ'ուրանանք Օսմանեան ժառանգութիւնը։ Չէ, եթէ կ'ըսենք թէ անոնց չարունակութիւնն ենք, հարցը կը փոխուի։ Ու չենք կրնար արգելք ըլլալ այս բոլորին»։

ԱՄԱՌԸ՝ ՎԵՆԵՏԻԿ

Տոհերու քաղաքը ամբողջ տարին կ'ապրի ու կը շնչէ զբօսաշրջիկներու կշռոյթով։

Սակայն, Հայերուս համար, Վենետիկը միայն զբօսաշրջիկութիւն չէ այլեւ ազգային ապրումներու, հոդեկան յուզումներու եւ ցնծութիւններու, արդար հպարտութիւններու քաղաք մը, երբ Ս. Մարկոս հրապարակէն, չոգեմակոյկով, կըտրելով Ադրիականի ջուրերուն ծփծփումները, կ'ուղղուինք դէպի վանքն Հայոց՝ Ս. Ղազար։

Այս անդամուան համար թողունք ձեռագրատունը, դրադարանը, թանգարանը իրենց թանկագին հաւաքածոներով, երկդարեան տպարանը, թողունք վանական կեանքը եւ հոն կատարուած հետազօտութիւններն ու բանասիրական աշխատանքները զիտական մակարդակի, եւ ըսենք թէ հաւատարիմ իրենց կրթական եւ դաստիարակչական դարաւոր առաքելութեան՝ Մխիթարեան Հայրերը, մի քանի տարիէ ի վեր, Վենետիկի մէջ, հաստատած են հայ լեզուի եւ մշակոյթի ամառնային դասընթացքներ, առիթ ընծայելով Հայուն տօրվելու իր մայրենի լեզուն, ծանօթանալու իր մշակոյթին, երկու տարբեր, բայց լրացուցիչ հաստատութիւններու մէջ։

Մին, հովանաւորութեան ներքեւ Ս. Ղազարու հայկական ճեմարանին, Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանին մէջ, միւսը Վենետիկի Պետական Համալսարանին հայագիտական ամպիոնին կողմէ Վենետիկի համալսարանը։

Վերջին տարիներուն այս երկու ճեմարկները լայն արձագանգ գտան մեր զազութներուն մօտ, քանի տասնեակ ուսանեակ երիտասարդներ, չափահասներ, երկու սեռերու, կը փութան Սփիւռքի զանազան վայրերէն՝ Գանատայէն՝ – Յունաստան, եւրոպական երկիրներէն Մէջին – Արեւելք, օգտակարը լծորդելու համար հաճելիին։

Դասընթացքները բաժնուած են զանազան մակարդակներու՝ սկսնակ, միջակ, զարգացած, հայախօս կամ ոչ և տեղի կ'ունենան առաւօտները։ Օրուան յայտագրին մաս կը կազմեն նաեւ դասախօսութիւններ զանազան նիւթերու չուրջ, չատ յաճախ ընտրուած մասնակցողներուն կողմէ։

Իմացական հետաքրքրութենէն անդին, դասընթացքները հանդիպումի եւ փոխանակութեան առիթ են տարբեր հորիզոններէ եկած տարբեր լեզուներով ուսումներ կատարած անձերու միջեւ, որոնք կը հաստատեն թէ՝ միասին լեզուն է մեսրոպեան որ զիրենք իրարու կը կապէ եւ նոյն ատկին պատկանելու զգացումը եւ պատկանելիութիւնը կուտայ։

Ուստի, Յուլիսը եւ Օգոստոսը Վենետիկ ոչ միայն արձակուրդի չրջան մըն է, այլեւ ամառնային դպրոցներու, համալսարաններու ամիսներ։

Բարեդէպ են երկու նախաձեռնութիւններն ալ։ Գնահատելի են Մխիթարեան Հայրերու կատարած չանքերը, դպրոցական տարեչրջանէն անդին միջոցներ ըստեղծելու, կառոյցներ հաստատելու որպէսզի յաջորդական ներունդները միշտ հաղորդ մնան, իրենց սիլտերը բանան, հայ դրէն, հայ ոգիէն, հայ հոդէն եկած պատգամին։

Մենք կը հաւատանք այս երկու ձեռնարկներու արդիւնաւորութեան։ Ժողովուրդը կը հաւատայ որովհետեւ իրեն համար Մխիթարեան Միաբանութեան կամ Մխիթարեան Վարդապետի կնիքը կրող ամէն կրթական ձեռնարկ ապահովութիւն մըն է լրջութեան, որակի եւ բարոյականի։

Մխիթարեան որակումը կրող հաստատութիւն կամ անձ կը վայելէ վստահութիւնը ժողովուրդին, որովհետեւ ունի իր ետին դարաւոր ժառանգ մը, որքան ալ դժուար ըլլայ զայն կրել իր ուսերուն վրայ։

Ամառը՝ վստահ ենք Վենետիկ, պիտի ըլլայ չատ մը հայ երիտասարդներու եւ չափահասներու ժամադրավայրը։

Կ. Յ.

TURQUERIES

Alain Carignon, ministre délégué à l'Environnement, avait cru bon, il y a trois semaines, de signer un texte appelant le Parlement européen à reconnaître que les Arméniens avaient été victimes, en 1915, d'un génocide. Ce que l'Assemblée de Strasbourg a d'ailleurs fait.

Le texte de cet appel à peine paru dans la presse, Chirac passa une engueulade à Carignon et exigea qu'il publie un rectificatif pour préciser qu'il avait signé à titre strictement personnel et non en tant que ministre.

Carignon dut obtempérer. Mais il n'en est pas encore revenu. Commentaire d'un de ses collaborateurs : «*Chirac a fait de cette histoire une véritable affaire d'Etat en prenant totalement le parti des Turcs contre les Arméniens. Nous n'arrivons pas à comprendre pourquoi*».

Sans doute parce que la Turquie est un modèle d'Etat démocratique.

« *Le Canard Enchaîné* »
— 24 *juin* —

***

Նման պարագաներու, որոնք նորութիւն ալ չեն, լաւագոյն խորհրդածութիւնն է, հաւանաբար, խորհրդածութիւն չընել։ Այլ խօսքով՝ No comment, *ինչպէս կ'ըսէ Ամերիկացին։*

«LIBERATION»

TETE D'AFFICHE

ԷՏՈՒԱՐ ՍԱԳԸԶ

Այս բաժնին մէջ, Ուրբաթ օր, Յունիս 26–ին, «Լիպերասիոն» կ'անդրադառնար Էտուար Սագըզի (նկարն ալ հրատարակեցով), որ ընդհանուր նախագահ – տնօրէնն է, 1981–էն ի վեր, Ֆրանսական դլխաւոր հարտարարուեստներէն՝ ԻԻՔԼՍՖ – Ռուաէլի։ Բնիկ պոլսեցի, Էտուար Սագըզ, ինչպէս կը յիշէ թերթը, բժիշկ է, դիտութեանց տոքթոր, որ 14 տարի նուիրած է դիտական հետազօտութեանց։ Եւրոպայի դլխաւոր մասնագէտներէն է սեռային ներծոր գեղձերու։ 1966–էն ի վեր է որ Էտուար Սագըզ հարտարարուեստի մէջ մտած է եւ ԻԻՔԼՍՖ – Ռուսելի երբեմն գեկավարութեան ընդհ. տնօրէնն եղած է, ապա՝ փոխ – նախագահ – տնօրէն 1978–ին, հուսկ ընդհ. նախագահ – տնօրէն 1981–ին։ Ներկայիս ընկերութեան մեծ բաժնետէրերն են՝ քիմիայի գերման հսկան՝ Հէօքսթ (54%), Ֆրանսական Պետութիւնը (36,25), Սիւէզ (3,75), մնացեալն ալ անհատներ։ Նոր համաձայնագրեր ստորագրուած են Հինգշաբթի օր, 6 տարուան համար, որոնք կը պահպանեն ներկայ վիճակը։ Միակ փոփոխութիւնը՝ Գերմանացիք 7 աթոռ. ունին 12–ի վրայ հսկողութեան մարմնին մէջ։ Սագըզ նախագահ կը մնայ մինչեւ 1989 եւ «Լիպերասիոն» կը վերջացնէ։ – «Երբ իրեն խօսք կ'ըլլայ յաջորդի (ոսփէն) մը մասին, ԻԻՔԼՍՖ – Ռուսէլի նախագահը կը պատասխանէ։ – «Ուրեմն, կը խորհիք որ Սագըզը վերջացա՞ծ է»։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅ ՄԱՄՈՒԼ

ԼԵԶՈՒՆ ԵՒ ՄԵՆՔ

ՌԱԶՄԻԿ ՄԱՏՈՅԵԱՆ

«Մենք կողմնակից ենք բոլոր ժողովուրդների թէ՛ ազգային զգացմունքների, թէ՛ պատմութեան, թէ՛ մշակոյթի, թէ՛ լեզուի նկատմամբ յարգալիր վերաբերմունքի, կողմնակից ենք լիակատար եւ փաստական հաւասարութեան:

Մենք ապրում ենք բազմազգ երկրում, եւ այդ հարցերը անուշադրութեան մատնելը վտանգաւոր է: Յաւօք, մենք երբեմն իրավիճակը այդ ուղղութիւնում գնահատել ենք կենացաճառերի ձեւով, իսկ չէ որ դա կենդանի կեանքն է իր բովանդակ բազմազանութեամբ»:

Մ. Ս. ԳՈՐԲԱՉՈՎ

**

Հայաստանը Ռուսաստանի կազմի մէջ մանելու 150-ամեակի առնակատարութեան օրերին հայկական պատուիրակութիւնը հիւրընկալուեց Ռոստովի մարզում: Հիւրընկալ տանտէրերը մեզ տարան հայկական Զալտըր գիւղը: Այստեղ բնակուող Հայերի նախնիների մի մասը գաղթել է Անիից, մի մասն էլ՝ Կիլիկիայից: Դարերի ընթացքում նրանք պահպանել են իրենց ազգային նկարագիրը, սովորութիւնները, կենցաղը: Լեզուն՝ նոյնպէս:

Երջում էինք, ականջներս ձայնի: Մարդիկ միմեանց հետ խօսում էին հայերէն: Հայերէն էին խօսում նաեւ փողոցում միմեանց հանդիպած ... Ռուսները: Ցեղոյ իմացանք, որ տեղի դպրոցներից մէկը յաճախող ռուս երեխաները նոյնպէս սովորում են հայերէն:

– Իսկ ռուս ծնողները չէ՞ն արտնջում, որ երեխաները ծանրաբեռնուում են:

– Ո՛չ, այդպիսի օրէնք դեռ չի եղել:

... Ու ես յիշեցի մի տխուր փաստ, որ տեղի է ունեցել Երեւանի ռուսական դպրոցներից մէկում. ծնողական ժողովի ժամանակ հայ ծնողներից մէկ – երկուսը առաջարկել են իրենց երեխաներին ազատել Հայոց լեզու եւ գրականութիւն առարկայից: Նրանք առաջնորդուել են «երկաթեայ որամասնութեամբ». եթէ իրենք ընտրել են ռուսական դպրոց, ուրեմն էլ ինչ հարկ կայ «խեղճերին» ծանրաբեռնել «աւելորդ» առարկայով:

– Իմ երեխան փողոցում էլ հայերէն կը սովորի, – նոյն տրամաբանութեամբ ասել են նրանք:

Թերեւս հակաալկոհոլային յօդուածների ամենաուշագիր ընթերցողները գիտեմոլները չեն, ինչպէս մի ժամանակ ես էի չտեսնելու տալիս ծխելու վնասների մասին յօդուածները, երբ ինքս մոլի ծխող էի: Մի գուցէ այս յօդուածն էլ չեն կարդայ նրանք, ովքեր հրաժարւում են հայերէնից: Ինչպէս ասում են՝ տէրն իրենց հետ: Բայց մեր մտահոգութիւնը երեխաների են: Ինձ յայտնի են ընտանիքներ, որոնք երեխայի ձեւաւորման առաջին իսկ տարիներին նրան հեռացնում են հայերէնից, իբրեւ թէ՝ ռուսերէնի առադանութիւնը չփճացնելու համար, մոռանալով, որ առողանութիւնը երեխան նախ եւ առաջ որդեգրում է իր ծնողների՝ յաճախ հէնց «առողանող» ռուսերէնից:

Երեւանի Սպանդարեանի չրջ/ժող – կրթարժանի տեսուչը «Երեկոյեան Երեւան» թերթում գրում է, որ ռուսական դպրոցներում «որպէս համընդհանուր թերութիւն պէտք է նշել աշակերտների ոչ հայեցի առողանութիւնը: Ուղղախօսական թերութիւններից զերծ չէին հէնց իրենք՝ ուսուցիչները...»: Որպէս կանոն, ռուսական դպրոցների ուսուցիչները չափից աւելի ներողամիտ են Հայոց լեզուի դրսեւորումները դնահատելիս. «ճօթ սխալի տակոյութեամբ՝ 8-րդ դասարանցու ուսուցողական աշխատանքը դնահատել էր «4», կարդում ենք նոյն յօդուածում: Եւ այ ու ճախ հանդիպում ես մարդկանց, ովքեր կարդին չգիտեն ոչ «Պուշկինի», ոչ էլ Մաշտոցի լեզուն, անխղճարար ու անփութօրէն խառնելով հոլմներն ու սեռերը, երեխաների հետ բարբառում են չգիտես թէ ինչ լեզուով:

Տարիներ առաջ, երբ աշխատում էի կուսակցութեան Լենինականի քաղաքային կոմիտէում, մեր ուշադրութիւնը գրաւեց մի անսպասելի փաստ. մանկական բաժնում «բերման ենթարկուած» անչափահասների ճնշող մեծամասնութիւնը, որոնք դասերից փախչելով՝ տարբեր խախտումներ ու զանցանքներ էին թոյլ տալիս, ոչ հայկական դպրոցների սաներ էին: Ընդ որում, որպէս կանոն, նրանք ցածր առաջադիմութիւն ունէին ռուսերէնից: Ի՞նչն էր պատճառը: Պարզւում է, նրանք վատ էին տիրապետում ռուսերէնին, յաճախ չէին հասկանում ուսուցչների կողմից հաղորդուող նիւթը եւ անհետաքրքրութիւնից կշտամբանքներից խուսափելու համար փախչում էին դասերից, յաճախ յայտնուում անցանկալի չրջապատում: Մեծ մասամբ լինելով ապահով-ւած ընտանիքների երեխաներ եւ դրսպանում ունենալով դրամ, նրանք ծխում էին, խմում, հրապուրւում մոլի խաղերով...

Երբ պարզուեց այս իրազութիւնը, առաջարկուեց ռուսական դպրոցների առաջին դասարան ընդունելիս հաշուի առնել, թէ երեխաները արդեօք բաւարար նախապէրեակներ ունե՞ն՝ տիրապետելու ռուսերէնին:

*Բանն այն է, որ նման նախադրեալների բացակայութեան դէպքում ծնողների անխոհեմ նկրտումներին երբեմն զոհ են դրւում չատ օժտուած երեխաներ, որոնք կարող էին դառնալ լաւ մասնագէտներ (յետագայում քաջ տիրապետելով նաեւ ռուսերէնին եւ այլ լեզուների), մինչդեռ այժմ մի կողմից՝ համապատասխան լեզուական միջավայրից զուրկ լինելու եւ միւս կողմից՝ դպրոցում անբաւարար դասաւանդման ու լեզուի վատ իրացման պատճառով կիսատ-պռատ սովորելով, նրանք ակամայ ձեռք են բերում անլիարժէքութեան կոմպլէքս, որը մեծ չանքեր է պահանջում յետագայում յաղթահարելու համար: Այդպիսիններն ընկերական շրջապատում դառնում են անհաղորդ, կորցնում են համարձակութիւնը: Եւ ուսուցչի մօտ էլ հետզհետէ ձեւաւորւում է այն թիւր կարծիքը, թէ տուեալ կարծիքը, թէ տուեալ աշակերտը անընդունակ է կամ անաչխատասէր: Դրութիւնը բարդանում է նաեւ դրանով, որ ուժեղ դասընկերները չատ անողրանկատօրէն ծաղրում են «անմեղ – մեղաւոր»ի լեզուական վրիպումները: Ընդունակ երեխան որ կարող էր մայրենի լեզուի հիմքն ւրացնել եւ իրացնել պահանջները, երկրորդ, նոր իրացուող լեզուով պիտի նուիրեն: Հապա ի՞նչ տուպանք տանելու է այն հայերէնը, որ իրենց իսօսակցութեանը մէջ երբեմն հայերէն բառեր կը խառնէն եւ չատ անգամ հայերէնն բնաւ չեն խառներ»:

Վերջերս ոսք դրի (պատահանքը կ'ասէր՝ բարով խերով չդնէի) մի գերատեսչութիւն, որի միջանցքներում փակցուած էին ինչ – որ գծապատկերներ եւ մատնադիտական նիւթեր: Հայերէն՝ ոչ մի բառ ոչ մի տառ: Մտածեցի՝ նիւթերը հատնորար առացուած են վերջերս գերատեսչութիւնից, սակայն անմիջապէս էլ նկատեցի, որ մինիատրի, նրա տեղակալների, վարչութիւնների պետերի եւ անդամ պարեմի առանձնատնեակի դռներին փակցուած անուանատախտակներն անդամ գարձեալ հայերէն չեն: Մինչդեռ հարկաւոր էր չատ բնական ու հասկանալի բան՝ գրուածը կրկնօրինակել երկու լեզուով: Դա՛ է հիշդը:

Ճինկիզ Այթմատովը, պատասխանելով «Լիտերատուրնայա Գազետա»յի թղթակցին, ասում է. – «Ժողովրդի անմահութիւնը նրա լեզուի մէջ է: Իւրաքանչիւր լեզու մեծ է իր ժողովրդի համար: Մեզնից ամէն մէկը որդիական պարտք ունի մեզ ծնած, իր ամենամեծ հարստութիւնը՝ լեզուն մեզ պարգեւած ժողովրդի նկատմամբ...»: Ականաւոր դրողը, վերոդմանք արտայայտելով բոլոր նրանց նկատմամբ, ովքեր մայրենի լեզուի չափերը պաշտպանողներին փորձում են մեղադրել ազգայնականութեան մէջ, յանձին այդ մեղադրողների տեսնում է «դեմագոգ – չաղակրատ – ամբիոնամոլների», որոնք «Ռուսաց լեզուն տեղին ու անտեղի վտանգելը եւ սեփականը նուաստացնելը իրենց համար գործ են հեղինակութեան մանադիտութիւնը»:

Այս իրողութիւններին անդրադարձնք ոչ այն պատճառով, որ այսօր Հայոց լեզուին ինչ – որ վտանգ է սպառնում: Ամենեւին: Երբեք, ոչ մի դարում հայերէնն այնպիսի զօրեղ արմատներ չի արձակել, ինչպէս այսօր մեզանում, երբ հայացում է հսկայական ծաւալներով պետական, գիտարուեստական գրականութիւն, գործում են բազմաթիւ հայկական դպրոցներ, երբ բարձրագոյն մասնագիտական դպրոցներում ժամանակակից գիտութիւնների մի ողջ համակարգ դասաւանդում է հայերէն, եւ այդ գիտութիւնները ուսանելու համար մայր հայրենիք են գալիս Սփիւռքի բոլոր ծայրերից: Հայերէնը գործում է որպէս պետական լեզու եւ վայելում պետական հովանաւորութիւն: Մեր մտահոգութիւնը վերաբերում է այն ահոդ ու փոթորկոտ ծովին, կորանցուցի նաեւ սիրելի ծնողք: Պիտի ներե՞ն արդեօք ծնողք ինձի, իմ այս հեռացումիս համար.

Ռ. Հ.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԾՆՈՂՔԸ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ Է

Վերջերս, հեռաւոր ափի մը վրայ, Մայրերու Օրուան առթիւ, երբ ուղերձ մը կ'արտասանէի, կ'ըսէի, թէ մեզի՝ Հայ ժողովուրդին համար, մեր ծնողքը, այլինքն մեր մայրը եւ հայրը կը խորհրդանշեն մեր ժողովուրդը, կամ պէտք է խորհրդանշեն մեր ժողովուրդը: Մենք մեր ծնողքին մէջ կը տեսնենք կամ պէտք է տեսնենք մեր ժողովուրդը: Մեր ժողովուրդն է որ նկած ու խաւացած, մարմին առած է մեր ծնողներէն իւրաքանչիւրին մէջ:

**

Հեռաւոր այդ նոյն ափերուն վրայ է, որ երբեմն անպատմելի տառապանքով հանդիպած եմ մարդոց, որոնք երբ ինծի հետ ծանօթացած են, եւ որոնք երբ լսած են թէ հայ գրող մըն եմ, փայլող աչքերով նայած են ինծի եւ ըսած են Ֆրանսերէն, կամ անգլերէն.

– Իմ ծնողքս ալ Հայ էր:

Ի՞նչ կը նշանակէ՝ իմ ծնողքս ալ Հայ էր: Այդ մարդիկը ըսել կ'ուզէին, որ ըլլալով հանդերձ զաւակը Հայ հօր մը եւ մօր մը, իրենք ուրիշ ազգութեան մը կը պատկանէին: Եթէ ըսէին թէ իրենց մէկ հայրը Հայ է, կամ իրենց միայն մայրը Հայ է, այսինքն խառն ամուսնութեան մը զաւակն են, ատիկա այնքան ցնցիչ պիտի չըլլար որքան վերի իրենց յայտարարութիւնը: Այդպիսի ամուսնութենէ մը աշխարհ եկած զաւակի մը երակներուն մէջ այլեւս օտարի մը արիւնը խառնուած է եւ այդ զաւակը կիսով արդէն հեռացած է իր ծնողներէն Հայ եղոյին ժառանգութենէն: Բայց երբ օտար ոչ մէկ արիւն խառնուած է զաւկի մը երակներուն, այդ զաւակը ի՞նչպէս կրնայ ինքզինք օտար նկատել, պարզապէս օտար երկնքի մը տակ մեծցած, կամ օտար բարքեր իւրացուցած ըլլալուն համար: Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այդպիսի զաւակ մը, այդպիսի չափահաս մարդ մը, իր ծնողքին նայելով, ծնողքին մէջ իր ժողովուրդը չի տեսներ:

**

Տարբեր կերպը մեզի համար ո՛չ միայն անհասկնալի է, այլ նաեւ անընդունելի: Երբ կը սիրենք մեր Հայրն ու մեր Մայրը, երբ կ'ուխտենք հաւատարիմ մնալ անոնց, երբ կը ջանանք անոնց արժանաւոր յաջորդները ըլլալ, իրականութեան մէջ մենք մեր ժողովո՛ւրդն է որ կը սիրենք, մեր ժողովուրդին արժանաւոր յաջո՛րդն է որ կ'ըլլանք: Ամբողջ ժողովուրդի մը հայրը, երկու հայրը, երեք հայրը ապատառն պատմութիւնն ու անցեալն է որ խտացած է ծնողքի մը մէջ: Ծնողք եւ ժողովուրդի պատկանելիութիւն անբաժան բաներ են: Պատահական չեզուածները ոչինչ կը փոխեն ընդհանուր հոսանքին մէջ: Պիտի նայինք երիտասարդ կամ ծերունապարղ մօր մը կամ հօր մը երեսին եւ անոր մէջ պիտի տեսնենք մեր ժողովուրդը: Պիտի նայինք մեր ծնողքին երեսին, եւ անոր մէջ մերթ պիտի տեսնենք մեր ժողովուրդին տքնութիւնն ու բարեսրտութիւնը, մերթ պիտի տեսնենք մեր ժողովուրդին իմաստութիւնն ու անձնազոհութիւնը, մերթ պիտի տեսնենք մեր ժողովուրդին տաղանդն ու հանճարեղութիւնը, մերթ պիտի տեսնենք մեր ժողովուրդին տկարութիւններն ու թոյլ մէկ կողմը, բայց անպատման պիտի տեսնենք մեր ժողովուրդը եւ մեր ծնողները մէկդի համար պիտի գտանան մէկ – մէկ յուշարձան, միեւ ոսկորէ: Այդ յուշարձանը, ինչ տեղեակ ըլլայ կամ ոչ, գիտակցութիւնը ունենայ կամ չունենայ, կը մարմնացնէ մեր ամբողջ մշակոյթն ու մեր բոլոր բարքերը, լաւ հազորդիչն է նիւթական ու բարոյական թանկագին ժառանգութեան մը եւ ունի բազմաթիւ յատկութիւններ որոնց հեղինակը ինք չէ, այլ դարերու խորքէն եկող այն քանդակագործը, որ մարմին առած է իրեն:

Մերինին նման չորս հովին յանձնուած փոքրիկ ժողովուրդի մը զաւակները իրենց այդ կը գոյատեւեն այնքան առեն որ իրենց ծնողքին մէջ կը տեսնեն ու կը սիրեն նաեւ իրենց ժողովուրդը:

Բայց ամէն զաւակ, որ իր ծնողքին մէջ իր ժողովուրդը պիտի տեսնէ, օր մը իր կարդին ծնողք պիտի դառնայ եւ այս անդամ ինք է որ իր զաւկին համար պիտի խորհրդանշէ իր ժողովուրդը:

Ես կը մտածեմ որ ամէն ծնողք, իր ժողովուրդէն ժառանգութիւն ստացած ամէն մարդ, իր զաւկին նայելով, պէտք է բսէ.

– Ասիկա իմ զաւակս է, բայց իրականութեան մէջ ո՛չ թէ իմ, այլ իմ ժողովուրդի՛ս զաւակն է, որովհետեւ ես իմ ժողովուրդս կը խորհրդանշեմ, որովհետեւ ես եւ ժողովուրդս նոյն բանն ենք: Ի՞նչ պիտի բնեմ ուրեմն, որպէսզի իմ զաւակս ինծի նայելով միայն հայր մը չտեսնէ, այլ տեսնէ նաեւ այն բանը զոր ես կը խորհրդանշեմ:

Եւ կը մտածեմ նաեւ, որ բոլոր անոնք որոնք իրենց ժողովուրդին հօտէն հեռացած են, իրենց ծնողքին նայելով, պէտք է բսեն.

– Ես իմ ժողովուրդիս չաւակը չեմ այլեւս, բայց ուրեմն այլեւս իմ ծնողքիս ալ զաւակը չեմ: Ժողովուրդիս հետ միասին, կորնցուցի նաեւ սիրելի ծնողքս: Պիտի ներե՞ն արդեօք ծնողքս ինծի, իմ այս հեռացումիս համար.

Ռ. Հ.

ՈՒՆԿՆԴՐԵԼՈՎ ԵՐԵԱՆՑԻ ԿՈՒՈՒՆԿԻՆ

«Բարով եկար, սիրուն կռունկ,
Ի՞նչ լուր բերիր հայրենիքէս»

Հայրենի մեր կռունկներուն ամէնէն համակրելիներէն մէկն է անկասկած Ռուբէն Երեւանցի, որուն բերած լուրերուն ակնդէտ՝ լեփ – լեցուն սրահ մը կ'ունկընդրէր գլնդրէր գինքը Յունիս 22–ի իրիկունը, Թէաթր տը Փարիզի մէջ, Դպրոցասէր վարժարանի ի նպաստ արուած համերգին:

Ան իր խանդավառութիւնը արտայայտելէ առաջ Սթրազպուրկի մէջ տարուած յաղթանակին առթիւ, երգից «Սարերի քամին»: Ինչպէս կ'ըսէր համերգի սիզդիրին Ն. Տուրեան ներկայացնելով արուեստագէտը, պէտք էր ուշի – ուշով հետեւիլ Ռ. Երեւանցիի երգերու խօսքերուն. բան մը, որու չատ անպատճառ բնաւ պէտքը չենք զգար երբ հայկական երգեր մտիկ կ'ընենք ներկայիս. այնքան աւելորդ ու անտեղի «կը չատախօսեն» անոնք: Սակայն իր մօտ բոլորովին այլ է պարզուած պատկերը. իր երգերը աւելի քան խօսիլ՝ «բաներ մը կ'ըսեն» ունկնդիրներու: Կը պատմեն երեւանեան կեանքէն, մեր անցեալէն, ներկայէն, ուրախութիւններէն, տխրութիւններէն: Ճիշդ է որ Ռուբէն երեւանցի կ'երգէ իր երգերը, սակայն այդ սրահը լեցնող ներկաներէն ո՞ր մէկը չէր ձայնակցեր, արտակցեր իրեն, երբ, օրինակ ան մեր աւերուած հայրենիքէն փշրուրիները հետ իր կարօտը կը ղրկէր այն լեռներուն, վանքերուն, զորս «ձգեր էինք գետի միւս ափին». եւ ո՞վ չէր բաժներ տակաւին իրեն հետ, անոնց վերադառնալու, գանոնք վերապտնելու հաւատքը, երբ կ'ունկնդրէր անոր երգը:

Ռուբէն երեւանցի երգեց պարզ, անդարդ բեմին վրայ, թառած բարձր աթոռակի մը. իր երգով պատասխանեց «ի՞նչ լուր բերիր հայրենիքէս» հարցումին, որ լսուեթեան մէջ բանաձեւուած էր սրահը լեցուցած բազմութեան ներկայութեամբ: Իր երգը, պատմեց Երեւանի արդիականացած, մեծ քաղաքի առօրեայէն, անոր ցուցափեղկերէն, չոգ կիրակիներէն: Վերջինի մէկ - երկու հարուածով մեր աչքերուն առջեւ կեանքէն էջեր բացող ներկարիչի մը նման, ան երգով ուրուագծեց ամէնէն իրապաշտ ու բարախուն պահեր, անցեալէն ու առօրեայէն:

Յայտարբ Ա. մասի վերջաւորութեան իրեն ընկերացաւ Դպրոցասէր Վարժարանի աշակերտներէն խմբակ մը, ու անոնց հետ երգեցին երկու մանկական երգեր՝ «Նաւակը» ու «Չի կարելի»ն:

Նոր օրերու այս գուսանը, ինչպէս բնութագրեց զինքը Ն. Տուրեան, իր երգացանկը կը համեմէր միջանկեալ զրոյցի պատառիկներով, որոնք ղլխաւորաբար կը միտէին անհատականալի ըլլալու վտանգը փարատելու եւ դէպի ունկնդիրները ճամբայ հարթելու իր երգերու խօսքերուն: Նոյն մտահոգութիւնը կը մատնէր նաեւ հատիկ, հատիկ առողանութիւն մը, որ թափանցիկ կը զարձնէր նոյնիսկ ամէնէն արագ երգուած տողերու չարայարութիւնը:

Աւելի անհաչհանդ ու ինքնարուխ էր Ռ. Երեւանցի յայտագրին Բ. մասին մէջ, ուր յատկապէս ուշադրաւ էին «Սարդոսեան», «Գազանանոց» եւ «Եղը» երգերը: «Գազանանոց» երգը, որ խլեց երկարաեւ ծափեր, ձօնուած էր «բոլոր այն պզէտներին, որոնք մեռել են ո՛չ իրենց կամքով»: Այլաբանական պատկերներով խորհրդանշուած, բանաստուած, կողոպտուած երգերու, երգիչներու պարագան էր հոն ներկայացուածը, անոնց՝ որոնք մահով միայն կը հասնէին իրենց երազին:

Ռուբէն Երեւանցի Փարիզի այս առաջին համերգով յաջողեցաւ ճամբայ բանալ նաեւ իր նոր երգերով, դէպի մեր ներաշխարհը, ուր երկար տեղ է վեր կարօտը տեղատուուած էր հայ երգի դաչտին փշելիք նոր ու ազուր չունչի մը: Ու երբ ընդհանուրի փափաքով կրկնուած «Սարերի քամի»ով իջաւ վարագոյրը, դեղեցիկ վայելքէ մը առանց յագենալու բաժնուղի մը հոգեվիճակով մաղթեցինք որ Երեւանցիի փարիզեան այս առաջին համերգը, չըլլայ նաեւ միակը:

Ա. ԹՈՒԹՈՅԵԱՆ

ԻՏԱԼԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՍՏԵՓԱՆ ՍՐԱՊԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

– ՄԱՀՈՒԱՆ 15ՐԴ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻԻ –

Արդէն 15 տարիներ անցած են այն օրէն երբ իտալահայ համայնքը կորսնցուց իր ամէնէն կարկառուն դէմքերէն բարեբար՝ Ստեփան Սրապեանը:

Կիրակի, Յունիս 14–ին Միլանոյի Սուրբ Քառասուն Մանկունք Եկեղեցին հաւաքուած էին հանդուցեալին հարազատներն ու համայնքի անդամները յարգելու յիշատակը ազգասէր ու բարեգործ Հայուն եւ աղօթելու անոր հոգւոյն համար:

Պատարագի ատարաին հոգեւոր հովիւ՝ Սարգիս Քահանայ Սարգիսեան անգրադառնալով նախորդ Կիրակի օրուան՝ Հոգեգալուստի տօնին եւ մեզի քրիստոնեաներուս բաշխուած Ս. Հոգւոյ կենարար շնորհներուն, անգամ մը եւս չեշտեց Աստուծոյ խմաստութեան, անհատնում սիրոյ եւ կենդանարար պարգեւներուն առջեւ մեր հոգին աղօթքի միջոցաւ բանալու անհրաժեշտութիւնը, որով հնարաւոր կը դառնայ նաեւ մեր փորձութիւններուն, եւ ամէն տեսակի դժուարութիւններուն մէջ մխիթարութիւն ղըտնելու եւ մղուելու բարի գործի ու ազգօգուտ աշխատանքի:

Ապա ողկոյզելով հանդուցեալ բարեբարին յիշատակը չեշտեց մանաւանդ այն պարագան, երբ երեսուն տարիներ առաջ Ս. Քառասուն Մանկունք Եկեղեցին քար առ քար, ապիւս առ ապիւս կը բարձրանար եւ մարմին կ'առնէր դառնալու համար մեր աղօթքի տունն ու ազգային զգացումներուն ներշնչարանը: Այդ օրերուն Ստեփան Սրապեան իր սիրոյն, անմիջական հետաքրքրութեան ու հետեւողական ուշադրութեան առարկան դարձուց եւ ամբողջ հոգիով փարեցաւ եկեղեցւոյ չինութեան գործին եւ այսօր մենք երախտապարտ սրտով կը յիշենք գինք իր բոլոր միւս բարի գործերով, բայց Սարգիս քահանայ, յայտնելով թէ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնէն Վազգէն Ա. Հայրապետ այս առթիւ ղրկած էր հեռագիր մը, զոր ան կարդաց հետեւեալ բովանդակութեամբ եւ իտալերէն թարգմանութեամբ:

«Սրտանց կ'աղօթենք յաւէտ ողբացեալ Ստեփան Սրապեանի հոգւոյն համար, որ երկար տարիներու իր եկեղեցաչէն եւ ազգանուէր նուիրեալ գործունէութեամբ անմոռանալի պայծառ յիշատակ մը թողուց: Թող բարին Աստուած միշտ անմոռաց, միշտ օրհնեալ պահէ անոր յիշատակը արդարներու գասին՝ յաւերժական լոյսի աշխարհին մէջ:

Սուրբ Էջմիածնի Մայր Տաճարին մէջ մեր նախապատուութեամբ հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանդիստ Յունիս 14–ին, Մայր Աթոռիս բարերար Ստեփան Սրապեանի հոգւոյն համար:

Յիշատակն արտարոց օրհնութեամբ եղիցի»:

Վազգէն Ա. Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց:

Հոգեհանդիստի արարողութենէն ետք Սրապեան ընտանիքի անդամները, հարազատներն ու ժողովուրդը յուզումով համակուած մեկնեցան Եկեղեցիէն, իրենց հետ առնելով Ստեփան Սրապեանի բարի գործը չարունակելու եւ իր յիշատակը անթառամ պահելու զգացումը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՉԵՒԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԹԵՀՐԱՆ ՀԱՅԿ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ԱՑՑԵԼԱԾ Է
ԻՐԱՔՑԻ ՀԱՅ ԳԵՐԻՆԵՐՈՒ

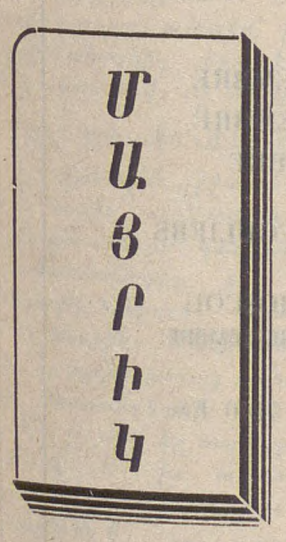
Թեհրանի մէջ հայկական պատուիրակութիւն մը այցելած է Հեչմաթիէ կայազօրը պտնուող իրաքցի գերիներուն: Կայազօրի հրամանատարը՝ գնդապետ Շահ – Փանահ, բացատրութիւններ տուած է գերիներու առօրեայ կեանքի մասին, նշելով որ «Գերիները կանոնաւոր նամակագրութիւն ունին իրենց ընտանիքներուն հետ եւ թէ ընտանիքները ազատ կերպով կրնան այցելել անոնց: Ուշադրութիւն կը դարձուի անոնց առողջապահութեան հարցերուն, կը հսկանեխուի անոնց գործածական ջուրը, հարկ եղած դեղորայքը անաւօրէն կը տրամադրուի. ուսելիքները եւ կերակուրները բժիշկներու կողմէ միջտ քննութեան ենթարկուելով կը մատակարարուին գերիներուն: Գերիները ազատ են իրենց կրօնական արարողութիւններու կատարման մէջ. անոնք կը մասնակցին մարզական խաղերու և մրցումներու: Փափաքողներ կրնան աշխատիլ արհեստանոցներու մէջ եւ իրենց աշխատանքին դիմաց, անկախ բոլորին վճարուղ ամսականէն, յաւելեալ աշխատավարձ ստանալ: Ունին իրենց երգչախումբերն ու թատերախումբերը, որոնք յաճախ հանդէս կուգան: Ամէնուն տրամադրած է մարճակալ եւ յարմարաւէտ անկողին: Հակառակ անոր որ պատերազմի պատճառով յառաջացած դժուարութիւններու հետեւանքով ժողովուրդին համար կարգ մը ուտելիքներ ու պիտոյքներ գտնելը դժուար է, սակայն անոնք գերիներուն կը տրամադրուին առատօրէն. օրինակ՝ իւրաքանչիւրին կը տրուի ամսական երեքուկէս քիլօ հաւու միս, հինգ կտոր օճառ եւ այլն»:

Հայկական պատուիրակութիւնը գիրքեր նուիրած է հրամանատարութեան եւ կայազօրի գրադարանին: Ապա, գաղտփարա – քաղաքական գրասենեակի պատասխանատուին առաջնորդութեամբ հայկական պատուիրակութիւնը անցած է բազմահազար գերիներու մէջէն, տեղ – տեղ կենալով անոնց մօտ. գերիները բացատնչած են՝ մահ Ամերիկայի, մահ Սադր. Միութեան, մահ Իսրայէլին, մահ Սատամին: Թատերասրահին մէջ գերիները բեմադրած են թատերախաղ մը, որուն ներկայ եղած են հայ եւ ասորի գերիներ:

Այնուհետեւ մարզասրահին մէջ հանդիպում մը տեղի ունեցած է հայ եւ ասորի գերիներու հետ: Հայ հոգեւորականները կարճ արարողութիւն մը կատարած են քրիստոնեայ գերիներու համար:

«Ալիֆ»ի թղթակիցը կը նշէ, թէ այցելութեան ընթացքին ուշադրաւ եղած է այն երեւոյթը, որ կայազօրի պատասխանատուները գերի բառի փոխարէն միշտ հիւր բառը գործածած են:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ



ԱՆՐԻ ՎԷՐՆԷՕԶ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. *Paris, 1985*

Սօսիներով եզերուած, ցից գառիվերով այդ ճամբուն թիւ 3–ին վրայ կանգ առին բնակարանի մեր փոխոխութիւնները:

Պարոն Թիւրնէրի նման, որ տասը թիւերով իր ծառուղին ունէր, մենք ալ հիմա ունէինք «չափի վրայ շապկագործ» ցուցատախտակով մեր «խանութ»ը: Աչք խարող ճակատին եռին, հազիւ տեղ կը մնար մեր երկու մեքենաներն ու կերպասը կորելիք սեղանը տեղաւորելու: Այս գործատեղիին սահմանները միջնորմով մը ճշդած էինք, որպէսզի եռւի մասը կարենայինք որպէս «հիւրասենեակ» գործածել:

Հայրս հոն կը քնանար ութան – բազկաթոռի մը վրայ: Ապա, չէնքին մայր պատը արդելք կ'ըլլար աւելիին: Սակայն հոն բացուածքով մը ապակեծածկ «խոհանոցիկ» մը աւելցուցած էինք, չէնքին նեղ բակին վրայ:

Յանկարծ ամէն բան կը կերպարանափոխուէր, ինչպէս կ'ըսեն այսօր «կրկնայարկի», պատուհակաձեւ փոքրիկ սանդուխով մը, որուստիճաններէն կարելի էր բարձրանալ քովընակ: Այն տեղ մեր առջեւ կը բացուէին երկու խցիկներ, ուր կը գտնուէին մեր անկողիններ, հոս առաստաղին զարնուելու վտանգը չունէինք, այն պայմանով որ այս անգամ մեր գլուխները քիչ մը ծռէինք:

Հակառակ մեր զործածած առատ ձէթին ու մեքենական իւղին, խանութը փակող մետաղէ փեղկը կը փաթթուէր ու կը փակուէր այնպիսի գժոխային աղմուկով մը, որ ամբողջ թաղը կը լսէր թէ պատկելու կ'երթայինք, կամ թէ ելլելու ժամն է: Սակայն դիւերը մինչեւ այնքան ուշ ժամերու կ'աշխատէինք, ու առաւօտուն այնքան կանուխ կը սկսէինք, որ տարաժամ այդ որոշումը միշտ ալ պատշաճ ժամերէ դուրս կը ձեղքէր թաղին լռութիւնը:

Փուռին առջեւ հայրս փոխարինած էր Աննա մօրաքոյրս, ուր խոհարարական այնպիսի հրաշքներ կը գործէր, որ մեր սեղանը միշտ տաննեակ մը պնակներ կ'ունենար: Իր երջանկութիւնը այդ պահերուն, մեր հիւրերու դէմքերուն վրայ վայելքի մը այնքան յատկանշական դիմախաղերը տեսնել կ'ըլլար: Այն տեղ միայն սեղան կը նստէր, երկարատեւ պատրաստութեան պատճառով իր ախորժակը կորսնցուցած, եւ պատառաքաղին ծայրով միայն կը համտեսէր իր կերակուրը, որոշելու համար, թէ ինչպիսի փոփոխութիւն մը կարելի էր կատարել յաջորդ անգամուն:

«Քաղաքի կեդրոն»ի մեր դիրքը կը սատարէր այցելուներու առղանգին, որոնք յայտնապէս աւելցած էին 24 հոգինոց «Արմենիա» կոչուած երգչախումբի մը կազմութենէն ի վեր: Երգչախումբին դեկավարը, վերջին տանը հանճարեղ երգահան Կոմիտասի, որ ձայնագրած ու դաշնաւորած էր հայկական ժողովրդական երգերը, յատկապէս Պրիւսէլէն կուգար, պատրաստելու համար «տարեկան մեծ համերգը»: «Մեծ» այդ որակումը որ միշտ կ'ընկերանար հայկական երեկոյթներուն, ըլլային անոնք «պարանոցիկ» կամ «մշակութային» սկսած էր արդարանալ կէս – արհեստավարժութեամբ մը, որ տակաւ կը փոխարինէր սկիզբի մեր օրերու սիրող արուեստագէտները: Հանդիսութիւնը տեղի կ'ունենար Մարսէյլի «Փլէյել»ին «Մասիլիա սբրահ»ին մէջ:

Մեր խանութը այս առիթով տոմս ապահովելու գրասենեակի մը կը վերածուէր: Տոմսերուն տրցակները կը սահէին չապիկներու եւ պիչերանոցներու տակ, եւ խանութին յետնամասը կը դառնար կազմակերպիչ կեդրոն:

Ցոյսը՝ Ֆրանսայի ցոյց տալու, թէ իր հիւրընկալած այս ժողովուրդը տէր էր հազարամեայ մշակոյթի մը, համերգի իրիկունը կը դանէր իր պսակումը, քաղաքապետի օգնականին ներկայութեամբ: Եւ «Լը Փըթի Մարսէյյէ» թերթը, չնորհիւ իր սեփական թղթակիցին, որ հանդիսութենէն առաջ կուգար երեկոյթին երգացանկը առնելու եւ չուտով կ'անհետանար, երբեմն առնուազն տասը տող կը նուիրէր՝ նկարագրելու համար «բարձրորակ այս գեղեցիկ երեկոյթը»:

Եռուն գործունէութեան այս չրջաններէն դուրս, հօրս զրաղումներուն մէջ էկեղեցին միշտ նախասիրութիւն մը եղած է:

Հաւատայ, թէ ոչ: Շէյքսփիրեան այս հարցումը չէր որ Հայը կ'ուղղէր իր հաւատքին նկատմամբ:

(Շար. ի 17)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ Օծման 24–րդ տարեդարձին առթիւ, պատարագ կը մատուցուի այս կիրակի, Յունիս 28, յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի եկեղեցասէն բարեբար՝

ԿԱՐԱՊԵՏ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

հոգւոյն ի յիշատակ, անոր մահուան 5–րդ տարելիցին առթիւ:

ՎԵՐԱՄՈՒՏ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1987 - 1988 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց Երկսեռ վարժարանի 1987 – 88 տարեշրջանի աճառագրութիւնները կը շարունակուին:

Հաստատութիւնը ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական բաժին:

Ֆրանսերէնով եւ հայերէնով կատարուած դասաւանդութիւններու կողքին, կ'ուսուցուին անգլերէն եւ սպաներէն լեզուները:

Վարժարանը արդէն օժտուած է Էնֆորմաթիքի սարքերով: Աշակերտները առիթը պիտի ունենան իրենց ազատ ժամերը պիտի անցնեն իրենց ազատ քայլերը նետելու այդ շատ կարեւոր կալուածէն ներս:

Կը պահուի գիշերօթիկի բաժինը:

Ինքնաշարժներու սպասարկութիւնը կը կատարուի հետեւեալ շրջաններուն մէջ՝ Առնուվիլ, Վիլիէ լը Պել, Փանթէն, Օլնէ Սու Պուա, Վիլփէնթ, Սէվրան, Լիվրի Կարկան, Կանեըի, Մոնֆէրմէյ, Տրանսի եւ Ռոմէնվիլ:

Դիմել անօրէնութեան. –

1, Պուլվար տիւ Նոռ, 93340 Լը – Ռէնսի, *երկուշաբթիէն Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10–էն՝ կէսօրէ ետք ժամը՝ 5:*

Հեռաձայն. – 43 – 81 – 01 – 72

— APPEL URGENT —

La Croix Bleue desArméniens de France a besoin de toute urgence d'un véhicule utilitaire (estafette - fourgonette - 4L - F4 F6 ou une Renault 5 Expresse) pour la Colonie de Bellefontaine.

La Croix Bleue serait infiniment reconnaissante pour ce don généreux d'utilité communautaire.

Pour tout contact appeler :

La permanence : 48 - 24 - 46 - 57 (après-midi)

Mme Merdjanian : 39 - 95 - 56 - 22

Mme Minassian : 39 - 58 - 40 - 07

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Հրանտ Սամուէլի մահուան 10–րդ տարելիցին ի յիշատակ, Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Սամուէլեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

EUROPE 1

Lundi 29 juin, de 19 à 20 heures, à l'émission DECOUVERTES participent: Henri Papazian, Ara Krikorian, Michel Guégan, Charles Villeneuve et (éventuellement) un Turc.

ՍԱՄՈՒԷԼ - ՄՈՒՐԱՏ

ՍԻՐԵԼԻ ԾՆՈՂՔ

Եթէ կը հաւատաս որ Հայը պէտք է ապրի իբրեւ հայ,

Եթէ կը հաւատաս տակաւին հայեցի կրթութեան եւ բարեկրթութեան,

Եթէ կը հաւատաս կրօնական եւ բարոյական արժէքներու՝ քու ընտանեկան յարկիդ ներս,

– Վստահէ զաւակդ Մխիթարեան Հայրերուն հոգածութեան.

– Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարանի տարիներու փորձառութեան:

Մի սպասեր անախորժ անակնկալներու եւ յուսախաբութիւններու:

Կրնայ չատ ուշ ըլլալ եւ սխալը՝ անդարմանելի:

Այժմէն արձանագրէ զաւակդ:

Արձանագրութիւնները բացուած են արդէն 1987 / 1988 տարեշրջանին համար:

Երկսեռ

գիշերօթիկ եւ ցերեկօթիկ բաժիններով:

Մանկապարտէզ – Նախակրթարան – Երկրորդական:

Արձանագրութեան համար դիմեցէք ուղղակի վարժարանին տեսչութեան.

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL - MOORAT
26, rue Troyon — 92310 Sèvres
Tél. : 45 - 34 - 68 - 28

Տարեթոշակի դիւրութիւն պիտի տրուի ուշիմ եւ աշխատասէր աշակերտներու:

Ինքնաշարժի ուղիով գիծ պիտի հաստատուի Ալֆորվիլէն դպրոց, ինչպէս նաեւ Անթոնիէն դպրոց:

Antony

BAIL A CEDER
avec
fonds de commerce

POUR CAUSE RETRAITE

Fabricant - artisan de lustres en cristal cède son fonds de commerce avec matériel et outillage.

Tél. : Dans la journée
46 66 61 78
ou entre 19 et 20 heures
46 66 69 00

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 6–ԻՆ

ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց եւ Սամուէլ – Մուրատեան Վարժարաններուն:

Dimanche 28 Juin à partir de 13 heures

Fête Champêtre Annuelle

DE L'ECOLE TEBROTZASSERE
1, boulevard du Nord — Le RAINCY

La fête sera animée par les élèves de l'Ecole TEBROTZASSERE
Chants, danses, poèmes, sketches.
Distribution de prix à 15 heures.
Programme artistique
—— Evelyne ALTOUNIAN
—— Roupen YEREVANTSI
—— Levon CLARIAN
—— Nareg DOURIAN et la chorale de l'école
et des SURPRISES . . .
Buffet ARMENIEN à partir de 13 heures.
Venez nombreux.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Vendredi 3 juillet à 20 heures 45

RECITAL

ROUPEN YEREVANTSI

Poète de la chanson arménienne

Dédicace de son disque

Au profit de l'Ecole *Tebrotzassere*

— Participation aux frais —

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

Nœud d'Or

Restauration et Entretien de Tapis Anciens

ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐՈՒ
ՄԱՔՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՀԱՍՑԷ ՄԸ

ՎԵՐԱՏԵՍՈՒԹԵԱՆ
ԵՆԹԱՐԿԵՑԷՔ
ՁԵՐ ԳՈՐԳԵՐԸ
REMETTEZ
VOS TAPIS
A NEUF

A. BAJAKJIAN (Ց. ՊԱՋԱՔՃԵԱՆ)
24, rue Saint-Lazare — 2e cour à gauche
75009 PARIS — Tél. : 42. 81. 33. 21

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանին

ՃԱՇ - ՓԱՐԱՁԱՆԳԷՍԸ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28-ԻՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Իսիի եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չորհակալութեամբ առացած է՝ Տիկին Ազնիւ Դարբինեանի մահուան առիթով փոխան ծաղիկի եկեղեցւոյ պայծառութեան համար:

Տէր եւ Տիկին Մարտիրոսեան 200 Ֆ., Տիկին Էլիզ Շահանքէրեան 200 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Ն. Միքայէլեան 200 Ֆ., Օր. Շիրվանեան 100 Ֆ.:

***

Տէր եւ Տիկին Ժան Թիւթիւնճեան 500 Ֆրանք կը նուիրեն Իսիի Ս. Մարիամ – Աստուածածին եկեղեցւոյ՝ Միհրան Քէհէյեանի հոգեհանգիստին առիթով:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ՕԾՈՒՄԻ 12–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Իսի, Յունիս 28–ին, կիրակի օր, եկեղեցւոյ Օծումի 12–րդ տարեդարձն է:

Ժամը 10–ին հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ ու կը քարոզէ, Փարիզի առաջնորդ՝

ԳԻՒՏ ԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԱՇԵԱՆ

յաւարտ պատարագի մասնաւոր հոգեհանգիստ եւ Մատաղօրհնութիւն:

Ժամը 13–ին ժողովրդական ճաշ, նախագահութեամբ՝ եկեղեցւոյ Աւագ Կրնքահայր Պր. ՆՈՒՐՀԱՆ ՖՐԻՆԿԵԱՆԻ, Սէն – Նիքօլա սրահին մէջ, 30 ռիւ տիւ Ժէներալ Լըֆլէր, Իսի. մէթրօ Քօրանթէն Սէլթօն:

Տոմսերը վաճառքի են հոգաբարձութեան անդամներու եւ եկեղեցւոյ քարտուղարութեան մօտ: Ապահովեցէք չուտով ձեր տոմսերը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Ս. Մեսրոպ Կրթարանի յանձնախումբը չնորհակալութեամբ առացած է Տիկին Մալաթեանէ 500 Ֆ., Ոմն՝ 500 Ֆ.:

ARMENIE 87

REPRISES DES VOLS DIRECTS
PARIS / EREVAN / PARIS

— EN BOEING 727 —
— DE LA COMPAGNIE AIR CHARTER —
FILIALE DE LA COMPAGNIE AIR FRANCE

CALANDRIER DES DEPARTS

DEPARTS	RETOURS
09 JUILLET	24 JUILLET
23 JUILLET	07 AOUT
06 AOUT	21 AOUT
20 AOUT	04 SEPTEMBRE
03 SEPTEMBRE	18 SEPTEMBRE
17 SEPTEMBRE	02 OCTOBRE

DEPARTS DE MARSEILLE PAR VOLS REGULIERS
14 JOURS DONT 12 A EREVAN
— 2 NUITS (ALLER ET RETOUR) A MOSCOU
Du **1er** au **14 AOUT** — Du **05** au **18 SEPTEMBRE**
Du **03** au **16 OCTOBRE**
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7240 Frs.

SPECIAL
Du **22 AOUT** au **04 SEPTEMBRE**
Voyage accompagné par Jacques CHELELEKIAN
FORFAIT *MARSEILLE / MARSEILLE* : 7000 Frs. (tout compris)

RENSEIGNEMENTS ET INSCRIPTIONS

Sonia COUMRYANTZ
OPTIMA TOURS
12, rue Vignon
75009 PARIS
Tél. 47 - 42 - 10 - 35

Levon BAGHDASSARIAN
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil
75001 PARIS
Tél. 42 - 61 - 51 - 13

Varoujan SARKISSIAN
SEVAN VOYAGES
48, Cours de la Liberté
69003 LYON
Tél. 78 - 60 - 13 - 66

Jacques CHELELEKIAN
VOYAGES St. ANTOINE
214, route Nationale
de Saint Antoine
13015 Marseille
Tél. 91 - 96 - 01 - 06
91 - 03 - 16 - 28

Lic. A 130

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՅՈՒՆԻՍ
30
MARDI
30 JUIN
1987

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԴ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL.: (1) 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
C.C.P. PARIS 15069-82 E — 51027317 A R. C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 600 Ֆ· — Վեցամսեայ : 310 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 700 Ֆ· — Հատը : 4,00 Ֆ·

62ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 16.518 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 62e ANNÉE — No 16.518

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՅՈՒՆԻՍ 22 – 23)

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»Ի ԹՂԹԱԿՑԻՆ
ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ

ՋՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆԻ ՀԵՏ

Արմատները հեռուից են գալիս: Հեռու ու բարձրի, երբեմնի հայաշատ Շուշի քաղաքից, ուր հարիւրամեակ առաջ նրա ապուպապ արմատները այդ քաղաքում ամէն կողմից տեսանելի ճարտարապետական մի գեղեցիկ կոթող են թողել աչխարհին: Դա Ս· Ամենափրկիչ (Ղազանչեցոց) եկեղեցին է: Ապա ճակատագրի վայրիվերումները այս հայ ճիւղին հասցրել են Մերձաւոր – Արեւելքի տաք ու չէկ աւազները, մինչեւ որ հանդրուանել են Լիբանանի մայրաքաղաք Պէյրութից ոչ այնքան հեռու փռուած հայկական մի գիւղում, որը շատերը դիտեն· դա Այնճարն է: Ու քամու ուրիշ ալիքներով նա յայտնուել է քաղաքների քաղաք Փարիզում, որտեղից եւ 51 տարի հողի վրայ ապրած այս հայորդին եկել, առաջին անգամ ոտք է դրել հայրենի հողի վրայ: Զուլալ Գազանճեան՝ բանաստեղծ, արձակագիր, լրագրող, հրապարակախօս:

– Ձեր այցելութեան նպատակը:

– *Իրապէս որ ինձի համար յուզիչ երեւոյթ էր հրաւիրուիլ Հայաստան իբրեւ ազեմահայ գրող եւ բանաստեղծ: Այս յուզումը աւելի կը չեչտուի, մանաւանդ չարենցեան այս տօնակատարութիւններու զուգադիպումով: Իրականութեան մէջ ինքզինքս կը զգամ ոչ այնքան արժանաւոր, որովհետեւ Սփիւռքի մէջ ունինք հայ մշակոյթին նուիրեալ իսկապէս տաղանդաւոր եւ ժրաջան շատ մշակներ: Որովհետեւ ես անձնապէս սիրող (ֆրանսերէնի՝ ամաթէօր) գրող մըն եմ, մինչ ուրիշ շատերը իբրեւ չունչն ու ոգին կը տպաւէն՝ օրնիբուն կարենալ Սփիւռքին մէջ հայ մնալու եւ հայերէն ստեղծագործելու կիրքով ու աշխատանքով:*

– *Քանի որ առաջին այցելութիւնն է, ապա հաւանաբար խօսելու շատ թեմաներ կը լինեն:*

– *Անշուշտ: Որեւէ ածականով չեմ կըրնար որակել ապրումս: Երկիրս եւ ժողովուրդս տեսայ այնպէս՝ ինչպէս գիտէի եւ կ'երեւակայէի, իրապէս լաւ՝ լաւագոյնին ձգտումով· ոչ աւելի, ոչ պակաս:*

– *Միայն երեւոնո՞ւմ եղաք:*

– *Ոչ: Զանազան շրջաններ պտըտեցայ, մինչեւ Գորիս, ու Ղափան: Տեսայ մեր երկրին զաւակները՝ կառչած իրենց հողին եւ նախանձախնդիր մեր պապենական աւանդութիւններուն, մշակոյթին, երգին եւ խօսքին, մանաւանդ արեան: Արիւն, որ սփիւռքահայ բանաստեղծ Ցարուխ Կոստանդեանի որակումով (նրա գործերը չուտով կը տպագրուեն Երեւանում – Վ· Ս·) իր առանձին համն ու բոյրն ունի· մեր ինքնութիւնն ու ինքնուրոյնութիւնն է:*

– *Քանի որ դուք հրաւիրուել էիք որպէս չարենցեան հանդիսութիւնների հիւր, նաեւ պիտի այդ մասին խօսէիք:*

– *Կարելի չէ լռել չարենցեան հանդիսութիւններուն: Օփերայի դահլիճին մէջ վարդէս Պետրոսեանի խօսքէն ետք, երբ ժողովուրդը յոտակայս ծափահարեց ու լացաւ ուրախութենէն, կեանքիս մէջ ամենաերջանիկ եւ ամենացնցիչ ապրած պահերէն մին էր: Ինչ կը վերաբերի Չարենցականի մէջ կատարուած եզրափակիչ տօնակատարութեան, ուր պատիւ ունեցայ խօսելու արեւմտահայ գրչակիցներս – բուռ անունով, հիացումով միայն կարելի է նշել անոպատի մէջ ծաղկած այս քաղաքի մարդկանց մեծ սէրը Չարենց անուան հանդէպ: Հազարաւոր մանուկներ իրենց խօսքով, թէ երգով, թէ չքերթով նկան փառաբանելու, որ ապագան աւելի պեղեկիկ պիտի ըլլայ, որովհետեւ իր մշակութային թէ ազգային հիմերը զօրացած են ու ախտախտ՝ Չարենցի ու իր անմիջական գործակից եւ բախտակից ընկերներուն չունչով:*

– *Ուրիշ ի՞նչ հանդիպումների մասին կը պատմէիք:*

– *Տպաւորութիւններուս յուզիչ պահերէն մին էր Երեւանին մօտիկ Արովեան քաղաքի մէջ երկու զորձատուներու երիտասարդ աշխատողներու հանդիպումը բանաստեղծ Ցուվհաննէս Գրիգորեանի եւ ինծի հետ, ուր խօսեցանք բանաստեղծութեան մասին առհասարակ: Նման երեւոյթ Եւրոպայի ամենաքաղաքակիրթ երկիրներուն մէջ իսկ հազուադէպ է: Եղայ Պարոյր Սեւակի տունը – թանգարանը եւ տեսայ, որ մեր ժողովուրդը, մանաւանդ երիտասարդութիւնը, կը սիրէ ազնիւ խօսքն, ու իր տենչերը մարմնաւորող տնաշատ եւ մեծ սրտերը՝ այս անգամ ներկայացուած էին Պարոյր Սեւակով: Ամանդոյթ դարձած բանաստեղծութեան այդ օրը նոյնպէս վառ մըն է մեր զեղարուեստասէր եւ բարի ձգտումներու:*

– *Դուք հրաւիրուել էիք Սիփուռհայ – յութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի կողմից: Բնականաբար կը կամենայիք խօսել նաեւ սփիւռք – հայրենիք կապերի մասին:*

– *Գիտէ՞ք, կապեր բառն ինքնին տակաւ է արտայայտելու այն, ինչ մենք կը մտածենք հայրենիքին նկատմամբ: Այդ իսկ պատճառով կը մպղթեմ, որ Սփիւռքահայ – հայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէն ըլլայ այնպիսի կեդրոն մը, որ կարողանայ աւելի մեծ աշխատանքներ կատարել ի շահ Սփիւռքի հայապահպանման: Կոմիտէին շուրջը համախմբուած գտնենք մեր մտաւորականութեան լաւագոյն մասը: Ան մեզի, Սփիւռքահայերուս համար Կոմիտէն աւելի պէտք է հանդիսանայ տեսակ մը նախարարութիւն: Կարեւորագոյն հաստատութիւն մը: Կ'ուզեմ շնորհակալութիւն յայտնել Կոմիտէին, իր բոլոր աշխատակիցներուն, որ մեզ չրջապատեցին հոգատարութեամբ, Հայաստանի Գրողներու Միութեան, իր նախագահին, բոլոր հայ գրողներուն: Որպէս հիւր, անշուշտ, նպատակս էր լաւագոյն եւ աւելի մօտիկ, ուղղակի յարաբերութիւններ ստեղծել հայրենիքի մեր գրողներուն հետ: Անուններ չեմ սիրեր տալ եւ կարեւոր ալ չեն անունները, երբ գործը ինք ներկայ է եւ կը խօսի: Ըսեմ միայն, որ մեր խօսակցութիւնները սկսան եւ պիտի չարունակուին յօգուտ մեր ժողովուրդի սփիւռք – հայրենիք մշակութային գործակցութեան: Ինչպէս պատմութեան բնական հոլովոյթը կը պահանջէ (ատոր վկայութիւնը եղան եւ չարենցեան ու սեւակեան տօները), ամէնքս ալ գիտակից ենք, որ անհրաժեշտ է բնական վերարժեւորումի ենթարկել անցեալը եւ այդ հիման վրայ որմնադրել նաեւ այսօրւան լուսը:*

– *Եւ վերջին հարցը: Քանի որ սովետական Հայաստանի բ՚ետերցոյները յոյն շրջանակները ձեզ ինչ գիտեն, ի՞նչ կարելի է ակնել այդ քացը լրացնելու համար:*

– *Թերեւս հրատարակուի՞լ: Լաւ բարեկամս՝ Ալեքսանդր Թոփչեան, որ ուշի – ուշով կը հետեւի սփիւռքահայ ու համաշխարհային գրականութեան ընթացքին, այդ ուղղութեամբ համոզեց զիս: Ձեռագիրներ պիտի զրկեմ իրեն:*

– *Յանկարուում եմ, որ տեսած հրատարակուած տեսակներէ ձեր ժողովածուն:*

– *Շնորհակալութիւն:*

հարցազրոյցը վարեց՝
ՎԱՆԻԿ ՍԱՆԹՐԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՐԲԱՋՈՎԵԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

—×—

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մոր· Միութեան համայնավար կուսակցութեան Կեդր· Կոմիտէին լիակատար նիստը, որ երկու օր տեւեց, հիմնական փոփոխութիւններ բերաւ, մանաւանդ տնտեսական մարզին մէջ:

Կորբաչով ձգտելէ ցարդ զործադրուած տնտեսական քաղաքականութիւնը: Հարկ է փոխել, բայց ի՞նչպէս ստեղծել «ընկերվարական հիման» վրայ, դրութիւն մը որ աւելի մրցակցական ըլլայ քան զբամատիրութիւնը, չկապկելով հանդերձ դրամատիրական դրութիւնը: Աչխատանքը պաշտպանուած կը մնայ Սահմանադրութեամբ: Բայց, Կորբաչով խնդրոյ – առարկայ կ'ընէ դիներու հարցը եւ տրամադիր է աշխատավարձերու մանակի ազատութիւն մը չնորհել: Կորբաչով աւելի հետու կ'երթայ եւ մանաւանդները նոյնիսկ լպրծուն կը գտնեն այդ դեռինը: Կ'ուզէ զուտ վարչական մեթոտներէն անցնել տնտեսական մեթոտներու, այլ խօսքով խորհրդային տնտեսութեան մէջ ներմուծել չուկայի մեթոտները, նախապատուութիւն տալով սպառողին: Ցետոյ, «անընդունելի» կը գտնէ որ կուսակցութիւնը եւ իր կազմակերպութիւնները կանգնեն խորհրդային ընկերութեան ընթացքը:

Պարզ է, Կորբաչով մարդիկ փոխեց, որպէսզի իր մարդիկն ունենայ եւ խոչընդոտները չբազմանան: Փակման ատեն, յայտարարեց· – «Նոր հարցեր, նոր դժուարութիւններ կը սպասեն մեզի: Սըխալներու դէմ, պաշտպանուած չենք: Բայց համոզուած եմ, որ սխալելու վախը մեծագոյն սխալն է»: Ցատակ է քարտուղարին միտքը եւ վճռած է կէս ճամբան չկենալ:

Նիստերը փոթորկալից եղած են Աբել Աղանպէկեանի յայտարարութեանց համաձայն: Երբ, այս ծանօթ տնտեսագէտը կ'ըսէ՝ «կատարեալ միամտութիւնը միայն զերեզմանատուներու մէջ է», խոստովանած կ'ըլլայ թէ տարակարծութիւններ կային: Միշա, Աղանպէկեանի համաձայն, գիներու ներկայ վիճակը – «անհանդուրժելի» է, մազութը երեք անգամ նըւազ կը ծախուի քան համաչխարհային չուկային վրայ, ինչ որ մսխումներ կը սեղծէ: Աղանպէկեան կը դրժէ թէ նոր փոփոխութիւնները մերձեցում մը նչանակեն դրամատիրական դրութեան հետ:

Երեք նոր դէմքեր կը մտնեն· – Ալեքսանդր Իակովլեւ (64 տարեկան) որ քաղաքական Բիւրօ մուտք կը զործէ, Նիկոլայ Սլիւնկով (58 տարեկան) նաեւ նոր անգամ քաղաքական Բիւրոյին, Վիկտոր Նիկոնով (58 տարեկան), մասնագէտ դիւղատնտեսութեան:

Լիակատարը որոչեց նաեւ 1988 Յունիսի համար, կուսակցութեան արտակարգ համագումար մը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՑՏՐՈՒԱ

«ՍԵՒ – ՈՏՔԵՐԸ» այսինքն Ալժերիոյ բնիկ Ֆրանսացիները մեծ համագումար մը կազմակերպած էին Նիսի մէջ, իրենց հայրենադարձին 25–ամեակին առթիւ:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ
– ՀԱՅ ԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ՊԱՏԺԷ ՖՐԱՆՍԱՆ

ՅՆՈՐ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆ Կ'ԱՌԿԱՒԷ ԿԱՐԵՒՈՐ ԳՆՈՒՄ ՄԸ

Եւրոպական Խորհրդարանին քուէարկումը չատ անհանդիստ ըրած է Թուրքիան, ինչպէս արդէն կը պարզուէր քաղաքական դէմքերու ջղագրգիռ ելոյթներէն: Ասոնցմէ ետք՝ կարգը կը թուի եկած ըլլալ զործին, քանի որ Անգարա սկսած է այլ հակազդեցութիւններու անցնիլ: Այսպէս, Թուրքիոյ կառավարութիւնը ցնոր տնօրինութիւն առկախած է ատոր պատիժը ռատար կազմածի պայմանագրութեան մը: Այս պայմանագրութիւնը 300 միլիոն ֆրանքի (50 միլիոն տոլար) ձեռք ձգած էր Թոմսոն – Սէ – Էս – Էֆ–ը ռատարներ հայթայթելու համար Թուրքիոյ 8 օդակայաններու: Պիտի ատորագրուէր այս չաբթու Աբտաքին նախարար Միշել Նուաոի կողմէ, որ Թուրքիա կ'այցելէ Յուլիս 2–էն 4:

⁂

Թուրքիա բողոքած է պաշտօնապէս Յունաստանի մօտ եւրոպական Խորհրդարանի քուէարկութեան առթիւ: Ըստ յոյն Աբտաքին նախարարին, Անգարա նմանօրինակ բողոքներ կը ներկայացնէ Հասարակաց Շուկայի բոլոր կառավարութիւններուն մօտ: Այդ առնչութեամբ արդէն Աբտաքին նախարարութիւնը կանչած էր Անգարայի համապատասխան դեսպանները:

⁂

Փարիզեան մամուլի արձագանգներուն անդրադառնալով («Ցառաջ», Յունիս 23) կ'ըսէինք թէ ընդհանրապէս թերթերը միայն արձագանգած էին, առանց խորհրդածութեան: Այն ատեն, մեր ուչադրութենէն վրիպած էր «Քոթիտիէն տը Փարի»ն, որ Յունիս 21 – 22–ի իր թիւին մէջ ամբողջ էջ մը կը նուիրէր քուէարկութեան եւ երկու յօդուած ալ լոյս կ'ընծայէր: «Ա.ոջին Միւնիխը» խորագրուած դրութեան մէջ, Ռընօ տը Շազուան դիտել կուտայ թէ Հայ Սփիւռքը սոխպուեցաւ աւելի քան 70 տարի սպասել որպէսզի «Ցիշողութիւնը յաղթէ անգամ մը եւս» եւ այսօրուան յապաղած ճանաչումը ապտակ մը կը նկատէ Անգարայի համար: Կը ձագկէ նաեւ Թուրքիոյ վարչակարգը – ժողովրդավար թէ մենատիրական – որոնք ուրացած են իրականութիւնը: Ցիշդ կողքին, Իվ Քորնի – հակիրճ պատմականը կ'ընէ Հայոց ողբերգութեան Սան – Սթեֆանոյէն՝ Լօզան:

Այս անդրադարձը առանձնապէս ուչադրաւ է, եթէ նկատենք որ «Քոթիտիէն» ալ հոսանքին կը պատկանի (որ, ընդհանրապէս ժլատ է այս առընչութեամբ) եւ թէ մանաւանդ քանի մը տարի առաջ, Տոմինիք Ժամէ բաւական վրդոված էր Հայերը, նոյն թերթին մէջ, առնուազն անտեղի գրութեամբ մը:

Կիրակի առաւօտ Մասենա հրապարակին վրայ բացօթեայ պատարագ կը մատուցուէր, որու ներկայ եղան Շիրաք եւ քանի մը նախարարներ: Ժողովուրդին մէջ էր Պատ, որ սուլոցներու եւ թչնամական ցոյցերու առիթ տուաւ (մերժած էր ատոր բազդել ներման օրինագիծը 1982–ին եւ իր – Տի – Էֆ–ի միակ երեսփոխանն էր,

(Շար·ը Դ· էջ)

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՔԻՒՐԴԵՐԸ

Գրեց՝ ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

– 1 –

Եւրոպական Մորհրդարանը բացայայտօրէն ընդգծեց կապը՝ հայկական ու քրդական հարցերուն միջեւ: Պատեհ առիթ մըն է այս՝ մօտէն ծանօթանալու Թուրքիոյ Քիւրտերուն, որոնց գործունէութեան մասին տեղեկութիւններ կը հաղորդուին յաճախ մեր մամուլին մէջ, սակայն չի տրուիր համայնապատկեր մը այդ գործունէութեան արդի շրջանին:

Վիճակագրական մարզի մէջ բոլորովին վստահելի տուեալներ չկան: Քիւրտ ազգայնական հատուածը հաւանաբար կը չափազանցէ Քիւրտերու թիւը, երբ կը հաստատէ թէ Թուրքիոյ մէջ 12 միլիոն Քիւրտ կայ, եւ աշխարհի մէջ՝ 26 միլիոն (տե՛ս՝ «Ազատի Քիւրտիստան» Հիմնադրամի Ֆաունտէյշըն–ի թերթիկը, տպուած Սան – Ֆրանսիսքօ, ԱՄՆ, Մարտ 1986, էջ 1): Աւստրալիացի լրագրող – հեղինակ Փիթըր Ոլայթ կ'ենթադրէ որ 15 միլիոն Քիւրտ կայ Թուրքիոյ մէջ («Սիանի Մորնինկ Հերըլտ», 1985, Փեպրուար 8): Պերճ Պէրպէրօղլու, որ ԱՄՆ–ի մէջ հեղինակութիւն կը համարուի Թուրքիոյ հետ կապ ունեցող հարցերու մասին, 9 միլիոն կուտայ անոնց թիւը, («Թըրքի ին Քրայսիզ» գըրքին մէջ, տպուած՝ Լոնտոն, տպարան Զէտ, էջ՝ 126): Այս թիւը 1982–ին Թուրքիոյ բնակչութեան մէկ հինգերորդն էր, 20 տոկոսը: Ուրիշ, նոյնքան հմուտ ու չեզոք մասնագէտներ կը հաստատեն թէ հաւանաբար ա՛յս է ամէնէն լաւ չափը, – առնել այն թիւը, որ Թուրք Պետութիւնը կուտայ իբր Թուրքիոյ բնակչութեան թիւը, ու հաշուել անոր մէկ հինգերորդը գոնէ, իբր Քիւրտերու թիւ: Պէտք չէ մոռնալ որ Քիւրտերը Թուրքերէն քիչ մըն ալ արագ կ'աճին: Եւ ուրեմն այս համեմատութիւնը կը փոխուի ապագային: Այսօր Թուրքիա ունի 48 միլիոնի մօտ բնակիչ, եւ ուրեմն անոնց 9·500·000–ը գոնէ Քիւրտեր են: Ի դէպ, քանի որ չատ մը պիտաչխատողներ համոզուած են թէ Թուրքիա բնակող Քիւրտերը աշխարհի մէջ ապրող Քիւրտերուն 45 առ հարիւրը կամ թերեւս կէսը կը կազմեն, վերջնական հաշիւը կ'ըլլայ, – 9·5 միլիոն Քիւրտ, Թուրքիոյ մէջ, 20 միլիոն, աշխարհի մէջ:

Թուրք կառավարութիւնը կը բողոքէ որ չատ մը «Քիւրտ» համարուողներ մէկ – երկու սերունդէ ի վեր մոռցած են իրենց լեզուն, մշակոյթը, ծագումը, եւ համարուած են Թուրք բնակչութեան մէջ: Իսկ մէկ ինէօնիան Քի՛ւրտ էր ծագումով, կ'ըսեն անոնք, սակայն միշտ հակառակ՝ ոչ միայն անջատողական չարժումներու, այլ նաեւ որեւէ ինքնաբնորոշումի՝ իբր «Քիւրտ»: Անոր պէս միլիոններ կան, ըստ Պետութեան, 9·5 միլիոն «Քիւրտ» համարուողներուն մէջեւ: Ամերիկացի մասնագէտներ, որոնց առաւել մեծամասնութիւնը սովորաբար Թուրք Պետութեան սիրած երաժշտութիւնը կը նուագէ, կ'ընդունին որ նման անձեր կա՛ն, սակայն կասկածելի է որ կէս կամ մէկ միլիոնէն աւելի Քիւրտ իսկապէ՛ս կորսընցուցած են իրենց քրտական ինքնութիւնն ու զգացումները: Ընդհակառակն, վերջին հօթնամեակի բռնութիւններուն եւ վերանորոգուող խորականութիւններուն իբր արդիւնք, չատեր վերադարձած են իրենց արմատներուն: Այսպէս, հաւանական չէ որ աւելի քան 500 հազար քիւրտ ծագումով անձ կորսնցուցած է իր ազգային պատկանելիութիւնը: Ուրեմն, Թուրքիոյ 48 միլիոն բնակչութեան 9 միլիոնը գոնէ Քիւրտ է:

– 2 –

Քիւրտերը, անշուշտ, երբեք բաւին լուրջ առումով պետականութիւն ունեցող ժողովուրդ մը չեն եղած, սակայն քիւրտ ծագումով անձեր, քիւրտ գինուորներու օգնութեամբ, երբեմն կարեւոր դիրքերու տիրացած են Իսլամ աշխարհին մէջ: Այսպիսի անձերէն ամէնէն աշխարհահռչակն է Սալահ – ուտ – տին ալ – Այյուպի, աբեմուաքին ծանօթ՝ Սալատինն անուանով, սուլթան Եգիպտոսի, Նուաճող՝ խաչակիրներու: Քիւրտերը, Հայերուն նման ու մեզմէ աւելի՛, եղած են լեռնային բարձրավանդակի ազգութիւն. ամէն ձոր ու հովիտ տարբեր տոհմ ու ցեղախումբ, ամէն անառիկ լեռ՝ տարբեր իշխանի, ցեղապետի կամ չէյխի բերդ: Ջանազան բարբառներ խօսող այս ցեղը, որ ունի դիւաւորաբար Սիւննի – Իսլամ ասկային նաեւ Շիի – Իսլամ (Ալեւի) ճիւղեր, միշտ մնացած է բաժնուած, տկար: Սակայն այս բաժանումը արդելք չէ եղած Քրդական հողերու ընդարձակումին: Ն. Ք. 400 թուականին, Քիւրտերու հայրենիքը այն բարձր լեռնաշղթան էր, որուն երկու ճիւղերը կը բաժնեն հայկական բարձրավանդակի հարաւային մասը՝ այսօրուան Իրաքէն, ու Իրանի զաչտերը՝ Միջագետքէն: Դարերու ընթացքին, արաբ սուլթաններու, Պարսիկ Պետութեան ու մանաւանդ Հայ Պետութիւններու անկումին պատճառաւ, բազմացան ու տարածուեցան Քիւրտերը: Օրինակ՝ 1300–էն 1514, օսմանեան Թուրքերու յաղթանակներէն առաջ արդէն, քիւրտ պէկեր (պէկ, պէյ, աղա, տարբեր տիտղոսներ են ցեղախումբերու աւանդական եւ կէս – աւատապետական զեկավարներուն տրուած) կը տիրապետէին արդէն Բաղէշ – Պիթլիսի շրջանին, կ'իշխէին Վանայ լիճէն հարաւ – արեւմուտք տարածուող հին հայկական շրջաններուն, (Ուշտունեաց եւ Մոկաց աշխարհներ): Աւելուշտ այս բոլոր գաւառներու զեկավարները հնազանդեցան Օսմանեան կայսրութեան, Սուլթան Սելիմ Եավուզի տիրապետութեան շրջանէն հետ (1514): Անկէ յետոյ, մինչեւ 19–րդ դար, քիւրտ իշխանները աւատապետական, ցեղային դրութեան վրայ հիմնուող կառավարիչներն էին հայաբնակ չատ մը շրջաններու, ծառանները Օսմանեան կայսրութեան:

Տասնեւիններորդ դարուն, մօտ 50 անգամ քիւրտ իշխաններ ապստամբեցան Օսմանեան Պետութեան դէմ, սակայն այս ըմբոստութիւնները ունէին զուտ տեղական բնոյթ եւ դիւրաւ ճնշուեցան: (Տես՝ Նեզան Քենտալ, «Տ'հը Քիւրտ անտրը Տ'հը Օթթոման Էմբայր» յօդուած, «Փիփըլ Ուփ Հաւութ է Քանթրի» գրքին մէջ, խմբ. – Ժէրար Շալեան, հրտ. Լոնտոն, Զէտ հրատարակչատուն, 1980, էջ՝ 22): 1880–ին, Շէյխ Օպէյտուլլահի վարած ըմբոստութիւնը, Ագտիւլ Համիտի կառավարութեան դէմ, առաջինն էր որ ազգայնական բնոյթ ունէր, եւ որը այնքա՛ն մտահոգեց Օսմանեաններն ու Իրանը, որ առնուազ կրցան գործակցիլ ու ճգմել չարժումը: Հայ Յեղափոխականներուն Դաշնակցութիւնը, 1894 – 96–ի Ջարդերէն եաք մանաւանդ, քանիցս փորձեց համոզել քիւրտ իշխանները՝ թէ հասարակաց թշնամին Թուրքն է, սակայն նման փորձեր յանգեցան փոքր, չատ տեղական յաջողութիւններու: Ընդհանրապէս, 1894 – 96–ի Ջարդերէն մինչեւ եղեռն, Քիւրտը եղաւ Հայը Ջարդող, Թալանող, հայ Ֆէտայիին զինառաքումը արգիլել փորձող տարր մը:

Առաջին աշխարհամարտին Ամերիկայի նախագահ Ուիլսըն խոստացած էր իր համբաւաւոր 14 կէտերու թիւ 12–ի խոստումով) թէ Օսմանեան կայսրութեան ոչ – թուրք տարրերը պիտի ըլլային զոնէ «ինքնավար»: Սեւրի դաշնագիրը (Օգոստոս, 1920), կը խօսի «դիւաւորաբար քիւրտ բնակչութիւն ունեցող շրջաններու ինքնավարութիւն» տալու մասին (յօդուած թիւ 62), եւ պատմագէտներ ու իրաւաբաններ նոյն դաշնագրի թիւ 64 յօդուածը չատ մեկնաբանած են իբր անկախութիւն թելադրող, եթէ ոչ խոստացող յօդուած: Ամերիկացի, որ անշուշտ 1919 – 1923 շրջանին յոյն եւ հայ Պետութիւններուն դէմ կը պայքարէր, պարզապէս խարեց Քիւրտերը, որոնք անշուշտ միացեալ զեկավարութիւն չունէին եւ, պէտք է ըսել, զոնէ Հայերուն չափ միամիտ ու անհեռատես զտնուեցան: Ժողովուրդներ ըրաւ ինքնավարութեան մասին, մինչեւ Յուլիս, 1923, և Լօզանի դաշնագրէն եաք անշուշտ մոռցաւ զանոնք: Ամերիկացի տեղակալ Իսմէթ Ինէօնիւն, որ, կ'ըսուի, ծագումով Քիւրտ էր, փորձեց «կակուղցնել» այս մոռացումը, ըսելով թէ արդի Թուրքիան «Թուրքերու եւ Քիւրտերու հայրենիքն է» (տե՛ս՝ Ճորճ Հարրիս, «Էթընիք Քանֆլիքթ Էնտ Տ'հը Քիւրտ» յօդուած, «Աննալզ» պարբերաթերթին մէջ, Թիւ 433, Սեպտեմբեր 1977, էջ՝ 115): Սակայն անշուշտ «Թուրքիա» բառը չուտով բնորոշուեցաւ իբր Թուրքերու հայրենիք ու «վաթան», Քիւրտերը մոռացութեան ենթարկուեցան, եւ կամ վերածուեցան «լեռնային Թուրքե–ր»ու, ինչպէս Հայերը «Քրիստոնեայ Թուրքեր»ու:

1925–էն 1939, Քիւրտերը փորձեցին դիմադրել Թուրք Պետութեան որդեգրած նոր ուղղութեան, եւ անկէ յառաջացած վարչական միջոցառումներուն, որոնք արդելքներ կը դնէին իրենց ապրելակերպին վրայ. (հազուա՛ս, կրօնք՝ մանաւանդ Շիի – Ալեւիի Քիւրտերու, զէնք կրել): 1925–ին, Նախընտրականի տէրվիչօղլուական ազանդի Քիւրտերը ըմբոստացան, Շէյխ Սայիտի զեկավարութեամբ: 1930–ին, Ագրիի (Ալագյազ) շարժումը, Արարատի սարորայն բարձրացուց Ցեղափոխութեան դրօշը: 1936 – 1938–ին Տէրսիմի (այժմ՝ «Թունճելի») Քիւրտերը, որոնք չատ համակիր եղած են Հայութեան, ապստամբեցան: Անշուշտ խակութեան ու անմիաբանութեան փաստ մըն ալ այս ըմբոստութիւններու մասնակի, իրերայաջորդ բնոյթն է: Փոխանակ բոլորը միասին ծառանալու, ինչ որ անկասկած պիտի զժուարացնէր Թրքական բանակին զործը, մէկ – մէկ ըմբոստացան, ու մանր յաջողութիւններէ եաք՝ տմնեցան:

Կ'արժէ յիշել որ միչտ ըսուած է թէ Չ. Դ. իր բարոյական ու նոյնիսկ գինով եւ տնտեսական (՞) օգնութիւնը տուած է այս չարժումներուն, մանաւանդ՝ 1930–ի Ագրոյի չարժումին: Կ'ըսուի նաեւ թէ Ռոյպուն չարժումին: Կ'ըսուի նաեւ թէ Կոմս (Վ. Փափազեան) Չ. Յ. Դ.–ի պետ կավարներէն մին, 1927–էն եաք եղած է Քիւրտերու հետ կապ պահող պատասխանատուն: Սակայն մանրամասն փաստարկումներ չեմ տեսած, եւ չատակ չէ թէ 1927 – 30–ական թուականներուն, Ագրէն հազիւ պրծած, դեռ – վրանարնակ Հայութեան կէս – զեկավար Չ. Յ. Դ.–ն ի՞նչ կրնար ընել, գործնականօրէն, Քիւրտերուն համար: Ապագայ գիտաչխատութեան նիւթ կայ:

(Շար. 1)

ԻՏԱԼԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

150ԱՄԵԱՅ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆ ՄՈՒՐԱՏ - ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

ԵՒ

150–ՐԴ ԱՄԱՎԵՐՋԻ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

1836 / 37 — 1986 / 87

ՎԵՆԵՏԻԿ. – («Յառաջ»). – Վերջերս Վենետիկ քաղաքին մէջ, չաբախակի եւ լոյթներով, Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի տեսչութիւնը նչեց, ըլլայ մչակութային, ըլլայ գեղարուեստական արտայայտութիւններով, վարժարանի 150–ամեայ յոբելեանը, այնքան հաղորդական ու ազդեցիկ միջոցներով որ, պարզ չուկայի ժողովուրդէն սկսեալ մինչեւ քաղաքի մտաւորականութիւնն ու մամուլը բերին իրենց մասնակցութիւնը եւ արձագանգեցին տեղական թերթերու էջերէն, իբր ոչ միայն պատկառելի ու մարկարգակ ունեցող վարժարան մը ներկայացնելով զան, այլ նաեւ իբր ամբողջացուցիչ եւ լրացուցիչ մէկ մասը Սուրբ Ղազար կղզիին ուր 270 տարիներէ ի վեր, Մեծն Մխիթարի օրերէն մինչեւ այսօր կը գործեն Մխիթարեան վարդապետները հայ մչակոյթի ու աւանդութիւններու մչտարթուն պահակները, յաջողելով զբաղիլ նաեւ ուչադրութիւնն ու հմայքը օտարներուն, հանդէպ հայ պատմութեան, մչակոյթին եւ առ հասարակ հայ տիպարին որ կենդանի քանդակն է հայ անունին:

Արդարեւ, այս տարի կը տօնենք 150–ամեայ յոբելեանը Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանին, ոչ լոկ իբր արտաքին չռայլ երեւոյթի մը առիթ, այլ առաւելապէս ջանք մը ընդարձակելու ծաւալումները, կատարուած 150 տարիներու աչխատանքի մնայուն արժէքին, որպէսզի աւելի իրազեկ ըլլայ հայ ժողովուրդը եւ գիտակցի Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի սկիզբ առած ոգիով չարժառիթներու – այժմէականութեան, ըստիւրաքանչիւր մեր ներկայ պայմաններուն, եւ մեծդի դերը զոր ունի ան կատարելիք դեռ մեր օրերուն՝ խաթարուող Միջին – Արեւելքի երիտասարդ սերունդին, դէպի Արեւմուտք խուժող այդ պատանիներուն՝ ըլլալու հաւաքավայրը եւ իսկական կրթարան, որպէսզի հոն թրծուին անոնք ու հասունանան մեր մչակոյթով ու լեզուով եւ ապա նետուին եւրոպական կամ ամերիկեան համալսարանները:

Յունիս 14 – առաւօտեան ժամը 11–ին Գոհարանական պատարագով սկիզբ առին 1986 – 87 դպրոցական յոբելենական տարիի ամավերջի տօնակատարութիւնները: Պատարագիչն էր վարժարանի տեսուչը Հ. Ռափայէլ Անտոնեան, երգեցողութեամբ՝ վարժարանի աչակերտութեան, եւ ծնողներու ներկայութեամբ, որոնք, Միջին – Արեւելքէն, եւրոպայէն ու Միացեալ – Նահանգներէն վերադարձած էին չերմացնելու, պաչտօնական ու հոգեպարար, վկայականներու բաչխումի արարողութիւնը: Տեսուչ վարդապետը, մեկնաբանելով օրուան խորհուրդը, իր քարոզով ջանաց զգացնել, յատկապէս աւարտական դասարանի աչակերտներուն ուղղելով իր խօսքը, թէ ինչպէս Աստուած, չաւերու մէջէն ընտրելով զիրենք, բերած էր այս վարժարանը, տալով անոնց առիթն ու կարելիութիւնը զարգանալու ոչ միայն գիտութեամբ ու ազգային ոգիով այլ նաեւ եւ յատկապէս լսելու եւ զարգանալու համաձայն քրիստոնէական ճչմարտութիւններուն որոնք կը կատարելագործեն ու կ'աղնուացնեն մարդուս բնական յատկութիւնները, ու կը կերտեն մարդը՝ զօրաւոր իր բարոյական համոզումներուն մէջ ու գիտակից եկեղեցական իր պարտականութիւններուն: «Ձեր զոհերով բաւ տեսուչ Հայրը իրականացուցէք Քրիստոսի խօսքերը, եղէք օրինակ բարիին, տուէք կեանքի պատուհիններուն քրիստոնէական հաւատքի քաղցրութիւնը»:

Կէսօրուան աւանդական ճաչէն եաք, որու ընթացքին տեղի ունեցան բաժակաճառեր ու կեցցէներ յանուն մեր ժողովուրդին եւ աւարտական 11 երիտասարդներուն, ամբողջ հաւատարմութիւնը, լայնօրէն ընդարձակուած նոր ժամանող ազգայիններով ու տեղացի օտար բարեկամներով, տեղատուութեան վարժարանի Թէօփոլեան չքեղ դահլիճին մէջ:

Օրուան հանդիսին պատուոյ հիւրերն էին Ս. Ղազարի միաբանութեան ներկայացուցիչ Հ. Յովսէփ Վրդ. Պէհէտիկեան, Իտալիոյ Մորհրդային Միութեան ընդհանուր հիւպատոսը՝ Սէրկէյ Կուզնեցով իր կնոջ հետ եւ փոխ – հիւպատոսը նոյնպէս իր կնոջ հետ Միլանոյէն. Վենետիկի քաղաքապետի գոմէշ անուանուած իր մասնակցութիւնը կը բերէր փոխարան Աուկուսթօ Սալվատորի (իր կարգին Վենետիկի նահանգային զբօսաչրջիկութեան մարմնի վարիչ), Վենետիկի քաղաքապետութեան խորհուրդի անդամ փրոֆ. Բոպէրթօ Թէօտոլինի, Վենետիկի պետական համալսարանի վերատեսուչի ներկայացուցիչ փրոֆ. Մ. Փատոան: Մինչ իտալական քաղաքական ընտրութիւններու պատճառով բացակայող հեղինակութիւնները հեռագիրներով կը բերէին իրենց մասնակցութիւնը. այսպէս Վենետոյի նահանգապետը Ֆրանչեսքօ Կուիտոլին եւ Վենետօ գաւառի նախագահը Քարլօ Պերնինի, եւ ուրիչ հեռագիրներ բարեկամներու եւ նախկին սաներու կողմէ առաքուած: Իրենց մասնակցութիւնը բերած էին Հ. Բ. Ը. Միութեան Իտալիոյ մասնաճիւղը յանձին Պր. Յարութիւն Ալէքսանեանի եւ Հ.Մ.Ը.Մ.–ի Իտալիոյ մասնաճիւղը յանձին իրենց նախագահ Պր. Ալէքս Պէզիկեանի, երկու միամիտ ու անհեռատես զտնուեցան: Ժողովուրդներ ըրաւ ինքնավարութեան մասին, մինչեւ Յուլիս, 1923, և Լօզանի դաշնագրէն եաք անշուշտ մոռցաւ զանոնք: Ամերիկացի տեղակալ Իսմէթ Ինէօնիւն, որ, կ'ըսուի, ծագումով Քիւրտ էր, փորձեց «կակուղցնել» այս մոռացումը, ըսելով թէ արդի Թուրքիան «Թուրքերու եւ Քիւրտերու հայրենիքն է» (տե՛ս՝ Ճորճ Հարրիս, «Էթընիք Քանֆլիքթ Էնտ Տ'հը Քիւրտ» յօդուած, «Աննալզ» պարբերաթերթին մէջ, Թիւ 433, Սեպտեմբեր 1977, էջ՝ 115): Սակայն անշուշտ «Թուրքիա» բառը չուտով բնորոշուեցաւ իբր Թուրքերու հայրենիք ու «վաթան», Քիւրտերը մոռացութեան ենթարկուեցան, եւ կամ վերածուեցան «լեռնային Թուրքե–ր»ու, ինչպէս Հայերը «Քրիստոնեայ Թուրքեր»ու:

1925–էն 1939, Քիւրտերը փորձեցին դիմադրել Թուրք Պետութեան որդեգրած նոր ուղղութեան, եւ անկէ յառաջացած վարչական միջոցառումներուն, որոնք արդելքներ կը դնէին իրենց ապրելակերպին վրայ. (հագուստ, կրօնք՝ մանաւանդ Շիի – Ալեւիի Քիւրտերու, զէնք կրել): 1925–ին, Նախընտրականի տէրվիչօղլուական ազանդի Քիւրտերը ըմբոստացան, Շէյխ Սայիտի զեկավարութեամբ: 1930–ին, Ագրիի (Ալագյազ) շարժումը, Արարատի սարորայն բարձրացուց Ցեղափոխութեան դրօշը: 1936 – 1938–ին Տէրսիմի (այժմ՝ «Թունճելի») Քիւրտերը, որոնք չատ համակիր եղած են Հայութեան, ապստամբեցան: Անշուշտ խակութեան ու անմիաբանութեան փաստ մըն ալ այս ըմբոստութիւններու մասնակի, իրերայաջորդ բնոյթն է: Փոխանակ բոլորը միասին ծառանալու, ինչ որ անկասկած պիտի զժուարացնէր Թրքական բանակին զործը, մէկ – մէկ ըմբոստացան, ու մանր յաջողութիւններէ եաք՝ տմնեցան:

Կ'արժէ յիշել որ միչտ ըսուած է թէ Չ. Դ. իր բարոյական ու նոյնիսկ գինով եւ տնտեսական (՞) օգնութիւնը տուած է այս չարժումներուն, մանաւանդ՝ 1930–ի Ագրոյի չարժումին: Կ'ըսուի նաեւ թէ Ռոյպուն չարժումին: Կ'ըսուի նաեւ թէ Կոմս (Վ. Փափազեան) Չ. Յ. Դ.–ի պետ կավարներէն մին, 1927–էն եաք եղած է Քիւրտերու հետ կապ պահող պատասխանատուն: Սակայն մանրամասն փաստարկումներ չեմ տեսած, եւ չատակ չէ թէ 1927 – 30–ական թուականներուն, Ագրէն հազիւ պրծած, դեռ – վրանարնակ Հայութեան կէս – զեկավար Չ. Յ. Դ.–ն ի՞նչ կրնար ընել, գործնականօրէն, Քիւրտերուն համար: Ապագայ գիտաչխատութեան նիւթ կայ:

(Շար. 1)

միութիւններն ալ իրենց նուէրներով չը-
նորհաւորեցին աւարտական դասարանի
աշակերտները: Ներկայ էին իրենց նուէր-
ներով վարժարանի ուրիշ բարեկամներ
եւս որոնք իրենցմէ անկախ պատճառնե –
րով կը բացակայէին այդ օրը:

Օրուան յայտագիրը ճոխ էր թէ իր գե-
ղարուեստական եւ թէ մշակութային ե-
լոյթներով: Հանդէսը կը բանար վարժա –
րանի խմբերգը իր նուագախումբով իտա-
լական ու վարժարանի քայլերգներով, ո-
րոնց յաջորդեց վարժարանի տեսուչ վար-
դապետին խօսքը, իտալերէնով, ուղղը –
ւած յատկապէս ներկայ օտար հիւսարա –
կութեան, պարզելով անոնց վարժարանի
կրթական գործունէութիւնը Վենետիկի
նման այս գեղածիծաղ քաղաքին մէջ եւ
աւելցուց. – «Հայերս Արեւմուտքի մէջ
խօսուն վկայութիւն ենք մեր ցեղի անց-
եալին, անոր պատմական արժէքին, Արե-
ւելքն Արեւմուտքին հաղորդող անոր հա-
ւատարակիտ չափանիշներուն եւ ներ –
դաշնակ արտայայտութեան. կ՚ոչ արդ-
եօք ուրիշ ժողովուրդ մը այնքան մօտ
Արեւմուտքին եւ նոյնքան խորապէս
խորհուած ազգային իր բնիկ հունին
մէջ, հաւատարիմ իր անցեալին եւ նա-
խանձախնդիր իր ներկային, առանց մը-
շակութային ընդհարումներ ստեղծելու,
ինչպիսին է հայ ժողովուրդը»: Որուն կը
պատասխանէր հաստատական, փաստ.
Աուկուսթօ Սալվատորի, Վենետիկի քա-
ղաքապետի ներկայացուցիչը, գրուատե-
լով Սուրբ Ղազարի մշակոյթի լոյս՝ վան-
քի վարդապետներու գործունէութիւնը
եւ թէ ինչպէս Մխիթարեաններու ներ-
կայութիւնը Վենետիկի մէջ, իր վանքով
ու վարժարանով անփոխարինելի հարս –
տութիւն մըն էր Վենետիկի համար, պար-
ծանք հայ ազգին, եւ պատիւ Իտալացի-
ներուն. Պր. Սերկէյ Կուզնէցով, Խոր-
հրդային Միութեան ընդհանուր հիւպա-
տոսը խօսք առնելով չնորհաւորեց վար-
ժարանի տեսչութիւնը, աւարտական դա-
սարանի աշակերտները եւ խօսելով ֆը-
րանսերէն, ցոյց տուաւ թէ որքան մօտ էր
իր սրտին հայ ժողովուրդը, Հայաստանի
յարաճուն զարգացումը եւ Խորհրդային
Միութեան մէջ կատարուած նորանոր
նուաճումները ի նպաստ մարդկային ի-
րաւունքներուն եւ համաշխարհային խա-
ղաղութեան քաղաքականութեան մը.
«անցեալ տարի ըսաւ ան, առաջին անգամ
ըլլալով ներկայ կ՚ըլլայի ձեր այս ջերմ
ու ոգեւորութեամբ լեցուն հանդէսին.
150 տարիներ քիչ չեն ղպրոցի մը համար.
ասիկա ապացոյց է տարուած աշխատան-
քի որակին. ձեր խօսքերը, տղոց արտա-
սանութիւնները, խմբական երգերը, հոգ
չ թէ չէի հասկնար ըսուածները, ալ-
ւեցին իմ վրաս, նշմարեցի, հաստատ
կամք ու նուիրում հանդէպ ձեր մշակոյ-
թին ու լեզուին. եւ ահա այս տարի
դարձեալ ձեզի հետ եմ եւ երջանիկ կը
զգամ ինքզինքս»:

ԹՂԹԱԿԻՑ

(Մնացեալը յաջորդով)

Հ. Մ. Ը. Մ.Ի ՀԱՅՖԱՅԻ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԱԾ ԱԿՈՒՄԲԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

ԽՄԲ.– Շատ քիչ լուրեր կը հասնին մե-
զի Հայֆայի հայկական փոքրաթիւ գա-
ղութի կեանքէն: Թէեւ յապաղումով ստա-
ցանք հետեւեալ թղթակցութիւնը, այսու-
հանդերձ լոյս կ՚ընծայեմք զայն՝ իր հե-
տաքրքրութեան համար:

***

Ուրբաթ, Մարտ 20–ին, երեկոյեան ժա-
մը 8–ին, կատարուեցաւ Հայֆայի Հ.Մ.
Ը.Մ.Ի վերանորոգուած ակումբին բաց-
ման հանդիսութիւնը: Հայֆայի Հ.Մ.Ը.
Մ.Ի մասնաճիւղը հիմնուած է 1921–ին,
իսկ նոր ակումբը 1955–ին: Ակումբը կը
կարօտէր նորոգութեան: Հայֆայի տղա-
քը, նուիրումով եւ անձնուիրութեամբ
վերանորոգեցին ակումբը կարճ ժամանա-
կաշրջանի մը մէջ: Գովելի եւ գնահատե-
լի ձեռնարկ մը: Ակումբը կը ծառայէ բո-
լոր գաղութին անխտիր իրր հաւաքավայր
եւ կեդրոնատեղի գաղութային ձեռնարկ-
ներու, հոն կ՚ուսուցուի նաեւ հայերէն լե-
զուն: Հաւաքուածներ եկած էին Երուսա-
ղէմէն, Եաֆայէն, Ռամլէէն, Ռամէէն, Լ-
ըդէէն: Հայֆայի Հ.Մ.Ը.Մ.Ի տարիներ-
ու առենապետ եղբ. Գէորգ Թաչճեան
արտասանեց բացման խօսքը ի մէջ այլոց
նշելով. «Կապոյտ երկինքի տակ, ուր որ
Հայեր կը գտնուին, իրենց զոհողու-
թեամբ, իրենց աշխատանքով, իրենց նը-
ւիրատուութեամբ կը չինեն իրենց եկեղե-
ցին, դպրոցը եւ ակումբը, մենք ալ Իս-
րայէլի Հայերս, մեր ակումբը նորոգե-
ցինք», ապա, բեմ հրաւիրուեցաւ տեղւոյս
հոգեւոր հովիւը՝ Աննուշաւան վրդ. Զրզ-
չանեան, որ բաւ. «Սփիւռքի մէջ անհրա-
ժեշտութիւն մըն է հայ օճախներու զո-
յութիւնը, նոր սերունդին տոհմիկ դաս-
տիարակութիւն ջամբելու համար: Ազգա-
յին մտապաշարը պիտի կազմէ ապագայ
պետակից, զոհաբերող Հայը՝, հպարտ իր
հայեցիութեամբ»: Երուսաղէմի Հ.Մ.Ը.
Մ.Ի առենապետ եղբ. Օհան Կիւրեղեան
չնորհաւորեց Հայֆայի վարչութիւնը վե-
րանորոգման իր ճիղերուն համար: Երու-
սաղէմի Հ.Ո.Մ.Ի առենապետուհի Վար-
դուհի Օհաննէսեան չեշտեց հայեցի գաս-
տիարակութեան կարեւորութիւնը մեր
ազգային դիմագիծը պահելու համար:
Ապա, եղան արտաբուխ նուիրատուու-
թիւններ եւ հաւաքոյթը չարունակուեցաւ
երգերով եւ պարերով ուրախ մթնոլորտի
մը մէջ: Այս առթիւ, չնորհաւորելի է
Հայֆայի Հ.Մ.Ը.Մ.Ի վարչութիւնը այս

ՍԱՄՈՒԷԼ – ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

Շաբաթ, Յունիս 20, ժամը 16–էն սկը-
եալ կը լեցուէր Սեւրի Սամուէլ Մուրատ-
եան վարժարանի Մ. Պէշիկթաշլեան –
Գ. Մ. Ալէմշահ սրահը: Կուպային աշա-
կերտներու ծնողքներ, բարեկամներ,
նախկին աշակերտներ՝ առանդութիւն
դրճած տարեվերջի հանդիսութեան, ոչ
միայն ուրախ պահեր ապրելու, այլեւ ի-
րագեկ դառնալու համար տարուան մը
ուսումնական աշխատանքի արդիւնքին:

Օրուան յայտագիրը բաւին հմնական
առումով ճոխ էր: Ընդգծեցինք ճոխ բա-
որ, քանի որ դպրոցական ամավերջի հան-
դէսի մը համար քիչ մը անսովոր էր: Նա-
խընտրելի պիտի ըլլար որ վարժարանին
աշակերտներուն գործադրած յայտա –
դրէն դուրս գաղութիս արուեստագէտ-
ներու մասնակցութեամբ առանձին երե-
կոյթ մը կազմակերպուէր այլ առիթով
մը, ի նպաստ վարժարանին: Արդարեւ,
յայտագիրը՝ որ ի գործ կը դրուէր Շա-
բաթ օր ժամը 18–ին, վերջ կը գտնէր կի-
րակի առաւօտ ժամը 4–ին: Այս երեւոյթը
կը յորդեցնէ ոչ միայն կազմակերպիչ –
ներն ու անոնց օգնող անհատները, այլեւ
հանդիսականները: Այս ըսելով չենք ու-
զեր թերագնահատել տարուած աշխա-
տանքը:

Նկատի առած այն՝ որ երկու օր առաջ,

դովելի ձեռնարկին համար եւ մանաւանդ
Թաչճեան եղբայրներ եւ Սեպուհ Այվազ-
եան առաղձագործի եւ էլեկտրական բաժ-
նին մէջ, իրենց բերած սիրայօժար մաս-
նակցութեամբ: Կեցցէ՛ք Հայֆացի տղաք,
չարունակեցէք հայապահպանումի ձեր
սուրբ գործը: Հայֆայի հայ գաղութը
փոքրաթիւ է. իր չրջաններով՝ Նազարէ-
թով, Ռամէով, Էքքէով կը բոլորէ չուրջ
100 ընտանիք: Ունին մատուռ մը Ս. Եղիա
եւ հայերէնի միօրեայ դասընթացք: Այս
տարի յաջողութեամբ կատարուեցան Նոր
Տարուան, Ապրիլ 24–ի, Վարդանանց հե-
րոսամարտի, Մայրերու Օրուան եւ Մա-
յիս 28–ի հանդիսութիւնները: Փոքրաթիւ
գաղութ մը, որ սակայն կը հետամտի վառ
պահել հայկական ոգին եւ ժառանգութիւ-
նը: Կը գնահատենք գաղութիս վարչական
Մարմինը իրենց հայանպաստ ձեռնարկնե-
րուն համար: Ան հայերը, որոնք Հայֆա
կ՚այցելեն, առ ի դիւրութիւն իրենց կու-
տանք Հայֆայի Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ակումբին
հասցէն՝

Շտորոթ Ռամ, թիւ 12, Հայֆա:

ԵՂԻԱ ԹԱՇՃԵԱՆ

Սթրազպուրկի մէջ, եւրոպական Խորհըր-
դարանը պաշտօնապէս ճանչցած էր
1915–ին թուրք կառավարութեան կողմէ
Հայերու դէմ կատարուած ջարդերը որ-
պէս ցեղասպանութիւն, օրուան հանդի –
սութեան խօսք առնողներ՝ Սեւրի քաղա-
քապետը, Օ տը Սէնի փոխ – նահանգա-
պետը, փրոֆ. Ֆրէսէրիք Ֆէյտի կը չե-
նորհաւորէին հայ ժողովուրդը իր տա-
րած յաղթանակին համար: Իսկ վարժա-
րանին տեսուչը՝ Հ. Վարդան Վրդ. Քէ-
չիչեան, անդրադառնալէ ետք Սթրազ-
պուրկ արձանագրուած յաղթանակին, կը
չեշտէր թէ այնուհետեւ աւելի զօտեպն-
դուած պէտք է նուիրուինք հայապահ –
պանման մեր կռուանները ամրապընդ –
ման գործին եւ զգացական մեր խանգա –
ւատութենէն ետք ըլլանք նաեւ առար –
կայական:

Աշակերտական յայտագիրը բազկա –
ցած էր երգերէ, արտասանութիւններէ,
պարերէ, թատերական պատկերներէ:
Երգչախումբը կը գեկավարէր Ափեքս Ալ-
թունեան: Ռոզի Արմէն, նչելէ ետք թէ
աշխարհ 72 տարի ետք մեկայ ճամչցաւ
Հայերու ցեղասպանութիւնը, աշակեր –
տական երգչախումբին հետ մեկնարանեց
Ազնաւուրի «Անոնք ինկան» երգը, իսկ
տպաւորութիւն թողուլ:

Մինչ ուտելիքներն ու ըմպելիները ա-
ռատօրէն կը բաչխուէին սեղաններուն,
կը սկսէր բեմին վրայ հայ արուեստա –
գէտներու տողանցքը: Նախ «Նաւատարդ»
պարախումբն է, որ հայկական – ժող –
վրդական պարերով խանդավառ մթնո-
լորտ մը կը ստեղծէր: Ապա յաջորդաբար
հանդէս կուգային, Լեւոն Քլարեան, Էվլին
Ալթունեան, Սուրէն, Ռոզի Արմէն, Եր-
ուանդ Նահարեան եւ Այտա Լմբրեան (ա-
ս վերջիններըը «Լոռի» նուագախումբի ըն-
կերակցութեամբ) հայերէն եւ ֆրան-
սերէն երգերու մեկնարանութեամբ:

Վարձքը կատար՝ վաստակեալներուն:

ՇԱՂ. ԹՂԹԱԿԻՑ

LIVRES REÇUS

L'UNIVERS CULTUREL
DES CHRETIENS D'ORIENT
René R. KHAWAM
préface Henri - Irénée Dalmais
Les Editions du Cerf, Paris 1987.

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿԱՐԱՅԱՆԸ

մահուան ճանապարհին
Լեւոն Ս. Ֆապրիքաճեան

ՊԷՅՐՈՒԹ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ՄԱՅՐԻԿ

ԱՆՐԻ ՎԷՐՆԷՕՑ

Թարգմանութիւն՝ Ա. Թ.

Ed. R. Laffont. *Paris, 1985*

*Անհաւատը իր ինքնութիւնը փնտռելու կուգար այդ եկեղեցիին մէջ. իր աւանդութիւնները, իր աղբիւրներուն ջերմութիւնը: Հա-
ւատացեալը այդ բոլորին վրայ կ՚աւելցնէր Աստուծոյ հետ հանդիպում մը: Եւ անոնք երկուքն ալ կ՚ունկնդրէին վեհամչունչ պատարագը, որ այնքան արցունքներ կը խլէ աղօթքի խստասրտութեան մէջ, դառնալու համար քնարական ու վերածուելու ծօնականի՝ երբ Տիրոջ փառքը կ՚ոգեկոչուի:*

*Երկար առեն, վերի յարկի մեր խցիկին մէջ վերաքաղերս որպէս երաժշտական ենթախորք կ՚ունենային հօրս վարչն երգած «Տէր ո-
ղորմեա»ները կամ ուրախ «Ովաննա»ները: Ան երգելով կ՚ընկերա-
նար իր աշխատանքին:*

Յանկարծ, պատուհակաձեւ սանդուխին գլուխէն Մայրիկս կը հարցնէր ինծի.

– Մանչս, վստահ եմ, որ կը խանգարենք քեզ:

– Ոչ, Մայրիկ, բան մըն ալ չեմ լսեր ես:

Մայրս կ՚եզրակացնէր, թէ քանի որ կը գուչակէի հաւանական խանգարումի մը լռզական բնոյթը, կը լսէի ուրեմն:

Ան առեն հօրս ձայնը կը լռէր, գիս ձգելով տարրաբանութեան իմ խորհրդանիչներուս ցուրտին մէջ:

– 53 –

*Ինչպէս Փրովանսի մէջ Ծնունդի մսուրը զարդարող արձանիկ-
ները, Թիւրինէր ծառուղիի մեր փոքր աչխարհին մէջ ալ կար անձ մը, զոր գիւղերու մէջ «անմեղը» կը կոչեն, եւ կամ, Միտիի լեզուով «Ֆատման»: Իրական անունը Նազարէթ էր:*

Մեր տնարամիտ ակներու հակում մը ունէր ունայն ցնորքներու: Օր մը գլխուն բարձր գլխարկ մը անցուցած Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահն էր. ուրիշ անգամ մը սեւ, լայն կրկնոցի մը փաթթուած, վիզէն խաչ մը կախած Մարսէյլի կարդինալ կ՚ըլլար եւ օդին մէջ գծուած մեծ խաչանչաններով կ՚օրհնէր մեր ընտանիքը:

*Տարիներու ընթացքին զայն տեսած էի որպէս զօրավար՝ որ պա-
տերազմ կը յայտարարէ, կուրծքը չքանչաններով զարդարուած Հա-
յաստանի Միացեալ – Նահանգներու ներկայացուցիչ, կամ որպէս մեծ փաստաբան մը, որ կատարեալն անմեղներ կ՚ազատէր:*

Խանութին մէջտեղը կանգնած, երկար ճառեր կ՚արտասանէր, ուր ամէն բառ յստակ իմաստ մը ունէր, սակայն հազիւ այդ բառերը չարունակականութիւն մը կ՚ունենային, ամէն բան անկապակից կը դառնար:

*Երբ ծպտուած չըլլար, լաւ կարուած հագուստ մը կը կրէր միշտ, իրեն երեք չափ մեծ, կամ երկու չափ պզտիկ, ըստ մահազրութեան համայնքի մը, որ երբեմն մեռած մէկուն հագուստը կը նուիրէր ա-
նոր: Ան առեն «քաղաքացի»ի իր դերին մէջ տիեզերքի մեծ հար-
ցերուն մասին լմաստասիրական խօսակցութիւններու կը ձեռնար-
կէր: Ու հայրս, այնքան տրամաբանող այդ մարդը, լրջօրէն կը հե-
տեւէր անոր յիմարաբանութիւններուն:*

*Օր մը, երբ ան աչխարհի բոլոր բանտարկեալները ազատ արձակած էր եւ սակայն ուրիչ այնքան մարդիկ ձերբակալած, որ բան-
տերը դարձեալ կը վիտային իրենց նոր բնակիչներով, մեր ցնդաբա-
նին մեկնումէն ետք հօրս հարցուցած էի.*

*– Իրաւ, ի՞նչպէս կրնաս առանց խնդալու մտիկ ընել այս խան-
գարուած ուղեղին զառանցանքը:*

*– Ա՛հ, գիտես, ըսաւ ինծի, կարծեմ Նազարէթին վրայ խնդա-
ցողները առիկա կ՚ընեն ապահով ըլլալու համար թէ իրենք անոր պէս չեն: Իրրեւ թէ «Նազարէթէն նուազ խենթ»ի իրենց վկայականը կ՚անցընեն: Ու այդ հանգրուանին ... պարտադրաբար կ՚ընդունին, եւ մինչ անոնք երգելով կը պարեն մսուրին չուրջ, Նազարէթ թե-
ւերուն վրայ առաղեր կը ցանէ, փառահեղ ապագայ մը երեւակա-
յելու համար: Քեզի չի՞ պատահիր որ երազես գիշերները:*

(Շար. 118)

(Շար. Ա. Էջէն)

որ չէր քուէարկեր ալժէի զօրավարներու ներումը) եւ հազորդութեան առեն ոստիկանութեան պաշտպանութեամբ հեռացաւ «վուայու» որակելով ցուցարարները, ինչ որ քիչ մը աւելի զայրացուց Ֆրանսական Ալժերիոյ Ջատագովները։

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼի Ա. վայանի բաժնեթուղթերու այն միւս կէսը որ Հանրութեան վերապահուած է սակարանի Բ. Շուկային վրայ հանուեցաւ երկուշաբթի օր (մինչեւ Յուլիս 11)։ Այս 50%–ին 40 առ հարիւրը Հանրութեան կը ծախուի, հատը 165 Ֆրանքի, մնացեալ 10 առ հարիւրն ալ կայանին պաշտօնէութեան վերապահուած է, հատը 132 Ֆրանքի։

ՀԻՆԳԵՆ ԵՕԹԸ ՀԱՅԶԱՐ ԿԵՆԴԱՆԱԲՈՒԾԵՐ, Հինգշաբթի օր պիտի տօղանցեն Փարիզ – Լիմուզէն Ինվալիտ – իրենց կովերուն հետ, որպէսզի Հանրութիւնը դիտակցի արջառ բուծանողներու տագնապալի վիճակին։

ՇԻՐԱՔ, հատնաբար պառի չձգելու համար Միթերանը քննադատելու մեծաչնորհը, Էմ – Թէ – Էլ – ը Մոնտի ծաղօթ յայտագրին մեզադրեց Նախագահը, որ յաճախ ընդդիմութեան բաներէն է։ Գալով Ֆրանսայի «անկումին» որ ամէնօրեայ նիւթ դարձած է, նախարարապետը զայն կը վերագրէ իրեն նախորդող հինգ տարիներուն եւ կ'ըսէ թէ ան վերջ գտած է 1986 Մարտին։

Էմ – Էնթէնի գործադուլը աւելի ծանր առաւ երկուշաբթի օր, Յունիս 29–ին, որովհետեւ «երկինքի ուղեվարներուն» միացան օդաչուները։ Թռիչքներու 50 առ հարիւրը ջնջուեցաւ։

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐՆի եւ Աթէնքի միջեւ բուռն բանակէց մը ծագած է ահաբեկչութեան չուրջ, որովհետեւ Միացեալ – Նահանգները, Աթէնքի իրենց դեսպանին բերնով, ամբաստանած էին Յունաստանի կառավարութիւնը, որ մօտէն կապ կը պահէ ահաբեկչական խմբակներու հետ եւ չի պայքարիր ահաբեկչութեան դէմ։

ՀՌՈՄի մէջ, սպաննուած է լիբիացի ընդդիմադիր մը, որ քանի մը տարի է Իտալիա ապաստանած էր։

ՎԵՆԵՏԻԿի գրօսաշրջիկութեան պաշտօնական գրասենեակը 20 հազարէն 50 հազար լիռի (չուրջ 250 Ֆրանք) բարձրացուց տուգանքը կայարանը կամ փողոցները ֆամփինկ ընողներուն, 20 հազար ալ տուգանք հաստատեց անոնց որոնք փիք – նիք կ'ընեն Ս. Մարկոս հրապարակը, չորթով կամ առանց չապիկի թանգարան կ'այցելեն, ջրանցքներու մէջ կը փորձեն լողնալ։

ԱԷՆ – Թ'ԷԹԻԷՆ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Յուլիս 5, կիրակի, առաւօտեան ժամը 10·30–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ, պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՋԱՏԻԿ ԱԲԵՂԱՑ ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹ

Սէն – Ժեռմի Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը փոխան ծաղկեպսակի ստացած է հետեւեալ նըւիրատուութիւնները թորոս Նիկողոսեանի մահուան առթիւ. –

Այրի Տիկին Եպրաքսի Նիկողոսեան 1000 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Տէր – Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Ալէն Ջերուկեան, Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Փոժէ 1000 Ֆ., Պր. Օննիկ Մակարեան 500 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Սիմոն Քիլէճեան, Հ.Մ.Ը.Մ. – Արծիւ 300–ական, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան, Այրի Տիկին Հաճի – Վարդանեան, Թէճիրեան ընտանիք, Այրի Տիկին Մարի Ուզտենց, Այրի Տիկին Տէր – Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Մամալեան 200–ական, Տէր եւ Տիկին Հայկ Մկրտիչեան, Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Շէհրիեան, Այրի Տիկին Տէր – Միքայէլեան, Սահակեան ընտանիք, Գեղամ Մարգարեան, Տէր եւ Տիկին Մինաս Աճէմեան, Աւետիս Տէր – Կարապետեան, Վարդանիկ Հաճի Վարդանեան, Թուլումճեան ընտանիք, Տէլի – Պօյաճեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Թուրէլեան, Այրի Տիկին Վենան Թօքաթլեան, Տէր եւ Տիկին Մօրիս Միքայէլեան 100–ական, Մանկիեան ընտանիք, Զէրուկեան, Մինասեան եղբայրք, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Կիրակոսեան 50–ական, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տէր – Մինասեան 100 դպրոցին, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Խսկիճեան 100 Ֆ. «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

Մարի Սէֆէրեանի մահուան առթիւ. – Բասարբմաճեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Սէֆէրեան 200–ական, Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Սամուէլեան 100 Ֆ., Յակոբեան – Մելիքեան 40 Ֆ.։

Տէր եւ Տիկին Ժերար Պագալեան, Տիկին Ալբունարեան, զաւակներն ու թոռները,

Տէր եւ Տիկին Ժաք Զարզավաթճեան, զաւակներն ու թոռները,

Լէոն Զարզավաթճեան ընտանիքը եւ զաւակները,

խոր ցաւով կը ծանուցանեն՝

ՏԻԿԻՆ ԱԱԹՐԻՏ ՊԱՂԱԼԵԱՆի

մահը, որ պատահեցաւ 63 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երկուշաբթի, Յունիս 29, առաւօտեան 8·15–ին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին։

Մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

«ՅԱՌԱՋ»ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

ՎԷՆՍԻՆ. – Տէր եւ Տիկին Սողոմոնեան 200 Ֆ.։

ՏԻՍԻՆ. – Իբրեւ գնահատութիւն «Յառաջ»ի, Պ. Թրագօշ 100 Ֆ.։

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

Vendredi 3 juillet à 20 heures 45

RECITAL

ROUPEN YEREVANTSI

Poète de la chanson arménienne

Dédicace de son disque

Au profit de l'Ecole *Tebrotzassere*

— Participation aux frais —

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

— APPEL URGENT —

La Croix Bleue desArméniens de France a besoin de toute urgence d'un véhicule utilitaire (estafette - fourgonette - 4L - F4 F6 ou une Renault 5 Expresse) pour la Colonie de Bellefontaine.

La Croix Bleue serait infiniment reconnaissante pour ce don généreux d'utilité communautaire.

Pour tout contact appeler :
La permanence : 48 - 24 - 46 - 57
(après-midi)
Mme Merdjanian : 39 - 95 - 56 - 22
Mme Minassian : 39 - 58 - 40 - 07

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹ

Իսիի Ս. Մարիամ – Աստուածածին Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է՝ Մարիամ Դուկասեանի հոգեհանգիստին առիթով եկեղեցին. – Տէր եւ Տիկին Թանթամուրեան 1·000 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Սայրիմ 300 Ֆ., Պր. Արթին Պալ 200 Ֆ.։ Իսկ փոխան ծաղիկի, Պր. Ժ. Դանիէլեան (Մարսէյլ) Արիս Գասպարեանի մահուան առիթով 400 Ֆ., Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Տուրնայեան 200 Ֆ., փոխան ծաղիկի Տիկին Դաշնակեանի մահուան առիթով՝ Տէր եւ Տիկին Աւետիս Դաշնակեան 250 Ֆրանք միեւնոյն առիթով։ Տէր եւ Տիկին Աւետիս Դաշնակեան 250 Ֆ. դպրոցին Հինուքեան, Պր. Բիւզանդ Դաշնակեան 200 Ֆրանք Եկեղեցիին եւ 200 Ֆ. դպրոցին։

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները՝ Տիկին Կառավարեանէ 100 Ֆ., Պր. Պօղոս Կառավարեանէ 100 Ֆ. Դպրոցասէրին (ստանալ «Յառաջ»էն), Պր. Րաֆֆի Ալանեան 500 Ֆ. Հ.Բ.Ը.Մ.Ը., (ստանալ Յառաջ»էն), Տիկին Ֆրանքի 150 Ֆ. Շաւիլի դպրոցին։

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱՀՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Թատիս – Ազգի մասնակցութեամբ

Կիրակի, Յուլիս 5, ժամը 10–էն մինչեւ 22

Առաջին անգամ ըլլալով Էկլանթիէ Հանգստեան Տան դարաստանին մէջ
7, rue de l'Eglantier, Gonesse (95500) Tél. : 39 - 85 - 24 - 24

- *Արեւելեան եւ եւրոպական ճաշեր արագ սպասարկութեամբ*
- *Վիճակահանութիւն մեծ պարգեւներով,*
- *Ընտանեկան հաճելի եւ ջերմ մթնոլորտ,*
- *Գեղարուեստական յայտագիր մասնակցութեամբ՝*

Ռոզի Արմէն, Էվլիս Ալթունեան, Ազթամար Պարախումբ, Ֆիլիփոմ եւ իր խումբը, Լեւոն Քլարեան, Վարուժան Մասիս, Մարտիկ Ձանսըզեան, Տիւս Զեփիւռ, Անի Սվասլըեան (*աթթրաէոնիթ*), Տիւս Փէհլիվանեան, Կրակ խումբը, Երուանդ Նաճարեան։

——— *Մուտքը ազատ է* ———

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել Ազթամարախումբի դրասենեակը ամէն օր ժամը 10էն 18 հեռաձայն՝ 48 – 78 – 02 – 99

—— Կոնէս երթալու համար ——

Prendre le train de la Gare du Nord, descendre à Villiers-le-Bel et puis prendre l'autobus.

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՑ ԽԱՉ ՊԼԻՖՈՆԹԻՆի ԿԱՅԱՆ

ՄԵԾ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ
– ԿԱՑԱՆի ԱՑՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ՕՐ –

ՅՈՒԼԻՍ 12

BELLEFONTAINE (JURA)

Յայտագիր. –
- *Յուցահանդէս՝ Կայանի երախաներու աշխատանքներուն*
- *Գեղարուեստական յայտագիր Կայանի երախաներուն կողմէ պատրաստուած*
- *Հայկական համեղ ճաշեր՝ պատրաստուած կեդրոնական Ֆրանսայի խաչուհիներու կողմէ։*

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

Samedi 4 juillet à 20 heures 45

Rencontre avec
CHAKÉ DER MELKONIAN - MINASSIAN
auteur de
« *Les Contes Armeniens* »

Illustration : Elo Boudakian
publiés aux Editions KIRK - Collection Diasporas
Préface Henri VERNEUIL
—— Signatures ——

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél : 43 - 76 - 55 - 89

ՎԵՐԱՄՈՒՏ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
1987 - 1988 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց Երկսեռ վարժարանի 1987 – 88 տարեշրջանի արձանագրութիւնները կը շարունակուին։

Հաստատութիւնը ունի մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ երկրորդական բաժին։

Ֆրանսերէնով եւ հայերէնով կատարուած դասաւանդութիւններու կողքին, կ'ուսուցուին անգլերէն եւ սպաներէն լեզուները։

Վարժարանը արդէն օժտուած է էնֆորմաթիքի սարքերով։ Աշակերտները տարեթը պիտի ունենան իրենց տարածքին քայլերը նետելու այդ շատ կարեւոր կալուածէն ներս։

Կը պահուի դիչերօթիկի բաժինը։

Ինքնաչարժներու սպասարկութիւնը կը կատարուի հետեւեալ շրջաններուն մէջ՝ Առնուվիլ, Վիլնէվ լը Պէլ, Փանթէն, Օլնէ Սու Պուա, Վիլփինթ, Սէվրան, Լիվրի Կարկան, Կանեըի, Մօնֆէրմէյ, Տրանսի եւ Ռոմէնվիլ։

Դիմել անօրէնութեան. –
1, Պուլվար տիւ Նոռ, 93340 Լը – Ռէնսի, Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, առաւօտեան ժամը 10–էն՝ կէսօրէ հետք ժամը՝ 5։

Հեռաձայն. – 43 – 81 – 01 – 72

- RECEPTION -
DE LA CROIX BLEUE

Le Conseil d'Administration de la Croix Bleue des Arméniens de France organise une réception à l'occasion de la parution des
« CONTES ARMENIENS »
de *Mme CHAKÉ DER MELKONIAN - MINASSIAN* (du Canada)
Durant cette réception Mme Minassian dédicacera son livre.

La réception aura lieu le 3 juillet, à partir de 19 heures,
à la M.C.A. de Paris — 17, rue Bleue.
Vous êtes tous cordialement invités.

PARIS - EREVAN
par KIEV

Ոսկի աչուն եղանակի պատիներու առաւտութեան ամէնէն հաճելի եւ ամէնէն ժամանակ ճամբորդութիւնը դէպի Հայաստան՝

ԿԵՍԱՐԻՈՅ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ
(TRANSTOURS - INTOURIST)

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17–ԷՆ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3

ԳԻՆ՝ 7290 ՖՐԱՆՔ

Ճոխ չրջապտոյտ Հայաստանի տեսարժան վայրերը, Երեւանի չրջակայքը, Ուկրանիոյ մայրաքաղաք՝ Կիեւ, օր մը ամբողջ. բազմաւիկ հանգիստութեամբ խումբը պիտի ընդունուի երբերով ու պարերով Նոր Կեսարիոյ աւանին բնակիչներուն եւ կոլխոզի գեկավարներուն կողմէ։

Արձանագրութեանց համար դիմել՝
Agop VEZIRIAN
84, rue Adolphe - Guyot
92270 Bois-Colombes
Tél. : 47 - 80 - 82 - 58

Ապա կը ստանաք պայմանագրութիւնները։